image

not

available

Ex Electorali Bibliotheca
Sereniss.rum Vtriusq; Bauariæ
Ducum.

COMPENDIVM

TOTIVS THEOLOGICAE VERITATIS,

SEPTEM LIBRIS DIGESTVM, ACCVRATEQVE CVM VETERIBVS AC APPROBATIS EXEMPLARIBVS COLLATVM:

Quibus nunc recèns accedunt multæ, perutilésq; annotationes, cum Diui Bonauenturæ terminorum Theologalium declaratione.

IN VIRTVTE

ET FORTVNA.

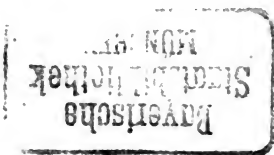
LVGDVNI,

Apud Gulielmum Rouillium.

Sub scuto Veneto.

1554.

Habes candide lector, vnde primos Theologiæ fructus colligas, purißimósque latices extremis, vt aiunt, labris ipse degustes. Interim vero apparabis te ad maiorẽ Theologiam.

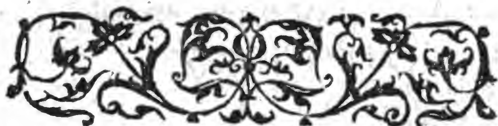

FRATER IOANNES DE COMBIS ORdinis minorum, ſacræ Theologiæ Doctor, conuentus ſancti Bonauenturæ humilis Lector, illuſtri Domino, Domino Theodoro de Vichy inſignis eccleſiæ Lugduni decano vigilantiſsimo S. P. D.

Ptabas generoſe domine Decane, cupiebā & ipſe vt Theologicæ veritatis compendium annotationibus adornaretur ad oram. Quod & laboraui, gratia mihi aſsiſtente ſpiritusſancti ad faciliorē textus intelligentiam, necnon intellectus ſtudentiū atque legentium ſubleuamen, cum annotationibus iam dictis ſacræ ſcripturæ. In-

serui & auctoritates, locáq;, quæ & si formaliter in textu non ponãtur, virtualiter tamen interpretatiuéq; textus ex illis elici potest aut probari. Præterea quas à me iam sæpius efflagitasti terminorum theologalium declarationes, secundum Diui Bonauenturæ sententiam in calce addidi. Quod opusculum & clarius redditum tuæ celsitudini (dignißime præsul) dicatum volui, immò solidius firmatum ordinatione meritißimi domini Decani facultatis Theologicæ Parisiensis, per aliquot magistros sacræ Theologiæ doctores eiusdem facultatis & visitatum & approbatum constat. Quod autẽ habeo, hoc offero supplex, vt intelligas quantum te in domino Iesu obseruem. Cuius pax (quæ exuperat omnem sensum) te in perpetuum custodiat. Vale. Lugduni apud sanctũ Bonauenturam, Iulij 20.

PRAEFATIO IN COMPENDIVM THEOLOGICAE VERITATIS.

*

ERITATIS Theologicæ sublimitas, cũ sit superni splẽdoris radius illuminans intellectum, & regalium deliciarum conuiuium, reficiens affectum, de magnorũ Theologorum scriptis breue Compendium colligere dignũ duxi: quo & euitetur mater fastidij prolixitas, & tamẽ ad inuestiganda plurima via detur & occasio sapienti. Theologia certè sciẽtiarum est princeps omnium & regina: cui artes cæteræ tanquã pedissequæ famulantur. Nam de naturis rerũ illa solùm recipit ad vsum suum, de quibus sibi speculum fabricare valeat, in quo conspiciat conditorem. Hæc dicitur scientia scientiarum, quæ super omnem speculationem philosophicã extollitur, & dignitate ac vtilitate omnibus

Sublimitas Theologiæ.

Autoris intentio.

Fastidij mater prolixitas.

Theologia quid.

Philosophia

ralem, & rationalem, & moralem distingua tur: Philosophia quidē naturalis, licet doceat cognoscere creaturas, non tamen creatorem. Rationalis verò, licet doceat concludere homi nibus, non tamen diabolo. Et moralis, licet doceat acquirere virtutes cardinales, nō tamen docet acquirere charitatem. Nostra verò phi losophia, scilicet Veritas Theologica, hæc omnia operatur. Docet enim deum cognoscere, diabo lo resistere, & charitatis exercitijs insudare. Hæc est diuinorum pigmentorum apotheca, delectabilis super mel, & fauum. Hæc quoque thesaurus est desiderabilis, super aurum, & la pidem preciosum multum. Hæc est fons de loco voluptatis egrediens, ecclesiæ militantis irri gans paradisum. Denique præsens scriptum in septem libellos distinxi, & singulas in vno quoque materias rubricis proprijs aßignaui. Primus est de natura deitatis. Secundus, de operibus conditoris. Tertius, de corruptela pec cati. Quartus, de humanitate Christi. Quintus, de sanctificatione gratiarum. Sextus, de virtute sacramentorum. Septimus, de vltimis temporibus, & de pœnis malorum, ac præmijs bonorum. Sicubi ergo in hoc scripto deuiaui, parcatur mihi, quia ignorans feci: vbi verò rectè processi, laudetur gratia Iesu Christi: ad cuius honorem, & beatißimæ matris eius, præsens opusculum compilaui.

Philosophia triplex.

Theologia triplicem philosophiam cōplectitur.

Theologia quid doceat.

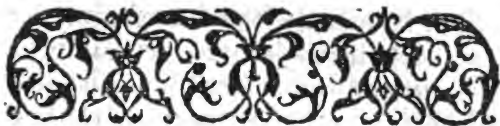
Psal. 18.

Genes. 2.

Diuisio operis.

Autoris generositas.

COM

COMPENDII THEOLOGICAE VERITATIS LIBER PRIMUS, de natura Dei.

Quod Deus est. CAPVT I.

Eum esse, multis modis ostenditur. Hoc enim fides recta testatur, sacra scriptura loquitur, cõparatio rerũ ad ipsum idipsum indicat, sancti prædicant, creaturæ clamant, ratio naturalis dictat. Primò igitur Deũ esse fides testatur: qa fides Catholica credit Deum, credit in Deũ, & credit Deo. Credere verò Deum, est credere ipsũ esse. Credere in Deũ est credẽdo Deum amare, & amando in eũ ire, ac mẽbris eius incorporari. Credere autẽ Deo, est credere verbis eius. Primũ & tertiũ bonorũ & malorũ est, sed secun-

Testimonia de Deo.

Fides Catholica quid credit.

Credere quid.

credere deo, bonis & malis est cõmune: sed credere in deũ, bonorũ specialiter est. Deus itaque solus habet esse perfectum. Illud enim perfectũ est, cuius nihil est extra ipsum: vnde quia esse nostrũ habet aliquid extra se, imperfectũ est. Deest enim nobis aliquid, quod de nostro esse iã præteriit, vel quod futurum est. Diuinum autem esse, cũ simul totũ sit, nec quicquã de eo præteriit, aut futurũ sit, perfectissimũ est. Secũdò deum esse scriptura loquitur. Psal. Ab æterno, & vsque in seculũ tu es. Exo. 3. Qui est, misit me. Ioannes Damascenus, Videtur omnibus principalius eorũ, quæ de deo dicuntur nominibus esse, qui est. Tertiò Deum esse, rerum comparatio ad ipsum facta indicat. Tam verum enim esse deus habet, quòd nostrum esse suo comparatum, nihil est: imò deus suo præsentiali esse dat omnibus rebus esse: ita quòd si se rebus subtraheret, sicut de nihilo facta sũt, sic in nihilũ defluerẽt vniuersa, Greg. Oĩa humana, quæ iusta, quę pulchra sunt, dei iustitię, & pulchritudini cõparata, nec iusta nec pulchra sunt, nec omnino sunt. Quartò sancti prædicãt. Anselmus in prosol. Credimus te Domine esse aliquid, quo nihil maius cogitari posit. Dionys. Esse omnium est supersubstan

Esse Dei perfectũ & quomodo.
Esse nostrum imperfectum, & quomodo.
Psal. 89.
Exod. 3.
Res quæ sunt sine Deo esse desisterent.
Heb. 1.
Diuinum.

ſubſtantialis diuinitas, ſed hoc intelligitur cauſaliter, non formaliter. Præterea ſicut dicit Auguſtinus. Illud maximè habet eſſe, quod maximè diſtat à non eſſe: quod ſcilicet non habet nõ eſſe poſt eſſe, nec eſſe poſt non eſſe, nec poteſt cogitari non eſſe. Quintò deum eſſe creaturæ clamant. Omnia nanque ſuo modo dicunt, Quoniam ipſe fecit nos, & non ipſi nos: quia ipſe deus eſt vox naturæ, quia omnia pulchra teſtantur ipſum pulcherrimum, dulcia dulciſsimum, ſublimia altiſſimum, pura puriſsimum, fortia fortiſsimum, & ſic de aliis: quia ſicut in patria deus eſt ſpeculum, in quo relucent creaturæ, ſic in via econuerſo creaturæ ſunt ſpeculum, quo creator videtur. Vnde Apoſtolus, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. Idem, Inuiſibilia dei per ea, quæ facta ſunt, intel. conſpic. Sextò deum eſſe ratio naturalis dictat, quæ per effectum in cognitionem cauſæ peruenit. Omne nanque creatum indiget alio vt ſit, & illud iterum alio vt ſit, & ita erit in infinitum procedere, vel erit ibi circulus, vel peruenietur ad aliquid quod ſit cauſa omnium. Circulus autem non eſt in rebus ſingulis: quoniam oporteret aliquid eſſe

Naturæ vox Deus.

Sapien. 7.

1. Cor. 13.

Rom. 1.

Eſſe creatum quid indigeat.

Circulus.

ſus in infinitum: quia vniuerſitas creaturarum tota cauſata eſt, ſiue ſit finita, ſiue infinita: ergo indiget alio vt ſit, quod erit extra vniuerſitatem cauſatorum: & hoc deus eſt, à quo fluunt omnia bona.

A Deo fluunt omnia bona.

Quòd vnus deus eſt.

CAPVT II.

Vnum Deum eſſe probatur multipliciter.

VNum deum eſſe oſtenditur authoritate. Vnde Deutero. 32. Videte quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius deus pręter me. Apoſtolus: Vnus Deus, vna fides, vnũ baptiſma. Boetius: Si dici poteſt, vniſsimus eſt. Idem eſt ſemper in vno modo: nihil in ſe, niſi ſe, habet. Hoc verè vnũ eſt, in quo nullus eſt numerus, nullũ in eo aliud eſt, præter id, quod eſt. Idẽ oſtẽditur & ratiõe: quia ſimplex forma diuinitatis, ſi nõ eſſet vna, & eadẽ numero, ſed cõmunicabilis pluribus vt forma Sorti, & Platoni, iam cõtraheretur aliquo addito ad eſſe ſingulare: & ita cõponeretur alteri, nec eſſet ſimpliciſsima, quod falſum eſt: quia in ſummo bono nulla poteſt fieri adiectio, cùm ſit omnino ſimplex. Notandum autẽ quòd vnum ſumitur prout eſt principiũ numeri, & ſic Deo nõ cõuenit. Alio modo prout cõuertitur cum ente, & ſic Deo cõuenit potius quàm alicui

Ephe. 4.

Vnum ſumitur multipliciter.

crca

creaturæ: quia cùm vnum sit indiuisum in se,& diuisum ab aliis;excepto Deo solo,nihil est in quo non intelligatur aliqua diuisio,vel actualis, vel potentialis. Cùm enim vnitas, vel numerus aliquis de Deo dicitur,nihil ponit,vt quidam dicunt,sed tantum priuat. vnde cùm dicitur, Deus vnus est,intelligitur quòd non sint plures. Aliquod singulare est vnum tribus modis,scilicet, vel pluralitate secundum species diuersas, sicut angeli & stellæ:qui non sunt vnum genere,sed differunt specie,vel mutabilitate, secũdum quòd vnus homo plures dicitur,qui modò sanus est, modò æger: modò diues, modò pauper. Vel propagatione secundum eandem speciem, prout vnus homo plures est in filiis, qui propagantur ab ipso. Sed nihil prædictorum in Deo est. De primo enim contrarium habemus in symbolo Athanasij: Hæc est fides catholica,vt vnum Deum in trinitate,& trinitatem in vnitate veneremur. De secundo Psalm. Ipsi peribunt,tu autem permanes. Bernard. Non ex tempore alterationem habet Deus, non in substantia alteritatem. Leo papa: Simplicis diuinitatis naturæ nihil addi, aut minui potest. De tertio. Psal. Non erit in te Deus recens

Vnum singulare tribus modis.

Illa quæ sunt vnum genere differũt specie & quomodo.

Psal. 101.

Alteritas in Deo non est.

Psal. 80.

Recens. recens. Recens, id est recenter formatum, vel natū. Diuinitatem tria genera hominum multiplicant, scilicet idololatræ. Psal. Omnes dij gentium dæmonia. Necromantici, qui attribuunt virtutem characteribus, & huiusmodi stultitiis. Carnales homines, vt gulosi colentes ventrem. Apostolus, Quorum Deus venter est. Et auari, qui super omnia pecuniam amant. Apostolus, Auaritia, quæ idolorum est seruitus. Est itaque in Deo vera vnitas propter simplicitatem, immutabilitatem, & singularitatem, & propter vnitatis creatæ similitudinem: quia sicut vnitas à nullo descendit, & omnis pluralitas ab ea defluit, sic Deus à nullo, & omnia ab ipso: Item sicut vnitas de se gignit vnitatem, ita Deus pater de se gignit alterum se, vt dicit Augustinus, id est, alterum similem sibi: vel alterū à se, scilicet filium. Hoc nomen Deus tripliciter accipitur, scilicet naturaliter, adoptiuè, & nūcupatiuè. Primo modo soli Deo conuenit. Secundo modo conuenit bonis hominibus, qui diuinę bonitatis participes sunt per gratiam prouidentię, vel doctrinam, & potestatem prælationis, & potestatem miraculorum. Psalmus 81.

Margin: Diuinitas. — Psal. 95. — Philip. 3. — Ephe. 5. — In Deo vera vnitas propter plura. — Vnitas à se, pluralitas verò ab vnitate descendit. — Deus quomodo accipitur. — Participatio cum Deo. — Ioan. 10.

Tertio modo dij dicuntur idola, ſed ſolo nomine, quia res nominis, ſcilicet, diuinitas, illis non conuenit. Primo modo non habet plurale hoc nomen Deus per ſe, cùm ſit vnus ſolus verus Deus, ne diuinitas recipiat diſtinctionem: ſed ſecundo & tertio modo plurale habet.

Quòd vnum ſolum principium eſt.

CAPVT III.

SIcut vnus ſolus Deus eſt, ſic vnum ſolum principium eſt, quod oſtenditur multiplici ratione. Primò ſic, quoniam ſi duo principia ſunt, vnum, ſcilicet, ſummè bonum, & aliud ſummè malum: aut communicant in exiſtentia per ſe, vt Sortes & Plato ſi ſimul ſunt, in eſſe communicant: aut non. Si non, ergo alterum illorum erit ens per aliud, & ita non erunt duo principia. Si ſic, cùm exiſtẽtia ſit per ſe bonum, malum autem plus eſſet malum, ſi non haberet illud bonũ: ergo non eſt ſummè malum: quia ſi eſſe per ſe haberet, hoc ipſum eſſe, quod eſt bonum, ſummè malum eſſe non ſineret. Præterea in creaturis quatuor inueniũtur, ſcilicet, multitudo, ordo, imperfectio, & connexio. ſecundum quodlibet iſtorũ proba

Vnicum principium eſſe oſtenditur & quomodo.

Duo principia eſſe non poſſunt & quõ.

In creaturis quatuor, & quæ.

multitudo ſecundum Diony. ab vnitate trahit originem. Ergo neceſſe eſt omnis multitudinis vnum eſſe principiũ. Item omnis ordo cũ habeat prius & poſterius, oportet quòd vnum habeat principium. Item ſecundum Boëtium. Omne imperfectum ab aliquo ſimpliciter perfecto trahit originem, & hoc eſt Deus noſter. Item omnis connexio diuerſorum, cauſam habet ſuæ connexionis & conſeruationis ad aliquid vnum: & hoc eſt Deus. Item ſi eſſet vnum ſummè malum, à quo omnia mala eſſent, ſequeretur quòd ſecundum corpus Chriſtus eſſet ab illo malo principio, cùm in eo fuerit malum pœnæ; quod abſurdũ eſt dicere. Ex prædictis patet, quòd Deus eſt principium, & ſummum, & vnum ſolùm principium, tam ratione dignitatis, tam ratione antceeſsionis, quàm ratione cauſalitatis.

Ordo quid habeat.

Imperfectum vnde.

Connexio.

Summum non eſt aliud, niſi bonum, quod Deus eſt.

Quòd pater eſt.

CAPVT IIII.

AEternum patrem eſſe per hoc oſtẽditur, quòd cum Deus ſit potentiſsimus, ſapientiſsimus, & optimus: poteſt, ſcit, & vult ſe ſummè communicare: hoc autem eſt, alteri maieſtatis ſuæ plenitudinem dare: ergo Deus pater ab æterno filium

Deus communicabilis, & quomodo.

filium sibi æqualem genuit: cui diuinitatis suæ essentiam communicauit. Dicit enim Dominus in Isaia: Si ego qui generationem aliis tribuo, ipse sterilis ero? quasi dicat, nō. Pater enim multipliciter sumitur. Dicitur enim pater æterna generatione. Isa. Generationem eius quis enarrabit? Prædestinatione. Ephe. 1. Gratia vobis, & pax à Deo patre, qui prædestinauit vos in adoptionem filiorum. Creatione. Deutero. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit, fecit, & creauit te? Fecit inquam, secundum corpus, creauit secundum animam, possedit secundum vtrunque. Redemptione. Isai. 63. Tu Domine pater noster, & redemptor noster, à seculo nomen tuum. Sacramentali regeneratione. 1. Petri. 1. Benedictus Deus & pater Domini nostri IESV Christi, qui regenerauit nos. Fidei instructione, Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine Dei, vel eius. Gratiæ adoptione, Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Gloriæ collatione. Galat. 4. Itaque iam non est seruus, sed filius: quòd si fi. & hæ. per Deum, id est, per opera Dei. opera enim nostra magis sunt per Deum vitæ æternæ

Col. 2.
Isa. 66.
Pater multipliciter.
Isa. 3.
Aeterna generatione.
Prędestinatione.
Creatione.
Deut. 32.
Redemptione.
Sacramentali regeneratione
Fidei instructione.
Gratiæ adoptione.
Gloriæ collatione.

æternæ meritoria,quàm per nos.Primo modo ſumitur pater perſonaliter : & iſte modus ſoli patri conuenit.Quarto modo,ſcilicet redemptione,non ſolùm effectiuè ſumitur, ſed etiam per miniſterij exhibitionem.Sumitur etiam perſonaliter:& iſte modus ſoli filio conuenit, ſecundum quod modus redemptionis fuit per mortem filij.Omnes autem alij modi tribus perſonis ſimul conueniũt: quia indiuiſa ſunt opera trinitatis: niſi forte aliquis illorum modorum conueniat alicui perſonæ per appropriationem. Circa generationem nota quatuor propoſitiones, in quibus videri poterit vtrum eſſentia diuina generet vel generetur. Prima eſt.Eſſentia generat eſſentiam.Secunda eſt. Eſſentia generat perſonam. Tertia eſt. Perſona generat eſſentiam. Quarta eſt.Perſona generat perſonam. Harum propoſitionum tres primæ falſæ ſunt,quarta autem vera eſt. Eſt enim regula in Theologia, quòd eſſentia diuina non generat, nec generatur: dicendum tamen quòd pater virtute eſſentiæ exiſtentis in ſe,generat:& quòd filio per generationem communicatur eſſentia, ſicut & ſpiritui ſancto per proceſsionem.

Proprietas.

Appropriatio.

Generatio.

Eſſentia diuina.

Regula Theologica.

Quod

Quòd filius est.

CAPVT V.

QVũ sint correlatiua pater & filius, per easdem rationes ostenditur filium esse æternũ, per quas & ostẽsum est patrem esse æternum. Præterea inter omnes emanationes perfectissima est generatio, qua penitus genitus assimilatur suo genitori, quod emanationes aliæ nõ faciunt. Cùm igitur copiosissimo fonti bonitatis cõpetat emanatio perfectissima, constat quòd persona qui pater est, qui est fons totius bonitatis, generat filium sibi æqualem, cui communicat suæ plenitudinem maiestatis. Aliquis est filius Dei per gratiam vnionis, vt Christus homo. Aliquis per per veritatem natiuitatis, vt Christus inquantum Deus. Aliquis per adoptionẽ, vt sancti. Aliquis per creationem, vt quæuis creatura. De filio Dei dicit Athanasius in altercatione contra Arrium, quòd ipse dicitur sensus, quo omnia cogitantur: sapientia, qua cogitata disponuntur: virtus, qua disposita perficiuntur: verbum, quo clarificata nunciantur: lumen, quo perfecta clarescunt. Filius ergo Dei dicitur sapientia patris, non quòd pater sit sapiens sapientia ge-

Relationes in diuinis, & quę.

Emanationes.

Filius dicitur multipliciter.
Matt. 3. 17.
Luc. 2.
Gal. 4.
Filius Dei dicitur.
Sapien. 9.
Luc. 1.
Heb. 1.
Luc. 2.
Ioan. 1.

Sapientia patris.
Sapien. 8.

nita, sed quia filiũ genuit; cui appropria-
Psal. 2.&.109. tur sapiẽtia. Vnde pater dicitur omnia fe
Psal.103. cisse in sapiẽtia, id est, in filio Dei, vel cũ
sapiẽtia, quæ est filius: quoniam indiuisa
In prepositio, quid dicat. sunt opera trinitatis. Vnde hæc præposi-
tio, in, notat subautoritatem in filio, qui
hoc ipsum habet à patre, quòd res creat.
Ioan.8. Generaliter enim verum est, quòd quic-
quid habet persona, vel operatur, hoc ha
bet à Deo à quo est. Qualiter autem
De, prepositio quid dicat. filius sit de patre, nota quòd hæc præ-
positio, de, quandoque notat causam effi
cientem, vt cùm dicitur, Christus conce-
ptus est de spiritu sancto. Quandoq; cau-
sam materialem, vt cùm dicitur, Chri-
stus natus de Maria virgine. Quandoq;
identitatem essentiæ, vt cùm dicitur, fi-
lius natus de patre. Quandoq; transsub-
stantiationem, vt cùm dicitur, corpus
Christi fieri de pane. Quandoque ordi-
nem, secundum quod creatura dicitur
fieri de nihilo.

Filius est imago patris.

CAPVT VI.

Imago triplex. IMago triplex est, scilicet, æqualitatis,
imitationis, & repræsentationis. Pri-
mo modo, filius est imago patris. Secun-
Gen.1. do modo, homo factus est ad imaginem
Dei

Dei, vel imago Dei. Tertio modo mundus dicitur ſpeculum creatoris. Nota quòd imago relatiuè dicitur ad illud cuius ſimilitudinẽ gerit, & ad quod imitãdum facta eſt. Hoc autem contingit dupliciter: aut quãtum ad ſpeciem, & ſignũ ſpeciei: & ſic imago hominis eſt in filio ſuo, qui ipſum in humana ſpecie, & figura imitatur. & hæc eſt perfecta imago. Aut quantum ad ſignum tantùm, & non ad veritatem ſpeciei, ſicut imago hominis eſt ſtatua lapidea, & hæc eſt imperfecta imago. Primo modo, filius eſt imago patris, ſicut in natura communicans. Secundo modo, imago Dei, eſt in homine, licet minus perfectè. Eſt igitur imago, non ad imaginem, ſicut filius. Nam hæc præpoſitio, ad, dicit diſtantiam inter imaginatum & imaginantem: hoc autẽ non cadit in filium: vnde bene dicitur imago patris, ſed non ad imaginem. Et eſt imago ad imaginem, ſicut homo & angelus. Et eſt aliquid non imago, ſed ad imaginem, vt mundus hic, qui propriè non dicitur imago, ſed veſtigium creatoris: quia licet trinitatem repræſentet, non tamen imitatur, nec eſt capax eius, ſicut homo. Eſt tamen mundus ad imaginem Dei factus: quia Deus aliud exemplar

Imago relatiuè dicitur.

Imago hominis quomodo in filio ſuo.

Ad, quid.

Imago ad imaginatũ quid.

Sapien. 7.
Col. 1.
Gal. 1.

non habuit, ad cuius ſimilitudinem creaturas faceret, niſi ſemetipſum. Eſt imago genita, vt filius: & eſt imago creata, vt homo, & angelus: & eſt imago facta, vt ſtatua Herculis, quæ ipſum repræſentat. Ex his patet quòd eſſe imaginem, conuenit creatori, & creaturæ. Creatori quidem, quia filio, qui eſt imago patris. Creaturæ verò conuenit tam corporali, quàm ſpirituali, quàm etiam compoſitæ. Propriè tamen loquẽdo dicitur quòd creatura corporalis, eſt creatoris veſtigium. Vnde Apoſtolus, Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, &c. Ibi hæc præpoſitio per, non dicit medium diſponens, inquantum creatura conſideratur in ſe: ſed excitans, inquantum eſt ſimilitudo creatoris: quia non diſponit ad cognitionem creatoris, imò per talem modum potius impediret cognitionem, cùm inter creatorem & creaturam maior ſit diſsimilitudo, quàm ſimilitudo. Creatura verò ſpiritualis dicitur creatoris ſimilitudo. Ezech. Tu ſignaculum ſimilitudinis &c. & hoc ideo, quia in angelo propter naturæ ſimplicitatem expreſſior eſt ſimilitudo ad Deum, quàm in homine. Creatura verò compoſita, id eſt,

Statua.

Eſſe imaginẽ.

Col. 1.

Rom. 1.

Per, præpoſitio quid dicat.

Inter creatorẽ & creaturã diſſimilitudo.

Ezec. 18.

In angelo expreſsior ſimilitudo.

Homo imago

mus hominem ad imaginē & similitudi.&c.& hoc ideo, quia in homine inueniuntur plures trinitates quàm in angelo: vnde quoad hoc potius dicitur imago trinitatis. Filius Dei possidet triplicem excellentiam, sicut innuit Apostol. ad Hebræ. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ. Primam scilicet respectu patris à quo producitur, & sic est splendor gloriæ paternę. Est enim, vt ait Dion. fontalis radius, in se manifestans gloriam paternam. Secundam respectu spiritussancti, quam producit ex se: & sic est figura, id est, similitudo substantiæ patris. Est enim alia persona ab ipso, sicut à patre, quam personam quod non accepit spiritussanctus à patre, sicut filius. Tertiam respectu creaturarum, quæ per eum producuntur, & sic est portans omnia verbo virtutis suæ. Propter primum dicitur verbum filius patris, quoniam perfectè loquitur bonitatem, & summam patris liberalitatem, qui nihil habere voluit, quod filio suo non communicaret. Istud est verbum essentialiter & æternaliter genitum, temporaliter promissum, à prophetis, & apostolis præ

Filij Dei excellentiæ.

Figura patris filius, & quomodo.

Per filiū creaturæ producūtur. Hebr. 1.

Filius loquitur de patre, & quid.

Verbum æternum.

tiatum. Propter secundum dicitur filius imago patris.

Tres personæ æquales, & quomodo.

Quanuis enim tres personæ sint æquales in æternitate, & maiestate, ac potestate: tamen filius dicitur potius imago patris, quàm spiritus sanctus:

Filius dicitur imago patris, non spiritus sanctus, & quare.

quia non solùm habet conuenientiam intus cum patre in essentiæ identitate, sicut & spiritus sanctus: sed habet etiam conuenientiam extrà cum patre, ex eo quòd sicut à patre procedit filius, sic & à filio spiritus sanctus: sed à spiritu sancto nullus.

Relationes.

Nam secundum rationem intelligēdi respectus huiusmodi relationum sunt extrinsecus existentes, quia potius ab aliquo sunt, quàm in aliquo.

Relationum intelligentia.

Intelligentia enim relationum ad hoc ad quod refertur aliquid respicit: vnde si patrem non habeo, filius non sum, & econuerso.

Filius Dei virtus patris.

1. Cor. 1.

Propter tertium dicitur filius virtus patris. ad Corinthi. Nos autem prædicamus Christum, Dei virtutem, & Dei sapientiam.

Trinitatis imago in nobis inuenitur, & quomodo.

Inuenitur etiam imago trinitatis in nobis, videlicet in memoria, intelligentia, & voluntate: vel in mente, notitia, & amore: in quibus per ordinem patri & filio & spiritui sancto assimilamur.

Quòd

Quòd spiritus sanctus est.

CAPVT VII.

EManatio duplex est in diuinis. Vna per modum naturæ: & hæc est generatio, secundùm quam filius est à patre. Alia est per modum voluntatis: & hæc est processio appropriata. Propriè verò dicitur spiratio, secundùm quam spiritus sanctus est à patre & filio. Idcirco autem hæc emanatio per modum volũtatis esse dicitur, quia spiritus sanctus amor est. Amor autem secundùm voluntatem est. Procedit autem spiritus sanctus à patre mediatè & immediatè. Mediatè, quia filius ipsum spirat, qui hoc habet à patre: immediatè verò, quia ipse pater ipsum spirat.

Emanatio duplex.

Emanatio, productio, substantifica duplici modo.

Procedit Spiritus sanctus à patre, & quomodo.

Ioan. 16.

Ioan. 15.

Spiritus sanctus amor patris & filij est.

CAPVT VIII.

SPiritus sanctus amor Dei est: & hoc tripliciter, videlicet, essentialiter, personaliter, & exemplariter. Essentialiter spiritus sanctus dicitur amor, inquantum ipse cum patre, & filio vnus Deus est. Ipsi enim tres inquantum vnum sunt in essentia, diligunt se amore essentiali,

Amor Dei spiritus sanctus.

Spiritus sanctus cũ patre & filio vnus Deus.

Pater, & filius se diligunt, &

Spiritus sanctus nexus patris & filij.

Amor procedés à patre & filio quid.

naliter verò dicitur spiritus sanctus amor, inquantum ipse est nexus patris & filij. Pater enim & filius diligunt se amore ab eis procedente, qui non est pater, nec filius, sed spiritus sanctus. De hoc nexu dicit Augustinus, Est ineffabilis quidam complexus in illa trinitate, non genitus, sed genitoris genitíque suauitas, ingenti largitate perfundẽs omnes creaturas pro captu earum. Exemplariter quoque dicitur spiritus sanctus amor: quoniam amoris gratuiti qui est in nobis, spiritus sanctus non solùm causa est efficiens, sed etiam exemplar atque finis. Amor enim qui est in nobis, est à spiritu sancto efficienter: & hoc inquantum ipse spiritus sanctus est Deus. Exemplariter autem est in nobis, inquantum ipse spiritus sanctus est procedens per modum amoris à patre & filio. Sed finaliter est in nobis noster amor, inquantum spiritus sanctus, à quo amor noster est, habet rationem primi boni, in quod tendit amor noster. Notandum quòd amor qui est spiritus sanctus, ex modo procedendi est nexus, scilicet trinitatis, sed propter ipsam processionem est distinctus à patre & filio: propter naturæ verò diuinæ perfectionem est persona & suppositum: prop

Gratuiti amoris nostri causa spiritus sanctus, & quomodo.

Exẽplaris causa Spir. sanct.

Finalis.

Spiritus sanctus quid.

propter diuinam verò simplicitatem est ipse Deus, & summè bonus. Igitur spiritus sanctus est amor, quo pater, & filius se diligunt. Cùm autem dicitur, pater & filius diligunt se spiritu sancto, dupliciter exponi potest. Primò sic, diligunt se spiritu sancto, id est, amore, qui est spiritus sanctus: & secundum hoc propositio est vera. Secundò sic, diligunt se spiritu sancto, id est, per spiritum sanctum, vel per amorem, qui est spiritus sanctus: & sic non est concedenda. esset enim intellectus, quòd spiritus sanctus esset principium in trinitate, quod falsum est: quia à patre filióque procedit: quia non est ibi aliquid respectu cuius hæc dictio, per, dicat principium. Est enim regula, quòd hæc dictio per, semper dicit rationem principij respectu alicuius positi in locutione: sicut quando dicitur, Pater operatur creaturas per filium, ibi enim notatur ratio principij in filio respectu operis. Similiter hæc conceditur, Filius operatur per patrem: nam ibi ratio principij in patre est, & hoc duplici respectu, scilicet respectu filij, & respectu operis.

Pater, & filius diligunt se spiritu sancto & quomodo.

Dictio, per, quid hic notat.

Spiritus sanctus charitas, & donum sanctorum est.

CAPVT IX.

Spiritus sanctus charitas, & quomodo.

CVm inueniatur sæpe in scripturis quòd spiritus sanctus charitas, & donum dicitur, diligenter notandum est qualiter hoc debeat intelligi, & vtrum spiritus sanctus sit charitas, qua nos Deum, & proximum diligamus. Vnde notandum est quòd amor siue charitas tribus modis sumitur. Vno modo effectiuè, & sic absque dubio verum est, quòd spiritus sanctus est amor, quo diligimus Deum: quia spiritus sanctus operatur in nobis habitum & motũ charitatis. Alio modo sumitur exemplariter, sic etiam spiritus sanctus est charitas, qua diligimus Deum, & proximũ. Charitas enim, quæ est spiritus sanctus, est exemplar nostræ charitatis. Tertio modo sumitur charitas formaliter per modum inhærentiæ: & sic charitas dicitur virtutis habitus in anima, quo diligimus Deum & proximum. Et secundùm hunc modum spiritus sanctus non dicitur charitas: nec contrariatur dictum Augu. quòd eadem est charitas, qua nos diligit Deus, & nos ipsum: quia licet verum sit, tamen aliter

Amor, siue charitas qualiter sumitur.

Spiritus sanctus quid operatur in nobis.

In lib. de Trinit. cap. 6.

& al

& aliter est. nam Deus diligit nos ea formaliter, nos verò ipsum diligimus efficienter, & exemplariter, non formaliter: nam omne esse & agere est à forma inhærente agenti, quæ est principiũ agendi, & forma, sicut caliditas igni. Sciendum est tamen quòd spiritus sanctus datur, cùm datur eius donum: quia spiritus sanctus est amor, & primum donum: posterius autem non datur, sine priori. Præterea corpus mysticum est vnum per amorem. Cùm ergo nihil creatum sit vnum in diuersis particularibus, oportet quòd membra corporis mystici vniantur vno amore increato, qui est spiritus sanctus. Præterea quia secundùm Augu. totum malum hominis est vti fruendis, & frui vtendis: constat ergo quòd totum oppositum est donum eius, scilicet, frui fruendis, & vti vtendis. Sed ad fruendum eo, quo fruendum est, requiritur præsentia eius fruibilis, & etiam dispositio debita fruentis: vnde requiritur præsentia spiritus sancti, & eius donum, scilicet, amor, quo inhæreatur ei: veruntamen cùm datur nobis spiritus sanctus, non incipit esse in loco nouo, sed nouo modo per productionem noui effectus, & noui respectus, ex quo creatura se aliter habet ad spir

Diligit nos Deus, & nos diligimus deũ & quomodo.

Spiritus sanctus datur, cũ eius donũ datur.

Corpus mysticum vnũ per amorem.

Totum malũ hominis in quo consistit. Oppositum.

Ad fruendum quid requiratur.

ad ſpiritum ſanctum, quàm prius: propter quod & ipſe dicitur aliter eſſe in creatura quàm prius: quia eſt in ipſa, vt in cognoſcente, & amante ipſum, quod non fuit prius. Ex iam dictis patet quòd in iuſtificatione duplex charitas nobis datur, ſcilicet, creata, & increata: illa qua diligimus, & illa qua diligimur. Vel datur nobis charitas creata, qua diligimus formaliter: & increata, qua diligimus effectiuè: quia noſtrum diligere ipſe creat. Ex his colligitur, quòd licet Deus ſit in omnibus per eſſentiam, præſentiam, & potentiam: nõ tamen habetur ab omnibus hominibus per gratiam. Miſsio autem ſpiritus ſancti duplex eſt, ſicut & filij. Vna viſibilis, ſicut apparuit ſuper Chriſtum in columba, & ſuper apoſtolos in linguis igneis. Alia inuiſibilis, qua mittitur in mentem ad ſanctificandã creaturam: & iſta miſsio fit ad inhabitationem creaturæ rationalis: ſed prior fit ad inhabitationem demõſtrandam aliis. Eodem modo miſsio filij duplex eſt, vna. ſ. viſibilis, vt incarnatio: & alia inuiſibilis, vt eſt interna mentis illuminatio. Notandum quòd miſsio filij & ſpiritus ſancti inſeparabilia ſunt: ſed dicitur filij, quando mẽs

Charitas duplex nobis datur in iuſtificatione.

Miſsio ſpiritus ſancti duplex, & quæ.

Matt. 3.

Actu. 2.

Miſsio inſeparabilis.

Filius & ſpiritus ſanctus mittuntur, &

ſcendum:ſed dicitur ſpiritus ſancti,quando affectus accenditur ad Deum amandum. Sciendum eſt quòd ſolius patris eſt mittere,& non mitti. Cùm enim pater à nullo procedat, nuſquam mitti dicitur: quia verò filius & producit,& producitur,ideo mittit,& mittitur. Spiritus verò ſanctus quia producitur æternaliter, ſed non producit,niſi ex tempore:ideo ipſius eſt propriũ mitti,& non mittere, niſi reſpectu creaturæ:vt ad cõuerſionem populi dicũtur apoſtoli miſsi à ſpiritu ſancto. Niſi fortè dicatur mittere hominem aſſumptum. Sed & ſpiritus ſanctus mittere dicitur,inquantũ cum patre & filio idem eſt in eſſentia trinitatis, non inquantum perſona. Sic etiam filius mittit ſeipſum. vnde Auguſt.in lib.de Trinita. Intelligamus illã incarnationem,& ex virgine natiuitatem, in qua intelligitur filius miſſus,vna eadémq; operatione patris ,& filij inſeparabiliter eſſe factã, nõ ſeparato etiam ſpiritu ſancto. Ex his patet quòd hæ ſunt impropriæ,& exponendæ, Spiritus ſanctus mittit ſe,& mittit filium,& filius mittit ſeipſum : niſi intelligatur inquantum eſt de virgine natus:quia filius Deus mittit ſe hominẽ:& ſecundùm hoc vera eſt. Hæc autẽ eſt ratio, quia mittere dicit

Mittere.

Proprietas filij.

Filius mittit, & mittitur.

Spiritus ſanctus mittit, & mittitur.

Trinitatis opera inſeparabilia.

dicit authoritatem ratione productionis
Modus. æternæ. Quibus modis datus sit spiritus
Actor.2. sanctus in signo visibili. Sciendum quòd
in igne apparuit spiritus sanctus, vt cale-
Ibidem. faceret frigidos. Et in linguis doceret
Ibidem. ignaros. Et in sono, vt terreret rebelles.
Exod.13. Apparuit etiam in aliis tribus signis. s. in
nube ipsi Moysi, vt ductor eius in colum
na nubis esset: sicut legitur Isa.16.& 63.
Matth.3. Item in columba super Christum bapti-
zatum, ad ostendendam gratiæ plenitu-
Ioan.20. dinem, quę in ipso erat. Item in flatu post
resurrectionem, ad significandam viuifi
cationem affectus: quia flatus ab interio-
Quoties. ri procedit. Datus est igitur spiritus san-
Ioan.20. ctus bis post resurrectionem. s. in terra,
Actor.2. propter dilectionem proximi, & de cæ-
lo, propter dilectionem Dei. Vel datus
est in terra, ad relaxanda peccata alio-
rum. Ioan.20. Insufflauit in eos: & dixit,
Accipite spiritum sanctum, quorum re-
miss. &c. Datus est de cælo repentè in Pen
tecoste ad robur, & ad operationem mi-
Psal.32. raculorum. de his duobus. Psalm. Verbo
Domini cæli firmati sunt, quoad primũ:
& spiritu oris eius omnis virtus eorum,
quoad secundum. Tertia fuit collatio spi
Apostoli fuerunt baptizati, & quando. ritus sancti apostolis facta ante passio-
nem, quando fuerunt baptizati: Eorum
enim

enim baptiſmus innuitur ibi, Qui lotus eſt,non indiget niſi vt pedes lauet. In ſignum prædictorum ter inũgitur homo, ad ſignificandam hanc triplicem ſpiritus ſancti miſsionem.ſ. in baptiſmo, in confirmatione, & in morte. Quadruplicem effectum conſecuti ſunt apoſtoli ex præſentia ſpiritus ſancti: Primò eloquentiã in linguis. Secundò audaciam in tormentis. Tertiò efficaciã in miraculis. Quartò protectionem à vitiis: quia poſt Pentecoſten non peccauerunt mortaliter. Accipiunt & modò multi vtiliter ſpiritum ſanctum: peccatores quidem in igne, ad purgandum. Matt.5. Ipſe baptizabit vos in ſpiritu ſancto & igne. Item pœnitentes ad proficiendum. Pſalm. Spiritus tuus bonus deducet me. Item perfecti ad ſanctificandum. ad Corinth. Qui dedit nobis pignus ſpiritus ſancti. Item beati ad fruendum. Pſalm. Renuit conſol. anima mea &c. Item tribulati ad conſolandum. Roma.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, &c. Item ignorantes ad inſtruendum. Ioan. Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater &c. Quo tempore datus ſit ſpiritus ſanctus, attendendum eſt quòd in die quinquageſima, vt oſtẽdatur auctor eſſe

remiſs

Ioan.13.

Ter inũgitur homo, & quãdo.

Effectus quadruplex ſpiritus ſancti.

Actor.2.

Actor.5.

Marc. vltimo.

Spiritum ſanctum peccatores accipiunt, & ad quid.

Pſal.143.

2.Cor.5.

Pſal.76.

Ioan.14.

Tempus, quo datus eſt ſpiritus ſanctus.

remiſsionis: nam annus iubileus ſeruiebat remiſsioni. Venit etiã in die dominica, vt eſſet dies primus renouationis, qui fuit etiam creationis. Datus quoq; fuit tertia hora, quia dicitur primus homo hora tertia perdidiſſe gratiam: vnde cõueniens fuit quòd eadẽ hora apoſtolis mitteretur. Itẽ alia ratione datus eſt hora tertia, ſcilicet, vt oſtenderetur quòd etiã nobis hora tertia datur gratia Dei. Sunt enim tres horæ morales, ſcilicet, cõtritio, confeſsio, & ſatisfactio. De hoc nomine, ſpiritus ſanctus, ſciendum eſt, quòd poteſt eſſe circumlocutio vnius proprij nominis, & tunc conuenit tantùm perſonæ tertiæ in trinitate: vel poſſunt iſtæ dictiones ſumi diuiſim, & ſic quælibet trium perſonarum eſt ſpiritus ſanctus. Spiritus ſanctus multa habet nomina. Dicitur enim ſpiritus à ſpirando actiuè, eo quòd ſpiret. Ioan. 3. Spiritus vbi vult ſpirat. & ſecundum hunc modum, hoc nomen ſpiritus commune eſt omnibus tribus perſonis, ſed ſpiritui ſancto conuenit per appropriationem. Alio modo dicitur ſpiritus à ſpirando paſsiuè, eò quòd ſpiretur: & hoc proprium eſt ſpiritui ſancto, qui procedit per modum ſpirationis. Nõ ſolùm autem dicitur ſpiritus, ſed additur

[Margin notes: Dies. Act. 2. — Hora. Actor. 2. — Moraliter. — Nomen ſpiritus ſãcti quomodo ſumitur. — Multis modis nominatur ſpiritus ſanctus.]

ditur ſanctus:quia ſanctus idem eſt quod mundus,vel firmus,vel ſine terra.Iſta autem non ſoli conueniunt ei quoad ſe, ſed etiam in comparatione quoad nos. nam per gratiã ſpiritus ſancti à peccatis mundamur, in bonis firmamur,à terrenis ſeparamur. Sãctus ergo nõ ſolùm eſt in ſe,ſed quia nos ſanctos facit ea ſanctitate,de qua dicit Dionyſius, Sãctitas eſt ab omni immunditia libera,& perfecta, & omnino immaculata munditia. Præterea ſpiritus ſanctus vocatur nexus,vnitas,& amplexus,& hoc prout cõparatur ad patrem & filiũ. Item dicitur donum altiſsimi:& hoc prout cõparatur ad nos: quia omne datum optimum, & omne donum perfectũ deſurſum eſt,&c. Item dicitur fons viuus:quia ſeptemplici riuo donorum nobis fluit. Iſa.11. Spiritus ſapientiæ,& intellectus,ſpiritus conſilij,& fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & ſpiritus timoris domini. Item dicitur ignis: quia affectum nobis accendit.Item dicitur charitas,nõ ſolùm quia eſt amor patris & filij,ſed quia nos amãtes facit. Item dicitur ſpiritualis vnctio, quia omnes tribulationes mũdanas ſuaues facit,& iucundas: ſecundum illud, In labore requies,in æſtu temperies,&c.

Sanctus quid.

Gratia Spiritusſancti quid operetur in nobis.

Sanctitas.

Iacob.1.

Ioan. 4.& 7.

Actor.2.

Rom.5.

1.Ioan.2.

Luc.11. Ioan.14.15. Item dicitur dextræ Dei digitus: quia sicut corporales res digito demōstrantur, ita per spiritum sānctum ostēduntur res spirituales oculo spirituali. Item dicitur paracletus, quia consolationes cœlestes mentibus instillat. Item magistrorū optimus, quia intellectum ad Dei cognitionem, & sui ipsius illuminat.

In trinitate personarum vnitas essentiæ est.

CAPVT X.

1. Ioan. 5. Vnitas personarum in diuinis. IN vnitaté naturæ diuinę tres sunt personæ: quarum prima est à nulla: secunda est per generationem à sola prima: tertia est per communem spirationem à prima & secunda. Nota. Istud tamen sic est, quòd trinitas personarum non excludit ab essentia vnitatem, simplicitatem, immensitatem, æternitatem, & incommutabilitatem. De potentia, sapientia, & bonitate Dei credendum quid. Huius ratio per hoc patet, quia qui crederet Deum non posse se communicare, negaret in eo potentiam. Qui verò crederet hoc eum posse, sed nescire, negaret in eo sapientiam. Ab æterno, Deus potuit, sciuit, & voluit se summè cōmunicare. Qui crederet eum hoc posse & scire, sed nolle, ille negaret in eo bonitatem. Cùm igitur pater potuerit, sciuerit, & voluerit se summè communicare, hoc

fecit æternaliter, scilicet, habendo dilectionem & dilectum, hoc est filium & spiritum sanctum. Præterea omne bonum est sui diffusiuum, vt dicit Diony. vnde cùm pater sit fons bonitatis, emanatio erit ab ipso perfectissima, quæ est generatio. Erit etiam emanatio iucundissima, quæ est per modum benignitatis & liberalitatis: hæc autem emanatio, amor est, qui est spiritus sanctus à patre & filio procedens. Et bene dicitur amor, emanatio liberalitatis, quia amor primum donum est, quod à liberalitate procedit, cùm sit donum intrinsecum in ipso dante, in quo, scilicet, amore omnia alia donantur. Hæc beata trinitas tribus modis nobis innotescit. Ipsa enim patet in scripturis, ostenditur in figuris, relucet in creaturis. Primò inquàm beata trinitas patet in scripturis. Vnde Leo papa, Credimus sanctam trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctũ, vnũ deum omnipotentem, vnius substantiæ, vnius essentiæ, vnius potestatis. Itẽ Isaias audiuit Seraphim ter dicẽtia, Sanctus, in laudem beatæ trinitatis, subiungentia in singulari: dominus Deus sabaoth, propter confessionem vnitatis diuinæ. Si ergo nõ essent tres personæ, non diceretur in Ge-

Liberalisas diuina.

Beata Trinitas nobis innotescit & quando.

De beata Trinitate quid credendum.

Isa. 6.

Gen.1. ne. Faciamus hominē ad similitudinem nostram, sed meam: & tunc si essent tres personæ, & non vna substantia, non diceretur ad imaginem, sed ad imagines nostras. Ad id ostēdendum ponitur in Psal. ter Deus, cùm dicitur, Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus, & tamen solū ponitur hoc pronomē eū, vbi subiūgitur, & metuāt eū omnes fines terrę. Itē Iere. j. Ah, ah, ah, domine Deus, ecce nescio loqui. Vide quòd ah triplicauit, & in singulari dixit: domine Deus, quod notat trinitatem & vnitatem. Item Apost. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula. Et nota quòd hæc præpositio, ex, dicit auctoritatem, & esse à nullo: hoc autem patri cō uenit, qui est principium, sine principio. Sed hæc præpositio, per, notat operationem, siue mediū, & esse ab alio: vnde per hoc intelligitur filius, qui est principium de principio. Hæc autem præpositio in, notat conseruationem, & esse ab aliis: & propterea cōpetit spiritui sancto, qui est continētia omnis boni. Ostēditur etiam beata trinitas ī figuris. Significatur enim per tres amicos Iob. Item per tres Angelos quos Abraham hospitio recepit: tres vidit & vnum adorauit. Item per tres digitos,

Trinitas personarū in vnitate essentiæ.

Psal. 66.

Iere. 1.

Rom. 11.

Ex prępositio quid dicat.

Per, præpositio quid dicat.

Filius principium de principio.

In, prępositio, quid dicat.

Figuræ.
Iob. 2.
Gen. 18.
Isa. 40.
Deut. 4. 19.

gitos,quibus appẽditur moles terræ. Itẽ per tres ciuitates refugij æquali ſpatio à ſe diſtantes. Item per tria difficilia ad inueſtigandũ. Item per tres ciuitates, quas vidit Ezechiel. Relucet quoque in creaturis veſtigium beatæ trinitatis. Cognoſcitur enim in magnitudine creaturarũ potentia patris, in diſpoſitione ſapientia filij, in ornatu bonitas ſpiritus ſancti. Item in quolibet indiuiduo inuenies virtutẽ, ſpeciem, & vtilitatem, quorum primum conuenit patri, ſecundum filio, tertium ſpiritui ſancto. Item in ſole vides eſſentiam, ſplendorem, & calorem: in quibus patrem & filium & ſpiritum ſanctum cognoſces. Item in anima ſecũdum memoriam, intellectum, & voluntatem conſidera perſonarum trinitatem, & vnitatẽ ſubſtantiæ. Item in hierarchia cœleſti ſuperiori Deus eſt in thronis, vt maieſtas: in Cherubim, vt veritas, in Seraphim, vt charitas, per quæ notatur perſonarũ trinitas. Item in virtutibus Theologicis, ſcilicet fide, ſpe, charitate idem intellige. Item in tribus dotibus animæ, ſcilicet cognitione, comprehenſione, & delectatione. Notandum autem quòd aliter relucet Deus in creaturis viatoribus, aliter in beatis. Exemplum de ſpeculo, in quo alio modo

Prou.30. Eccl.49. In creaturis veſtigiũ trinitatis relucet. Sap.15. Pſal.32. In quolibet indiuiduo quid. In ſole quid. In anima quid. In hierarchia cœleſti Deus eſt, & quomodo. Virtut. Theolog. Tres animæ dotes. Aliter Deus relucet in beatis, quàm viatoribus.

videtur à nobis notus, & aliter ignotus: nam notum videtur in ſpeculo, ignotum per ſpeculum. Ex prædictis patet, quòd licet tam in creatura corporali, quàm in ſpirituali, & quàm ex his compoſita beata trinitas cognoſcitur, tamen diuerſimodè, prout vnumquodque iſtorum dicitur veſtigium creatoris, quia aliud dicitur eius ſimilitudo, & aliud eius imago: ſicut ſuperius eſt notatũ in titulo, quòd filius eſt imago patris. Denique ſciendum eſt quòd pluralitatem perſonarum in vnitate eſſentiæ, & vnitatem eſſentiæ in perſonarum pluralitate ſecũdum Bernar. ſcrutari temeritas eſt, credere pietas eſt, noſſe vita æterna eſt.

Trinitas incõprehenſibilis.

Multiplex trinitas eſt.

CAPVT XI.

Trinitas.

MVltiplex inuenitur in ſcripturis trinitas. Eſt enim trinitas increata, quæ ſumma & ineffabilis eſt. Aliæ trinitates ſunt creatæ: inter has vna eſt quæ cecidit, ſcilicet rationalis, concupiſcibilis, iraſcibilis. Alia eſt per quam homo cecidit, ſcilicet, ſuggeſtio diaboli, delectatio ſenſualitatis, & conſenſus rationis, quæ tria ſignificata ſunt per ſerpentem, mulierem, & virum in paradiſo. Tertia eſt inquam

Trinitas quæ cecidit.

Trinitas per quam homo cecidit.

Trinitas in quam cecidit.

quam cecidit, scilicet, ignorantia veri, impotentia boni, & concupiscentia mali. Quarta est per quam resurgit, scilicet fides, spes, charitas. Item est trinitas per quam ad gratiam reparamur, scilicet triplex substantia, quæ est in Christo, scilicet, diuinitas, anima, & caro. Est autem alia per quam regeneramur, scilicet, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus inquam sanctificationis, Aqua ablutionis, Sanguis redemptionis. Hanc nobis Ioã. in epistola sua recitat. Est quoque trinitas alia per quam ad gloriam reformamur, vt sunt tres dotes animæ, scilicet, cognitio, dilectio, comprehẽsio. Est & multiplex trinitas in creaturis, quæ est vestigium beatæ & increatæ trinitatis: & de hoc habes in titulo suprà, quòd trinitas personarum, & vnitas essentiæ est.

Trinitas per quã resurgit.

Trinitas per quam regeneramur.

1. Ioan. 5.

Trinitas per quam ad gloriam reformamur.

Aequalitas personarum est.

CAPVT XII.

AEqualitas personarum in tribus cõsistit. Vnde Augusti. Nullus alium præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quòd ęqualitas secundum hæc tria fit in Deo, sic ostenditur: quia in istis inferioribus tria

Aequalitas personarũ in quibus cõstat.

vnitas causat & quid.

quantitas:igitur vnitas in substantia causat identitatem, vnitas autem in qualitate causat similitudinem, sed vnitas in quātitate causat æqualitatē: in diuinis autem est æqualitas tātummodo secundū triplicem quantitatem, prout quātitas in deo esse dicitur, licet impropriè. Primo secundum quantitatem virtutis, quæ est potentia. Alio modo secundum quātitatem durationis, quæ est æternitas. Tertio modo secundum quantitatē magnitudinis, qua ipse est intra omnia & extra omnia: & qua continet & locat omnia. Aequalitas personarum aliter in istis tribus ostenditur: quoniam in creaturis triplex magnitudo reperitur. s. temporalis, dimensionis, & virtutis. Prima magnitudo est in rebus mutabilibus. Secūda in corporeis. Tertia in spiritibus creatis. Istis tribus respondent in creatore alia tria in quibus etiam personæ diuinæ sunt æquales, scilicet æternitas in esse, magnitudo in immensitate, & virtus in posse: Hoc tamen posse, licet secundum rei veritatem sit in Deo, secundum differentiam rei in ipso, non habent esse, sed secundum quod nostrum respiciunt intellectum. Dicendum est ergo quòd tanta est æqualitas in trinitate, quòd secundum August. nec est maius

In diuinis æqualitas, & quæ.

In creaturis triplex magnitudo.

In quibus sūt æquales diuinæ personæ.

Quanta sit in diuinis æqualitas.

ius aliquid, vel duo, vel omnes, quã vnus: nec maius aliquid omnes quàm ſinguli. Coæternæ quoque ſunt perſonæ diuinæ, quia in diuinis non eſt ponere niſi duo genera, ſcilicet, ſubſtantiæ, & ad aliquid: quantitas verò & qualitas tranſeunt in genus ſubſtantiæ, ſicut æqualitas & ſimilitudo dicunt relationes: ſed ſubſtantia communis eſt tribus perſonis. Relatiuorum autem proprium eſt ſimul eſſe: ergo nullo modo pater eſt prior filio, nec ſecundum id quod ad aliquid eſt, nec ſecundum id quod abſolutum eſt. Idem oſtenditur per exemplum in natura: quia licet ſplendor ſit à ſole, tamen eſſet ſoli coæternus, ſi ſol eſſet æternus.

Coeternitas perſonarum.

Relatiuorum proprietas.

Similitudo.

Inter eſſentiam & perſonam differentia eſt.

CAPVT XIII.

APud Græcos quatuor ſunt vocabula, ſ. vſia, vſioſis, hypoſtaſis, proſopon. hæc apud Latinos æquipollent iſtis quatuor, videlicet, eſſentia, ſubſtantia, ſubſiſtentia, perſona. Inter hæc talis eſt differentia: quia vſia ſiue eſſentia dicitur de creaturis abſolutè, & ſine concretione, qualis eſt humanitas: vſioſis dicit na-

Latinorũ interpretatio.

vſia quid.

vſioſis quid.

Hypostasis quid.

Prosopon quid.

Distinctio qualitatum & notionum.

turam, siue substans naturæ, vt homo: hypostasis dicit distinguibile, non tamen distinctum determinata proprietate, vt aliquis homo. Prosopon siue persona dicit distinctum determinata proprietate ad dignitatem pertinentem, vt Petrus. vnde sicut homines particulares distincti sunt propriis qualitatibus, ita pater & filius & spiritus sanctus propriis notionibus. Sicut autem Græci dixerunt patrem & filium & spiritum sanctum, scilicet tres hypostases, id est tres subsistentias: ita & nos dicimus tres subsistentias, id est tres res non indigentes alia re vt sint. Considerata igitur essentia diuina in se, omnino indistincta est: persona verò in se distincta est suis proprietatibus. Considerata autem essentia in personis, vel persona in essentia, modum medium tenet, scilicet vnitatem, & distinctionem, & hoc patet in appropriatis, quæ omnibus personis conueniunt, vt potentia, sapientia, bonitas: sed ad vnam magis determinantur. Nota quòd semper substantia sumitur pro essentia, & quòd essentia nunquam transfertur ad significandam personam. Tres sunt diffinitiones personæ: Persona est creaturæ rationalis indiuidua substantia. hæc sumitur penes naturam

Essentia diuina consideratur in personis, & quomodo.

In appropriatis.

Substātia quomodo sumitur.

Persona diffinitiones tres & quomodo.

rã rei. Secunda Hugonis de ſancto Vict. talis eſt. Perſona eſt ſubſiſtens per ſe ſolam iuxta quẽdam ſingularem modum. hæc ſumitur iuxta etymologiam nominis. dicitur enim perſona quaſi per ſe vna. Tertia eſt diffinitio magiſtralis ſic. Perſona eſt hypoſtaſis diſtincta proprietate ad dignitatem pertinente. Nota etiã quòd iſta quatuor, prout ſuprà ſunt expoſita, & exemplificata. ſ. eſſentia, ſubſtantia, ſubſiſtentia, perſona, differunt in creatura, re, & nomine: ſed in diuinis differunt ratione.

Etymologia.

Differunt in re, & ratione & quæ.

De immenſitate Dei.

CAPVT XIIII.

NOn eſt in Deo quantitas dimenſionis, ſed virtutis: nec vbique eſt deus mole corporis, ſed præſentia maieſtatis, & per hunc modum dicitur immenſus. Sed nota quòd immenſitas quatuor in Deo complectitur, ſcilicet infinitatem, incomprehenſibilitatem, incircumſcriptibilitatem, æternitatem. Si enim cõſideratur Deus in ſe, ſic eſt infinitus. Pſal. Magnitudinis eius non eſt finis. Si verò conſideratur in comparatione ad intellectum, ſic eſt incomprehenſibilis. Apoſt. O altitudo di. &c. Et propter hoc etiam

Eſſe Deũ quomodo.

Immẽſitas in Dec complectitur, & quæ.

Pſal. 144.

Rom. 11.

dici

dicitur ſedere ſuper cherubim. i. ſuper plenitudinem ſcientiæ, & ſuper omnem

Ad locum. intellectum. Sed in comparatione ad locum, ſic eſt incircunſcriptibilis. Amb. Nihil præſcriptum, nihil circunſcriptum, nihil dimenſum trinitas habet, non loco clauditur, non æſtimatione concluditur, non ætate variatur. Sed ſi conſideratur in comparatione ad durationem,

I. Tim. I. ſic eſt æternus. Ap. Regi ſeculorum immortali, &c. De his quatuor dicendum eſt in ſequentibus per ordinem. Tenen-

Immenſus Deus. dum eſt certiſsimè quòd in Deo non eſt propriè lõgitudo, nec latitudo, nec ſub-

Latitudo. limitas, nec profundum, ſed hæc metaphoricè ſunt in Deo. Eſt enim in Deo la-

Epheſ. 3. titudo charitatis, qua nos ab errore reuo

Iere. 31. cat. Iere. Charitate perpetua dilexi te,

Longitudo. ideo attraxi te miſerans tui. Eſt & longitudo patientiæ, qua malos expectat: diſſimulat nanque peccata hominum pro-

Sublimitas. pter pœnitentiã. Eſt in eo ſublimitas ſa-

Sapien. 11. pientiæ qua omnem ſenſum ſuperat. A-

Hebræ. 4. poſt. Omnia nuda, & aperta ſunt oculis

Profundum. eius. Eſt etiam in eo profundum iuſtitiæ,

Matth. 25. qua peccatores damnat. Matth. Ite maledicti in ignem æternum.

De

De infinitate Dei.

CAPVT XV.

DVbitandum verò non est Deũ esse infinitũ:quia cũ in Deo idem sit potẽtia,& essentia,patet quòd essentia eius est infinita,sicut & potentia. Vnde sicut potentia Dei non ita potest in tot, quin posit in plura,sic & essentia Dei non est ita in aliquibus rebus,quin posit esse in pluribus: imò si mundi essent infiniti omnes repleret. Prȩterea cùm Deus sit rerum causa efficiens,formalis, & finalis, sicut non est dicere de Deo inquantum est causa efficiens,quòd sit effectiua: nec inquantum est causa formalis, quòd sit formata,eadẽ ratione non est dicere cùm sit causa finalis,quòd sit finita. Nullo ergo modo dicendum est Deum esse finitum secundum substantiam,nisi finitum dicatur completum & perfectum. Sanè triplex dicitur infinitum.s. negatiuè,priuatiuè,contrariè,seu disparatè. Infinitũ negatiuè dicitur per abnegationem finis:& sic dicitur infinitum illud, quod non finitur: & hoc modo infinitum est, quod non est natum finiri. Infinitum priuatiuè,est quod natum est finiri, non tamen finitur. Infinitum contrariè, est quod

Infinitus Deus.

Hier.23.

Infinitas Dei omnia implet & quomodo.

Deus rerum causa.

Quomodo de Deo dicendũ.

Infinitum triplex.

Negatiuè quid.

Priuatiuè quid.

Contrariè quid.

quod habet contrariam dispositionem ad finiendum. Primo modo essentia diuina est infinita, quia non habet finem, nec est nata finiri. Similiter si dicatur infinitum tertio modo. Si verò dicatur infinitum priuatiuè, sic non potest dici finita, quia non est nata finiri, imò est finiens omnia. Item finis dicitur triplex. dicitur enim terminus, & secundum hoc quantitas continua ponitur infinita, quia nõ est dimensibilis in infinitum: & hoc ideo, quia in continuo non est terminus in productione: sicut nec in numero est terminus in additione. Alio modo dicitur finis idem quod profectio. Tertio modo dicitur finis, id propter quod vnumquodque finitur. Primo modo Deus est infinitus, non secundũ quantitatem dimensiuam, quæ in Deo non est, sed secundum quãtitatem virtualem, quæ in ipso est. Sed quia in Deo omnimoda est indiuisio virtutis & essentiæ, non potest esse infinitas virtutis, quin etiam sit essentiæ. Secundo modo materia dicitur infinita, quia caret perfectione. Tertio modo malum culpæ dicitur infinitum, quia non est ordinatum ad finem.

Infinita est essentia diuina, & quomodo.

Finis triplex.

Materia & culpa infinita, & quomodo.

De

De incomprehensibilitate Dei.

CAPVT XVI.

CReator à creatura cognosci nõ potest ad plenum in via, vel etiam in patria, quia finiti nulla est proportio ad infinitum. Trinitas sibi soli nota est, & homini Christo. vnde Bernard. Nihil Deo præsentius, & nihil incomprehensibilius: quid nempe cuilibet rei præsentius quàm esse suum? Sanè esse omnium dixerim Deum, non quòd illa sint quod est ipse, sed quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Est enim intelligentia nostra ad illam lucem inaccessibilem multò minus, quàm visus noctuæ, vel vespertilionis ad lucem: vnde dicitur in Psalm. Ambulauit super pennas ventorum, hoc est, super intelligentias etiam angelicas. Veruntamen comprehẽditur Deus aliquo modo per fidem in via. Augu. Mẽtis humanę acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur, ad idem Ber. Ita Deus est in rationalibus creaturis, vt nõ capiatur ab ipsis. A rationalibus tamen capi potest omnibus per fidei cognitionem, sed à bonis tantùm capitur per amorem. Dicamus ergo quòd de Deo scire

Aug. Incognoscibilis Deus.

Trinitas sibiipsi nota.

Esse omnium Deus, & quomodo.

Rom. 11.

1. Timot. 6.

Psalm. 17.

Comprehenditur Deus, & quomodo.

De Deo quid dicendum.

re possumus, quid non sit, non quid sit. Au. Intelligimus Deum sine qualitate bonum: sine quantitate magnum: sine indigentia creatorem: sine situ præsidentem: sine habitu vel ambitu omnia continentem: sine loco vbiq; totũ: sine tẽpore sempiternum: sine sui mutatione mutabilia facientem, nihílq; patientem. Cõprehenditur quoq; Deus per speciem pro dignitate meritorum in patria. Aug. Videbimus tuæ maiestatis essentiam, & vnusquisq; eò perspicacius, quò hîc vixerit purius. Et est exemplum in mari, quod se offert visui, & tamen secundum ambitũ totum videri non potest: & hoc est tam propter maris latitudinem, quàm propter ipsius nostri visus ad tantam superficiem improportionabilitatem. Hoc igitur tenendum est, quòd in via Deum cognoscere possumus: quia est, & in patria, quòd sic est: nunquàm tamen nec hîc nec ibi quid est. Visus corporalis impeditur tripliciter, scilicet, per tenebras, per falsam lucem, per auersionem à re visibili. Eodem modo impeditur visus spiritualis circa cognitionem Dei. Primò, per tenebras peccati, vel erroris. Ioan. Qui facit peccatum, in tenebris est. Ad Cor. Adhuc cùm legitur Moyses, velamẽ positum

Quò hic purius vixerit, eò perspicacius Deùm quis videbit.

Similitudo.

Quomodo cognoscendus Deus.

Visus corporalis impeditur, & per quę.

Impeditur visus spiritualis, & per quæ.

1. Ioan. 2.

2. Cor. 3.

ſitum eſt ſuper corda ipſorum. Secundò per falſam lucem: hoc autem fit quando quis metitur æterna ſecundum naturalia. exemplū habetur in ligno putrido, quod in nocte quandam lucem videtur habere, ſed cùm dies venerit, nihil eſt. Tertiò. per auerſionem à re viſibili, ſiue cognoſcibili, hoc eſt, quando quis ſpreto incōmutabili bono, rebus mutabilibus adhæret. taliū oculis, cùm ſint ægri, odioſa eſt lux, & puris eſt amabiliſsima. Deus cognoſcitur interius & exterius. Interius dupliciter: quia quādoq; per inſpirationem, quod paucis datū eſt. Apoſto. ad Cor. Scio hominē in Chriſto IESV &c. Quandoq; per ratiocinationem per quē modū plures Philoſophi de Deo notitiā habuerūt. Ad Romā. Inuiſibilia Dei &c. Exterius etiam cognoſcitur dupliciter: ſcilicet per creaturas. Apoſtol. Videmus nūc per ſpeculum, ſcilicet, creaturarum: quæ modò ſunt ſpeculum creatoris in præſenti: ſic econuerſo ipſe Deus erit ſpeculum creaturarum in futuro, in quo omnia videbimus, quæ ad gaudium noſtrum pertinebunt. Item per doctrinam Apoſtoli, Fides ex auditu. ſicut cognoſcitur vinum quandoq; ex auditu, quandoque viſu, quandoq; guſtu, ſic Deus quo-

Lignum putridum.

Interius & exterius Deus cognoſcitur, & quomodo.

2. Cor. 12.

Rom. 1.

1. Cor. 13.

Speculum hic & in futuro quid.

Rom. 10.

Vinum cognoſcitur, & quomodo.

dammodo cognoſcitur auditu. Cognoſcunt enim Deum qui audiunt verbum Dei,& per illud credunt:viſu cognoſcũt theologi,qui legunt Deũ in ſcripturis:& philoſophi, qui ſpeculantur eum in creaturis:guſtu cognoſcunt ſoli boni,Pſalm. Guſtate & videte,quoniã ſuauis eſt Dominus. Et iſte vltimus modus perfectiſs. eſt & certiſsimus. Dio. dicit,quòd tribus modis cognoſcitur Deus,ſcilicet,per remotionem, ſiue abnegationem : vt cùm dicitur,Deus non eſt hoc,vel illud. Vnde Diony. Negatiuæ de Deo ſunt veræ: affirmatiuæ verò incomparatæ. Item per eminentiam : vt cùm in creatura inueniatur potentia,attribuẽda eſt Deo ſumma potentia,& ſic de aliis. Item per cauſam,ſecundum quod per effectus venitur ad cognitionem cauſæ,vel per cognitionem motuum ad cognitionem mouentis. Item nota quòd anima ſenſu percipit corpora, per formas in materia tantùm præſente corpore:imagine verò corporum ſimilitudines,& formas abſtractas à materia, etiã præſente corpore,vel abſente: ratione autem corporum naturas,intellectu ſpiritum creatum, intelligentia verò ſpiritum increatum. Sciendum eſt etiam quòd cognoſcibilia quædam

Deus cognoſcitur, & quomodo.

Ioan. 5.

Pſalm. 33.

Tribus modis cognoſcitur Deus.

Anima percipit & quomodo.

Cognoſcibilia in ratione, & quomodo.

dam ſunt intra rationem, quædam iuxta, quædam ſupra. Intra rationem ſunt, quæ ſenſu percipimus: vt alba, nigra, & huiuſmodi. Iuxta rationem ſunt, quæ ratione percipimus: vt vera, falſa, iuſta, vel iniuſta. Supra rationem ſunt, quæ ſola diuina reuelatione comprehenduntur, aut authoritate ſcripturarum creduntur: vt tres eſſe perſonas, vnum Deum. 1. Ioan. 5.

De incircunſcriptibilitate Dei.

CAPVT XVII.

VBique Deus eſt, & tamen nuſquam eſt: quia nec abeſt vlli loco, ne vllo capitur loco. Auguſtinus: Deus eſt in mundo non incluſus: extra mundum nõ excluſus: ſupra mundum non elatus: infra mundum non depreſſus. Ex his patet quòd Deus eſt intra omnia, & hoc quia omnia replet, & vbique præſens eſt. Item extra omnia eſt, quia omnia continet: nec vſquã valet coartari. Sed nota quòd hæc præpoſitio extra, dicit ibi, non actualem præſentiam ad locum, ſed potentialem, quæ eſt Dei immenſitas, quæ infinitos mundos poteſt replere, ſi eſſent. Item ipſe eſt ſupra omnia: quia omnibus præſidet, nec aliquid ei æquatur.

Vbique Deus, & quomodo.

Hier. 23. Intra

Deus extra omnia.

Extra, præpoſitio, quid dicat.

Supra. Hebr. 1.

Item infra omnia est: quia cuncta sustinet,& sine ipso nihil subsisteret. Dicimus etiam quòd vbique est,non vt indigeat rebus quòd in eis sit: sed potius res sui indigeant vt per eum subsistant. Deus enim ante mundi constitutionem fuit, vbi nunc est, scilicet, in se, quoniam ipse sufficit sibi: vnde versus,

Deus vbique.

Ante mundi constitutioné Deus vbi erat.

Dic vbi nunc esset, cùm præter eum nihil esset,
Tunc vbi nunc in se, quoniam sibi sufficit ipse.

Per quod patet solutio quęstionis quorundā simplicium, qui quęrunt vbi Deus fuerit priusquam mundus esset. Sciendū est ergo, quòd aliquid est in loco circunscriptiuè, & diffinitiuè, vt corpus: aliquid diffinitiuè, non circunscriptiuè, vt angelus: aliquid nec sic, nec sic: vt Deus: Et hoc ideo, quia non indiuiduatur per materiam, vt corpus: neque per suppositum, vt angelus. Aliquid est etiam in loco, partim circunscriptiuè, partim diffinitiuè, vt corpus Christi in sacramento: quod est totum sub tota hostia, ita quòd non excedit: & secundum hoc est circunscriptiuè. Est quoque sic sub hostia quòd non vbique, & sic est ibi quodammodo diffinitiuè. Corpus autem Christi licet non

Esse in loco multipliciter accipitur.

Deus non indiuiduatur.

Corpus Christi in sacraméto.

non sit vbique, cùm sit creatura, nec æquari possit in huiusmodi creatori, in pluribus tamen locis est totum, sub diuersis hostiis: & hoc est propter vnionẽ carnis ad verbum: vnde meritò habet amplius, quàm alia creatura, scilicet, quòd in locis pluribus simul, & semel possit esse. Ex prædictis patet, quòd esse vbique simpliciter soli conuenit creatori, sed in loco vno esse soli, conuenit creaturæ. In pluribus verò locis esse, sed nõ vbiq;, cõuenit corpori Iesu Christi. Nota quòd Deus est multipliciter in rebus, scilicet per naturam: & sic est vbique potentialiter, præsentialiter. Item per gratiam, sic est in bonis essentialiter. Ioan. 15. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert &c. Item per gloriam, sic est in rationali virtute animæ, vt veritas: in concupiscibili, vt bonitas: in irascibili, vt pietas. Item per vnionem: sic fuit in vtero virginis vnitus humanæ naturæ: & in sepulchro vnitus carni: & in inferno vnitus animæ Christi. Item Deus dicitur esse alicubi per occultorum reuelationem. Genes. Verè Deus est in loco isto. Item per vestigiorum eius excellentem repræsentationem: sic dicitur esse in cælo: quia ibi maximè relucet sua potentia, sa-

Corpus Christi esse in pluribus locis, quomodo.

Esse creatori & creaturæ quomodo.

Deus est in rebus multipliciter & quomodo.

Ioan. 15.

Ioã. 14.

Vnio Dei in vtero, in sepulchro, in inferno.

Gene. 8.

Matt. 6. & 28.

pientia, bonitas. vel per naturæ identitatem, ſicut eſt filius in patre, & pater in filio, & ſpiritus ſanctus in vtroque. Itē per miraculorum operationem. Exod. Digitus Dei eſt hic. Item per conſeruationem & gubernationem, ſic eſt in mūdo. Deus eſt in ſeipſo vt α & ω: ſecundum illud, Dic vbi tunc eſſet, &c. Ipſe enim eſt in mundo ſicut rex in regno. Ber. Deus vbiq; regnat, vbiq; imperat, vbiq; maieſtas eius omnia replet, & cōplectitur vniuerſa. Item in angelo, vt decor, inquantū veritas in anima: & ſicuti ſapor, inquantum bonitas. Item in eccleſia eſt, ſicut paterfamilias in domo. Vnde illud, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Item in electis, vt liberator à malis, adiutor in bonis: & hoc eſt quod dicit Bernar. Deus eſt in creaturis, mirabilis: in hominibus, amabilis: in angelis, deſiderabilis: in ſeipſo, incomprehenſibilis: in reprobis, intolerabilis. Item in damnatis, vt terror & horror. Auguſt. Qui te dimittit, quò it? niſi à te placato ad te iratum. Non enim manum domini poſſumus effugere. Pſalmiſta, Si aſcendero in cælum, tu illic es, & cætera. Si verò dubitatur vtrum Deus ſit in diabolo: Sciēdum quòd quæd

Filius in patre. Ioan. 10. & 14

Exod. 8.

Pſal. 118.

Apoc. 1.

Iob 38

Matth. 18.

In creaturis, angelis, hominibus, & in ſeipſo Deum eſſo quomodo.

Pſal. 138.

An Deus ſit in Diabolo.

quædam nomina ſunt, quæ important naturas, prout neceſſariæ ſunt, & his concedendum eſt quòd Deus inſit. Sunt alia per quæ intelliguntur deformitates, vt diabolus: de quibus non eſt dicendum quòd Deus inſit, niſi addatur inquantum ſpiritus eſt, vel aliquid tale. Deus eſt in anima fideli, vt ſponſus in thalamo, rex in regno, turris in caſtro, magiſter in ſcholis, fons in hortis, lux in tenebris, theſaurus in agro, vinum in cellario, carbunculus in auro: vel ſicut manna in arca, ſigillum in charta, medicina in apotheca: ſicut cithara in conuiuio, imago in ſpeculo: ſicut fructus in arbore, oleum in lampade, lilium in conualle.

Nomina quid important.

Deus in anima multipliciter.

De æternitate Dei.

CAPVT XVIII.

SIcut Deus vbique eſt, & tamen nullo loco circunſcribitur vel continetur, ſic æternus eſt: & tamen nullo tempore menſuratur. Non enim ei competit tempus præſens, nec præteritum, nec futurum. Nam tempus præſens eſſe non habet, quia ſemper pertranſit, Deus autem ſemper manet idem. Vnde Hilarius, Eſſe non eſt accidens Deo, ſed ſubſiſtens veritas, & manens cauſa. Similiter tem-

Deus non mēſuratur.

Tempus non cōpetit Deo, & quare.

pus præteritum modò non est, nec habet esse subsistēs: sed de Deo dicitur in Psal. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Similiter tempus futurum non est, sed expectatur, Deus autē semper est. Vnde Mercurius, Sola monas est α, & ω, hoc est quia Deus est principium, sine principio, & finis, sine fine. Cùm enim simplex sit omnino, non habet in se principium contrarietatis, quod est causa corruptionis. Quid autem sit æternitas secundùm rē, sciendum quòd propriè dicitur æternitas sine principio, & sine fine, & mutabilitate: & secundùm hoc conuenit æternitas soli diuinæ naturæ, in qua est diuturnitas immensa. Aeternitas verò secundùm etymologiam dicitur quasi extra terminos, quia termino caret, tam initiali, quàm finali: sed secundùm diffinitionem Boëtij in libro de conso. Aeternitas est interminabilis vitæ iucunditas tota simul & perfecta possessio. Ad huius diffinitionis intelligentiam notandum, quòd in quibusdam est terminabilitas simpliciter: quia ex parte corrumpi possunt, vt sunt generabilia, & corruptibilia: ad quorum differentiam ponitur interminabilis. & ponitur illud per abnegationem, quia simplicia & præcipuè diuina nullo modo

mel

Psal. 101.

Apoc. 1.

Aeternitas quid.

Terminabilitas in quibus, & quando.

Simplicia in diuinis mani-

melius manifestantur, quàm per remotionem: vt ait Dionysius. Et huius ratio est, quia simplicium & diuinorum esse non potest intellectus perfectè comprehendere, & ideo ex negationibus eorum, quæ ab ipsis remouentur, manu ducitur intellectus ad ea aliqualiter cognoscenda. Item in quibusdam est interminabilitas essentiæ, sed non vitæ, vt in corporibus cælestibus, ad quorum differentiam additur, vitæ. De Deo autem dicit Augustin. quòd solus habet immortalitatem. In omni enim mutabili natura non nulla mors est, scilicet ipsa mutatio: quia facit in ea aliquid non esse, quod prius erat. Vnde & homo quando nascitur, quodammodo incipit mori. In quibusdam autem est interminabilitas vitæ, sed tamen cum miseria & infœlicitate, vt in dæmonibus, & damnatis: ad quorum differentiam additur iucunda possessio: in cuius intellectu est iucunditas felicitatis: quia tunc possessio alicuius rei iucunda dicitur, quando ad libitum habetur. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio, sed non tota, vt in omnibus beatis ante iudicium: quorum est beatitudo secundùm partem animæ, & non corporis: ad quorum differentiam dicitur tota,

festantur, & per quæ.

Interminabilitas in quibus, & quomodo.

1. Timot. 6.

Homo nascendo moritur quodãmodo.

Interminabilitas in quib. & quomodo.

quia totum eſt quod non eſt diminutum: vel cuius nihil eſt extrà addere. In quibuſdam eſt interminabilis vitæ poſſeſsio tota, vt in angelis beatis ante iudicium: quia ſecundùm totam ſui ſubſtantiam habent fœlicem interminabilem vitam, ſed non ſimul, cùm aliqua ſit in eis ſucceſsio reuelationum & gaudiorum, ad quorum differentiam ponitur ſimul. In quibuſdam eſt interminabilis vitæ poſſeſsio tota ſimul, ſed tamen non perfecta, eo modo quo dicimus perfectum nullo indigens: ſicut eſt in angelis, & in hominibus beatis poſt iudicium: ad quorum differentiam additur perfecta, id eſt nullo indigens ad ſuum beatum eſſe. Patet igitur ex prædicta diffinitione quòd tres ponuntur ibi conditiones, quæ ſunt inſeparabiles ab æternitate increata, quæ Deus eſt. ſ. interminabilitas, ibi, interminabilis vitæ poſſeſsio. Item inuariabilitas, ibi, tota ſimul: nihil enim variabile eſt in Deo, ſed totum ſimul. Item ſimplicitas, ibi, perfecta. Illud enim ſummè perfectum eſt, cui non eſt poſsibilis aliqua additio. Per primum ſeparatur Deus ab omni corporali. Per ſecundum, ab omni variabili. Per tertium, ab omni compoſito. Item nota quòd illud quod caret

Inuariabilis Deus.

Simplex Deus Perfectum.

Differentia

princip

principio & fine, dicitur æternum, vt Deus, cuius esse interminatum est. Sed quæ principium habent, & carent fine, dicuntur perpetua: vt angelus, & homo. inter æternũ, perpetuũ, temporale.

Quæ verò principium & finem habent, dicuntur temporalia, vt sunt corruptibilia, sicut vegetabilia, bruta, & sensibilia, & huiusmodi.

De incommutabilitate Dei.

CAPVT XIX

INcommutabilis est Deus & impermutabilis, quia non cadit in eo motus accidentalis, scilicet augmentum. Leo Papa, Simplici naturæ diuinitatis nihil addi vel diminui potest: quia semper est quod est. Item nec diminutio. Malach. Ego Deus, & non mutor. Item nec alteratio Iaco. apud quem non est transmutatio, &c. Item nec secundum locum mutatio, quia vbique præsens est. Ierem. Cælum & terram impleo. Impermutabilis autem est, quia non cadit in eũ motus substantialis, qui est de non esse ad esse, vt corruptio, quia finem non habebit: illud enim solum in nihil est vertibile, quod de nihilo factum est. incommutabilis est etiam Deus, ex eo quòd non cadit in eũ motus ex operatione. Nam soli Deo con-

Motus in Deo non cadit, & quare.

Mala ch. 3.

Iaco. 1.

Act. 17.

Iere. 23.

Inuertibile & vertibile quid.

uenit

uenit in operatione quietum esse. Vnde Boët.

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cælique sator, qui tempus ab æuo
Ire iubes, stabilísque manens das cuncta moueri.

Deus cùm operatur non mutatur, sed res.

Vndé quando Deus facit aliquam rẽ, non fit in ipso Deo aliqua mutatio, sed in re circa quam operatur. Quòd autem fecit Deus prædicare subuersionem Niniuæ, & prædicere mortem Ezechiæ, quorum neutrum accidit, in talibus non mutauit Deus consilium, quod ab æterno secum habuit, sed sententiam, quæ respectum habuit ad ipsa negotia: quia Niniue subuertenda erat secundùm merita: & Ezechias moriturus erat secũdùm causas inferiores: sed hæc non imposuerunt necessitatem diuinæ potentiæ. Item tres distinguntur motus, scilicet naturalis, voluntarius, & violentus. Naturalis est, quo naturaliter res tẽdunt ad locum proprium. Motus autem violentus est, quando coguntur res esse extra locum proprium: sed motus voluntarius est in hominibus, vel in angelis: nam bruta naturaliter mouentur, quando currunt, vel mouentur, vel operantur: & iste motus est medius inter naturalem & violentũ: quia

Ionæ .3.
Isa. 38.

Motus tres.

Motus brutorum.

quia partim eſt naturalis, ſcilicet in quãtum voluntas cõiungitur ſuo actui, ſicut cauſa ſuo effectui: & partim eſt violentus, inquantum ſcilicet mouentur membra cõtra motum ſuum naturalem: propter quod etiam laſſantur, quæ ex motu naturali nunquam laſſarentur. Igitur primo modo non eſt in Deo, ſcilicet naturalis, & hoc probatur per quatuor rationes. Prima eſt, quia omnis motus eſt ad quietem, & propter indigentiam, ſicut dicit Philoſophus: ſed Deus nullius eget. Secunda eſt, cùm ſit vbique, non habet neceſſe de loco ad locum moueri. Tertia eſt, quia non eſt in eo grauitas vel leuitas, propter quam ſurſum & deorſum moueatur, Quarta eſt, quòd cùm Deus in ſeipſo ſemper maneat, non habet neceſſe locum proprium & ſibi naturalem extra ſe quærere, ſicut aliæ creaturæ. Item ſecundo modo non mouetur, ſcilicet motu violento, quia non fit ei violentia. Iob, Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt. Item tertio modo non mouetur, ſcilicet motu voluntario, quia in opere non laſſatur, vt animalia. Præterea noſtra mens eſt inſtabilis, quia modò proficimus, modò deficimus, modò reminiſcimur, modò obliuiſcimur, modò volum

Motus non eſt in Deo, & quo modo.

Iob 9.

Mens hominis inſtabilis, & quare.

lumus, modò nolumus, modò diffusis cogitationibus, atque affectionibus, & consiliis huc atque illuc vagamur. Deus autem semper se habet æqualiter, & immobiliter. Item alius est motus circularis, alius rectus, alius obliquus. Circularis est corporum superiorum, prout firmamentum mouetur secundùm formam quidem, vt dicit Philosophus, non secundùm substantiam: hoc est, dicere quòd non mouetur ad locum, sed in loco. Motus autem rectus sursum est, vel deorsum, secundùm quod corpora inferiora mouentur propter leuitatem, vel grauitatem. Motus obliquus compositus est ex recto & circulari: vnde quod reflectitur, habet à motu circulari: quod verò linealiter procedit, habet à recto. Nullo autem istorum modorũ mouetur Deus, quia proprietates istorum motuum non conueniunt ei. Possumus autem dicere, quòd isti motus Deo conueniunt mysticè, vt dicatur moueri motu circulari, omnia regendo, & gubernando. Item motu recto, bonos remunerando. Item motu obliquo, malos puniẽdo. Eodẽ modo posset dici quòd Deus mouetur motu naturali, quo solita, s. bonitate omnibus creaturis pro captu earum se communicat.

Motus tres.

Mysticè mouetur Deus.

Sap. 14.
Matt. 16.
Matth. 25.

Deus mouetur motu aliquo, quomodo dici potest.

nicat. Item motu violento, quo peccatores iustè damnat. Item motu voluntario, quo cuncta in esse conseruat. Sic potest exponi dictum Philosophi, qui assignauit motum à centro, & ad centrum, & circa centrum: quoniam Deus mouetur ad centrum in incarnatione, & à centro in ascensione, & circa centrum in prædicatione: propter hæc & his similia dicitur in libro Sapientiæ, Spiritus sanctus, & mobilis, & stabilis est. mobilis, quia facit sanctos mobiles ad bene operandum, & in bono proficere. Stabilis autem, quia dat in bono perseuerare: vel mobilis in via, stabilis in patria: vel mobilis in actiuis, stabilis in contemplatiuis: vel mobilis in aliis sanctis, stabilis in Christo. Isa. Requiescet super eum spiritus domini, &c. Sciendum quòd quædam operationes attribuuntur Deo secundum causalitatem & essentiam, vt scire: quædam secundum causalitatem, & non essentiam, vt comedere & currere: quædam secundum essentiam, & non causalitatē, vt creare & iustificare: quædam nec sic nec sic, vt peccare & mentiri, & huiusmodi.

Heb. 1.

Centrum.

Sapien. 7.

Isaiæ 11.

Attributa Deo secūdum quid.

De

De ſimplicitate Dei.

CAPVT XX.

Simplices qui, & quomodo.

SImplex eſt deus,& angelus & anima, ſed differenter:quia in Deo idem eſt quod eſt, & quo eſt: & hæc eſt perfecta ſimplicitas. Hęc ſola increata natura hãc ſibi vendicat ſimplicitatem, vt non aliud & aliud alibi & alibi modò & modò inueniatur. In eo nempe quod habet, & quod eſt,ſemper & vno modo eſt: ſed in angelo & in anima differunt quod eſt,& quo eſt:& ideo eſt ibi quædam alteritas, & compoſitio, licet ibi non ſit dimenſio quantitatis.vnde Mercurius,In ſupercæleſti eſt vnitas, in cæleſti alteritas, in ſubcæleſti pluralitas. Simplex eſt itaque Deus in eſſentia, quia nihil ei accidens eſſe poteſt, imò perfecta ſimplicitas ibi eſt, cùm non ſit ibi potentialis additio: quia quicquid eſt in Deo,Deus eſt. vnde Leo Papa, Simplicis diuinitatis naturæ nihil addi, vel minui poteſt:quia ſemper eſt quod eſt, cui proprium eſt ſempiternum eſſe,cui idem eſt viuere & intelligere. Veruntamen multiplex eſt in donis. Apoſt. Alij datur ſermo ſapientiæ &c. Iacobus, Omne datum optimum, & omne donum perfectum &c.Nõ enim in Deo

Simplex Deus

Multiplex Deus in donis.

1.Cor.12.

Iacob.1.

Deo est compositio partiũ integralium vt in domo: nec partium potẽtialium, vt in anima: nec generis & differentiarum, vt in specie necessariẹ materiæ & formæ vt in corporibus: nec coaceruationis vnitatum, vt in numero: nec quod est, & quo est, vt in angelo: nec substantiæ & accidentis, vt in diuiduo: nec corporeæ substantiæ & incorporeæ, vt in homine. De his Bernar. Non partibus constat Deus, vt corpus: nec affectibus distat, vt anima: nec formis substat, vt omne quod factũ est. Hoc etiã ostẽditur ratione, quia cum omne cõpositum sit posterius omnibus suis compositionibus, nec primo principio scilicet, Deo, quicquid sit prius, oportet Deum, qui est primum principium, non esse compositum. Præterea nullum compositum est totum suum esse: Deus igitur cùm sit suum esse, non erit compositus. vnde Bernardus, Non est formatus Deus, forma est: non est effectus Deus, omnium efficiens causa est: non est compositus deus, simplex est.

Compositio in Deo non est, & quare.

De excellentia Dei.

CAPVT XXI.

DIuinæ dignitatis excellentia tanta est, quòd mens de Deo cogitans de-

Deus in sua natura qualis.

ficit, cùm ſit incomprehenſibilis. Senſus eum non percipit, cùm ſit inuiſibilis: lingua ipſum non explicat, cùm ſit ineffabilis: locus eum non capit, cùm ſit incircunſcriptibilis: ſcriptura eum non explicat, cùm ſit inæſtimabilis: tempus eum non menſurat, cùm ſit immenſurabilis, virtus eum non attingit cùm ſit inacceſsibilis: deſideria & vota trãſgreditur, cùm ſit inſuperabilis, vel incomparabilis: & breuiter omnis creatura ad Deum comparata, defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla eſt proportio. Ecce patet quòd diuina excellentia nullius eget, quia ſibi ſufficit, quoniam optimus eſt. Non enim indiget corpore, vt ſit: nec loco, vt alicubi ſit: nec tempore, vt aliquando ſit: nec cauſa, vt aliũde ſit: nec forma, vt materia ſit: nec ſubiecto in quo ſubſiſtat, vel cui aſsiſtat. Sunt & alia quæ ſoli diuinæ maieſtati cõueniũt, & nulli alteri creaturæ, in quibus excellẽtia ſuæ dignitatis apparet: ſicut eſt eſſe omnipotentem, omnibonũ, omniſciẽtẽ: quia cognoſcit omnia pręſentia, præterita, & futura: & omnia ſingularia ſimul àctu ſol⁹ cognoſcit: ea quæ ſubſunt libero arbitrio, & cogitátiones hominũ ſolus cognoſcit per ſeipſum. Itẽ ad ipſum ſolũ pertinet vbique præſentẽ

Dei ad creaturam comparatio.

Deus nullius eget.

Quæ creatori, & non creaturæ conueniũt.

esse,de nihilo res creare,in instāti operari,in operatione quietū esse,mirabilia facere,ex auctoritate de qualibet creatura facere quod vult,voluntatem hominis cognoscere,in ictu oculi mortuos suscitare, essentiæ hominis illabi,peccata dimittere,gratiā infundere,in igne perpetuo corpus seruare. Quādo aliquid creaturæ cō uenit,quod cōpetit creatori,tamen excellētius de Deo dicitur,vt si in creatura est potētia,in Deo sit summa potentia:si sapiētia,in Deo sit summa sapientia , & sic de aliis. Vnde & huiusmodi dicuntur de Deo in superlatiuo, propter quod Deus dicitur potētissimus,sapiētissimus,iustissimus optimus , pulcherrimus , & sic de aliis. August.in libro de trinitate. Oportet Deum cuius est.& summè cuncta sentire atque intelligere , nec mori nec corrumpi,nec mutari posse,nec corpus esse, sed spiritum omnipotentissimum,mitissimum,optimum , beatissimū fateamur. Potest & preter auctoritatem ratio intelligi,siue assignari:quia bona sunt excellētius in Deo,quàm in creatura,quia semper est aliquid nobilius in causa,quàm in causato : videmus etiā quòd aqua purior est in fonte,quàm in riuo. Radij quoque Solis lucidiores sunt in ipso Sole, quàm

Et si quid de creatura dicatur, excellentius de creatore dicitur.

Quæ sunt in Deo necessaria.

Bona sunt excellentius in Deo quàm in creatura.

in aëre, & dulcedo maior est in melle, quàm in mellito.

De notionibus Dei.

CAPVT XXII.

Notiones in diuinis quot, & quæ.

NOtiones Dei sunt quinque, scilicet paternitas, filiatio, processio, innascibilitas, & cõmunis spiratio. Prima est patris, secunda filij, tertia spiritus sancti, quarta patris, quinta patris & filij. Tres primæ notiones dicuntur personales, eo quòd personas faciunt, & eas propriè distinguunt: & illæ solæ sunt tres vnitates trium personarum, quibus personæ dicũtur tres: vnde licet pater plures habeat proprietates, tamẽ pater paternitate tantum vnus est, indiuisus est in se, & diuisus ab aliis. Innascibilitas autem est in patre, & sumitur priuatiuè, eò quòd pater sit à nullo: & tamẽ pater significat distinctionem personaliter: sicut ouis non signata per hoc ipsum distinguitur à signatis. Similiter communis spiratio est vna notio, & illa vnitas est idem in patre & filio, & est distincta ab omni alia notione.

Proprietates personales quæ, & quot.

Notandum igitur quòd propriè loquendo, tres sunt proprietates personales, scilicet, paternitas, filiatio, & processio: quia personalis proprietas est, quæ vni soli

ſoli perſonæ conuenit, & eam ab omni alia re diſtinguit. Relationes verò ſunt quatuor: quia vna eſt patris ad filium, ſcilicet, paternitas: alia filij ad patrem, ſcilicet, filiatio: tertia eſt patris & filij ad ſpiritum ſanctum, ſcilicet, communis ſpiratio: quarta ſpiritus ſancti ad patrem & filium, ſcilicet, proceſsio. Notiones autem ſunt quinque: quia quælibet relatio eſt notio, & propterea innaſcibilitas, quę patri conuenit per priuationem relationis ad aliquod principiũ, non eſt relatio. Notiones habent multa nomina: dicuntur enim notiones, quia notificant perſonas: dicuntur etiam diſtinctiones, quia perſonas diſtinguunt: dicuntur relationes, quia perſonæ per eas ad ſeinuicem referuntur: dicuntur quoque proprietates, quia propriè perſonis inſunt. Nota regulas notionum: Nulla notio de alia prędicatur. Item quælibet notio eſt eſſentia diuina, quæ Deus eſt. Item omnes notiones, ſunt vna eſſentia. Itẽ nulla notio ineſt diuinæ eſſentiæ, quæ diſtinguit, nec diſtinguitur. Item notiones ſumptæ abſtractiuè prędicantur de eſſentia: ſed ſumptæ concretiuè, nôn: vnde bene dicitur eſſentia eſt paternitas, ſed non dicitur eſſentia generans. Item notio ſemper

Relationes in diuinis quot, & quæ.

Notionum nomina quot, quæ.

Notionum regulæ.

importat dignitatem. Item ſumpta notione non ponitur perſona, quia aliquid conuenit notioni, quod nõ conuenit perſonæ. Notioni enim conuenit propriè diſtinguere: ſed perſonæ diſtingui.

De nominibus diuinis.

CAPVT XXIII.

Nomen quod de Deo dicitur quale eſt. Eſſentialium nominum deſcriptio.

OMne nomen quod de Deo dicitur, aut eſſentiale, aut perſonale, aut nominale eſt. Eſſentialiũ quædam ſunt ſubſtantiua, vt Deus, creator, & ſimilia: quædam verò adiectiua, vt bonus, æternus, immẽſus, & huiuſmodi. Perſonalia ſunt, vt pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Notionalia ſunt, vt paternitas, filiatio, innaſcibilitas, & huiuſmodi. De his notandum, quòd nomen ſubſtantiale vel eſſentiale ſubſtantiuum & abſtractum nullo modo poteſt trahi ad ſupponendum pro perſona: vnde falſæ ſunt hæ, Eſſentia genuit eſſentiam, vel diuinitas diuinitatẽ. Actus enim generationis ſemper ponendus eſt in concreto. Sed concreta licet ſint eſſentialia, trahi tamen poſſunt ad ſupponendum pro perſona, & hæc per verba notionalia, vel per propoſitiones notionales, vnde veræ ſunt hæ, Deus genuit Deum, creator creatorẽ, vel Deus de Deo. Similiter

Circa nomina eſſẽtialia propoſitiones falſæ, & veræ. Concreta ſupponenda perſonaliter.

ter de nominibus quæ media ſunt, vt lumen de lumine. Item hoc nomen ſapientia, licet ſit abſtractum, vt ſapientia de ſapientia. Eſſentialium autem adiectiuorũ quædam prædicāt purè diuinam ſubſtantiam, vt bonus, & ens: quædam eſſentiam diuinam connotando priuationẽ principij, & finis, vt æternus, vel certæ mẽſuræ: localis, vt immenſus: quædam principaliter ſignificant eſſentiam diuinam, & connotāt effectum in creatura actu, vt creat, iuſtificat, vel in habitu, vt iuſtus, & miſericors, vel in potentia, vt omnipotens. Sunt quædam verba quorum nec ſignificatio, nec modus ſignificandi Deo conuenit, vt currere & ambulare. nam modus eſt varia inclinatio animi varios eius effectus demonſtrans. Modus ſignificandi nihil aliud eſt, quàm diſpoſitio vocis, quæ conſtituit intellectum ſub tali modo intelligendi, & per conſequens ipſam rem. Cum ergo de Deo dicitur ambulare, vel currere, & huiuſmodi, ſignificatio horum prout ſunt actu, Deo non conuenit. Modus autẽ ſignificandi quòd quandam importat imperfectionem, dico quoad motum, qui quidem motus neceſsitatis Deo conuenire non poteſt. Quædã ſunt quorũ ſignificatio Deo cõuenit, ſed non

Media etiam pro perſona accipiuntur.

Quomodo abſtractum.

Quid prędicēt eſſentialia adiectiua.

Quæ ſignificant actu diuinam eſſentiã.

Quæ habitu.

Quæ non conueniunt Deo.

Modus ſignificandi quid.

Significatio & modus.

modus ſignificãdi, vt creare, facere. Quædam quorum ſignificatio etiam Deo cõuenit, vt patet in hoc verbo Exod. Qui eſt, miſit me ad vos. Et notandum quòd omnia, quæ ſunt perfectionis, de Deo dicuntur: quæ autem ſunt imperfectionis, non dicuntur. Cùm dicuntur, aut ſecundum aſſumptionem humanę naturæ, aut tranſlatiuè dicuntur. Item in diuinis tantũ ſunt duo modi prædicandi, ſcilicet per modũ ſubſtãtiæ, & per modũ relationis: ſed ſubſtãtia cõtinet virtutem, & relatio multiplicat trinitatem. Quædã ſunt nomina, quæ de Deo dicũtur æternaliter, vt dominus, & miſericors, quæ connotant effectũ in creatura ſecundum habitum. Quædam verò temporaliter, vt dominator, & miſerator, quæ connotant effectũ in creatura ſecundum actum. Quædam pluraliter, vt perſonæ. Quædã ſingulariter, vt Deus. Quædã propriè, vt proprietates perſonarũ. Quædã appropriatè, vt potentia, ſapientia. Quædam poſitiuè vt iuſtus. Quædam priuatiuè: vt immortalis: & hęc magis propriè dicũtur de Deo, quã poſitiua: quia melius dicitur de Deo quòd nõ ſit, quã quòd ſit. Quędã trãſlatiuè, vt agnus, leo, quæ ſymbolicè de Deo dicuntur. Duplex eſt enim theologia, ſymbo

Exod. 3.

Perfecta de Deo dicũtur.

Modi prædicandi de Deo quot, & qui.

Quæ Deo ęternaliter.

Quæ temporaliter.

Pluraliter.
Singulariter.
Propriè.
Appropriatè.
Poſitiuè.
Priuatiuè.

Translatiuè.

Theologia duplex.

ſymbolica, videlicet, & myſtica. Symbolica nominat Deum ab inferiori, myſtica à ſuperiori. Symbolica nominat Deũ per conuenientiam rerum, quum dicitur leo, agnus: & huiuſmodi. Myſtica verò, id eſt occulta, nominat Deũ per hoc, quod in occulto de ipſo ſentit per intellectualem viſionem, ſiue contemplationem, vt quãdo nominat Deum ſuauem, dulcẽ, dilectum, & huiuſmodi. Vtrobique tamen per creaturas nominatur, ſed in ſymbolica per exteriores, in myſtica per interiores & digniores affectus, quos anima ſupra ſe recipit: & ita imponit per donum ſapientiæ, huiuſmodi propriũ experimẽtũ eſt cognoſcere qualis ſit Deus. Quædã dicũtur collectiuè, vt trinitas, trinus. Quędã relatiuè, vt æqualis, ſimilis. Quædã reſpectiuè ad creaturas, vt creator, refugiũ. Et hæc nomina nõ dicunt relationẽ Dei ad aliud: ſed alia habent relationem ad ipſum, vel ad ipſa. Duo ſunt principalia nomina Dei. ſ. qui eſt, & bonũ. Per primũ ſignificatur Dei eſſe abſolutũ in ſe, & ſic conſideratur vt infinitum. Per ſecundum notatur eſſe diuinũ, vt cauſa: fecit enim Deus omnia propter bonitatem ſuã. In theologia ſupponitur quod, & hoc propter nomina eſſentialia, vt Deus, diuini-

Symbolica & myſtica quid de Deo nominant.

Quæ de Deo collectiuè, relatiuè, & reſpectiuè dicũtur.

Principalia nomina Dei.

Quid, quis, & quæ, quid ſupponant.

tas,potentia,eſſentia,natura. Item ſuppo nitur quis, pro perſona, ſupponitúrque pro notione. Præterea per neutrum genus dicitur ſubſtantia diuina,per maſculinum perſona, per fœmininum notio: & per hoc patet quòd non debet cãtari in hymno, Vnus patri cum filio:quia pater & filius nõ ſunt vnus in perſona,ſed vnũ in ſubſtantia:vnde magis cantandum eſt, Vnum patri cum filio.

Neutrum, maſculinum, & fœmininum, quid dicant.

Hymnus.

Deus eſt ineffabilis.

CAPVT XXIIII.

NIhil dignè vel propriè de Deo dici tur propter eius excellẽtiam. Non enim per nomina propriè de Deo loquimur,quia nomina ſignificant ſubſtantiã cum qualitate,& ita intelligitur ibi compoſitio formæ cum materia,quæ in Deo nõ eſt.Nec per pronomina,quia de Deo dicta cadunt à demonſtratione:nõ enim poteſt eſſe ibi demonſtratio ad ſenſum, cùm ſit incorporeus:nec demonſtratio ad intellectum, cùm ſit incognoſcibilis. Si ergo dicis quòd huiuſmodi pronomina ſecundum Priſcianum cadunt à demonſtratione,caſſa erunt & vana: dicendum eſt quòd ibi eſt demonſtratio ad fidem. Nec per verba, quæ cum modis & formis,

Non nominatur Deus per nomina, neq; per pronomina,& quare.

Demõſtratio ad quid.

mis, cum tempore ſine caſu, agendi, vel patiendi ſignificantia ſunt: ſed talia non cadunt in Deum. Neq; per participia, quæ ſequuntur naturam nominis, & & verbi. Nec per alias partes orationis, quæ non ſunt ſubiicibiles vel prædicabiles. Ex his patet quòd Deum non poſſumus notificare per diffinitionẽ, ſed qualitercunque per circunlocutionem. Vnde Bern. Quid eſt Deus? ex quo omnia, per quem omnia. Quid eſt Deus? quo nihil melius cogitari[a] poteſt. Quid eſt Deus? voluntas omnipotens, beneuolentiſsima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, ſumma beatitudo, inuiſibilis, inacceſsibilis in ſe, in ſuis ſpectabilis, & ſolus mirabilis. Multis modis aſſeritur aliquid de Deo. Primò per naturalẽ rationem, quæ dictat, quòd vnus Deus eſt remunerator bonorum, & punitor malorum. Secundò per fidem, qua dicimus Deum vnum eſſe in ſubſtãtia, & trinum in perſonis. Tertiò per ſacrã ſcripturam Quartò per rationes probabiles. Quintò per exteriores opiniones, vel prædicationes. Sed in his duobus modis non eſt innitendum, niſi firmitatem habeat ab aliquo prædictorum trium. Eſt enim regula quòd quicunque aſſerit aliquid de Deo

Deus quid.

Ioan. 1.

Aſſeritur de Deo, & quid.

Hebr. 11.

Matth. 16.

1. Ioan. 5.

Ioan. 5.

Nota.

Aſſeuerans de deo quomodo.

Deo, quod non eſt ſibi certum per naturalem rationem, vel per fidem, vel per ſacram ſcripturam, præſumit & peccat.

De ideis, & libro vitæ.

CAPVT XXV.

Ideæ in Deo ab æterno.

IDeę rerum, & exempla, & rationes ſic in Deo ſunt, quòd idea importat cauſam efficientem conformem effectui: ſed exemplar cauſam formalem: ratio verò cauſam finalem. Deus enim omniũ rerũ eſt principium, à quo ſunt forma & exemplar, ad cuius imitationem ſunt, & finis ad quem ſunt. Hæc tria ſic à ſe differunt, quòd exemplar vnum eſt, quia exẽpli connotat cauſalitatem: cauſata verò in cauſa ſunt, vnum: ſed rationes & ideæ ſunt plures: quia iſta reſpectu rerũ dicuntur. Sunt itaq; plures ideæ quę connotãt cognitionem. Cognoſcibilia autem diſtinguuntur in cognoſcente. Similiter & rationes in Deo plures ſunt: quia ſingula cauſata ſunt propriis rationibus. Abſurdum enim eſt dicere, vt ait Auguſtinus, equum creatum eſſe ea ratione, qua hominem. Sciendum autem eſt, quòd duplex eſt pluralitas, vna quidem eſt rerũ, & ſecundum hoc non ſunt plures ideæ, ſiue exemplaria in Deo: imò vna res eſt, quæ omnium

Omnia à Deo, & quomodo.

Ideæ reſpectu cuius dicũtur.

Rationes differentes.

Pluralitas duplex, ſcilicet, rerum, & intelligentiæ.

omnium est exemplar, scilicet essentia, diuina, quam omnia imitantur, inquantum bona sunt. Alia verò est secundū intelligentiæ rationem, & secundum hoc plures ideæ sunt in Deo: Quia omnes res inquantū sunt, diuinā imitatur essentiam, prout est imitabilis, non tantùm vno modo, sed diuersimodè, & secūdum diuersos gradus. Sic igitur diuina essentia secundū quòd est imitabilis, hoc modo ab hac creatura est propria ratio huius creaturæ, & similiter de aliis: vnde secundum hoc plures ideæ in Deo sunt, quia intelligitur diuina essentia secundum diuersos respectus, quos res habent ad ipsam, eam imitantes diuersimodè: huiusmodi autem non solùm intelligun tur ab intellectu creato, sed etiam ab increato ipsius Dei. Scit enim Deus, & ab æterno sciuit, quòd diuersæ creaturæ diuersimodè ipsius essentiam essent imitaturæ, & secundum hoc ab æterno fuerūt in mente diuina plures ideæ secundum quòd intelligūtur, sicut rationes proprię rerum intellectæ in Deo, hoc enim importat nomen ideæ, vt sit, scilicet, quædam forma intellecta ab agente, ad cuius exemplum exterius opus producere intendit. Dicendum est ergo quòd licet rationes

Diuina essentia secundum diuersos respectus intelligitur, & à quibus.

Quid sciuerit Deus ab æterno.

tiones in Deo, & ideæ ſint propter pluralitatem ideatorum: cuius exemplum habes in naturis. Videmus enim quòd omnes lineæ circuli vniuntur in centro, remotæ autem à centro differunt ab inuicem. Item ideæ ſunt, vt dicit Auguſtinus formæ principales rerum, quę diuina intelligentia continentur. Dicendum eſt igitur quòd ſicut in mente artificis prius eſt forma rei, quàm opus exeat, ſic ideæ rerum ante mundi cõſtitutionẽ in mẽte creatoris erant. Nõ enim aliquid extra ſe aſpiciebat ſecundum quod mũdum faceret. Ex hoc patet, quòd omnis creatura prius in Deo exiſtit, quàm in ſeipſa: vnde cùm ab ipſo per creationem proceſsit, ab ipſo quodãmodo diſtare cœpit: vnde rationalis creatura ad ipſum redire debet, cui primò cõiuncta fuit, antequam eſſet, & hoc per ideas quæ nõ aliud, quàm ipſe Deus ſunt, & erunt: ſic autem ad locum vnde exeunt, flumina reuertuntur. Res prout ſunt in Deo, dicuntur vita, quæ importat rationem boni. Ioan. 1. Quod factum eſt in ipſo vita erat. Dicũtur etiam lux: quæ importat rationem veri. Augu. ſuper Gene. Creaturæ in Deo ſunt lux: hęc ideo dicuntur, quia in Deo non ſunt mala, neq; falſa. Differentia eſt inter exemplar

Ideæ quid.

In quo prius exiſtit creatura, & ad quem redire habet.

Eccleſ. 1.

Res prout ſũt in Deo, quomodo dicũtur.

Ioan. 1.

2. Cor. 1.

Exemplar, li-

emplar,& librum vitæ,& speculũ. Exemplar enim dicitur respectu rerum, vt redeuntium tanquam ad causam primam, quia connotat creaturam, vt suprà dictũ est. Speculum dicitur respectu rerũ euntiũ. De libro vitæ dicit Hugo de sancto Vict. quòd liber vitæ est, cuius origo æterna, incorruptibilis essẽtia, cognitio vera, scriptura indelebilis, inspectio desiderabilis, doctrina facilis, scientia dulcis, profunditas imperscrutabilis: verba innumerabilia, tamẽ vnum verbũ omnia. Anima verò, moraliter loquẽdo, multipliciter est in Deo, scilicet sicut ramus in arbore, apis in flore, nauis in littore, sessus in thalamo, thesaurus in agro, scriptura in libro, auicula in nido, piscis in riuo, quælibet res in sibi proprio, stella in firmamento, imago in speculo, cera in sigillo gemma in auro, mel in fauo.

ber vitę, & speculum, differunt, & quomodo.

Liber vitæ, & origo.

Anima in Deo est moraliter & quomodo.

De appropriatis diuinis personis.

CAPVT XXVI.

QVanuis omnia essentialia omnibus personis æqualiter cõueniãt, appropriatur tamen patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas: & hoc propter exclusionẽ carnalis intellectus, ne videlicet pater ratione antiquitatis

Essentialia tribus personis couueniunt.

Quæ tribus personis appropriãtur, & quare.

cred

credatur impotẽs, filius ratione iuuẽtutis credatur insipiens, spiritus sanctus ratione impetuositatis credatur crudelis. Hæc ratio pertinet ad simplices, scilicet quòd potentia naturaliter præcedit sapientiam, & vtraq; bonam voluntatem.

Attributa quæ.

De attributis itaq; est loqui dupliciter, aut secundum rem, & sic omnino idem sunt, nec appropriantur: aut secundũ rationem, & sic eorum quædam appropriãtur, quædam non. nam appropriatio nihil aliud est, quã specialis attributio ratione alicuius conformitatis cũ proprio illius personæ, sicut potentia habet similitudinem cum patre, qui est principium vniuersale: & sapientia cum verbo, & bonitas cum amore. Prædictam appropriationẽ habet consuetudo scripturarũ, quæ opera manifestatiuæ potentiæ attribuit patri, sapientiæ filio, bonitatis spiritui sancto. Alia est appropriatio Hilarij. Aeternitas in patre, qui non habet principium inceptionis in se, nec principium essẽdi ab alio. Species in imagine, id est, in verbo, quia summè pulchrum, vsus in munere, hoc est, in spiritu sancto, quia summè proficuum & cõmunicatiuũ est. Istud per alia verba sic insinuat Augustinus, In patre, vnitas, in filio æqualitas, in spiritu

Appropriatio quid sit.

In patre, & filio, & spiritu sancto quid.

ſpiritu ſancto vnitatis æqualitatiſq; concordia. Cõuenit autem patri vnitas: quia ſicut vnitas à nullo deſcendit, & omnis pluralitas ab ea defluit, ſic Deus pater à nullo eſt, & aliæ perſonæ ab ipſo ſunt. Præterea ſicut vnitas de ſe gignit vnitatem, ita de ſe pater gignit alterum ſe, id eſt, filium. In filio verò dicitur eſſe æqualitas, qua æquatur patri non ſolùm in potentia, & ſapientia, & bonitate: ſed etiam in hoc, quia ſicut pater dat ſuam bonitatem alteri perſonæ, ſic & filius. In ſpiritu ſancto autem vnitatis, æqualitatiſq; concordia, ſeu connexio: quia eſt amor amborũ id eſt patris & filij. item quarta appropriatio eſt, quòd in patre eſt ratio principiãdi & originãdi, quia sũmè principium. In filio verò ratio exemplandi, quia ſummè pulchrum: ſed in ſpiritu ſancto ratio faciendi, quia ſummè bonum.

Quæ conueniũt tribus perſonis.

Ratio triplex in diuinis.

De potentia Dei.

CAPVT XXVII.

POtentia Dei duplex eſt, ſcilicet abſoluta, & ordinata. Multa verò poteſt primo modo, quæ non poteſt ſecundo modo, quia multa ſubſunt ſuæ potentiæ, quæ non conueniunt ſibi, vt facere mala, poſſet tamen ea congruentia, & ſic poſ-

Potentia Dei duplex, & quę.

Nomina quæ Deus poteſt ſibi conueniũt.

Deus potest omnibus modis.

set ea facere. Deus pater omnia potest omnibus modis, quia potest perducere de non esse in esse, & hoc per creationem. Item potest ex incompleto completũ facere, & hoc per propagationem. Item potest mutare vnum completũ in aliud cõpletum, sicut patet in transsubstantiatione panis in corpus Christi. De talibus dicit Augustinus, Demus Deo aliquid posse, & nos intelligere non posse. Potentia Dei apparet in mũdi initio, medio, ac fine. In principio quidem, quia res creauit de nihilo. In medio autem, quia res ne in nihilũ vertãtur, sua potentia continet. In fine verò, quia mortuos mira celeritate suscitabit. Apparet quoque potentia Dei in rebus spiritualibus, quia cùm diabolus potestatẽ habeat in nobis immutãdi sensum, & phãtasiam, angelus autem habeat potestatem super hoc & super intellectum, solus Deus non solùm habet potestatem super tria prædicta, sed etiã potest mutare voluntatem. Augustinus dicit quia Deus nos præuenit vt velimus, & subsequitur ne frustrà velimus. Licet Deus sit omnipotens, tamen nõ attribuuntur ei actus culpabiles, vt mentiri, & malèvelle: nec pœnales, vt metuere, et dolere: nec corporales. vt comedere, & dormire

Joan. 2.
Luc. 22.

Potentia Dei quando apparuit, & quomodo.

Gen. 1.
Psal. 118.
1. Cor. 15.

Deum nos prę uenire, & subsequi quomodo accipitur.

Deus non potest actus imperfectos, & qui sunt illi.

mire,nisi fortè trãsumptiuè:nec actus in conueniẽtes qui possunt esse tripliciter. Primò si aliquis actus contradicit diuinę potentiæ,vt est facere maiorem se. Secũdò,si contradicit eius veritati,vt est facere aliquid simul esse & non esse,vel quòd præteritum sit futurum. Tertiò,si cõtradicit eius bonitati,vt damnare Petrũ, & saluare Iudã.De his Anselmus: Quodlibet inconueniens,etiam minimum impossibile est apud Deum. Horum autem hæc est ratio,quia potentia Dei, cùm sit perfectissima, nec est de nihilo, nec est sub aliquo:vnde nõ potest deficere peccãdo,nec succumbere patiendo, nec egere subsidium in aliquibus quærendo, ac per hoc nec culpabilia,nec pœnalia, nec materialia potest. Dicendum quoque quòd Deus potest omnia per se, vel per creaturam. Illa dico omnia posse,quæ sunt potentiæ. hoc autem ideo dicitur,quia posse peccare non est potẽtiæ,sed infirmitatis: Deo autem cõpetit perfectum posse, & perfectum diuinum,de quo Dio. Dominatio est nõ peiorũ excessus tantũ,sed omnium pulchrorum & bonorũ omnimoda,& perfecta possessio firma,& non valens cadere fortitudo. Notãdum ergo quòd quędam operationes attribuuntur

Actus inconuenientes qui.

Quare Deus non possit actus inconuenientes.

Perfectũ posse Deus potest.

Quæ ſecundũ cauſalitatem, Deo appropriantur.

Deo ſecundum cauſalitatem, & non ſecundum eſſentiam, vt comedere, curere: quædam ſecundum eſſentiam, & non ſecundum cauſalitatem: vt iuſtificare, creare: quædam nec ſic, nec ſic, vt peccare.

De Virtute miraculorum.

CAPVT XXVIII.

Miracula vnde.

Miraculum quid ſit.

Quæ requirãtur ad hoc quòd quid ſit miraculum.

Mirum & miraculum differunt.

Natura.

Luc.2.

Ioan.9.

QVoniam per diuinam potentiam fiunt miracula, ideo de miraculis eſt agendum. Aug. autem illud vocat miraculum, quicquid arduum, aut inſolitũ, ſupra ſpem, vel facultatem admirantis apparet. Ad hoc quòd aliquid ſit miraculũ, quatuor requiruntur, vel concurrunt: primũ eſt quòd ſit à Deo. ſecũdum quòd ſit præter naturam. tertium quòd ſit euidens, quartum quòd ſit ad fidei corroborationẽ. Vnde ſi aliquid iſtorum quatuor defuerit, mirum dici poteſt, non miraculum. Nota quòd quædam ſunt ſupra naturam, quædam cõtra naturam, quædam præter naturam. Supra naturã ſunt illa, quibus non eſt ſimile in natura, nec in potentia naturæ, ſicut eſt virginem parere. Contra naturam ſunt, quæ fiunt, vſu contrario naturæ, tamen terminantur ad conformitatem naturæ, ſicut cæci illuminatio. Sed præter naturam ſunt, quæ fiunt

ant ordine simili naturæ, nõ tamen per
rincipium naturæ, vt in mutatione vir-
arum in serpentes: quia illud potuisset
eri ordine naturæ per longam putrefa-
tionem, vt patet per ea, quæ fiũt secũdũ
ationes seminales: verũtamen quia non
uit ibi operatio naturæ, miraculũ fuit.
Res quandoq; producitur ab agente si-
mili successiuè, hoc attribuitur naturę, &
dicitur naturale: quandoque producitur
ab agente dissimili in instanti, & hoc at-
tribuitur Deo: & dicitur miraculũ. Scien
dum, quòd quãdoque potentia aliqua, &
eius actus est naturalis, sicut visus, & vi-
dere: quãdoq; potentia est miraculosa, &
actus eius naturalis, vt quando cæcus illu
minatus videt, quandoque vtrumque est
miraculosum, vt partus virginis. Nota
quòd miracula, vel mira fiunt quandoq;
in ente, vt statio solis, & eius retrocessio:
quandoq; fiunt in vegetabili, sicut quan
do virga Aaron floruit: quãdoq; in sensi
bili, sicut fuit in locutione asinæ Ba-
laam: quandoque in ratione, sicut fuit in
ambulatione claudorum, auditione sur-
dorum, suscitatione mortuorum, in par
tu virginis. Vt autem sciamus quando
aliquod miraculum fit, nota differen-
tiam inter rationes causales, seminales,

Exod. 7.

Res producitur, & à quo.

Potẽtiæ actus quando naturalis, quando miraculosus, & quando vtrumque.

In quo fiunt miracula, & quando.

Iosu. 10.
Isa. 38.
Num. 17.
Numeri 22.
Matth. 11.

Miraculorum rationes quot & quæ.

& naturales: quia ratio causalis est potentia passiua creaturæ, absque omni dispositione naturæ, vt solummodo Deus ex ea faciat quod vult, sicut fuit in partu virginis: & in talibus simpliciter est miraculum. Ratio autem seminalis est potentia passiua naturæ, sed cum dispositione remota, sicut fuit in virgis de quibus facti sunt serpentes: & hoc factum fuit in instãti. natura autẽ fecisset idem, sed non nisi paulatim per longam putrefactionẽ. Vnde patet quòd ea, quæ fiũt secũdũ rationes seminales, partim sunt naturalia, partim miraculosa. Ratio naturalis est potentia cum dispositione propinqua, sicut patet in materia, quando est in vltima sui dispositione, vt formam recipiat, & secundum hunc modum est ratio naturalis in grano seminato ad productionẽ segetis. & hoc est miraculum.

Luc. 2.

Exod. 7.

Ioan. 12.

De scientia Dei.

CAPVT XXIX.

Scit Deus omnia, & quomodo.

SCit Deus omnia præsentialiter, & simul, perfectè quoque & immutabiliter: Præsentialiter dico, hoc est, ita limpidè, ac si cuncta essent præsentialiter essentia. Simul etiam scit omnia, quia vidẽdo se, qui sibi præsens est, omnia videt.

Perfectè quoque, quia cognitio eius nec potest augeri, nec minui. Scit & immutabiliter quia noscit omnia per naturam sui intellectus, qui est immutabilis. Dicendum ergo quòd Deus cognoscit temporalia æternaliter, mutabilia immutabiliter, contingentia infallibiliter, futura præsentialiter, dependentia independenter, creata increatè. Alia verò à se, in se, & per se. Nota differentiã inter scientiam Dei, Christi, Angeli, & hominis: quia Deus scit omnia simul, videt enim multa in vno. i. à scipso. vnde in visione Dei nõ differt id quod videt, & per quod videt, sicut in homine, qui videt per oraculum: quia videt se per se, & in se videt omnia. Christus autem secundùm quòd homo sit omnia, quæ scit Deus scientia visionis, licet non ita limpidè sicut Deus. Angelus verò difformem habet intellectum cum Deo. i. illa quæ scit, scit simul actu, & scientia visionis, sicut Deus: licet nesciat omnia, quæ scit Deus: sed homo vnum solum scit actu, quia licet videat multa, illa tamen non videt vno actu videndi, sed multis. i. per multas rerũ similitudines. Sapientia Dei licet in se ipsa nõ diuersificetur, diuersa tamen sortitur nomina. inquantum enim sapiẽtia Dei co-

Scientia Dei, Christi, Angeli, hominis.

Deus videt se, per se.

Christus secũdùm quòd homo quid sciat.

Angelus quid sciat.

Homo quid sciat.

Sapientia Dei multipliciter dicitur.

gnoſcitiua eſt paſsibilium, dicitur ſcientia,ſiue cognitio.Item inquantum eſt cognoſcitiua omnium,quæ fiunt in mūdo, dicitur eſſe viſio: inquantū eſt cognoſcitiua eorum,que bene fiunt,dicitur approbatio:inquantum eſt cognoſcitiua futurorum,dicitur præuiſio:inquantū eſt cognoſcitiua eorū, quæ ab ipſo Deo facienda ſunt,dicitur diſpoſitio. Inquantum eſt cognoſcitiua præmiandorū,dicitur prędeſtinatio: inquantum eſt cognoſcitiua damnatorum,dicitur reprobatio.

Cognoſcit Deus omnia, & quomodo.

Cognitio diuina cùm ſit perfectiſsima, omnia cognoſcit diſtinctiſsimè ſub omnibus cōditionibus, quas res habent, & propter hoc futura ſcit futura, præſentia præſentia,& bona approbanda,maláque reprobanda.

Cognoſcit Deus mala, & bona, & quomodo.

Si autem ſcire volueris qualiter Deus cognoſcit mala: notandum quòd cōtingit aliquid cognoſci dupliciter,aut per ſpeciē propriam, aut per ſpeciē alienam.Primo modo cognoſcitur habitus, ſecundo modo priuatio.Itē primo modo cognoſcitur lux,ſecundo modo tenebrę.

Malum eſt priuatio.

Eodem modo dicēdum eſt, quòd primo modo cognoſcitur bonū: ſecundo modo malum,ſcilicet per ſpeciē oppoſiti habitus.Nihil enim eſt malū,niſi boni priuatio.Vnde dicendū eſt quòd Deus cognoſcit

ſcit bonũ, per vnicum mediũ, ſ. per propriam eſſentiam, mala autem per duplex medium: nam per eſſentiã ſuã cognoſcit habitum oppoſitum malitiæ, & illo habitu mediãte, vt eſt in ipſo Deo cognoſcente, cognoſcit defectum eius: & ideò dicitur mala à longè cognoſcere, vnde Pſal. Et alta à longè cognoſcit, id eſt malè. Pſal. 137.

De prædeſtinatione.

CAPVT XXX.

PRædeſtinationis diffinitiones aſsignantur ab Aug. quatuor. prima eſt, Prædeſtinatio eſt præſciẽtia beneficiorũ Dei. ſecũda eſt, Prædeſtinatio eſt alicuius ad gloriã præordinatio. tertia eſt, Prædeſtinatio eſt propoſitũ miſerendi. quarta eſt, Prædeſtinatio eſt præparatio gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro. In prima diffinitione notatur diuina cognitio, in ſecũda electio, in tertia voluntas, in quarta directio in finẽ. Prædeſtinationis cauſa efficiens Deus eſt, quãtum ad effectus notatos in nomine prædeſtinationis. Materialis autem cauſa eſt ille, qui prædeſtinatur, ſed formalis eſt modus, vel ordo prædeſtinationis, quia primò datur gratia, & poſt hoc gloria. Cauſa finalis eſt duplex. ſ. vt ſimus ſancti & immaculati

Definitur prædeſtinatio.

Prædeſtinationis diffinitio quadruplex, & quid denotat.

Prædeſtinationis cauſa quadruplex.

Rom. 1.

Epheſ. 1.

in cōſpectu Dei. Nota differentiā inter
Rom.8. hæc,quæ ponit Aug.ſ.vocationem,iuſti-
Quid electi faciant prædeſtinatio,vocatio, iuſtificatio,& magnificatio. ficationē,prędeſtiomationē,& magnifi-
cationē. Vocatio enim retrahit à malo.
Iuſtificatio reſpicit initiale bonum gra-
tiæ. Prædeſtinatio reſpicit gratiæ bonū
finale. Magnificatio verò eſt bonū glo-
riæ futuræ. Vel dicas, quòd prædeſtina-
tio per gratiam gloriam præparat. Vo-
catio gratiā offert. Iuſtificatio illā con-
fert, ſed magnificatio per gratiā, gloriā
Actio duplex in diuinis. multiplicat. Sciēdum ꝙ duplex eſt actio
in diuinis ſicut in naturalibus. Vna po-
nit aliquid in rē extrà,vt calor ignis. A-
lia non:vt viſio. & ſic viſio in diuinis eſt
Prædeſtinatio non imponit rebus neceſsitatem,& quare. duplex actio. Alia nō, vt prædeſtinatio,
quæ non infert rebus neceſsitatem: ſicut
verbi gratia Deus ſcit ſi iſte ſit comeſtu-
rus hodie,vel nō: nihilominus iſte habet
poteſtatem comedendi,& manum ad os
porrigendi : quia ſi prædeſtinatio rebus
neceſsitatē imponeret,multa ſequeren-
Eccl.15. tur inconuenientia. nā fruſtra propone-
rentur bonis præmia, & malis ſupplicia.
Matth.25. Item iniuſtè remunerarentur boni,& pu
Ioan.1. nirentur mali. Item malorum noſtrorū
Deus author eſſet. Itē nec ſperandi ali-
quid,nec ſupplicandi vlla eſſet ratio. Itē
euacuaretur libertas arbitrij, quæ ſe ha-
bet

bet ad vtrunq;. Itē nec bona facientes essent laudabiles, nec mala facientes vituperabiles. Sciendum tamen quòd hoc est duplex. Si Deus præuidet hoc, hoc necessariò eueniet: quia cōiunctim est vera, diuisim falsa: & est ibi necessitas cōsequentiæ, non cōsequentis: quia licet ibi sit habitudo, siue illatio vnius categoricæ ad aliā, nō tamē necesse est quòd ipsius termini sint actu: verbi gratia, Si homo est, animal est: necessitas est cōsequentiæ, nō consequentis. nā hoc potest nō esse, cum materia tamen stabit: & de hoc habemus exemplum Boëtij in libro de conso. Si aliquis videt aliquem facientem rotam, necesse est quòd iste faciat rotam: nec tamen visus eius est causa illius factionis: sic Deus videt mala illius opera, nec tamen est causa quare malè operetur, veruntamen fiet si præuisum est. Item bonum exemplum. Si aliquis haberet oculum tantæ perspicacitatis, vt videret futura, non ideò ligaret res ad euentum. Item artifex in materia nodosa bene videt defectum effectus, nihil tamen est causa effectus. Item duæ sunt paginæ libri vitæ. Vna est præsentis iustitię, à qua potest quis deleri. Alia est dispositionis æternæ, de qua nullus delebitur. Differentia est

Psal. 118.
Eccl. 31.
Quomodo intelligitur in sensu composito & diuiso.
Similitudo.
Exemplum.
Deus non est causa mali.
Duæ paginæ libri vitæ.

est inter prædestinationem & præscientiam: quia prædestinatio est præcognitio bonorum, cũ causalitate eorundem, sed præscientia dicit præcognitionẽ malorum, sine causalitate, quæ potius residet penes liberum arbitrium. Cùm dicitur à sanctis quòd prædestinatio orationibus adiuuatur, non est sic intelligendum quòd temporale causet æternũ, sed hoc quantũ ad effectũ prædestinationis iuuat oratio, scilicet, quantum ad gratiã & gloriam, quia secundùm illa bene cooperatur liberum arbitrium prædestinationi. vnde sicut Deus aliquem saluandum præuidet, sic & modum quo saluari debeat: propter quod stultus est, qui dicit. Volo facere quod placuerit, quia si saluari debeo, saluabor: vel si dãnari, damnabor. Sicut stultus esset infirmus, qui diceret: Volo comedere & bibere quod placuerit: quia si curari debeo, curabor: vel si mori debeo, moriar: sic enim inutiles essent, & medici & medicinæ. Sequitur si Deus permittit liberum arbitrium, quòd se habeat ad vtrunlibet, in malum cadere, hoc non permittit, nisi iustè. Rursus si per gratiam præueniat, nulli facit iniuriam. Cùm ergo Deus malos dãnat, & reprobat, operatur secundùm iustitiã: quand

Prædestinatio & præsciẽtia differunt.

Quomodo iuuatur à sanctis prædestinatio.

Deus præuidet saluandũ, & modũ saluandi.

Similitudo.

Deus cùm permittit aliquẽ cadere iuste agit, & per gratiã præuenit, nulli facit iniuriam.

quando verò prædestinat, agit secundùm gratiam, & misericordiam, quæ non excludit iustitiam. Voluntate autem prima vult Deus omnem hominem saluũ fieri, inquantum homo est. Voluntate autem secunda non vult iustum hominem reprobum, inquantum ipse est talis. Voluntas igitur antecedens respicit ordinẽ naturæ in finem, prout à Deo condita est. voluntas verò consequens respicit ordinẽ personæ, prout est libero arbitrio suo, vel alieno in finem disposita. Hæc de realitate dicta sunt: sed logicè loquẽdo, cùm saluatio hominis sit contingens, de necessitate determinari non potest: quod enim potest esse & non esse, contingens est, non necessarium: sicut philosophus dicit in libro secundo peri her. Si verò quæritur quare Deus hunc prædestinauit, siue elegit, & non illum, hoc inexplicabile est in hac vita mortali: propter hoc enim exclamat Apost. ad Ro. O altitudo diui. sa. & s. Dei quàm incõ. sunt iu. eius & inuestig. viæ eius. Si enim dicimus quòd reprobi repellunt gratiam, hoc verum est, sed si essent prædestinati, non repellerent finaliter. vnde Augu. Libro de prædestinatione sanctorum, Gratia, inquit, quæ occultè humanis cordibus

1. Timot. 2.

Voluntas antecedens & cõsequens quid respiciant, & quare.

Contingens quid sit.

Quæstio inexplicabilis.

bus attribuitur, à nullo duro corde respuitur : ideo quippe tribuitur, vt duritia cordium auferatur.

De præscientia & reprobatione.

CAPVT XXXI.

Reprobatio quid sit.

REprobatio est, vt ait Aug. præscientia iniquitatis quorũdam, & præparatio damnationis eorundem. Vnde nota quòd in reprobatione tria sunt. Vnum est præuisio iniquitatis ab æterno: alterũ obduratio. i. subtractio gratiæ in præsenti: tertium est præparatio pœnæ æternæ in futuro. Si ergo quæritur vtrum reprobatio habeat causam ex parte hominis, quantum ad primum meritum hominis non est causa: quo ad secundum causa est meritoria & effectiua: quo ad tertiũ causa est meritoria, sed non effectiua: Ecõtra in prædestinatione sunt tria contraria, sed in hoc est differentia, quia prædestinatio præparat gloriam secundùm beneplacitum, sed reprobatio præparat pœnã secundùm exigentiã meritorum. De obduratione, sciendum est quòd translatiuè dicitur secundùm similitudinem obdurationis in corporibus. Duritiam autem corporum sequitur triplex proprietas, primum est inhabilitas, ad suscipiendum

In reprobatione tria.

Reprobatio habet causam ex parte reprobati, & quomodo.

In prædestinatione tria.

obduratio quomodo dicitur.

Duritiæ corporis descriptio.

impr

impreſsionem: ſecũdum eſt ſtabilitas, ad permanendum in ſe: tertium eſt fortitudo, ad reſiſtendum. His modis dicitur cor obdurari tripliciter. Vno modo per inhabilitatem ad ſuſcipiendam gratiam. Secundo, per infirmam adhæſionem ad peccatum. Tertio modo per rebellionẽ diuinarum inſpirationum, & mandatorũ Dei. Vnde quærendum eſt vtrum præſciti à Deo poſsint demereri, & econtrario. Ad quod dicendum, quòd ſciẽtia Dei comparatur ad res creatas ſicut ars ad artificia: vnde ſicut ars non ſolùm eſt cognoſcitiua, ſed etiam factiua eorum, quæ ſecundùm artem fiunt: eorum verò quibus ab artis regulis deuiatur, eſt cognoſcitiua tantùm: ita & ſcientia Dei eſt cognoſcitiua, & factiua omnium bonorũ, malorum autem non, ſiue peccatorũ, quę ſunt deuiationes quædam ab æterna lege ipſius. Scientia Dei eſt cognoſcitiua tantùm, non autem cauſatiua: & ſic patet quòd boni, qui per gratiam iuſtificantur, non ſolùm ſunt ab æterno cogniti à Deo, ſed etiam ad gratiam habendam. Peccatores autem neq; iuſtificantur per gratiam: nec ſunt electi, vel præordinati à Deo ad culpã, ſed ſolùm præſciti quòd non ſunt gratiã habituri, ſed ſuę naturæ relinq

Obduratur cor pectoris tripliciter.

Præſciti à deo an mereri, vel demereri poſſint.

Scientia Dei quid in bono, vel malo.

Scientia Dei cognoſcitiua bonorum.

Peccatores nõ iuſtificantur, & quare.

relinquendi: & quia non omne agens potest id, quod est supra se, natura sibi relicta non potest in actum meritorium, qui est supra facultatem naturæ: potest autē in actum peccati, qui est demeritorius, sicut & in aliquid infra naturam humanam existens. homo enim peccando descendit à dignitate suæ naturæ: & sic patet quòd præsciti possunt demereri facilius, quàm mereri.

Præsciti possunt potius demereri quā mereri.

De Voluntate Dei.

CAPVT XXXII.

Voluntas duplex in Deo.

VOluntas Dei duplex est, scilicet voluntas signi, & beneplaciti. Voluntas beneplaciti est duplex. id est, antecedens, de hac vide suprà ca. proximo: quæ sæpe non expletur, & per cōsequens hæc nunquam remanet inexpleta. Alia est voluntas signi, & hæc quandoque remanet inexpleta. Huiusmodi ratio est, quia voluntas Dei potest sumi dupliciter, vel propriè: sic accipitur voluntas beneplaciti, vel metaphoricè, & sic accipitur voluntas signi. Primo modo dicitur Deus aliquid velle, & hoc velle ipse Deus est. Secundo modo metaphoricè est ad modum volentis se habere, & hoc velle non est Deus. Hæc igitur diuisio non rei, sed

Voluntas Dei quot modis accipitur.

vocis

vocis est, sicut ira potest dici, vel propriè motus iræ, vel metaphoricè signum iræ. Voluntas beneplaciti Dei cõsequens est recta & efficax, & irreprehensibilis: vnde quia est recta, nullus est rectus, nisi conformetur ei. Item quia est efficax, nihil sine illa potest effici: nihil contra illã potest fieri: per nullũ potest impediri. Item quia irreprehensibilis est, nihil præcipit, aut permittit nisi iustè: nil agit, aut consulit, nisi bene. Signa beneplaciti sunt quinque, scilicet præceptio, prohibitio, cõsilium, permissio, & operatio: quorum numerus sic accipitur. Voluntas diuina propriè loquendo, aut præsentium, aut futurorum est. Si respectu præsentium, aut id est bonum, & sic est impletio, aut malum, & sic est permissio. Si respectu futurorũ, sic est triplex. Aut est malũ, & sic est prohibitio: aut bonũ necessarium, & sic est præceptio: aut bonũ superrogationis, & sic est consiliũ. Contra tria prima potest aliquid fieri: quia se habent vt in fieri: sed contra duo vltima, s. permissionẽ, & operationem, nihil potest fieri: quia se habent, vt in facto esse: & quod perfectum est, non potest non fieri. De his signis nota quòd præceptum dicit obligationem, ad faciendũ bonum, pro-

Voluntatis diuinæ efficacia rectitudo, irreprehensibilitas.

Voluntatis beneplaciti signa quinque, & quæ.

Voluntas Dei aut præsentiũ aut futurorũ est, & quomodo.

Præceptũ, prohibitio, & consilium quid dicant.

prohibitio dicit obligationem, ad vitandum malum: consilium dicit doctrinam, per quam scimus, quòd id quod consulitur, si fiat, affert præmium: si non fiat, affert supplicium. Permissio dicit priuationem cohibitionis, & est signum diuinæ voluntatis, non respectu mali, quod permittitur, sed respectu boni, quod ex malo permisso dicitur. Non enim permitit Deus malum fieri, nisi ex seipso aliquod bonum eliciat, vt patet in tentationibus diaboli, quæ prosunt multipliciter sanctis. Præterea si non esset malum, non esset in bono pulchritudo, nisi absoluta: nunc verò propter comparationem ad malum, clarius elucescit. Operatio notat factionem in re, per quam refertur creatura ad creatorem. De conformitate voluntatis nostræ ad Deum, sciendum est quòd duplex est conformitas, proportionis, & proportionalitatis. Primo modo est conformitas voluntatum in se, secundum rationem essentiæ, & sic est impossibile hoc modo: quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Secundo modo est conformitas, quæ est secundum similiter se habere: quod fieri potest. Possibile est enim idem volitum esse aliâs vtrobique, vt scilicet, homo velit id, quod Deus, secundum

Permissio quid dicat.

Permittit Deus malum, & quare. Tob. 12.

Bonũ per malum clarescit.

Conformitas ad Deum duplex, & quæ.

cundum velle, quo vult nos velle Deus. quòd si hanc attendimus in forma volendi, tunc si volumus habere mercedem nostri operis, oportet quòd semper conformemur ei in forma volendi. Si autem quæritur vtrum absolutè teneamur, dicendum est, quòd conformitas est quædam in actu, ad quem non tenemur, nisi habita charitate: & nec tunc nisi pro tempore, & loco, vt quando quis cogitat Dei veritatem, scilicet articulos fidei, tenetur credere: quando cogitat Dei bonitatem, tenetur diligere. Est alia conformitas in habitu, ad quam non tenetur quis, nisi quando actu Dei bonitatem recogitat, quia tunc tenetur se ad charitatem Dei præparare. De conformitate autem in volito, sciendum quòd voluntate sensualitatis non tenemur conformari voluntati diuinę nec in volito, nec in forma volendi. Voluntas enim sensualitatis tantum est in animatis, vnde quantum ad hoc nos hæc voluntate non peccaremus, si ratio huic voluntati iuncta non foret, cuius est animalitatem reprimere, sed voluntate rationis deliberatiua tenemur Deo conformari in volito, quod constat nobis Deum absolutè velle, vt salutem nostram, vel congruit nobis velle. Si

In formà volendi conformandū, & quare.

Quid & quando de Deo credendum & diligendum.

Conformitas habitualis.

Conformitas in volito.

Voluntas sensualitatis.

Voluntate rationis Deo cōformandum.

verò nõ congruit nobis: quãuis bonũ ſit in ſe, nõ vult Deus id nos velle: vnde hoc nõ tenemur velle, niſi inquantũ eſt volitũ à Deo: vnde ſi ſcio Deũ velle mortem patris mei, tamen poſſum vitã velle, & laborare ad hoc: quia non vult Deus velle me patri meo contrariũ. Item voluntate cõditionatiua nõ tenemur Deo conformari, vt quãdo pluit, vellemus quòd nõ plueret, ſi Deus vellet: quia volendo conditionaliter non diſcordamus à volũtate Dei: quia hoc nõ eſt velle ſimpliciter. Item id quod Deus non vult ſimpliciter, & abſolutè, vt ſentẽtiam comminationis, quam aliquando mutat, quando merita mutantur, non tenemur velle. Conformitas diuinæ volũtatis quadrupliciter poteſt conſiderari ſecũdum habitudinem quatuor cauſarum. Primò ſecundum cauſam materialem, vt quando idẽ eſt volitum quod ſe habet, vt materia, circa quam eſt actus voluntatis, & ideo iſta conformitas eſt ſecundũ quid tantũ, & nõ ſimpliciter, quia eſſe ſimpliciter, non eſt à materia, vel forma. Secũdo modo accipitur conformitas ſecundũ cauſam efficientem, ſicut quãdo aliquis vult hoc, quod Deus vult eũ velle, quia Deus hanc voluntatem in eo facit. Deus enim vnamquamque voluntatem

Quid eũ Deo volendum.

Voluntas conditionata nõ diſcordat à Dei voluntate, & quomodo.

Sententia Dei quando mutatur.

Conformitas diuinæ voluntatis ſecundũ quadruplicem cauſam.

tem in bonum ordinauit,& hoc vult nos velle. Tertiò ſecundum cauſam finalem, vt quando quis in gloriam Dei ſua facta ordinat propter quam & Deus facit omnia:& in his duobus eſſentialiter omnis conformitas conſiſtit. Quartò ſecundum cauſam formalem,vt,ſ.ex charitate velit quis quod vult,ſicut & Deus ex charitate vult omnia : & in iſto conſiſtit perfectio conformitatis,vt,ſcilicet, actus voluntatis noſtræ tanto ſit voluntati diuinæ conformior,quanto eſt melior & perfectior. Ex prædictis collige quòd perfecta , ſeu completa conformitas ad Deum comprehendit quatuor. Primò vt velimus, quod Deus vult:ſecũdò vt velimus,quod vult nos velle : tertiò vt velimus propter quod vult : quartò vt velimus eo modo, quo vult. Sed conformitas non plena eſt triplex. Primò conformatur quis Deo in volito tantum , ſicut & Iudæi conformes erant Deo in morte Chriſti. Secundò ſi conformetur quis in volito , & in fine,ſed non in modo, vt quando quid non fit ex charitate. Tertiò quando quis conformatur in volito & in modo , ſed non in fine , vt cùm ad alium finem bonum , tantùm retorquetur intentio.

Conformitas ad Deum quatuor comprehẽdit, & quæ.

Conformitas non plena triplex,& quæ. Ioan.11.

De iustitia Dei.

CAPVT XXXIII.

Iustitia Dei quibus modis sumatur.

IVstitia Dei tribus modis sumitur. Primo modo, quādo redditur alicui quod meruit. Secundo modo, quando promissum soluitur. Tertio modo, quando imperfectum perficitur. Primo modo, remuneratio bonorum, & punitio reproborum est opus iustitiæ. Secundo modo, incarnatio Christi opus est iustitiæ, quia promissum fuit hoc per prophetas. Tertio modo dicitur opus iustitiæ, quando Deus peccatorem iustificat, cùm se ad gratiam habilitat, faciendo quod in se est. Nota quòd in omnibus operibus Dei inuenitur iustitia, & misericordia, sed iustitia quandoque est occulta, & misericordia manifesta, vt in iustificatione impij, & in primo aduentu Christi. Aliquando est econtrario, scilicet aperta iustitia, & occulta misericordia, vt in punitione paruulorum, sine baptismo decedentium, & in secundo aduentu Christi. Aliquando vtrunque est occultum, vt in tribulatione licet iustorum & innocentum, sicut fuit in Iob, & in infirmitatibus paruulorum. Aliquando vtrunque est apertum, vt in remuneratione iustorum,

Opera iustitiæ quæ, & quot.

Psal.24.

In operibus Dei iustitia, & misericordia inueniuntur, & quomodo.

rum, & damnatione reproborum: quia illos remunerat supra meritum, & istos punit citra condignum: quod est misericordiæ: sed vtrisque retribuit secundum merita, hoc est, bonis bona, & malis mala, quod est iustitiæ. Si vis scire qua iustitia puniatur homo pro peccato momentaneo æternaliter, vide primò authoritates Isaiæ, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. psal. Ibunt in progenies patrum suorum, & vsque in æternum non videbunt lumen. Matth. Ite maledicti in ignem æternum. Apoca. Ascendit fumus eorum in secula seculorum. Item Grego. in quarto dialogorum, Si Deus non plus attenderet cor, quàm facta, iniusta posset dici talis iustitia. Sed quia Deus intuetur cor, iustum est vt sine fine puniantur, qui nunquam vellent viuere sine peccato. Rationibus idem ostenditur. Quia enim homo peccauit in suo æterno, meritò punietur in æterno Dei. Item materia ignis est æterna, scilicet macula peccati, ergo & pœna. Item peccatum est cõtra illum qui est infinitus, ergo pœna debet esse infinita: sed hoc non potest esse acerbitate: vnde oportet quòd fiat diuturnitate. Item cum homo peccat, errat in

Præmiatio bonorum, & punitio malorum vnde & quomodo.

Isa. 66.

Psal. 48.

Math. 25. c

Apo. 14.

Punitio æterna, & quomodo.

Pœna quomodo æterna.

Infinitas in rationabili, cõcupiscibili & irascibili, quo modo.

infinitum quodammodo rationalis, irascibilis, & concupiscibilis, quando finitũ præponit infinito: illa quidem iudicãdo, ista adhærendo, & vltima appetendo: vnde cõgruè debet esse pœna infinita. Item mala voluntas reproborum æterna est, ergo & pœna. Item ostẽditur exemplis, quia venditio momentanea dat ius possidendi perpetuum: & vulneratio momẽtanea cicatricem infert perpetuam. Item casus in fouea tẽporalis est, detentio perpetua. Itẽ effossio oculorũ tẽporalis est, & cæcitatẽ operatur perpetuam. Item crimen læsæ maiestatis temporale est, seruitus perpetua. Item potio veneni momentanea, mortem operatur perpetuam. Dicit Aug. quòd reddit Deus mala pro malis, hoc est, pœnam pro peccatis pro iustitia, quia iustus est: vel reddit bonum pro malis, hoc est, gratiam iniustis, quoniam bonus est: vel reddit bona pro bonis, hoc est, gratiam pro gratia, quia iustus & bonus est, nunquam reddit mala pro bonis, quoniam iniustus nõ est. Aliquis punitur in præsenti propter seipsum, vt scilicet, peccatũ præteritum in eo purgetur. Ioã. Ecce sanus factus es, vade & amplius noli peccare. Item vt propter peccatũ perpetuò crucietur tam hic, quàm in futuro.

Exemplum.

Redditio Dei quæ.

Ioan. 1.

Puniuntur nonnulli in præsenti, & quare.
Ioan. 5.

Exem

Exemplum habes de Herode, & de Antiocho. Item vt culpa declinetur, vt in Paulo, qui cęcatus fuit persecutor, vt post illuminaretur medicus prædicator. Ad Corin. Ne magnitudo re.ex.me.&c. Itẽ vt gloria in futuro detur. Actuum. Oportet nos per multas tri.intra.&c. In primis duabus causis exercet Deus iustitiam, in duabus sequentibus misericordiam. Quintò punitur quis propter Deũ, scilicet, vt glorificetur. Neque hic peccauit: neque parentes eius, &c. Sextò punitur quis propter proximum, scilicet vt ædificetur: sic fuit punitus Tobias, vt aliis daretur exemplum patientiæ: sic puniuntur etiam innocentes pueri, ne videatur inconueniens peccatoribus si quandoque tribulantur. Iusto Dei iudicio puniuntur, qui vel concessis abutuntur, vt Adam: vel concessa rapere conantur vt Lucifer.

2.Mach.9. Actor.12. 1.Cor.12. Act.14. In quibus causis iustitia, & misericordia exerceatur. Ioan.9. Tob.2. Gen.3. Isa.14. Apoc.12.

De misericordia Dei.

CAPVT XXXIIII.

Misericordia secundum etymologiã dicitur tribus modis. Primò dicitur misericordia, quasi miseriam cordis diuidens, sicut accipitur in illa authoritate, Cœli non indigent misericordia, quia

Misericordia quibus modis dicatur. Miseria vbi.

in eis nulla est miseria. Secundum hunc modum misericordia solummodo est in terra. Secundo modo dicitur quasi mittens seorsum cordis rigorem, sicut accipitur ibi, Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: nam veritas per rigorem procedit, sed misericordia hūc rigorem temperat, remunerans supra meritum, & puniens citra condignum. sic est misericordia etiam in inferno. Tertio modo dicitur misericordia, quasi mira suauitas rigans corda. sic misericordia maximè est in cœlo. Licet enim Deus sit iustus sicut & misericors, tamen dicitur ei proprium esse misereri potius, quàm esse iustū, quia nihil requiritur ad complēdum opus misericordiæ, nisi voluntas eius: sed ad complendum opus iustitiæ requiritur etiam aliquid ex parte hominis, exigentia, s. meritorum. Misericordia Dei patet in effectibus diuinorum beneficiorū. dat enim reis veniam, dimittendo tam peccati reatum, quā peccati sequelas, de quibus duobus psal. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, quo ad primum. Qui sanat omnes infirmitates tuas, quo ad secūdum. Item largitur iustis gratiā, dando, scilicet virtutis habitum, & virtutis motū, vt per primum faciat hominem Deo gratum,

Psal. 84.

Misericordia in inferno, & quomodo.

Ad complendum Dei misericordiā & iustitiam quid requiritur.

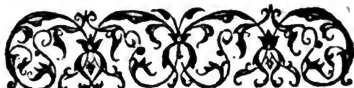
Misericordiæ Dei effectus.

Psal. 102.

Quid misericordia iustis conferat hic & in patria.

gratum, ac vita æterna dignum: ſed per ſecundum augeatur ei meritum. De his duobus Pſalmiſta, Qui coronat te in mi ſericordia, quo ad primum: & miſeratio-nibus, quo ad ſecũdum: & loquitur de co-rona gratiæ. Item confert ſanctis gloriã, & hoc dupliciter, quia nunc in ſpe, & tan dem in re. De his Pſal. Qui replet in bo-nis deſiderium tuum, quo ad primum. Renouabitur vt aquilę iuuentus tua, quo ad ſecundũ. Item ex miſericordia Deus patienter expectat peccatores, benignè reuocat, vlciſci diſsimulat, de multis pe-riculis liberat, gratiã liberaliter donat, datam multiplicat, multiplicatam con-ſeruat, conſeruatam in cælo præmiat. Itẽ ex miſericordia Deus peccatorem ad ſe redeuntẽ hilariter ſuſcipit, ad pœniten-dum cor emollit, offenſam citò remit-tit, iniuriæ poſt remiſsionem non memi nit. Item ex miſericordia dat Deus ad-uerſa, vt peccatum purget: dat proſpera, vt ad amorem prouocet: dat ſacramenta, vt meritum cumulet: dat præcepta, vt præmio ditet. Item ex miſericordia er-rantes ad ſe reducit, euntes ad ſe condu-cit, cadentes erigit, ſtantes tenere non deſinit, prouenientes in gloriam intro-ducit.

Ibidem.
Ibidem.
Miſericordia patiens eſt Deus.
Rom. 9.
Sapien. 11.
Hier. 3.
Dan. 13.
Luc. 15.
Ezech. 18.
Miſericordiã Deus dat & quomodo.
1. Petr. 2.
Matth. 15.

COMPENDII THEOLOGICAE VEritatis lib. ſecundus, de operibus conditoris.

De ipſa rerum creatione.

CAPVT I.

Effluxio bonitatis ſummæ quadruplex.

SVmmæ bonitatis triplex eſt effluxio, ſ. per generationẽ, per ſpirationẽ, & per creationem. Duæ priores emanationes ſunt ab æterno, tertia eſt in tempore, de qua nunc eſt agendum. Inter creare, generare & facere, differentia eſt: quia res de nihilo exit in eſſe per creationem, ſed exit in eſſe de aliquo per factionem: quia facere eſt operari de aliena materia: ſed de ſubſtantia exit in eſſe, per generationem. Deus eſt rerum triplex cauſa, ſcilicet efficiens, exemplaris, & finalis, ſed nullo modo materialis. Inter operari dei, & creaturæ diffe

Creare, generare, facere differunt & quo modo.

Cauſa rerum quæ.

Operari Deũ & creaturas differentia.

differētia est, quia Deus operatur in instanti, angelus autem repentè, sed natura paulatim. Prima rerum principia sunt à Deo & immediatè scilicet materia & forma: effectus verò consequētes sunt ab ipso mediante natura, nihil autem est à Deo immediatè tantū. Circa mūdi creationē quatuor erāt errores. Quidā dicebant mundū æternū. Alij dicebāt mūdū quidē factū, sed habuisse materiale principiū, & non esse de nihilo. Alij dicebant Deū superiores creaturas per se produxisse, sed inferiores per ministeriū angelorū. Alij ponebāt duo principia, sicut Manichæi, vnū, scilicet summè bonū, & aliud summè malū, dicētes incorruptibilia esse à bono principio: corruptibilia à malo. Hos omnes errores excludit Moyses, primū, cū dicit, In principio secūdū, ibi, Creauit. tertiū, quando dicit, Deus. quartum, cum sequitur, Cælū & terrā. Tenendū est etiā quod Deus omnia simul creauit, nec aliquam nouam speciem postmodum addidit, quam prius non fecerit, vel in se, vel in suo simili, vt hominum animas, vel in ratiōe seminali, sicut patet in his, quę naturaliter introducūtur in esse: & hoc est quod dicitur Deū die septima quieuisse, nō quidē à labore, vel ab opere sed

Rerum prima principia à quo.

Errores circa mundi creationem.

Gen. 1.

Eccle. 18.

Gen. 2.

re, sed (sicut dictum est) à nouarũ specierũ conditione. De operibus verò sex dierum dicunt quidam, nũquam in illis debere intelligi ordinem temporis, sed naturæ, quia dicunt omnia simul tempore fuisse facta, creata, & disposita, ac in suis speciebus distincta. Alij dicunt omnia simul creata in materia, sed non in tali forma sicut in diebus sequentibus receperunt: & hæc opinio magis sequitur vltimam literam, sed prima magis sequitur rationem. Deus enim dupliciter operatur. Aliqua nanq; facit mediante natura, & hæc fiũt successiuè: aliqua facit per se immediatè, vt creare, peccata dimittere, gratiã infundere, & huiusmodi: & talia fiunt in continenti, & perfectè, & cõpletè. Cum ergo Deus primordiales res non produxerit mediante natura, sed immediatè & per se, videtur quòd in instãti fecerit eas perfectas & cõpletas, tã in materia, quã in forma. Coæuę sunt quatuor hæ primitiuæ rerũ creaturæ, cælũ empyreum, angeli, materia mundi, & tempus.

Omnia facta in sex diebus, & quomodo.

Deus operatur multipliciter & quomodo.

Coæuæ.

De distinctione creaturam in generali.

CAPVT II.

CReatura mundi triplex est, scilicet corporalis tantùm, vt elementa: spiritua

Creatura mũdi multiplex.

ritua

ritualis tantùm,vt angelus:cōpoſita tantùm ex his,vt homo:Corporalis quoque natura diſtinguitur in corpora lucida,vt ſydera:& opaca, vt terra, & metalla, & huiuſmodi: atq; perſpicua, ſiue diaphana,vt aër,& aqua.Creaturæ quædam ſecundum Greg.habent eſſe tantùm, vt lapides:quædam viuere, vt arbores: quædā ſentire,vt animalia:quædā intelligere,vt homines,& angeli.Diſtinguitur autē triplex mundus ſcilicet, archetypus, id eſt Deus:& dicitur archetypus ab archos, quod eſt,princeps:& typus,quod eſt figura,i.principalis figura, quia ipſe eſt exēplar mundi ſenſibilis. Item eſt mundus, qui dicitur macrocoſmus,i.maior mundus,vt eſt iſte mundus ſenſibilis. Item eſt mundus,qui dicitur microcoſmus, i.minor mūdus,vt eſt homo.De his trib.Ioā. In mundo erat:ecce primum.Et mundus per ipſum factus eſt: ecce ſecundum. Et mundus eum nō cognouit:ecce tertium. Differentia eſt inter elementum & elementatum,& quintam eſſentiam.Elemētum eſt primum principium componibilium,non tamen compoſitū:vnde nec terra,nec aqua,nec aër,nec ignis purum elementum eſt & ſimplex apud nos, quia iſta inter ſe commiſcentur,& maximè in

Corporalis naturę diſtinctio.

Creaturarum eſſentia.

Mundus triplex.

Ioan.1.

Differentia inter elemētum & elementatū.

ea parte vbi ſe contingunt. Elementatum eſt quodlibet corpus compoſitũ ex quatuor elementis. Quinta eſſentia eſt corpus per ſe differens ab omnibus elementis & elementatis, tam in materia, quàm in forma: tam in natura, quàm in virtute, non habens in ſe cõtrarietatem, vnde nec cauſam corruptionis. Opera ſex dierum prout Moyſes diſtinxit, moraliter ſic habentur. Significat enim rerum creatio de nihilo, impij iuſtificationem. Firmamenti operatio, boni propoſiti confirmationem. Aquarum congregatio, cordis adunationem. Syderũ perfectio, exemplum bonæ operationis. Piſcium & auium formatio, ſtatum actionis, & contemplationis. Hominis plaſmatio, rectitudinem intentionis. Poſtea verò ſequitur ſeptima dies, æternitatis ſcilicet, requies. Eſt locus ſummus, id eſt, cælum, vbi ſola lætitia eſt: & eſt infimus, id eſt, infernus, vbi ſola triſtitia: & eſt medius, ſcilicet mundus, in quo ſunt ſumma ſperanda, & infima timẽda. Diabolus igitur à ſummo corruit, & in imũ detruſus eſt: quia reparandus non erat. Homo verò à ſummo non cecidit, & in medio collocatus eſt, vt eſſet ei locus quo aſcenderet per iuſtitiam, vel deſcenderet per

Quinta eſſentia quid ſit.

Opera ſex dierum exponũtur moraliter & quomodo.

Locus. 3.

per culpam. Itē Hugo de sancto Victore dicit quòd aliquis locus est, in quo solū et summū bonum est, scilicet cælum: aliquis in quo solū & summum malum est, scilicet infernus: aliquis in quo solū malum est, sed nō summū, scilicet purgatorium: aliquis in quo bonum & malum est, sed neutrum summum, scilicet mundus iste.

De distinctione orbium tam cælestium quàm elementorum.

CAPVT III.

COrporalis mundi machina tota cō sistit in duobus, scilicet in natura cælesti, & in natura elementari. Cælestis autem distinguitur in tres cælos principales scilicet in cælum crystalinum, & empyreum, & firmamentū. Intra firmamētum quod est cælum stellatū, continentur septem orbes planetarum, qui sunt Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Nomine autē cæli crystallini siue aquei, intelligitur illa pars materiæ primæ, quæ secundū Philosophum formata est in duos orbes, quorum superior est primum mobile. Istorum orbiū natura est, quòd omnes mouentur excepto empyreo, quod quietum est. Natura verò elementaris in quatuor sphæ-

Machina mūdi in quo consistit.

Cæli quot.

Orbes planetarum quot.

Orbes mobiles & immobiles.

Sphæræ quot. ras principales diſtĩguitur, ſcilicet ignis, aëris, terræ, & aquæ. Sphæra ignis tria habet interſtitia, ſcilicet ſupremũ, quod vocatur igneum, & medium ac infimũ, quod vocatur olympium. Similiter aër, tria habet interſtitia, ſcilicet ſupremum, quod vocatur æthereum, & mediũ ac infimum, quod vocatur aëreũ, & in ſupremo eſt calor, & lux propter ſolis propinquitatem. Similiter eſt & in infimo, ſcilicet propter radiorum repercuſsionẽ à terra. In medio autẽ interſtitio, ad quod non poteſt pertingere repercuſsio radiorum, eſt frigiditas & obſcuritas. & ibi dicuntur habitare dæmones, qui detruſi ſunt in hunc aërem caliginoſum. Ibi etiam fiunt tempeſtates, tonitrua, grando, niues, & ſimilia. Ex his collige ſeptẽ orbes terram & aquam ambientes, qui omnes poſſunt vocari cæli: iſtos autẽ excellit cælum trinitatis, ipſe Deus, qui eſt in omnibus, & ſuper omnes. Diſtantia dictorum orbium & planetarũ hæc eſt, à terra vſq; ad Lunã ſunt miliaria 15625. hæc ſunt ſtadia 1260. à Luna vſque ad Mercurium ſunt miliaria 7612. & ſemiſſe. à Mercurio vſq; ad Venerem tantundem. à Venere vſq; ad ſolẽ ſunt 24433. à ſole vſq; ad Martẽ ſunt miliaria 15625. à Mar

Ephes. 2.

Cælum trinitatis Pſal. 18.

Diſtantia orbium & planetarum.

à Marte vſq; ad Iouem 6812. a Ioue vſq; ad Saturnum tantundem. à Saturno vſque ad firmamentum 24427. Ex his colligitur quòd à terra vſq; ad cælum ſtellarum ſunt miliaria 108959.

De natura calorũ & ſuperiorũ corporũ.

CAPVT IIII.

CAelũ eſt corpus purũ, natura ſimplicifsimum, eſſentia ſubtiliſsimum, incorruptibilitate ſolidiſsimum, quantitate maximum, qualitate lucidum, diaphanitate perſpicuum, materia puriſsimum, figura ſphæricum, ſitu locali ſupremũ, amplitudine creaturarũ aliarum in ſe contentiuũ. Iſtæ proprietates tã cælo cõueniũt empyreo, quàm primo mobili. Sed primum hoc eſt cælũ empyreũ à motu eſt extraneũ, beatorũ ſpirituum habitaculũ, ſpecialiter ſedes Dei nuncupatur. Cælo autẽ cryſtallino ſpecialiter cõuenit quòd eſt motu velociſsimũ, ad inferiora virtutis influxiuũ. Eodẽ modo dicẽdũ eſt de firmamẽto quòd plurimę cõueniũt ei de ꝓprietatibus ſupradictis, & inſuper eſt aquarũ diuiſiuũ, ac ſtellis decoratũ. Corpora cęleſtia diuidũtur in lucẽtia, & nõ lucẽtia, ac diaphana. Nã corpus lucẽs eſt ſol, qui ſolus inter ſydera lu

Cælum quid.

Cælum immobile quod.

Sydera lucentia, & non lucentia quæ.

cet. Sed nõ lucentia ſunt cæteræ ſtellæ, & planetæ quæ lumen ſuum à ſole mutuãt. Corpora verò diaphana ſunt oẽs ſphæræ cæleſtes. Item ſphæræ cæleſtes cum mouentur, non mutant locum, ſed mouentur in locis ſuis. Superiora influunt in inferiora virtutem motiuã, vegetatiuã, ſenſitiuam, ac omniũ generabiliũ productiuam. Item licet careãt qualitatibus elementaribus, non enim ſunt calida, vel frigida, ſicca, vel humida, tamen iſta cauſatur in inferioribus: verũtamẽ non influũt ſuper liberũ arbitriũ, nec habẽt virtutẽ immutãdi hominis voluntatẽ: licet bene immutent, vel diſponãt cõplexionẽ hominis aliquãdo, quæ volũtatẽ nõ habẽt quidẽ cogere, ſed magis, vel minus in diuerſis hominibus inclinare. Operãtur quoque corpora ſuperiora diſtinctiuam ſignificationem dierum ſecũdum lumen Solis, & diſtinctionem menſiũ, ſecundũ lumẽ Lunæ ac diſtinctionem annorũ ſecũdum motũ Solis in aliquo circulo atq; diſtinctionem temporum ſecundũ variũ curſum planetarũ, diſtantiam, & curſum, aſcenſum, & deſcenſum, retrogradationem, & ſtatũ. Circulus quidã eſt in ſphæra intrinſecans æquinoctium, qui interſecatur ab eodem in duas partes æquales

Liberum arbitriũ ab aſtris non patitur influxum.

les,& vna medietas declinat verſus Septentrionem, alia verſus Auſtrũ:& dicitur ille circulus zodiacus,à zoe,quod eſt vita: nam ſecundũ motum planetarũ ſub illa omnis vita reb.inferioribus eſt: vel dicitur à zodiõ,quod eſt animal: quia cum diuidatur in 12.partes æquales,quælibet pars appellatur ſignum,& habet nomen ſpeciale à nomine animalis propter proprietatem aliquam conuenientem tam ipſi,quàm animali: : vel propter diſpoſitionem ſtellarum ſitarũ in illis partibus ad modũ animalis. Iſte verò circulus dicitur latinè ſignifer,quia fert ſigna, vel quia diuiditur in ea: ab Ariſtotele verò in ſecun.de generatione dicitur circulus obliquus: vbi dicit quòd ſecũdum acceſſum & receſſum Solis in obliquo circulo fiunt generationes & corruptiones in rebus. Nomina verò ſignorum, & ordinatio,& numerus in his verſibus notãtur, Signorum nomina & ordinatio.

Sũt aries, taurus, gemini, cãcer, leo, virgo,
Libráq;, ſcorpius, arcitenens, caper, amphora, piſcis.

De natura ſtellarum in communi.

CAPVT V.

STellæ ſupremæ in firmamento figũtur,& cum illo ſemper mouẽtur,ma-

teria sunt purissimæ, figura sphæricæ, quãtitate magnæ, apparẽti a paruæ, qualitate lucidæ, radiorum diffusiuæ, rerum inferiorum generatiuæ, à Sole illuminationum receptiuæ, tenebrarum expulsiuæ, quantò nox obscurior, tantò plus sui manifestatiuæ, in præsentia Solis sui occultatiuæ, tempestatis & serenitatis concitatiuæ, viarũ nauigãtiũ directiuæ: quantò coniunctiores, tantò in communi lucidiores, sed singulæ minus apparentes, vt patet in galaxia claritate: & quantitate differunt ac virtute. Galaxia est multitudo paruarum stellarum, quasi contiguarũ illi loco orbis vbi diffunditur lumen Solis. Fit autem eclipsis, cùm se Soli Luna subnectit, vt tenebras efficiat. Nota quòd omnes stellæ eclipsantur, & hoc à seipsis, vel à terra, vel à planetis. Planetæ dicuntur quãdoque retrogradi, quandoque progressiui, quandoque stationarij, prout in epicyclis suis diuersimodè mouentur. Planetæ sunt sydera inter cælum & terrã errantia, firmamẽto cõtrariũ cursum agẽtia. Cursu, quẽ habent ab influxu primi mobilis, mouẽtur directè, sed proprio cursu mouẽtur obliquè: non scintillãt: singuli suos colores & circulos habent: & cùm circulos aliorum ingre-

Galaxia quid.

Eclipsis quomodo fit.

Stellæ eclipsantur & quomodo.

Planetę quid.

diun

diuntur, etiam illorũ participãt qualitatem, cum Sole intrantes occultãtur: quantò terræ propinquiores, tãtò circulos habent breuiores: quãtò ſunt altiores, tãtò curſus eorum naturalis videtur eſſe tardior. Corpora eorum nõ ſunt lucida vel perſpicua, ſed opaca. Alióquin non eclipſarent ſe inuicem. Motus primi mobilis, ſcilicet, nonæ ſphæræ ab oriẽte in occidentem, rediens iterũ in orientem, dicitur rationalis, ad ſimilitudinẽ motus rationis in microcoſmo, quando fit cõſideratio à creatore per creaturas, rediens in creatorem, & ibi ſiſtendo. Secundus motus firmamenti & planetarũ eſt huic contrarius, ab occidente in orientem, rediẽs in occidentẽ, qui dicitur irrationalis, ſiue ſenſualis, ad ſimilitudinẽ microcoſmi, qui eſt à corruptibilibus ad creatorẽ, & iterum rediens ad corruptibilia.

Motus primi mobilis.

Motus ſecundus.

De Luce.

CAPVT VI.

LVx eſt (vt ait Philoſophus) actus lucidi ſecũdũ quod lucidũ. Vnde ſciendum eſt quòd lux eſt qualitas actiua corporis luminoſi, ſicut calor ignis. Lux quoque dat intellectionale corporibus, vel coloribus eſſe, ſicut intellectus agens

Lux quid.

fantasmatibus dat esse intellectuale. Ipsa est medium deferens omnia, quæ à cælo ad nos descēdūt. Ipsa quoq; mutuat corpus non lucēs à lucido. Ipsa est secundùm Philosophū cæli purpura, maleficorum inimica, nauigantiū directio, oculus noctis, facies omniū rerū. Lux, vt ait Augustinus, rectum habet incessum, & nullo modo incedit per curuū. Hæc omnibus rebus, & decorē tribuit, & absq; illa cuncta sunt ignota & abscōdita. Motus eius est subitus: quia sine mora replet omnia. Hæc in superficie corporis vmbrosi nō se perfundit, sed in corpore diaphono: vnde secūdùm corporis grossitiē, vel subtilitatē magis & minus participatur. Lux enim sine sui diminutione vbiq; se diffundit. Plures proprietates lucis habes infra de Sole, quæ illi cōueniunt inquantum lucet. Sciendū est quòd lux vocatur in corpore luminoso lux, sed lumē, prout est in lucido transparenti, splendor autem in terso, & color prout est in corpore opaco prout est communicans aliis.

Lux & lumen differunt.

De planetis in specie.

CAPVT VII.

Saturnus.

SAturnus est à nobis remotissimus, frigidus, & siccus: hoc intelligas in effectu,

ctu, ſicut in aliis planetis: Ex vicinitate eius calor Solis remittitur. Ex cōiūctione eius cū Ioue clarior efficitur, cùm naturaliter ſit pallidus, Nociuus eſt: & ipſo domināte tantā habet virtutem, vt ſi influat inferiora, fœtus naſcitur mortificatus, aut debilis. Plus nocet retrocedendo, quàm procedendo. Moratur in quolibet ſigno triginta menſibus: ex quo ſequitur quòd curſum ſuū complet, ſcilicet triginta annis. Iupiter eſt clarus, & quaſi ad inſtar lactis candidus: in qualitatibus eſt bene temperatus, quia calidus eſt & humidus. In ſuperiori parte ſuæ abſcidis temperat malitiam Saturni. Cùm aſcenderit in circulum Saturni, cōtrahit pallorem, licet ſit clarus. In quolibet ſigno moratur per annum, & ita cōplet curſum ſuū in duodecim annis. Mars calidus eſt, & ſiccus, & ideo nociuus. Ex proprietatibus ſuis homines incitat, ac prouocat ad bellandum: ex interpoſitione Veneris & Iouis eius nociuitas reprimitur. Igneus apparet, & radioſus. In quolibet ſigno moratur quadraginta diebus Sol dicitur decies maior terra, ſed ſecūdùm Ptolemæū eſt clx. vicibus maior terra, calidus & luminoſus eclipſim patitur. communis eſt omnibus, nube celatur, ſolus per ſe lucet,

Iupiter.

Mars.

Sol.

quod nulli ſyderi magis competit: vnde & nomen accepit, ſtellas illuminat, & tamen eas per præſentiam ſuam apparentia ſui luminis priuat. Medius eſt planetarum, odioſus ægris oculis, ſed amabilis puris. Tempora diſtinguit, locis immundis non inquinatur, teſtea conſolidat, gelida reſoluit, flores aperit, fructus maturat, corpora diaphana penetrat, nō quieſcit, viſum retundit, vapores eleuat, hemiſphæria viciſsim perluſtrat, appropinquans nobis æſtatem facit, recedens verò hyemẽ efficit, oculus eſt mundi. In quolibet ſigno moratur 30. diebus, & 10. horis. curſum per annum facit motu proprio, ſed diem perficit motu primi mobi-

Venus. lis. Venus eſt lucifer, calidus & humidus: malitiam Martis temperat: ſemper comitatur ſolem: ſed cùm præcedit, dicitur lucifer: quando ſequitur, dicitur veſper: colorem habet candentem, & refulgẽtem, electro ſimilem. Inter ſydera plus ſplendet: complet curſum ſuũ in 348. diebus.

Mercurius. Mercurius ſemper cũ ſole graditur, nunquam ab eo plus 30. gradibus diſtans. Colorem habet radiantem: rarò propter vicinitatem ſolis cernitur: eloquentia ſub ipſo eſt, a quis dicitur dominari, & pręeſſe feminibus: curſum cõplet 338. diebus.

Luna

Luna noctem illuminat, lumen mutuat, augmentum patitur, & detrimentũ. Infima est inter planetas, eclipsim patitur, & efficit, maculas habet propter coniunctionem eius quam cum inferioribus habet. Item corniculata interdum apparet, ex eo quòd pars eius illuminata à nobis abscõditur. Item regina cæli appellatur, quia Sol tanquã medius planetarũ participat omnes proprietates omniũ, & eas ad lunã cũ lumine suo transmittit: ipsa verò luna quæcunq; à sole sicut recipit, sic influit. Vnde quia per eam tali modo virtutes planetarũ recipimus, meritò regina cæli vocatur. His visis patet quòd quando luna primò incẽditur, optimum est semina iacere, quia tunc virtutes planetarum, quas inferioribus influit, incipit colligere, frigida est & humida, solẽ præcedens minuitur, sed eundem sequẽs crescit, & ab eo elongatur: accessus & recessus maris per eam causatur. Signa autem zodiaci quolibet mense percurrit.

Luna.

Luna regina cæli dicitur, & quare.

De quatuor elementis.

CAPVT VIII.

IGnis consumit & incinerat, in similitudinem suam sibi appropinquantia conuertit, motum facit de centro ad circunferen

Ignis.

ferentiam,ardet,& lucet in materia aliena,sed non in sua sphæra. Inferiora reducit ad superiora, quia resoluit terrea in aquosa,aquosa in aërea.aërea in se. Mollificat dura, & indurat mollia. subtiliat, vt patet in resolutione glaciei,& condensat lutum.depurat,vt in auro:& corrumpit,sicut ea,quæ consumit:frigefacit per accidens,vt patet in aceto:est & penetratiuus, cōmunicatiuus & diuisiuus. Item ignis in sphæra sua nō relucet, quia compactus non est. Nullum enim corpus diaphanum lucet,sed potius est illuminabile. Si autem ignis in sphæra sua cōpactus esset,eclipsaret omnes stellas, quæ supra ipsum sunt. Ignis verò hic lucet apud nos propter materiam coadunatam, in qua est:& hoc patet, quia vna candela alteri
Aër. opposita vmbram facit. Aër est subtilis, mobilis,perspicuus,per inspirationem & respirationem, caloris cordis temperatiuus,decoratur volatilibus, locus impressionum,mansio spirituum damnatorum,est & alterabilis,subtilis, leuis, atq; rarus:non lucet,sicut nec aliquod corpus
Aqua. diaphanum, sed est illuminabilis. Aqua super cælos eleuatur,piscibus decoratur, tempestatibus subiicitur, omnes fontes
Eccl.1. & flumina ad mare continuantur,ad locum

eum vnde venerunt reuertuntur. Aëri præbet aqua informationem, volatilium ornamentum, & vegetabilius nutrimentum, & optimè est terminabilis termino alieno, sed minimè termino proprio. Aqua corpus est diaphanum, omnibus est communis, in crystallū congelatur, irim in nubibus causat, sordes purgat, hortos irrigat, febricitantes sua frigiditate, & humiditate delectat, naues vehit, lumen recipit, ad suum principium reccurrit, loca vacua subit, lapides cauat, ignem extinguit, olim mundum purgauit. In mari rubro populo Dei cessit, de latere, Christi fluxit, hanc Christus in vinū mutauit, ac de ipsa baptismi materiam ordinauit. Tertia inter alia elementa est infima, nigra, magis despecta, ponderosa, rotunda, elementis aliis circundata, mater fructuum, radix plantarū, nutrix animalium, ædificiorum fundamentū, mortuorum receptaculū, machinæ mundialis centrum, concludit in se infernum, frigida, sicca, opaca, corporis humani materia. Seruat metalla, centro tenetur, motu ex vaporibus inclusis cōcutitur, herbis & floribus ac arboribus suis albet, ac decoratur. circa eam motu circulari cælum cum syderibus voluitur, ab hominibus

Terra.

&

& iumentis calcatur: horum quædã terræ competunt secundùm esse suum, quędam secundùm situm, quædam secũdùm contemptum, quædam secundùm ornatum, quædam secundùm vtilitatem.

De impreßionibus aëris.

CAPVT IX.

Cometes quid sit, & ad quid. COmetes licet appareat quasi stella, non est tamen aliud, quàm vapor inflammatus ex vicinitate ignis. Hic comas luminis fundit, & dicitur significare mutationẽ regum, aut bella, aut pestilentias. **Corona quid sit.** Corona est albus circulus, qui quandoq; apparet circa solẽ, vel lunã, aut stellas alias: & causatur ex reliquiis nubium per planetarũ radios attractis & illuminatis. Talis autẽ circulus signum est serenitatis. **Assub quid sit.** Assub duplex est, ascendens scilicet, & descendens. Ascendens fit ex partibus vaporis inflãmati in supremo aëris, & videtur ascẽdere, sicut si euolarẽt scintillæ de fornace. Assub verò descendens est ignis retẽtus in nube, qui tamẽ expellitur obuiante nube frigida, & cadit cõtinuè, propter quod videtur quòd stella cadens sit lõga, quia relinquit vestigia casus post se. Lumen quod videtur de nocte discurrẽtibus se præcedere, est vapor

contract

cõtractus descendens, qui cùm nihil ob-
uiat, confricatione sui ipsius subit, & ali-
quandiu stat in aëre. Draco dicitur va-
por fortis conglobatus, cui est nubes fri-
gida ad latus vnum, & calida ad aliud: &
tunc propter conuenientiam ad calidũ,
trahitur ad illud, & ita incenditur pars
anterior: & hæc videtur quasi spiramen
draconis. media verò pars incuruatur vt
serpens, & volat semper ad latus vbi ca-
lidũ circunstat ipsum. Nubes fiunt quan Nubes vnde.
do à virtute solis extrahuntur humores,
seu vapores de aquis & paludibus, & lo-
cis humidis, & feruntur sursum. Nebula Nebula quid fit.
est id quod ex nubibus aquam pluenti-
bus relinquitur: & ideo secundum Ari-
stotelem, signum est serenitatis. Caligo Caligo quid fit.
est vapor tenebrosus, quem vulgò ap-
pellant nebulam. Iste vapor non eleua-
tur, sed priusquam conuertatur in nubes,
vel in pluuiam, deprimitur, & remanet
iuxta terram. Ros, est id, quod descendit Ros quid fit.
ex vapore paruo, & in descensu suo tra-
ditur in paruis minutiis. Pluuia est aqua Pluuia quid.
descendens ex nubibus resolutis, veloci-
tatem habens suæ descensionis, & hoc
guttatim. Pruina, est ex vapore rori- Pruina vnde.
do, quæ congelatur antequam ex ipso
resoluatur aqua. Nix generatur in nube Nix vnde.

calidiss

calidiſsima,cuius congelatio ſimul fit cũ cõuerſione in aquam:& ideo partes eius non inſpiſſantur. Grando generatur ex nube calidiſsima virtute ſolis multũ eleuata,quę poſtquam in aquam reſoluitur, tunc demum in medio interſtitio aëris congelatur. Tonitruum eſt ſonus vaporis ſicci egredientis de nube humida, vel in nube frigida & humida, & ſcindit quidquid inuenit. Iris eſt lumen ſolis receptum in nube concaua, & aquoſa,ac ſoli ex aduerſo oppoſita.Glacies eſt aqua congelata. Vẽtus eſt vapor terreus aëris ſuperiora tranſcendens, & aërẽ fortiter percutiens & impellens. Vẽti ſunt quatuor principales, ſcilicet ſubſolanus ab oriente,temperatus,habens à dextris vulturnum deſiccãtem, à ſiniſtris eurum nubes generantem. Item à meridie eſt auſter calidus,qui fulmina gignit, & pluuias largas,habens à dextris Africum calidum,à ſiniſtris notum temperatũ quidem,ſed peſtilentias inducentem. Item à Septentrione eſt aquilo frigidus, habens à dextris thraſciam niues facientem & grandines,& à ſiniſtris boream nubes cõſtringentem,ac pluuias prohibentem.Itẽ ab occidente eſt Zephirus flores producens,habens à dextris circium,tempeſtates &

Grando vnde. Tonitruum quid ſit, & vnde. Iris quid ſit. Glacies. Ventus. Vẽti quatuor. Solanus. Auſter. Aquilo. Zephirus.

tes & pluuias ac tonitrua generantem, à sinistris fauonium in oriente nubila, sed serena in meridie facientem. Turbo est ventus egrediens de nube in seipsum reflexus, vel duo vēti lateraliter sibi occurrentes, seseq; iuxta terram orbiculariter inuoluentes. Terræmotus est vapor grossius extractus de profundo terræ, non potens exire superficiē terræ propter illius soliditatem: sicque coartatus in interioribus concauitatibus terram concutit.

Turbo.

Terræmotus.

De tempore.

CAPVT X.

TEmpus est mensura motus primi mobilis & rerum mutabilium. Et hoc patet quia hic est tempus, & non in cælo secundū suā substantiā: quia hic mutantur omnia, & nō ibi: hic est enim nūc hyems, nūc æstas, nunc pax, nunc discordia, nūc trāquillitas, nunc tempestas. Mutabilitas rerū ostenditur in hoc, quòd ea quæ præcipuè mūdus amplectitur, scilicet sapientia, & potentia in oriente inceperunt, & terram habitabilem percurrerunt vsque ad occidentem, in signū quòd omnia tendunt ad occasum. Nam studium sapientiæ cœpit in Aegypto, postea fuit in Græcia, post hoc Romæ, dein-

Tempus hic & non in cælo.

Studium vbi inceperit.

Regna vbi primum. de in Francia & in Anglia. Similiter regna primò fuerũt in Oriente, pòst in Græcia, pòst apud Romanos, nunc potestas

Comparatio. imperij residet in Germania. Propterea

Iac.4. Iacobus comparat vitam nostram & hæc

Isa.36. mutabilia vapori, Salomõ somno. Isaias

2.Reg.14. baculo arundineo, & liber regũ aquæ dilabenti. Differentia autem est inter tempus, & æuum, & æternitatem. Nam tem-

Tempus. Aeuum. Aeternitas. pus habet principium & finem, Aeuum caret fine, sed non principio. Aeternitas caret vtroque termino, quia est mensura interminatè creata. Istæ sunt ætates

Aetates mũdi quot, & quæ. mũdi. Prima est ab Adam vsque ad Noe, habens iuxta Hebræos annos 1656. sed secundum 72. interpretes habens 2242. Secunda est à Noe vsque ad Abraham, habens secundum Hebræos annos 292. sed secundum 72. 1072. Tertia est ab Abraham vsque ad Dauid, habens annos secundum Hebræos 972. sed secundum 72. 1130. Quarta est à Dauid vsq; ad trãsmigrationem Babylonis habens annos secundum Hebræos 473. sed secundum 72. 485. Quinta est à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, habens annos secundum Hebræos 585. sed secundum 72. 578. Igitur ab exordio mundi vsq; ad Christum secundum Hebræos habemus

bemus annos 3952. sed secundum Hieronymum est hæc computatio: secundum verò 72. quos Græci sequuntur, 5508. Eusebius autem quem Orosius secutus est, inter vtrosque incedens, numerat annos 5198. quos pene omnes Latini sequuntur. Sexta ætas est à Christo vsque ad finem mundi. Septima est quiescentium, & concurrit cum sexta. Octaua est resurgentium. Porrò secundum Hebræos in prima ætate sunt generationes 10. In secunda 10. In tertia 14. In quarta 17 (quas tamen Matth. gratia mysterij 13. ponit in c. 1.) In quinta 14. Aætates hominis sunt istæ: Prima est infantia, à natiuitate vsque ad 7. annos: secunda est pueritia vsque ad 14. annos: tertia est adolescentia à 15. anno vsque ad 28. quarta est iuuentus, à 28. vsque ad 49. quinta est senectus, à 50. vsque ad 78. sexta est decrepitas ab anno 78. quousque vita finitur. Dignitas dominici Diei notatur in hoc, quòd fuit prima dierum. Item, vt dicitur erit vltima dies. Item nox illam non præcesit. Item nox illi non succesit. Item cælum & terra in ea sunt creata. Item Angelus in ea cõuersus est ad Deum. Item primò data sunt in ea filiis Israel mandata, vt dicit Origenes Itē in ea Christus natus est.

In ætatibus generationes quæ & quot.

Aetates hominis quæ & quot.

Dies dominicus dignus, & quomodo.

Gen. 1.

Exo. 32. & 34.

Mar. vltimo. Item Christus in ea resurrexit. Item in ea
Actor. 2. spiritus sanctus datus est Apostolis. Item
Phil. 3. omnes in ea resurgemus, atque iudicabimur. Item in ea perpetuò continuandum est in laude Dei.

De Angelis in communi.

CAPVT XI.

Angelus quid. Damascenus. lib. 2. c. 3. ANgelus est, secundum Damascenũ, substãtia intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo ministrãs, immortalitatẽ suscipiẽs, secundũ gratiã non naturã. Substantia ponitur in hac diffinitione pro genere, & ponitur ad differentiã accidentis. Intelligitur etiam hic substantia qualitercũq; cõposita, scilicet, ex eo, quod est, & à quo est. Intellectualis dicitur potius, quã rationalis, quia ratio est virtus collatiua causæ & causati, & ideo cõposita: vt, omnis homo est animal, sortes est &c. Sillogismus enim nihil aliud est, quã discursus à causa in causatum. Sillogismus quid sit. Intellectus autẽ de ratione sui nõ habet compositionem & collationẽ, sed est sine inquisitione & compositione, & ideo cõpetit naturæ magis simplici pro differentia, vt est Angelus. Ratio. Ratio autẽ differentię, est naturæ minus simplicis, s. hominis. Semper mobilis, non dico de loco

ad locum

ad locum, sed mobilitas dicit hic triplicem mobilitatem in Angelo, scilicet naturæ, intelligentiæ, & voluntatis. Mobilitatem enim habet naturæ, quia omne creatum vertibile est in nihilum, nisi manu omnipotentiæ diuinæ contineatur. Similiter Angelus mobilitatem intelligentiæ habet, quia licet in Angelo non sit vicissitudo intelligentiæ quo ad scita in verbo, cum deformem habeat intellectum secundum Diony. potest tamen in eo quo ad cognitionem rerũ in propria natura esse vicissitudo intelligentiæ & quo ad discenda: & hoc est quod dicit Augu. quòd omne creatum habens intellectum, intelligit vnum post aliud. Item in voluntate mobilis est Angelus, quia non simul vult hoc & illud. Item potest dici semper mobilis motu dilectionis. Arbitrio libera. Hoc non dicitur propter deflexionem ad bonum indifferenter & ad malum, sed propter liberam electionem eorum, quę voluerit: vnde Angelus bonus semper liberè eligit bonũ, & angelus malus liberè & sine coactione eligit malũ. Incorporea substantia dicitur, quia Angelus habet proprietatem corporis, nõ naturam, s. in loco cõtineri. Cùm enim corpus sit in loco circũscriptiuè & diffiniti-

Angelus mobilis tripliciter.

Angelorũ bonorum & malorum electio.

uè, Angelus tantũ diffinitiuè est in loco, Deo ministrans. Ministerium hîc ponitur pro quocunque obsequio: & secundũ hunc modum tam assistentes, quàm ministrãtes, quã etiam dæmones ministrãt. Immortalitatem suscipiens secundũ gratiam, non naturam, quia rediret in nihilum, nisi per gratiam conseruationis cõtineretur. Angelo attribuuntur quatuor, scilicet essentiæ subtilitas, intellectus perspicacitas, liberi arbitrij facultas, discretio personalis. In primis tribus conuenit anima cum Angelo, in quarto non: quia anima nõ est persona. Habet & alia tria Angelus, s. virtuositatem in operãdo, officiositatem in ministrãdo, immutabilitatem post electionem, siue in bono siue in malo. Differentiæ quatuor assignantur inter Angelum & animã. Prima & principalis est penes esse naturale, quia anima est vnibilis corpori, etiam actu separata, Angelus non. Secũda est penes esse logicum, id est, diffinitionẽ, quia anima rationalis est: sed Angelus intellectualis. Anima enim apprehendit inquirendo & conferendo: Angelus verò intuendo. Tertia est penes esse metaphysicum, id est, separatum à materia & à motu: quia Angelus non habet passibilitatem, nisi respe-

Attributa Angelis.

Anima cũ Angelo in quibus cõueniat.

Differẽtiæ inter Angelum & animam.

ctu superiorum, anima verò respectu inferiorum, quia immutatur à sensibilibus. Quarta est penes esse theologicum, quia anima vertibilis est à bono in malum, & ecõtrario: Angelus verò non, quia manet in eo ad quod se conuertit, siue bonum sit illud, siue malum. Angeli enim sunt omnes similes in eo quòd immortales, inuisibiles, indissolubiles, simplices, discreti personis, incommutabiles, incommunicabiles sunt alteri naturæ: sed dissimiles sunt in donis gratiæ, & naturæ. Præterea dicit Dion. quòd in omni natura spirituali creata aliud est essentia, aliud est virtus, aliud est operatio.

Angeli omnes similes, & quo modo.

Angeli dissimiles & quomodo.

De distinctione cælestium hierarchiarum.

CAPVT XII.

HIerarchia triplex est, scilicet supercælestis, cælestis, & subcælestis. Supercælestis est in tribus personis, vt quidã dixerũt, & malè: quia secundũ Dionysium hierarchia dicit ordinem, & ille absolutè non est in tribus personis, sed tantũ est in ordine naturæ. Cælestis est in ordinib' angelicis, subcęlestis in hominib' sanctis. Porrò hierarchia cælestis diuiditur in superiorẽ, mediã & inferiorẽ. Supe

Hierarchiæ quot.

Hierarchia prima, officiũ Angelorum.

rior continet tres ordines, scilicet cherubim, seraphim, thronos: quorum primi considerant Dei bonitatem, secundi veritatem, tertij æquitatem. Item in primis Deus amat, vt charitas: in secundis noscit, vt veritas: in tertiis sedet, vt æquitas.

Hierarchia media.

Media continet dominationes, principatus, & potestates: quorum primi regunt officia Angelorum: sequentes capitibus præsunt populorum: Vltimi potestatem coërcent dæmonum. Item in primis Deus dominatur, vt maiestas: in sequentibus regit, vt principatus: in vltimis tuetur, vt salus.

Infima hierarchia.

Inferior hierarchia similiter continet tres ordines, scilicet virtutes, Archangelos, Angelos: ad quorum priores pertinet miraculorum operatio: ad secundos, maiorum negotiorum denuntiatio: ad tertios, humanæ custodiæ solicitudo. In primis Deus operatur, vt virtus, in secundis Deus reuelat, vt lux, in tertiis, mittit, vt inspirans. Hæc dicta sunt secundũ beatum Gregorium, & secundum Bernardum, sed secundum Dionysium, Virtutes sunt medius ordo, secundæ hierachiæ, & principatus primus ordo, tertiæ hierarchiæ.

Secundũ Dyony. & melius.

Hic attendendũ quod in qualibet trium hierarchiarum præmissarum notatur trinitas diuinarum personarum,

vt pa

vt patet in cęlesti hierarchia, tam superiori, quàm media, quàm etiam inferiori.

De proprietatibus Angelorum.

CAPVT XIII.

Angeli secundum Isidorum sunt spirituales facti, ante omnem creaturam creati, natura mutabiles conditi, sed contemplatione immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, fœlicitate securi, futurorũ præscij, iussi mundum regunt, missi corpora aërea assumunt, in cælestibus commorantur. Bernardus de eodem. Inuestigemus inuestigabilia: & primò spiritus esse potentes, gloriosos, beatos, distinctos in personis, dispositos in dignitate, ab initio stantes in ordine suo, perfectos in genere suo, immortalitate perpetuos, mente puros, affectu benignos, religione pios, vnanimitate indiuisos, pace securos, diuinis laudibus & obsequiis deditos. Item secundum Bernardum, in Angelis est dignitas creationis, gratia confirmationis, amor creationis, visio diuinitatis. Est etiam in Angelis per omnia, sicut supra dictũ est, essentiæ subtilitas, intelligentiæ perspicacitas, liberi arbitrij facultas, agilitatis velocitas. Promptè omnes obediunt.

Angeli quãdo creati.

Angelorũ perfectiones.

Maiores ſine elatione præſunt, minores ſine vitio ſubſunt, qui ad exteriora exeũt, ab interiori contemplatione non recedunt. Omnem veritatem inferiorum ſuperiores participant, non econtra. Qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria. In eodem ordine credũtur alij eſſe aliis digniores, Duplicem habent viſionem, ſcilicet, matutinam, & veſpertinam. Illuminationes, quas à ſuperioribus recipiunt, aliis tribuunt.

Viſio Angelorum duplex.

De proprietatibus, & officiis ſingulorum ordinum.

CAPVT XIIII.

Officiũ ſeraphim.

PRopriũ eſt ſeraphim in amore Dei ardere, & alios ad incendium diuini amoris promouere, & in Deum ordinare, diligendi formam tribuere. Iſti immediatè Deo iungũtur: & ideo purius & perfectius in ipſos operantes theophaniæ deferuntur: ad aliud quoque extra amatum non diuertunt. Cherubim quoque primò & principaliter relucent diuini luminis radio, pro eo quòd vicinius primæ veritati iunguntur. Horum officium eſt promouere homines ad diuinam cognitionem: ideo præ cæteris dicũtur lucere: quia plenitudinem luminis quam ſuſcipiunt,

Officium Cherubim.

piunt, aliis inferioribus communicando, transfundunt. Throni dicuntur eò quòd in eis dominus sedeat, & iudicia sua per eos determinet. In his ergo præcipuè relucet rectitudo diuini iudicij. Hi quoque virtutem Dei quam supra se accipiunt, ad inferiores transfundunt. Dominationes dicuntur, eò quòd cæteris angelis dominantur, & ab omni oppreßione sunt liberi, & nulli inferiori subiiciuntur. Horum officium secundum Greg. est in bello spirituali instruere qualiter oporteat prælationis officium exercere, & qualiter debeat subditis dominari. Horum etiam officium est secundum Diony. timore seruili deposito, in Deum moueri, & incessanter ei famulari. Principatus subditis angelis præsunt, & eos ad ministerium diuinum explendum disponunt. Ad hos pertinet secundum Diony. vniuersale regimen vnius regni, vel gentis ducere ad Dei similitudinem. Ministerium quoque eorum est secundum Gre. docere homines exhibere reuerentiã vnicuique secundum gradum suum. Horum etiã officium est promouere homines, vt nõ propter vtilitatẽ propriã, sed propter solius Dei amorẽ & honorem faciãt iustitiam. Potestatibus secũdum Isid. virtutes aduersæ

Tronorum officium.

Dominationum officiũ.

Principatuũ officium.

Potestatum officium.

aduersæ subiectæ sunt, ne mundo tãtùm noceant, quantum cupiunt. Horum officium secundum Gre. est, illos qui in spirituali certamine desudant, confortare, & ne spirituale regnum amittant defendere. Et secundum Diony. ad ipsos spectat, angelos inferiores quãtum possibile est, diuinæ potentiæ conformare. Virtutes sunt infatigabiles ad executionem faciendorum, & robusti ad perceptionem munerum. Horum officiũ est secundum Dio. docere prælatos vt facilè & perseueranter, quæ ad officium prælationis pertinent, exequantur, & spiritualia onera sustineant patienter. Item per istos miracula fiunt, & virtutes faciendi mirabilia perfectis conceduntur. Archangeli summi nuntij nuncupantur, & summa nuntiant. Horum officium est secũdũ Greg. de his, quæ pertinent ad promotionem fidei, vt de natiuitate Christi, & de factis eius homines expedire, & dæmones ab hominibus remouere, & secundum Dionysium prophetias reuelare. Isti illuminationes, quas à superioribus suscipiunt, inferioribus annuntiant, & per eosdem nobis. Angeli sunt in cælesti dispositione vltimi, & hominibus magis propinqui. Angelus nomen est officij, non naturæ.

Virtutum officium.

Archangelorum officium.

officium angeli.

ræ. Isti minora nuntiant, & homines ad diuinam cognitionem ducunt, & vt iustè viuant, instruunt. Hi sursum tendũt per dilectionem Dei, in seipsis firmantur per custodiam sui, ac sub se progrediũtur ad auxilium proximi. Nos autem asimilari debemus seraphim per charitatẽ, cherubim per cognitionem: thronis per æquitatem, dominationibus carnem spiritui subiungando, principatibus reuerentiam maioribus nostris exhibendo, potestatibus tentationibus diabolicis resistẽdo. Item debemus asimilari virtutibus per compasionem, archangelis per instructionem, angelis per obsequij exhibitionem.

Asimilari debemus angelis, & in quibus.

De cognitione & motu angelorum.

CAPVT XV.

ANgeli cognitionem habent matutinam, hoc est, cognitionem rerum in verbo. Item vespertinam, id est cognitionem rerum in se. Item meridianam, id est, apertam Dei visionem. Est & alia cognitio angelica, videlicet, prout maiores indicant minoribus, & quæ per diuinas theophanias perceperunt. Theophania verò est ostẽsio alicuius cognoscibilis de Deo per illuminationem de Deo venien

Cognitio angelorum quæ. Matutina, Vespertina, Meridiana.

Theophania quid sit.

nientem:& hoc poteſt eſſe vel in ſymbolis,vel facie ad faciem.Nota quòd angelus in cognitione rerum in propria natura,cognoſcit plura ſimul habitu, & non actu.Circa incarnationem,& paſsionem Chriſti ſciuerunt angeli ſubſtantiam facti,ſed non omnes circunſtãtias, vt quare,vel quomodo.Præterea quæcunq; angeli cognoſcunt, cognoſcunt remota ſicut propinqua:quia cognitio eorum non per ſenſum,ſed per intellectum eſt. Status autem angeli triplex eſt,ſcilicet innocentiæ, gratiæ, & gloriæ. Diſtinguitur motus angelorum tripliciter ſecundum Dion.ſcilicet circularis, rectus, & obliquus. Circularis eſt ab eodem in idem, & circa idem centrũ immobile, hũc motum habent angeli,qui immediatè recipiunt illuminationes à Deo, & per illas reuertuntur ad Deum.Iſtud autem conuenit ſuperiori hierarchiæ tantùm.Item motu recto mouentur,quando procedũt ad prouidentiam ſubiectorum rectè omnia tranſeuntes, & non reuertuntur ab eodem in idem, ſed de vno ad aliud. Item eſt in angelis motus obliquus.quãdo, ſcilicet cognitionẽ inferiorũ quibus prouident,reflectunt in Deũ principium & finem boni,& pulchri.Nota differentiam

Angelorũ ſtatusquotuplex.

Motus angelorum.

Angeli illuminatiões à quo accipiant.

tiam inter aſsiſtere & miniſtrare: quia aſsiſtere eſt faciem Dei contemplari: ſic aſsiſtũt omnes boni angeli. Item aſsiſtere eſt immediatè recipere illuminationes à Deo: ſic tantùm aſsiſtunt tres primi ordines. Itẽ aſsiſtere eſt appropinquare Deo, & extraneum eſſe ab exterius miſſione: ſic aſsiſtũt quatuor primi ordines. Miniſtrare verò eſt nuntiare pro temporis opportunitate, vel operari ſecundum officium. Eſt enim miniſterium nuncij & officij. Erratum eſt circa motum angelorum tribus modis. Dicebant enim quidã philoſophi, quòd angeli nunquam mouentur, ſed mouẽt ſphæras, & per eas voluntates hominum. Item dixerũt alij, quòd angelus ſit in pluribus locis, & etiã vbicunq; ſi voluerit. Item dixerunt alij, quòd ãgelus ſic venit de fine ſpatij, quòd non trãſit media, ſed tranſilit. Illud quoque prætermittendum non eſt, quòd vnuſquiſq; ordo ab eo denominatur, ſecundum quod reſpectu inferiorum ordinum excellentius accepit in munere.

Aſsiſtere quid ſit.

Miniſtrare quid ſit.

Philoſophorũ errores circa motum angelorum.

Ordo à quo denominetur.

De prælatione angelorum.

CAPVT XVI.

PRæſunt quidam angeli regionibus, vt dicitur Dani. 7. Princeps Græcorum,

Præſunt boni angeli & quibus.

rum,& princeps persarum,&c. Quidam verò præsunt ecclesiis. Apoca. 2. Angelo Ephesi ecclesiæ scribe. Item alij præsunt personis. Actu. 12. Angelus Petri credebatur ad ostium stare. Quidam etiam maligni spiritus dicuntur vitiis præesse, vnde vocatur aliquis spiritus superbiæ, spiritus luxuriæ, & huiusmodi. Quæ autem prelationes permaneant, vel quæ cessent post hanc vitam, sciendum est quòd hierarchiæ semper stabunt: quantum ad instantiã beatitudinis, & quantum ad gradum dignitatis, & nobilitatem doni gratuiti, ac naturæ. Cessabunt autem prælationes angelicæ super homines, & angelos, quo ad actum regiminis, secundum gubernationem mundi, & electorum, secundum viam ad patriam. Prælatio autem est in dæmonibus quoad officium insultandi & irridendi, & secundum quòd vnus prouocat alterum in malitia: & hoc non destruetur. Psalm. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper, nec destruetur quantum ad malitiam & naturam. Cessabit autem eorum prælatio quoad officium tentandi eos qui sunt in via. In hominibus etiam prælationes, euacuabuntur: quia non erunt decani, centuriones, chiliarchæ, & huiusmodi.

Angeli mali prȩsunt,& quibus.

Cessabunt prȩlationes quãdo: & quomodo.

Psal.73.

modi. In creaturis similiter cessabit prælatio, quia superiora non mouebunt tunc inferiora, sicut modò.

De confirmatione angelorum.

CAPVT XVII.

Confirmationem habet angelus ex tribus, scilicet ex natura, gratia, & gloria. Ex natura quidem, quia natura spiritualis semel tantùm vertibilis est, vel in bonum, vel in malum: nisi ex vnione vnius cum altero, sicut patet in anima, quæ dum est in corpore, potest mutari sæpiùs de bono in malum, & contra: soluta verò non. Huius autem ratio est, quia natura spiritualis propter suã simplicitatem se totam cõuertit ad id, quod eligit, quod non facit natura vnita, quia habet corpus retrahens. Ex gratia similiter habet confirmationem, quia si aliquid connectitur stabili æterno vinculo perpetuo, illa connexio semper manet. Sic angeli colligati sunt stabili æterno, scilicet Deo, & hoc vinculo indissolubili scilicet charitatis. Apost. Charitas nunquam excidit, &c. Ex gloria quoque habent eam, quia cùm Deum habeant per gloriam, qui est forma completiua angelici desiderij, nõ vagãtur extra ipsum,

Confirmatio angelorum triplex.

Ex natura, & quare.

Ex gratia, & quare.

1. Corint. 13.

Ex gloria, & quare.

vt quærant aliquid illo melius, vel desiderabilius, atque iucundius. Nihil enim in creaturis inueniunt, quod posit eos à fonte diuinæ dulcedinis auertere. Tenendum itaque quòd angeli boni ex libertate arbitrij ad Deum conuersi, statim fuerunt per gratiam, & gloriam in voluntate confirmati, fideles ac fœlices effecti, atque in ratione illuminati, vt non solùm cognoscerent res in proprio genere, sed etiam in arte: hoc est, in verbo: filius enim dicitur ars patris, per quã operatur. Acceperunt insuper perfectionem in virtute operatiua, siue exequantur illã assumpto corpore, siue alias, atque perfectionem in virtute contemplatiua, qua quocunque mittantur, intra Deum currunt.

Ars quid sit.

Matth. 28.

De custodia angelorum.

CAPVT XVIII.

Angeli quid iis quos custodiunt agunt.

ANgeli nobis ad custodiam deputati, tenent nos stantes, ne cadamus, & cadentes nos adiuuant, vt surgamus: nec vnquam nos deserunt, etiam peccantes, quin semper sint parati auxiliari, si velimus. Hoc tamen fallit in obstinatis, à quorum custodia desistit angelus actualiter: paratus est tamen custodire, si re

si redire voluerint, quia nunquam deseritur homo ex toto ab angelis. Nota quòd Christus habuit angelum sibi deputatum sic & habebit vnum Antichristus, quem licet propter nimiam obstinationem, non sit habiturus promotionem, suam, habebit tamen ad accusationem. Effectus autem angelicæ custodiæ multiplex est. Primus est impedimenta boni, & occasiones mali, & actiones peccandi remouere: Exo. Mittã angelum præcursorem, qui eiiciat Iebusęum. Secũdus est, tentationes mitigare. Dan. tertio, Angelus Domini descendit in fornacem, &c. Tertius est, contra hostes visibiles adiuuare. quarto Regũ. Helisęus vidit castra angelorum. Quartus est, orationes nostras & eleemosynas Deo præsentare, & pro nobis orare. Thobiæ 12. Quando orabas cum lachrymis, &c. Quintus est, viam ostendere. Thobiæ 5. Ego sanũ ducam, & reducam, &c. Sextus est in agendis docere. Zachar. 2. de angelo, qui instruxit eum de fabris. Septimus est, seipsum & alia secreta reuelare. Thob. 12. Ego sum Raphael Angelus. Octauus est à peccatis excitare. Actu. Surge velociter. Nonus est, ad feruorem excitare. 3. Regũ 19. Surge, comede, grandis enim

Christus habuit angelum deputatum.

Angelicæ custodię effectus multiplex.

Exod. 23.

Dan. 3.

4. Reg. 6.

Thob. 12.

Thob. 5.

Zach. 2.

Thob. 12.

Actor. 12.

1. Reg. 19.

tibi restat via. Decimus est consolari.
Thob.5. Tho.5. Forti animo esto, in proximo est vt à Deo curetis. Vndecimus est de peccatis increpare. Iudith. Dixit angelus
Iud.2. populo Israël, Cur contra Deum fecistis? Duodecimus est contrarias potestates arcere, ne tantũ nocere valeant, quantum vellent. Tho.8. qualiter angelus Asmodeum ligauit.
Thob.8.
Angeli seruiunt nobis, & quare.
Angeli seruiunt nobis propter tria, scilicet propter ruinæ suæ reparationem, quia homines saluãdi intrabunt in locum cadẽtium angelorum. Item propter meriti accidentalis cumulationem, quod augetur in eis vsq; ad diẽ iudicij. Item propter amoris erga nos demonstrationem.
Actus angelorũ qui & quot.
Dionysius attribuit angelo tres actus, scilicet purgare, illuminare, & perficere. Purgant itaq; angeli remouendo phantasmata, quæ impediunt illuminationem, quam angelus intẽdit facere in nobis. Vnde tria remouent ab anima, scilicet ignorantiã, & nubila phãtasiarũ, ac falsas opiniones philosophicarũ rationũ reuelationi contrariarũ.
Angeli illuminãt animam, & quomodo.
Illuminãt verò animã tripliciter, s. ad sensũ, vt patet quando aliquid manifestatur, in assumpto corpore: & hanc potestatem habet etiam diabolus. Item ad intellectũ: & talis illuminatio solũ perfecta est.

Nor

Notandum autem quòd angelus non illuminat intellectum efficiendo nouam cognitionem in anima, quia non potest in intellectu nouam speciē creare, nec habitum noui luminis creare, vel excitare, sed nec eius intentionē quò vult conuertere, quia hoc est contra naturā liberi arbitrij. Hæc enim tria requiruntur, vt intellectus noster intelligat aliquid, scilicet species qua cognoscatur, & lumē in quo cognoscatur, & intentio qua cōuertatur intellectus super speciē. Illuminat autem angelus intellectū nostrum excitando, & disponendo, & lumen diuinū in nos trāsferēdo. Facit enim, vt dictum est, in phātasia trāsmutationem specierum componendo & diuidendo, secūdùm exigētiam rei, quam vult reuelare. Item irradiat lumen intellectus sui super illas species, vt moueant intellectum nostrum, & sic plura & subtiliora videre possunt in lumine duplicato. Item excitat intentionem animæ aliquo motu, vt ipsa conuertat se super illa phantasmata, abstrahendo se ab aliis: perficiunt autem, id est, promouent ad melius. Sed vtrum angelus accendere posit affectum humanum, tripliciter potest intelligi, scilicet, vel efficiendo, vel excitando, & adiuuando, vel mo-

Quæ requirūtur vt intellectus noster intelligat.

Angelus incēdit affectū nostrum & quomodo.

uẽdo. Primo modo solus Deus potest inflammare affectum scilicet, per effectum. Secundo modo ipsum desideratum inflãmat, scilicet excitando, & iuuando. Tertio modo potest angelus affectum nostrum incẽdere per motum. De his habemus exemplum in naturis: quia primo modo ignis accendit ligna. Secundo modo ligna incendunt ignem. Et tertio qui ligna igni apponit, ignem accẽdit. Differentia autem est inter immitere cogitationem, & incẽdere, & mentem illuminare, quia cogitationem immittere, est, vt dicit Beda, intus creare & facere cogitationem: sed incẽdere, est cogitationem iam factam inflammare: illuminare verò est dare reuelationem, de aliquo occulto intelligibili.

Mittere incẽdere, & illuminare differunt, & quomodo.

De locutione angelorum.

CAPVT XIX.

Verbum triplex.

VErbum triplex est, scilicet, mentis, oris, & operis. Verbo mentis loquitur Deus angelo, & ecõuerso. Itẽ Deus animæ, & econuerso: item Deus diabolo & econuerso: cuius tamen intentio Deum latere non potest. Verbo autẽ oris loquitur homo homini in corpore vnito animæ, angelus verò homini corpore assum

assumpto:sed verbo operis loquitur deus diabolo,& angelus diabolo. De locutione itaq; angelorũ,nota quòd angelus loquitur Deo,cũ ex visis in motũ admirationis exurgit,vel cũ affectus suos ei pręsentat,quos tamẽ eũ latere minimè dubitat. Angelus verò loquitur angelo verbo mentis suæ,species ostendẽdo mediãte illuminatione quadam spirituali irradiãte ab ipso. Item angelus facit aliquid coram angelo,quo facto intelligit quod nõ intelligebat ante. Et sic loquuntur omnes omnibus,idest superiores inferioribus,& econuerso. Itẽ loquitur angelus angelo per cõmunicationẽ diuini luminis ipsum instruendo.sic nõ loquũtur omnes omnibus,nec omnia,sed tantũ superiores inferioribus de his quæ per diuinas theophanias perceperunt. Loquitur autẽ angelus homini dupliciter. Primo modo verbo vocali in assumpto corpore, sed tũc sicut non profert sonũ in organis materialibus secũdũ naturã , ita nec circulariter immutat mediũ,quẽadmodum in voce naturali: vnde nõ auditur,nisi ab illo,ad quẽ ordinatur,& est simile in apparitionibus angelorũ,quos quidã vidẽt, & alij æquè propinqui non vident: vt apparet in Helisæo & puero eius. Dicunt

Loquitur angelus Deo & quomodo.

Loquitur angelus angelo, & quomodo.

Loquitur angelus homini & quomodo.

4.Reg.6.

4.Reg.6. tamen aliqui, quòd Angelus nunquã apparuit, vel apparet, aut loquitur homini in ſubiecta creatura, ſed intẽtionem, ſiue ſimilitudinem ponit in oculo eius, vel intentionem vocis ponit in aure eius: & ibi recepit ſenſus communis ſpecies illas, ac deinde perueniũt ad imaginationẽ, poſt hæc ad intellectum, & hoc eſt quod angelus dicitur apparere, aut loqui homini. Secundo modo loquitur angelus homini per impreſsionem rerum ſenſibilium, moto inſtrumẽto imaginis, & ſic loquitur vigilantibus, & dormientibus. Itẽ loquitur angelus diabolo, ſpecies ſui intellectus ei ſine aliqua illuminatione oſtẽdendo. Itẽ loquitur diabolus homini dupliciter. Primo modo ſenſum immutando, & hoc vel imaginationẽ alicuius rei imprimendo inſtrumẽto viſus, vel obiiciendo viſui ſimilitudinem alicuius rei. Secũdo modo loquitur diabolus homini per impreſsionem rerũ ſenſibilium in inſtrumento imaginis, & hoc facit quandoque vigilantibus, quandoque dormientibus: & ſic immittit cogitationem mali. Cogitationem verò malam non poteſt immittere, quæ tantum per conſenſum mala ſit. Eſt & locutio animarum, quia anima loquitur Deo per deſiderium: cuius affect

Loquitur angelus diabolo, & quomodo.

Loquitur diabolus homini & quomodo.

Loquitur anima Deo & angelo, & quo modo.

affectiones nudæ ſunt, & apertæ oculis Dei. Anima ſimiliter angelo loquitur, & hoc per voces corporis, quas bene percipit angelus, ſicut & alia ſenſibilia: vnde anima exiſtens in corpore alia ſpeciali poteſtate loquendi ad angelos non indiget, ſed hanc habebit exuta à corpore. Item anima loquitur diabolo, quia ſimilitudines affectionum imprimuntur ſenſibus, vbi diabolus legit eas.

De ſpecialibus nominibus angelorum.

CAPVT XX.

DE Michael, Gabriel, Raphael nominibus, ſciendum eſt quòd hæc ſunt propria nomina archangelorum, licet eorum interpretationes [& aliis ſunt communes: ſed eorum propria ſunt, quia his horum nominum interpretationes] conueniunt excellentius. Michael interpretatur, quis vt Deus. Hic eſt de ordine principatuũ. & attribuuntur ei quatuor, ſ. eſſe præpoſitũ paradiſi, i. eccleſiæ, ſicut & olim fuit princeps ſinagogæ. Itẽ deferre animas in paradiſum, ſed hoc intelligas, quòd glorioſus deferat quàm alij. Item pugnare cum dracone, i. diabolo, ſicut legitur in Apoc. Item venire in adiutorium populo Dei. Gabriel interpreta-

Nominũ aliquorum angelorũ interpretationes.

Michael de quo ordine.

Apoc. 12.
Dan. 10.

Luc.1. tur fortitudo Dei. Hic est de ordine archangelorum, & meritò, quia magna nuntiauit. Raphael interpretatur medicina Dei, & est de ordine angelorum, qui vnam personam custodiunt.

Raphael de quo ordine. Thob.5.

De casu angeli.

CAPVT XXI.

Angeli boni omnes & quo modo.

OMnes angelos fecit Deus bonos, non tamen summos, sed medios inter summum bonum & bonum cõmutabile, quod est creatura, ita quòd si conuerterentur ad amandum Deum, qui supra se erat, ascenderent ad statum gratiæ, & gloriæ. Si verò conuerterentur ad bonum commutabile, quod fuit intra se, hoc ipso irruerent in malum culpæ, & pœnæ, quia non est dedecus peccati sine decore iustitiæ.

Angeli mutabiles.

De spirituali casu dæmonis.

CAPVT XXII.

Casus diaboli quotuplex.

CAsus diaboli duplex fuit, scilicet spiritualis, & localis. Spiritualis, quia cecidit de naturæ puritate, de flexibilitate liberi arbitrij ad cõmutabile bonum, de luce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de fœlicitate in pœnam, de dilectione in odiũ.

Post

Post casum enim factus est impœnitens, & obstinatus in malo, & exæcatus à vero,& deordinatus in bono,& infirmatus in virtute,& exclusus à Dei contemplatione. Præterea voluntas eius impia conuersa est ad hominis odiũ, & inuidiam: vnde toto conamine nititur ad eius subuersionem per tentationem multiplicẽ.

Diabolus qualis sit effectus post casum.

De locali casu diaboli.

CAPVT XXIII.

CAsus etiam diaboli localis fuit,quia vel in infernum, vel in caliginosum aërem, qui est in medio interstitio aëris corruit. Dæmones enim non sunt in superiori parte aëris, ne lumine gaudeant: nec sunt in parte inferiori,ne nimis contra nos sæuiant. Vnde notãdum est quòd in dæmonibus est tria considerare,scilicet,naturam,officium,& peccatum. Et naturæ quidem conuenit locus summus, id est, cælum, in quo tanquam in loco congruo sunt creati, & postmodum in natura si stetissent, perficiendi. Officio verò quod habent exercendi homines,cõuenit locus medius,i. aër caliginosus, vbi & satis propinqui sunt nobis ad tentandũ,& tamen non habent lumẽ ad gaudendum. Sed peccato conuenit locus

Casus diaboli qualis.

Dæmones in quem locũ detrusi.

Tria in dæmonibus.

Matt.25. cus infimus, scilicet infernus. Vnde & dæmones post finem mundi, quando cessabit eorum officium, detrudentur simul in infernum. Dicunt quidam quòd angelus cecidit secunda die. Sed communior est opinio quòd prima die subitò post creationem suam ceciderit. Dicitur communiter, quòd decimus chorus angelorum cecidit: sed hoc non dicitur quòd decem ordines angelorũ fuerint, sed quòd tot de singulis ordinibus ceciderũt, quot poterant facere chorum vnum. Vnde nouem sunt ordines angelorum: quilibet ordo habet suas legiones. Legio autem angelorum habet 6666. vnitates. Tot autem in singulis ordinibus sunt legiones, quot in legione sunt vnitates.

Qua die ceciderit angelus.

Numerus angelorum indicibilis.

De restauratione ruinæ angelorum.

CAPVT XXIIII.

Angelorũ ruina restaurabilis & quomodo.

ANgelorum ruina restaurabitur per saluandos. Dicit autem Augustinus quòd tot saluabuntur homines, quot angeli ceciderũt. Greg. verò dicit quòd tot homines saluabuntur, quot angeli perstiterunt. Dixerunt etiam quidam quòd duo parietes erunt in cælo, scilicet vnus hominum, & alius angelorum: & quòd ruina

ruina angelica reſtaurabitur per virgines:& de alio pariete tot erunt ſaluandi, quot in alio pariete ſunt virgines & angeli.

Cur peccatum diaboli ſit irremiſsibile.

CAPVT XXV.

QVare peccatum diaboli ſit irremiſsibile, aſsignantur plurimæ rationes. Prima quia ſecundùm Auguſt. nullo ſuggerente peccauit, & ideo nullo reparante redibit. Secunda eſt ſecundùm Damaſc. quia contra deiformem intellectum peccauit. Quantò autem nobilior eſt cognitio, tantò peior eſt error. Seruus enim ſciens volũtatem Domini, &c. Tertia ſecundùm eũdem Dama. eſt, quia angelus non eſt ſuſceptibilis pœnitẽtiæ, vnde nec veniæ. Quarta eſt, quia in diabolo extincta eſt ſynderesis quantum ad boni promotionem. Quinta eſt, quia natura ſpiritualis ſemel tantùm vertibilis eſt, eò quòd tota ſe conuertat, quod non facit homo, quia caro ſemper repugnat ſpiritui. Status autem angeli mali triplex eſt, vt patere potuit ex prædictis, Primus, ſcilicet innocentiæ. Secundus culpæ. Tertius pœnæ & miſeriæ.

Peccatum angeli quare iremiſsibile.

Luc.12.

Gal.5.

Status mali angeli.

De

De proprietatibus dæmonum.

CAPVT XXVI.

Dæmones in malitia quales sint.

DAemones sunt spiritus impuri, humani generis inimici, mēte rationales, in nequitia subtiles, cupidi nocendi, per superbiam tumidi, semper in fraude noui, immutant sensus, inquinant affectus, vigilantes turbant, dormientes per somnia inquietant, morbos inferūt, tempestates concitant, in lucis angelos se transformant, semper infernum suum secum portant, in idolis sibi cultum diuinum vsurpant, super bonos dominari appetunt, magicæ artes per eos fiunt, bonis ad exercitium dantur, semper fini hominis insidiantur.

2. Cor. 11.

Dæmonū vigor qualis.

Triplici acumine vigent dæmones. Primò subtilitate naturæ, & hoc per cognitionem vespertinam. Secundò experiētia temporum. Tertio reuelatione superiorum spirituum. Primo modo intelligunt naturalia præsentia. Secundo modo naturalia futura. Tertio modo cognoscunt etiā voluntaria. Multipliciter verò diabolus nominatur, per quod & proprietates suæ cognoscuntur.

Nomina dæmonis.

Diabolus. 1. Pet. 5.

Vocatur enim diabolus, quod interpretatur defluens, quia defluit, id est, corruit spiritualiter, & localiter sicut dictum est.

Grec

Græcè interpretatur diabolus clauſus ergaſtulo, & hoc ſibi conuenit, quia non permittitur tantum nocere quantũ vellet. Præterea ſecundùm etymologiam diabolus dicitur à dia, quod eſt duo, & bolus, quod eſt morſellus, quia duo occidit, ſcilicet corpus & animam. Item vocatur dæmon, id eſt, ſanguineus, & hoc propter peccatum: vel ſciens, quia viget triplici ſcientia, ſicut dictum eſt. Item Belial, quod interpretatur abſque iugo, vel abſque domino: quia pro poſſe contra eum pugnat, cui deberet eſſe ſubiectus. Item Beelzebub, quod interpretatur vir muſcarum, id eſt, animarum peccatricum, quæ reliquerunt verum ſponſum Chriſtum. Item Satanas, id eſt, aduerſarius, vnde Pet. Aduerſarius veſter diabolus &c. Item Behemoth, id eſt, beſtia, quia facit homines beſtiales. Item Leuiathan, id eſt, additamentum eorum, qui peccata peccatis cumulant.

Aſmodeus. Thob. 3. Dæmon. Ioan. 8. Belial. Naum 1. Beelzebub. Luc. 11. Ibidem. Satanas. 1. Pet. 5. Behemoth. Iob 41. Leuiathan Iſa. 27.

De malitia diaboli contra nos.

CAPVT XXVII.

Diabolus nocet homini multipliciter: quia per violentiã, & hoc quandoque exterius corpus lædendo, ſicut fecit Iob: quandoque intra membra lædend

Nocumenta quæ homini infert diabol.

Iob. 2. dendo, ſicut in obſeſsis: & propter hoc
Luc. 11. datur paruulis angelus bonus, ne diabo-
Matth. 18. lus in his lædat eos, vel exedat. Item no
Iſa. 90. cet per impreſsionem imaginum mala ſuggerendo, vel per commotionem ſanguinis ad peccatum accedendo, vel ſenſus exteriores per obiectionem falſarum formarum decipiendo. De his & ſimilibus dicit Gre. Aut opprimendo rapit, aut inſidiando circunuolat aut ſuadendo blanditur, aut minando terret, aut deſperando frangit, aut permittendo decipit. Diabolus decipit homines quatuor modis. Primò ſuadendo bonum, ſed hoc propter malum, vt cum homini inſtabili ſuadet ingreſſum religionis, & hoc vt poſtmodum apoſtatet. Secundò ſuadendo malum, & hoc ſub ſpecie boni: vt peierare pro rebus alterius cõſeruandis. Tertiò diſſuadendo bonum tanquam nociuum, vt cùm diſſuadet bono viro religionis ingreſſum, ne de hoc pœniteat, & egrediens confundatur. Vel quando diſſuadet alicui orationem vel eleemoſynam, ne per hoc incurrat vanam gloriam. Quartò diſſuadendo malum, vt ducat ad peius: vt quando diſſuadet temperantiam in victu & ſomno, vt per hoc inducat ad indiſcretam abſtinentiam, quod

Decipit diabolus homines & quomodo.
Gen. 3.
Rom. 2.

quod peius eſt. Impeditur diabolus in effectu ſuæ malitiæ multis modis, quandoq; ſcilicet per terminum ſuæ poteſtati à Deo impoſitum. Item quandoq; per reſiſtentiam bonorum ſpirituum. Habet enim quælibet anima duos angelos: vnũ bonum ad cuſtodiam, alium malum ad exercitium. Item per arbitriũ hominis non conſentientis. Item per peccati abominationem, quia quandoque dæmones nobilioris naturæ peccata vilia deteſtantur. Item propter cautelam quandoque omittit facere mala, vt peius fiat, ſicut modò non vexat excõmunicatos, vt minus timeant tales ſentẽtias. Vtrũ autem virtus tentãdi minuatur in diabolo quando vincitur, diuerſæ ſunt opiniones. Dicunt enim quidã quòd ſuperatus in vno vitio, ipſum victorem nõ poſsit amplius tentare de eodem vitio, ſed alius diabolus poteſt. Alij dicunt quòd ſuperatus in vno vitio, nullum amplius de illo vitio poſsit tentare. Origenes dicit, quòd ſuperatus ab vno, neminem poſsit tentare de cætero. Data eſt poteſtas dæmonibus exercendi magicas artes multiplici ratione. Primò ad fallendum fallaces, ſicut ægyptios, & ipſos magos. Vnde etiam quæ ipſi per talem modum acturi ſunt,

Impeditur diabolus ne effectus ſuæ malitiæ exerceat & quomodo.

Homo habet duos angelos.

Virtus tentandi vincitur, & quomodo.

Poteſtas exercendi magicas artes.

Exod. 7.

quasi diuinando prædicunt, vt ibi,

Crœsus perdet Halim transuectus maxima regna.

Secundò ad monendum fideles, ne, scilicet, tale quid pro magno desiderent, cùm videant etiam malos facere huiusmodi.

Thob.12. Tertiò ad probandam & exercendam patientiam & fidem istorum.

De Lucifero.

CAPVT XXVIII.

Lucifer de quo ordine fuerit & de qua hierarchia.

DE Lucifero sciendum est, quòd fuit de supremo ordine superioris hierarchiæ, ac in illo ordine supremum gradum tenuit: cui tanquam principi de singulis ordinibus magna multitudo adhæsit, quos omnes secum traxit. Dictus est autem Lucifer quia præ cæteris luxit, suæq; pulchritudinis consideratio eum excæcauit. Primum hominem tentauit, & vicit. Secundum tentauit, & victus est. Potestatem tūc amisit, quam vltimis temporibus recuperabit. Nunc religatus est, & in fine soluetur. Peccatū Luciferi fuit, quòd se & suum priuatum bonum dilexit. Excæcatus de altitudine habita præsumpsit, ac propriam excellentiam ambiuit, quasi habiturus fuerit à se, non ab alio, & sine meritis habere voluit. Stare vel

Quare dictus Lucifer.

Gen.3.
Matth.4.
Ioan.12.
Apo.20.

Isa.14.

vel ſperare cùm poſſet quouſque gratia apponeretur, noluit. Dei ſimilitudinem concupiuit, non quidem cauſa imitationis, ſed poteſtatis, id eſt, ſubditos habere voluit, & nulli ſubiectus eſſe concupiuit.

Quid ſit anima ſecũdum diffinitionem.

CAPVT XXIX.

POſt naturam corpoream & incorpoream dicendum eſt de natura ex vtriſque compoſita. Sed primò ex parte mentis, ſecundò ex parte corporis, tertiò ex parte totius hominis. De anima igitur videndum eſt quid ſit, ſecundum diffinitionem. Porrò à quibuſdam diffinitur, vt ſpiritus, à quibuſdam, vt anima, à quibuſdam verò, vt ſpiritus, & anima. Inquantum igitur anima naturam habet ſpiritus, diffinitur ab Alexandro ſic in libro de motu cordis, Anima eſt ſubſtantia incorporea, intellectualis, illuminationis capax, vltima reuelatione perceptiua. Vltima dicitur, quia mediantibus angelis percipit. Ex hac diffinitione cognoſcimus quòd ſpiritus humanus (qui eſt anima) inter omnes creaturas immediatè poſt angelos illuminationis diuinæ ſit perceptiuus. Anima verò inquantũ

Anima definitur & quomodo.

Anima percipit, & quomodo.

anima, sic diffinitur à Remigio, Anima est substantia incorporea, regens corpus. Ex hac diffinitione habemus quòd anima est quasi corporis rector, & motor. Item anima inquantum anima diffinitur à philosopho in lib. de anima, sic, Anima est endelechia corporis physici organici potentia vitam habentis. Endelechia hic dicitur actus primus siue perfectio. Ex hac diffinitione habemus quòd anima vnibilis est corpori, non omni, sed solo organico & physico, id est, naturali ad susceptionem animæ rationalis disposito. Item anima inquantum est spiritus & anima, sic diffinitur ab Au. Anima est omnium similitudo. Hæc diffinitio data est per comparationem animæ ad creaturas. Anima enim ex sui natura ad suscipiendas omnium rerum tam corporalium, quàm spiritualium similitudines apta est. Sed sciendum est quòd quædam intelligi habent per opposita, vt tenebræ per præsentiam lucis, incorporalia per corporalia: & sic dicitur anima suscipere spiritualium rerum similitudines. Item animæ descriptio talis est, Anima est deiforme spiraculum vitæ. Hæc descriptio sumitur à Gene. 2. & datur secundũ quòd anima cõparatur ad Deum, prout

Endelechia quid sit.

Anima vnibilis corpori, & non omni.

Intelligibilia per opposita.

prout non ex traduce, vel ſeminali ratione propagatur, ſed à Deo corpori creando infunditur, & infundendo creatur. Itẽ Seneca ſic diffinit animã, Anima eſt ſpiritus intellectualis ad beatudinem in ſe, & in corpore ordinatus. Hæc diffinitio datur in reuelatione animæ ad finem, ſecundum quod non ſolùm ſeparata beatificatur in ſe, ſicut Angelus, imò & in corpore glorificato ipſius beatitudo ampliatur.

Quid ſit anima ſecundum rem.

CAPVT XXX.

QVid ſit anima ſecundum rem, diuerſas videntur ſententias philoſophi protuliſſe. Plato enim dicit animam numerum ſeipſum mouentem. Ariſtoteles, endelechiam, Pythagoras, harmoniam, Hippocrates, ſpiritum tenuem, Heraclitus, lucem, Democritus, ſpiritum ex atomis compoſitum, Aconomius Hypereus, igneum vigorem. Parmenides dicit eam eſſe de terra & igne. Epicurus autem ex aëre & igne. Inter has diuerſitates nos ſequimur dicta ſanctorum, & catholicorum magiſtrorum dicentium, quòd anima eſt ſubſtantia ſpi-

Anima diuerſimodè definitur ſecundum diuerſos.

ritualis & rationalis, ad viuificandum corpus humanum de nihilo creata. Creata est inquam anima perfectibilis, & imperfecta quantum ad scientiam,& virtutes,perfectissima tamen est,quantum ad potentias naturales. Et quia incorporea est,sensui non est subiecta, neque secundum dimensionem extensiua. Quantitatem enim habet anima, vt dicit Augustinus, non dimensiuam, sed potestatiuam, & virtualem. Et quia simplex est anima,ideo nec augmenti,nec detrimenti est susceptiua:quia nec in corpore maiori maior,nec in minori minor reperitur,vt dicit August. Multitudo quoque potentiarum in anima non ponit maioritatem in animæ natura,sed multiplicitatem effectuum. Anima etiam est vita perpetua,scilicet per memoriam,intelligentiam, & voluntatem ad imaginem Dei facta, capax virtutis,& vitij, susceptibilis pœnæ,vel præmij:arbitrio libera,potentiis & habitibus ac affectionibus decorata. Caret pondere, figura, & colore. Passibilis & mutabilis est: eò magna,quò capax est æternitatis : eò recta, quò naturaliter appetens est bonitatis : eo bona, quo particeps est diuinitatis.

Quantitatem habet anima, & qualem.

Anima immortalis, & quomodo. Gene.1.

Quid

Quid sit anima secundum nomen.

CAPVT XXXI.

Anima diuersimodè nominatur secundũ diuersos effectus.

ANima dicitur, inquantum corpus animat & viuificat. Mens, inquantum recolit. Animus, dum vult. Ratio, dum rectè iudicat. Spiritus, dum spirat, vel quia spiritualem naturam habet. Sensus, dum sentit. Memoria, dum recordatur. Voluntas, dum consentit. Hæc nomina diuersa sunt animæ, nõ propter essentiæ pluralitatem, sed propter effectuum multiplicitatem & operationem. Dicitur anima ab a, quod est sine: & næma quod est sanguis, eo quòd sit sine sanguine. Vel dicitur ab a, quod est vita: & nemein, quod est tribuere, eò quòd anima vitam tribuit. Vel dicitur anima quasi ἄνεμος, id est, ventus quòd spiritus sit.

Etymologia animæ.

De triplici anima.

CAPVT XXXII.

Animæ potentia quotuplex.

ACtus animæ triplex est, scilicet vegetare, sentire, & ratiocinari: & secundum hoc distinguitur animæ potentia triplex, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis. De quibus dicit Ambro. quòd anima vegetabilis appetit esse, sensibilis bene esse, rationalis autem

optimè esse:& ideo nunquã quiescit donec optimo coniungatur:& propter hoc vi amoris in Deum mouetur tanquam ad centrum vt in ipso summè delectetur.

Animæ tres. Hæ autem tres potentiæ in diuersis substantiis tres animæ dici possunt. Nam vegetabilis est anima in plantis, sensibilis in brutis, rationalis in hominibus. In homine autem tres prædictæ animæ vna sunt essentia, sed differunt in potentiis: nec obstat quòd in homine successiuè ac diuersis temporibus manifestantur. hoc enim est à virtute formatiua, quæ rationabiliter prius disponit ad vitam, quàm ad sensum,& prius ad sensum, quàm ad rationem, præsertim cùm natura non in instanti & subitò, sed paulatim & successiuè operetur. Cùm autem anima rationalis infunditur corpori, tunc prædictæ primò infusæ potentiæ non habẽt actiones suas deinceps à virtute formatiua, sed ab ipsa anima. Anima quoque duas primas potentias, s. vegetabilem & sensibilem exercet tantum in corpore, tertiã verò habet etiã exuta à corpore. Animæ vegetabilis & sensibilis non debent dici animæ in homine, nec diuidi vt animæ, sed vt potentiæ: nec anima vegetabilis in sensibili dicenda est anima, sed potentia.

Anima

Anima autem vegetabilis in vegetabili dicenda est anima, non potentia.

De potentia animæ vegetatiuæ.

CAPVT XXXIII.

Anima vegetabilis habet tres potētias, & ad quid.

Anima vegetabilis tres vires habet scilicet generatiuam, augmentatiuam, & nutritiuam. Prima est ad speciei conseruationem. Secunda est ad conseruationem indiuidui. Tertia est ad perfectionem subiecti. Virtuti autē nutritiuæ quatuor deseruiunt, scilicet, virtus attractiua, quæ assumit necessaria in nutrimento. Item digestiua, quæ separat conueniens ab inconuenienti in alimento. Item retentiua, quæ cibum tamdiu retinet in vno loco, donec debitam recipiat alterationem. Item expulsiua, quæ expellit quod superfluū est in nutrimento: sed ante omnes has est appetitiua.

Virtutis attractiuæ perfectio.

De potentijs apprehensiuis animæ sensibilis.

CAPVT XXXIIII.

Animæ sensibilis potentia.

Anima sensibilis duplicem habet potentiam, scilicet apprehēsiuam, & motiuam. Apprehensiua diuiditur in apprehensiuam deforis, & apprehensiuam de intus. Vires apprehensiuæ de fo-

Virtus apprehensiua duplex.

ris ſunt quinq; ſenſus, exteriores, ſcilicet viſus, auditus, &c. vel potentiæ exteriores. Vires autem apprehenſiuæ deintus ſunt quinque potentiæ interiores animæ ſenſibilis, quæ ſunt ſenſus communis, imaginatio, æſtimatio, phantaſia, & memoria. Tradunt Peripatetici omnes vires iſtas organicas eſſe, & quòd per inſtrumenta corporalia ſuas operationes perficiunt, eò quòd ſint circa particularia tantùm. Omnis enim forma particularis in materia aliqua eſt: quoniam forma ſine omni materia accepta, vniuerſalis eſt, circa quam operatur intellectus. Iſta facilè eſt videre in ſenſibus particularibus: quoniam illi non apprehendunt, niſi per rei ſenſibilis præſentiam. De virtutibus autem interioribus, quæ ſunt imaginatio, æſtimatio, phantaſia, idem eſt: quoniam in illis omnibus eſt apprehenſio formæ ſingularis ſecundum ſitum partium eius & lineamẽta, & quantitatem. Omnes iſtæ potentiæ paſsiuæ ſunt, & patiuntur à formis, & indiuiduis, quæ ſunt principia cognitionis ſenſibilis. Senſibilis dico, quia duplex eſt cognitio: intellectualis, quæ oritur ex eo, quod propriè per intellectũ habet dignoſci, vt formæ communes, & huiuſmodi.

Cognitio duplex.

Senſi

Senſibilis eſt quæ prouenit ex indiuiduis & obiectis ſenſuum particularium, quæ ſunt principia cognitionis ſenſibilis. Sciẽdum autem quòd nulla potentia apprehenſiua ſenſibilis retinet id quod apprehendit: imò quòd vna apprehendit, alia retinet. Notandum ergo quòd alia virtus eſt, quæ bene tenet, alia quæ bene recipit: & iſta quæ bene tenet, perficitur ſicco & frigido: ſed illa quæ bene recipit, perficitur humido.

De ſenſibus particularibus.

CAPVT XXXV.

Senſus particularis diuiſio.

SEnſus particularis in quinq; diuiditur, ſcilicet in viſum, auditũ, guſtum, odoratum, & tactum: qui in multis cõueniunt, & in multis differũt. Conueniunt enim quinq; ſenſus in hoc quòd ſunt vires paſsiuæ. Sentimus enim intra ſuſcipientes, nõ extra mittentes. Senſibile autem poſitum ſupra ſenſum non ſentitur. Omnes ſenſus ſunt perceptibiles ſingularium, non vniuerſalium. Ad quemlibet ſenſum extenduntur nerui duo: vnus ad ſentiendũ, qui agitur contra exteriora: & alius ad motũ voluntarium, qui agit vt vis animæ interior, & ad organum dirigit intentionem. In omni ſenſu oportet eſſe

esse proportionem sensibilis ad sensum, quia in mediis delectātur,& in extremis corrumpuntur. Ad sentiēdum autem aliquid oportet esse obiectum præsens, & medium deferens,& organū sanum atq; conueniens,& animæ intentionē actualem. Omnes sensus vnam habent originem, scilicet, sensum communem, à quo velut à centro quasi lineę quædā exeunt.

Sensuum particulariū differentia.

Differunt etiam sensus particulares in multis: Nam quilibet habet speciale instrumentum. Differunt etiam in obiectis, differunt in medio deferēte, quia tactus & gustus habent medium intrinsecus,& alij extrinsecus. Differūt in apprehendendi velocitate: quia visus citissimè etiam remota apprehendit. Differunt situ: quia visus est supremus, pòst auditus, deinde alij per ordinem. Differunt vtilitate, quia gustus, & tactus maximè sunt necessarij ad conseruationem indiuidui, & speciei. Gustus enim discernit cibum, per quem seruatur animal à nociuo: & tactus discernit qualitates sensatorum, sicut calidum & frigidum, & huiusmodi, vt animal declinet extrema talium qualitatum, ne corruptionem incurrat. Differunt generalitate: quia tactus est generalior, cùm non habeat organum

deter

determinatum, sed in omnibus membris fit. Differunt etiam in impreßionum retentione, sensus enim großiores fortius retinent suas impreßiones: sicut patet in tactu. Nota quòd videmus visu & oculo, sed differenter: nam visu videmus effectiuè siue formaliter, sed oculo videmus instrumentaliter. Eodem modo dicendum est de cæteris sensibus. Anima autem alienatur à sensibus tripliciter. Primò in somno, secundò in extasi magis, tertiò in morte maximè.

Videmus, & quo medio.

Anima alienatur & quomodo.

De sensu communi.

CAPVT XXXVI.

SEnsus communis est potentia, quæ omnium sensuum particularium obiecta apprehendit. Omnes enim sensus exteriores à sensu communi, velut à centro, particulariter exeunt, & sensatorum suorũ similitudines ad sensum communem reducunt, quo mediante de singulorum proprietatibus iudicant & discernunt. Vnde sciendum quòd sensus communis est fons, ex quo omnes sensus oriuntur, & ad quem omnis motus sensibilium refertur, sicut ad vltimum finem. Hæc potentia quædam habet inquantum est sensus, & quædam inquantum commu

Sensus exteriores à quo exeunt.

communis eſt. Inquantum enim ſenſus eſt, habet recipere rerum ſpecies, ſine materia, & tamen præſente materia. Inquã-tum cõmunis eſt, habet duo, quorũ vnũ eſt iudiciũ ſenſibiliũ, per quod nos apprehendimus nos videre, quando videmus, & audire quando audimus, & ſic de aliis. Si enim hoc iudicium non eſſet in animalibus, non ſatis eſſet videre, & audire vtile, & ſecundum alios ſenſus apprehendere. Secundum eſt multa ſenſata comparere, dicẽdo vnum eſſe dulce, & aliud dulcius eſſe: & hoc ideo ſenſus communis habet, quia ad ipſum referuntur omniũ propriorũ ſenſuum ſenſata. Hæc virtus in anteriori parte cerebri ponitur, in loco, vbi concurrunt nerui ſenſitiui quinque ſenſuum, qui locus medulloſus eſt & humidus.

De vi imaginatiua.

CAPVT XXXVII.

Imaginatiua quid ſit.

VIrtus imaginatiua eſt potẽtia apprehenſiua, in qua imagines rerum ſenſibilium reſeruantur. Hæc virtus plus abſtrahit quàm ſenſus: quia ſenſus non accipit formam niſi præſente re: iſta autem reſeruat formam, etiam re abſente. In hoc etiam imaginatio differt à ſenſu com

ommuni,quia ſenſus communis præ
ia rei exterioris indiget, ſicut ſenſus
icularis. Iſta autem virtus, ſcilicet
ginatio,theſaurus formarum voca-
quia in ea(ſicut dictum eſt) formæ à
icularibus ſenſibus receptæ retinen-
Hæc potẽtia in anteriori parte cere-
ſeu interiori,ſicut & ſenſus commu-
ponitur:& hic maior eſt durities ex
ditate cerebri proueniens, vbi &
ginatiua retinet impreſsiones à ſen-
ommuni receptas.

De Vi æſtimatiua.

CAPVT XXXVIII.

Eſtimatiua virtus eſt,quæ à forma
acquiſita intẽtiones elicit,quæ ſen-
on percipiuntur, ſecundum quã ouis
t lupum,& lupus miſeretur ſuo filio:
autem non poſſet fieri niſi lupus ha
et cognitionem eius indiuidui, &
d hoc indiuiduum ſit natus eius, ſi-
& ouis apprehendit lupum ſibi no-
m.Iſta verò nõ poſſunt fieri per ſen-
.Aeſtimatiua differt ab imaginatio-
quoniam imaginatio ſolùm retinet
nas apprehenſas per ſenſum commu
i: & ad imaginationem ſolã non ſe-
ur affectus miſeriæ vel triſtitiæ, vel
fug

Aeſtimatiua ab imaginatione differt, & quomodo.

fuga vel insecutio. Ad ęstimationem autem statim sequitur quodlibet istorum. Vnde sicut intellectus practicus se habet ad speculatiuam, ita se habet æstimatiua ad imaginatiuam, & propter hoc ęstimatiua non penitus apprehensiua est, sed etiã motiua, per hoc quòd determinat ad quid moueri debeat animal, & à quo fugere. Cùm enim animal mouetur ad cibum, oportet imaginem cibi in animali esse. Sed æstimatio non solùm mouet, imò etiam apprehendit. Oportet igitur animal habere ęstimationẽ, qua moueatur. Officiũ igitur æstimatiuæ est apprehendere intentiones, non quidem rationis, sed naturæ. Vnde non apprehendit quid sit syllogismus, aut nomen, aut verbum vel amicitiam, vel inimicitiam, commodum, vel incommodum, sicut dictum est. Hæc virtus ponitur in prima parte mediæ cellulæ cerebri, quæ calida est ex motu multi spiritus ad ipsam.

Aestimatiuæ officium.

De phantasia.

CAPVT XXXIX.

Phantasia quid sit.

PHantasia est virtus, vel potentia cõponens imagines cum imaginibus, & intentiones cũ intentionibus, & imagines cum intentionibus. Componit inquam,

quam, phantasia imagines cum imaginibus, vt est apprehendere aliquid esse album, vel nigrum, vel diuersas formas componere & fingere chimæras. Componit etiam intentiones cũ intentionibus, vt patet in oue, quæ apprehendit nato suo præbenda esse vbera, & alienum esse repellendũ. Componit etiam imagines cum intentionibus, vt cũ apprehẽdit ouis formã lupinã esse fugiendã. Per phãtasiam maior habetur cognitio, quæ potest haberi in anima sensibili, quæ est in brutis: per hanc enim nõ solùm scit præsentia, sed etiam prouidet sibi in futurum. Per hanc enim quædam animalia faciunt sibi casas, & de cibo prouident in longinquum. per hanc etiam de illo scit quòd sit idem, & de alio quòd sit aliud: & sic de eo omni de quo scientia profertur per modũ affirmationis, & negationis. Per hanc quoq; videmus aliquid eligere animalia, & aliquid refutare. Ad electionem autem & refutationem præexigitur scientia & discretio: & ideo multi dixerunt quòd phãtasia est aliquid rationis. Sed dicimus non esse veram electionem animæ sensibilis, sed aliquid simile. Hæc à vulgo in homine vocatur cogitatiua, cum tamen cogitare propriẽ sit ra-

m

tionis. Phantasia operatur in somno, sicut in vigilia. Quòd autem in somnis res videntur esse præsentes, hoc est quia fit reuersio ad sensum communem. Ista potentia quando coniuncta est rationi, sicut est in homine, tūc accipit agendi & operandi regimen à ratione. Sed quia ratio diuersificatur secūdum diuersitatem eorum, de quibus ratiocinatio fit, ideo per operationes phantasiæ multiplicantur in homine valde. Vbi autem phantasia non est cum ratione, vt est in brutis, tunc regitur solùm secundum instinctum naturæ. Et quia natura vno modo est in habentibus speciem vnā, ideo conceptio phantasiæ operatur in talibus vno modo. Et inde est quòd omnis hirundo facit vno modo nidū suū. Dixerūt autem quidam philosophi quòd istę virtutes in brutis potius agūtur, quàm agant, sed in homine potius agunt, quàm agantur: quia bruta mouentur secundum impetum, & impulsum appetitus naturalis. Motus autem humani regulātur secundū regimen rationis. Notandū autē quòd melancholici, & infirmi, & amentes, multas habēt phantasias, sed hoc non est ex illustratione, quæ fit per imaginationes rerum sensibilium, sed ex passionibus naturæ,

Homo & animalia mouentur, sed differenter.

&

& confusione spirituum ascendentium ad cerebrum,& caput turbantium. Tales enim spiritus diuersarum imaginationũ inuolutiones faciũt,& generant horribiles visiones, & conceptiones. Præterea sciendum quòd bruta citius recipiunt influxus primi motoris,quàm homines,sicut patet in formica,quæ quando cibum collıgit,intra tres dies non pluit. Et gallus cantum suum per tempus variat,quia mutationem auræ ex influxione primi motoris præsentiunt. Huius dicti hæc est ratio:quoniam homines multùm occupantur circa conceptiones suas conferendo,& cõponendo,& diuidendo : quare & influxiones primi motoris non percipiunt ita citò sicut bruta , quæ non sic occupantur in suis conceptionibus , nec secundum illas operantur , sed tãtùm secundum instinctum naturæ. Ista vis , scilicet,phantasia,plurimùm impedit intellectum,eò quòd nimis occupat animam compositione, & diuisione imaginum, non solùm acceptarum à sensibus, sed etiam fictarum. Maximè autem impedit intellectum , quando aliquid de cælestibus & diuinis imprimitur ei,& hoc ideo, quia conceptiones tales intellectus non potest ferre,nec sunt similes imagina-

Formicæ natura.

tionibus,& fictionibus phantasiæ. Phantasia verò ponitur in medio mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum, inter memoratiuã & imaginatiuã: quia phantasia cõuertit se tam super formas, quas accipit imaginatiua per sensum, quàm super intentiones, quas reseruat memoria: & tunc istas formas ac intentiones diuidit ac componit.

De memoria.

CAPVT XL.

Memoria quid sit.

MEmoria est repositorium præteritorum. Reseruat enim memoria intentiones per æstimationem à figuris rerum elicitas. Anima per memoriam mediantibus rebus sensibilibus reddit in ipsas res sensibiles, quæ sunt extra ipsam: & propter hoc oportet actum memoriæ duas præcedere operationes: quarum vna est hoc esse receptum: & hæc est operatio sensus communis, & in hoc memoria incipit. Secunda est hoc esse conseruatum apud nos, quod fit per imaginatiuam. Oportet etiam quòd ante memoriam quædam virtus operetur, quæ ex figuris rerum diuidat rerum intentiones singulares. In hoc autem differunt imaginatio & memoria, quia ista conseruat

Imaginatio & memoria differunt & quomodo.

species

species rerum, hæc cõseruat intentiones specierum. Sciendum quoque quòd memoria differt à reminiscentia: quia memoria discretè & distinctè reuertitur ad res, componendo intentiones distinctas cum imaginibus. Reminiscentia autem siue recordatio est motus, quasi interceptus & abscissus per obliuionẽ, & est cũ collatione tẽporis, & loci, & huiusmodi. Reminiscentiæ enim modus nõ est vniformis, sed causatur ex pluribus principiis circunstãtibus illud cuius propriè est reminiscibilitas, cùm sit principiũ multorum prius memoratorum. Cùm enim per memoriam fiat rerum apprehensio, quòd eædẽ res prius fuerint in se, vel in sensibus aliis cognitæ, patet quòd si quis res totaliter est oblitus, nõ potest per memoriam recordari se esse oblitum. Sed si oblitus est in parte, tunc per id quod remansit, potest reminisci se quandoq; sciuisse. vnde per collusionẽ reminiscentiæ potest etiã ad id quod oblitus fuerat redire cum illius adiutorio quod remansit memoriæ. Alia est etiam differẽtia inter memoriam & reminiscentiam: quia memoria multa participant animalia, sed reminiscentia solius rationis est, quia reminiscentia est quædã inuestigatio, quæ

Memoria & reminiscẽtia differunt, & quomodo.

Alia differentia inter memoriam & reminiscẽtiam.

ſine ordine rationis non eſt, ac ſine deliberatione, per quæ antecedens ordinatur ad conſequens. Sanè cùm quis reminiſci voluerit ea, quæ non eo modo quo per ſenſum, ſed per intellectum apprehendit: hoc non fit per memoriam, quia memoria talia non reſeruat, ſed intellectus conuertit ſe ſuper ea, quæ habet apud ſe, & ea reducit ad actum, quæ habet in habitu: iſte autem habitus manet actualiter apud intellectum poſsibilem, qui eſt locus ſpecierum vniuerſalium: vnde & vniuerſalia prius ſpeculata remanent apud ipſum tanquam in loco ſuæ generationis, etiam actu, quando illa non conſiderat. Intellectus autem poſsibilis ad has ſpecies, quas ſic habet apud ſe, cõuertitur, vel ab eis auertitur, quando voluerit. Vltimo notandum eſt quòd memoria ponitur in poſteriori parte cerebri, qui locus eſt ſiccus propter neruos motiuos, qui oriuntur ex ipſo.

Locus memoriæ vbi.

De vi ſenſibili & motiua.

CAPVT XLI.

Appetitiua vis mouet multipliciter & quomodo.

SEquitur de vi ſenſibili motiua: hæc mouet quandoque ſpiritualiter, quãdoque corporaliter. Primo modo dicitur appetitiua, quæ mouet dupliciter, aut

aut diligendo, aut odiendo: & diuiditur in concupiscibilem & irascibilem, per quas appetit anima bonum, vel insurgit contra malum. Ab his verò duabus, scilicet irascibili & concupiscibili, oriuntur quatuor affectiones, scilicet gaudiũ, spes, dolor, & timor. Nam si præsens est, quod concupiscimus, gaudemus, si absens est, speramus. Similiter si præsens est de quo irascimur, dolemus: si absens est, timemus. Sensualitas autem est vis animæ sensibilis motiuæ, & ad idẽ mouet, ad quod concupiscibilis, & irascibilis. Sensualitas enim appetit, quæ delectabilia sunt corpori, ac nociua refugit. Differt tamen sensualitas à concupiscibili & irascibili: quia sensualitas magis coniungitur corpori: & sicut in brutis, ita in homine nulla lege perstringitur, quin semper in appetitus rerum ad corpus pertinentium moueatur. Sed concupiscibilis & irascibilis coniũguntur rationi, & prout sunt in homine, frenantur ratione, ac reguntur virtutibus, quæ fundantur in ipsis. Est enim temperantia in cõcupiscibili, & fortitudo in irascibili, & sic de aliis. Secundùm quòd vis motiua sensibilis mouet corporaliter, sic diuiditur in virtutem naturalem, vitalem & animalem: quarum

Affectiones quæ oriuntur ab irascibili & concupiscibili.

Sensualitas quid sit.

Irascibilis, & cõcupiscibilis cõiungũtur rationi, & quomodo.

Virtus in vi.

s in vi.

prima situm suum habet in hepate, vt in proximo principio, cùm primum principium est cor: secunda in corde, tertia in capite vt in proximo principio, tamen primum principium est cor: Virtus enim naturalis est motiua humorum, vitalis motiua pulsuum, animalis motiua membrorum. Dicimus ergo quòd virtus naturalis est motiua humorum mediantibus arteriis, & venis, quæ radicantur in hepate secundùm Galenum. sed secũdùm Aristotelem radicantur in corde, & hoc per spiritum naturalem. Est autem spiritus naturalis, substantia subtilis, & aërea vi caloris in corde generata. hæc sanguinem ad singula mẽbra impellit, ex quo corpus vegetatur. Virtus vitalis est motiua pulsuum mediantibus arteriis, quæ radicantur in corde. Spiritus autem vitalis est idem qui & naturalis. Idem dico in substantia, sed differens in virtute, quæ & naturalis est, hic per arterias ad membra corporis se diffundens, viuificat ipsum corpus tanquam instrumentum. Virtus animalis est motiua membrorum mediantibus neruis, qui radicãtur in capite: & hoc per spiritum animalem. Est autem spiritus animalis idẽ qui & naturalis, & vitalis: sed animalis dicitur cùm ad cerebrum

Virtus naturalis.

Vitalis.

Animalis.

Virtus naturalis quid sit.

Virtus vitalis quid sit.

Virtus animalis quid sit.

Spiritus animalis quid sit.

brum deuenerit. his cæteris subtilior per neruos ad organa sentiendi dirigitur, vt sensus & motus secundùm locum exinde generetur in corpore animalis. Circa vires istas denique sciendum est, quòd cùm virtutes animales intenduntur, tunc naturales remittuntur, propter hoc in homine dedito studio vel meditationibus, minus operatur virtus nutritiua, & generatiua, & augmentatiua. Ex quo patet quòd concupiscentia carnis domatur in viro studioso. Vnde ait Hieronymus, Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Præterea quando virtutes animales remittuntur, naturales intenduntur: sicut patet in somno, qui describitur esse quies virtutum animalium cum intentione naturalium.

Vir studiosus carnis domator.

De potentijs animæ rationalis.

CAPVT XLII.

TRia sunt in anima, vt ait Philosophus, s. potentiæ, habitus, & passiones. Et potentiæ quidem sunt innatæ, habitus autem sunt acquisiti, vel infusi, passiones verò sunt illatæ vel innatæ. Habitus enim sunt acquisiti, vt patet in scientia, & virtute politica. Nam ex frequenti studio homo acquirit sciẽtiam, & ex fre-

In anima plura sunt, & ha quæ.

quenti bene agere fit homo bonus, bonitate virtutis politicæ. Sunt & habitus quandoque non per acquisitionẽ, sed per infusionem: sicut sapientia fuit infusa Salomoni: & virtutes Theologicæ conferuntur quotidie paruulis in baptismo, & etiam pœnitentibus in iustificatione: & ex actibus non generantur tales habitus, sed potius econuerso, ex talibus habitibus eliciuntur boni actus ex potẽtiis: vnde in habitibus acquisitis sequitur, quales sunt actus, tales sunt & habitus, sed in habitibus infusis est contrarium, s. quales sunt habitus, tales sunt & actus. Est tamen verum quòd sicut habitus acquisiti generantur per actus, ita & generant per actiones, sed non meritorias, inquantũ tales passiones sunt illatæ ab extrinseco. Vocat autẽ passiones Philosophus ipsas receptiones obiectorũ. Sumũtur & aliter passiones, vt dicãtur affectiones, sicut dolor, timor, spes & gaudiũ.

3. Reg. 3.
Ioan. 3. & 20.

Ex habitibus infusis generãtur actus, & quomodo.

De diuisione potentiarum animæ.

CAPVT XLIII.

NVnc ad diuisionem potentiarũ animæ accedamus. Philosophus ergo principaliter diuidit animæ potentias, in cogitatiuam, & motiuam, quas theologus

Potentiarum animæ diuisio.

gus appellat intellectum, & affectum: ipsum autem affectum intelligit voluntatem. Potentia autem animæ tunc dicitur intellectus, dum est apprehensiua: & dicitur voluntas, dum est motiua. Item quædam sunt vires animæ separatæ à corpore, vt velle, & intelligere: secundùm quas anima nõ vnitur corpori, sed vnitur vtẽti corpore, scilicet phãtasia, quæ sic se habet ad intellectum, sicut color ad visum, vt ait Philosophus. Quædã verò sunt vires inseparabiles à corpore, vt vegetabiles, & sensibiles, & quantum ad essentiã. & quantum ad operationem, vt in brutis. Sed in homine separantur vires istæ à corpore quantum ad essentiam, licet anima operationes earũ exercere nõ possit extra corpus. In brutis verò simpliciter pereunt quantùm ad vtrunque. Item anima potẽtias quasdam habet communes cum brutis, vt est sensualitas, sensus particularis, sensus communis, imaginatio, memoria, æstimatio. Quasdã habet non communes cum illis, vt est ratio, & intellectus, & huiusmodi. Item anima habet vires quasdam quoad se, vt est ratio, volũtas, liberum arbitrium: quasdam habet quibus corpus corpori permiscetur, vt est vis naturalis, vitalis, & animalis, de quibus

bus dictum est suprà. Ex iam dictis patet, quòd potentiæ quædam sunt organicæ, quædam non. Item ex prædictis collige, quòd anima rationalis omnes potentias habet animæ vegetabilis & sensibilis, sed non inquantum rationalis est: verùm inquantum rationalis est, addit intellectum & liberum arbitrium, & huiusmodi. Et hoc est quod dicit Gregorius, Omnis, inquit, creaturæ aliquid habet homo. Habet nanque homo commune esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Quicquid enim virtutis, aut nobilitatis habent naturæ inferiores, habent & superiores, sed perfectiori modo. & nobiliori & quod possunt inferiores, possunt & superiores, sed nobiliori & perfectiori modo. Propter hoc manifestum est quòd omnes vires quibus communicamus cū brutis, differunt specie, prout sunt in nobis, & in brutis.

Homo cum omnibus creaturis communitatem habet, & quomodo.

De potentijs cognitiuis.

CAPVT XLIIII.

QVatuor asignantur differentiæ virtutis intellectiuæ. Prima asignatur secundùm differentiam naturæ: & sicut intellectus diuiditur in agentem & pasibilem. Secunda datur secundùm differ

Virtutis intellectiuæ differentiæ.

Al. posibilem, & poten-

differentiam obiecti, & ſic diuiditur intellectus in ſpeculatiuum & practicum. Tertia aſsignatur ſecundùm differentiã dignitatis, & ſic diuiditur ratio in partem ſuperiorem & inferiorem. Quarta datur ſecundùm comparationẽ ad actũ, & ſic diuiditur intellectus in habitum,& in actum. In habitum quidem, vt poſsit intelligere quando vult. In actum verò, cùm actualiter ad intelligere ſe conuertit & ad intelligibile. Differentia verò intellectus in effectu, & eius, qui dicitur adeptus,ſumitur ſecundùm maiorem, & minorem perfectionẽ ipſius intellectus poſsibilis. Nam cùm intellectus poſsibilis recipit ſpecies cum lumine intellectus agentis : tunc dicitur intellectus in effectu, & etiam in habitu. Intellectus verò cùm recipit perfectè lumen ſecundùm formalem coniunctionem,tunc vocatur intellectus adeptus. Diligenter autem notandum eſt quòd omnes differentiæ intellectuum iam prædictæ ſumũtur vel ſecundùm actum, vel ſecundùm habitum,vel ſecundùm modum intelligendi : & nulla ſumitur ſecundùm diuiſionem potentiæ cognitiuæ,niſi prima tantùm,ſecundùm quam diuiditur in agentem & poſsibilem.

tialem & in-
fra.

De

De modo cognoſcendi.

CAPVT XLV.

Cognoſcit Deus, Angelus, & homo, quomodo differunt.

RES aliter cognoſcit Deus, aliter angelus, aliter homo. Ipſe quoque homo aliter per intellectum Deum cognoſcit, & aliter creaturas. Intellectus enim diuinus cognoſcit res ex ſeipſo, intellectus autem angeli cognoſcit res per ſpecies ſibi concreatas, quæ ſunt ſimilitudines rerum. Sed intellectus humanus cognoſcit res per ſpecies abſtractas à rebus particularibus, per ſenſum prius cognitis. Vnde ſciendum quòd ſicut ſenſus cognoſcit res præſente obiecto, & ſicut imaginatio cognoſcit abſente obiecto & tamen cum appendiciis materiæ: ita intellectus cognoſcit ſine appẽdiciis materiæ ſub intentione vniuerſali. Anima igitur per intellectũ aliqualiter cognoſcit omnia, & attingit. Cognoſcit enim Deum ſupra ſe, & ſeipſam in ſe, & angelos iuxta ſe, & quicquid cæli ambitu continetur, infra ſe. Quis ſit autem modus cognoſcendi Deũ, nota quòd intellectus humanus non cognoſcit Deum per abſtractionem, ſicut alias res: & hoc ideò, quia ſimilitudo abſtracta ſimplicior eſt illo à quo fit abſtractio: Deo autẽ nihil ſimp

Anima cognoſcit omnia, & quomodo.

Modus cognoſcendi Deum quis ſit.

In abſtractione qui concurrant.

ſimplicius eſt. Alia ratio eſt, quia in abſtractione oportet eſſe vniuerſale & particulare. Particulare quidẽ à quo fit abſtractio: vniuerſale autẽ, ſ. ipſum abſtractum. ſed nihil horum cadit in Deũ. Cognoſcitur igitur Deus naturali cognitione, quia intellectus poſsibilis ita formatus lumine intellectus agẽtis, quod eſt ſimilitudo primę lucis, in hac ſimilitudine cognoſcit lumen quod eſt Deus. Sciendũ prætereà quòd per ſenſum cognoſcimus particularia, ſed per intellectum vniuerſalia: & quando ſe intellectus conuertit ad particulare vt ipſum apprehendat, tũc ſimilitudo abſtracta à particulari erit vniuerſalis, & non particularis. Itẽ nihil venit in intellectũ niſi per ſenſum, & hoc fit duobus modis, ſ. vel ſimpliciter, vel per accidẽs. Simpliciter quidẽ, vt quando intelligimus ſenſibilia prius per ſenſum apprehenſa. Per accidens autem, quãdo intelligimus inſenſibilia per effectũ. Notandum eſt etiã quòd aliud eſt rẽ per cognitionem in intellectũ venire, & aliud eſt in re iam intellecta verſari: quia tunc cognitio rerũ per ſenſum venit in intellectum, ſicut dictũ eſt, ſed cùm intellectus rem iam apprehendit, tunc delectatur, & negotiatur in illa, etiã ſine ſenſus adminicu

Quid per ſenſum & intellectum cognoſcimus.

nicu

Particularia cognoſcũtur, & quomodo.

niculo. Ad cognoſcendum autẽ iſta plenius, nota vtrunq; verũ eſſe, ſ. ꝙ per particularia cognoſcuntur vniuerſalia, & ecõtra per vniuerſalia cognoſcũtur particularia. Iſtud ſic patet: quia duplex eſt vniuerſale, vnũ ſcilicet, prout eſt abſtractũ, & aliud cõfuſum, videlicet, ſecũdùm quod eſt in particulari. Dicimus ergo ꝙ ad cognitionẽ vniuerſalis abſtracti venimus per particularia, ſicut patet in pueris, in quibus prius operatur ſenſitiua, quàm intellectiua: quia prius cognoſcũt particularia per ſenſum, & poſtea vniuerſalia per intellectũ. Sic & philoſophi inuenerunt modum argumentandi per inductionem: quia ex multis propoſitionibus particularibus, vnã cõcluſerunt vniuerſalẽ, hoc modo: Socrates eſt animal, Plato eſt animal, Cicero eſt animal, ergo omnis homo eſt animal. Ecõtrario eſt in vniuerſali cõfuſo: quoniam per talẽ vniuerſalem venimus in cognitionem particularium: ſicut patet, quando videmus hominem à remotis, tunc non cognoſcimus, niſi eius ſubſtãtiam corpoream: ſed poſtea per motum cernitur eſſe animal: dum verò magis appropinquat, cernitur eſſe homo: tandem cognoſcitur eſſe Petrus. Nota quòd ſecũdùm Philoſophum plur

Vniuerſale duplex.

Cõcluſio vniuerſitatis quo modo fit.

plura ſcire poſſumus, ſed vnum ſolum intelligere: quoniam ſcire dicit habitũ per quem plura ſcimus: intelligere autem dicit actum, qui non poteſt eſſe intellectus duplicatus. Intellectus enim ad vnum ſolum ſe poteſt actualiter cõuertere: & hoc patet quòd quãdo quis agit duos actus rationis ſimul vno tempore, vnus eſt intellectus, & alius memoriæ, ſiue conſuetudinis: verbi gratia. Aliquis dicit horas, & cum hoc in libro quęrit concordãtias, vel numerat denarios: vnũ illorũ, ſcilicet quærere concordãtias, eſt actus intellectus, ſed aliud, ſcilicet dicere horas, eſt actus memoriæ: ſicut etiã animal brutum ſine regimine intellectus vadit ad domũ ad quam ſæpe iuit. Itẽ nota quòd ad intelligentiam rei non requiritur præſentia rei intelligibilis, ſed præſentia ſimilitudinis eius tantùm: quia res non cognoſcitur per eſſentiam, ſed per ſimilitudinem tantum: & econuerſo & inde eſt quòd intellectus apprehendit remota ſicut propinqua.

Scire, & intelligere plura, & quomodo.

Agere duos actus rationis quis poteſt, & quomodo.

De intellectu agente & poßibili.

CAPVT XLVI.

NVnc de intellectu agente & poſsibili ſpecialiter eſt dicendum. Intel-

Intellectus agens quid.

lectus igitur agens, est qui abstrahit species ab imagine, siue phantasia, & sua irradiatione facit vniuersales, ac ponit res in intellectu posſibili. Nam ſicut ad viſum corporalem exigitur lux abſtrahens intentiones colorum, id eſt ſimilitudines à colorato, & ponit eas in aere, non quidem ſecundum ſpeciem, ſed ſecundum intentionem, id eſt, ſimilitudinem: ſic intellectus agens, qui eſt lux animæ, ponit ſpecies abſtractas à phantaſia in intellectu poſſibili, non quidem actualiter, ſed ſecundum intentionem, id eſt, ſimilitudinem. Quare autē inter imaginationem & intellectum poſſibilem non ſunt potentiæ eiuſdem ſpeciei: quoniam altera eſt potentia animæ ſenſibilis, altera animæ rationalis. Intellectus autem poſſibilis dicitur, quia poteſt recipere tales ſpecies, ſed nondum recepit eas, cuius exemplum eſt, tabula nuda nullam habens picturam. poteſt tamen habere quācunque. Sanè cùm intellectus poſſibilis tales ſpecies receperit, tunc (ſicut habes ſuprà) vocatur intellectus in effectu, vel in habitu. cùm verò illuſtratur multitudine ſpecierum ſenſibilium, tunc eſt intellectus adeptus. Qualiter autem iſtæ ſpecies remaneant cum intellectu poſſibili, vel qualiter ad

Intellectus poſſibilis quid.

ter ad

ter ad eas fiat per reminiſcentiam conuerſio & reuerſio, habes ſuprà in cap. de memoria. Porrò intellectus agens & poſſibilis differũt, ſicut lux & illuminatum, & ſicut perficiens & perfectibile: quia, vt ait Philoſophus, intellectus agentis eſt omnia facere, ſed intellectus poſsibilis eſt omnia fieri.* Et vt plenius innoteſcat, notandum quòd ſicut ad hoc quòd per ſpeculum aliquid videatur, tria ſunt neceſſaria, ſcilicet ſpeculum quod aptum natum eſt recipere impreſsionem corporum obiectorum, color autem in corporibus obiectis: & lux qua moueatur color corporum obiectorum, quæ ſine luminis influxu quantuncunque obiiciantur, non ſunt receptibiles à ſpeculo: ſic ſimiliter ad hoc, vt aliquid in intellectu videamus, oportet quòd ſit intellect⁹ poſsibilis, qui aptus natus eſt recipere ſpecies, quemadmodũ dictũ eſt de ſpeculo. oportet etiã quòd ſint ſpecies ſpeculatæ apud intellectum poſsibilẽ, qui habet ipſas in habitu, cũ ſit locus ſpecierũ vniuerſaliũ. Sed ſicut color in corpore nõ mouetur, nec ſpecies, niſi mediante lumine imprimãtur ĩ ſpeculo, ſic nec phãtaſmata erũt actu intelligibilia, niſi intellectus agens irradiet, & diffundat ſuper eum lumen

Intellectus agens & poſſibilis differunt, & quomodo.

*Ab hinc vſq; ad finem capitis, additio eſt: nec habetur in vetuſtis codicibus.

Ad cognoſcendum per ſpeculum tria requiruntur & quæ.

ſuum,ſicut lux ſuper colores,vt ſic ſecundum actum intelligibilia efficiantur.

De intellectu ſpeculatiuo & practico.

CAPVT XLVII.

Intellectus ſpeculatiuus & practicus differunt, & quomodo.

SEquitur de intellectu ſpeculatiuo, & practico,qui ambo in cognitione conſiſtunt,ſed in hoc differunt,quòd intellectus ſpeculatiuus cognoſcit verum in ratione veri,practicus autem cognoſcit verum in ratione boni. Itẽ intellectus ſpeculatiuus vocatur cognitio ſpeculatiua, ſed practicus dicitur cognitio affectiua. Item finis ſpeculatiui eſt verum,finis autem practici eſt opus. Item per ſpeculatiuum intelligimus rectè,ſed per practicũ rectè viuimus.

Intellectus practici diuiſio.

Intellectus practicus vocatur operatiuus,quia dicitur à praxi,quod eſt operatio.Item intellectus practicus diuiditur in rationem, & ſynderesim.

Rationis diuiſio.

Ratio autem diuiditur in partem ſuperiorem & inferiorem:de quibus per ordinem eſt dicendum.

De ratione, & partibus eius.

CAPVT XLVIII.

Ratio quid ſit.

RAtio,eſt vis animę nõ ſolùm cognitiua, ſed etiam motiua.

Ratio cognitiua, motiua

Ratio autẽ cùm iudicat aliquid eſſe bonum,vel malum, & ibi ſiſtit,tunc dicitur cognitiua. Si au

Si autem procedit amplius, & iudicat esse bonum vt fiat, sic dicitur motiua. Si verò adhuc vlterius procedit, vt non solum iudicet esse bonum, vt fiat, sed etiã id appetit, sic dicitur liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium apprehendit rationem & voluntatẽ. Ratio autem prout se habet ad bonum particulare, diuiditur in partem superiorem, & inferiorem: Superior pars diuinis ac æternis intendit, inferior autem de transitoriis iudicat, & ea disponit. Item superior pars accipit rationes per leges diuinas: vt, hoc est faciendum, quia Deus præcepit. Pars autem inferior accipit rationes per leges humanas: vt, hoc est faciendum, quia honestum est, vel quia expedit reipublicæ. Item superior pars rationis dicitur virtus, quæ licet vsque ad cõtemplationem æternorum se extendat, differt tamen ab intelligentia, quia intelligentia negotiatur in æternis, per modum rationis, vel intentionis: ratio autem non sic, sed conferendo, & ratiocinando. Differt autẽ ratio etiam alio modo ab intellectu, quoniam intellectus apprehendit esse rei absolutè, ratio autem cum collatione vnius ad alterum. Inferior verò pars rationis dicitur multipliciter: quæ quia circa res

& liberum arbitrium dicitur, & quomodo.

Ratio diuiditur.

Pars superior quid agat.

Pars inferior quid agit.

Ratio & intellectus differunt.

corporales versatur, coniuncta est sensualitati, & sæpe allicitur ab ea. videt enim semper sibi porrigi pomum, id est illecebram vicinam. Ratio tamen inferior & superior idem sunt in essentia, sed differunt in officio. Exemplum in oculo sursum & deorsum aspiciente.

De potentijs animæ motiuis.

CAPVT XLIX.

Virium motiuarũ diuisio.

VIrium motiuarum animæ rationalis est diuisio. Diuiditur enim vis motiua in imperatiuam, & consiliatricem, & affectiuam, & consiliatricem simul & affectiuam simul. Vis imperatiua est liberum arbitrium & synderesis. Consiliatrix est ipsa ratio, quæ diuiditur in partem superiorẽ & inferiorem. Vis autem affectiua est voluntas, quæ diuiditur in thelesin, & bulesin. Vis quæ simul & consiliatrix est & affectiua, est ipse intellectus practicus.

Vis imperatiua quid sit.

Consiliatrix quid sit.

Affectiua quid sit.

De Voluntate.

CAPVT L.

Volũtas quid sit.

INter dictas potentias primò dicendũ est de voluntate, quæ inter cæteras motiuas est præcipua, cùm sit generalis motor omnium virium. Cùm enim intelle-

ctus

ctus apprehendit aliquid, vt bonum, voluntas imperat viribus affixis ipsis organis, sicut visui ad videndum, auditui ad audiendum,& sic de aliis sensibus. Similiter in motu locali voluntas imperat virtuti animali, quæ est in neruis,& in musculis,& ita mouet ad ambulandum, vel currendum, & ad huiusmodi similia. Sed fallit istud in potentiis animæ vegetabilis, in quibus voluntas suum imperium non exercet. Nutritiua enim & generatiua & augmentatiua non secundum nostrum arbitrium,sed naturaliter operantur. Voluntas autem in duas diuiditur partes, scilicet in thelesin, & bulesin,id est voluntatem naturalem & deliberatiuam:quarum prima,scilicet voluntas naturalis dirigitur per synderesim: secunda verò, scilicet deliberatiua, per rationem. Nota quòd voluntas propriè & strictè tantummodo rationabilium est, sed largè dicitur etiam brutorum esse. Impropriè verò & quasi metaphoricè dicitur etiam esse vegetabilium. Vnde voluntas primo modo sumpta, scilicet prout est rationabilium, propriè voluntas dicitur. Secundo autem modo,prout est brutorum,vocatur propriè desiderium. Tertio modo prout

Nutritiua, & generatiua quomodo operentur.

voluntatis diuisio.

Voluntas propriè, & impropriè quid.

est vegetabilium, vocatur appetitus. Inter potentias autem nulla est liberior, quàm voluntas: quia nec obligatur organo, sicut imaginatio, æstimatio: & huiusmodi: nec cogitur à bono, sicut intellectus cogitur à vero. Vires etiã affixæ organis immutantur necessario immutato organo, quibus omnibus voluntas caret: vnde ait Augustinus, Nihil adeò in nostra potestate est, sicut voluntas. Si autem scire volueris quare voluntas non cogitur à bono, sicut intellectus à vero: hæc est ratio, quia citra primum bonum, nihil est ita bonum quòd non aliquid imperfectionis habeat, sed aliquid ita verũ est, quòd nihil falsitatis habet: vt patet in hac propositione, Quodlibet totum maius est sua parte: vnde tali vero cogitur intellectus assentire, sed volũtas nulli bono creato cogitur adhærere. Item voluntas videtur interdum cogi per inordinatum appetitum, prout voluntas quandoque trahit hominem, & allicit vt bonum spernat incommutabile, & rebus mutabilibus adhæreat, sed in huiusmodi coactione libertas quædam est: vnde Augustinus, Omne peccatum adeò est voluntarium, quòd si non est voluntarium, non est peccatum.

Omnium potentiarum nobilior voluntas, & quare.

Voluntas in potestate nostra.

Voluntas non cogitur à bono.

Voluntas cogibilis & quomodo.

Omne peccatum à voluntate.

Dessy

De ſyndereſi.

CAPVT LI.

SYndereſis vis eſt motiua, quæ ſemper nata eſt figi in ſuperioribus naturaliter mouens, & ſtimulans ad bonum, & abhorrens malum: & in iſtis nunquam errat, neque ſecũdum ſyndereſim eſt peccare. Sciendum etiam quòd ſyndereſis nunquam extinguitur totaliter, etiam in diabolo, & in dãnatis. remanet enim in illis aliquis eius actus. Syndereſis enim quantum ad inſtinctum boni, & quantum ad diſplicentiam mali culpæ abſolutè conſideratæ, extincta eſt in diabolo & damnatis: ſecundum verò quod culpa comparatur ad pœnam, ſic non eſt extincta in illis ſyndereſis: & in hunc modum remanet in eis ad pœnã. Iſa. Vermis eorum non morietur. Habent igitur diſplicentiam mali in comparatione & collatione ad pœnam.

Syndereſis quid ſit.

Syndereſis inextinguibilis, & quomodo extinguibilis.

Iſa. 66.

De conſcientia.

CAPVT LII.

HOc nomen conſcientia componitur ab hac præpoſitione con & hoc nomine ſcientia, vnde conſcientia dicit duo, ſcilicet ſcientiam, & ſecundum hoc conſcientia eſt habitus naturalis, non ſo

Conſcientia quid ſit, & vnde dicitur.

lùm cognitiuus, ſed etiam motiuus, inclinat enim animam ad proſecutionẽ boni, & fugam mali. Alio modo conſcientia dicit acceptionem ex parte rationis, quod notatur ex hac præpoſitione, con. Primo igitur modo prout conſciẽtia includit ſcientiam in ſe habet ſe ſicut ſuperius: & coniungitur ſyndereſi, & ſemper

Cõſcientia recta, & erronea & quomodo.

eſt recta. Secundo modo cõiungitur magis rationi: & ſic ſe habet ſicut inferius. hoc modo recipit errorem & conturbationem. In conſcientia enim ex parte inferiori bene poteſt accidere error. Nam ratio cum conſcientia cum parti inferiori iungitur, habet verſari circa particularia,

Sigillum conſcientiæ.

Synderefis, rationis, & conſcientiæ argumentum.

in quibus ſæpe contingit errare, ſicut patet in ſigillo conſcientiæ, in quo ſynderefis proponit maiorem ſic: nullum malum eſt faciendum. ratio ſubſumit minorem, ſic ſcilicet, hoc eſt malum, conſcientia concludit, ergo non eſt faciendum. Circa primam non eſt error: circa ſecundam quandoque eſt error: & ex hoc falſitas in concluſione quandoque oritur.

Cõſcientiæ diuerſitas.

Cauenda eſt conſcientia nimis larga, & nimis ſtricta. Nam prima generat præſumptionem, ſecunda de-

Iſa. 5.

ſperationem. Item prima dicit ſæpe malum bonum, ſecunda econtra bonum malum

lum

lum. Item prima sæpe saluat damnandum, secunda econtra damnat saluandū. Nota quòd aliud est conscientia, aliud est timor conscientiæ. Tunc enim est cōscientia, quando quis sententialiter iudicat aliquid esse faciendum vel vitandum: & contra talem conscientiam facere, etiam si sit erronea, peccatum est. Sed contra timorem conscientiæ facere, non semper est peccatum: quia talis timor non est semper ex diffinitiua sententia rationis, per quam iudicet se teneri ad aliquid: sed ex eo quòd vacillat inter dubia, nesciens quid sit melius, vel ad quid teneatur potius, cùm tamen non omitteret quicquid sciret esse placitum diuinæ voluntati. De conscientia quoque sciendum quòd quandoq; respicit præteritum, quandoq; præsens, quandoq; futurum. Nam conscientia accusat de præterito, remurmurat de præsenti, & præcauet de futuro. Præterita nanq; respicit, vt quando conscientia mentem de hoc quod sibi conscia est reprehendit sicut de malo commisso, vel de bono omisso. Presentia etiā respicit, cōtradicēdo eis quorū per conscientiā habuimus oppositum. Futura quoq; respicit, vt quādo instruit & stimulat mētē ad ea faciēda vel

Conscientiæ & timoris conscientiæ differentia.

Conscientiæ respectus.

Conscientiæ prudentia.

vitan

vitanda,ad quæ ipsa conscientia iudicat nos teneri. Quòd autem conscientia se extendat (vt dictum est) tam ad facta quàm ad facienda,potest colligi ex diffinitionibus conscientiæ, quæ tales sunt. Dicit enim Io. Dam.quòd cõscientia est lex intellectus nostri. Basilius autem dicit eam esse rationale iudicatorium. Diffinitiones istæ magistrales sunt.Consciẽtia est cognitio sui ipsius.Item,Conscientia est animi habitus agendorum & non agendorum. Item cõscientia est habitus mentis boni & mali discretiuus. Item cõscientia est credulitas intentionis ad aliquid faciendum vel non faciendũ animi deliberatione firmata. Error consciẽtiæ octo modis causatur.Primò ex ignorantia,quando scilicet nescit quis quid eligẽdum sit,vel declinandum. De tali errore dicitur Paralipome.20.Cùm ignoramus quid agere debeamus hoc solùm residui habemus, vt oculos nostros dirigamus ad te. Secundò ex negligentia, vt cùm quis negligit conscientiam discutere,vel si nescit se expedire, negligit tamen ab aliis quærere. Tertiò ex superbia,vt quãdo quis non humiliat intellectũ suum,vt melioribus & sapientioribus se velit credere. Contra quos Apostol. 2. Corinth.

Conscientiæ diffinitiones.

Error consciẽtiæ causatur, & vnde.

10. Captiuantes omnem intellectum vestrum in obsequium Christi, hoc est dicere quòd quilibet in credendis plus debet fidei consentire quàm sibi: & in agendis plus debet aliis credere, quàm sibi. Quartò ex singularitate, qua homo sequens sensum proprium, non conformat se aliis, nec sequitur vias communes bonorum. De his in Numeris, Extrema castrorum consumpsit ignis. Quintò ex affectu inordinato, qui sæpe inclinat conscientiam ad id quod tunc homo appetit. & sic facit eam à sua rectitudine deuiare. Seneca, Perit omne iudicium, cùm res transit in affectum. Sextò ex pusillanimitate, qua quis timet nõ timenda secundum rectum iudicium rationis. Isa. Dicite pusillanimes, confortamini, nolite timere. Septimò ex perplexitate, qua homo se credit esse positum inter duo peccata, quorum alterum sit impossibile declinare. Sed sciendum quòd perplexitas nihil est simpliciter: potest tamẽ quis esse perplexus secundum quid, id est, secundum erroneam cõscientiam qua deposita erit liberatus. Octauò ex humilitate, & cordis puritate. Gre. Bonarũ mentium est ibi culpas agnoscere, vbi culpa nõ est. Error primis septem modis acceptus

Num. 15.

Isa. 65.

Perplexitas quid sit.

Error reprehensibilis, & laudabilis.

ptus reprehensibilis est: octauo verò modo laudabilis est, imò nec error dici debet, sed humilis suorum defectuum recognitio, dummodò non sit nimia.

De operationibus animæ.

CAPVT LIII.

Animę operationes. ANima secundum diuersas potentias, multas & diuersas habet operationes. Ipsa enim cognoscit verum per Anima cognoscit. intellectum speculatiuum, affectat bonum per intellectum practicum: Discernit. Discernit conferendo inter bonum & malum, Consentit. verum & falsum per ratioñe. Discernit Eligit. simul & eligit per liberum arbitrium. Consentit per voluntatem. Inuenit medium per ingenium: stimulat ad bonum Animæ ordo. per synderesim. Anima autem in actibus suis ordinem habet: nam quod sensus percipit, imaginatio repræsentat, cognitio format, ingenium inuestigat, ratio iudicat, memoria seruat, intelligentia apprehendit, & ad contemplationem adducit. Anima præterea cognoscit res prę sentes per sensum, absentes verò per imaginationem, res autem immateriales per præsentiam sui in semetipsa ac seipsam per reflexionem sui supra se. Ha-Animæ actus. bet etiam alios actus anima pertinentes ad

ad corpus, sicut est vegetare per virtutem naturalem, sentire per virtutem animalem, & viuificare per virtutem vitalem, de quibus omnibus dictum est suprà.

De quantitate animæ.

CAPVT LIIII.

Anima nõ est in toto corpore, & est in toto & quomodo.

ANima cùm sit simplex, non habet quantitatem dimensiuam, sed virtualem: vnde patet quod anima secũdum essentiam non est in toto corpore: sed in parte corporis determinata, & inde virtutem influit toti corpori. & ad hoc ponit Calcidius exemplum de aranea, quæ in medio telæ suæ residens, sentit quemlibet motum siue interius siue exterius in tela factum. Eodem modo anima in centro cordis posita, sine sui distensione totum corpus sibi vnitum sensificat, viuificat, atq; mouet. Nec contra simplicitatem animæ est, quòd tres dicuntur esse animæ, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis: cuius intelligentia superius est expressa. Anima quoque licet sit simplex, tamen secundum Boëtium differt in eo quod est, & quo est: sicut & angelus, & omne quod est creatum quæ omnia differunt secundum rationem particularis & vniuersalis.

Anima in centro cordis.

De

De immortalitate animæ.

CAPVT LV.

Animæ immortalitas probatur.

ANimam esse immortalem auctoritate ostenditur & ratione. Dicitur enim in libro Sapientiæ, Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormẽtum. & infra, Et spes illorum immortalitate plena est. Item in Euãgelio. Quærent homines mortẽ, & non inuenient. Item Gre. loquitur de malis inferni: Ibi mors semper viuit, finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Item Ioan. 6. Qui maducat meã carnẽ, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Item per rationes. Prima talis est, Omnis corruptio ex contrarietate causatur: nihil autem est quod substantię animæ contrarietur. Præterea anima capax est beatitudinis, Deus autem (vt ait Augustinus) ingenti liberalitate replet omnes creaturas pro captu earum: ergo confert animæ beatitudinem: ad beatitudinem autem spectat vita æterna, & gloria perpetua. Præterea si anima moreretur cum corpore, homo non timeretur mortuus, sicut nec lupus, nec canis mortuus: ergo relinquitur aliquid viuẽs post mortem hominis, quod timetur: &

Apoc. 9.

Anima beatitudinis capax.

hoc est

hoc est anima. Præterea cùm Deus sit Psal.20.
iustus, habebunt iusti præmium, & mali Ioan.5.
pœnam: sed hoc non fit in hoc mundo,
cùm mali videantur florere, deducentes
in bonis dies suos.(vt dicit Iob) boni ve Iob 21.
rò tribulentur: ergo fiet alibi: sed hoc
non potest esse, nisi anima sit immorta-
lis. August. Transeunt in præsenti tribu-
lationes & prospera cum tempore: sed
cancellatis manibus more Iacob, eadem Gen.49.
redeunt sine fine mansura: vt hic tribula-
ti & afflicti, sine fine gaudeant: iocunda-
ti verò & ditati pœnas æternas susti-
neant. Iacobus, Omne gaudium existi- Iacob.1.
mate fratres, cùm in varias tentationes
incideritis. Beda super isto verbo, Ne in-
dignemini fratres mei, si mali in mundo
florent, & vos patimini: quia non est
Christianæ dignitatis in temporalibus
exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil
habent in cælo, vos nihil in mundo: sed
spe illius boni ad quod tenditis, quicquid
in via contingat, gaudere debetis. Hiero
nymus, Difficile, imò impossibile est, vt
præsentibus bonis quis fruatur, & futu-
ris: vt hic ventrem, illic mentē reficiat: vt
de deliciis ad delicias transeat: vt in cælo
& in terra gloriosus appareat. Præterea
Deus fecit animam ad imaginem & si- Gen.1.

militudinem suam, sed Deus est immortalis, ergo & anima.

De libero arbitrio.

CAPVT LVI.

Lib. arbitrium quid sit.

Liberum arbitrium (vt ait Augustinus) est facultas rationis & voluntatis, qua eligitur bonum gratia assistente, malum gratia desistente. In hac diffinitione simul ponitur ratio & volũtas. Ratio quidem vt consiliarius, voluntas autem, vt imperator. Nam ratio dicit aliquid esse bonum vel malum, voluntãs dicit, fiat. Nota quòd libertas liberi arbitrij est libera à coactione sufficienti, sed non libera à coactione efficienti. Nulla enim coactio exterior est causa sufficiens vt aliquid fiat, licet quandoq; sit efficiẽs: vt patet in multis qui coacti sunt negare Christum per tormenta: quoniam in huiusmodi coacta voluntas, voluntas est, vt ait Aug. Quando verò peccator retrahitur à gratia, tunc non destruitur libertas liberi arbitrij, quia cæcus vel fessus vel claudus in foueã cadens quãdo extrahitur, non fit hoc illo inuito. Libertas liberi arbitrij triplex est, scilicet à necessitate, à peccato, à miseria. Prima libertas est naturæ, secunda gratiæ, tertia gloriæ.

Lib. arbitrium non cogitur, & quomodo.

Arbitrij libertas triplex.

Item

Item prima eſt bonorum & malorum, ſecunda eſt tantummodo bonorum, tertia eſt in cælo regnantium. Ex his patet quòd libertas malorum eſt velle peccare & etiam poſſe peccare: ſed libertas in paradiſo fuit poſſe non peccare, & etiam poſſe non turbari: libertas verò patriæ eſt nolle & non poſſe peccare, nec poſſe turbari. Patet ergo quòd liberum arbitriũ liberius eſt in bonis quàm in malis, quia in bonis eſt tantũmodo ſeruitus miſeriæ, in malis autem eſt ſeruitus miſeriẹ & peccati: ſed in patria eſt liberrimum, quoniam omnis talis ſeruitus deſtruetur. Nota quòd licet Deus nõ poſsit malè facere, & ſimiliter angelus, & animæ bonæ, vel beatẹ, tamen eſt in eis liberum arbitrium: quia bonum eligunt, & malum declinant, non ex infirma neceſsitate, ſed libera voluntate. Eodem modo dicendum eſt de diabolo, quòd habet liberum arbitrium, bonum tamen ſemper reſpuit, & malum eligit: ſed hoc nõ facit in eo violenta coactio, ſed volũtaria obſtinatio. Liberum arbitrium habet ſe in quibuſdam indifferẽter ad bonum & ad malũ, vt in primis parẽtibus, ante lapsũ, in quibuſdam plus ſe habet ad malum, quàm ad bonum, vt in regeneratis poſt

Lib. arbitrium in bonis & malis eſt, & quomodo.

Lib. arbitrium in Deo, angelis, & animabus beatis & quomodo.

Lib. arb. in diabolo eſt, & quomodo.

Liberum arbitriũ ſe habet indifferenter, & quomodo. Gen. 1.

Genes.8. Luc.1. Hiere.1. Ioan.3. Luc.1. Actu.2.

baptismũ: in quibusdam plus se habet ad bonum, quàm ad malum, vt in sanctificatis in vtero: in quibusdam necessariò se habet ad malum, vt in infidelibus nõ regeneratis: in quibusdã necessariò se habet ad bonum, vt in confirmatis, sicut fuit beata virgo post conceptionem filij.

De natura corporis humani.

CAPVT LVII.

Homo quid sit. Corporis humani elegantia.

HOmo Græcè anthropos dicitur, id est, arbor euersa: habet enim caput cum capillis ad modum radicis, brachia verò cum cruribus sunt quasi rami. Solus etiam homo est longi, & lati corporis. Solus quoque homo est erecti corporis: & huius ratio duplex est, scilicet naturalis, & moralis. Naturalis ratio est, quia in aliis animalibus abundat in capite materia terrea deprimens: & deficit calor erigens: quod non est in homine. Est & ratio moralis, vt scilicet rectitudo staturæ corporis attestetur rectitudinem mentis sursum ad cælestia tendentis. Accidentia animæ transmutant corpus: quia forma delectabilis imaginata mouet corpus, sicut tristabilis: & ideo dicit Auicen. quòd multum tristis, ac lepram timens, erit aliquando leprosus:

Homo erectus & quare.

Accidentia animę quid corpori faciant.

ſus:ſicut econuerſo, quòd corporis paſſiones redundãt in animæ turbationem, ſicut patet in ſomno. Item partes corporis humani habent ſimilitudinem totius mundi, quia tanta eſt diſtantia inter extremitates duorum longorum digitorũ vtriuſq; manus, quanta eſt à vertice capitis, vſq; ad plantam pedis, ſicut tanta eſt diſtantia à Zenith capitis ad oppoſitum tropicum in cælo, quanta eſt ab Oriente in Occidentem. Corpus humanum ex quatuor componitur elementis: ſed apparet terra in oſsibus & carne: aqua verò in humoribus, ſcilicet, ſanguine, phlegmate, cholera, melancholia. Aër continetur in pulmone, & hoc patet, quia ſemper in motu eſt: nam pulmo ventilabrum cordis eſt, ne nimio calore diſſoluatur. Ignis continetur in corde: & ideo inferius eſt latum, & ſuperius acutum, quam formam ignis tenet. Membra corporis triplicia ſunt. Sunt enim quædam radicalia, hepar, cor, cerebrum, genitalia: inter quæ tria prima ſunt eſſe indiuidui: in quibus (vt ſuprà dictum eſt) ſedem habet ſpiritus naturalis, vitalis, & animalis: ſed membra genitalia ſunt ad conſeruationem ſpeciei. Alia ſunt membra deſeruientia, vt venæ, arteriæ,

Hominis dimẽſio ad mũdi totius dimẽſionem.

Corpus humanum ex quatuor elementis compoſitũ.

Membra corporis qualia, & quomodo.

& nerui, per quæ vehitur ille triplex spiritus, vt habetur suprà. Alia sunt mēbra officialia, vt manus, pedes, & huiusmodi. Sunt etiam mēbra, tam artificialiter ordinata, vt mutuò sibi deseruiant, nam superiora inferioribus administrant gubernationem, vt patet in oculis. Item inferiora præbent superioribus supportationem, vt patet in pedibus, & cruribus, quæ totum pondus aliorum membrorum sustinent. Item media impartiuntur vtrisq; defensionem & necessariorum conquisitionem, vt patet in manibus & brachiis. Item sic sunt ordinata, vt mutuò sibi condoleant. Nam si vnum membrum dolet, cōdolent ei omnia membra, & hoc propter cōnexionem, & colligantiam. Item sic ordinata sunt, vt quando vnum membrum deficit, alia eius defectū suppleant: vnde videmus aliquos carentes manibus comedere cum pedibus: & alios carentes pedibus, cum manibus ambulare. Item sic ordinata sunt, vt vnum membrum periculis se exponat pro alio, vt patet in capite, pro cuius defensione alia membra periculis se exponunt. Item magnus dolor in vno membro, facit minorem in alio non sentiri. Item membra, quorum motus subest libero arbitrio, tam promptam

Omnia membra mutuò sibi deseruiunt.

1. Cor. 12.

ptam obedientiam ſeruant, vt inter imperium voluntatis & executionem operis quaſi nulla mora videatur: & hanc obedientiam videmus ſeruare oculum in videndo, linguam in loquendo, Os in comedendo, manus in operando, & huiuſmodi.

De phyſionomia hominis.

CAPVT LVIII.

Diuerſæ membrorum diſpoſitiones ſecundum artem phyſionomiæ diuerſos effectus ac mores indicant in homine, non quòd iſta ſigna neceſsitatem imponant moribus hominum, ſed oſtendant inclinationem naturæ, quæ tamen retineri poteſt freno rationis. Sequamur igitur in hoc tractatu magnos huius artis magiſtros authores, ſcilicet Ariſtotelem, Auicennam, Conſtantiũ, Philemonem, Loxum, Palemotium, incipientes à complexionibus. Melancholicos triſtes & graues eſſe dicimus, ſanguineos verò horum oppoſita habere videmus. Cholerici faciles ſunt ad iram & phlegmatici pigri ſunt & ſomnolenti. Phyſionomia ſexus eſt, quòd maſculus animus vehemẽs eſt ad impetus, ſtudioſus, & animoſus: fœminæ autẽ miſericordes ſunt

Diuerſæ mẽbrorum diſpoſitiones, diuerſos actus indicant & nõ neceſsitant.

Melancholicorum, ſanguineorum, chelericorum, & phlegmaticorum complexiones.

Maſculorũ & fœmineorum diuerſæ complexiones.

Capillorũ diuersorum declaratio.

& timidæ. Capilli molles, & rari, hebes ingenium proloquuntur. Item capilli crispi pronuntiant hominem timidum, & lucri cupidum. Capilli nimium depressi & fronti imminentes ferum declarant animum: & his concordat capitis vrsini capillatura. Item capilli flaui, crassi & albi indicant indociles. Capilli verò subnigri, si sint moderatè tenues, mores indicant bonos & bonam hominis complexionem.

Capitũ diuersorum indicatio.

Caput nimis magnũ, stolidum indicat. Caput autem globosum, & breue, est sine sapientia & memoria. Caput humile superius, & quasi planum insolentiæ, & dissolutionis dat indicium. Caput oblongum aliquantulum, & malleo simile, hominem circunspectum ac prouidum indicat.

Frontium descriptio.

Frons angusta nimis indocilem & voracem declarat: lata verò paruitatem significat discretionis: sed rotundat designat iracundiam. Item humilis & demissa significat verecundum . & non admittentem turpia. Item quadrata & moderatæ magnitudinis, magnæ sapientię & magnanimitatis est indicium.

Superciliorũ descriptio.

Supercilia arcuata , quæ coniunguntur vsque ad cornu nasi, significant subtilem & studiosum in omnibus operibus suis. Si autem ibidem coëunt, tristem hominem,

nem,& parum ſapientem demonſtrant. Si autem arcuoſitas declinat ad tempora,& ad gibboſitatem genarum, ſignificant negligentem. Item ſupercilia ſi ſint longorum & multorum pilorum, ſignificant ferum,& magna meditantem. Oculi qui tanquam guttulæ viroris nitidi relucent, mores cõpoſitos indicant. Quando variè mouentur, vt modò currant, modò quieſcant, ſignificant mala reuolui iam in animo, ſed nondum eſſe perpetrata. Oculi glauci, ſplendore tamen micantes, ſignificant audacem & peruigilem ad malitiam. Oculi magni trementes & obſcuri ſignificant potationem vini,& intemperantiam veneris. Oculi purè nigri ſignificant imbecillem,& ſine virtute animum,& lucri auidum. Quando autem guttulæ rubentes aliquantulum ibi ſunt,& tamen nigræ apparent, animum iuſtum, probum,& ingenioſum oſtendunt. Vbi autẽ in nigris oculis guttulæ vehementer rubent,& aliquæ tendunt ad quadraturam,& quædam ſunt pallidæ, quædam glaucæ,& circuli qui forinſecus ambiunt pupillas, ſunt ſanguinolenti,& ſunt magni oculi,& nitor pupillæ moueatur, vt mouetur palpebra, tales inquam oculi ſignificãt animum, qui

Oculorum deſcriptio.

omnium excedit morem ferarum: quicquid enim nefandorum cogitari potest, talibus oculis perpetrabile est, nec etiam à domestico cessabunt sanguine. Oculi nimium prominentes rubicundi, & parui, linguam declarãt effrenatam, & corpus instabile. Oculi acriter intuentes, si sunt humidi, indicãt hominem veridicũ, ac in agendis velocem ac prouidũ. Oculi qui frequenter clauduntur, & frequenter referantur, timidum ac imbecillem declarant. Oculi multæ apertionis significant stultum & inuerecundum. Si autẽ multæ clausuræ sunt, significãt mobilem & inconstantem in omnibus factis suis. Aures prominentes & valde magnæ significant stoliditatem, & garrulitatem, & imprudentiam: sed valde paruæ, malignitatis sunt indicia. Aures nimium rotundæ, indocilem significant. Aures oblongæ & angustæ, inuidiæ signa sunt. Aures iacentes, & supra caput applicatæ, pigritiam designant. Genæ crassæ signant ignauiam, & somnolentiam, nimium autem tenues malignitatem. Genæ rotundæ inuidiæ arguuntur. Nares patulæ, alacritatis & fortitudinis dant indiciũ: longę verò tenues, mobilitatis, & leuitatis, signum habẽt. Narium autem pars, quæ iux

Aurium descriptio.

Genæ descriscribuntur.

Narium expositio.

iuxta frontem eſt, ſi nec alta, nec humili, ſed æquali linea deſcendat, virile ſignum eſt: & prudentiam & cõſtantiam demonſtrat. Nares minores debitò, furibus aſsignantur. Omnis vultus cùm plenus eſt, & craſſus, ignauum & voluptatibus deditum ſignificat: vultus dependens cogitatorem ſubdolum indicat. Labia tenuia in ore maiori, ſi ſuperius labium aliquantulum exuperet ſuper inferius, magnanimum indicat & fortem. Tenui verò & parui oris imbecillem animum & verſutum indicant. Labia verò ſoluta aliquantulum ab ore dependentia, inertem demonſtrant. Nam in aſinis & equis antiquis ita inuenitur. Os paruum conuenit tam vultibus muliebribus, quàm hominibus effœminatis: ſed quod vltra modum dilatatur, voracem indicat, & immitem, & impium. Talis enim oris rictus marinis monſtris conuenit. Mentũ prolixum aliquantulum demonſtrat minus iracundum, & minus perturbatum. Qui os paruum & breue mentum habent, immites ſunt & inuidi. Hoc enim Plato ad ſerpentes referebat. Vtilius eſt mentum commenſuratum, ſecundùm aliquid ad quadraturam accedens. Mentum ſi longè in prolixum diſtendatur, dolis aſſuetum

Vultus explanatio.

Labia deſcribuntur.

Ora explanãtur.

Mentum exprimitur.

Vocum significatio. tum ostendit. Vox similis existens voci ouium, aut caprarum, stultitiæ habet iudicium. Quod autem in modum auium vocem intendunt, de facili fiunt leues. Vox tenuis & quasi lugubris, tristem indicat & suspiciosum. Quorum vox in nares incurrit, ita vt nares consonent, mendaces sunt & maleuoli, ac malis alienis

Ceruicum indicatio. gaudentes. Ceruix longa & tenuis eum significat, qui maligna meditatur. Ceruix rotunda probat virtutem animi, & corporis humilitatem. Ceruix breuis indicium est eius, qui cum temeritate audax est. Ceruix nimis erecta insolentem & contumacem dicit. Pectus quod mul-

Pectoris expositio. tis carnibus est congestum, indociles & ignaros indicat. Pectus quod longius est, quàm venter, prudentem indicat. Pectus si cum ventre nimietate pilorum tegatur, significat hominem instabilem, & animum sine religione ac pietate. Cùm autem solùm pectus capillos præfert, ani

Humerorum descriptio. mosum designat. Humeri tenues & qui in acumine erecti sunt, insidiosum indi-

Brachiorum indicia. cant hominem. Brachia quando in tanta prolixitate extenduntur, vt erecto corpore extremitas medij digiti appropinquat ad genu, licet fortè à mensura quatuor digitorum deficiat, huiusmodi habil

habiles homines & fortes dicit, cùm autem prolixitas hæc ad femur desinit, vel parum vltra, declarat homines maleuolos, & malis alienis gaudentes. Manus nimium breues & exiguæ, fortes designant & sagaces. Crassæ manus, si digitos breues vltra modum habeant, tergiuersorem declarant, insidiosum, & furem. Manus indomitæ, i. intortæ & tenues, loquaces significant & voracem. Vngues albi plani & molles ac tenues, ac rubentes, & bene perlucidi, optimum ingenium indicant. Vngues inflexi, & curui, impudentes indicant & rapaces. Vngues breues nimium, declarant malignum. Digiti collecti & globati auarum dicunt, & malignum. Digiti parui & tenues stultum demonstrant. Digiti verò parui & grosi inuidum indicant, & audacem. Latera tenuia, & angusta, timiditatem indicant. Latera referta carnibus, & dura, ostendunt hominem indocilem, hæc enim ad ranas secundùm Platonem referuntur. Pars cruris quæ sub genu est, quæ vocatur sura, quando plena est, & quasi grauida, intemperatum hominem significat, & imprudentem: molles suræ effœminatis asignantur. Pedes crasi & breues valde, infirmum hominem indicant.

Manuum declaratio.

Vnguium descriptio.

Digitorum expositio.

Laterũ explanatio.

Cruriũ significatio.

Pedum descriptio.

cant. Pedes nimium prolixi ad hominem dolosum referuntur. Pedes pertenues & breues produnt hominem malignum. Qui longis passibus incedunt, magnanimi esse solent, & efficaces. Qui celeriter incedendo se comprimit, & vultum deducit, atque totum corpus implicat, significat timidum, parcum, & versutum. Qui breues passus habet, eundóque accelerat, malignus esse dicitur atque imbecillis. Color cutis niger versutum indicat. Color albus rubeúsque fortes animosósque ostendit. Color vehementer albus cum pallore, defectum virtutis significat ex nimia victoria phlegmatis. Color ignitus lucentibus oculis ad insaniam vergit. Color medius inter nigrum & album qui declinat in brunũ, si clarus est, ostendit virum boni ingenij, & bonorum morum.

Colorum descriptio.

De regulis generalis physionomiæ.

CAPVT LIX.

Membra proportionata quid signant.

GEneraliter ergo tenẽdum est, quòd membra quæ in proportione sunt naturali quo ad figuram, colorem, quantitatem, situm, & motum, indicant mentis

tis bonam habitudinem naturalē. Membra verò quæ non habent proportionem debitam in figura, quantitate, ſitu, & motu, peruerſam mentem indicant. Propterea dicebat Plato, quòd quæcunque ſimilitudo animalium aliquorum in hominibus eſt, tales homines etiam imitantur talium mores. Nota inſuper habent quòd licet per ſigna membrorum naturalium mores hominū cognoſcantur, non tamen imponunt neceſsitatem, ſed oſtendunt inclinationem naturæ: nec ſemper denuntiant affectus hominum, ſed frequenter & probabiliter. Item propter ſigna exteriora, de quibus dictum eſt, non ſtatim proferendum eſt iudicium: quia fortè ſignum eſt per accidens, & non per naturam: & fortè victum eſt per cōtrariam conſuetudinem, & freno rationis tenetur. vnde narrat Ariſt. quòd diſcipuli Hippocratis detulerunt Philomeno excellenti phyſionomo pictam imaginem Hippocratis qui pronuntiauit de ipſo, quòd eſſet vir luxurioſus. Illis autem indignantibus, & culpantibus Philomenem, quòd de optimo viro taliter iudicaſſet, retulerunt hoc Hippocrati: qui confeſſus eſt Philomenem hoc rectè iudicaſſe, ſed ex amore philoſophiæ

Non proportionata quid indicant.

Signa mēbrorum non neceſsitant, ſed inclinationē naturæ oſtendunt.

Non indicandum propter ſigna.

Ioan. 7.

Hiſtoria Hippocratis.

sophiæ & honestatis dixit se concupiscentias cordis sui vicisse: & accepisse per studium, quod naturæ fuerat denegatum. Denique sciendum est quòd signa exteriora non referuntur nisi ad eas passiones, quæ naturaliter insunt homini, sicut est ira, concupiscentia, & huiusmodi: non autem ad eas, quæ sunt animæ solius, sicut est musica, geometria, & similia. Sciendum quoque, quòd in oculis principaliter consistit omnis perfectio physionomiæ: & si oculorum indidicium confirmat cæterorum membrorum iudicium, tunc ratum dicit Loxus Aristo. esse indicium, vt in leprosis. Si autem contrariantur, tunc præualent indicia oculorum: propter quòd omnes physionomi affirmauerunt oculum esse verum cordis nuntium.

In quibus perfectio physionomiæ consistat.

De toto homine.

CAPVT LX.

Hominis compositio.

POstquam expeditum est de homine ex parte mentis & ex parte corporis, nunc dicendum est de ipso prout est compositus ex vtroque: vbi specialiter ostenditur Dei potentia: quia naturas

tam

tam distantes coniunxit in vnam naturam perfectam scilicet corpoream & incorpoream, quæ maximè distant in prædicamento sũbstãtiæ. Præterea cùm esset vna sola creatura quæ habebat intus cognitionem per intellectũ, vt angelus: & alia, quæ habebant foris per sensum, vt quodlibet animal brutum, fieri debuit creatura ad cõplexionem, &c. decorem vniuersi, propter perfectionem vniuersitatis, quæ hac duplici cognitione esset prædita, vt posset legere in libro scripto intus & foris, hoc est, in creatore, & in opere suo. Vnita est anima corpori multiplici ratione, licet separata dignior videatur. Prima ratio est, vt per cõiunctionem disparium naturarum erigeretur mens ad sperandam illam vnionem, quæ erit inter animam & spiritũ increatum. Alia ratio est, vt anima seruiẽdo Deo in corpore, habeat maius meritum: quia vbi maior pugna, ibi maior victoria, & per consequens maior corona. Difficultas enim operis multùm valet ad efficaciam merendi. Tertia ratio est propter cõplementũ vniuersi. Cùm enim (sicut dictum est) quædã esset creatura purè spiritualis, quædam purè corporalis, conueniẽs fuit fieri creaturam mixtam, scilicet partim

Apoc. 5.

Animalia vnita corpori & quare.

Matth. 11.

Gen. 1.

spiritualem,& partim corporalẽ. Quarta ratio est,quia sicut corpus viuum valet ad fructum pœnitentiæ:sic post mortem resuscitatum valebit ad consecutionem stolæ duplicatæ:quia non solùm anima, sed etiam corpus præmiabitur dote sua. Quinta ratio est, quia homo ex defectibus corporis multam habet materiam humiliationis, iuxta id, Humiliatio tua in medio tui. Sicut enim anima ex coniunctione ad corpus, plura consequitur bona: sic & multa contrahit incommoda. Primò,peccati originalis inquinationem. Iob 14. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Secundò peccati pronitatem:Gen.8.Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua. Tertiò bene operandi difficultatem. Prouerbiorum 24. Per agrum hominis pigri transiui,& ecce totum repleuerant vrticæ. Quartò,intellectus hebetudinem:Sapient.9.Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Quintò continuam impugnationem. ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Sextò curarum solicitudinem. Matt. 6. Dico vobis,ne soliciti sitis animæ vestræ quid mandu. &c. Septimò passionum multiplicitatem:Iob.13. Homo natus

Matth.4. Phil.3. Matth.13.

Mich.6.

Anima corpori vnita commoda & incómoda contrahit & quæ.

tus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Octauò gloriæ retardationem, gloriam enim percipere non possumus, quandiu in corpore detinemur: propter hoc Apostolus cupiebat dissolui & esse cum Christo. Philip. 1.

De proprietatibus hominis.

CAPVT LXI.

PRoprietates hominis sunt istæ, discernere inter honestum, & turpe: vnde solius hominis est honestum prosequi, cum omnia bruta non nisi vtilia & delectabilia prosequantur. Item passiones ordinare ad limitem rationis. Supra mundum per intellectum eleuari: & ideo quando quis per adhæsionem in terrenis, se mundo inferiorem facit, iam quasi honore humanitatis exutus; proprietatem accipit bestiæ, ita vt dicatur fieri per immunditiam porcus, per iram canis, per rapinam leo, & sic de aliis: quod Plato vocauit fœdam animarum incorporationem (quod quidam malè intelligentes, crediderunt Platonem dixisse quòd animæ exeuntes de corpore, intrabant bestias, quod falsum est) Amicitiam habet secundum omne genus amicitiæ: & in hoc differt à brutis, quæ

Solus homo honestū prosequitur.

In maximam incidit homo miseriam per adhæsionem terrenorum.

Amicitia homo à brutis discernitur.

non habẽt amicitiæ ſpeciem, niſi quæ delectationis eſt, vel connutritorum, & huiuſmodi. Intellectis theoricis eminentibus ſpeculari, & delectari talibus. Vere cũdari in turpi perpetrato. Propter quod inemendabiles dicũtur inuerecundi, quia in aliquo mutati ſunt à rationis honore, pecorinam naturam aſſumẽtes. Perfectè eſſe coniugale animal, eò quòd legibus ordinatas faciat honeſtas nuptias. Ciuile animal eſſe, quia diſtributiones, & cohabitationes, & fœdera, & pugnas perfectas habet ex vrbanitatibus ordinatas. Diſciplinæ eſſe perceptibile propter rationis vſum. Eſſe animal manſuetum natura propter ciuilitatem. Eſſe animal riſibile, gloriabile, propter perfectas gaudendi rationes, quæ ſoli contingunt homini. Eſſe microcoſmum id eſt minorem mundum, eò quòd de omnibus creaturis aliquid habeat homo, videlicet eſſe cum lapidibus, vegetari cum arboribus, ſentire cũ animalibus, intelligere cũ angelis. Ex duplici natura eſſe cõpoſitum, ſcilicet corporali & ſpirituali. Creaturarum eſſe dignißimam. Eſſe animal rationale & mortale. Humana fragilitas in hoc conſiſtit quòd in homine eſt aßiduitas deficiendi, impoßibilitas ſtandi,

Qui inemendabiles dicantur.

Homo manſuetum animal.

Homo microcoſmus & quare.

Homo ex duplici natura compoſitus.

Humana fragilitas in quo conſiſtat.

facilitas

facilitas cadendi, difficultas resurgendi, Prouerb.24.
vilitas nascendi, incertitudo moriendi Iob.14.
Defectus humanus est, quia quicquid ha- Gen.8.
bemus, aliunde habemus, & imperfectè, Ioan.15.
insuper & amittere possumus. In homi- Sap.7.
ne quoq; est moriendi necessitas, & hæc Matt.24.
est vel illata necessitas, sicut fuit in Adã: Defectus humanus.
vel innata, sicut est in nobis: vel assum- 1.Cor.4.
pta, sicut fuit in Christo. Heb.9.

De primis parentibus.

CAPVT LXII.

SVmma bonitas volens communicare bonum suũ aliis, fecit creaturã rationalem, quæ summum bonũ intelligeret, intelligẽdo amaret, amando possideret, possidendo beata esset. Fecit autẽ Deus primum hominem, formãdo corpus eius per ministeriũ angelorum de limo terræ in agro Damasceno, & inspirauit in faciẽ eius spiraculum vitæ: hoc est, animã creauit, quam corpori facto vniuit. Factus est autem homo ad imaginẽ Dei in naturalibus, & ad similitudinem in gratuitis. Dicitur autẽ homo factus ad imaginẽ Dei potius quã angelus: quia conueniẽtiã habet homo cum Deo intus & extra, quod non habet angelus. Intus enim habet cõuenientiam cũ Deo secundũ memoriã,

Summa bonitas fecit rationalem creaturam & quare.

Gen.1.

Conuenientia hominis cum Deo.

Io.1.8.10.& 17

Psal.49.

intelligentiam,& voluntatem,sicut ange lus,sed extra,cõuenientiam habet quam non habet angelus. Nã sicut à patre est filius,sic ab homine homo eiusdẽ naturæ. Præterea sicut Deus prælatus est omni creaturæ simpliciter, sic homo omnibus

Psal.138. in suo vniuerso. Psal.8. Omnia subiecisti

Act.17. sub ped.&c. Item sicut Deus vbique est, sic anima vbique est in suo habitu, id est in corpore: non quidem per essentiam,

Dignitas humana in qua consistit. sed per potentiam. Dignitas humana est in hoc, quòd Deus fecit hominem ratione sapientem, vita innocentem, dominio potentem. Primum notatur in hoc

Gen.1. quòd homo factus est ad imaginem Dei: secundum quòd ad Dei similitudinem: tertium quia præpositus est homo cunctis animantibus, & aliis creaturis, quæ omnia sibi seruiunt. Ex his nota quòd vo

Mat.18. luntati bonorum hominum non solùm subditur creatura, sed etiam ipse Deus omnipotens. Psal.144. Volũtatem timentium se faciet,&c. Item angeli, qui deputantur ad custodiam. Item dæmones, qui dantur ad exercitium bonorum. Item ho

2.Cor.1. mines boni, qui sunt socij tribulationũ, & erũt socij consolationum. Item homines mali qui bonos magis promouent persequendo, quã possent facere seruiendo.

do. Corpus tale dedit Deus primo homini, quòd animæ subiectum esset, vt esset obtemperans sine rebellione, esset etiam propagabile sine libidine, esset vegetabile sine mortalitate, esset proportionabile quātum ad complexionē æqualem, esset quoq; conforme animæ, vt sicut anima erat innocens, & tamen poterat peccare, sic corpus esset impaßibile, vt tamē posset immortalitatē incurrere: & ideo poterat mori, & non mori: poterat habere sufficientiam, & indigentiam: poterat obtemperare, & rebellare, & hoc fuit ratione naturæ defectiuę ex nihilo creatæ, nec per gloriam confirmatæ. Fuit tamen corpus ita conditum, vt in eo nulla esset pugna rebellionis, nulla pronitas libidinis, nulla imminutio vigoris, nulla corruptio mortis. Hæc autem immortalitas corporis Adæ principaliter fuit ab anima, sicut ab influente, à corporis æquali compositione, sicut à disponente: à ligno vitæ, sicut à vegetante: à regimine verò prouidentiæ diuinæ, sicut ab interius conseruante, & exterius protegente. Factus est itaque homo absque omni culpa & miseria, nec ad culpam habuit fomitis incitamentum. Insuper datum est ei quadruplex adiutorium. Primum

Quale corpus dedit Deus primo homini.

Corpus primi hominis immortale, & quomodo.

Gen. 2.

Felicitas prioris hominis.

Adiutoria data homini.

ad rectè volendum, quod est conscientia. Secundum ad murmurandum contra malum, & ad stimulandum ad bonum, quod est synderesis. Tertium fuit scientia illuminans intellectum ad cognoscēdum Deum suum, sicut seipsum, & mundũ istũ, qui factus fuerat propter ipsum. Quartum fuit charitas accendens affectum ad diligēdum Deum super omnia, & proximum suum sicut seipsum. Prima duo pertinent ad perfectionem naturalium, alia duo ad perfectionem pertinēt gratuitorum, quorum vnum fuit gratiæ gratis datæ, scilicet scientia: aliud gratiæ gratum facientis, scilicet charitas. Accepit homo triplicem oculum, primũ carnis, quo videret mundum: secundum rationis, quo videret animum: tertium contemplationis, quo videret Deum. Et sic oculo carnis videt homo quæ extra se sunt, oculo rationis quæ intra se sunt, oculo contemplationis quæ sunt supra se. Notitiam enim dei habuit, cuius præsentiam quodam interiori aspectu rationis contemplabatur, non tamen ita excellenter vt in patria, nec ita in ænigmate, vt modò in via. Res etiã factas nouit, quia animantibus omnibus nomina imposuit. Notitiam quoq; sui habuit: quia

Oculus hominis triplex.

Homo habuit notitiam Dei & rerum. Gen. 2.

qualis

qualis factus erat, sciuit, & quod agere & quod cauere deberet, intellexit. Fuit quoque sine pœnalitatibus, quia nec esuriuit, nec sitiuit. Itē frigus vel æstus, labor aut infirmitas eum non læsit. Nec mortem expectauit, quia viuus erat ad gloriam transferendus. Vestibus non eguisset, & nudus verecundiam non sensisset. Natura in eo quo ad deformitatem membrorum non errasset. Conceptus fuisset sine pudore, partus sine dolore. Motus membrorum subiecti fuissent voluntati.

Gen. 2.
Admirabilis status primi hominis.

De præceptis Adæ datis.

CAPVT LXIII.

ADam factum Deus in paradisum trāstulit, & ibi de costa dormientis Euam sibi sociā formauit. Hanc nō fecit de capite, ne viro dominaretur: nec de pedibus, ne contemneretur: sed de latere, vt amoris vinculum probaretur. Duplex bonum illis deus præparauit, vnum temporale, aliud æternum. Primum dedit, secundum promisit. Ideo duplex præceptum primus homo habuit, vnum naturæ, ad custodiendum bonum datum. Aliud disciplinę, ad promerendum bonum promissum: & hoc non poterat promereri melius, quàm per puram obediētiam,

Gen. 2.
Eua formatur de costa Adæ, & quare.

Bona quæ à Deo Adæ & Euæ præparata erant.
Duplex præceptum.

quæ tunc mera est, quando præceptum ex se solo obligat, & non ex alia causa: & tale dicitur præceptum disciplinæ, quia per ipsum dicitur quanta sit virtus obedientiæ. Vnde & disciplinæ præceptum dicitur: quia vitare lignum scientiæ non suadebat natura, sed disciplina. Præceptum verò naturæ duplex fuit: vnum de conseruatione indiuidui: vt ibi (Gene. tertio) De omni ligno paradisi, comedetis. Inter quæ ligna fuit in medio paradisi specialiter nominatum lignum vitæ, sic dictum ab effectu, quia corpora primorum parentum debebat continuè vegetare. Aliud fuit præceptũ naturæ pro cõseruatio-
Gen. 1. ne speciei, vt illud, Crescite & multiplicamini. Circa præceptum disciplinæ nota quòd aliquid prohibetur, quia malum. Exod. 20. Non furtũ facies. Aliquid quia occasio mali. Matthæi quinto, Nõ iurare omnino: sicut prælatus multa prohibere potest, quæ tamẽ nõ sunt expressa in sua regula. Aliquid ad probationem obediẽtiæ, & tale fuit præceptum de ligno vitæ.

De paradiso.

CAPVT LXIIII.

HOmo prædictis fultus auxiliis accepit locum paradisi terrestris: inhabi-

tationem

tationem tranquillam. Fuit autem locus ille (vt ait Damascenus) exultationis vniuersæ promptuarium, qui terra excelsior est positus, & temperato ac purissimo aëre circunfulget, plantis semper & floribus ornatus est, bono odore plenus, nullúmque irrationabilium animalium ibi habitat. Præterea habetur in Genesi, quòd à domino paradisus plantatur, fonte, qui diuiditur in quatuor capita, irrigatur, ligno vitæ ac sciẽtiæ boni & mali decoratur, per cherubin & flammeum gladium custoditur. Notandum insuper quòd ibi nullæ sunt tempestates. Duæ quoque ibi sunt hyemes, & duæ æstates, & bis fructificant ibi arbores. In vtroque solstitio habent hyemem, & in vtroque æquinoctio æstatem. Huius autem ratio est, quia paradisus sub circulo æquinoctiali situs est. Item semper habet æquinoctium.

Paradisus terrestris qualis fuerit.

Gene. 2.

Fons in paradiso. lignũ vitæ custodia paradisi.

Gen. 3.

Locus temperatus.

De casu primi hominis.

CAPVT LXV.

INuidens ergo diabolus fœlicitati hominis, in specie serpentis ipsam mulierem, tanquam fragiliorẽ aggreditur tentandam: quam cùm in responsione dubitantem cerneret, fortius institit: &

Inuidia diaboli, & eius astutia.

tandem vincens eam, virũ illa mediante deuicit. Processit ergo sic: Primò scilicet quærendo. Cur præcepit vobis Deus, & cætera. Secundò asserendo falsum. Nequaquam moriemini. Tertio promittendo. Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Processus iste fuit maximæ versutiæ, quia processit experiendo, impellendo, & alliciendo. Experientiam enim accepit interrogatione, impulit in mendacij assertione, allexit in falsa promissione. Allexit autem diabolus mulierem per triplex appetibile, scilicet, per scientiam, quę est appetibilis rationali: per excellentiam ad modum Dei, quæ est appetibilis irascibili: per suauitatem ligni, quæ est appetibilis concupiscibili. Igitur vir peccauit, quia lignum vetitum gustauit: vnde & pœnam accepit, vt in sudore vultus sui, pane suo vesceretur. Mulier autem in duobus peccauit. Nam superbiuit, & vetitum comedit: vnde & duplicem maledictionē habuit, scilicet, Sub viri potestate eris, & hoc propter primum. Item in dolore paries, & hoc propter secundum. Diabolus verò in serpente inuidit, mentitus est, decepit: vnde propter primum dictum est ei. Supra pectus tuum gradieris: propter secundum,

Gen. 3.

Processus tentationis versutus.

Allexit diabolus mulierem & quomodo.

Homo peccauit, & quare.

Gen. 3.

Mulier peccauit, & quomodo.

Serpens.

Gen. 4.

Terr

Terram comedes. Propter tertium. Ipſa conteret caput tuum. Si autem ſcire volueris quis eorum plus peccauit, ſcilicet vir an mulier: notandum eſt quòd quantũ ad aliqua plus peccauit mulier & quãtum ad aliqua plus vir. Nam mulier plus peccauit quo ad peioris finis intentionẽ. Voluit enim fieri ſicut Deus: ſed vir intendebat non contriſtare delicias ſuas. Item mulier peccauit in plures, quia in ſe, in Deum, & in proximum. Item damnoſius peccauit mulier, quia plures maledictiones recepit. Vir autẽ peccauit plus quantum ad originẽ, quia ex certa ſcientia. Item vir peccauit maiori ingratitudine. Quærunt multi cur Deus hominem fecerit qui peccare poſſet, & ad hoc aſsignantur plurimæ rationes. Prima eſt, vt oſtendatur diuina potẽtia, qui ſolus inuertibilis eſt, omnis autem creatura vertibilis eſt. Secunda, vt declaretur Dei ſapientia, quę de malo ſcit eligere bonum: quod non potuit fieri niſi Deus creaturam feciſſet vertibilem in malũ. Tertia, vt manifeſtetur Dei clemẽtia, qua Chriſtus per mortem ſuam hominem perditũ liberauit. Quarta, vt oſtẽdatur Dei iuſtitia, qua non ſolùm reddit bonis præmia, ſed etiam malis ſupplicia. Quinta,

Quis grauius, aut plus peccauit vir an mulier.

Homo peccabilis & quare.

Iob. 14.

Ma. 3.

Matth. 16. & 25.

vt homo nō sit peioris cōditionis, quàm aliæ creaturæ, quas omnes Deus sic administrat, vt eas propriis motibus agere sinat: vnde & hominem in proprio arbitrio relinquere debuit. Sexta est, laus humana. Laus enim est viri iusti, qui potuit transgredi, & non est transgressus. Septima est, decor vniuersi, quia opposita iuxta se posita magis elucescūt, ita mali bonos commendat adinuicem comparati. Octaua ratio est, quia boni exercitantur & probantur per malos. Adam autem & Eua post peccatum de paradiso expulsi sunt, sicut Lucifer de cælo: & in hac valle miserię habitātes facti sunt mortales. Nam sicut in cælo est non posse mori, sic in inferno est semper mori. In mundo medio posse viuere, & posse mori. Ex his patet quòd primus status hominis fuit innocentiæ: secundus gratiæ: tertius culpæ: quartus pœnitentiæ: quintus gloriæ. Dum enim inordinatè erexit se suprà se, cecidit miserabiliter infra se, scilicet à statu innocentiæ, & gratiæ in statū culpę & miseriæ. Item quia factus est inobediens suo superiori, iusto Dei iudicio factum est vt sibi fieret inobediens suum inferius, scilicet caro, & maximè circa membra virtuti generatiuæ deseruienti.

Eccl. 15. Eccl. 31.

Gen. 3. Isa. 14. Apoc. 12.

Posse mori, & non posse vbi.

Status hominis quot & qui.

Inobedientia primi hominis quanta.

De ordine tentationis in nobis.

CAPVT LXVI.

ORdo tẽtationis qui fuit in primis parẽtibus, etiam in nobis completur. Nam ſicut ſerpens vbi ſuggeſsit, mulier delectata eſt, vir comedit: ſic in nobis ſecundum Gregorium, diabolus gerit ſerpentis officium: ſenſualitas verò, quæ in carne eſt, officiũ mulieris, & ratio tenet locum viri per conſenſum. Vel dicas ſecundũ Auguſtinum, quòd ſuggeſtio ſerpentis eſt primus motus ex fomite: comeſtio verò mulieris, delectatio cogitationis, ſcilicet per inferiorẽ partẽ rationis, ſed comeſtio viri eſt conſenſus ſuperioris partis rationis. Per hæc enim tria, ſcilicet, ſuggeſtionem delectationem, & conſenſum, homo in tentationem ducitur: quia tentatio per ſuggeſtionẽ inchoatur, ſed per delectationem progreditur, per conſenſum autẽ conſummatur. Sunt autem alia tria, per quæ quis in tentatione detinetur, ſcilicet opus prauum, conſuetudo, & deſperatio. Sciendum item eſt quòd tentatio eſt triplex. Prima eſt à diabolo, vel per modum ſuggeſtionis, vel per modum afflictionis. Secunda eſt à mundo, qui voluptate vel vanitate allicit,

Tentat nos ſerpẽs ceu primos parentes.

Homo in tentationem ducitur, & per quæ.

Tentatio triplex, & à quibus.

1. Ioan. 2.

Eccle. 2.

cit, vel persecutione frangit. Tertia est carnis, quæ per sensualitatē, ac fomitem ad peccatū impulit: quibus ratio consentiens peccatum perficit. Duæ sunt tentationis species: Prima scilicet diaboli, secunda mundi, & sunt extra nos, & nō habent peccatum. vnde Augustinus. Tentatio cui non cōsentitur, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis. Tertius modus tentandi est intra nos, & est peccatum veniale, cū primus motus est tantùm: sed mortale, si consensus aduenerit. Contra prædictos tētatores dedit nobis Deus tria remedia: quia contra diabolū habemus spiritus & angelos bonos, qui ad bonum nos stimulant, & contra insultus diaboli defendunt. Item contra mūdum habemus exempla sanctorum, quos nec alliciebant mundi blandimenta, nec terrebant supplicia. Item contra carnem habemus bona naturalia, scilicet synderesim, & vim irascibilem, quæ naturaliter nos docent non acquiescere carni, sed spiritui. Habemus etiam gratuita, scilicet charitatem, temperatiam, & huiusmodi, quibus carnis vitia mortificamus. Est autem differentia inter tentationes, quæ sunt à diabolo, & quæ sunt à carne. Tentationes enim quæ à diabolo sunt, sæpe

Tentationis species quot.

Remedia contra tētationes.

Psal. 90.

1. Mach. 2.

Rom. 8.

Gal. 5.

Differentia tentationum.

fæpe oriuntur præter rationem, vt cùm nuper satiatus famem patitur, & post lõgam dormitionẽ somno grauatur. Tentationes verò quæ sunt à carne, frequenter surgunt propter necessitatem, sed interdum excrescunt in superfluitatem, vt si cibus post ieiuniũ immoderatè appetitur, vel in comedendo mensura & modus non tenetur. Tentatio autem multiplex est: quædã est probationis, & hæc est à Deo secundũ quòd Dominus tentauit Abrahã. Quædã exanimationis, & hæc est ab homine. Quædã præcipitationis, & hæc est à diabolo, qui sic primos parẽtes tentauit. Quædã delectationis, & hęc est à carne: Quædã cõsensus, & hæc est rationis. Tentationũ quatuor sunt species. Prima est aspera, hæc autẽ fit de laboribus incõsuetis in principio cõuersionis. Secunda est vana, & oritur de spiritualibus prosperitatibus, vt cùm quis de virtutum successibus gloriatur. Tertia est dubia, vt quando quis ambigit quid certum de aliqua re tenere debeat: vnde accidit quòd lentior quisq; ad bonum redditur, quãdo id quod agit, bonũ esse dubitatur: & pronior fit ad malum, quando malum esse nescitur. Quarta fraudulẽta: vt quãdo diabolus in angelum lucis se transfi-

Gen. 22.

Gen. 3.

Tentationum species.

2. Cor. 11.

gurat, sub specie scilicet virtutum inducens vitium. hæc fit quando suadēdo honestatem, inducit superbiam, vel dissuadēdo discretum obsequiū, inducit nimiū carnis commodum, vel suadēdo iustum iudiciū, inducit crudelitatem: vel suadēdo misericordiam, inducit remissionem & negligentiam: vel suadendo largitatē, inducit prodigalitatem, & sic de aliis. In talibus autem periculosissimum est periculum nō videre. Primam appellat Psalmista timorem nocturnum: per noctem enim aduersitas designatur. Secundam appellat, sagittam volantem in die: quia per diem prosperitas designatur. Tertiam appellat, negotium perambulās in tenebris, & hæc propter dubium perplexitatis. Quartam vocat dæmonium meridianum: vnde dicit. Non timebis à timore nocturno, à sagitta, &c. De his quatuor generibus tentationum idem ait. Super aspidem, quo ad primum: & basiliscum, quo ad secundum: & cōculcabis leonem, quo ad tertium: & draconem, quo ad quartum. Propter prædictas tentationes vel deceptiones diaboli nō sunt etiam licita facienda: & hoc in quinq; casibus. Primus est si diabolus suadet homini aliquid esse bonum faciendum, quod

Psalm. 90.

Timor nocturnus, sagitta volans, negociū perambulans, dæmoniū meridianū, quid.

Ibidem.

Licita nō sunt facienda & in quibus casibus.

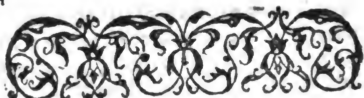
quod videatur ſuis conſiliis conſentire: vnde Chriſtus ipſo ſuadente noluit facere panem de lapidibus, quod tamẽ opus bonum fuiſſet. Secundus, ſi proponatur aliquod opus contra legem Dei non eſt faciendum. Vnde Machabæi nolebant comedere carnes, quas tempore neceſsitatis comedere licuiſſet. Tertius, quando bonum fit cum ſcandalo aliorum. ad Corinth. 8. Peccantes in fratres, &c. & loquitur de idolothytis. Quartus eſt quando bonum fit per oſtentationem. Iob cap. 36. Si oſculatus ſum manum meam, quæ eſt iniquitas maxima. ſuper quod dicit Gregorius, Manum ſuam oſculatur, qui laudat quod facit: & hæc eſt iniquitas maxima. Quintus cum impedit obedientiam ſuperioris: quia licet propter mandatum prælati nunquam malum debeat fieri, poteſt tamen bonum aliquando propter obediẽtiam prætermitti. Remedia autem contra tentationes ſunt, memoria dominicæ paſsionis, mortificatio carnis, vtile exercitium, declinatio occaſionum conculcatio, principij tẽtationum. Vnde monet ille prudenter, cum inquit: Principiis obſta: ſero medicina paratur, cùm mala per longas inualuere moras.

Matth. 4.

2. Mach. 7.

Manum ſuam qui oſculatur.

Remedia contra tẽtationes.

COMPENDII TOTIVS THEOLOgicæ veritatis liber tertius, de coruptela peccati.

De malo genere.

CAPVT I.

Malũ triplex opponitur.

ALVM triplex eſt, videlicet culpæ, pœnæ, & dãni: quod opponitur triplici bono, ſcilicet honeſto, delectabili, & vtili. Nam culpæ opponitur honeſtũ, pœnæ opponitur delectabile, damno opponitur vtile. Malũ eſt vtile multis modis. Primo propter ſuam ordinationem, quia per vilificationem ponitur in loco inferiori in vniuerſitate rerum, vnde bene ordinatur: ſicut ordinatè ponitur diabolus in inferno, & fur in patibulo. Secundo modo vtile eſt propter ſuam coactionem. Amaritudo enim conſcientiæ cogit hominem

Malum vtile & quomodo.

nem à peccato recedere. Ierem. 2. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Item in eodem. Vide quàm malum & amarũ est te dereliquisse Dominum Deum tuum. Tertio est vtile per ipsius mali cõsideratioñe. Ex eo enim ꝙ homo malum videt, naturaliter proficit: quia sicut homo naturaliter bonũ appetit, ita naturaliter horret malũ & fugit.

De peccati diffinitione.

CAPVT II.

POst malũ in genere sequitur de malo culpæ in specie. Diffinitur autem peccatum multis modis. Primò sic ab August. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. Secundò sic ab eodem. Peccatum est dictum vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Tertio sic ab Amb. Peccatum est præuaricatio legis diuinæ, & celestiũ inobedientia præceptorum. Quartò sic ab Aug. Peccatum est spreto incommutabili bono, rebus mutabilibus adhærere. Prima diffinitio datur secundùm causam efficientem, secunda secundùm causam materialem, tertia secundùm causam formalem, quarta secũdùm causam finalẽ. In quarta diffinitione nota quòd

Peccatũ quid.

Peccatum secundùm causas.

in peccato duo sunt, scilicet auersio à creatore, & conuersio ad creaturam: quorum primum est quasi formale, secundũ quasi materiale. Et in actione non est peccatum ratione conuersionis, si non sistatur in creatura: sed ratione auersionis, in qua est deformitas & contemptus. Quòd autem ratione conuersionis non sit peccatũ principaliter, patet: quia potest fieri venialiter quandoq;, vt quando quis delectatur in creatura plus debito, sed tamen citra Deum. Quandoque, etiam quis potest delectari in creatura sine omni peccato, vt cum delectatio naturalis est tantum, secundum quod visus delectatur in viridi, & gustus in dulci, & sic de aliis. Interdum potest etiam quis delectari meritoriè, quando scilicet ad Deum refertur, vnde psal. 91. Delectasti me Domine in factura tua, &c. Sed tunc sumitur delectatio pro motu, non pro passione.

Delectari.

Quid sit peccatum secundum rem.

CAPVT III.

Peccatum nihil propter tria.

TEnendum est de peccato quòd non est substantia, vel res aliqua, sed defectus & corruptela. Et dicitur peccatum nihil, propter tria. Primò, propter defectum, quia peccatum non est aliqua res

natura

naturalis, ſed corruptio boni. Secundò, propter defectum, quia peccatũ annihilat hominem, & deficere facit à vero eſſe. Tertiò propter deſpectum qui vilem facit hominem, & indignum præmio. Circa prædicta tamen ſciendum eſt quòd aliud eſt peccati actus, aliud habitus, & aliud macula peccati, ſiue reatus. Actus peccati eſt aliquid: ſed quando amplius non fit, eſſe deſinit etiam ſine gratia: ſed peccati habitus qui relinquitur malis ex actibus, etiam aliquid eſt, & remanet interdum etiam ceſſantibus actibus, & poſt infuſam gratiã, ac peccati remiſsionem. Peccati verò macula ſecundum rem, nihil eſt, & tamen deformat animam non per modum paſsionis, ſed priuationis, ſicut trũcatio membri deformat corpus & maculat. Dicit etiã Augu. quòd etiam ſicut abſtinentia nulla eſt res, & tamẽ ex ea corpus languet, ita peccatum non eſt res aliqua vel ſubſtantia aliqua, & ex eo tamen natura corrumpitur, ſed deletur per gratiam. Notandum præterea quòd peccatũ quandoq; trãſit actu, & remanet reatu: ſicut peccatũ actuale. Quãdoq; eſt ecõuerſo, cum peccatum tranſit reatu, & remanet actu, ſicut patet in peccato originali poſt baptiſmum. Quandoq; trãſit

Peccati actus.

Habitus peccati, macula.

actu simul & reatu, sicut peccatum actuale post pœnitentiam perfectam. Quandoque remanet actu & reatu, sicut peccatum originale ante baptismum.

Quid sit peccatum secundùm nomen.

CAPVT IIII.

Peccatum dicitur macula. PEccatum habet multa nomina. Vocatur enim macula, & hoc quia imaginem animæ deformat. Reatus. Item reatus, quoniam ad pœnam æternam obligat. Pollutio. Item pollutio & hoc quantum ad contagionem contractam ex terrena delectatione. Pœna. Item vocatur pœna, inquantum respicit peccatum primi hominis, in quo natura nostra corrupta fuit. Delictum. Item delictum, secundum quod est recessus à dignitate gratiæ habitæ. Culpa. Item vocatur culpa, prout respicit pœnam. Offensa. Item offensa, & hoc quia cõtra Deum est. Præuaricatio. Item præuaricatio, & hoc inquantum mandatum Dei respuitur. Vitium. Item vitium, id est, defectus bonorum naturalium. Peccatum. Item peccatum, prout est conuersio ad bonum commutabile. Scelus. Item vocatur scelus propter iniuriam Dei magnã. Nefas. Item nefas, prout est illicitum personæ perpetranti. Crimen. Item vocatur crimen, prout est dignum accusatione & pœna.

De origine peccati.

CAPVT V.

QVanuis peccatum ſit contrarium ipſi bono, non tamen habet eſſe niſi in bono, nec ortum trahit niſi à bono, quod quidem bonum eſt liberum arbitrium, ac voluntas, à qua peccatum eſt ſicut à prima origine, & in qua eſt ſicut in proprio ſubiecto. Voluntas igitur eſt cauſa peccati: cauſa dico, non efficiens, ſed deficiens. Voluntas enim ſecundùm quòd habet reſpectum ad ſuũ principium à quo eſt, ſcilicet ad Deum, nõ eſt nata elicere ex ſe niſi bonum: ſed ſecundùm quod habet reſpectum ad principiũ ex quo eſt, quod eſt nihil, cùm ipſa voluntas ſit ex nihilo, tendit ad defectum. Si ergo volumus ſcire vnde ſit malum culpæ materialiter, dicemus quòd ex abſentia debiti boni, ſcilicet ſpeciei, modi, & ordinis. Sed ſi velimus ſcire vnde ſit originaliter, dicimus quòd à voluntate, ſiue à libero arbitrio. De progreſſu autẽ peccati, nota quòd peccatum initiatur in cognitione, procedit & creſcit in dilectione, perficitur in conſenſu. Circa progreſſum peccati ſciendum quòd quædam antecedunt ipſum peccatum, quædam ſe-

Cauſa peccati.

Peccatũ vnde.

Origo peccati.

De progreſſu peccati.

Peccatum an-

tecedunt, sequuntur, circunstant.

quuntur, quædam circunstant. Peccatum antecedunt aliqua ex parte auersionis, aliqua ex parte conuersionis. Ex parte auersionis antecedunt ipsum peccatum ista, contemptus, omissio, ingratitudo, inobedientia. præuaricatio. Illa verò quę peccatum antecedunt ex parte cōuersionis, sunt hæc, cogitatio, libido, concupiscentia, delectatio, peruersa intentio, cōsensus. Alia sunt, quæ sequuntur peccatum, sicut est macula, id est, deformatio imaginis Dei: & reatus, id est, obligatio ad pœnam æternam. Sunt adhuc alia, quæ peccatum comitantur, vt sunt peccatorum circunstātiæ, quæ peccatum aggrauant, aut diminuunt, quæ continētur in hoc versu: Quis, quid, vbi, per quos, quotiens, cur, quomodo, quando. Actio etiam illa per peccatum deprauatur, quæ est de genere bonorum, quandoque in principio, quandoque in medio, quandoque in fine: & hoc per malam intentionem, vel per negligentiam, vel per vanam gloriam.

Peccatum maius & minus.

Vnum peccatum dicitur maius altero multis modis, scilicet causalitate, vt peccatum luciferi: vel generalitate, vt peccatum Adæ: vel deformitate, vt peccatum Iudæ: vel difficultate remittendi, vt peccatum in spiritum sanctum:

ctum: vel periculositate, vt peccatũ ignorantiæ: vel inseparabilitate, peccatum cupiditatis: vel pronitate, vt peccatum carnis: vel offensione, vt peccatum idololatriæ: vel expurgandi difficultate, vt peccatum superbiæ: vel mentis cæcitate, vt peccatum iræ. Circa peccati grauitatem, nota quòd nihil est peccatũ in viro perfecto, quod non sit peccatum in imperfecto, nisi in his quæ nouit. Nam perfectio non mutat genus peccati, sed eius quantitatem auget. Peccati grauitas.

De diuisione peccati.

CAPVT VI.

Diuisio peccatorum multiplex est. Alia enim est secundùm causam efficientem secundùm se, vt hæc, Peccatorum aliud est ex impotentia, aliud ex ignorantia, aliud ex malitia. Alia sumitur secundùm causam efficientem ratione annexi, secundùm quam sumitur hæc diuisio, Peccatorum aliud est ex amore malè accendente: aliud ex timore malè humiliante: hoc est dicere, quòd homo potius vult peccatum cõmittere, quàm amato carere: aut malum pœnæ, quod timet, incurrere. Sumuntur etiam peccatorum diuisiones secundùm causam materialem, circa quam primò sumitur hæc Peccatorũ diuisio secũdùm se. Diuisio secundùm causam efficientem. Diuisio secundùm causam materialem.

diuisio: Peccatorũ aliud est cordis, aliud oris, aliud operis. Item hæc: Peccatorum, aliud cogitationis, aliud locutionis, aliud operationis. Secundo modo sumitur sic, Peccatorum aliud est in Deum, aliud in seipsum, aliud in proximum. In Deum diuiditur sic: Aliud in patrẽ, aliud in filium, aliud in spiritum sanctũ. Aliis tribus modis peccatur in Deum, scilicet malè per infidelitatem de Deo sentiendo, item blasphemando, item sacra Dei indignè tractando. Alio modo peccat quis in Deum, scilicet ipsum tentando: & hoc fit tripliciter. Nam quandoque tentat quis Dei potentiam, vt cùm signa petit. Quandoq; Dei iustitiam, vt cùm per candẽs ferrum, vel per duellum, vel similia quis iudicium petit. Quandoque Dei misericordiam, vt cùm quis Dei bonitatem examinãs committit se stultis periculis. In seipsum peccat quis tripliciter, scilicet, necessaria sibi subtrahendo, item superflua sumendo, item vltra vires quippiam aggrediendo. Item in proximum peccat quis tripliciter, scilicet proximo sua auferẽdo. Item sua sibi in necessitate non communicando. Item malo exẽplo illum ad peccatum trahendo. Sumuntur prætereà diuisiones peccatorum secundùm

Peccata in Deum. In seipsum. In proximũ.

Peccatum in patrem, filiũ, Spiritum sanctum.

Tentat quis Dei potentiã, iustitiam, misericordiam.

Peccatum in seipsum.

Peccatum in proximum.

Diuisiones secundùm cau-

dùm causam formalem: & hoc tribus modis: quandoque naturaliter secũdùm qualitatem, vel secũdùm quantitatẽ, vel secundùm relationẽ. Secũdùm qualitatẽ sumitur hæc diuisio. Peccatorũ aliud est commissi, aliud delicti: quorũ primũ est præuaricatio præceptorũ negatiuorum: secundum verò est præuaricatio præceptorum affirmatiuorum. Itẽ prædictum peccatum est duplex contra duas partes iustitiæ, quæ sunt declinare à malo, & facere bonũ. Item alia diuisio sumitur secũdùm qualitatẽ, sic, Peccatorum quædã sunt carnalia, quædam spiritualia: sed carnalia maioris sunt infamiæ, spiritualia maioris sunt culpæ. Secundùm quantitatem sumitur hæc diuisio, Peccatorũ aliud est mortale, aliud est veniale: quorum primũ dicitur peruersio, secundùm verò inordinatio: quoniam peccatũ mortale est auersio totalis à bono incommutabili, & conuersio totalis ad bonum commutabile. Sed peccatum veniale est amor voluntatum in creatura, citra Deũ tamen. Secũdùm relationẽ sumitur hæc diuisio: Peccatorũ aliud est originale, aliud actuale. Vltima diuisio est secũdùm causam finalem: & hoc dupliciter: quia vel secundùm ipsum appetibile, vel secũdùm actũ

sam formalẽ.

Secundùm qualitatem.

Iterũ diuisio secũdùm qualitatem.

Secũdùm quãtitatem.

Secundùm relationem.

Diuisio secundùm causam.

homin

hominis appetentis. Secũdùm ipsum appetibile ſumitur hęc diuiſio, Omne quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ: quorũ primum eſt appetitus voluptatum, ſecũdùm appetitus diuitiarum, tertium appetitus honorum. Secundùm actum hominis appetentis diuiditur peccatum in ſeptẽ vitia capitalia, ſcilicet ſuperbiam, inuidiam, iram, accediã, auaritiam, gulam, luxuriam. Nota quòd quinq; ſunt genera operum. Nam quædam ſunt mala in ſe, vt illa, quæ ſecũdùm ſuam naturã mala ſunt, poſſunt tamen per aliquam circunſtantiam fieri bona, vt homicidium. Quædam ſunt mala ſecundùm ſe, vt illa quæ per nullam circunſtãtiam poſſunt fieri bona, ſicut eſt odire Deum, fornicari, & huiuſmodi. Quædã ſunt bona in ſe, vt quæ ſunt bona ex genere, & tamen poſſunt fieri mala ex circunſtantia, ſicut eſt dare eleemoſynam. Quædã ſunt bona ſecundùm ſe, vt quæ per nullã circunſtantiã poſſunt fieri mala, ſicut diligere Deũ ex charitate. Quędam ſunt indifferẽtia, vt quæ nec bona, nec mala ſunt, poſſunt tamẽ vel bona vel mala fieri: ſicut eſt mouere pedẽ ſine deliberatione, vel quandoque comedere.

1. Ioan. 2.

Septem capitalia.

Quinque genera operum peccatorum.

De

De effectu peccati.

CAPVT VII.

MVlta mala facit homini peccatũ, ante mortẽ, in morte, & post mortẽ. Ante mortẽ hæc mala operatur. Naturalia vulnerat, vt significatur in illo qui incidit in latrones. Itẽ intellectus obscuratur in cognitione veri, & affectus tepescit in operatione boni. Gratuitis spoliat. Thren. 4. Dispersi sunt lapides sanctuarij, &c. Sed ne aliquod bonũ pereat, illa bona opera quæ quis peccando mortificat, aliis saluandis dabũtur, sicut quando corporali morte quis moritur, fratres & propinqui in bonis eius succedũt. Animam maculat. Thre. 4. Denigrata est super carbones facies eorum. Ad pœnam æternam obligat. Gene. 2. Quacunq; die comederis ex eo morte morieris. Conscientiam amaricat. Ierem. 3. Vide quàm malum & amarũ est te dereliquisse Deũ tuum. Cor indurat. Prouer. 18. Peccator cùm in profundũ peccatorũ venerit, contemnit. Insensibilem reddit. Gen. 18. Visus est ei quasi ludens loqui. Simile habes in cane submergendo, qui non sentit lapidem in collo, donec in aquam extra nauem proiiciatur. Animam occidit, quia vera

Mala quæ facit homini peccatum.

Ante mortẽ.

Luc. 10.

Iudiciũ mirabile de bonis operibus quæ non pereunt.

Apocalip. 3. Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

Eze. 18.

vera vita, id est, Deo priuat. 1. Regum. 31. Saul irruit in gladium suum. Sed nota quòd peccatum veniale disponit ad mortem, mortale verò infert mortem: sed obstinatio detinet in morte. Ad alia peccata trahit. Exemplũ habemus de Cain, qui egressus in agrum occidit fratrẽ suũ Abel. De hoc dicit Gre. Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Exemplum habes etiam in figura, Coruus egressus de arca, interceptus est aquis. Et Dina egressa vt videret, &c. virginitatem amisit. Et Iudas egressus Christũ tradidit. Et post adulterium Dauid, secutum est homicidium. Et sic patet quòd peccatum est pœna peccati. Peccatũ enim secũdùm quod in se est culpa, præcedentis peccati dicitur pœna: & ita dicitur aliquid simul culpa & pœna: sed ratione actionis dicitur culpa: pœna verò ratione passionis, quia culpa est quod facimus, pœna verò quod patimur. Licet igitur omnis culpa sit à nobis, non tamen omnis pœna est à nobis, imò quædam est à nobis acta, quædam à Deo inflicta, quædam à primis parentibus contracta. Et quia eum qui facit quod non debet, iustum est pati quod debet: ideo omnis pœna est iusta, & à diuina

Peccatum veniale.
Peccatũ mortale.
Obstinatio.
Gen. 4.
Gene. 8.
Gen. 38.
Matth. 26.
2. Reg. 11.
Peccatum pœna dicitur.
Pœna à tribus.

diuina prouidentia ordinata. Quòd autem vnum peccatum nascatur ex alio, sic apparet. Superbia enim quia vult omnes excellere, dolet si aliquis ei æquetur, & sic ex ea nascitur inuidia. Inuidia verò quia de facili irascitur ei, cui inuidet, ideo ex ea nascitur ira. Sed ira cùm non potest se vindicare tristatur: & ideo ex ea nascitur acedia. Acedia verò consolationem quærēs in exterioribus, facit auarũ. Auaritia autē quia in temporalibus abũdat, potest magis exercere gulā. Gula verò propter ventris repletionem de facili spumat in libidinem, & ita generat luxuriam. Item bona, quę fiunt, infructuosa reddit, & quantum ad meritũ, & quantum ad præmium: sicut ramus præcisus ab arbore, non profert fructum, sed arescit, & habilitatur ad incendium. De talibus dicitur Deuteron. 28. Maledictus eris ingrediens & egrediens, scilicet ecclesiā materialem ad orandum: quia talium oratio non est meritoria, imò dicit August. quòd si tales cruce se signent, includunt potius in se diabolum, quàm excludāt, quia iam in eis per effectum habitat. Ex homine infernũ facit; quia in peccatore est ignis auaritiæ, fœtor luxuriæ, tenebræ ignorātiæ, vermis conscientiæ,

Peccatum ex alio nascitur.

Superbia.

Inuidia.

Ira.

Acedia.

Auaritia.

Gula.

Luxuria.

Peccatum reddit opera infructuosa.

Ioan. 15.

Crux.

Infernus ex peccato.

ſitis concupiſcentiæ, dæmones per effe-
ctum,& huiuſmodi. Vacuum tandem ho
minem relinquit. Gene. 1. Terra erat ina-
nis & vacua,& meritò: quia mundo adhę
Hiere. 17. rentes, ſugunt vbera arida, eò quòd relin
quunt fontem vitæ, & venam aquarum
viuentiũ,& paludibus turbidis ſe ſatiant.
Item fallendo decipit, ſicut lignum putri
dum de nocte lucẽs,& ſicut eſca in hamo
latens piſcem decipit. Stultum hominem
demonſtrat, quia peccãdo quis ſibi onus
ad ſe deprimẽdum imponit,& lingua ſu
per dorſum ſuum cremanda colligit, &
illi ſeruit, qui eũ pro ſeruitio torquebit.
Auguſtinus, Stultum eſt in tali ſtatu viue
re, in quo quis non audet mori. Sequitur
quòd peccatum in morte grauat homi-
nem, quia in morte priuatur homo ſola-
tio viſibilium, quæ dilexit, ſcilicet cibo,
potu, amicis, rebus, lumine, requie,& pro
prio corpore, quod nunquam in tali for-
ma ſuſcipiet, imò vellet nõ habere, ſicut
quando pro dimidia parte corroſum eſt
à vermibus, quia ſtupebit anima peccato
ris, quando corpus reſumendum videbit.
Turbabitur peccator in morte, quãdo vi
debit cõcurſum dæmonum ad animam,
parentum ad res. Thren. 1. Omnes ini-
mici eius apprehenderunt eam inter an-
guſtias.

In morte priuatur homo multis propter peccatũ.

gustias. Postremò videndum est qualiter peccatum premat hominem post mortem. Cōfusionem habebit ex malorum operum denundatione. Propheta, Reuebo pudenda tua in facie tua. Exprobrationem Christi audiet in iudicio. Matth. 25. Esuriui & non dedistis mihi mãducare, &c. Requie & luce priuabitur. Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus mittite eum in tenebras exteriores. Vnde non valebit ei ille cantus, Requiem æternam, &c. Suffragiis ecclesiæ non gaudebit. Isa. 66. Vermis eorũ non morietur, & ignis eorum non extinguetur. In infernum præcipitabitur. Exemplum de lapide molari, quem angelus in Apocalyp. proiecit in mare: dicens, Hoc impetu mittetur Babylon in infernum. A Deo, & electis, & omnibus bonis separabitur. Matthei. 25. Ite maledicti in ignem æternum. A statu pœnitendi cadet. Iere. 8. Transiit æstas, finita est messis. Omnis spes misericordiæ præcidetur. Isa. 30. Non remanebit testa, vt portetur igniculus, scilicet charitatis de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea, scilicet diuinæ misericordiæ. Sicut itaq; peccatum nocet in peccato existenti, ac in peccato morienti, sic quoque multipliciter etiam nocet peccatum

Post mortem.

Naum 3.

Apoc. 18.

Nocet peccatum.

ipſum deſerenti, & de illo pœnitēti, quia gloriam primæ innocentiæ nunquam recuperabit. Sicut enim corrupta de cætero virgo non erit, ita ſemel peccans nunquā ſe nō peccaſſe gaudebit. Iſtud multis oſtēditur exemplis. Nam poſt ſanationē vulneris ſemper manet cicatrix. Item qui ſemel furatur, ſemper fur dicitur. Item domus eius domus diſcalceati de cætero dici poteſt. Item Simon, quem dominus à lepra mundauit, poſt mundationem ſemper vocabitur Simon leproſus. Item templum quod reædificatum fuit poſt deſtructionem primi, nullo modo fuit ſimile in pulchritudine templo priori. Ad temporalem pœnam obligat. Vnde non exibit inde, donec reddat nouiſsimum quadrantem. Item regnum cælorum non intrabit, donec lignum, fœnum, ſtipula, id eſt, pœna peccatorum tā mortalium, quàm venialium, quæ in præſenti ſoluta nō eſt, ſuper ipſum cremetur. A gloria retardat: quod figuratum eſt in Abſalon, qui poſtquam patri reconciliatus fuit, tamē manſit duobus annis quòd faciem eius nō vidit: quia tamdiu differtur quis à gloria, quouſq; fiat ſine omni macula, ſicut erat in baptiſmo. Tempus amiſſum & meritum quod ſibi conquirere potuit, cū præmio

Matth. 26.

Matth. 5. & 18.

1. Cor. 3.

2. Reg. 14.

mio nunquam recuperabit. Qui vendit, Ezech.7.
ad id quod vendidit, non reuertetur. Ob-
ſcurat oculũ cognitionis, & hoc propter Luc.6.
trabem, quæ intus erat: & propter ſterco
ra hirundinum, quæ ipſum excæcauerãt,
vt patet in Thobia. Vnde Auguſtinus, Tob.2.
Oculis ægris odioſa eſt lux, ſicut noctuis
& veſpertilionibus. Ad hoc nota de quo-
dam cæco, quem licet dominus illumina
uerit, non tamen ſtatim perfectè vidit,
ſed vidit homines primo quaſi arbores Marc 8.
ambulantes. Affectum reddit tepidum ſi
cut in pede vulneratus, etiã ſanatus clau-
dicat: & arbor de loco ſuo mota, aliquid
virtutis amittit. Vnde dictum eſt homini
poſt peccatum: Spinas & tribulos germi Gen.3.
nabit tibi, & dictum eſt ſerpenti: Supra
pectus tuum gradieris. Faſtidium homi-
ni generat. Exod. Anima noſtra nauſeat Num.21.
ſuper cibo iſto leuiſsimo. Auguſtinus: Pa
lato non ſano pœna eſt panis, qui ſano eſt
ſuauis. Idem de ſe dixit, poſtquàm con-
uerſus fuit: Plus valebit malum inuolitũ,
quàm bonum inſolitum. Ad bene operã-
dum impedit. Gen.19. Vxor Loth reſpi-
ciens retro, verſa eſt in ſtatuã ſalis, quod,
ſcilicet, ſterilem facit terram. Item, In do
lore paries filios, ſcilicet, bonorum ope-
rum. Ad reſiſtendum tentationibus debi- Gen.3.

litat. Iudic.16. Sanſon poſt crinium abſciſsionem amiſit vires,& arbor læſa per ſecurim,citò à vento deiicitur. Feruorem minuit charitatis, ſicut eclipſis ſolis diu poſtmodum nocet terræ, eò quòd modico tempore ſibi virtus radiorum Solis ſubtrahitur. 3.Regum. 1.Rex Dauid ſenuerat, & cum operiretur veſtimentis, non calefiebat. Et aqua calorem ignis minuit vel extinguit. Dolorem & timorem de cætero ſemper infligit.Dolorem quidem,quia certus eſt de perpetrata culpa.Timorem autem,quia incertus eſt de venia. Aug. Pœnitens ſemper doleat, & de dolore gaudeat,& non ſemper doluiſſe ſe doleat. Per peccatum corrumpitur puritas liberi arbitrij dupliciter, ſcilicet in agendo,& ſuſcipiendo. In agendo quidem,quia non poteſt ſemper facere quod debet,vel vitare quod nocet. In ſuſcipiendo autem,quia gratiam ſtabilem non poteſt ſuſcipere in hac vita. Item corrumpitur ratio in hac vita dupliciter, ſcilicet quantum ad diſcretionem iudicij inter bonum & malum,& quantum ad deliberationem conſilij inter expediens & inexpediens.Item corrumpitur affectus dupliciter, ſcilicet in ordine & in modo: quia nec ſemper eſt ordinatus, nec ſemper

Per peccatum corruptio multiplex.

Peccatum nocet omnibus.

per moderatus. Peccatum multis nocet, scilicet ipsi facieti. Psal. Peccatum meum contra me est semper. His qui sunt in purgatorio, quos nõ possunt peccatores tam efficaciter iuuare, sicut si essent in gratia. Ipsis damnatis, & hoc per modũ coniunctionis: quanto enim plures sunt in inferno, tanto maior est horror & pœna. Fallit enim in inferno regula illa, Solatium est miserorum, socios habere pœnarum. Saluatis, & hoc per modum subtractionis. Nam ex consortio & societate glorificatorum augetur donum accidentale. Denique ipsis viatoribus nocet, tum pro eo quòd acies eorum contra dæmones minuitur in illo qui peccatum perpetrat, tum pro eo quòd alios malo exemplo corrumpit & scandalizat. Multa mala similiter eueniunt homini ex eo quòd in peccatum à quo per pœnitentiam surrexerat, recidiuat. Primum est, quia homo fit impotentior ad resurgendum. Heb. 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, & gustauerunt, &c. & prolapsi sunt, iterũ renouari. Secundũ est, quòd vitium fortificatur ad impugnãdum. Augustinus de se loquens, Plus, inquit, valet malum inolitum, quàm bonum insolitum. Tertium est, quòd culpa

Psal. 50.

Qui sunt in inferno purgatorio.

Saluatis.

Viatoribus.

Mala quæ eueniunt homini peccanti.

fit difficilior ad remittendum. Iere. O quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas. Vnde etiam dicitur quòd vulnus iteratum tardius sanatur. Quartũ est, quòd Deus fit difficilior ad placandum. 3. Regum. 2. de Semei, qui ad primam petitionem inuenit misericordiam, eo tamen pacto, quòd staret in Hierusalem: sed quando secundario peccauit, sine vlla misericordia occisus est. Quintum est, quòd diabolus difficilior est ad expellendum. Lucæ 11. Tunc assumpsit septem spiritus nequiores se, & ingressus habitat ibi, & fiũt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sequitur de corruptione speciei, modi, & ordinis. Vnde nota quòd bonitas naturalium comparata ad animã quam speciosam facit, dicitur species: sed comparata ad opus quod modificat, dicitur modus: comparata verò ad finem, scilicet Deum, ad quem ordinat, dicitur ordo. Alio modo corruptio speciei est dissimilitudo animæ ad Deum: Nã species animæ, similitudo Dei est. Corruptio verò modi est diminutio intentionis virtualis, siue infirmatio potentiæ, quæ ex hoc est, quòd animæ non sustentantur cibo spirituali, gustando quàm suauis est dominus. Corruptio autem ordinis est in ani

Iere. 2.

Corruptio speciei, modi, & ordinis fit per peccatum.

anima, cùm aſpectus & affectus deorſum eſt ad creaturas extra naturalem ſitum. Cùm enim hæc duo, quæ ſunt quaſi caput animæ, ſurſum ſunt ad Deum, in naturali ſitu & ordine ſunt: alioquin homo erit quaſi euerſus. Aliter priuatio ſpeciei eſt deformitas ſiue carentia debitæ rectitudinis voluntatis. Rectitudo autem voluntatis eſt, vt non declinet à ſuis extremis, ſcilicet à Deo principio, & à Deo fine, vt videlicet omnia, quæ habet à Deo principio, referat etiam ad Deum finem. Cùm enim quis quod habet ſibi attribuit, aut ponit alium finẽ, quàm Deum, curuus eſt. Item priuatio modi, eſt exceſſus propriæ voluntatis, ſcilicet cùm vult aliquid diuinæ voluntati contrariũ. Item priuatio ordinis eſt auerſio voluntatis à Deo, & conuerſio ipſius ad creaturam. Item & aliter creatura rationalis à ſummo bono eſt ſecundum triplicem habitudinem, ſcilicet efficientis, formalis, ac finalis: & ideo nata eſt agere opera ſua à Deo, & ſecundũ Deum, & propter Deũ: & hoc ſecundum modum, ſpeciem, & ordinem ſibi inſitum. Sed quoniam eadem rationalis creatura de nihilo facta fuit quantum ad cauſam materialem, potuit deficere in ſuis actionibus, vt ſcilicet ope

Priuatio ſpeciei.

Priuatio modi.

Priuatio ordinis.

rationes suæ nõ essent à Deo, ac per hoc, nec secũdum Deum, nec propter Deum: hoc autem est peccatũ ipsius speciei, modi, & ordinis corruptiuum.

De peccato originali secundum rem.

CAPVT VIII.

EXpedito de peccato in genere, dicendum est de peccato in specie: & primò de originali: & pòst de actuali. Licet igitur anima non sit ex traduce, tamen originalis culpa ab anima Adæ transit ad animas posterorum, mediante carne, per concupiscentiam generata, ita quòd sicut ab anima peccante infecta fuit caro Adæ, & prona effecta ad libidinem: ita seminata caro secum trahit infectionem, & vitiat animam. Ex quo patet quòd peccatum originale est in carne, & in anima. In carne est materialiter, & originaliter: & in anima formaliter, tanquam in subiecto. Sola enim anima est susceptibilis virtutis & vitij, & tamen (sicut dictum est) ex coniunctione ad corpus corruptiuum trahitur ad vitiũ, sicut quando cadit quis in lutum, fœdatur & maculatur. Talis autẽ infectio animæ nõ tantum est pœna, sed etiã culpa. Ipsa verò culpa quæ macula est, deletur in baptismo

Peccatum originale est in carne & anima.

Fomes est pœna, & culpa.

ptiſmo: pœna autem quæ fomes appellatur, ſiue peccandi pronitas, remanet poſt baptiſmũ. Licet enim curetur in baptiſmo culpa quantum ad reatum damnationis æternę, tamen remanet ipſa pœna quantum ad actum & motum concupiſcentiæ, cum qua nos oportet quandiu viuimus, pugnare: quia non extinguitur cõcupiſcentia per gratiam communem in aliquo homine: quod dico propter beatam Mariam virginem, in qua fuit extincta in cõceptione filij per gratiam ſingularem. Ex prædictis patet quòd perſona corrumpit naturã, & econtra natura corrupta corrumpit perſonam. Nam per peccatũ primi hominis corrupta eſt humana natura, ſed natura ſic corrupta corrumpit alias perſonas. Notandũ autẽ quòd corruptio perſonę eſt reatus mẽtis: corruptio verò naturæ eſt infectio carnis, prout eſt principium ad carnem alteram. Deniq; nullo modo debet imputari Deo infectio animę, licet eam creãdo infundat & vniat cum carne infecta, quoniã ordinatiſsimũ fuit vt humana natura ita conderetur, quòd condita propagaretur, & pro peccato puniretur. Vnde ſicut in cõditione ſeruatus eſt ordo ſapientiæ, & in propagatione ſeruatus eſt ordo

Formes poſt baptiſmum remanet id eſt pœna.

Imò dicẽdum quòd beata virgo in inſtanti ſuæ cõceptionis fuit perfectiſsimè præſeruata, & extincta concupiſcentia.

Corruptio mẽtis & carnis.

natu

naturæ: ſic in punitione ſeruari debuit ordo iuſtitiæ. Et ita patet quòd nō eſt cōtra diuinā æquitatē, ſi ad poſteros culpa tranſmittitur. Dicendum igitur quòd originalis culpæ tranſfuſio vel tranſmiſsio non eſt à Deo, nec à natura condita, ſed à vitio primi hominis perpetrato. Et hoc eſt quod ait Aug. quòd peccatum originale non tranſmittit ad poſteros propagatio, ſed libido. Sic enim conditus eſt homo, vt ſpiritus præeſſet corpori, & corpus ſubeſſet ſpiritui, quandiu, ſcilicet ille obediret ſuo conditori: & contra ſi ſpiritus non obediret Deo, iuſto Dei iudicio corpus inciperet rebellare ſpiritui. Sicut ergo ſi Adam ſtetiſſet, corpus ſuum obediens ei fuiſſet, & tale ad poſteros tranſmiſiſſet: ſic ex quo Adam peccauit, & caro eius facta eſt ei rebellis, oportet quod talem ad poſteros tranſmittat, & quòd Deus ſecundū inſtitutionē primariā animā corpori infundat. Ex quo patet quòd pater eſt cauſa originalis peccati in filio, ſed cauſam hîc intelligas in genere cauſæ efficientis. Omnes per concupiſcentiam generati naſcimur filij iræ: propter quod incurrimus multiplicem defectum tam corporis, quàm animæ, ad quos ſubſequitur pœna mortis, & pœna

Quomodo pater eſt cauſa peccati in filio.

caren

carentiæ visionis diuinæ, & amissionis gloriæ cælestis, non solùm in adultis, verunetiam in paruulis non baptizatis, qui pœna mitissima inter cæteros puniũtur, qui solam pœnam damni habent sine pœna sensus. Originale peccatũ sic lauatur, & curatur per batismum in parente, quòd nihilominus ab eo qui curatus est, & lauatus, trãsmittitur in prolem: sicut videmus quòd circuncisus generat filium cum preputio: & granũ nudũ seminatum generat granum cũ palea, & hæc est ratio, quia homo generat filium non secundum quòd creatus est in mente, sed secundum quòd corruptus est in carne: non secundum quod spiritualis, sed secundum quod carnalis. Similitudo.

De peccato originali secundum nomen.

CAPVT IX.

ORiginale peccatum habet multa nomina, & hoc multiplici de causa. Secundum enim quòd originale peccatum comparatur ad animam, vocatur infirmitas, quia reddit animam impotententem ad resistẽdum motibus. Item fœditas, quia per ipsum anima fœdatur & maculatur. Item pronitas, propter continuã inclinationem appetitus ad malum. Item

Peccatum origin. quod secũdum animam.
Infirmitas.
Rom. 6.
Fœditas.
Deute. 24.
Pronitas.
Gen. 8.

Corruptio. Rom.8. Vitium. Gal.5. Langor. Oze.1. Secundum corpus. Lex carnis. Rom.7.& 8. Lex membrorum. Tyrannus. Rom.6. Fomes. Iac.1. Stimulus carnis. 2.Corint.12. Secundum actum concupiscentia. Iac.1. Concupiscibilitas. Secundum primũ hominẽ. Psal.50. Carentia. Ephes.2.

Item corruptio, quia ducit ad nihilum, id est, ad peccatũ. Item vitium, quia est diminutio bonorum naturaliũ. Item languor naturæ, quia durat in natura corrupta. Sed secundũ quòd cõparatur ad corpus vocatur lex carnis, eò quòd lege diuina carni sit inflictum. Item lex membrorum, quia mouet organa ad opera cõcupiscentiæ. Item tyrannus, propter dãnationẽ quam habet, quasi violentã in ipsa carne cõcupiscibili. Itẽ fomes, quia sicut cinis fouet ignem, ita per ipsum fouetur peccatum in carne secundum actũ nutritiuæ & generatiuæ. Item stimulus carnis, quia stimulat carnem ad primos motus, & animũ ad consensum. Sed prout cõparatur ad actus delectabiles, vocatur concupiscẽtia, quæ sonat vitium in actu, prout est in adultis. Item concupiscibilitas quæ sonat vitium in potentia, prout est in paruulis. Secundum verò quòd cõparatur ad primum hominem à quo cõtrahitur, vocatur peccatum originale, quod est carentia debitæ iustitiæ.

De primis motibus.

CAPVT X.

Peccatum duplex. Actum, & contractum.

CVm peccatorum aliud sit actum, aliud contractum: ipsum peccatum actuale

actuale frequenter à primis motibus habet ortum. Vnde sciendum quòd in statu innocentiæ, non mouebatur sensualitas, nisi secundum motum rationis. Ideo stāte primo homine in eodem statu, nō poterat in eo esse peccatum etiam veniale. Primi motus & si particulariter & singulatim possunt declinari, tamē nullo modo omnes possūt caueri, quia sic tot sunt peccata, quot sunt etiam peccati pœnę: & ideo meritò dicuntur venialia, quia hoc ipso sunt digna venia. Primus motus sic describitur, quòd est motus sensualitatis secundum impulsum fomitis impetuosè tendentis ad fruitionem creaturæ delectabilis. Dupliciter primus motus distinguitur quantū spectat ad præsentē materiā, scilicet primò primus, qui est naturalis: & secūdò primus, qui est sensualitatis. Cum ergo loquimur de primis motibus quòd sunt peccata, intelligendū est de secūdò primis, qui sunt sensualitatis, quia primò primi non sunt peccata, cùm sint naturales, & extra genus mortis: quod patet per hoc, quòd tales nō sequuntur imaginationē, sed solūmodo naturaliū qualitatū actionē. Motus autē secūdò primi sunt peccata, quia sūt actus inordinati in genere moris: quod patet per hoc quòd tales

Primus motus quid sit.

Primus motus dupliciter distinguitur.

tales motus sunt sensualitatis, quæ subiacet in talibus dominio voluntatis. Volũtas autem est principium moraliũ, sicut habetur. 7. Ethi. Hinc est quòd ibi genus moris primo incipit, vbi dominium voluntatis inuenitur, hoc autem est in sensualitate. Quanuis ergo per rationem prædictã sit in sensualitate peccatum, nõ tamen hoc erit mortale, sed tantũmodo veniale: quia voluntas non habet dominium completũ super primos motus, qui sunt sensualitatis, sicut est in illis actibus, qui ex imperio voluntatis procedunt, sed habet in eis dominium incompletum, sicut in illis actibus, qui nõ per imperium rationis procedunt, & tamen volũtas tales motus sensualitatis impedire poterat, & ideo sunt peccata venialia. Propter hoc dicit Augu. quòd peccatum adeò est voluntarium, quòd nisi sit voluntarium, non est peccatum. Primi quoque motus ideo sensualitati ascribũtur, quia talium motuum principium sensualitas est & subiectum. Dicendum quoq; quòd primi motus secundum prædicta sunt peccata venialia, triplici ratione. Primò quia mouent ad illicitum. Secundò quia sunt quodammodo voluntarij, non secũdum se, sed quia (sicut dictum est) non impediuntur

Primi motus venialia sunt peccata.

diuntur à voluntate, vel etiam propter præcedentem apprehensionem. Tertiò propter delectationem annexam. Cùm enim anima per delectationem coniungitur creaturæ, obtenebratur, & peioratur: sicut quando coniungitur Deo, illuminatur, & melioratur. Nota quòd homo pronior est ad malum, quàm ab bonũ, & hoc multis de causis. Primò, quia sicut dicitur Sapien. 2. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, trahens illam ad malum, & non sic erigens ad bonum. Secundò, quia sicut dicit August. Plus valet malum inuolitum, quàm bonum insolitum. Tertiò, quia naturaliter facilius est descendere, quàm ascendere: & vnus magis trahit deorsum, quàm decem sursum. Quartò, quia incitans ad malum delectatio præsens est semper, sed finis virtutum incitans ad bonũ, absens est. Delectabile autem apprehẽsum per sensum vel imaginationem, quasi de necessitate mouet cõcupiscentiã. Quinto, quia plures circunstantiæ requiruntur ad bonum, quàm ad malum. Sexto, quia tendimus ad nostrum principiũ, scilicet ad nihilum. Septimo, quia fomes, qui mouet ad malum, semper intra nos est: gloria verò quam quærimus, extra

Gen. 8.

Homo pronior est ad malum, quàm ad bonũ propter plura.

nos est. Octauò, quia vires animæ sunt actiuæ ad diligendum temporalia: sed passiuæ & materiales ad ea, quæ sunt gratiæ & gloriæ. Vnde versus,

Quicquid habet meriti præuẽtus gratia donat
Nil Deus in nobis præter sua dona coronat.

Quia non possunt haberi virtutes per modum acquisitionis, sed per modũ receptionis vnde malum possumus facere per nos, sed bonum non possumus facere sine gratia adiutrice.

Malũ per nos, bonũ per Dei gratiam. Ozee.13. Ioan.15.

De morosa delectatione, & consensu in peccatum.

CAPVT XI.

Quid morosa delectatio.

DElectatio carnalis morosa, peccatũ est mortale. Sed nulla dicitur morosa, nisi quando ex consensu rationis est. vnde non intelligitur ibi mora temporis, sed consensus. Sciẽdum est ergo quòd delectatio si sistit circa consensum, veniale peccatum est: si verò procedit vlterius, ita quòd homo vult interius in delectatione voluptari, nec tamen vult in opus procedere: talis consensus est inter mortalia computandus, quod maximè debet intelli in peccatis carnalibus, veruntamen iste consensus in illecebram, duplex est, quia consensus in illecebram

aliquis

aliquis est subitus, non per præhabitam deliberationem, sed ex sola, corruptione carnis, quam præcedit appetitus sensualitatis in primo motu. Talis autem consensus dicitur subreptio, & est peccatum veniale. Alius cõsensus est in delectatione motuum carnis, qui est cum deliberatione rationis, & iste est peccatũ mortale, vt dictum est. Si autem ratio consentit cum deliberatione, quæ fit per rationes diuinas, hoc modo, quia omne lege Dei prohibitũ est vitandum: tũc dicitur peccatũ esse in superiori parte rationis. Sed si deliberatio fit per rationes humanas vel naturales, hoc modo, omne in quo transgreditur medium virtutis, est vitandum tunc dicitur peccatũ esse in inferiori parte rationis. Et si adhuc procedit consensus vlterius, quando scilicet proponit opus consummare, tunc voluntas pro facto reputatur, etiam si facultas desit perficiendi ipsum opus. Si verò cõsequitur consensus & opus in his, quæ diuina lege sunt prohibita, peccatum est mortale consummatum. Ex prædictis collige distinctionẽ, quia delectatio duplex est, scilicet naturalis, & voluntaria. In delectatione purè naturali nec est meritum, nec demeritum. Voluntaria du-

Delectatio quando bona est vel mala.

plex eſt,quia alia eſt in creatore, alia in creatura. Delectatio quæ in creatore eſt,

Pſal.76. bona eſt: de qua Pſalm.76. Memor fui Dei,& delectatus ſum,&c. Quæ autem in creatura eſt,duplex eſt:quædam enim eſt propter Deũ, & hæc bona eſt:ſed hîc ſumitur delectatio pro opere rationis, non pro paſsione,de qua Pſal.91. Delectaſti me Domine in factura tua. Quedã eſt contra Deum:& hæc ſimiliter duplex eſt.quia quædam eſt non contra Deum, ſed præter Deum,& hæc eſt peccatum veniale:quædam verò eſt cõtra Deum ſimpliciter, qua frangitur Dei præceptum, & hæc eſt peccatum mortale.

De peccato veniali.

CAPVT XII.

Peccatum veniale minoris eſt culpę. Nam in paruulis poſt baptiſmũ primò ſurgũt venialia,poſtea mortalia. Veniale autem peccatum eſt, vt ait Auguſt. quod hominem vſque ad reatum perpetuæ mortis nõ grauat,ſed pœnam meretur,& facilè indulgetur. Peccatum veniale ſemper eſt à voluntate ad hoc mouente,vel permittente, vel non prohibente. Peccatum aliquod eſt veniale tribus modis. Primo modo ex genere, ſic verbum otio

Peccatum veniale quid.

Peccatum veniale vnde.

Peccatum veniale eſt tribus modis.

otiosum est veniale. Secundò ex euentu, secundum quòd per pœnitentiã de mortali fit veniale. Tertiò ex causa, vt quando fiunt quædã ex infirmitate vel ignorantia, quæ licet quandoque sint mortalia, tamen dicuntur venialia, siue remissibilia ex comparatione ad peccatũ, quod fit ex certa malitia, quod est irremissibile. Et hoc verum est nisi aliquid sit mortale ex suo genere, sicut est fornicari: quia tale etiã si fiat ex infirmitate, mortale est. Sciendum quòd peccatum veniale nunquã potest fieri mortale, videlicet, si intelligatur idem secundum substantiam quòd prius fuit veniale, mortale fieri nunquam potest: & hoc nec quãtum ad actum, nèc quantum ad maculam. Ratio huius est, quia nulla res potest mutare suam speciem. Peccatum autem veniale, & mortale sunt diuersæ species peccati. Veruntamen actus qui ex se est de genere venialis, potest fieri mortalis quatuor modis. Primò ex conscientia: quia quicquid fit contra cõscientiam, ædificat ad gehennam, etiam si fit contra conscientiam erroneã: & hæc est ratio: quia cùm in peccato duo sint, scilicet auersio, & cõuersio: penes primum indicatur peccatum, quoniam auersio à Deo, est quasi

Matth. 12.

Fornicari ex infirmitate mortale est.

Peccatum veniale potest fieri mortale quatuor modis.

In peccato duo sunt.

formale,& conuersio ad creaturã, quasi materiale. Quanuis ergo leuare festucã, vel calamum de terra, videatur esse leue, & indifferens, tamen quando fit contra conscientiam, peccatum est: quia spernitur bonum incõmutabile,& ita fit auersio à creatore. Secundò ex complacentia. Vnde Augustinus, Nullũ peccatum adeò est veniale, quod non fiat mortale, dum placet. Tertiò ex dispositione, quia frequenter per lapsum in venialia, disponitur homo ad mortalia:& hoc secundum illud Gre. Vitasti saxa grandia, vide ne obruaris arena. Et hoc ideo dicit, quia sæpe de minimis peccatis venitur ad magna, sicut de modica scintilla quandoque surgit magnus ignis. Ecclesiast. 19. Qui modica spernit, paulatim decidet. Quartò ex progressu, quia quãdo insurgit veniale, si nõ prohiberetur, posset progredi vsq; ad mortale: nõ quia ipsum veniale in substãtia posset fieri mortale, sed quia ex ipso occasionaliter fieret progressus ad mortale. Et istud patet in primis motibus, qui inter venialia computantur: sed quando delectatio conualescit intantum quòd consensus accedit, iam peccatum est mortale. Differentia est inter peccatum mortale & veniale, quia peccatum

Inter peccatũ mortale & veniale differentia.

venia

veniale, est libido, siue voluptas in creatura citra Deum: mortale autem est libido siue voluptas in creatura supra Deũ, vel æquè Deo. Rectus autem ordo est vt bonum incõmutabile præferatur bono commutabili, & honestum vtili, & volũtas Dei voluntati nostræ, & ratio sensualitati: & quãdo iste ordo peruertitur, tũc peccatum committitur. Vtrum aliquis posſit esse, vel viuere sine peccato veniali, dum est in hac vita præsenti? Dicendũ est quòd si loquimur de tota vita hominis, qui peruenit iam ad ætatem adultã, de excellenti & speciali gratia est, quòd talis sine veniali peccato sit, sicut beatus Aug. dicit de beata Virgine. Si autem loquimur de aliqua particula vitæ præsentis, sic potest aliquis esse sine peccato veniali. Istud patet per exemplum, quia nauta potest singula foramina nauis in numero obstruere ne aqua intret, sed non potest simul omnia obstruere vt aqua nusquam intret. Vnde charitas etiã perfecta non facit quòd peccatum veniale nõ adueniat, sed facit quòd nõ duret. quemadmodum caminus ignis non facit vt gutta aquæ sibi non apponatur, sed facit tamen vt apposita citius extinguatur. Perfecta enim charitas statim inflam-

Vtrum quis posſit viuere sine veniali peccato.

mat hominem, vt de peccato veniali doleat, & pœniteat, quod non facit charitas imperfecta, vnde in imperfectis aggregantur multa venialia, per quæ fit ad prostrationem maior dispositio.

De effectu peccati venialis.

CAPVT XIII.

Effectus peccati venialis multiplex.

EFfectus peccati venialis multiplex est. Primus, quia ad pœnā obligat, non autem determinatè neque præcisè obligat ad pœnam æternam, vel purgatoriam, vel præsentis satisfactionis, sed ad aliquam illarum pœnarum: quoniam secundùm forum ecclesiæ præsentis satisfacit homo leniter, sed secundum forum purgatorij punietur grauius, secundùm verò forum inferni punietur grauissimè pro veniali: quia æternaliter, si cum mortali & veniali decesserit. Exemplum habemus de hoc: quia mensura vini quæ in vno loco valet 6. denarios, si ducatur vlterius, valet solidum vnum: & si ducatur adhuc vlterius, valet duos solidos. Pœna tamen illata pro veniali in inferno, incōparabiliter minor est quàm illata pro mortali. Vnde solet dici ꝙ pœna illata in inferno pro mortali, est sicut soliditas, illata verò pro veniali est sicut superficies.

Primò obligat ad pœnā.

cies. Illata pro veniali in purgatorio, eſt ſicut linea: Illata pro veniali in præſenti, eſt ſicut punctus. Vnde ſicut iſta quatuor ſunt improportionabilia, ita inter prædictas pœnas magna eſt differētia. Secūdus effectus eſt, quòd peccatum veniale animam maculat: & ponitur tale exemplum. Aliquādo enim denigratur aliqua imago depicta, in tantū vt videri nō poſſit. Aliquando verò ſic obſcuratur, vt videri quidē poſsit, ſed non plenè diſcerni, & ideo propter talem differentiam dicit Gregor. quòd veniale obſcurat, mortale verò obtenebrat. De macula autē iſta dicitur, quòd in ſaluādis omne peccatū veniale deletur in præſenti à gratia finali, & hoc quantum ad culpā, & non quantū ad pœnā: imò illa ſoluetur in purgatorio. Delet autem gratia finalis peccatum veniale in ipſa diſſolutione corporis, & animæ ex virtute ſuæ complexionis & ſui ſtatus, quanuis non ſit motus cōtritionis ad illud directus, ſecundùm quod intelligitur verbum Auguſtini, qui dicit, quòd in purgatorio poteſt eſſe abſolutio à pœna, & non à culpa. Hoc ab antiquis dictū eſt, ſed nunc communiter tenetur, quòd peccatum veniale cùm hinc deferatur à multis etiam quantū ad culpam, in pur-

Secundò animā maculat.

gatorio purgatur: quia etiam hoc quod Dominus dicit de quibusdam peccatis quòd non remittentur neq; in hoc seculo, neque in futuro, exponit Greg. quòd venialia remittẽtur in futuro. quod si intelligatur quantum ad pœnam tantùm, tunc expositio Gregorij nulla est: quia etiam mortalia quantũ ad pœnam purgantur, quæ hic soluta non sunt. Tertius effectus est quòd minuit feruorem charitatis, sicut aqua in igne proiecta, licet ignem non extinguat, feruorem tamen illius temperat. Quartus est, quòd potentias animæ in bonis operibus lassat, sicut quando ponitur pondus super equũ, minus erit promptus ad ambulãdũ. Quintus est, quòd retardat à gloria, quia homo qui decedens aliò posset statim euolare ad cęlum post mortem, cogitur propter venialia ad tempus in purgatorio expectare. Nunquam enim ab aliquo facies Dei videbitur, donec soluat minimũ quadrantem venialium peccatorum scilicet per pœnã. Oportet enim quemlibet ita mundum esse ante introitum paradisi, sicut fuerat in innocentia baptismali. Sextus est, quòd bona gloriæ cælestis diminuit: non quidẽ illa, quæ iam debẽtur, & quæ iam habemus ibi per meritũ reposit

Tertio minuit feruorẽ charitatis.

Quarto lassat.

Quinto retardat à gloria.

Matth. 5.
Apoc. 14.
Apoc. 12.

Sexto diminuit.

posita, sed quæ deberentur si venialia nõ fierent, quia in eo tempore possent aliqua bona fieri quãdo illa fiunt. Propterea post perpetrationem venialium oportet nos opera quædam conuertere ad solutionem huiusmodi debitorũ, per quæ nobis deberet crescere cumulus æterni præmij. Septimus effectus est, quòd venialia sæpe sunt occasio mortalium peccatorum, & hoc quatuor modis, sicut habes supra capite proximo, vbi dicitur ꝙ actus qui ex se venialis est, potest fieri mortalis quatuor modis. Hoc est etiam singulariter aduertendum, quòd sicut ad remissionem peccati mortalis exigitur desertio actus peccandi cum voluntate in posterum abstinendi, sic quoque peccatum veniale in præsenti non dimittitur, nisi actu & proposito deseratur.

Septimo occasio.

Supra cap. 12.

De septem Vitijs capitalibus in specie.

CAPVT XIIII.

PEccatorum actualium mortaliũ vnũ est initium, duplex radix, triplex fomentum, septiforme caput, Vnum initiũ dicimus superbia, iuxta illud, Initium omnis peccati, superbia. Duplex verò radix est, s. timor malè humilians, & amor malè accẽdens. Omnis autem timor or

Factorũ actualium vnũ initium.

Duplex radix.

Eccle. 10.

Timor ab

tum.

tum habet ab amore, nullus enim timet aliquid perdere, nisi quia amat illud habere. Triplex peccati fomentũ, sunt tria quæ sunt in mundo, s. concupiscentia carnis, concupiscentia oculorũ, & superbia vitæ. Septiforme caput sunt, Superbia, Inuidia, Ira, Acedia, Auaritia, Gula & Luxuria. Inter quæ sunt duo spiritualia, quinque verò carnalia. Sufficientia horũ vitiorum sic potest colligi. Voluntas nostra deordinatur, aut quia appetit nõ appetendum, aut quia refugit non refugiẽdũ. Si primo modo, aut est interius & sic est vana gloria: Aut exterius, & sic est auaritia, aut inferius, & sic est delectabile. Sed illud delectabile, aut est ad conseruationem indiuidui, & sic est alimentum, quod appetitur inordinatè à gula: aut est ad conseruationem speciei, & sic est coïtus, qui appetitur inordinatè à luxuria. Si autem voluntas nostra deordinatur, quia refugit quod non est refugiendum, hoc potest esse tripliciter. Aut enim refugit quod non est refugiendum, secundùm peruersum instinctum rationalis, & sic est inuidia: aut secundùm instinctum peruersum irascibilis, & sic est ira: aut secundùm peruersum instinctum concupiscibilis, & sic est acedia. Ex his patet quòd

[Margin notes: amore procedit. | Fomentũ triplex. | 1. Ioan. 2. | Septiforme caput. | Delectabile ad duo. | Quid deordinatè voluntas nostra refugit secundùm rationalem irascibilem cõcupiscibilem.]

quòd sunt quatuor appetibilia, & tres sunt vires secundùm quarum instinctum est fuga: & ideo tantum sunt septem capitalia peccata. Peccata quædã sunt, quæ quandoque se publicè ostendunt, vt quando directè fiunt: quandoq; verò sub quadam specie boni palliata decipiunt. Vnde superbia quandoq; dicit, Ad hoc volo præesse vt posim prodesse. Ira dicit, Nõ debent illata mala tolerari, ne consuescant inferri. Inuidia dicit, Aliis bona non cupio, ne in successibus eleuentur. Acedia dicit, Ad hoc in laboribus mihi parco, ne temeritate indiscretionis arguar. Auaritia dicit, Ad hoc sunt multa congreganda, ne propter inopiam committatur furtum vel rapina. Gula dicit, Ad hoc est corpus cibis & potibus delicatioribus nutriendũ, vt sit fortius ad Deo seruiendum. Luxuria dicit, Ad tempus debet quisq; ad libitum viuere, vt possit postea fortiter pœnitere. Septẽ vitia cõparantur septem bestiis. Superbia comparatur leoni. Inuidia cani. Ira Lupo. Acedia asino. Auaritia eritio. Gula vrso. Luxuria porco. Alio modo comparantur septem infirmitatibus. Superbia comparatur inflationi. Inuidia lepræ. Ira phrenesi. Acedia lethargiæ. Auaritia hydropisi.

Quatuor appetibilia.

Tres vires.

Peccata quæ dicuntur & quomodo.

Superbia.

Ira.

Inuidia.

Acedia.

Auaritia.

Gula.

Luxuria.

Septem vitiorum comparatio.

Alia comparatio.

pisi. Gula epilepsiæ. Luxuria febri. Septẽ vitia Christi passione curantur. Capitis inclinatio in cruce curat superbiã. Oratio pro inimicis iram. Apertio lateris inuidiam. Portatio crucis acediam. Traditio spiritus patri, corporis cruci, matris discipulo, vestium crucifixoribus, hæc curant auaritiam: flagellatio luxuriam, potatio fellis gulam.

Septem vitia Christi passione curãtur, & quomodo.
Ioan. 19.
Luc. 23. 2.
Heb. 5.
Ioan. 19. 3.
Ioan. 19. 4.
Luc. 23. 5.
Matth. 27.
Ioan. 16. 6.
Ibid. 7.

De superbia.

CAPVT XV.

NVnc dicendum est de septem vitiis capitalibus in specie: & primo de superbia, quæ est regina omnium vitiorum & mater. Est autem superbia, vt ait Aug. peruersæ celsitudinis appetitus. Vnde sicut idem Aug. ait, Superbia omnibus inuidet, scilicet superioribus, quia eis non æquatur. Inferioribus, quia eis æquari timet: paribus, quia eis æquatur. Superbia dicitur initium omnis peccati triplici ratione. Primò propter causam, quæ inuenitur in omni peccato: quia in omni peccato inuenitur contemptus Dei, qui est quædam causa peccati. Iste autem contemptus est auersio à creatore, quæ in omni peccato est, vbi præponitur bonum commutabile bono incõmutabili: quia sicut

Superbia omnium vitiorum regina.
Superbia quid
Superbia omnibus inuidet.
Superbia quare dicitur initiũ omnis peccati.
In omni peccato est contẽptus Dei.

ſicut ſine charitate aliæ virtutes nihil ſunt, ita ſine ſuperbia alia vitia nihil. Abſtrahe ſuperbiã, & habebis gratiam: quia ſuperbis Deus reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Conuexum enim inquantũ huiuſmodi, non eſt receptiuum: ſed concauum. Secũdò, quia primum peccatum fuit: hoc enim genere peccauit diabolus in cælo. Iſa. 14. Ponã ſedem meã in Aquilone, & ero ſi. al. Et primus homo in paradiſo. Gen. 3. Eritis ſicut dij ſcientes bonum, & malum. Tertiò, quia ex ea naſcũtur alia vitia ſecundùm prius & poſterius hoc eſt, mediatè & immediatè, ſicut habetur ſupra cap. de effectu vitiorum. Eſt autem inter ſuperbiam & vanam gloriam differentia, quia licet vtrobique ſit appetitus propriæ excellentiæ, tamen ſuperbus ſibi apparet magnus intus, ſed vaniglorius appetit in ore aliorum per laudem apparere extra. Diuerſa peccata dicuntur radices & initia ſiue cauſæ aliorum peccatorũ, ſed diuerſis reſpectibus. Superbia enim dicitur initiũ omnis peccati propter tres cauſas ſuperius enarratas. Libido etiam dicitur cauſa omnis peccati, ſicut ait Augu. & hoc propter delectationem creaturæ, quæ inordinatè trahit animã & auertit à ſummo bono. Eſt enim

Iac. 4.

Ex ſuperbia naſcũtur alia vitia dupliciter.

Differẽtia inter ſuperbiam & vanam gloriam.

Diuerſa peccata peccatorum initia dicũtur & quomodo.

Libido quid. enim libido improba voluptas qua mouetur anima rationalis ad hoc quod delectetur in creatura. Cupiditas etiã dicitur radix omnium malorum:quam quidam appetentes, errauerunt à fide, ficut dicit Apofto. primæ ad Timo.6. & hoc propter eandem rationẽ ficut libido. Eft enim cupiditas ex amore inordinato ad creaturam. Luxuria etiam fecundùm Cafsianum dicitur radix omnis peccati: quia carnales delectationes nobis funt naturales: ad naturalia autem prompti fumus, & difficulter refiftimus. Inanis gloriæ feptem funt filiæ fecundùm Grego. Prima eft inobedientia,qua vanigloríus in nullo vult videri inferior: quod fieret, fi faceret mandatum. Secunda eft contentio,quia vult vincere cum clamore,& per hoc apparere. Tertia eft iactantia,qua quis enumerat bona fua, vt laudabilis appareat. Quarta eft hypocrifis, quæ quærit in exterioribus apparere. Quinta eft pertinacia,quæ factum fuum vel dictum malum defendit. ne erraffe videatur. Sexta eft difcordia, quæ contra omne dictum fuftinet vel affumit contrarium propter vanam gloriam. Septima eft nouitatũ præfumptio,qua quis noua, vel dicit, vel inuenit, vt laudetur.

Cupiditas radix malorum.

Inanis gloriæ filiæ.

Inobedientia.

Contentio 2.

Iactantia 3.

Hypocrifis 4.

Pertinacia 5.

Difcordia 6.

Præfumptio 7.

Quatu

Quatuor sunt species superbiæ quas assignat Greg. 32. moral. Prima est, cum homo à seipso æstimat habere bonum quod habet. Secunda si desuper datũ credit, pro suis tamen meritis accepisse se putat. Tertia, cùm iactat se habere bonum; quod non habet. Quarta, quando cæteris despectis singulariter vult videri. Per primam & secundam speciem iniuriatur homo Deo in se, quia per primam ponit se homo totam causam sui boni: sed in secunda ponit se causam principalem: in tertia verò specie iniuriatur homo Deo in proximo: in quarta autẽ iniuriatur homo Deo in eo quod nõ habet. Gradus superbiæ secũdum Bernard. sunt 12. qui sunt, curiositas, mentis leuitas, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio, peccatorum defensio, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo. Numerus istorum sic accipitur. Homo per superbiam iniuriatur Deo, & homini: deo, cui debet esse inferior: homini, cui debet esse par. Sex primi gradus determinantur secundum iniuriã: quę fit homiui, cui debet esse par: quatuor alij secundũ iniuriã: quæ fit homini superiori; vt prælato. Duo vltimi determinãtur propriè quãtũ ad iniuriam

Species superbiæ quatuor.

Gradus superbiæ. 12.

Quibus iniuriatur homo per superbiã.

quæ Deo immediatè fit, hoc ideo dicimus, quia & superiores gradus in Deum redundant, sed mediante proximo. Gradus auté vocantur, quia fit à minori progressus ad maius. Primus enim malus est: secũdus peior: & sic scãdendo inuenitur quòd vltimus est pessimus. Vnde iniuria, quæ est respectu paris, est minor. Illa verò quæ est respectu superioris, est maior: sed illa quæ est respectu Dei, est maxima. Propter quod isti gradus taliter ordinantur. Superbia multa mala facit: Primò id quod Dei est, vsurpat, scilicet gloriam. Isa. 42. Gloriam meam alteri non dabo. In bonis enim operibus, quæ facimus, duo sunt scilicet honor, & vtilitas. Sed primum dominus sibi reseruat, aliud nobis tribuit. Vnde debemus Deo suam partem relinquere, si nostra parte noluimus spoliari. Secũdò perfectos viros impugnat. Superbia est enim quasi turris Babel, quæ vsque ad cælos, id est, vsque ad viros cælestes debebat pertingere. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. Vnde superbia inexpugnabilis est, sicut castrum in alio monte situm. Tertiò gratia Dei hominem denudat, Iac. 4. Superbis Deus resistit, &c. 2. Reg. 1. Montes Gelboe, nec ros nec pluuia veniat

Gradus quid.

Quæ mala faciat superbia.

In bono opere duo sunt.

Superbia comparatur. Gen. 11.

niat

niat super vos. Vnde secundum naturam conuexum non est receptiuum, sed concauum. Quartò hominem Deo priuat. Hugo de sancto. Vict. Superbia aufert mihi Deum: inuidia proximum: ira meipsum. Superbia Deo est odibilis. Ecclesiastici 25. Tria sunt quæ odit Deus, Pauperem superbum, & cæt. Deum impugnat, quia vexillum inimici sui, id est, diaboli, ponit in castro suo, & deponit vexillum Christi, scilicet crucem, quam semper homo debet portare, iuxta illud, Qui vult venire post me, &c. Diabolo hominem assimilat. Ipse est enim rex super omnes filios superbiæ. Vnde sicut Dominus ait de charitate, In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis adinuicem: ita potest diabolus dicere de superbia. In hoc cognoscent &c. Hominem stultum demonstrat, quia ancillam ornat, & dominam nudam relinquit. Item quia magna pro modico vẽdit, id est pro laude humana. Item quia credit se posse cum superbia illuc attingere, vbi diabolus iam existens nõ potuit cum superbia remanere. Hominem deiicit, quia scandentes in altum de facili cadunt: & qui se eleuãt sub ostio humili facilè caput lædunt.

Matt. 16.
Iob. 4.
Ioan. 15.
Comparatio.

De Inuidia.

CAPVT XVI.

Inuidia quid. INuidia est (vt ait Augustinus) odium fœlicitatis alienæ, Secundum Ioh. Damas. Inuidia est tristitia de alienis bonis. Inuidia vnde. Dicitur autem inuidia à non videndo, quia nõ potest videre bona aliorum. Vnde displicentia boni, quæ est inuidia, potest notari per visionem interiorem & exteriorem, sicut vult Seneca dicens, Quicquid mẽte fugimus, ingestum oculis vix videmus: Inuidiæ filiæ quinque. Inuidia habet quinque filias secundum Greg. Prima est odium, quod est velle malum alicui, & nolle bonum. Secũda est exultatio in aduersis proximi. Tertia est aflictio ĩ prosperis proximi. Quarta est susurratio, quæ est detractio latens. Quinta est detractio, hæc autẽ fit in aperto, quia intendit melior apparere illo cui detrahit. Quot mala inuidia faciat. Inuidia multa mala facit. De lumine cæcatur; quia proximi bona videre non potest. Inuidus cui cõparatur. Vnde inuidus comparatur noctuæ & vespertilioni. Augustinus, Aegris oculis odiosa est lux, quæ puris est amabilis. De vita moritur. Grego. Panis vitam fortium roborat, paruulorum necat. Alia comparatio. Vnde inuidus comparatur febricitanti, cui etiam boni cibi sunt contrarij. Deo contraria

trariatur, quia tã bonus est Deus, (vt ait Augustinus) vt etiam de malis bonum eliciat: sed econtra tam mali sunt isti, vt de bonis malum eliciant. Item diuina bonitas omnia sua communicat, isti verò non. Item Deo placet bonum hominis, ac malum displicet: isti autem econtra bonum gratiæ & naturæ peruertunt. Vnde sicut omnia munda mũdis, sic istis omnia sunt immunda. Et sicut bonis mala cooperantur in bonum: ita inuidis bona cooperantur in malum. Vnde tales aurum conuertunt in cuprum, gemmas in lutum, granum in paleam, vinum in aquam, mel in fel, diem in noctem, gaudium in mœrorem, rosam in paliurum, balsamum in sterquiliniũ, electuarium in venenum. Tales maledicit Isaias, Væ qui dicitis bonum malum, &c. Stultum efficit. Nimis errat, qui idcirco sibi vult vnum oculum erui, vt aliis etiam vnus eruatur, sic facit inuidus & diabolus, qui per hoc quòd aliis inuidet, sibi magis nocet. Autorem suum torquendo lædit. Seneca, Vtinam inuidi in omnibus ciuitatibus oculos & aures haberẽt, vt de omnium profectibus torquerẽtur. Proximũ fraudulenter decipit. Vnde inuidus comparatur cani, qui blanditur in facie, &

Inuidus Deo cõtrariatur in multis.

Tit. 1.

Conuertit omnia in malum inuidus.

Isa. 5.

mordet à tergo. Itẽ Iudę, qui osculo Christum tradidit. Itẽ homini perfido, qui lædit hominẽ, qui eũ nunquam molestauit.

Inuidus cõparatur multis. Matth. 26.

De ira.

CAPVT XVII.

Ira quid dupliciter.

IRa est (vt ait Augustinus) vlciscẽdi libido, & secundũ Cass. Ira est motus animi cõcitatus ad pœnã. Hæc est diffinitio iræ per vitium, non per zelum, de qua est hic agẽdum. Ira igitur duplex habet esse, s. esse naturæ, & esse moris: Prout ergo deordinat ab optimo, habet esse morale, quo vitium est, quia ira non est peccatum ratione puræ passionis, imo pœna: sed cũ hoc dicit quandam actionem per quam deordinat hominem & quãtum ad Deũ, & quãtum ad proximum. Vult enim à se expetere vindictã, quàm nõ debet expetere nisi à Deo, vel à iudice à Deo, sub Deo constituto. Vtrum autem teneatur quis remittere iniuriam inimico potẽti? Nota distinctionem: quia ex iniuria solẽt oriri tria. Primum est rancor in affectu. Secundũ est rãcoris signum in effectu. Tertium est actio contra iniuriantẽ. Primum tenetur quis statim remittere, etiã si non rogetur. Secundum tenetur remittere veniã veraciter petenti, id est, parato emendare

Per vitiũ, zelum.

Iræ duplex esse.

Iræ deordinatio.

An teneatur quis iniurias remittere, & cui.

Ex iniuria oriuntur tria.

dare secundum facultatem suam. Tertium non tenetur remittere. Si verò volueris scire vtrum ille cui facta est iniuria, debeat amicitiam quærere: sciendum quòd duplex est debitum. Primum est necessitatis, sine quo non est salus. Secundum est perfectionis. Quantum ad primum debitum non tenetur quis reconciliationem quærere siue amicitiam: sed de secundo dicit Chrysosto. quòd debet quærere reconciliationem, vt duplicem coronam consequatur. Vnam, quia iniuriam passus est. Aliam, quia prior rogauit. Dominus autem ponit tres gradus circa reatum iræ, cum dicit, Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. De his dicendum est quòd vbi creuit gradus culpæ, creuit & ordo pœnæ. Vnde rectè ira sine voce, punienda est iudicio: ira cum voce, consilio: ira cum voce contumelia, gehennæ ignibus manicipatur. Secũdum Aug. enim in primo est ira tantum, in secũdo ira & sermo, in tertio ira est, & certa expresſio irrisionis. Dicit autẽ Gregorius, quòd iudicium est causæ discusſio, concilium sententiæ diffinitio, gehenna

Quid remittẽdum & nõ remittendum in iniuria.

An sit amicitia quærenda ab eo qui pertulit iniuriã.

Tres gradus iræ.

Matth. 5.

Ira qualiter punĩenda.

Ira.

Vox.

Sermo.

Iudicium.

Ira cõsilium.

Gehenna.

Reddere malũ quomodo. ignis sententiæ executio. Notandũ quòd reddere malum pro malo, est fragilitatis, sicut fecit Ioab quãdo interfecit Abner, scilicet interfectorem fratris sui Asael. Sed reddere malum pro bono, est peruersitatis, sicut fecit Iudas tradendo Christum. Reddere bonum pro bono, est æquitatis, sicut fecit Assuerus, quando Mardochæum honorauit. Reddere bonum pro malo, est perfectionis, sicut fecit beatus Stephanus, quando pro inimicis suis orauit. Filiæ iræ secundum Gregor. sunt sex. Prima est rixa, hæc est audax voluntas vindicandi iniuriam factam per se. Secunda est tumor mentis, hæc est voluntas vindicandi causa fugiens aduersantem, ne cum eo colloquiũ habeatur, propter æstimatas inimicitias. Tertia est contumelia, quæ est voluntas se vindicans per exprobrationem malorum. Quarta est clamor, quæ est voluntas se vindicans in exaltando vocem per vituperium exprobratum & ad aliorum aures perueniens. Quinta est indignatio, quæ est voluntas se vindicans per signum molestiæ exterius declaratum. Sexta est blasphemia, quæ est voluntas se vindicans per opprobrium, Deo, vel sanctis illatum. Ex ira veniunt multa mala.

2. Reg. 3.

Matth. 26.

Hest. 6.

Acto. 7.

Filiæ iræ sex.

Audax volũt.

Tumor mentis. 2.

Cõtumelia. 3.

Clamor. 4.

Indignatio. 5.

Blasphemia. 6.

Ex ira mala quot veniunt.

Hospi

Hospitium spiritus sancti turbat. Grego. Dum ira animum pulsat, spiritui sancto hospitium suum turbat. Nam sicut in pace factus est locus Dei, sic in discordia locus diaboli. Tales sunt incendiarii domus Dei. Vnde Psalmista, Psalmo septuagesimotertio: Incenderunt igni sanctuarium tuum Domine in terra: polluerunt tabernaculum nominis tui. Vnde isti sunt similes draconi, qui emittit ex ore ignem. Quod Dei est sibi vsurpat, scilicet vindictam, Propheta: Mihi vindictam, & ego retribuam. Talis se facit iudicem, & Deum vult esse tortorem, sicut dicit Augu. Dicit enim malus in orationibus suis: Domine, occide malum inimicum meum. Respondet ei dominus: Quē vestrum? Ambo estis mali. Immò talis vult esse actor, & iudex in eadem causa. Sed stultum se demonstrat, qui per cor suum immittit gladium, vt lædat tunicam inimici sui. Imò si sapienter faceret, prius se de seipso vindicare deberet, ita scilicet, zelum aduersus iram suam propter vitium assumendo: sed econuerso limam purgationis conuertit in rubiginē deprauationis. Aduersitates enim quæ ipsum deberent à peccato purgare, per impatientiam magis inquinant, & for-

Psal. 75.

Iracūdorum similitudo.

Prouerb. 25.
Deut. 32.
Rom. 12.
Heb. 10.

Nota de vindicta.

Lima.

nax probationis mutat ei aurum in cuprum, & flagellum ex grano facit paleã. Vnde duram sententiam talis in iudicio expectabit. Cùm enim Dominus impro-
Matt.25. peraturus sit quibusdã, Nudus fui & nõ
Ephe.6. cooperuistis me, quid dicturus est illis, qui non solũ nudos nõ vestiunt, sed vestitos spoliant? Bellum mundi, carnis, & diaboli contra se instaurant, sed sapientes sedant minores guerras propter maiores, quæ imminent. Malam faciunt commutationem, quia auferendo pallium bonæ famæ, dant tunicam innocentiæ. Re-
Iræ remedia. media iræ sunt, Silentij obseruatio. Prouerbio. 26. Cùm defecerint ligna, extinguetur ignis: quia sicut ex collisione duorum corporum elicitur ignis, ita ex amaris verbis aliquorum ira concitatur. Prouerbiorum decimoquinto: Respõsio mollis frangit iram, & sermo durus excitat furorem. Ibidem: Quasi qui apprehendit canem auribus &c. Dominicæ passionis cõsideratio. Gre. Si passio domini ad memoriam reuocetur, nihil adeò durũ est, quod non æquanimiter toleretur. Hoc figuratum est Num. 21. vbi respicientes serpentem æneum sanabãtur. Item præmij tolerantiæ animaduersio. Vnde consideratio præmij minuit vim flagelli.

De acedia.

CAPVT XVIII.

Acedia est de virtutũ laudabili exercitio vtriusq, hominis languida deiectio. Item acedia est diffidẽtia de propriis viribus, & de mandato Dei implendo ardua tristitia. Duo nomina sunt huius vitij, scilicet, Tristitia & Acedia. Horum autem nominum hęc est ratio: quia in isto peccato est auersio à spirituali bono, quod æstimatur graue, sicut est ieiunare, & huiusmodi: & ratione huius dicitur tristitia. Est etiam ibi conuersio ad creaturam: scilicet ad quietẽ, quæ ęstimatur leuis, & ratione huius dicitur acedia. Patet ergo ex his, quòd hoc vitiũ, prout vocatur tristitia, opponitur lætitiæ spirituali, quæ est in exercitio spirituali. Sed prout vocatur acedia, opponitur fortitudini, quæ consistit in aggrediẽdis arduis, & sustinẽdis aduersis. Acedia denominatur ab acedine, quia per eam anima tædium habet de omni spirituali difficili. Acedia secundum Gregor. habet sex filias. Prima vocatur malitia, quæ secundum Augustinum, est voluntas machinãdi malum alicui. Cùm enim quis iniuriatur alij, tunc irascitur, & postea tristatur.

Acedia quid.

Nomina pigritiæ.

Acedia vnde.

Acediæ filiæ sex.

Malitia 1.

Desperatio 2. tristatur. Secunda est desperatio, quia diffidentia meritorum mater est diffidentiæ premiorum, ex qua iterum oritur tristitia. Tertia est pusillanimitas, quæ nascitur ex diffidentia prouenlente ex consideratione propriæ infirmitatis, vel operis arduitatis. Quarta est rancor, qui est inueteratum odium. Sicut enim ex charitate sunt opera bona, ex quibus est confirmatio charitatis, ita ex ira est acedia, ex acedia vetustas iræ. Quinta est torpor circa præcepta, id est, quædam insuasibilitas propter quam homo non potest induci ad executionem mandatorum Dei. Sexta est euagatio mentis circa illicita. Hæc autem euagatio quandoque est particularis, & certam habet materiam, & sic conuenit omnibus vitiis: quandoque est generalis & incerta, & hæc est proprie euagatio acediæ. Qui enim est absorptus tristitia, nō habens in se vnde delectetur, euagatur ad omnia quęrens delectationem. Ex acedia eueniunt multa mala. Præceptum domini negligit. Genesis tertio. In sudore vultus tui, &c. Maledictionem Dei incurrit. Exemplum de ficu, cui Dominus maledixit, quia folia tantùm habuit. Matthæi vigesimoprimo. Discrepat à cæteris creaturis.

Pusillanimitas. 3.

Rancor. 4.

Torpor. 5.

Euagatio. 6.

Mala quæ ex acedia eueniunt.

Exem

Exemplum enim est in corporibus inanimatis, sicut in sole, & luna, qui quotidie surgunt & perficiũt cursum suũ. Item patet in corporibus animatis, sicut sunt arbores, & herbæ: quæ licet in hyeme nudæ sint, tamen virtutem seruant, & in tẽpore suo redeunt ad consueta. Idem ostẽditur in sensibilibus. Prou. 6. Vade ad formicam ô piger. Preciosum tempus perdit, quo nihil preciosius est, quia breui hora posset quis obtinere veniam, gratiam, & gloriam. Et tamen (vt ait Bernard.) nihil vilius reputatur, quia dicunt homines ociosi, Venite, deducamus tempus. Spirituale lucrum negligit: quia qui non mercatur in nundinis, postea non habebit. Proue. 20. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. Incitamenta vitiorum colligit. Prouer. 24. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerant vrticæ, & cooperuerant superficiem eius spinæ. Nota quòd aqua corrũpitur quiete, & ferrum contrahit rubiginẽ, & porcus mactandus permittitur in quiete pinguescere. Locum diabolo præparat, quia homo otiosus est quasi puluinar diaboli, & in ollam tepidam libenter muscæ insident, quæ feruentem fugiunt. Tentationibus

Similitudo.

Sapien. 2.

nibus patet. Vnde legitur in collationibus patrum quòd monachum operantẽ dæmon vnus pulsat, otiosum verò innumeri. Est enim homo acediosus, quasi vrbs absq; murorum ambitu, & quasi signum positũ ad sagittam. Mores peruertit, quia vult metere, & non seminare, sicut catus qui libenter pisces comedit, sed eos non libenter capit. Seneca. Incertum est quo loco, quomodo mors te excipiat: & ideo tu illam in omni loco & tempore expecta. Furem fodientem parientem non repellit, quia mors fur est, & quotidie tollit vnum asserem, id est vnũ diem. Matthæi 24. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret &c. Receptaculum sordium se facit. Bernardus, Omnium tentationum sentina est otium. Ipsum enim est occasio luxuriæ. Secundi Regum vndecimo. Factum est eo tempore quo solent reges ad bella procedere. Item occasio est nugarum. Actu. decimoseptimo, Athenienses ad nihil aliud vacabant &c. Item occasio curiositatis. 1. ad Timoth. 5. discũt circuire domos. Stultitiam ostendit, quia tonitrua audiens non surgit. Tonuit autem Christus in cruce & in prædicatione: tonabit etiam in die iudicij. Item stultus est qui immũditias de oculo non

Homo otiosus.

Catus.

Mortis incertitudo.

Ioan. 12.

non eiicit. Matthæi 7. Hypocrita eiice primùm trabem de oculo tuo. Ad cælestia venire negligit: quia vix ad locum quis veniet qui vnum pedem hodie mouet: & post annum alium. Sic & illi quorum motus est pes intellectus, & non pes affectus: cùm tamen sit affectibus ambulandum.

De auaritia.

CAPVT XIX.

AVaritia, vt ait Tullius, est immoderatus amor habendi. Item secūdum Bernard. Auaritia est quarumlibet rerum insatiabilis & inhonesta cupido. Secundum Apost. Eph. 5. Auaritia est idolorum seruitus, quia homo auarus exhibet creaturæ quod debet creatori, scilicet fidem, spem, & delectationem. hæc enim auari exhibent pecuniæ. In hoc ergo specialiter reprehenduntur isti, quia rei vilissimæ amorem suum exhibent, scilicet pecuniæ, quæ de terra tollitur, quam natura infimam ordinauit. Dicitur in Eccles. quòd auaro nihil est scelestius, & hoc propter quatuor causas. Primò, quia ferè omnia scelera per auaritiam perpetrantur, vt furta, periuria, homicidia, & huiusmodi. Secundò quia est contra legem

Auaritia quid sit.

Auarus exhibet creaturæ quod creatori conuenit.

Eccl. 10.

Auarus scelestissimus propter quatuor.

gem naturæ. Lucæ 6. Quæcũq; vultis vt faciant vobis homin. &c. Tertiò, quia eſt cõtra legem ſcriptam. Lucæ 6. Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter, &c. Quartò, quia eſt contra legem vniuerſalem, quæ eſt in omnibus rebus, quæ compelluntur ſe dare: auarus enim quaſi captiuas detinet res, ne ſe communicare poſsint. Vtrum autem cuiquã liceat theſauros congerere. Notandùm quòd eſt theſaurizare ex affectu auaritię abſq; intentione neceſsitatis, propriè vel alienę: & hoc modo theſaurizare omnibus eſt prohibitum. Alio modo eſt theſaurizare ex prouidentia: & hoc vel ex conſideratione neceſsitatis, & ſi conceditur parentibus ſecularibus ob neceſsitatem filiorum educandorum, vel filiarum coniugio tradendarum, non autem ditandarũ, ſed ſeruato modo vel ſtatu perſonæ. Alio modo eſt theſaurizare ex conſideratione publicæ vtilitatis, ſcilicet regni defendendi, vel cultus Dei ampliandi, & ſic conceſſum eſt regibus theſaurizare: perſonis autem eccleſiaſticis propriè nũquam theſaurizare licet, nec pecuniam tenere intentione ſeruandi. Ambroſius, Aurum habet eccleſia, non vt ſeruet, ſed vt eroget. Ex prædictis patet quòd duplex

An liceat theſauros congerere, & quomodo.

Quando theſauriſandum, & quibus conceditur.

2. Cor. 12.

plex potest esse amor pecuniæ siue temporalium, scilicet respectu necessarij, vel respectu superflui. Contra primum prohibet Dominus præfocantem solicitudinem. Contra secũdum prohibet thezaurizationem. Ex auaritia sequuntur multa mala. Primò, quia à Deo maledicitur. Augustinus, Maledictus dispensator auarus, cuius largus est dominus. Semper eget. Hieronymus, Auaro tã deest quod habet, quàm quod non habet. Stultus mercator est qui regnum cælorum, imò ipsum Christum vendit pro paucis denariis: & propter hoc sæpe peior est auarus homo, quàm ipse Iudas, qui vendidit Christum triginta denariis, iste autem interdum pro vno denario. Corpus euiscerat, quia diuitiæ acquiruntur cum labore, possidentur cum timore, amittuntur cum dolore. Vnde ipsi laborant, & alij in labores eorum sæpe intrant, scilicet fures, raptores, vel latrones, vel certè filij mali. Isti similes sunt araneæ, quæ faciendo telam pro capienda musca, seipsam euiscerat. Mentem suffocat. Augustinus, Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Vnde Socrates massam argenti proiiciens in mare dixit, Mergam te, ne mergas me. Inquinat. Exo. 5. Filij Israël

Amor pecuniæ duplex.
Matth. 6.
Ibidem.
Mala quæ ex auaritia sequuntur.
Matt. 26.
Ioan. 4.
Similitudo.
Socrates pecuniarum côtêptor aut potius Craton.

gem naturæ. Lucæ 6. Quæcũq; vultis vt faciant vobis homin. &c. Tertiò, quia eſt cõtra legem ſcriptam. Lucæ 6. Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter, &c. Quartò, quia eſt contra legem vniuerſalem, quæ eſt in omnibus rebus, quæ compelluntur ſe dare: auarus enim quaſi captiuas detinet res, ne ſe communicare poſsint. Vtrum autem cuiquã liceat theſauros congerere. Notandũm quòd eſt theſaurizare ex affectu auaritię abſq; intentione neceſsitatis, propriè vel alienę: & hoc modo theſaurizare omnibus eſt prohibitum. Alio modo eſt theſaurizare ex prouidentia: & hoc vel ex conſideratione neceſsitatis, & ſi conceditur parentibus ſecularibus ob neceſsitatem filiorum educandorum, vel filiarum coniugio tradendarum, non autem ditandarũ, ſed ſeruato modo vel ſtatu perſonæ. Alio modo eſt theſaurizare ex conſideratione publicæ vtilitatis, ſcilicet regni defendendi, vel cultus Dei ampliandi, & ſic conceſſum eſt regibus theſaurizare: perſonis autem eccleſiaſticis propriè nũquam theſaurizare licet, nec pecuniam tenere intentione ſeruandi. Ambroſius, Aurum habet eccleſiâ, non vt ſeruet, ſed vt eroget. Ex prædictis patet quòd duplex

An liceat theſauros congerere, & quomodo.

Quando theſauriſandum, & quibus concedatur.

2. Cor. 12.

plex poteſt eſſe amor pecuniæ ſiue temporalium, ſcilicet reſpectu neceſſarij, vel reſpectu ſuperflui. Contra primum prohibet Dominus præfocantem ſolicitudinem. Contra ſecũdum prohibet thezaurizationem. Ex auaritia ſequuntur multa mala. Primò, quia à Deo maledicitur. Auguſtinus, Maledictus diſpenſator auarus, cuius largus eſt dominus. Semper eget. Hieronymus, Auaro tã deeſt quod habet, quàm quod non habet. Stultus mercator eſt qui regnum cælorum, imò ipſum Chriſtum vendit pro paucis denariis: & propter hoc ſæpe peior eſt auarus homo, quàm ipſe Iudas, qui vendidit Chriſtum triginta denariis, iſte autem interdum pro vno denario. Corpus euiſcerat, quia diuitiæ acquiruntur cum labore, poſsidentur cum timore, amittuntur cum dolore. Vnde ipſi laborant, & alij in labores eorum ſæpe intrant, ſcilicet fures, raptores, vel latrones, vel certè filij mali. Iſti ſimiles ſunt araneæ, quæ faciendo telam pro capienda muſca, ſeipſam euiſcerat. Mentem ſuffocat. Auguſtinus, Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Vnde Socrates maſſam argenti proiiciens in mare dixit, Mergam te, ne mergas me. Inquinat. Exo. 5. Filij Iſraël

Amor pecuniæ duplex.

Matth. 6.

Ibidem.

Mala quæ ex auaritia ſequuntur.

Matt. 26.

Ioan. 4.

Similitudo.

Socrates pecuniarum cõtẽptor aut potius Craton.

seruiebant in luto & latere. Excæcat. Exemplum de Thob. secundo, qui fuit excæcatus stercore hirundinum. Cor dilacerat. Vnde diuitiæ comparantur spinis Matthæi 13. Insatiabilis est. Vnde comparatur sacco pertuso, & inferno, qui nunquam dicit, sufficit. Et mari, cui omnia flumina influunt, & tamen non redundat. Et hydropico, qui quantò plus bibit, tantò plus sitit. Filiæ auaritiæ sunt septẽ secundum Gregorium. Prima est obduratio cordis, quæ fit omittendo eleemosynam. Istam filiam vocat Isidorus inhumanitatem. Secunda est violentia, hęc fit noscendo alicui palàm per facta mala, quam vocat Isidorus rapacitatem. Tertia est inquietudo, hæc est appetitus lucri. Quarta est periurium, quod sæpe incidit in emptionem & venditionem. Quinta est fallacia, quæ fit per verba decipientis in occulto. Sexta est fraus, hæc est deceptio perfecta: & hoc in præsentia illius, qui decipitur. Septima proditio, quæ est idem quod deceptio, quæ fit in absentia decepti.

Thob. 2. Luc. 8. Similitudo. Prou. 30. Eccle. 1. Auaritiæ filię septem. obduratio 1. violentia 2. Inquietudo 3. Periurium 4. Fallacia 5. Fraus 6. Proditio 7.

De gula.

CAPVT XX.

Gula quid.

GVla, vt ait Aug. est immoderata cibi auiditas. Itẽ gula est vorax edacitas

natu

naturæ finibus nō contenta. Quinq; modis peccatur circa gulam, vt dicit Greg. Primò, cùm quis horam comedendi præuenit: & hoc fit per impatientiam expectandi tempus debitum. Secundò, cùm quis quærit cibaria preciosa & delicata, de quibus Ouid. Est virtus placitis abstinuisse cibis. Sed contra hoc fecit diues ille, qui epulabatur quotidie splendidè. Tertiò, quando quis mensuram excedit, scilicet, nimis comedendo. Sciendum tamē, quia quod vni nociuū est, alteri est remediū sic, & quod vni est mediū & mēsura debita, hoc alteri est excessus. Vnde non consistit mensura in cibi quantitate, sed in comedentis qualitate. Veruntamen quidam ieiunium suū recompensant postmodū nimietate superflua: sed hoc quid aliud est, quàm dare duos obolos pro vno denario? Quartò quando nimis ardēter ac festinè quis comedit. Nō enim vsus ciborum, sed concupiscentia in vitio est. Quintò, quando quis cibaria sua nimis studiosè præparat. Vnde Bernardus, Non sapores, sed fames excitet appetitum. In omnibus his sumenda sunt non quæ voluptas, sed quæ requirit necessitas. Contingit etiam peccatum esse circa diminutionem cibi,

Quinque modis peccatur circa gulam.

Mensura & excessus.

Similitudo.

Peccatum circa diminutionem cibi, & quomodo.

Filiæ gulæ quinque. sicut circa superfluitatẽ. Filiæ gulæ sunt quinq; secundum Gregorium. Prima est

Scurrilitias 1. scurrilitas, quia gula mouet ad verba scurrilia. Secũda multiloquium, scilicet

Multiloquiũ 2 detractio, vituperia, & alia verba inania.

Inepta lætitia 3. Tertia inepta lætitia, id est, lasciuia carnis, siue gestus corporis inordinatus, lasciuiã mentis demonstrans.

Immũditia 4. Quarta immũditia, quæ solet prouenire ex gula, vt est vomitus, & eructationes fœtidæ ac luxuria.

Hebetudo mẽtis 5. Quinta est hebetudo mentis, id est, subuersio rationis.

Gula duo complectitur. Gula duo complectitur, scilicet, comessationẽ & ebrietatem: & propriè loquẽdo parcimonia opponitur comessationi, & ebrietati sobrietas.

Gula nocet. Gula nocet multipliciter. De paradiso

Gen. 3. eiicit hominem. exemplũ in Adam. Spiri-

Gen. 25. tualia bona perdit exemplũ in Esau, qui pro cibo vendidit primogenituram. Diabolo domum præparat. Matthæi octauo. Si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos. Seruum contra dominum animat. Prouerbio. vigesimonono. Qui delicatè nutrit seruum suum, sentiet eum contumacem. Luxuriam inducit. exẽplum de

Gen. 19. Loth. Homicidia perficit. exemplum de

Mar. 6. Ioanne Baptista, qui in conuiuio periit. Inducit mortem naturæ. Ecclesiastic. 37. Propter crapulam multi perierunt. Ge. 2.

Quae

Quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Inducit mortem culpæ. 1. ad Timotheum 4. Vidua in deliciis viuens, mortua est. Inducit mortem gehennæ. Lucæ 16. Diues epulo sepultus est in inferno. Remedia gulæ sunt quatuor. Primum est spiritualium ciborum frequẽs sumptio. Matthæi 4. Non in solo pane viuit homo, &c. Secundum futuræ carnis nostræ consideratio. Hieronymus. Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Tertium est æternæ cœnæ meditatio. Lucæ 14. Homo quidam fecit cœnam magnam. Quartum est famis Christi, & suorum pẽsatio. Thren. 3. Recordare paupertatis meæ, absinthij & fellis. Gulę remedia quatuor.

De luxuria.

CAPVT XXI.

LVxuria est ex immũdis desideriis veniens lubrica mentis & carnis prostitutio. Itẽ luxuria est libidinosæ voluptatis appetitus, & intelligas hîc appetitum, qui est ex consensu rationis, quia talis appetitus est peccatũ mortale: & dicitur peccatũ mortale, quando ratio nõ cohibet huiusmodi appetitum cùm posset. Differentiæ luxuriæ sunt octo. Prima est Luxuria quid Differẽtiæ luxuriæ octo.

Fornicatio. fornicatio, quæ est soluti cum soluta. Secunda meretriciũ, quod fit dupliciter scilicet, per vagam libidinem cum diuersis peccando, vel cum publicè venali concũbendo.

Meretriciũ 2.

Adulteriũ 3. Tertia est adulterium, quo coniugalis thorus vitiatur.

Stuprum 4. Quarta est stuprũ, quo virginalis integritas corrumpitur.

Sacrilegiũ 5. Quinta sacrilegium, quo continentia Deo dicata læditur, vt in clericis, & religiosis sacris ordinibus sublimatis, & in his, qui emiserunt votum continentiæ.

Incestus 6. Sexta est incestus, quo vinculum consanguinitatis, vel affinitatis, vel cõpaternitatis corrumpitur.

Contra naturam 7. Septima est peccatum contra naturam siue Sodomia, quo naturalis vsus peruertitur.

Quid contra naturam speciei, & generis. Notandum autem quòd aliud est contra naturam speciei, aliud contra naturã generis. Primò modo omne peccatum mortale est contra naturam speciei, quia in rationali creatura remurmurat synderesis contra omne peccatum. Sed secundo modo peccatum Sodomiæ est contra naturã generis, quia non solùm in homine, sed etiam in brutis diuersi sexus in coitu cõueniũt. Vnde si isto modo fit, cõtra naturã generis est.

Libidinosus coitus coniugalis 8. & hic est multiplex. Octaua est libidinosus coitus cõiugalis, qui multipliciter accipitur. Coitus enim cõiugalis alius licitus est, alius fragilis,

ali

alius impetuosus. Licitus tripliciter vt quando causa prolis fit, vel ad ampliandum cultum Dei, vel causa reddendi debitũ, vel causa vitandæ fornicationis non in se, sed in coniuge. Primus est pietatis, Secundus iustitiæ, Tertius cautelæ. In his nullum dicitur peccatũ esse. Fragilis est, quando fit causa delectationis; & tunc distinguitur: quia si amor illius delectationis præponitur Deo, mortale peccatum est: si verò postponitur, veniale. Impetuosus est qui ex sola libidine proueniens, metas honestatis, & rationis transcendit: quod fit quinque modis: primò causa satiandæ libidinis per meretricias blanditias: secundò cùm fit contra naturalẽ modum: tertiò cùm fit tempore prohibito: quartò quãdo fit in loco prohibito: quintò quando acceditur ad mulierem prægnantem, & vicinam partui, vel quæ est in fluxu menstruo. Filiæ luxuriæ sunt octo secundum Grego. Prima est cæcitas mentis, quia secundum Augusti. in opere luxuriæ tota ratio absorbetur. Secunda est inconsideratio, mortis scilicet, & inferni. Tertia inconstantia, scilicet ad cogitandum desiderandumque nunc istud, nunc illud. Quarta amor sui, scilicet quo aliquis desiderat longam vitã ad

Licitus 1.

Fragilis 2

Impetuosus 3 & fit quinque modis.

Luxuriæ filiæ octo.

hoc vt expleat voluptatem suã. Quinta præcipitatio, qua quis præcipitanter currit ad peccandum, exponens se periculo mortis propter luxuriã faciendã. Sexta odium Dei, quia Deus abstrahit se ab eis & punit eos qui sequũtur carnis delitias, ad quas inclinat luxuria. Septima affectus pręsentis seculi, scilicet appetitus honorum, diuitiarũ, sanitatis, fortitudinis, & huiusmodi: per quæ luxuriosus finem suum consequitur. Octaua est desperatio futuri seculi, quæ est diffidentia gloriæ, vel veniæ cõsequendæ, & hæc est filia luxuriæ consummatæ.

Luxuria nocet, & quibus.

Luxuria nocet multipliciter. Deo est cõtumeliosa, quia templum eius inquinat. Dæmonibus placita. Iob 40. Behemot dormit in locis humẽtibus. Subiecto proprio nociua. 1. ad Corint. 6. Qui fornicatur, in corpus suũ peccat. Proximũ scandalizat. Oseæ 5. Facti estis speculatio, & rete expansum super montem Thabor. Animam propriã damnat. 2. Reg. 12. Non recedet gladius de domo tua. hoc dictũ fuit ad Dauid propter peccatum Bersabeæ. Vilissimo Domino se subiicit, scilicet carni & sensualitati. Gene. 3. Quia obedisti voci vxoris tuæ, maledicta terra in opere tuo. Mentẽ infatuat. Oseæ 4. Vinum & mulieres au

ferunt

ferunt cor. Remedia luxuriæ sunt hæc, Occasiones fugere. Iob 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Eccle. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Eccle. 26. Qui tenet illam quasi qui apprehendit scorpionem. Mortis extrema cogitare. Prouerb. 13. Memorare nouissima tua, & in æternũ non peccabis. De se non præsumere: quia cecidit Dauid sanctissimus, Salomon sapiẽtissimus, Sanson fortissimus. Frequẽter se occupare. Hieronymus, Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Tentationi in principio resistere. Genes. 3. Ipsa conteret caput tuum. Carnem domare, Marci 9. Hoc genus dæmonij non eiicitur nisi in oratione, & ieiunio.

Luxuriæ remedia.

Eccl. 7.

Quomodo superbia sit mortale, vel veniale.

CAPVT XXII.

OMnia predicta, quanuis semper sint peccata, non tamen semper sunt mortalia. Vnde videndum est quando vnumquodque mortale sit, & quando veniale. Vana igitur gloria ex suo genere est veniale, quia genus operis sumitur ex obiecto. Vanum autem secundùm se nõ

Non semper peccata sunt mortalia.

Peccatũ quando veniale, vel quando mortale.

est obiectum peccati mortalis, sed venialis. Vnde cùm vana laus sit huius peccati obiectum, patet quòd non semper est peccatum mortale. Erit tamen vana gloria mortalis dupliciter, scilicet ratione finis propter quem laus appetitur. Opus nãq; tale est, quale est id propter quod appetitur. Item ratione operis in quo laus quęritur. Circa primum dicendum est quòd quadruplici fine laus appetitur. Primò ad vitandum malum infamiæ, sicut Samuel se laudauit. 1. Reg. 12. Secundò propter aliquam vtilitatem spirituale͂, vt est gloria Dei, vel ædificatio proximi, sicut Paulus se commendauit. 2. ad Corin. 11. Tertiò propter lucrum auaritiæ, sicut Pharisæi, qui deuorant domos viduarum, longas orationes simulantes. Mat. 23. Quartò propter aliquem actum venialis peccati, sicut quando quis laudari vult eò quòd venialiter in laude delectetur. Primum est prudentiæ: secundum est charitatis: tertium est peccatũ mortale: & idem intelligendum est quandocunque mortale peccatum finis alicuius operis ponitur, laus ponitur finis alicuius operis. Quartum est veniale. Sequitur secunda causa quare vana gloria sit peccatũ mortale, scilicet, ratione operis, per quod laus quær

Vana gloria mortalis dupliciter.

Laus quęritur quadrupliciter, & quomodo est virtus, vel vitium.

Qualiter vana gloria est mortale.

quæritur. Hoc autem potest fieri tripliciter, quia laus quandoque quæritur per opera illicita, quandoque per opera ex se indifferentia, quandoque per opera virtutum. Si primò modo, sic tale est peccatũ, quale & illud illicitum, scilicet mortale aut veniale. Si secundo modo, sic est peccatum veniale, vt habere diuitias vel vestes pretiosas, cum abusu talium in laudem. Veruntamen si talia sunt de se inordinata, vt sint occasio peccati mortalis, secũdum quòd mulier cum ornatu meretricio præparat se ad animas capiendas, vel si factum illud est illicitum ex prohibitione superioris, vt torneamenta, & huiusmodi, cùm excederet præceptum ecclesiæ, sic sunt peccata mortalia. Si tertio modo, id est, si laus quæratur per opera virtutũ, hoc est dupliciter, vel quia appetitus laudis adiungitur operi virtutis tanquam incidẽs, sicut contingit in cantu vel in prædicatione quãdoq;, & tunc est veniale. Vel laus est finis principaliter præstitutus operi virtutis & operanti, ita quod ibi constituit finem vltimum, & sic est mortale: quia tunc inhæret ei vt fini vltimo. Nota quòd maius est peccatum gloriari de bonis spiritualibus, quàm de temporalibus: quia minus

Ornatus meretricius perniciosus.

Laus per opera virtuosa quomodo appetẽda, vel nõ & quando veniale, vel mortale.

In quo quis magis peccat.

habent

habent motiuum, eò quòd minus appareant extra, quàm temporalia.

Quomodo inuidia sit mortale vel veniale.

CAPVT XXIII.

Inuidia peccatum mortale quia cõtrariatur charitati.

INuidia ex suo genere est peccatũ mortale, quia cùm inuidia secundũ Remigium sit dolor de alieno bono, cõtrariatur directè charitati, quæ nõ æmulatur, sed congaudet veritati. 1. ad Corinth. 13. Charitati verò nihil est contrarium, nisi peccatum mortale. Tamẽ illud quod ex genere est mortale, potest esse veniale, inquantũ vel prout in primo motu cõsistit, vel extra suam rationẽ trahitur. Dolor autẽ de alieno bono est quadruplex: vel quia est primò primus motus ex natura veniens, sicut quidã naturaliter inuidi sunt: & hoc nullũ peccatũ est, cùm nullo modo sit in potestate nostra. Vel est secũdò primus motus, quãdo scilicet appetitus sine cõpleta deliberatione tali passione afficitur, & sic est veniale peccatũ. Vel est actus volũtarius deliberatiuè, & sic est mortale peccatũ. Vel trahitur per intẽtionẽ extra suã rationẽ, vt quãdo dolor de alieno bono surgit cuiquã ex causa bona, sicut quãdo dolet aliquis de bono

Dolor de alieno bono fit quadrupliciter, & quando mortale, vel veniale.

no tẽporali alterius, quia videt illud redundare in detrimentũ animæ illius, vel etiam in detrimentum communitatis: & talis dolor bonus est: quia maius bonum magis est appetendum. Notandum verò quòd per dolorem boni cõprehenditur gaudiũ de malo quod ex ipso causatur.

Quomodo ira sit peccatum mortale vel veniale.

CAPVT XXIIII.

Ira peccatum mortale.

IRa ex suo genere est peccatum mortale, quia secundùm Isidorum, Ira est animus concitatus ad pœnam prouocanti inferendam. Talis autem motus contrariatur charitati, quæ non irritatur, nec cogitat malum. 1. ad Corint. 13. Ira igitur vel dicit iram zeli, quæ est detestatio vitij, & hæc non est peccatum. sed est perfectionis. Potest etiam quis sibi per hunc modum irasci, sicut dicit glos. super illud Psalm. 4. Irascimini, & nolite peccare, Quid est, inquit, homo pœnitens nisi irascens sibi? Vel dicit remissionem affectus circa proximum, per quam homo non dolet de malo proximi, nec gaudet de bono eius, licet etiam non doleat de bono, nec gaudeat de malo eius: sed est indifferens ei: & sic non est mortale, sed imp

Ira dicitur dupliciter.

Homo pœnitens irascitur sibi.

imperfectio charitatis. Vel dicit actualem impatientiam absque appetitu vindictæ: & talis motus etiã deliberatus est peccatũ veniale, quia habet incompletã rationẽ iræ, sicut ex supradicta patet diffinitione. Vel dicit impatientiã cũ appetitu vindictæ, & hoc est tripliciter. Quãdoq; enim hoc est à natura, sicut in melancholicis, in quibus secundùm philosophum cõtinuè mordetur natura, propter quod semper sunt turbulenti: & sic nullũ est peccatum, cùm sit motus naturalis. Quandoque hoc est ab appetitu indeliberato, & sic est veniale, sicut alij primi motus. Quandoque est à voluntate deliberatiua, & tunc est peccatum mortale.

Impatientia vindictæ triplex.

Vindicta quãdo mortale.

Quomodo acedia sit mortale vel veniale.

CAPVT XXV.

Acedia ex genere veniale, & quid sit.

ACedia ex suo genere est peccatũ veniale: quia secundùm Augustinum, Acedia est tædiũ interni boni: hoc autẽ non opponitur charitati, sed dicit diminutionem feruoris charitatis, in quo consistit omne veniale. Istud ergo tædium, vel est motus naturalis, & sic nullum est peccatum: vel est motus appetitus contristati de opere spirituali laborioso, &

sic

sic est veniale: quanuis etiã appetitus ille naturalis sit deliberatiuus, quia cõsensus in veniale non est nisi veniale. Acedia verò ex genere, & per se venialis est: vel hoc tædium redundat in omissionem eorũ, quæ sunt necessaria saluti, vt frãgere præcepta Dei, vel ecclesiæ sine causa rationabili, & tunc est mortale. Si autẽ tædium illud ex omissione boni, & difficultate aggrediẽdi bonum, ducit in desperationem: tunc iam accedit ad peccatũ in spiritum sanctum. Et si tædium illud crescit, quod etiam ducit in tædium vitæ in tantum quòd iniiciat sibi manus, tunc iam similis est Iudæ, qui laqueo se suspendit.

Acedia quãdo mortale.

Acedia quãdo peccatũ in Spiritum Sanctũ.

Matth. 27.

Quomodo auaritia sit mortale vel veniale.

CAPVT VI.

AVaritia secundùm Marcum Tulliũ Cicero. est immoderatus amor habendi. hæc igitur consistit in appetendo, vel in acquirẽdo, vel in retinendo. Si primo modo, hoc est quinque modis. Primò quia appetit aliena appetitu cõpleto, qui procederet in opus, si adesset facultas, & sic est peccatũ mortale. Secũdò quia appetit illicita volũtate incõpleta, vt si aliquis indignus conatur beneficiũ ecclesiasticũ

Auaritia quid & in quo consistit.

In appetendo quinque modis. & quando morta. vel veniale.

adipi

adipisci, sic iterum est mortale. Tertiò si appetit talia, siue sint illicita, siue aliena, cũ voluntate cõditionata, scilicet, si posset habere sine offensa Dei, ac iniuria proximi, & tũc vel nullũ, vel veniale est, si talem conditionem actualiter vel habitualiter addat, vel intẽdat. Quartò si simpliciter appetit habere superflua, & hoc appetitu suffocãte mentẽ, s. à cura sui, & consideratione diuinorũ, & hoc est peccatũ mortale. Quintò si superfluo amore inhæret temporalibus, tamen infra Dei amorẽ: hoc est veniale. Si autẽ auaritia cõsistit in acquirẽdo, hoc est tripliciter: quia vel acquirit iniustè quocũq; modo, & tũc est mortale, vel acquirit res per tale opus, aut artẽ, aut officiũ, quod per se est peccatũ mortale, si etiã esset sine lucro, vt procreare aliquid, fornicari, & tunc est mortale. vel acquirit talia per operã illicitã, quæ est veniale peccatũ: vt cùm aliquis verba iocosa componit ad lucrũ, *salua* tamẽ honestate: & hoc est veniale, nisi aliquis propter delectationẽ dissolutionis totaliter se dedat talibus, tunc enim mortale est. Dico autẽ propter delectationem, quia si quis per necessitatẽ, per talia sibi sustentationẽ acquireret, cùm aliã artẽ lucrosam nesciret, non reputarẽ eum

In acquirẽdo tripliciter. Et quãdo mortale vel veniale.

eum in statu damnandorum. Si autẽ auaritia consistit in retinendo, hoc potest esse quinq; modis. Primò quia retinet sciẽter ea quæ restituere tenetur, & animo retinendi, sic est peccatum mortale. Secundò, quia retinet ea, quæ ad necessitatem suam, & suorum pertinent, vel ad conseruationem status sui, & suorum secundum quod decet dignitatem suam, & hoc non est peccatum. Tertiò, quia retinet superflua respectu vtriusque iam dictorum & hoc tempore extremæ necessitatis alicuius, sic est peccatum mortale. Quartò, quia retinet superflua, etiam citra extremam necessitatem ex insatiabili cupiditate, sic est peccatum mortale: præcipuum autem signum talis affectus est, quòd quis res potius sinit putrescere penes se, quàm vtiliter aliis dispenset. Quintò, quia retinet superflua quædam ex inordinato amore temporalium, per quem modum deficit à medio largitatis, saluo tamen statu virtutis, & sic est veniale. Nota quòd auaritia ex suo genere est mortale, quam Apostolus idololatriæ cõparat, non quia sit de specie illius peccati, cùm nõ habeat actum eius, sed quia facit aliquid simile idololatriæ, seruiendo creaturæ potius, quàm creatori.

In retinendo quinque modis.

Et quando mort. vel venia.

Retinere superflua.

Ephe. 5.

Auarus qualiter idolatra.

Quomodo gula sit mortale vel veniale.

CAPVT XXVII.

Gula quale peccatum, & quid.

Gulæ immoderatio quotuplex & quãdo nõ peccatũ & quãdo peccatũ mort. aut ven.

GVla ex genere suo est peccatum veniale, quia appetitus comedendi ex sua ratione non subiacet dominio voluntatis, sed natura nobis inest: quod potest esse quinque modis. Primò si est ibi solus appetitus cibi, & hic nunquam est peccatum: nec etiam delectatio cibum consequens est peccatum, inquantum ordinatur contra defectum sibi cõtrarium: hæc enim sunt purè naturalia, in quibus non est meritum, nec demeritum. Secundò si appetitui necessitatis adiungitur appetitus delectationis, & voluptatis in cibo, & hoc est peccatum veniale. Tertiò si est ibi transgressio præcepti, vt cùm aliquis sine necessitate soluit ieiunium ecclesiæ, vel quando religiosus comedit carnes, cùm hoc in suo ordine sit prohibitũ, *sub* prçcepto, sic est mortale peccatum. Quartò si appetitus edendi est cum libidine, vt quando nimio & finali affectu inhæret delectationi cibi, & hoc est peccatũ mortale. Quinto si ducitur in consuetudinem talem, quæ facit totam vitã hominis delectationibus huiusmodi deputari, hæc tam

Comedere prohibita an sit peccatum, & quale.

tam vicina ſunt peccato mortali, quòd ebrietas ab Apoſtolo inter peccata mortalia computatur. Ebrietas tamen quandoque eſt peccatum veniale, vt quando vltra neceſsitatem quis accipit, ſecundum menſuram tamen perceptibilem. Quando verò quis egreditur à menſura perceptibili ſecundum rationem bene ordinatam ad diſcernendum, & hoc in tali menſura ex qua euertitur ſtatus mentis effrenata libidine, quando hoc Deo præponit, tunc peccat mortaliter. Si quis autem inebriat alium, ita videlicet inuitãs eum ad potum, vt intendat ſtatũ mentis eius euertere, & hoc facit in eius nocumẽtum, peccat mortaliter: quia aufert ei plus, quàm ſi auferret aliquod bonum temporale, quia vſum rationis tollit ei.

Rom. 13.

Ebrietas quando peccatum, & quale.

Contra Germanos.

Quid aufert inuitans ad ebrietatem.

Q̃uo luxuria ſit mortale vel veniale.

CAPVT XXVIII.

LVxuria ex ſuo genere eſt peccatum mortale, quia eſt contra illud præceptum, Non mœchaberis. Concupiſcẽtia luxuriæ diſtinguitur ſeptem modis. Primus eſt cùm concupiſcentia conſiſtit in primo motu tantùm, & ſic eſt peccatum veniale. Secundus eſt cùm ſequitur conſenſus vſque in delectationem, licet non

Exo. 20. Deute. 5.

Luxuria ſemper peccatum.

in opus,& ſic eſt mortale peccatum. Tertius eſt cùm conſentitur etiam in opus,& ſic eſt iterum mortale. Quartus eſt cùm concupiſcentia non ſolùm tenetur corde, ſed etiam paſcitur viſu, & ſic iterum eſt mortale. Matth.5. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo, id eſt, ſi hoc fine & animo attendat mulierem vt eam concupiſcat: quia ſecundum Aug. hoc nõ eſt tantũ titillari, ſed plenè conſentire libidini. Bene autem dicitur ad concupiſcendũ eam, quia ſi aliquis videret mulierem vt rem pulchram, & vlterius non procederet, tunc nullum peccatum eſſet, *vel ſolum* peccatum curioſitatis. Quintus modus eſt in ſtultiloquio vt cùm quis mulierem precatur, vel propter libidinem habet cum ea familiaria colloquia, & eſt mortale. Sextus modus vocatur ab Apoſto. turpitudo. Glo. vt in oſculis & in amplexibus, hoc eſt etiam peccatum *mortale*: & tantò grauius præcedentibus, quantò magis libido per talia accenditur propter nimiam approximationem ad ignẽ. Notãdum verò quòd tangere mulierem præter intentionem, non eſt peccatum: ſimiliter cũ intentione tangere, ſed ex neceſsitate, non eſt peccatum. Sed tangere ex libi

Concupiſcentia luxuriæ quot modis diſtinguitur.

Videre mulierem quãdo nõ peccatũ, & qui peccatum, & quarto.

Ephe.5.

Tangere mulierẽ quãdo nõ peccatũ, & quãdo, & quale.

ex libidine, vel osculari ad se non pertinentem, peccatum mortale est. Septimus modus est quando concupiscentia procedit in opus, & constat esse mortale. Nota quòd differentia est inter primos motus generatiuæ & nutritiuæ: quia primus motus in generatiua semper est peccatum, nisi per sacramentum matrimonij excusetur, sed non semper in nutritiua: quoniam potentia concupiscibilis non tantùm corrupta est in nutritiua, sicut in generatiua. De hac materia require suprà titulo proximo, vbi agitur de speciebus luxuriæ.

Motus genaratiuæ & nutritiuæ.

De peccato in spiritum sanctum.

CAPVT XXIX.

QVanuis generaliter omne peccatum sit contra Deum trinum, & vnum, appropriatè tamē dicitur aliquod peccatum esse in patrem, aliud in filium, aliud in spiritum sanctum. In patrem enim peccatur ex impotentia, in filium ex ignorātia, in spiritum sanctum ex malitia certa, hoc est, quando voluntas potest, & scit resistere alicui malo, & tamen ex sola malitia illud eligit. Peccatum in spiritū sanctum procedit ex libera & improba voluntate liberi arbitrij, & directè

Peccatū quando dicitur in Patrē in filiū Spiritū sanctum.

Peccatū in spiritum sanctū vnde & quid impugnat.

impugnat gratiam ſpiritus ſancti,& ideo non habet colorem excuſationis, quia quãtùm eſt de ſe, directè impugnatiuum eſt medici,& remedij, per quod fieri habet remiſsio peccati. Peccatum in ſpiritum ſanctum dicitur irremiſsibile in hoc ſeculo,& in futuro,non quia dimitti non poſsit,ſed quia rarò, aut vix dimittitur in hoc ſeculo,quantùm ad culpam,aut in futuro quantum ad pœnam. Item quia non legitur dimiſſum, propter quod dicitur irremiſsibile,ſicut Melchiſedech dicitur ſine patre,quia non legitur de eius patre.Item quia aduerſatur fonti remiſſionis,ſcilicet ſpiritui ſancto. Item propter impotentiam hominis,quia vix poteſt ſe præparare ad gratiam, quem tanta moles peccati premit. Sciendum autem eſt quòd accipitur hoc nomen irremiſsibile tripliciter,ſcilicet negatiuè, vt quia nullo modo poteſt remitti,hoc modo peccatum angeli & damnatorum eſt irremiſsibile.Item priuatiuè,vt quia non habet congruentiam de ſe,vt remitti debeat,licet ex congrua bonitate Dei poſſit omne peccatũ remitti:hoc modo omne peccatum mortale eſt irremiſsibile. Item contrariè,ſecundum quòd habet aliqua culpa contrariam diſpoſitionem ad remit

Quomodo irremiſsibile & quare.

Heb.7.

Irremiſsibile vnde,& qualiter.

Negatiuè.

Priuatiuè.

Contrariè.

remittēdum. hoc modo peccatum in ſpiritum ſanctum eſt irremiſsibile, quia contrariatur gratiæ remittendi peccatum, & hoc per deſperationem, vel præſumptionem, vel alias ſpecies huius peccati. Sex ſunt ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum, videlicet deſperatio, præſumptio, impugnatio veritatis agnitæ, inuidentia charitatis fraternæ, obſtinatio, finalis impœnitentia. Horum numerus ſic accipitur. In remiſsione tria ſunt, ſcilicet ipſe remittens, & ille cui remittitur, ac diſpoſitio remittendi in eo cui remittitur. In ipſo remittente duo ſunt, ſcilicet miſericordia, & iuſtitia. Contra primũ eſt deſperatio, contra ſecundũ præſumptio. In eo cui remittitur, duo ſunt, ſcilicet dolor de cõmiſſo, & propoſitũ de non committendo. Contra primum eſt obſtinatio, contra ſecũdum finalis impœnitentia. Præterea diſpoſitio remittendi in eo cui remittitur, duplex eſt, ſcilicet cognitio veri, & amor boni. Cõtra primum eſt impugnatio veritatis agnitæ, contra ſecundum inuidentia gratiæ fraternæ. De finali impœnitentia nota quòd ſi dicit continuationem peccati vſque in finem, ſic in omni peccato in quo quis ſcienter decedit, eſt finalis impœnitentia: prout autem eſt

Species peccati in Spiritum ſanctũ quot.

In remiſsione tria.

In remittente duo.

In eo cui remittũtur duo.

Diſpoſitio remittendi duplex.

vna species peccati in spiritum sanctum, secundum quòd hic sumitur, sic dicitur propositum non pœnitendi.

Enumeratio peccatorum cordis.

CAPVT XXX.

Peccata cordis. PEccata cordis sunt hæc, cogitatio, delectatio, consensus, desiderium mali, voluntas peruersa, infidelitas, indeuotio, præsumptio, desperatio, timor malè humilians, amor malè accendens, suspicio, ira, inuidia, odium, timere seruiliter, exultatio in aduersis proximi, contemptus pauperum vel peccatorum, personarum acceptio, perfidia, affectus parentum carnalis, inepta lætitia, seculi tristitia, impatientia, auaritia, superbia, perplexitas, obstinatio mali, tædium boni, acedia, inconstantia, pœna pœnitētiæ, dolor quia non facit plus malum, hypocrisis, amor placendi, timor displicendi, verecundia de bono opere, amor priuatus, sensus singularis, ambitio dignitatū, vana gloria de bonis naturæ, vel gratiæ, vel fortunæ, verecundia de pauperibus amicis, contemptus admonitionum, immisericordia.

De peccatis oris.

CAP

CAPVT XXXI.

PEccata oris ſunt hæc, crebra iuratio, periurium, blaſphemia, nomen Dei irreuerenter aſſumere, veritatem impugnare, de mendacio & vanis alios inſtruere, contra Deum murmurare, irreuerenter horas dicere, detractio, adulatio, mēdacium, vituperium, maledictio, infamatio, contentio, comminatio, impugnatio veritatis agnitæ, impugnatio charitatis fraternæ, ſeminatio diſcordię, proditio, falſum teſtimonium, mala conſilia, deriſio, contradictio obedientiæ, inuertere facta bona, in eccleſiis placitare, ad iram hominem prouocare, reprehendere proximum in aliquo, quod ipſe facis, vaniloquium, ſtultiloquium, proferre verba otioſa, vel ſuperflua, vel curioſa, iactantia, verborum politio, peccatorum defenſio, clamor, riſus, cachinus, turpiloquium, lenocinium, cantare cantilenas ſeculares, in cantu diuino magis ſtudere vocem frangere, quàm deuotè pſallere, murmurare, verba ſcurrilia proferre, in iniuſta cauſa aduocare, malum commendare. Peccata oris.

De peccatis operis.

CAPVT XXXII.

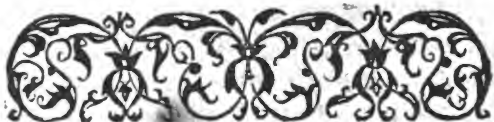
PEccata operis sunt hæc, gula, luxuria, ebrietas, symonia, sortilegium, violatio dierum solennium, sacrilegium, indignè communicare, votorum fractio, apostasia, dissolutio in diuino officio, scandalizare suo malo exemplo proximum & corrumpere, lædere hominem, vel in rebus, vel in persona, vel in fama, furtum, rapina, vsura, deceptio, ludus, venditio iustitię, exactio indebita, telonea iniusta, auscultare mala, ioculatoribus dare, necessaria sibi subtrahere, superflua sumere, vltra vires proprias quiddam aggredi, consuetudo peccandi, recidiuatio, simulatio, tenere officium ad quod non sufficit, vel quod sine peccato non agitur, choreizare, nouitatem inuenire, maioribus rebellare, minores opprimere, delinquere visu, auditu, odoratu, gustu, & tactu, lucta, osculis, muneribus, itineribus, nutibus, mendaciis, scripturis, circunstantias aggrauantes omittere, quæ sunt tempus, locus, modus, numerus, persona, mora, sciẽtia, ætas, tẽtationem præuenire, seipsum ad peccatum cogere.

De peccatis omißionis.

CAPVT XXXIII.

PEccata omiſsionis ſunt hæc, de Deo non cogitare, ipſum non timere, vel amare, gratias de beneficiis nō agere, opera, quæ quis facit, ad ipſum non referre, de peccatis, ſicut debet, non dolere, ad gratiam recipiendam ſe non præparare, gratia accepta non vti, nec eam ſeruare, ad inſpirationem diuinam ſe non conuertere, voluntatem ſuam voluntati diuinæ non cōformare, ad rationes dicēdas non attēdere, orationes debitas omittere, ea, ad quæ tenetur ex voto, vel præcepto, vel officio, negligere, communionem & cōfeſsionem ſemel in anno non expedire, parentes non honorare, ſeipſum non recognoſcere & reprehendere, conſcientiā negligere, eccleſias & prædicationes fugere, tentationibus non reſiſtere, pœnitētias iniunctas negligere, aut negligenter facere, & quæ ſtatim facienda ſunt, differre: bonis proximi non gaudere, & malis non condolere, iniurias non remittere, fidem proximo non ſeruare, & beneficiis eius non reſpondere, delinquentes non corripere, lites non ſedare, ignorantes non inſtruere, afflictos non conſolari, admonitionibus non acquieſcere.

Finis libri tertij.

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ veritatis liber quartus de Christi humanitate.

*

De incarnatione Christi.

CAPVT I.

Deus principiũ multiplex & quorum.

ICVT Deus est rerũ principium effectiuum in creatione, sic est refectiuum in redemptione, & perfectiuum in retributione: quoniam sicut pater omnia creauit per verbum increatum, sic omnia recreauit & renouauit per verbum incarnatum. Porrò circa incarnationem Christi talis fuit ordo: Salutatio angelica, responsio virginis, sanctificatio materna, conceptio diuina: de quibus nunc per ordinem est agendum.

Per verbum omnia creata, & recreata, & renouata.

Incarnationis diuisio.

De

De ſalutatione angelica.

CAPVT II.

MIſſus eſt angelus Gabriel, qui eſt de ordine archangelorum, ab beatam virginem, cui ad ſenſum apparuit viſione corporali, quanuis ei loqueretur locutione ſpirituali. Ad illud nobile ſacramẽtum nũtius debuit eſſe angelus, propter tria primò propter cognationem virginitatis ad naturam angelicam. Secundò propter ordinem perditionis humanæ, quia ſicut ibi venit diabolus in ſerpente ad mulierem, ita hîc Deus venit per angelum ad virginem: vt ſic ex oppoſito medicina reſpondeat morbo, & reparatio lapſui, & remediũ nocumẽto. Tertiò quia ſicut illa gratia fuit reparatio naturæ humanæ, ſic fuit & ruinæ angelicę: vnde cõmuni beneficio vtraq; natura communiter debuit miniſtrare, angelica, ſcilicet, & humana. Diuiditur autẽ ſalutatio beatæ virginis in tres partes, Primã partem incepit angelus, cum dixit: Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Secundã ſubiunxit Heliſabeth. cùm ait, Et benedictus fructus ventris tui. Tertiã appoſuit ecclesia, vt in reuerentia nomẽ Marię haberetur: nã Maria

Luc. 1.

De quo ordine fuerit Angelus miſſus ad virginem.

Viſione corporali apparuit Angelus.

Nuncius debuit eſſe. Ang. & quare.

Angelicæ ſalutationis diuiſio.

Angelus.

Luc. 1.

Heliſabeth.

Eccleſia.

xia

Salutationis cómendatio. ria non eſt de textu. Iſta ſalutatio cõmendabilis eſt propter quatuor: primò propter authorem, quia miſſus eſt angelus à Deo. Secundo propter nuncium, non enim homo dignus fuit hoc nũciare, ſed angelus: nec quilibet angelus, ſed Gabriel. Tertiò ab ea quæ ſalutatur, quia virgo: nec quælibet virgo, ſed Maria. Quartò ab ipſo modo ſalutandi, qui indicat innocentiam virginis, cùm dicitur, Aue. Vel gratia cõuerſationis cùm dicitur, gratia plena. Item excellentiã conceptionis cùm dicitur, Dominus tecũ. Item priuilegiũ prærogatiuæ ſingularis, cùm dicitur, benedicta tu in &c. Salutationes autẽ quędã inueniuntur optatiuæ ſalutis. 2. Regũ 16. Salue rex. Quædã gratiæ. Apoſtol. in pluribus locis. Gratia vobis & pax. Quædã gaudij. Tho. 5. Gaudiũ tibi ſemper ſit. Quædã benedictionis. Ruth 2. Benedicat tibi Dominus. Hæc autem ſalutatio angeli ex omnibus prædictis cõflata videtur. Cõtinet enim ſalutẽ cùm dicit. Aue. Item gratiã cùm dicit: gratia plena. Item gaudiũ cùm dicit: Dominus tecũ. Item benedictionẽ, cùm dicit, benedicta tu in mulierib. &c. Præterea in hac ſalutatione notatur triplex prærogatiua beatæ virginis, ſcilicet naturæ, cum dicitur,

Luc. 1.

Quis dignus fuerit nunciare.

virgo Maria innocens.

Salutationes inueniũtur, & quæ.

Rom. 1.

Contenta in ſalutatione angeli.

Prærogatiua triplex.

tur, Aue: gratiæ, cùm dicitur, gratia plena: gloriæ, cùm dicitur, benedicta tu, &c. Nota denique sex in angelica legatione primò quàm reuerenter beatã virginem salutauit, cùm dixit: Aue gratia plena. Secundò quàm excellẽter cõmendauit, ibi, benedicta tu in mulieribus. Tertiò quã dulciter confortauit, ibi, Ne timeas Maria. Quartò quàm diligẽter legationem suam compleuit, ibi, Ecce concipies & paries filium. Quintò quàm eleganter modũ exposuit, ibi, Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sextò quàm conuenienter prolem nascituram describit, ibi: Ideóq; quod nascetur ex te sanctum, vacabitur filius Dei.

In angelica legatione sex, et quæ.

De responsione virginea.

CAPVT III.

DVos legimus in scriptura dialogos, vnũ inter Euã & diabolũ, quo mors concludebatur: alterũ inter Mariã & archangelũ, quo vita oriebatur. Vide autẽ tria, quæ fecit beata virgo in salutatione angeli, scilicet cogitationem, seu deliberationem, quia cogitabat qualis esset ista salutatio. Interrogationẽ, quia quærebat, Quomodo fiet istud? Consensum, quia respondit: Ecce ancilla domini, &c. Nec

Dialogus duplex.
Gen. 3.
Luc. 1.
Quæ fecit beata virgo in salutatione.

Nec in deliberatione fuit subita, sicut
Gen.3. Eua: nec in interrogando dubia, sicut Za
Lucæ 1. charias, nec in consentiendo tarda, sicut
Gen. 18. Sarra. In responsione cõsensus beatę virginis quatuor verba inuenies, quæ quatuor virtutes maximè redolēt. Ait enim, Ecce, quod est obediētię prōptæ. Ancilla Domini, quod est humilitatis perfectæ. Fiat mihi, quod est charitatis inflāmatæ. Secundū verbū tuū, quod est fidei indubitatæ. Septē verba hęc locuta est beata virgo in Euangelio. primū fuit, Vinū nō habent. Secundum, Fili quid fecisti nobis

Quatuor in responsione virginis.

Verba quæ loquuta est beata virgo.

Ioan.2. Luc.2. sic? Tertium, quodcunq; dixerit vobis fa
Ioan.2. cite. Quartum, quando salutauit Eliza
Luc.1. beth. Quintū, Quomodo fiet istud, &c.
Ibid. Sextū, Ecce ancilla Domini. Septimum, Magnificat anima mea Dominum. Verbum primū fuit pietatis: secundum charitatis: tertium instructionis: quartū consolationis: quintum discretionis: sextum humilitatis: septimum orationis, & *gratiarum* actionis. Et nota quòd verba prædicta fuerunt breuia præter vltimum.

Qualia fuerint bea. virg. verba.

Gratiarum actio.

De sanctificatione materna.

CAPVT IIII.

SAnctificatio triplex est: quædam communis, quæ fit per sacramenta: quædā specia

Sanctificatio quæ.

ſpecialis,quę fit per gratiam ſpiritus ſan ctiꝫ:quædã ſpecialiſsima, quæ fit per gratiam ſingularem. Prima remouet culpam,& confert gratiam,remanet tamen fomes,& pronitas ad peccãdum , & talis eſt in baptizatis. Secunda remouet culpam & pronitatem peccãdi mortaliter, & talis fuit ſanctificatio Ioannis Baptiſtæ,& Ieremiæ in vtero:Tertia remouet culpam originalem , & pronitatem ad peccandum tam venialiter,quàm mortaliter,& talis fuit in beata virgine. Et licet gratia ſanctificationis in vtero , ſit quantũ ad eſſentiam maior,quàm ſacramentalis:tamen quantũ ad aliquos effectus,maior eſt gratia ſacramẽtalis : quia baptiſmus imprimit characterem,& aperit ianuam cæli , & habilitat hominem ad alia ſacramenta , quorum nihil facit ſanctificatio in vtero ex ſe. Veruntamen gratia ſanctificationis in vtero,præcellit in hoc gratiam baptiſmalem , quia taliter ſanctificatus non poteſt mortaliter peccare, & ad venialia minus inclinat eũ fomes: propter quod minora & pauciora venialia cõmittit:& talis gratia fuit in Ioanne Bapti. & ideo ne in vanum gratiã Dei reciperet, fugit hominum ſocietatem,& arctiſsimam in ſe pœnitentiam

Luc.1.

Hier.1.

Hęc opinio nõ tenetur : nã b. virgo fuit à peccato origi. præſeruata.

Scot.3.d.3.

Sacramentalis gratia qualis.

Sanctificationis gratia qualis.

Luc.3.

tenuit, ne leui saltem maculare vitam famine posset. Patet igitur quòd in sanctificatione in vtero confertur gratia media inter gratiam sacramentalem, & gratiam plenæ cõfirmationis in patria, quæ habet coniunctum sibi finem vltimũ. Ad confirmationem enim perfectam tria pertinent. Primũ est inseparabilis adhæsio, & coniunctio rationis ad Deum. Secundum est indeflexibilis subiectio inferiorum potentiarum animę sub imperio rationis. Tertium est indiscontinualis cõuersio actualis totius hominis in Deũ, quãdo homo diuina dulcedine affectus, ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus semper actu tendit in Deum, & in quodcunq; aliud in quo relucet Deus. Primum horũ habet gratia sanctificationis simpliciter, vt scilicet nullus, qui particeps eius fuerit, posit peccare mortaliter. Secundum habuit beata virgo, & ideo nec venialiter vnquam peccauit, sicut dicit August. Tertium autem non potest cõuenire gratiæ viæ, eò quòd illud ex fruitione Dei causetur, quæ tantum est in patria. Tres autem fuerũt sanctificationes matris Dei. [*Istam sequentem opinionem non tenent doctores nec ecclesia quæ illã abrogauit in cõsilio Basil. sec. 36.*

Gratia media, quæ.

Ad confirmationem pertinent, & quæ.

Luc. 20.

Sanctificationis gratia detentus non potest peccare mortaliter.

Matris Dei sanctificationes tres.

vn

vnde Scot.3.d.3.dicit quòd beatissima virgo in primordio suæ conceptionis fuit sancta, in qua sanctificatione habuit præseruationem à peccato originali & gratiæ infusionem, nec non fomitis extirpationem, vt non remanserit in ea, nisi causaliter. Augu.libr. de hæresibus dicit. Si potuit inquinari mater mea (Manichæe) cùm ipsam facerẽ, potui & ego inquinari, cùm ex ea nascerer, consequens est falsum, ergo antecedens.] Prima fuit sanctificatio in vtero, & hæc tres habuit effectus, scilicet originalis culpæ expiationem, & gratiæ infusionem, & fomitis tantam restrictionem, vt non posset in aliquod mortale peccatum duci: licet tamen ipse fomes maneret secundum essentiam. Secunda sanctificatio fuit in spiritus sancti obumbratione, & filij Dei conceptione, quæ tribus præmissis duo superaddidit, scilicet omnimodam fomitis extinctionem, & confirmationem in bono, ita quòd quæ prius non tantùm poterat peccare mortaliter, iam non posset peccare. Hos autem duos effectus expressit angelus Lucæ 1. Spiritus sanctus superueniet in te: quo ad primum. Et virtus altissimi obumbrabit tibi: quo ad secundum. Ista confirmatio non fuit liberi arbitrij ablatio, sed

eius per gratiam completio. Præterea ſpiritus ſanctus ſuperuenit in eam non ſolùm ad ſanctificandum, ſed etiam ad fœcundandum, cuius virtute virgo concepit, virgo peperit, & poſt partum virgo permanſit. Tertia ſanctificatio fuit in filij Dei inhabitatione, qui nouem menſibus in vtero eius manſit, & his omnibus prædictis duos effectus addidit. Vnus fuit quòd omnes diſpoſitiones fomitis ſublatæ fuerunt, ſicut quādo morbus eſt curatus, adhuc interdum remanent reliquiæ curandæ. Secundus fuit dedicatio ad diuina, ita quòd etiam licitis vſibus mūdanis, ſcilicet matrimonialibus eam aptare eſſet impoſſibile: quia tūc non ſolùm mēs, ſed etiam corpus luce diuinitatis reſplēduit, vt ſignificatum eſt. Eze. 43. Ex prædictis collige quòd fomes & perſonam inficit, & naturā. Perſonam quidem, quia ad malum pronam facit, & ſtimulat ad peccatū. Naturam verò, quia carnem inficit, prout eſt principium ad alteram carnem. Sed beata virgo in prima ſanctificatione, quæ fuit in vtero, mūdata fuit ab originali peccato, inquātum fomes reſpicit perſonā ſuam: quia nihil in perſona ſua purgandum remanſit. In ſecūda verò ſanctificatione,

Et Amb. ſer. de Gabaonitis Hæc eſt virga in qua nec nodus originalis, nec cortex venialis culpę fuit.

Fomes perſonæ, & naturæ infector, & quomodo.

quæ

quæ fuit quando ſpiritus ſanctus superuenit in eam, purgata fuit à fomite, prout ipſe fomes reſpicit naturã in cõparatione ad prolẽ propagandã nõ opere naturæ, ſed opere ſpiritus ſancti. Remotus enim fuit eſſentialiter, propter quod pars ab ea ſeparanda in corpus Chriſti, nihil habuit de fomite, ſicut nec mater. Nota ſimiliter ex prædictis & ex ſequentibus, quòd beata virgo ex prima ſanctificatione excellebat puritate omnes baptizatos, ex ſanctificatione ſecũda excellebat puritatẽ Adæ, quã habuit ante peccatũ: per confirmationẽ excellebat puritatem angelorum, quoniã illi nec creſcere poſſunt in præmio ſubſtantiali, ſiue eſſentiali, ſicut nec decreſcere: ſed beata virgo proficere potuit in merito, & non deficere. Puritas matris dei fuit quadruplex, in qua nulla creatura ſibi poterit cõparari. Prima eſt puritas ſanctificationis in vtero. Omnis enim rationalis creaturæ puritas, vel eſt naturæ, vt in angelis: vel eſt gratiæ gratis datæ, vt fuit innocentia primi ſtatus hominis: vel eſt gratiæ gratũ faciẽtis. & iſta eſt maior aliis duabus. Vnde cùm in illa ſpecie gratiæ ſanctificatio matris Dei fuerit ſuprema, patet ꝙ vincit puritatẽ omnis puræ creaturæ.

Excellentia beatiſsimæ virginis Mariæ.

Puritas matris Dei quadruplex.

Creaturæ rationalis puritas.

In puritate beata virgo vincit omnem creaturam.

Secunda est puritas innocentiæ in vita, in qua similiter omnes excellit: quia beata virgo vixit sine omni peccato, & hoc oportuit esse maximæ gratiæ, quæ non solùm ipsius naturã perficeret, sed eam supra legem naturæ corruptę extolleret. Tertia est puritas virgineæ castitatis, in qua excellit & angelos, & homines. Angelos quidem, quia secundum Hierony. Hoc retinuit per virtutẽ castitatis, quod in angelis est necessitatis naturæ. Itẽ excellit homines in hoc, quia primũ exemplar fuit huius integritatis. Psal. 44. Adducẽtur regi virgines post eam &c. Præterea ostenditur istud alia ratione: quia summa est hæc puritas, quæ potius potest suum contrarium secum pati, quàm possit violari: & talis fuit virginitas dominæ nostræ, quæ gaudiũ matris habet cum virginitatis honore: & ideo nec primam similem visa est, nec habere sequẽtem. Quarta est puritas sanctificationis ex superuentione spiritus sancti, & præsentiæ dei, in qua similiter excellit omnẽ creaturam. Cùm enim esse matrem Dei, sit dignitas superior, quã quæ puræ creaturæ communicari possit, necesse est gratiam ad hoc disponentem esse maiorem omni gratia puræ creaturæ. Oportet ergo

Esse matrem Dei quid.

go priuilegium sanctificationis suæ in hac parte omnem aliorum sanctificationem excedere.

De conceptione dominica.

CAPVT V.

MOx vt virgo beatissima assensum angelo præbuit dicens, Fiat mihi secundum verbum tuum: spiritus sanctus super eam venit, ac filium Dei concepit. Hæc autem tria simul fuerunt tempore, non natura: tunc impleta sunt præambula figurarum, & documenta scripturarum, & desideria prophetarum: propter quod etiam aduentus Christi dicitur plenitudo temporis. Quare autem Christus nec prius, nec posterius venerit, nonnullæ sunt rationes. Prima est, vt ordinem vniuersi non turbaret. Singula nanque suis fiunt tẽporibus, quãtò magis in maximo Dei opere, scilicet filij Dei incarnatione? Secũda ne fides & spes promissa incarnatione, & nimis tardata, perirẽt. Si enim tardasset venire, quotidie decreuissent homines in fide, & tepuissent. Sed pri⁹ venire nõ fuit necesse, quia nõ pdest medicina spiritualis sine affectu recipiẽtis. Tertia est, vt supremæ infirmitati culpæ immediatè succederet melioratio,

Luc. 1.

Tria mira in filij Dei conceptione.

Gal. 4.

Christus nec prius, nec posterius venit, & quare.

ſicut ſummum ſtatũ acutæ febris ſequitur criſis & ſanatio. Quarta, vt homo de lege naturali & ſcripta prius conuinceretur, ſicut ait Auguſtinus: quia ſi Chriſtus ſtatim veniſſet, diceret homo ꝙ per legẽ naturæ ſaluari poterat, & ſuperfluum crederet aduentum Chriſti. Similiter dicere poterat de lege ſcripta: ſed cõperto quòd nec ſic, nec ſic ſaluari poterat, cùm omnes ad inferos deſcenderent, tunc venit ipſe, quia tunc erat tempus miſerendi eius. Quinta, vt ſicut primus homo conditus fuit ſexta die ad totius mundi cõplementũ, ſic Deus homo fieret in ſexta ætate, ad totius creaturæ perfectionem. Sexta enim ætas apta eſt ad exercitium ſapientiæ, ad remiſsionem culpæ, ad meritum vitæ æternæ, ad tranſitum de ſtatu miſeriæ ad ſtatum gloriæ: & iſta notantur in ſexta ætate ratione perfectionis ſenarij. Sexta, quia Chriſtus non debuit venire in principio temporis, quia aduẽtus eius nimis fuiſſet feſtiuus: nec in fine vltimo, quia tunc nimis fuiſſet tardus: ſed decebat ſaluatorem inter tempus morbi & tempus iudicij introducere tempus remedij. Septima, quia decebat ducem perfectum tunc ſe oſtendere, cùm eſſet opportunitas currendi ad brauium, hoc eſt

Gene. 1.

Sexta ætas ad quid apta.

Tempus inter tempora.

in fin

in fine temporum, & tamen ante terminum, vt per timorē iudicij ſtimulati, per ſpem præmij attracti, & per exempli perfectionē animati ſequi poſſemus efficaciter ducem noſtrū. Octaua, quia decebat mediatorem quædam membrorum ſuorum præcedere, quædam ſequi. Incarnationem Chriſti multæ figuræ præceſſerunt, & prophetiæ, de quibus aliquas aſsignemus. Abraham deſcendit in Aegyptū, vt peregrinaretur ibi. Lapis prę cisus eſt de monte ſine manibus. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum. Sapientia ędificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem. Thronum fecit ſibi Salomon de ebore grandem. Nouum faciet Dominus ſuper terram, fœmina circundabit virum. Ionas in mare proiicitur, & mare ſedatur. Stillabunt montes dulcedinem. Deſcendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium. Vellus Gedeonis rorificatur. Manna ſeruatur in vrna aurea. Virga Aaron floret. Flos de radice eius aſcēdet. Emittitur colūba de arca Noe. Mittitur lignum in aquas Marath. Paradiſus plantatur. Moyſes ponitur in fiſcellam ſcirpeam. Iſraël induit Ioſeph tunica polymita. In ſole poſuit tabernaculū

Ducem Chriſtū ſequi debemus, & quare.

Figuræ præceſſerūt incarnationem.

Gene. 22.
Dan. 2.
Gene. 2.
Prouer. 9.
3. Reg. 10.
Ierem. 31.
Ionæ 1.
Ioel. 3.
Canti. 6.
Iudit 6.
Exo. 16.
Nu. 17.
Iſa. 11.
Gene. 8. 2.
Exod. 2.
Gene. 37.
Pſal. 18.

Nu. 13. ſuū. Duo viri ferunt in vecte botrum de
Genc. 39. terra promiſsionis. Mittitur Ioſeph in ci
Iſa. 26. 16. 45. 19. ſternam. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion,
ſaluator ponetur in ea murus. Emitte a-
Pſal. 84. gnū Domine. Rorate cæli deſuper, &c.
Aſcendet Dominus ſuper nubem leuem.
Eccle. 32. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi.
Pſal. 48. Gemma carbunculi in ornamento auri.
Apoc. 1. Simul in vnum diues & pauper. Ego pri
Hier. 31. mus & nouiſsimus. Charitate perpetua
Dan. 14. dilexi te. Mittitur Daniel in lacum leo-
Dan. 3. num. Apparet in camino quartus ſimilis
Iſa. 38. filio hominis. Vmbra deſcendit in horo-
Exo. 3. logio Achab decem gradibus. Ignis ap-
Ezec. 32. paret in rubo non comburens. Solem nu
Eccl. 17. be tegam. Quid lucidius ſole? & hic defi
Pſal. 18. ciet. Pſal. A ſummo cælo egreſsio eius.

De rationibus incarnationis.

CAPVT VI.

Generis humani per verbū reparatio, & quare.

PEr verbum igitur incarnatum *facta* eſt humani generis reparatio, non quia aliter ſaluari non poterat, ſed quia nullus alius modus fuit ita congruus ipſi reparatori, & reparabili, ac reparationi. Congruebat inquam iſte modus reparatori, quem decebat ſuam potentiam, ſapientiam, & bonitatem oſtendere. Quid autem

Incarnatio verbi Dei potentiam, ſapiē tiā & bonitatem oſtendit.

autem potentius quàm coniungere extrema summè distantia, hoc est creatorem & creaturam? Magna potentia fuit in coniunctione disparium elementorũ: maior in coniunctione illorum ad spiritum creatum: maxima in coniunctione illorum omnium ad spiritum increatũ, vbi & maxima disparitas est. Quid verò sapientius, quàm quòd ad perfectionem totius vniuersi fieret coniunctio primi & vltimi, hoc est verbi Dei, quod est omnium principium, & humanæ creaturæ, quæ in operibus sex dierum fuit vltima omnium creaturarum? Quid autem beneuolentius, quàm quòd creator rerum communicare se voluit rebus creatis? & hæc benignitas magna fuit in cõmunicatione sui omnibus rebus per præsentiam: maior, quia communicauit se bonis per gratiam: maxima, quia communicauit se homini per vnionem, & per cõsequens generibus singulorum in vnitate personæ. Fuit etiam iste modus congruentissimus ipsi reparabili: quia homo per peccatum corruit in infirmitatem, ignorantiam, & malitiã, per quæ ineptus factus est ad virtutem diuinam imitandam, & ad veritatem cognoscendam, & ad bonitatem diligendam. Ideo

Extrema coniunguntur, & quomodo.

Cõiunctio primi & vltimi.

Creator creaturæ se communicat.

Modus cõgruẽtissimus reparandi.

In quot inconuenientia per peccatum corruit homo.

Deus

Quare Deus factus sit homo.

Deus factus est homo, per quod se reddidit homini imitabilem, cognoscibilem, & amabilem. Fuit etiam iste modus congruentissimus nostræ reparationi, quia Dominus in forma serui procurauit salutem serui. Sunt & aliæ rationes quare fuit conueniens Deum incarnari: Prima est, quia præuaricator abstulit nobis Deum. vnde cõueniens fuit vt reparator redderet nobis Deum. Secunda, quia humilitas decuit eum, sed nõ potuit humiliari vsque ad pœnas in natura diuina, oportuit ergo q in alia. Tertia, vt prophetias impleret. Isaiæ 52. Ego qui loquebar, ecce adsum. Abacuch 2. Apparebit in finem, & nõ mentietur: si moram fecerit, expecta eum, quia veniẽs veniet: vt, scilicet, doceret potius vincere per iustitiam, quàm per potentiã. Quarta, propter vitandũ inconueniens, quia si Deus incarnari non potuisset, vel nesciuisset, vel noluit, videretur in eo esse impotentia, vel ignorantia, vel inuidia: quod absit. Quinta, vt tanta esset humilitas in redemptore, quãta fuit superbia in præuaricatore: quia tãta fuit superbia, vt homo vellet esse, vt Deus: vnde humilitas tanta debuit esse, vt Deus fieret homo. Sexta, vt nostrum amorem excitaret, & nostram spem erigeret. Septima, vt exẽ-

In forma serui salutẽ humanam Deus procurauit.

Conueniens fuit Deũ incarnari, & quare.

Peccatum primi hominis quale.

plum imitandæ virtutis nobis daret in forma visibili,& humana. Quanuis autem opera trinitatis sint indiuisa, ita quòd quicquid operatur vna persona, operetur & alia,tamen solus filius accepit carnem, & non pater, vel Spiritus Sanctus. Et habemus simile in tribus domicellis induentibus tertiam ipsarum, de quibus potest dici,quicquid facit vna,facit alia,vna tamen sola induitur,Eodem modo dicendum quòd incarnationis opus quandoque attribuitur patri, vt ibi: At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Quandoque attribuitur filio, vt ibi. Exiui à patre, & veni in mundum. Quandoque attribuitur spiritui sancto,vt in symbolo:Qui conceptus est de spiritu sancto. Sed hæc ideo dicuntur, quia opus incarnationis fuit maximæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis: quæ tribus personis attribuuntur. Sunt autem multæ rationes quare filius incarnatus sit, & non pater vel spiritus sanctus. Prima, vt per eandem sapientiam, quæ mundum condiderat, fieret reparatio. Secunda, vt qui filius est in diuinitate, esset filius in humanitate. Tertia, ne idem esset pater, & filius, si pater de homine nasceretur. Quarta, quia congruentius

Quæ triũ personarum in diuinis humanã carnem acceperit.

Exemplum.

Gal. 4.

Ioan. 16.

Quibus attribuitur verbi incarnatio.

Opus incarnationis maximum.

Quare incarnatus sit filius nõ pater, aut spiritus sanctus.

tius mittebatur, qui est ab alio, quàm qui est à nullo. Quinta, propter confirmationem hæreditatis nobis promissæ, ne, scilicet, possemus dicere patri, Domine tu habes filium, cui competit hæreditas quam homini promisisti. Sexta, vt patris erga nos ostenderetur charitas, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Septima, vt ostendatur, quòd Deus pater nihil habet quod non sit nobis paratus dare, cùm filium suum vnigenitũ dederit. Octaua, vt sicut Dei filius factus est homo, sic homo fieret filius Dei. Apost. ad Gal. 4. Misit Deus filium suum vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Nona, vt esset occasio salutis, qui dicitur occasio ruinæ, quia homo appetendo scientiam diuinã, quæ filio appropriatur, cecidit. Decima, quia imago debuit per imaginem reparari. Vndecima, quia sicut verbum mentis mediante grosiori natura emittitur, scilicet, per vocem sic verbum æternum per assumptionem naturæ. Duodecima, quia medius inter personas, debuit esse mediator Dei & hominum. Decimatertia, quia sapientia patris reparare debuit appetitorem sapientiæ. Gene. 2. Eritis sicut dij scientes, &c. Quartadecima, quia

Ro. 8.

Paratus est Deus omnia nobis dare cũ filio.

Imaginis per imaginem reparatio.

1. Timo. 2.

decent

decentissimè cõiungitur humilitas cum sapientia. Prou. 11. Vbi humilitas, ibi & sapiẽtia. vnde filiũ Dei præcipuè decuit incarnatio. Quintadecima, quia ideę nõ sunt nisi sapientia Dei, quæ filio Dei appropriatur. Vnde cùm singulæ ideæ singulorũ ideatorũ sint causæ, tũc demum omnia perfecta & cõpleta erũt, cùm per vnionem ad suũ principiũ redierint. Sextadecima, quia si pater fuisset incarnatus, tũc nulla persona fuisset sine principio. Decimaseptima, quia oportuit incarnatam personam tanquã sacerdotem supplicare patri, pro natura assumpta, sed magis decuit filiũ supplicare patri, quàm econuerso. Decimaoctaua, quia si spiritus sanctus fuisset incarnatus, tũc duo essent filij. Decimanona, quia nullũ magis decet reducere hominem ad diuinam cognitionem, quàm verbum, quo pater se declarat, quod est vnibile carni, sicut & verbum voci. Vicesima, quia nullum magis decet reducere hominem ad filiationem adoptiuam, quàm filium naturalẽ.

Ideæ cui appropriantur.

Persona incarnata sacerdos.

Filius Dei naturalis nos adoptionẽ reduxit.

De modo incarnationis.

CAPVT VII.

Concursus reparationis ex triplici hierarchia.

IN cõmuni reparatione omniũ decens erat, vt fieret cõcursus trium de tripli- ci hier

ci hierarchia, ſcilicet diuina, angelica, & humana: vnde in myſterio incarnationis fuit concurſus angelici nuntiantis, virginis concipientis, & verbi Dei carnem aſſumentis. Cùm filius Dei mittitur in mũdum non fit loci mutatio, ſed naturæ humanæ aſſumptio, quia ipſius mitti, eſt eſſe vbi prius fuit, ſed aliter ibi eſſe, quàm prius fuit: & hæc alteritas non eſt ex parte eius qui eſt, cùm ſit immutabilis: ſed ex parte eius, in quo eſt, quia vnitur noſtræ carni: vnde mutatio non fuit ex parte filij, ſed ex parte aſſumpti. Præterea in mutatione loci exigitur nõ eſſe quis vbi prius erat, ſed nec hoc eſt in filij miſsione, quia poſt incarnationem fuit in patre ſicut ſemper. Chriſtus aſſumpſit naturam noſtram quinque modis, ſcilicet, miſericorditer. Apoſto. ad Titum 3. Secundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Vtiliter, ſcilicet pro ſalute noſtra. Pſal. 73. Operatus eſt ſalutem *in* medio terræ. Sapienter, quia aſſumpſit bonum naturæ, reprobando malum culpæ. Iſa. 7. Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonũ. Fortiter, quia ſic aſſumpſit naturam humanam, quòd nunquam depoſuit eam: quia poſt mortem vnita fuit diuinitas carni in ſepul

Miſsio filij non fecit mutationẽ loci, & quomodo.

Mal. 3.

Loci mutatio quid exigat.

Ioan. 10.

Quibus modis aſſumpſerit verbum naturam humanã.

Bonũ noſtræ naturę aſſumpſit verbũ, malum autem reprobauit.

in sepulchro,& animæ in inferno. Mirabiliter, quia coniuncta sunt in carne summum & imum, hoc est, Deus & limus. Verbum caro factum est quinq; modis, scilicet, secundũ veritatẽ carnis. Isaiæ 53. Verè languores nostros ipse tulit. Præter carnem, quia præter operationẽ carnalem. Matthæi 1. Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Supra carnem, quia meritis nostris non exigentibus. Apostol. ad Titum. 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Propter carnem, quia ad saluandam carnem, & hoc quantum ad fideles efficaciter, licet quantum ad omnes sufficienter. Matthæi 1. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum. Contra carnem, quia ad maiorem damnationem infidelium. Ioannis 15. Si non venissem, & locutus eis nõ fuissem, peccatum non haberent. Opus assumptionis humanæ naturæ, non animatio, sed incarnatio nominatur, cùm tamen à digniori res consueuerit nominari: hoc autẽ est propter quatuor rationes, scilicet, vt expressior fiat nominatio, & vt profundior explicetur dignatio miserentis, & quia nobis magis nota est pars carnis, & vt maior humiliatio exprimatur, eo quòd magis

Apoc. 1.
Ioan. 1.
Verbum caro factũ quibus modis.

Non animatio sed incarnatio dicitur opus carnis, & quare.

à Deo distat caro, quàm anima, & quia caro est à parentibus propagata, anima à Deo creata.

De Vnione & natura carne assumpta.

CAPVT VIII.

Tres essentiæ in vna persona.

SIcut in diuinitate vna est essentia, & tres personæ, ita in Christo est econuerso vna persona, & tres essentiæ: scilicet, deitas, anima, & caro, hoc est æternum, nouum, & antiquum, quia deitas est æterna, anima est noua, quia in assumptione carnis creata: caro verò antiqua, quia ab Adam propagata: & Christus secundum naturam diuinitatis est genitus, secundum animam verò creatus, & secundum carnem factus. Vnio fuit triplex in Christo, scilicet, deitatis ad animam, & ecõuerso, & deitatis ad carnem, & econuerso, & animæ ad carnẽ, & econ uerso. Duæ primæ vniones semper manserũt, tertia separata fuit in morte. *Vnio* ergo deitatis ad humanam naturã non est in vnitate naturæ, sed personæ: non dico personæ humanæ, sed diuinæ, hoc est, non assumptæ, sed assumẽtis: nec personæ cuiuslibet, sed solius verbi. Quia enim impossibile est, quòd natura diuina concurrat cum alia, sicut pars ad constitu

Christus, genitus & natus, & quomodo.

Vnio triplex in Christo.

Vnionis separatio quæ.

Deitatis & humanitatis vnionis modus.

ſtitutionem tertij, vel quòd ipſa tranſeat in aliam, vel alia in ipſam, propter ſimplicitatem & vnitatem ipſius perfectiſsimam: propterea diuinitas & humanitas nō vniuntur in vnitate naturæ, ſed perſonæ, & ſic intelligitur illud in ſymbolo Athanaſij: Nam ſicut anima rationalis, & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Ibi nanque ponitur ſimilitudo quãtum ad vnitatem, perſonæ, & non naturæ, quia caro, & anima differunt in homine quantũ ad eſſentiã, & cõſtituunt tamẽ vnam perſonã. Eodem modo inter diuinitatẽ, & humanitatẽ Chriſti eſt differẽtia, & tamẽ eſt vna perſona: & quia diuina natura in nullo ſuppoſito poteſt ſubſiſtere, præterquàm in propria hypoſtaſi, ideo vnio illa non poteſt eſſe in propria perſona hominis, ſed Dei: & propterea Deus in vna perſonarum ſuarum fecit ſeipſum ſuppoſitum humanæ naturæ: vnde tantùm vna eſt ibi perſonalitas, & vnitas perſonalis, ſcilicet ex parte aſſumentis. Ad eſſe nanq; perſonæ triplex exigitur diſtinctio, ſ. ſingularitatis, & naturalis incõmunicabilitatis, ac excellentiæ ſiue dignitatis. Propter primũ, nullũ vnibile eſt perſona. Propter ſecũdum, anima nõ eſt perſona: ſed propter tertiũ

Similitudo vnitatis perſonæ.

In quo diuina natura ſubſiſtit.

Deus ſuppoſitum humanæ naturæ, & quomodo.

Ad eſſe perſonæ quid exigitur.

Christus secundum quod est homo, non est persona. Ex his patet quæ sit vera vel falsa inter has quatuor propositiones. Prima persona assumpsit personam. Secunda natura assumpsit personam. Tertia, natura assumpsit naturam. Quarta, persona assumpsit naturam. Primæ duæ simpliciter sunt falsæ. Tertia vno modo est falsa, alio modo est vera. Si enim sumatur natura, prout est cōmunis tribus personis, sic est falsa. Si verò sumatur natura prout est in persona filij, sic est vera. Quarta autem propositio simpliciter est vera. Ad intelligentiam autem horum nota quòd tres fuerunt opiniones de incarnatione Christi. Prima opinio dicebat quòd filius Dei assumpsit hominem. Secunda dicebat, quòd assumpsit humanā naturam. Tertia dicebat quòd assumpsit hominem vt vestem. Prima opinio non tenetur, quia ponit quòd in *Christo* sunt duæ personæ, quod est falsum. *Secun*da communis est, & vera ac celebris: quia ponit quòd Christus est vnum solum, licet sit aliquid secūdum quòd homo. Item ponit quòd assumens non est assumptū. Item quòd ille homo diuina est essentia, & econuerso. Item quòd omnis proprietas filij dei inest ei, & econuerso. Tertia opinio

Christus secū-dum quod homo, nō est persona.

Præpositiones quatuor & quæ veræ, aut falsæ.

Opiniones de Christi incarnatione.

Imo est vera, quia ibi homo naturā designat, nō personam.

opinio tanquã hæretica reprobatur: quia ponit non esse in vna persona Christi duas naturas, & quòd duæ substantiæ, humanæ naturæ, scilicet, & diuinæ, non personalitatem filij Dei constituunt, sed extrinsecus se habent ad ipsam. Dicimus ergo quòd tanta est ibi vnio, vt quicquid dicitur de filio Dei, dicatur de filio hominis, & econuèrso, his tamen exceptis in quibus exprimitur vnio, vel clauditur negatio. Si enim sit vocabulum in quo aliqua repugnantia includitur, sicut est vniri, incarnari, assumi, assumere: in quibus includitur respectus vnionis vnius naturæ ad alteram, tunc non tenetur prædicta regula. Similiter non tenet quando in vocabulo includitur negatio alicuius, cuius oppositum alteri competit, sicut incipere esse, creari, & cætera. Nota quòd propriè loquendo, compositio est corporum, coniunctio est corporis & animæ, vnio est diuinæ naturæ ad humanam: tamen vnum quandoque ponitur pro reliquo. Quinque fuerunt status primi hominis, & de quolibet statu accepit Christus aliquid. Primus status fuit innocentiæ, de quo Christus accepit peccati immunitatem. Secundus gratiæ, de quo accepit plenitudinem gratiæ. Tertius cul-

Vnio Dei & hominis qualis.

Cõpositio, cõiũctio, & vnio quid.

Primi hominis status quot.

De omni statu hominis aliquid accepit Christus.

pæ, de quo accepit recompenſationem pœnæ. Quartus pœnitentiæ, de quo accepit paſsionem doloris & triſtitiæ. Quintus gloriæ, de quo accepit plenam fruitionem. Corpus Chriſti ſecundum Damaſcenum, formatum fuit ex ſanguine beatæ virginis, non ex carne. Nam veræ matris eſt ſecundum philoſophum materiam tantummodo miniſtrare: ſed dare virtutem formatiuam, quæ actiuè naturam, ſeu materiam formet, eſt patris, & non matris. Cùm igitur beata virgo proprietatem veræ matris habeat, oportet quòd materiam contulerit, quæ ſecundum naturam ſit materia conueniens humano corpori, & tamen integritatem virginalem non polluat. Talis autem materia non eſt caro, quia dicit Philoſophus, quòd id quod eſt actu pars, non eſt materia generationis, cùm non ſit potentia totum. Caro autem eſt actu pars, vnde non eſt materia generationis. Talis quoque materia non fuit ſemen virgineum, vel fœmineum, quia hoc puritati virginis non cōueniebat: nec etiā ſecundum Philoſophum eſt neceſſarium ad generationem, quia aliquæ mulieres concipiunt ſine ſeminatione. Talis ergo materia fuit ſanguis, quia ipſe ſecundum Philoſophum

Corporis Chriſti materia.

Quid patri & matri in generatione naturali cōueniāt.

Non ſemine fœmineo, ſed ſanguine puriſsimo formatū eſt Chriſti corpus.

losophum est etiã in nobis materia generationis. Quod autem dicit Apostolus ad Romanos primo capit. Qui factus est ei ex semine Dauid, intelligendum est originaliter, nõ materialiter. Virtus autem formatiua in beata virgine non fuit ex patre carnali, sed ex virtute altissimi.

Christus factus ex semine Dauid quo modo intelligitur.

De Vtilitate incarnationis.

CAPVT IX.

AMisimus per peccatum propriam excellentiam, mentis innocentiam, ac Dei amicitiam. Hæc autem recuperare oportuit per beneficium saluatoris. Excellentiam enim recuperare non potuimus nisi per excellentissimum recuperatorē: quia si per aliquam meram creaturam reparati essemus, tunc oporteret nos esse subiectos illi creaturæ: Innocentia enim reparari non poterat, nisi per satisfactorem sufficientissimum, qui, videlicet, esset Deus & homo: Deus quidē qui pro homine satisfacere posset: homo verò de genere Adæ, qui peccauerat. Ille nanque congruè satisfacit, qui potest & debet: sed nõ potest, nisi Deus, nec debet, nisi homo: Amicitia similiter nõ poterat reformari, nisi per mediatorem cõuenientissimũ, qui scilicet vtriq; parti cõformis

Quid per peccatum amisimus.

Congruus satisfactor quis.

esset, & vtrique parti amicus, hoc verò Christo conuenit, qui est Deo patri simi lis per diuinitatem, & homini lapso per humanitatem. Venit ergo Deus in carnem, tanquam dominus ad seruos, vt eos corrigeret: tanquam magister ad discipulos, vt eos instrueret: tanquam medicus ad ægrotos, vt eos sanaret. Per primũ ostendit Deus potentiam: per secundum sapientiam: per tertium bonitatem. Quatuor fructus incarnationis ponit Bernar. dicens, Manna de cœlo descendit, vt gaudeant esurientes: de vinea cæli botrus erupit, vt gaudeant sitientes: oleum effusum est, vt gaudeant ægrotantes: lapis sine manibus de monte præcisus est, vt timeant negligentes. Christo homini plures actus conueniunt, nobis multùm salutiferi: propter quod diuersis rebus naturalibus & artificialibus comparatur. Ipse nanque Christus dicitur caput nostrum propter sensum & motum spiritualem, quem suis membris influit. Mediator, quia participat proprietates diuinæ, & humanæ naturæ, & ideo inter deũ, & nos efficaciter potest mediare. Fundamẽtum, propter fidem, qua in nobis illuminat intellectum. Ostium, propter charitatem, qua perficit affectum. Pastor inquan

Ioan.10.
Phil.2.
In incarnatione qualiter venerit Deus.
Ioan.13.
Luc.4.
Incarnationis fructus quot, & qui.
Exod.26.
Can.2.
Can.1.
Dan.2.
Christi hominis actorũ conuenientia.
Ephe.1.
1. Timot.2.
1. Cor.3.
Ioan.10.
Eph.5.

quantum incorporat nos ecclesiæ per sacramentorum participationem. Hostia, quia soluit obligationem contractam per peccatum originale, & actuale. Sacerdos, quia ipse se rogat, ipse se exaudit, ipse seruus rogat se dominũ, & ipse Deus exaudit se hominem. Via, exemplo, vita in præmio. Item Bernardus enumerat quatuor vtilitates aduentus domini, dicens, Venit medicus ad ægrotos, redemptor ad venditos, via ad errantes, vita ad mortuos. Ostenduntur adhuc multæ vtilitates incarnationis Christi, aduentus Christi: quia, scilicet Deus factus est homo, vt fieret homo Deus: dominus factus est seruus, vt fieret seruus dominus: Deus de cælo ad terras descendit, vt homo de terris ad cælos ascenderet. Deus factus est filius hominis, vt homo fieret filius Dei: Immortalis factus est mortalis, vt mortales fierent immortales. Diues innocens factus est pauper, vt pauperes fierent diuites. Obscurata est lux, vt nos illuminaret: Esuriuit panis, vt nos reficeret. Sitiuit fons, vt nos inebriaret: Tristata est lætitia, vt nos lætificaret: Pauebat fiducia, vt nos confortaret: Lassata est via, vt iter nostrum ad cælestia dirigeret.

Heb. 7. & 5.

Aduentus Domini vtilitates.

Vtilitates diuinæ incarnationis.

De mirabilibus circa incarnationem Domini.

CAPVT X.

Miraculosa incarnatio ver-

EXcellebat incarnatio Christi nostrã conceptionem in pluribus:per quod apparet quòd ibi natura sua perdidit iura.Inueniuntur enim multa tam ex parte matris,quàm ex parte prolis, & quàm etiam ex parte modi,quæ non sunt secũdum viam naturæ, sed secundum potentiam virtutis infinitæ,quæ solius est Dei.

Mira in virgine matre.

Mira igitur fuerunt in matre,quæ secundum Bernardũ sine pudore fœcunda,sine grauamine grauida,sine dolore puerpera.Ibi portauit stella Solem,palmes vitem,riuus fontem,filia patrem , creatura creatorem.Fuit inquam mater patris,ac filia nati. Fuit quoque prole posterior, contento minor , mater & virgo fuit,& cum Deo filium communem habuit.

Maledictiones euasit beata virgo , & quomodo. Gen.3.

Maledictionem legis euasit , vbi *maledictæ* fuerunt virgines,& coniugatæ.Virgines quidem,quia non genuerunt:coniugatæ verò , quia in dolore pepererunt. Sed vtrunque beata virgo euasit , quia virgo genuit,& dolorem non sensit.Augu. Speculum nõ rumpit radius Solis:& ita integritatem virginis ingressus,aut egressus

Dei

Dei vitiare non potuit. Mirabilia quoq; fuerunt in prole: quia in instanti fuit ibi sanguinis separatio, consolidatio, figuratio, animatio, deificatio. Et quòd ista non fuerint successiua, patet ex scriptura. Iere. 31. Fœmina circundabit virum. Patet etiã ex virtute agentis, scilicet spiritus sancti, cuius est subitò operari. Quãuis autem membra corporis Christi fuerint in cõceptione completa, & perfecta vsq; ad animæ susceptionem, ipsorum tamen membrorum distinctio, secundum Augustinum tam parua & tenuis fuit, quòd humano visui vix posset subiici: quia in tãto fuit minus corpus illud, quã alius conceptus, cum formatur, quãtum augeri posset in vtero infra quadraginta sex dies. Vnde miraculosum fuit quòd in tã paruo corpore recepta fuit anima, sed hoc ideo factũ fuit, vt conceptio Christi quantum ad tempus manendi in vtero non esset nostræ conceptioni dissimilis. Præterea ab instanti suæ cõceptionis sciuit omnia etiam secũdum quòd homo. Itẽ in fruitione perfecta fuit anima eius: vnde quantùm ad hoc nõ solùm fuit viator, sed etiam cõprehensor. Item mũdus fuit ab omni peccato, & plenus omni gratia & virtute: Habuit quoque patrem in cælis,

In prole mirabilia.

Qualis membrorum corporis Christi in vtero virginis distinctio.

Miraculum in tam paruo corpore Christi.

Christus ab instanti suæ cõceptionis fuit viator, & comprehensor.

cælis, & matrem in terris: sed patrem sine matre, & matrẽ sine patre. Item per incarnationem ipse dominus factus est seruus, æternus factus est temporalis, immensus factus est paruulus. Summus fit imus, incomprehensibilis fit localis, simplex fit compositus. Dicit Augustinus, videtur inuisibilis, palpatur impalpabilis, immortalis occiditur. Item Augustinus, Quis vnquam existimare posset, vt portaretur manibus fœmineis portator orbis, panis angelorum manducaretur, seu aleretur, virtus cælorum infirmaretur, vita omniũ moreretur? Hîc quoq; notandum est, quòd sicut in diuinis est trinitas personarum in vnitate essentiæ, sic in Christo est trinitas essentiarũ, seu naturarum in vnitate personæ: quia sicut in diuinis per diuersas personas non distinguitur essentia, sic in Christo per diuersas naturas non distinguitur persona.

In Christo trinitas substantiarum in vnitate personæ.

Deniq; Christi incarnatio fuit mirabilis ex modo, quia cùm tres modi producendi hominẽ præcessissent, primus, videlicet nec de viro, nec de muliere, sicut in Adã: secundus de viro sine muliere, sicut in Eua: tertius de viro & muliere, sicut in omnibus concupiscibiliter natis: ad complemẽtum decuit vniuersi quartum modum

Quibus modis homines producti fuerint.

Gen. 2. *Ibidem.* *Gen. 4.*

dum

dum introduci, vt ſcilicet homo de muliere fieret ſine viro per virtutem operatoris. In conceptione ergo filij Dei ſimul concurrerunt virtus innata, infuſa, & increata. Virtus innata materiam miniſtrauit: virtus infuſa purificando ad vnionem verbi adaptauit: (adaptatione dico congruæ naturæ.) Virtus increata ſubitò perfecit, quòd natura non potuit, niſi ſucceſsiuè.

Luc. 1.

Virtutes in cõceptione Chriſti quæ.

De natiuitate Chriſti.

CAPVT XI.

NAtiuitas Chriſti triplex eſt, ſcilicet diuina, humana, gratuita. Prima eſt ex patre: ſecunda ex matre: tertia fit in mente. De patre naſcitur æternaliter, de matre temporaliter, in mente ſpiritualiter. Et iſtæ tres natiuitates ſumuntur ſecundum tres naturas, quæ ſunt in Chriſto, ſcilicet deitas, caro, & ſpiritus. Nam ex patre naſcitur Deus, ex matre caro, ex mente naſcitur ſpiritus, ſcilicet per gratiam. Ex patre naſcitur ſemper, ex matre naſcitur ſemel, in mente naſcitur ſæpe. Secundum natiuitatem diuinam Chriſtus habet patrem ſine matre: ſecundum humanam habet matrem ſine patre: ſecundum gratuitam habet patrem

Chriſti natiuitas quomodo triplex.

In Chriſto triplex ſubſtãtia.

Naſcitur Chriſtus, & quomodo.

Chriſtus habet patrem & matrẽ, & quomodo.

& ma

& matrem: ſecundum illud. Qui fecerit voluntatem patris mei, &c. Matth. 12. Has tres Chriſti natiuitates repræſentat eccleſia in die natiuitatis eius. primã, ſcilicet diuinam, in miſſa, quæ cantatur in nocte. Eſt enim hæc natiuitas nobis occulta. Iſa. 53. Generationem eius quis enarrabit? Secundam in miſſa, quæ cantatur in aurora: quia natiuitas humana partim fuit occulta, partim manifeſta. Occulta quidem quantum ad modũ, quia natus eſt de virgine: ſed manifeſta quantum ad factũ. Tertiam, ſcilicet gratuitã, in miſſa, quæ cantatur in die, quia natiuitas gratuita eſt manifeſta, in qua Chriſtus, per affectum concipitur, per effectum naſcitur, & per amorem profectum nutritur. Iſa. 26. A timore tuo concepimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. De diuina itaq; generatione habetur in primo libro ſed nunc de humana proſequendum eſt. Nota itaq; quòd ſecũdum verba Apoſtoli, vbi ait. Apparuit gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus erudiens nos, &c. Natiuitas Chriſti fuit, gratioſa, glorioſa, copioſa, fructuoſa. Gratioſa, id eſt gratis non meritis noſtris exhibita. Apparuit enim gratia. Glorioſa, quia Dei Saluatoris noſtri. Copioſa,

Tres Chriſti natiuitates repræſentat eccleſia & quomodo.

Titum 3.

Natiuitas Chriſti qualis fuerit.

ſa, quia omnibus hominibus. Fructuoſa, quia erudiẽs nos. Iſte fructus natiuitatis Chriſti duplex eſt, ſcilicet reſpectu temporis præſentis & futuri. Item reſpectu tẽporis præſentis duplex eſt fructus, primus eſt declinatio mali, ibi: Vt abnegantes impietatem, quo ad malum quod eſt contra fidem: & ſecularia deſideria, quo ad malum, quod eſt contra bonos mores. Secundus fructus eſt operatio boni, ibi, ſobriè, quo ad nos: iuſtè, quo ad proximum, & piè quo ad Deum. Item reſpectu futuri temporis duplex eſt fructus: primus eſt ſpei in reſurrectione, ibi: expectantes beatam ſpem: ſecundus gaudij in glorificatione, ibi: & aduentum gloriæ magni Dei. Apparuit in natiuitate Chriſti benignitas & humanitas Saluatoris de triplici latibulo, ſcilicet de ſinu patris, in quo celabatur: de vmbra legis, in qua figurabatur: de ventre matris, in quo formabatur. Iſte namque agnus ſoluit ſignacula libri ſignati. Natiuitas Chiſti fuit, vtilis, honeſta, & iucunda. Quid autem vtilius ſalute hominis? Vocabis, inquit, nomen eius IESVM, qui ſaluum faciet populum ſuum: certè à formidine timoris, ab immanitate languoris, à detentione carceris, à ſubiugatione hoſtis.

Natiuitatis Chriſti fructus multiplex.

Quid in natiuitate Chriſti apparuerit.

Apoc. 5.

Natiuitas Criſti.

Vtilis.

Honeſta.

Iucunda.

Matth. 1.

A tribus ſaluauit nos Chriſtus.

Quid honestius partu virginis, vbi virgo est, quæ generat, Deus est, qui generatur, spiritus sanctus, qui operatur in generatione? Quid iucundius natiuitate Dei & hominis? Gauisi sunt, qui præcesserũt, vt Abraham, qui exultauit vt videret diẽ Domini: Ioan. 8. Item qui sequuntur, Gaudete in Domino semper. ad Philip. 4. Item qui præsentes erant, vt angeli

Luc. 2. decantantes, & pastores videntes: & Ioannes eum in vtero sentiens, & Simeon amplexans, sed maximè virgo ipsum ge-

Luc. 1. nerans. Lucæ 1. Et ex. spi. m. in d. sa. m.

Quid virgo nobis protulerit in filij sui natiuitate.

Protulit in natiuitate nobis beata virgo fructum, qui fuit seminatus in cõceptione, germinauit in natiuitate, collectus in

Ioan. 19. pannorum inuolutione, ad donum alla-

Mat. 27. tus in purificatione, flagellatus in stipi-

Ioan. 6. te, ventilatus in falsorum testium accusatione, immolatus in passione, purgatus in resurrectione, comeditur in quotidiana Eucharistiæ susceptione, & in cælesti

Beata virgo quid.

fruitiõe. Beata itaq; virgo est cælũ quod

Isa. 45. Christum rorauit: ipsa nubes, quæ Christum pluit: ipsa terra, quæ Saluatorem

1. Cor. 15. germinauit. In natiuitate Domini fuit

Psal. 84. beata virgo terra, de cuius limo formatus est nouus Adam: terra de qua orta est

Isa. 4. veritas: terra de qua ortus est fructus ter-

ræ sub

ræ sublimis: terra bona in qua semen cecidit: terra fluens lacte & melle: terra germinans herbam virentem: terra de qua oriebatur fons irrigans vniuersam superficiem terræ. Luc.8. Num.13. Gen.1. Ibid.2.

De circuncisione Domini.

CAPVT XII.

CIrcũcisionem accepit Christus multiplici ratione. Primò, vt legẽ, quã dedit aliis, ipse compleret. Secundò, vt humilitatem ostẽderet, quia ceremonialibus ad quæ non tenebatur, se subiecit: ipse nanq; dominus legis fuit. Tertio, vt sanguinem suum pro nobis non solùm in ętate virili, sed etiam infantiali funderet. Quartò, vt nos circuncidendos fore spiritualiter ostenderet. Quintò, vt hęreticos confunderet, qui dixerunt eum nõ verum corpus, sed phantasticum habuisse. Sextò, vt Iudæis satisfaceret, qui scandalizati fuissent, si circunsionem non accepisset. Septimò, vt legem veterem approbaret, quæ vsq; ad ipsum obseruanda fuit. Legalia enim secundũ Augustinum fuerũt ante passionem viua, post passionem Domini mortua: sed postquam per mundum claruit Euangelium, sepulta. Circunciditur IESVS non solùm circũ-

Quare Christus circuncisus. Gen.17. Matth.5.

Legalia bona & mala & quo modo.

Qua circuncisione circuncisus sit Christus.

cisione legali, sed etiam circunsione spirituali. Vnde possumus Domini circũcisionem quadruplicem assignare. Primò circuncidit eũ pater cultello paupertatis in natiuitate. Secundò circunciderunt eũ parentes eius octauo die cultello legis. Tertiò circuncidit seipsum in omni vita sua cultello humilitatis. Quartò circũciderunt eũ Iudæi in passione cultello crucis, & hoc per milites Pilati. Circunciditur etiam IESVS in suis quadrupliciter. Primò per detractores, qui auferunt amicos, & famam. Secundo per raptores, qui auferunt bona tẽporalia. Tertiò per hæreticos, qui auferunt animam. Quartò per tyrannos qui auferunt corpus. Circuncisio nostra spiritualis duplex est. Prima mentis in præsenti à culpa. Secunda corporis in futuro à pœna. Prima figuratã fuit per circuncisionem solẽnem, quæ facta est in Aegypto: & hæc triplex est, scilicet, incipientium à vitiis, & hoc cultello iustitiæ. Item proficiẽtium à superfluis, cultello misericordiæ. Item perfectorum à mundialibus curis cultello charitatis perfectæ. Secunda figurata est per circuncisionem factam in Galgalis in terra promissionis: quia in octaua resurrectionis per petram Christum circunci

Circuncisio quadruplex.

Circunciditur Christus in suis & quomodo.

Circuncisio spiritualis.

Exod. 4. & 12.

Iosu. 5.

cuncidemur ab omnibus miseriis. Ex quo patet quòd circuncisio nostra spiritualis efficacior est, quàm Iudæorum carnalis,& legalis: quia illorum circuncisio licet peccatum originale tulerit, tamen ianuam paradisi non aperuit, sed nostra vtrunque facit. In hac materia duo nobis tanguntur: Primum est Christi humilitas in circuncisione, secundum eius sublimitas in nominis impositione. Vocatum est, inquit, nomen eius IESVS. Dignitas autem huius nominis multiplex est. Est enim ab æterno consecratum, vt dicit sanctus Bernardus. Ab antiquis præfiguratum, scilicet, in Iosue. A Prophetis desideratum. Isai.26. Nomen tuum in desiderio animæ. A sanctis patribus prophetatum Salomonis oraculo. A Deo nominatum. Aposto. ad Philippé.2. Dedit ille nomen &c. Ab angelo prænuntiatum, vt dicitur Luc.1. & 2. A beata virgine prædicatum. Luc.1. Sanctum nomen eius. Ab apostolis magnificatum. Acti.5. Ibant apostoli gaudentes,&c. A martyribus testificatũ, quia pro nomine isto passi sunt. A confessoribus collaudatum Psal.112. Laudate pueri Dominũ,&c. A solis ortu vsq; ad occasum laudabile nomen Domini. A sanctis

Humilitas & sublimitas Christi.

Lucæ 2.

Dignitas nominis Iesu.

virginibus prægustatũ. Can. 1. Oleũ effusum nomẽ tuum. Ber. IESVS est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Ab omnibus sanctis exaltatũ. Psa. 33. Magnificate Dominũ mecum, & exalt. nomen eius in idipsum. Petrus Act. 4. Non est aliud nomẽ sub cælo in quo oporteat nos saluos fieri. In hoc nomine IESV sunt quinq; literę, quę possunt esse initia istarum dictionum, Iucunditas mœrẽtium, æternitas viuentium, sanitas languentium, vbertas egentium, satietas esurientium. Et hoc nomen IESVS Christo conuenit tripliciter. Primò ratione naturæ, vt qui ex diuina natura erat saluator: auctoritate, ex humana natura fieret saluator mysterio, vt vendicaret sibi nomẽ saluatoris. Secundò ratione decentiæ, quia decuit vt ex re nomen haberet. Vnde quia saluat à peccato, à diabolo, & ab inferno, meritò nomen habet illi beneficio congruens. Tertiò ratione efficaciæ, quia Christus nos sua passione saluauit.

In nomine Iesu quinque literæ & quid significant.

Christo nomẽ Iesus cõuenit & quare.

Isa. 12. 26. & 43.

A quibus saluat Iesus.

Iud 1.
1. Cor. 6.
Apoc. 5.
Tit. 3.

De baptismo Christi.

CAPVT XIII.

Baptismus Christi duo notat.

IN baptismo Domini notatur ipsius humilitas, & nostra vtilitas. Ipsius humilit

militas notatur in quatuor. Primò, quia venit Iesus, scilicet dator salutis, & non indigens salute. Secundò, quia ad Iordanem, vbi creator elementorum subiecit se humili elemēto aquæ. Tertiò, quia ad hominem id est Ioannem, scilicet dominus ad seruum, rex ad scutiferum, Sol ad luciferum. Quartò quia venit vt baptizaretur ab eo, scilicet fons à riuo, plenitudo à stilla, auctor baptismi à baptismi ministro. Vtilitas nostra notatur in quatuor, quæ circa Christum baptizatū euenerunt. Primò, quia Christus confestim cum baptizatus fuit, confestim ascendit de aqua: per quod notatur in nobis gratiæ infusio, homo enim per baptismum liberatus à culpa, ad virtutes statim ascēdit. Secūdò apertum est cælum, per quod notatur hominis post baptismum ascendentis euolatio. Tertiò descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: per quod notatur quòd baptismus facit hominem spiritus sancti templum. Quartò vox patris facta est. Hic est filius meus dilectus: in quo notatur quòd per baptismum de filio iræ fit filius gratiæ. In baptismo Christi notantur substantialia baptismi nostri, scilicet baptizans, baptizandus, materia,

Mat. 3.

Humilitas Christi qualis.

Baptismus Christi nobis vtilis & quomodo.

Matth. 3.

In baptismo Christi notantur omnia, q̄ in nostro baptismo cōcurrunt.

forma, & intentio. Baptizans fuit Ioannes, in quo ministri sanctitas designatur. Baptizandus fuit Christus, nostrum baptismum consecrans: quia tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Materia fuit aqua, magis conueniens, & communis cæteris liquoribus ad baptismum existens. Forma notatur per testimonium trinitatis. Fuit enim ibi pater in voce, filius in carne, spiritus sanctus in columbæ specie. Intentio consequitur formam. Voces enim (vt ait Philosophus) signa sunt earum, quæ sunt in anima passionum. Per vocem patris, quæ audita est in baptismo Christi, notantur quinque dignitates & excellentiæ eiusdem domini nostri IESV Christi. Cùm enim dicitur, hic est, commendatur Christus à vera essentia, quia solus Deus habet verum esse. Omne enim esse à forma est: Deus autem forma est sine materia, vt dicit Boëtius. Cùm dicitur, filius, commendatur Christus à similitudinis paternæ conuenientia. Ex eo nanque dicitur filius, quia fit vt ille: propter quod filius sic dicitur imago patris potius etiam, quàm spiritus sancti, propter rationem quam habes

Materia baptismi aqua.

Forma baptismi.

Vox patris in baptismo Christi quid notat.

Omne esse forma Deus est, & non materia.

Coll.1.

suprà

ſuprà in libr. 1. Cùm dicitur, meus, commendatur à ſubſtantiæ indifferentia. dicitur enim, meus, id eſt, mihi conſubſtantialis. Cùm dicitur, dilectus, commendatur ab amoris beneuolentia. Ioan. 3. Pater diligit filium & omnia, quæ habet, dedit in manu eius. Cùm dicitur. In quo mihi complacui, commendatur à ſpeciali complacentia. Sed nota quòd placitum eſt quieta voluntas: vnde complacui, id eſt, cum Spiritu ſancto in filio ſecundùm naturam aſſumptam quieui. Placitum patris quid.

De plenitudine gratiæ Christi.

CAPVT XIIII.

POſthoc conſiderandum eſt verbum incarnatum, quantùm ad plenitudinem chariſmatum ſpiritualiũ, quæ ſunt plenitudo gratiæ in affectu: plenitudo ſapientiæ in intellectu: ac plenitudo meriti in opere, & effectu. Circa primũ notandum eſt quod in Chriſto à ſui conceptione fuit plenitudo gratiæ, quantũ ad gratiam perſonæ ſingularis, & quantum ad gratiam capitis, & quantum ad gratiam vnionis: & hæc triplex gratia eſt eadem in eſſentia, ſed differunt in effectu. Gratia enim perſonæ ſingularis eſt gratia habitualis, quam habuit Chriſtus cõ- Plenitudo in Chriſto triplex, & quæ. Plenitudo gratię in Chriſto quantum ad tria. Gratia perſonæ Chriſti quid. Chriſtus fidẽ

& spé non habuit, & quare. pletissimè & plenissimè, excepta fide & spe, quas virtutes nō habuit, sed id quod eis in patria succedit: quia fidei succedit Quid fidei, & spei succedāt. cognitio, spei verò succedit comprehēsio rei. Sciendum autem quòd prædicta gratia personæ singularis exuberat in Christo, ita quòd influit in mèmbra corporis sui mystici sensum & motum spiritualem, secundùm fontalem plenitudinem omnis gratiæ in ipso habitantis. Dicitur gratia capitis Christo inesse, vnde nota Caput ecclesię Christus secūdùm vtranque naturam, & quare. quòd Christus secundùm vtranque naturam dicitur caput ecclesiæ: quia non solùm inquantum Deus, sed etiam inquantum homo influit sensum & motum spiritus, & gratiæ in omnes qui adhærent ei, vel per fidem rectam, vel per fidei sacramentum. Per quem modum influit Christus inquātū homo. Sed inquātum homo influit eam per motum meriti, & meriti; quòd non solùm ex congruo, sed etiam ex condigno influit membris gratiam, hoc habuit ex vnione ad verbum. Ex prædictis Caput ecclesię Christus, & quare. collige quòd Christus inquantum homo dicitur caput ecclesiæ triplici ratione. Primò, propter influentiam gratiæ, sicut dictum est. Ephes.1. Secundò, propter conformitatem naturæ quam habet caput ad membra: quia licet Christus excellat membra sua, quantùm ad naturam diuinitatis, tamen

men

men conformis eſt illis in natura humanitatis. Tertiò dicitur caput metaphoricè: quia ſicut corpus Chriſti verum conſtat ex puriſsimis mēbris, ita corpus eius myſticum ex puris fidelibus. Nā de plenitudine eius omnes accipiunt beneficiũ gratiæ, & ſpiritus qui ad eum accedũt, vel per fidem rectam, vel per fidei ſacramentũ. Alia ratione ſecũdùm quòd Chriſtus homo dicitur caput eccleſiæ, ſ. propter naturæ conformitatem, quam caput habet ad totũ corpus, vt ſuprà dictũ eſt. Prætereà ſecũdùm quòd eadē gratia ſingularis perſonæ quæ habilitauit humanā naturā Chriſti ad vnionem verbi, vt, videlicet, digna eſſet vniri tantæ celſitudini, vocatur gratia vnionis, per quam Chriſtus ipſe non tãtùm fœlicitate gloriæ, verũ etiam adoratione latriæ dignus fuit: dicendum quòd verum eſt ſecundùm quòd eſt conſtructio tranſitiua, cùm dicitur gratia vnionis: tũc enim aliud eſt gratia, aliud eſt vnio. Sed ſecũdùm quòd eſt conſtructio intrãſitiua, vt ſit ſenſus gratia vnionis, id eſt, vnio humanæ naturæ ad diuinā, quæ gratis, & ſine meritis data eſt humanitati Chriſti: ſic differt gratia vnionis à gratia perſonali, & à gratia capitis: ſicut vnio differt à gratia habituali: propter quod

Ioan. 1.

Gratia vnionis quid.

Vnio gratis data.

Gratiarũ differentiæ.

Ioan.3. dicitur in Ioanne quòd ſpiritus ſanctus datus eſt ei non ad menſuram. quod dupliciter exponitur. Primò ſic, nõ ad menſuram, id eſt, totaliter: quia & non particulariter, vt quicquid potuit Deus ei de ſpiritu ſancto dare, dedit ei. Secundò ſic, non ad menſuram, id eſt ſuper omnem proportionem reſpectu aliorum hominum. De hoc quoque quòd dicit Ioãnes, Plenum gratiæ & veritatis. nota quòd quintuplex diſtinguitur plenitudo. Prima eſt ſufficientiæ, quæ in quolibet iuſto reperitur. Secunda eſt, copiæ, quæ fuit in Apoſtolis. Act.2. Repleti ſunt omnes &c. & in Stephano, Act.7. Stephanus plenus gratia & fortitudine. Tertia eſt vniuerſalitatis, quæ eſt in eccleſia, cui nullũ donum deeſt. Quarta eſt excellentiæ, quæ fuit in beata virgine, quæ omnes ſanctos excedebat in gratia. Eccl.24. In me omnis gratia. Luc.1. c. Aue gratia plena. Quinta ſuperfluentiæ, quæ fuit in Chriſto. Ioan.1. Plenum gratiæ & veri. Circa innocentiam Chriſtum hoc ſciẽdum eſt, quòd habuit immunitatẽ omnis culpæ, & quantum ad actũ, & quantũ ad poſſe: quia nõ peccauit, nec peccare potuit, nec peccatum originale à patre traxit, quia patrem non habuit carnalem, nec à matre

Spiritum non accipit ad mẽſurã, & quomodo.

Ioan.1. Plenitudo gratiæ quintuplex.

Innocentia Chriſti qualis.

Immunis fuit Chriſtus à culpa & quomodo.

tre

tre habuit peccatum, quam ſpiritus ſanctus totaliter à fomite liberauit.

De plenitudine ſapientiæ Chriſti.

CAPVT XV.

SIcut in Chriſto fuit omnis plenitudo gratiæ, ita & omnis plenitudo ſapientiæ, non ſolùm quantùm ad cognitionem, verùm etiam quantùm ad modos & differentias cognoſcẽdi, qui ſunt quinque. Primus eſt cognitio ſempiternalis ex parte diuinitatis, & hoc modo cognoſcit omnia ſimul, ſcilicet, finita & infinita, quia apud Deum omnis infinitas eſt finita. Deus enim videt multa vno, ſcilicet in ſeipſo: vnde non differt ibi quod videt, & quod videt ſiue per quod videt: quia videt ſe per ſe, & in ſe videt omnia: nõ ſolùm, quæ fecit, ſed etiã, quæ facere poteſt, quæ ſunt infinita. Secundus modus eſt cognitio ſenſualitatis ex parte carnis, & iſte modus eſt cognitio per experientiam, qua Chriſtus non ſenſit omnia ſimul: quia ſenſus non eſt perceptiuus rerum, niſi ad præſentiam obiecti. Tertius modus eſt ſpiritualis ex parte mentis: & iſte triplex fuit, ſcilicet per naturam, per gratiam, & per gloriã. Per naturã eſt igitur tertius modus cognoſ-

Plenus ſapientia Chriſtus & quomodo.

Modi cognoſcendi in Chriſto quot.

Cognitio ſempiternalis quid.

Videt Deus, & quomodo.

Cognitio ſenſualitatis quid.

Luc. 2.

Heb. 5.

Cognitio ſpiritualis quid.

Ioan.3. dicitur in Ioanne quòd ſpiritus ſanctus datus eſt ei non ad menſuram. quod dupliciter exponitur. Primò ſic, nō ad menſuram, id eſt, totaliter: quia & non particulariter, vt quicquid potuit Deus ei de ſpiritu ſancto dare, dedit ei. Secundò ſic, non ad menſuram, id eſt ſuper omnem proportionem reſpectu aliorum hominum. De hoc quoque quòd dicit Ioānes, Plenum gratiæ & veritatis. nota quòd quintuplex diſtinguitur plenitudo. Prima eſt ſufficientiæ, quæ in quolibet iuſto reperitur. Secunda eſt, copiæ, quæ fuit in Apoſtolis. Act.2. Repleti ſunt omnes &c. & in Stephano, Act.7. Stephanus plenus gratia & fortitudine. Tertia eſt vniuerſalitatis, quæ eſt in eccleſia, cui nullū donum deeſt. Quarta eſt excellentiæ, quæ fuit in beata virgine, quæ omnes ſanctos excedebat in gratia. Eccl.24. In me omnis gratia. Luc.1. c. Aue gratia plena. Quinta ſuperfluentiæ, quæ fuit in Chriſto. Ioan.1. Plenum gratiæ & veri. Circa innocentiam Chriſtum hoc ſciēdum eſt, quòd habuit immunitatē omnis culpæ, & quantum ad actū, & quantū ad poſſe: quia nō peccauit, nec peccare potuit, nec peccatum originale à patre traxit, quia patrem non habuit carnalem, nec à ma-

Spiritum non accipit ad mēſurā, & quomodo.

Ioan.1.

Plenitudo gratiæ quintuplex.

Innocentia Chriſti qualis.

Immunis fuit Chriſtus à culpa & quomodo.

tre habuit peccatum, quam ſpiritus ſanctus totaliter à fomite liberauit.

De plenitudine ſapientiæ Christi.

CAPVT XV.

SIcut in Christo fuit omnis plenitudo gratiæ, ita & omnis plenitudo ſapientiæ, non ſolùm quantùm ad cognitionem, verùm etiam quantùm ad modos & differentias cognoſcēdi, qui ſunt quinque. Primus eſt cognitio ſempiternalis ex parte diuinitatis, & hoc modo cognoſcit omnia ſimul, ſcilicet, finita & infinita, quia apud Deum omnis infinitas eſt finita. Deus enim videt multa vno, ſcilicet in ſeipſo: vnde non differt ibi quod videt, & quod videt ſiue per quod videt: quia videt ſe per ſe, & in ſe videt omnia: nō ſolùm, quæ fecit, ſed etiā, quæ facere poteſt, quæ ſunt infinita. Secundus modus eſt cognitio ſenſualitatis ex parte carnis, & iſte modus eſt cognitio per experientiam, qua Chriſtus non ſenſit omnia ſimul: quia ſenſus non eſt perceptiuus rerum, niſi ad præſentiam obiecti. Tertius modus eſt ſpiritualis ex parte mentis: & iſte triplex fuit, ſcilicet per naturam, per gratiam, & per gloriā. Per naturā eſt igitur tertius modus cognoſc

Plenus ſapientia Chriſtus & quomodo.

Modi cognoſcendi in Chriſto quot.

Cognitio ſempiternalis quid.

Videt Deus, & quomodo.

Cognitio ſenſualitatis quid.

Luc.2.

Heb.5.

Cognitio ſpiritualis quid.

gnoſcēdi, quo Chriſtus cognouit omnia, quæ ſpectant ad vniuerſi cōſtitutionem, ſed longè excellentius, quàm Adam, etiā exiſtens in natura inſtituta. Quartus modus eſt per gratiam, hoc modo, Chriſtus cognouit omnia, quæ ſpectant ad humani generis redemptionem, longè tamen excellētius, quàm aliquis prophetarum, vel etiā angelorū. Nō ſolū enim habuit Chriſtus ſcientiam per habitum innatū, vt Adam & angeli, ſed etiam per habitum infuſum, velut ſancti per gratiam illuminati. Cognitionem non habuit per habitum acquiſitum, qui propter imperfectionem in ipſo non fuit. Quintus modus eſt per gloriam, hoc modo cognouit omnia Chriſtus: finita quidem cognitione actuali, infinita verò non niſi cognitione habituali, vel exceſsiua. Anima enim Chriſti per gloriam cōprehenſioſionis capiebat quæcunque capere poteſt natura finita vnita infinito. Sciendum ergo quòd res dupliciter habent cognoſci in arte, ſcilicet vel ab ipſo artifice, vel ab alio artem contemplante. vtroque modo cognouit Chriſtus res. Primo modo per naturam diuinitatis, ſecundo modo per gloriam comprehenſionis. Patent igitur ex præmiſsis quinque differentiæ cognition

Excellentius quàm Adā cognouit Chriſtus, & quomodo.

Chriſtus per gratiā cognouit, & quomodo.

Chriſtus per gloriā cognouit, & quomodo.

Res dupliciter cognoſcuntur.

Differētiæ cognitionis in Chriſto quot.

tionis quæ erant in Christo. Per primum enim modum habuit cognitionem, vt Deus, per secundùm, vt homo, per tertiũ, vt viator, per quartũ vt illuminator, per quintum, vt cõprehensor. Christus secundùm vtranque naturam dicitur lux, quia secundùm diuinitatem illuminat intus animam, & secundùm humanitatem informat exterius vitã: & hoc tripliciter, scilicet miraculis, prædicationibus, & exemplis. Primũ est potentiæ, secundum sapientiæ, tertium bonitatis. Nota præterea, quòd sciẽtia Christi hominis lympidissima est inter scientias creatas, quia nihil habet admixtum de suo contrario, vel actu, vel potentia: præsertim cùm nõ possit aliquid ignorare propter sui vnionem ad verbũ, tamen quia anima Christi creatura est, non est scientia eius ita lympida sicut Dei, quanuis scit omnia, quæ scit Deus. Quod dicitur, Iesus proficiebat sapientia, & ætate coram Deo, & hominibus: non est intelligendum quòd in se profecerit, quia ab instanti conceptionis sapiẽtia plenus fuit: sed potius in aliis, qui doctrina sua & exemplo profecerunt, & hoc coram Deo, id est, ad gloriam Dei: & hominibus, id est, ad vtilitatem hominum. Proficiebat tamen Iesus etiam

Christus lux & quomodo.

Christus informat, & quomodo.

Christus omnia scit, quæ scit Deus, & nihil potest ignorare.

Luc. 2.

Iesus proficiebat sapientia, & ætate quomodo intelligitur.

etiam in se cognitione experimentali & sensuali, quia secundùm Apost. didicit ex his, quæ passus est, obedientiam.

Heb. 5.

De merito Christi.

CAPVT XVI.

Christus fuit simul viator, & comprehensor ab instãti suæ cõceptionis.

Meruit Christus, & quomodo.

SImul fuit Christus viator, & comprehensor ab instanti conceptionis suæ. Extunc enim cœpit mereri & frui. Meruit autem inquantũ viator, non inquantum comprehensor. Perfectio autẽ & plenitudo meriti Christi notatur in istis. Primò, quantũ ad eum qui merebatur, quia nõ tantùm erat homo, sed etiam Deus. Secũdò quantũ ad tẽpus, quo merebatur, quia ab instanti cõceptionis suæ vsq; ad horam mortis. Tertiò, quãtùm ad id, per quod merebatur, quia per habitum perfectissimæ charitatis, & per exercitiũ perfectissimæ virtutis. Quartò, quantùm ad eum cui merebatur, quia nõ tãtùm sibi, sed etiã nobis. Omnibus enim operibus, quæ procedebant ex libero arbitrio, meruit sibi vitã æternam iam habitã, & nobis habendam. Quintò, quantum ad id quod merebatur nobis, quia veniã, gratiã, & gloriã, stolã quoq; carnis, & apertionem ianuæ celestis. Ante incarnationem Christi diabolus habuit manum attrahent

Quid meruit Christus pro nobis.

Manus diaboli duplex.

trahentem, & manum impellentem. Attrahentem dico potenter in culpam: impellentem autem sine obstaculo ad limbum in pœnam. Sed Christus primã manum suo merito debilitauit, secundã verò penitus amputauit. Igitur in merito Christi radicata sunt omnia merita nostra, siue satisfactoria pœnæ, siue meritoria vitæ æternæ, quia nec ab offensa creatoris digni sumus absolui, nec immensitatẽ præmij quod Deus est, digni sumus assequi, nisi per meritum hominis Dei. Sextò quãtũ ad id quod merebatur sibi, quia licet nõ mereretur glorificationem mẽtis, quam iam habebat, meruit tamen sibi per humilitatem passionis accelerationem resurrectionis, glorificationẽ sui nominis, & dignitatem iudiciariæ potestatis, sicut ait Apost. Ad Philip. 2. Christus factus est pro nobis obediens vsq; ad mortẽ, & sequitur, Propter quod & Deus exal. il. quo ad primum, & dedit illi nomen, &c. quo ad secundum, vt in nomine Iesu omn. g. f. quo ad tertium. Septimò quãtum ad modũ, quo merebatur. Dicitur enim mereri quis tripliciter, s. de indebito faciendo debitum: vel de debito magis debitũ: vel de debito vno modo, faciendo debitum alio modo. Primo vel secund

In merito Christi nostra merita radicata.

Quid sibi meruit Christus.

Modus merendi in Christo.

Quomodo sibi & nobis meruit Christus.

secundo modo meruit nobis,& non sibi: quia non poterat facere sibi de indebito debitum, vel de debito magis debitum: cùm à principio fuerit sanctissimus, nec in sanctitate proficere potuerit. Tertio verò modo meruit sibi, quia bonum gloriæ,quod sibi fuit debitum per gratiam vnionis,fecit sibi debitum alio modo,scilicet per virtutem bonæ operationis:meruit enim sibi vitam æternam iam habitam,sicut nobis habendam.

De Voluntate Christi.

CAPVT XVII.

Volũtas Christi quotuplex.

Quid voluit Christus secũdùm vtranque voluntatem.

Luc.22.

Matth.26.

Volita nõ voluntatis Christi contrariæ.

VOluntas in Christo duplex fuit, scilicet creata,& increata. De volũtate increata supra lib.1.dictũ est:sed creata volũtas eius duplex fuit,s. rationis,& sensualitatis.Adhuc volũtas rationis duplex est, s.rationis, vt ratio est: & rationis,vt natura est. Volũtate rationis,vt ratio est,conformauit se in omnibus volũtati increatæ,sed volũtate rationis vt natura est,& voluntate sensualitatis voluit aliquid proprium,quod noluit voluntate rationis vt ratio est, scilicet non mori: & in hoc istæ voluntates non fuerunt sibi contrariæ,licet volità contraria fuerũt: quoniam secundùm voluntatem diuinam

nam Christus quòd iustum erat voluit, sed voluntati rationis iustæ consensit: secundum verò voluntatem carnis pœnam recusauit: & sic vnaquæque volũtas quod suum erat tenuit, scilicet voluntas diuina iustitiam, volũtas rationis obedientiam, voluntas carnis naturam, id est, pœnæ recusationẽ. Vnde patet quòd aliquid velle est illicitum rationi, quòd non est illicitũ sensualitati, sicut fuit in Christo velle non mori. Quanuis autem voluntas non moriẽdi fuerit causaliter à sensualitate, fuit tamen occasionaliter à ratione: quia Christus sicut voluit fecit aliquid horribile venire in imaginem, & æstimationem, quo facto naturaliter mortem refugit. hoc autem voluit propter nostram instructionem: & sic ratio pro sensualitate aduocauit dicẽs: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste, & hæc petitio fuit tam sensualitatis, quàm rationis: sed sensualitatis fuit tanquam affectantis, rationis autem tanquã proponentis: & hoc Christus fieri voluit ad triplicem instructionem nostram. Prima est vt sciamus non esse peccatum aliquid velle ex sensualitate, quod est contrarium diuinæ voluntati. Secunda est vt martyres Christi non desperent si mortem horreant, cùm

Quid voluit Christus voluntate diuina, rationis, & carnis.

Matth. 26.

Oratione tripliciter instruit Christianos.

illam etiam filius Dei horruerit. Tertia est, vt discamus discretè petere, scilicet, supponendo voluntatem nostram voluntati diuinæ: & hoc notatur in conditione apposita, si fieri potest, & ibi, Veruntamen non sicut ego volo.

De defectibus, quos Christus assumpsit.

CAPVT XVIII.

Cũ qualibus defectibus Christus assũpserit naturã nostram.

NOn solùm Christus assumpsit humanam naturam, sed etiam defectus circa naturam: quos videlicet ipsum decuit assumere: vnde cũ pœnæ sint exercitatiuæ virtutis perfectæ, & testificatiuæ humanæ naturæ, non simulatè assumpsit pœnalitates tam corporales, quàm spirituales, quæ respiciunt nostram naturam in communi, sicut famem, & sitim in absentia alimenti, tristitiam & dolorem in præsentia nocumenti, & huiusmodi, vt est calor, frigus, lassitudo, &c. Nec omnes defectus corporales assumpsit, sicut sunt defectus ægritudinum multiformium: nec omnes defectus spirituales, sicut sunt peccatum, ignorantia, rebellio carnis ad spiritum. Præterea quia nullus innocẽs debet inuitus pœnam sustinere, cùm hoc esset contra ordinem diuinæ iustitię: Christus sic pœnalitates suscepit,

Matt. 4. Ioan. 4. & 19.

vt ta

vt tamen pati non posset inuitè, quia passio sua, nec fuit cõtra ordinem diuinæ voluntatis, nec contra ordinem rationis, licet fuerit contra voluntatem sensualitatis & carnis. Dicimus etiam quòd Christus verè timuit, & verè doluit, & verè tristis fuit, prout ista notant propassionem non secundum quòd significant passionem. Differt autem propassio à passione, quia tunc affectio dicitur propassio, quando anima sic afficitur, quòd oculũ mentis nequaquã turbat: passio verò dicitur quando ita fortis est quòd oculum mentis turbat, & facit à rectitudine, vel à Dei contemplatione deuiare, & tunc ratio læditur & patitur. vnde differunt ista duo sicut dispositio & habitus.

Propassio & passio differunt.

De passione Christi.

CAPVT XIX.

Circa passionem domini commendamus in opere patientiam insuperabilem, in modo humilitatẽ admirabilẽ, in causa charitatem inæstimabilẽ. Circa corpus nota quòd Christus sustinuit in tactu clauorum asperitatem. In auditu opprobriorum confutationem. In gustu aceti & fellis amaritudinem in oculis lachrymarũ effusionẽ. In corde timorem. De modo patiendi hoc tenendũ est, quòd

Commendabilia circa Christi passionem.

In omnibus sensibus Christus substinuit pro nobis, & quid.

Passione generali passus est Christus.

Christus passus est passione generali, quia secundum omnia membra corporis. Isa. 53. Vidimus eum non habentem speciem, neque decorem. Item passione acerba. Threno. 1. O vos omnes qui transitis per viam. Fuit Christi passio maxima, tum ratione intẽtionis, propter optimam dispositionem ipsius patientis, tum propter innocentiam eius, tum propter honoris eius excellentiam. Honorabilis enim si confunditur, plus læditur, & præcipuè inter suos. Item grauis fuit eius passio propter ipsius virtuositatem, quia homo vilis de morte sua dolere non debet, cùm turpitudo sua tunc finẽ capiat. Item propter ignominiosam passionem. Isa. 53. Vidimus eum despectum &c. Hæc autem ignominia attenditur in patibulo crucis, quæ fuit supplicium pessimorum: & in consortio iniquorum, scilicet, latronum cum quibus erat deputatus. Curat autem Christus passione generali infectionem vniuersalem, passione acerba libidinem, passione ignominiosa superbiæ præsumptionem. In causa passionis attenditur charitas maxima, qua nos liberauit ab inferno, veniam dando, qua nos liberauit à peccato, renouauit gratiam largiendo, qua cælum aperuit

Passio Christi acerba, & quomodo.

Grauis passio Christi, & quare.

Ioan. 19.

Quid Christus sua passione purgauerit.

Charitas Christi.

ruit gloriam conferendo. Hæc tria notantur in titulo crucis. Nam propter primum dicitur Iesus, propter secundum dicitur Nazarenus: quod interpretatur cãdidus propter tertium, rex Iudæorum. Christus sex vicibus sanguinem suum fudit, quinquies viuus, & semel mortuus, scilicet in circuncisione, in oratione, in coronatione, in flagellatione, in crucifixione, in lanceatione. Per primum docemur peccata abiicere, per secundum mentis angustiam pro salute nostra tenere, per tertium animam nostram virtutibus ornare, per quartum carnem nostram domare, per quintum membra nostra mandatis Dei ligare, per sextum vulneratum cor Dei amore habere. Postremò quia istæ passiones non attingebant in Christo diuinam naturam, sed humanam: ideo in morte Christi facta est diuisio animæ sic à carne, vt tamen salua esset vnio tam carnis quàm animæ cum diuinitate. Hoc etiam sciendum est, quòd Christus si passus non fuisset, tamen senio defecisset, quantum pertinebat ad conditionem humanæ naturæ in se cõsideratæ, sine vnione: sed in potestate naturæ vnitæ fuit vel sic deficere, vel non deficere.

Christus sanguinem suum fudit, & quoties.

Luc. 2. & 22. Ioan. 19.

Sanguinis Christi effusio docet, & quid.

Separatio animæ, & corporis non separauit ab vtraque diuinitatem.

Christus si passus non fuisset, an senio defecisset.

De effectu paßionis Christi.

CAPVT XX.

Effectus passionis.

EFfectus pasſionis Chriſti multiplex eſt, ſicut patet in his quinq; verſibus:

Paßio debilitat, ſpoliat, informat, honorat,
Excitat, inflammat, reparat, pacem dat, & armat.
Sanat, viuificat, ducit, dulcorat, obumbrat,
A culpa reuocat, reſerat, illuminat, ornat.

Paſsio Chriſti debilitat.

Primò paſsio Chriſti debilitat virtutem dæmonum. Iob, quadrageſimo. Quaſi in hamo capiet Leuiatham. Spoliat infernum. Iſa.8. Voca nomen eius, ſpolia detrahe. Informat per exemplum. 1. Petri 4. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis re. exemplum. vnde Chriſtus eſt quaſi liber poſitus in pulpito crucis, vt diſcamus obedientiam, patientiam, humilitatem, & charitatem. Diſce autem ſpecialiter quomodo ſe habuit in capitulo quod tenebatur, vnde Bern. Stetit Ieſus coram præſide inclinato capite, vultu placido, ſermone raro, voce ſubmiſſa, deflexis in terram aſpectibus, paratus ad opprobria, & ad verbera promptus. Honorat imitatores ſuos. Heſter 6. Sic honorabitur quē rex voluerit honorare, Excitat ad pugnā ſpiritualem. 1. Mach. 6. Oſtender

Chriſtus, ceu liber in cruce poſitus docet, & quid.

Ieſus in cap. qualiter ſe habuerit.

Honorat Chriſtus ſuos imitatores.

derunt elephantibus sanguinem. Inflam mat ad diligendum. Bern. Super omnia te mihi reddit amabilem bone Iesu, calix quem bibisti, opus redemptionis nostræ. Ephes. 2. Reparat naturam angelicam. Ipse enim Christus est lapis angularis, qui fecit vtraque vnum. Pacem dat inter Deum & hominem, & inter angelum & hominẽ, & inter hominẽ & hominem. Eccles. 44. In tempore iracundiæ factus est reconciliatio, Armat cõtra mundum, carnem, & diabolum: vnde significatur per clypeum, quem leuauit Ios. 8. contra Hayn. Sanat mentis vulnera. Nume. 21. Aspicientes in serpentem æneum sanabantur. Viuificat spiritualiter. Apostol. ad Ephe. 2. Cum essemus mortui peccatis, conui. &c. Augu. Mortuus est vnicus, ne maneret vnicus. Ducit per mare huius mundi. Exod. 4. de virga Moysi. Dulcorat. Exod. 15. de ligno misso in aquas Marath. Obumbrat. Canti. 2. Sub vmbra illius, quem desi. sedi. A culpa reuocat. Isa. 53. Attritus est propter scelera nostra. Reserat cælum. Isa. 22. Dabis clauem Dauid. i. crucẽ sup humerũ eius. Illuminat, vnde crux est quasi candelabrũ tabernaculi. Itẽ Thob. 11. illuminatus est per fel piscis. Ornat, vnde dixit beata Agnes.

Pax datur, & quibus.

Iosue 8.

Crux candelabrum tabernaculi. Exod. 25.

Et sanguis eius ornauit gennas meas. Christus passione sua vicit diabolum, quem ligauit: infernum, quem spoliauit: mortem, quam superauit: mundũ, quem contempsit: supplicium, quod pertulit: cælum, quod aperuit. Passio Christi tollit 7. vitia capitalia. Tollit enim superbiam capitis inclinatio, per quam videbatur titulum crucis fugere, in quo scriptũ erat, rex Iudæorum. Inuidiam, brachiorum extensio, quasi ad amplexum inuitans. Auaritiam, multorum erogatio, quæ in passione tradidit. Bern. Disce, Christiane, quantum debeas diligere Christum, qui dedit nobis carnem suam in cibum, sanguinem suum in potum, animam in prætium, aquam lateris in lauacrum, vestem crucifixoribus, corpus discipulis, matrẽ Iohanni. Acediam, festinatio ad passionem, Iram, mollis responsio. Gulam, fellis & aceti potatio. Luxuriam, lateris vulneratio. In redemptione nostra fuit gratia mirabilis. Primò ex parte motiui, quia charitas Dei vidit quòd nec per amicos, nec per pretium poteramus nos redimere: propterea fratrem nostrum se fecit, nostram naturam assumẽdo, & prætium dedit sanguinem suum pro nobis fundendo. vnde Psal. 25. Redime me domine,

Diabolus victus Christi passione. Infernus & mors victi.

Omnia peccata passione Christi tollũtur.

Gratia mirabilis in redemptiõe nostra.

mine,& miserere mei,quia vnicus,id est nō habēs amicos,& pauper, id est nō habens pretium,sum ego. Secundò ex parte redimentis, qui cùm liberare nos posset ex potētia,fecit hoc potius ex misericordia,vt ad amorem suū nos adstringeret, & iustitiæ suæ satisfaceret. Tertiò ex parte redempti, qui opprimebatur criminū seruitute, & detinebatur in carcere. Sed cōtra primum,magnum erat quòd filius seruus fieret,& seruus fieret liber. Cōtra secundum magnum fuit quòd dominus ad carcerem lymbi descenderet,vt seruus exiens cælum ascenderet. Quartò ex parte iustitiæ,quia nulla iustitia dictabat,vt innocens puniretur pro reo. Quintò ex parte excellentiæ diuinæ,quia mirū erat, quòd impretiabile ponebatur sub pretio vilis creaturæ. Sextò ex parte pretij dati. Si enim redemisset nos solùm, adhuc ad gratias teneremur:nunc autem redemit nos anima,corpore, & vita,vt nihil horum sibi subtraheremus. Circa pasionē domini nota septem suauitates,scilicet,capitis inclinationem ad osculum,in signū nostræ reconciliationis. Brachiorum extensionem ad amplexum,in signum receptionis in gratiam de peccato redeuntis. Lateris apertionem propter effusionem

Liberare poterat ex potētia.

Exod.13.

1.Corinth.6.

Suauitates in Christi passione.

Ioan.19. pretij nostrę redemptionis & ablutionis. Exiuit enim sanguis & aqua. Clauorũ in manibus & pedibus infixionem, propter memoriã nostræ recordationis. Isa.49. Nunquid obliuisci potest mulier infantẽ suum? Corporis denudationem, in exemplum nostræ confessionis, quæ, scilicet, debet esse nuda. Crucis portationem, in exẽplũ nostræ imitationis. Coronæ spineæ impositionem, in figurã nostræ glorificationis. De effectu passionis domini, ait Aug. Per redemptoris nostri mortem de tenebris ad lucẽ, de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudiũ, de terris ad cæleste regnũ vocati sumus. Item dicit Aug. quòd Christus fuit sacerdos, per quem reconciliati sumus. fuit tẽplũ, in quo reconciliati sumus. fuit Deus, cui reconciliati sumus. Christus fuit mediator populi Iudaici & gentilis, & secundum hoc dicitur lapis angularis. Itẽ hominum & angelorum, & secundum hoc dicitur pacificus. Item Dei & hominum, & secũdum hoc dicitur redemptor. Bernardus, Quid vltra debuit facere, & non fecit? Absoluit vinctum, illuminauit cæcum, reduxit erroneum, reconciliauit reum. Item Augustinus, Ecce pro impio pietas

Exempla ingẽtia in Christi passione.

Effectus passionis Christi mirabiles.

Christus sacerdos, templum Deus & hostia nostræ recõciliationis.

Psal.117.

Col.1.

Hier.50.

pietas flagellatur, pro stulto sapiētia illuditur, pro mendace veritas negatur, pro iniquo damnatur iustitia, pro crudeli misericordia affligitur, pro misero sinceritas repletur aceto, dulcedo felle imbuitur, pro mortuo vita moritur. Christus pro nostra infirmitate medicinas accepit in se. Curauit enim nos per diætam quando ieiunauit quadraginta diebus, & cætera. Per sudorem, quando factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis. per minutionem, quando fuit clauis & lancea vulneratus. Per potionem, quando gustauit acetum cum felle mixtum. Per emplastrum, quando eius facies fuit sputis illita. Per ellectuarium, quando corpus & sanguinem dedit in cœna discipulis.

Christus medicus medicinas pro nostra curatione assumpsit in se & quomodo.
Matth.4.
Luc.22.
Ioan.19.& 20.
Mar.15.
Matth.27.
Luc.22.

De cruce Domini.

CAPVT XXI.

IN cruce Christi notantur hæc. Supplicium, quo nullum maius. Tren.1. O vos omnes qui transitis per viam, &c. Nullum maius dico ex eo quòd passus est ipse iustus pro iniustis ab iniustis cum iniustis, ex iniustis causis, sub iniustis iudicibus, & iniustis pœnis. Opprobrium, quo nullum vilius. Sapien.3. Morte turpissima condemnemus eum. Pretium,

Crux christi quid designet.
1.Pet.3.
Crux opprobrium.

quo nullum conuenientius: quia ſicut per lignum venit culpa, ſic & per lignum redemptio. Myſterium, quo nullum profundius. Ephe. 3. Vt poſsitis comprehendere cum omnibus ſanctis, &c. quod expoſuit Auguſtinus de cruce. Exemplum, quo nullum perfectius. 1. Petr. 2. Chriſtus

Crucis comparatio.

paſſus eſt pro nobis &c. Crux multis rebus comparatur. Ipſa enim eſt clauis cæli, Vectis arcæ, Nauis maris, Arbor Danielis, Palma fructuum, Ferculum Salomonis, Baculus Iacob, quo tranſiuit Iordanem. Speculũ imitationis. Scala aſcenſionis. Hamus, quo Leuiatham capitur. Torcular, quo Chriſti ſanguis exprimitur. Cithara, qua dæmon Saulis compeſcitur. Palus in quo ſerpẽs æneus ſuſpẽditur. Thau, quo frontes fideliũ ſignantur. Candelabrum, quo tabernaculũ illuminatur. Lignũ, aquas Marath dulcorãs. Virga Moyſi per mare rubrum populũ Dei ducens, Gladius impium Goliam decapitans, Vexillum ad pugnam ſpiritualem colligens. Cathedra diſcipulos Chriſti erudiens, Equus Dei amicos honorans. Clypeus Ioſue, Hay impugnãs, Liber, myſteria profunda continens, Altare acceptiſsimam oblationẽ recipiens.

Iſa. 22. Exod. 25. 26. Iſa. 60. Dani. 4. Can. 7. Gen. 32. 28. Sap. 7. Iob. 40. Iſa. 63. 1. Regum 19. Nume. 21. Eze. 9. Exod. 25. Exod. 15. 14. 1. Regum 17. Nume. 2. Ezechie. 28. Heſter 6. Ioſue. 8. Deut. 31. Exod. 29. Leuit. 17.

Chriſtus loquitur in cruce.

Septem verba Chriſtus in cruce protul

tulit: primum, Pater ignosce illis, Secundum, Hodie mecũ eris in paradiso, Tertium, Mulier ecce filius tuus, Quartum: Sitio, Quintum, Eli, Eli, Lammazabatani. Sextum, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Septimũ, Consummatum est. Per primũ docemur iniurias dimittere. Per secũdum petentes exaudire. Per tertium parentes honorare. Per quartum salutem nostrã desiderare. Per quintum ad Deum in necessitatibus clamare. Per sextum auxilium nostrũ in Deo ponere. Per septimum vitã nostram fine debito consummare. Quatuor brachia crucis significant quatuor virtutes, quibus extendi debet homo noster interior. Signat enim pars superior charitatem, inferior humilitatem. A dextris obedientiam, A sinistris patientiam. Item in quatuor brachiis crucis notantur beneficia crucis. Signat enim pars superior ianuæ cælestis apertionem, inferior inferni destructionem. A dextris gratiæ, collationem. A sinistris peccatorum remissionem. Quatuor ligna fuerunt in cruce, sicut dicit magister in histo. Pes nanq; crucis fuit de cedro. Stipes de cypresso. Transuersale de palma. Tabula de oliua.

Versus.

Luc. 23. Ioan. 19. Matth. 27.

Verba quæ Christus protulit in cruce docent nos, & quid.

Mat. 5. & 18. Luc. 17. Exod. 20. Matth. 5. Psal. 24. 106. & 120. Matt. 18.

Quatuor brachia crucis quid figurant.

Apoc. 3. Psal. 106.

Ex quatuor lignis crux fabricata, & quare.

Crux

Crux Domini palma, cedrus, cypressus, oliua. Significat enim cedrus altitudinem contemplationis, Cypressus famam bonæ opinionis, Palma fructum iustitiæ, Oliua lenitatem misericordiæ.

De descensu Christi ad inferos.

CAPVT XXII.

Descēdit anima Christi ad inferos, & quare.

ANima Christi post mortem descendit ad infernum, siue ad limbum, ad liberationem eorum, qui Christi membra existentes de hoc seculo transierunt. Diabolus enim dum manus in eum extendit, in quo nihil iuris habebat, (Ioan. 14.) meritò in aliis amisit potestatem. Alia causa quare Christus ad inferos descendit, (Eccl. 15.) est vt tantus esset descensus, quantus fuerat liberandorum casus. Primus enim homo sic in statera liberi arbitrij positus fuerat, vt posset ad vitam æternam ascendere, vel ad mortem descendere, prout vellet. Sed peccato peracto sic alterum brachium stateræ per onus culpæ depressum est, vt esset in imo inferni: alterum verò in summo cæli. Non autem ascenderet brachium depressum, nisi descenderet brachium aliud. Descendit ergo Dominus vsque ad infernum, vt hominem captiuum eleuaret vsque

ad

ad cælum. Tertia ratio quare Christus descendit ad infernum, est, vt sicut viuus fuerat lumen mundi per præsentiam corporalem, ita mortuus esset inferni lumen per diuinitatis maiestatem Quarta ratio est, vt hoc idem Christus exequeretur per efficaciam, quod passione sua meruerat secundum sufficientiam. Duo quippe meruit per suam passionem, scilicet satisfactionem, & ianuæ apertionem, & ideo hæc duo effecit in descensu suo ad inferos: quia per satisfactionem soluta sunt vincula captiuitatis: per apertionem autem ianuæ facta est illuminatio ipsius carceris etiam secundum lucem exteriorem. Liberauit autem Christus omnes illos qui meriti sui capaces esse poterant, sicut fuerunt sancti patres, qui non propter reatum pœnæ personæ, sed propter reatum naturæ detinebantur. Damnati autem huius meriti capaces non sunt, neque paruuli in limbo detenti, quia de corpore Christi non sunt nec per fidem, nec per fidei sacramentum. Dicendum est quòd anima Christi per triduum mortis suæ cum sanctis patribus in limbo fuit, ibidem fuit & latro, cui dominus dixit, Hodie mecũ eris in paradiso: quia nomine

Diuina maiestas illustrauit inferos & quo modo.

Duo meruit Christus per suã passionẽ & quæ.

Liberauit Christus ab inferis non omnes

Quandiu fuerit anima christi in inferno.

Luc. 23.

Ibi fuit latro in inferno.

para

Paradisus & quomodo.

paradisi intelligitur Dei fruitio, quia peracta Dei passione, tā ipse latro, quàm alij qui erant in limbo, viderūt Deū per essentiam. Ad quē autē infernum Christus descenderit, si scire volueris, nota quòd infernus sumitur dupliciter, scilicet pro pœna, & pro loco pœnæ. Secundum primum modum dicitur quòd dæmones infernum secum portant semper. Item prout infernus sumitur pro loco pœnæ, quadrupliciter distinguitur. Vnus est infernus damnatorum, in quo est pœna sensus, & damni, ac tenebræ interiores & exteriores, id est absentia gratiæ. iste semper habet luctum. Supra hunc est limbus puerorum, vbi est pœna damni, & non sensus: & sunt ibi tenebræ exteriores & interiores. Supra hunc locum est purgatorius, in quo est pœna sensus & damni ad tempus, & sunt ibi tenebræ exteriores, & nō interiores: quia per gratiam habent lucem interiorem, quia vident se esse saluandos. Supremus locus inter hæc est limbus sanctorū patrum, vbi fuit pœna damni, & non sensus, & fuerunt ibi tenebræ exteriores, & non tenebræ priuationis gratiæ. Ad hunc locum Christus descendit, ac suos inde liberauit, & sic infernum mo-

Ad quem infernum descēderit Christus.

Infernus dicitur duplex.

Infernus quadruplex.

A quo inferno liberauit Christus.

mord

mordit:quia partem abstulit, & partem reliquit: mortem verò quo ad electos Deus penitus destruxit, sicut dicitur Oseæ 13. O mors ero mors tua: ero morsus tuus ô inferne. Hic quoque locus sinus Abrahę dicebatur, quia ibi Abraham fuit. Sed nunc cęlũ empyreum dicitur sinus Abrahæ: quia iam est ibi Abraham. A nullo prædictorum locorum est transitus ad alium, nisi quòd olim à tertio ad quartum, hoc est à purgatorio ad limbum sanctorum patrum. Ex iam dictis patet quare cantamus. Libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu: quia infernus ibi sumitur pro purgatorio, sicut & ibi sumitur pro limbo, quando dicitur Christus ad inferos descendisse, vel infernum destruxisse. Ex prædictis collige quòd Christus mortuus est in corpore, descendit ad inferos in anima, & surrexit in vtroque. Dicendum est etiam quòd Christus illo triduo totus fuit in sepulchro, sed non totum: & totus fuit in inferno, sed non totum: quia totus dicit personam, totum verò substantiam & naturam. Similiter dicendum quòd cùm vnio animæ cum corpore faciat hominem, Christus in illo triduo non fuit

Quis infernus sinus Abrahæ dicatur.

Ab inferno ad aliud trãsferebãtur, & à quo.

Libera animas de pœnis inferni. quare cãtatur in ecclesia.

Christus fuit totus in sepulchro, & nõ totum.

Idem de inferno.

homo, licet anima & caro vnita tunc essent cum verbo.

De resurrectione Christi.

CAPVT XXIII.

Christus in resurrectiõe nõ tale corpus quale ante resumpsit & quo modo.

CHristus resurrexit tertia die à mortuis, resumendo corpus non tale quale prius habuit, sed impassibile & immortale. Caro enim Christi, quæ in natiuitate floruit, in passione aruit, per gloriam resurrectionis refloruit, & renouata est, vt aquilæ iuuentus Christi: tunc leo catulum suum suscitauit: tunc phœnix reuixit: tunc (sicut dicitur Ierem. 18) figulus ex eodem luto fracti vasis fecit vas aliud, sicut placuit in oculis eius. Tunc Ionas de ventre Ceti illæsus exiuit: tũc vestitum est candelabrum auro: tunc suscitatum est tabernaculum Dauid quod cecidit: tunc refulsit Sol, qui prius erat in nubilo: tunc viuificatum est granum frumenti, quod cadens in terram mortuum fuerat: tunc ceruus resumpsit cornua: tunc Samson tulit portas cum postibus: tunc Ioseph eductus de carcere tondetur, & constituitur dominus Aegypti: tunc conscissus saccus circundatur lætitia. Dominus

Psal. 102. Gen. 49. Rom. 9. Ionæ 2. Matt. 12. Exod. 37. Amos. 9. 1. Mach. 16. Ioan. 12. Iud. 16. Gen. 41. Psal. 29.

pro

probauit resurrectionem suam esse veram per angelos, qui non mentiuntur. Matth. 28. Respondens autem angelus, dixit mulieribus, & cæt. Item per inimicos, quorum validissimum est testimonium. Matth. 28. Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacer. &c. Item probauit eam non arte magica factam, & hoc per comestionem. Itẽ non esse phantastici corporis, & hoc per tactum. Item probauit in eodẽ corpore, quo passus est factam, & hoc per ostensionem cicatricum. Item probauit eam fuisse in corpore glorificato vnito deitati, & hoc per ingressum in domũ ianuis clausis. Item probauit eam multis apparitionibus. Apparuit enim ipsa die resurrectionis quinquies. Primò Mariæ Magdalenæ. Ioan. 21. Mulier quid ploras? Secundò mulieribus redeuntibus à monumento. Matth. vlt. Tertiò Petro, sed non inuenitur modus. Quartò duobus discipulis euntibus Emaus. Luc. vlt. Quintò discipulis congregatis propter metum Iudæorum, ianuis clausis, quando Thomas non fuit cum eis. Ioan. 20. Item apparuit inter resurrectionem & ascensionẽ quinques, scilicet, Thomæ cum aliis. Ioã. 20.

Christus quibus testimoniis probauerit resurrectionem suam.

Luc. 24.

Ioan. 20.

Quoties apparuerit Christus in die resurrectionis, & quibus.

Luc. 24.

Inter resurrectionem & ascensionẽ quoties apparuerit Christus & quibus.

Secundò discipulis piscantibus ad mare Tiberiadis. Ioan. 21. Tertiò discipulis in monte Thabor. Matth. vlti. Quartò in Hierusalem. Quintò quando comedit cum discipulis. Matt. & Luc. vltim. & actuum 1. Multis de causis surrexit Dominus. Vt scripturas impleret. Quando enim Dominus dixit, Ecce ascendimus Hierosolymam, &c. Lucæ 18. subiunxit, & die tertia resurget. Vt nos ad surgendum spiritualiter prouocaret: quia turpe est vt sedeat seruus, quando coram eo surgit Dominus. Vt futuram resurrectionem esse probaret. Vt potentiam suæ diuinitatis ostenderet, quia mortuos suscitare nõ est opus naturæ, sed potẽtię diuinæ. Non est enim regressus à priuatione ad habitum. Vt nos ad contemnenda terrena pro adipiscenda tali gloria animaret. Surrexit Christus velociter, quia tertia die. Nam sicut ianuis clausis *ad discipulos* intrauit, & sicut salua *virginitate* de vtero matris exiuit, sic eum mortuũ nec petra in qua iacuit, nec militum custodia potuit retinere. Integraliter, quia in corpore & anima. Socialiter, quia multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Aeternaliter. Apostolus ad Roman. 6. Christus resurgens ex

Marc. vlt.

Quibus de causis resurrexerit Christus.

Rom. 6.

1. Thess. 4.

Resurrexit Christus, & quomodo.

1. Cor. 15.

Ioan. 20.

Luc. 2.

Matt. 27.

mor

mortuis iam non, &c. Similiter ſurgendum eſt nobis ſpiritualiter, ſicut eis modis reſurgemus die iudicij corporaliter. Reſurrectio Chriſti eſt cauſa & figura noſtræ reſurrectionis ſpiritualis. Cauſa dico motiua, & hoc dupliciter, quia cauſa motiua eſt in comparatione noſtri. Dum enim conſideramus gloriam reſurrectionis Chriſti, mouemur ad ſurgendum in nouitate vitæ. Item cauſa motiua eſt in conſideratione Dei patris: quoniam pater dans reſurrectionem filio, mouetur ad dandam eandem gloriam fratribus ſuis: ſicut rex quando facit filium ſuum militem, mouetur amore filij vt cum eo faciat multos milites. Figura verò fuit: quia ſicut Chriſtus ſurrexit in nouitate vitæ, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Item ſicut diem reſurrectionis Chriſti præceſsit dies mortis in paraſceue, & dies quietis in ſabbato ſequenti, ita gloriam reſurrectionis noſtræ præcedat in nobis mortificatio membrorum & vitiorum, & quies cõtemplationis æternorum. Nota quòd ſicut duplex eſt mors, ſcilicet, animæ per culpam, & corporis per extinctionem, ita duplex eſt reſurrectio, ſcilicet, animæ per gratiam, & corporis per glo-

Reſurgere nos oportet ſpiritualiter & quomodo.
Phil. 3.

Conſideratio reſurrectionis Chriſti monet ad reſurrectionẽ ſpiritualẽ.

Similitudo.

Figura.
Rom. 6.

Col. 3.

Duplex mors, & duplex reſurrectio.

riam. Et ſicut animæ mors cauſauit mortem corporis, ſicut habetur Geneſ. 3. ita econuerſo reſurrectio animæ cauſabit reſurrectionem corporis glorioſam. Sciendum autem quod quidam reſuſcitantur fictè, ſicut Samuel, qui licet verè Sauli apparuerit, vt habetur primi Regum viceſimo ſeptimo: non tamen verè reſuſcitatus fuit, vt quidam dicunt. Quidam imperfectè, ſicut Lazarus iterum moriturus. Quidam perfectè, ſicut Chriſtus ſemper victurus. Prima reſuſcitatio ſignificat conuerſionem, ſiue pœnitentiam hypocritarum, Secunda recidiuantium. Tertia perſeuerantium.

Reſurgunt multis modis. Vt dicit hiſtoria eccleſiaſtica.

Ioan. 11.

Luc. 24.

De aſcenſione Chriſti.

CAPVT XXIIII.

Differentia eſt inter aſcenſionem, & aſſumptionem, & euolationẽ: quoniam aſcenſio pertinet ad Chriſtum: *aſſumptio* ad beatam virginem: *euolatio* autẽ ad alios ſanctos. Et ratio huius eſt, quoniã aſcenſio fit propria virtute aſcendentis, aſſumptio autem virtute Chriſti aſſumentis, quia filius ſpecialiter obſequitur matri. Euolatio verò fit miniſterio angelorum. Alia eſt differentia, quia locus euolantiũ eſt diſtinctio chororum.

Aſcenſio & aſſumptio differunt & euolatio & quomodo.

Aſcẽſio qualiter fit.

Ioan. 3. & 14.

Locus euolantium quis.

Locus

Locus verò assumptæ virginis est super choros angelorum. Locus verò Christi ascendentis est supra vel vltra locum assumptæ virginis. Circa ascensionē Christi octo sunt consideranda, quæ circunstant ascensionem,& colliguntur ex officio de ascensione. Primum est quòd, scilicet eleuatus est videntibus omnibus discipulis,vt desiderium veniendi ad ipsum excitaretur in eis. Secundum est, quòd nubes suscepit eum ab oculis eorum. Per vmbram nubis figuratur, quòd in hoc mortali corpore Iesum in alto videre nō possumus. Tertium est quòd eleuatis manibus ferebatur in cælum. Eleuauit autem manus propter duo, scilicet vt suos patri offerret, & vt inimicos altè retracta manu percuteret. Quartum est,quòd benedixit eis,vt eos contra hostem muniret,& bonis cælestibus augeret. Quintum est, quòd ascendit in iubilatione, quod refertur ad vocem iocunditatis redemptorum ascendentium cum ipso,qui prius voce lachrymabili in portis inferni clamauerunt. Aduenisti desiderabilis, quem expectabamus in tenebris. Sextum est, quòd ascendit in voce tubæ, quod refertur ad sonum prædicationis Apostolorum, qui sonus fuit eis

De Christi ascēsione consideranda & quæ.

Act. 1.

Ibid.

Luc. 24.

Eleuauit Christus manus & quare.

Ibidem.

Psal. 46.

Ibid.

Rom.10. iniunctus, dicente Domino Matth. 28.
Psal.18. Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ, &c. Extunc enim in omnem terrã exiuit sonus eorum. Septimum est, quòd ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, id est, captiuos captiuitate inferni, quos se-
Ephe. 4. cum victor captiuos eduxit. Octauum est
Psal. 67. quòd dedit dona hominibus: quia omnia
Ibid. bona nostra desursum sunt, quò Christus ascendit. Horum prima duo habentur ex
Actor.1. actibus, sed tertium & quartum ex fine euangelij secundùm Lucam: quintum & sextum ex Psal. Item septimum & octa-
Quare Christus ascẽderit ad cælum. uum ex Psalmo. Ascẽdit Christus regressus ad cælum multipliciter, scilicet tan-
Philip.2. quam verus obediens completa obedien
1.Thim.2. tia, quo ad patrem: tanquam bonus me-
Coloss.2. diator facta pace, & concordia, quo ad homines: tãquam strenuus propugnator
Ad quid Christus ascẽderit. contra dæmones. Ascendit Christus pluribus de causis, scilicet ad quiescendum
Apoc.14. post labores quibus fatigatus fuit trigin
Hebr.7.9. ta tribus annis nobis seruiens. Ad intercedendum pro amicis, pro quibus vtiliter laborauit. Bernard. Securum accessum habes ô homo ad Deum, vbi habes filium mediatorem, & matrem interuentricem. Filius ostendit patri latus, & vul-

nera,

nera, mater ostendit filio pectus & vbera. Ibi nulla potest esse repulsa, vbi tot cōcurrūt amoris insignia. Christus ergo optimus aduocatus est, quia tot habet linguas pro nobis loquentes, quot vulnera pro nobis accepit. Ad conquerendum de inimicis, pro quibus vires suas inutiliter expendit. Isa. 49. In vacuum laboraui. Item ascendit Christus, vt nobis locum præpararet. Ioan. 16. Vado vobis parare locum. Vt fiduciam in ipsum sperandi nobis tribueret, vt in corporalem possessionem ęternæ hęreditatis nos mitteret. Ioan. 16. *Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos.* Vt desideriū nostrum post se traheret. Cantic. 1. Trahe me post te. Vt viam nobis ad cælum ostenderet, quia sicut dicitur Luc. vlti. eduxit Dominus prius discipulos suos foras ciuitatem in Bethaniam, vt ipsa eductione cognoscerent se hic non habere manentem ciuitatem. Quòd autem in Bethaniam eduxit eos prius, quæ interpretatur domus obedientiæ, significat quòd per bonum obedientiæ transituri essent ad cælestia. Post hoc fecit eos transire in montē Oliuarum, vt per montem intelligatur eminentia spiritus in contemplatione, per oliuas autem pinguissimi pectoris deuo-

Christus optimus aduocatus.

Heb. 13.

Quare Christus discipulos in Bethaniā eduxerit, & transire fecerit in montē Olíueti.

tio. Vlterius verò post ista non restat nisi saltus animæ in cælum. Exaltatus autem fuit Christus tripliciter, scilicet in terra per vitæ meritum: super terram per crucis suspendium: super cælos per ascensionis iubilum. Ascensio Christi fuit angelis mirabilis. Isa. 63. Quis est iste, qui venit de Edon tinctis vestibus de Bosra? Dæmonibus terribilis. 1. Regum 8. Non fuit tantum gaudium heri & nudiustertius. Væ nobis. Hæc sunt verba Philistinorum quando vociferabātur filij Israël dum adduceretur arca fœderis in Sylo in castra, vt per eam haberent diuinum adiutorium in prælio. Hominibus salutaris, sicut suprà patet de multiplici fructu ascensionis Christi. Ascēdit Christus multipliciter, scilicet potenter: quia eleuatis manibus ferebatur in cælum. Patenter: quia videntibus illis eleuatus est. Gaudenter: quia ascendit in iubilatione. Decenter: quia cum duabus turmis regrediebatur, scilicet hominum, & angelorum. Nō autem dico, quòd ibi fuerint angeli in adiutoriū necessitatis, sed in obsequium dignitatis. Homines quoque illos dico, quos de inferis liberauit, & qui post resurrectionem vsque ad ascensionē mortui sunt de numero saluandorum, nec purg

Exaltatus fuit Christus, & quomodo.

Ascēsio Christi mirabilis.

Ascēsio Christi nobis salutaris.

Acto. 1.
Psal. 46.
Gen. 32.

Qualiter angeli interfuerint ascensioni Christi.

Quos in cælū secum duxerit Christus.

purgatorio vlterius indigentes. Clementer, quia benedixit eis. Christus non statim post resurrectionem cælum ascẽdit, triplici ratione. Prima, quia differenda erat ascensio vt multipliciter probaretur resurrectio, vt dicitur Act. 1. In multis argumentis apparens eis per dies 40. Secunda est, vt patientiam nostram informaret, quia mercedem debemus æquanimiter expectare, sicut agricola nõ statim post seminationem metit, sed fructuum maturitatẽ expectat. Tertia est propter discipulorum consolationem, vnde dicit glossa, Actu. 1. Sicut 40. fuerunt horæ mortis Christi, ita 40. diebus cum eis conuersatus est post resurrectionem, quia consolatio diuina excedit tristitiam humanam. Nota quòd Christo conuenit descendere de cælo tantummodo secundùm diuinam naturam, quia Deus illuc venire dicitur, vbi speciali affectu apparet: sed ascendere propriè ei conuenit secundùm humanam naturam, quia secundùm illam solummodo mutat locum, non secundùm diuinam naturam.

Luc 24.
Christus non statim post resurrectionem ascendit, & quare.

Secũdùm quã naturã mutat Christus locũ.

De consessu Christi ad dexteram patris.

CAP

CAPVT XXV.

Nomine dexteræ quid intelligatur.

ASscendens Christus in cælum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Duo intelliguntur per dexteram. Primum est æqualitas maiestatis, ad quam Christus sedet secũdùm diuinitatem. De hac dextera loquitur Apost. dicẽs. Talem habemus põtificem, qui consedet in dextera maiestatis in excelsis. Secundum est, per dexterã intelliguntur potiora bona gloriæ in quibus Christus sedet secũdùm humanitatem, quoniã collatum est ei à Deo quicquid conferri potuit. Et licet ab instanti conceptionis Christus accepit bona gratiæ & gloriæ in anima, eadem tamen bona fuerũt in ascensione manifestata, & in loci congruentia completa. De hac dextera dicitur ad Colos. 3. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, vbi dicit glo. ꝙ sursum vbi sedet Christus, sunt potiora bona gratiæ & gloriæ. Dicimus ergo ꝙ ascẽsio Christi fuit tam ad locum, quàm ad dignitatem. Inquantũ quidem fuit ad locum, sic ascendit super omnes cælos, id est, ad dignissimum locũ cæli empyrei, siue ad altissimam eius partem, eò quòd nobilissimo Christi corpori congruit locus talis. Non tamen est dicendum quòd

Mar. 16.
Aequalis filius patri.
Hebr. 8.

Potiora bona quid designãt.

Ascẽsio Christi qualis fuerit.
Super quos cælos ascenderit Christus.

Corpus Chri-

corp

corpus suum sit obligatum ad locum illum, sed quia locus ille sit sibi secundùm congruentiam deputatus. Inquantum autem ascensio fuit ad dignitatem, sic sedet ad dexterã patris, nõ tamen quo ad situ͂, qui patri non conuenit, sed quo ad excellentiam duplicem sicut dictum est: quia per dexteram intelligitur, vel æqualitas maiestatis, quæ competit Christo secundùm diuinitatem, vel perfectio præmij, quæ sibi competit secũdùm humanitatẽ. Prætereundũ quoq; non est, ꝙ credimus Christum ad dexteram Dei patris sedentem. Stephanus autẽ vidit eũ stantẽ à dextris Dei: quia non credimus eũ regnantem & quiescentem, quod notatur in sessione: sed Stephanus in tribulatione positus habuit propugnatorem & susceptorem, vnde vidit eum stantẽ. Meritò Christus sedere dicitur ad dexterã Dei. Sedere quidem, quia laborauit. Psal. 87. In labore fui à iuuentute mea. Ad dexteram autem, quia diu fuit in sinistra aduersitatis. Psalm. 37. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, &c. Dei, quia post abiectionem meritò debet consequi gloriã: quia qui se humiliat, exaltabitur.

sti non obligatum loco, & quomodo.

Quomodo sit in dextera patris.

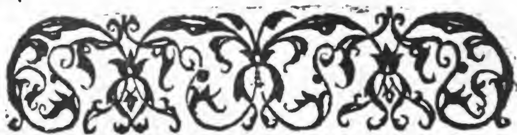
Sedet & stat Christus à dextris Dei, & quomodo.

Act. 7.

Stephanus quid in agone habuerit.

Luc. 14.

Finis libri quarti.

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ VERITATIS LIBER QUINTUS, DE GRATIARUM SANCTIFICATIONE.

* •

De virtutibus, & origine gratiæ.

CAPVT I.

Deus descẽdit de cælo, & quomodo. Io. 6.8. & 16.

QVEMADMODVM de cælis Deus non descendit per essentiam suam incommutabilem, sed per influentiã ab ipso manantem, ita nec spiritus rationalis eleuatur supra se per situm localem, sed per habitum deiformem. vnde necesse est spiritui rationali, si debet esse dignus æternæ beatitudinis, quòd particeps fiat influentiæ bonitatis diuinæ.

Spiritus rationalis eleuatur & quomodo.

De

De origine virtutum & gratiæ.

CAPVT II.

AD bonũ gratiæ non potest quis per se venire, cùm hoc non sit secũdùm limites naturæ, sed secundùm influentiã largitatis diuinæ. Sicut enim creatura pro sua defectibilitate suo principio semper eget, vt sit in esse naturæ, sic idem principium pro sua bonitate influere nõ cessat creaturæ rationali vitam spiritualem, vt bene sit ei in esse gratiæ, quã habere non potest sine Deo largitore. Verumtamen inexcusabilis est homo si gratiam gratum facientem nõ recipit, quia gratia gratis data semper præsto est liberum arbitrium excitare & commouere, cuius est huic admonitioni consentire: & hoc est, quod in se est facere: quo facto potest homo ad gratiam gratum facientem se præparare. Quanuis enim gratia Dei sic habeatur Dei dono efficiente, non tamen sine libero arbitrio consentiente: quia sicut ait Aug. Qui creauit te sine te, non saluabit te sine te. Igitur gratia gratum faciẽs à tribus est, sed aliter & aliter. Est enim à Deo efficiente, à gratia gratis data liberum arbitrium excitante & mouẽte, & à libero arbitrio cõsentiente.

Ad bonũ gloriæ qualiter perueniendũ.

Ioan. 15.

Hominem ad gratiam gratum faciẽtẽ se disponere quomodo contingit.

Ephe. 2.

Gratia gratũ faciens à quibus est.

Quan

Liberum arbitrium quid faciat ad gratiã habendam.

Quanuis enim liberum arbitrium non possit gratiam efficere in homine, potest tamen se ad hoc habilitare, & præparare vt habeat. sicut aliquis non potest illuminare domum, potest tamen aperire fenestram, quo facto sol intrat, & domum illuminat. Quod autem dico de libero arbitrio consentiente, intelligo de adultis: quia in paruulis sufficit fides parentũ, & sacramentum ecclesiæ, & meritũ Christi & excusat eos impotẽtia sui. Sciẽdũ etiã ꝙ habilitatio siue præparatio ad gratiã triplex est, scilicet, efficiens, formalis, & materialis. Prima est à Deo. Secunda à gratia gratis data. Tertia à nobis. Anima nanque habet facultatem & instrumentum instinctum cognoscendi & diligendi Deum ex natura, sed non habet cognitionem veritatis, & ordinem dilectionis, nisi ex gratia. Ad opera bona tria nos incitant, scilicet lex naturæ, quæ *scripta est* in corde hominis, dicens, Quæ *vultis vt* faciant vobis homines, ita & vos facite, & cætera. Ratio, quæ dicit ea esse delectabilia, vtilia, & honesta. Gratia, quæ dicit seruiendum esse Deo, quia summè bonus: subueniendũ proximo, quia Dei filius, quia imago Dei, quia in beatitudine socius. Gratia nõ datur ei, qui se non habilitat

In paruulis fides & sacramẽtũ & quomodo.

Pręparatio ad gloriam quadruplex est.

2. Cor. 5.

Quid à natura habeat anima.

Incitant tria ad opera bona.

Tob. 4. Matth. 6.

Ioan. 1. Gen. 1. Matth. 22.

bilitat ad gratiã: & de hoc multa habes exẽpla, ſcilicet, in illo qui ad largientem manum non extendit, quia Deus quantum in ſe eſt, dat omnibus affluenter. In illo qui cõtra lumẽ oculos claudit, cum Deus faciat oriri ſolem ſuũ ſuper bonos & malos. In illo qui fontẽ reperiens, fundum vaſis ſurſum erigit, quia Deus, ſicut ait Auguſtinus, ingenti liberalitate atq; libertatis vbertate replet omnes creaturas pro captu earum. In illo qui domum ſuã ſepit ſpinis, ne amicus ingrediatur. Ipſe verò Deus ſemper ſtat ad oſtium, & pulſat. In illo qui cantabrum & zizania non extirpat de agro ſuo, propter quod fructus proficere non poſſunt. In illo qui ligna igni ſubtrahit, quia tunc ignis deficit. In illo qui ad ſumendũ cibũ negligit os aperire, quia talis debet meritò fame mori. In illo, qui tẽpore pugnæ arma proiicit, quia talis ſæpe capitur & vulneratur. In illo, qui mouere negligit remos tẽpore tẽpeſtatis, quia talis ſubmergitur. In illo, qui exiſtens in ægritudine medico contradicit. Gratia nobis procedit à Deo, ſicut radius à ſole, ſicut germẽ à radice, ſicut mel à flore, ſicut riuus à fonte, ſicut imago ab artifice ſecundum exemplar interius, & facturam exterius.

Iac. 1.
Matth. 5.
Hier. 23
Apoc. 3.
Matth. 13.
Gratia à Deo procedit, & quomodo.

D

De distinctione gratiarum.

CAPVT III.

Gratia multipliciter dicitur.

GRatia dicitur tripliciter. Primò generaliter, & sic gratia est adiutoriũ diuinum creaturæ gratis impensum, & indifferenter ad quemcunq; actum, quia sine huiusmodi adiutorio gratiæ nihil possumus facere, imò nec in esse durare. Secundò dicitur gratia specialiter, & talis gratia dicitur gratis data, scilicet donum quo se homo præparat ad suscipiendum donum spiritus sancti. Huius enim gratiæ est reuocare liberum arbitrium à malo, & excitare ad bonum; sine qua nullus facit sufficienter quod in se est, vt præparet se ad salutem. Tertio dicitur gratia propriè, scilicet donum diuinitus datum ad merendum: quod quidem donum gratia gratum faciens appellatur, Sine ista gratia nullus potest mereri, nec in bono proficere, nec ad gloriam peruenire. Ista triplex gratia sumitur ex verbis Apostoli, vbi ait. 1. Corint. 15. Gratia Dei sum id quod sum, ecce prima: & gratia eius in me vacua non fuit, ecce secunda: sed gratia eius semper in me manet, ecce tertia. Præter prædicta dicitur gratia gratias dans, scilicet Deus. Item gratia gratiæ

Psal. 45. 123. Heb. 1.

Gratia gratis data.

Gratia propriè quid.

Ioan. 15.

Gratiæ signũ.

tiæ signum, vt est prophetia, & potestas faciendi miracula. Gratia gratum faciens distinguitur in operantem & cooperantem. Gratia operans dicitur præueniens, & incipiens, ac liberans, quia peccatum expellit. Gratia cooperans dicitur subsequens, & perficiens, ac adiuuans: quia liberum arbitrium adiuuat, & ei cooperatur in merito. Multipliciter distinguitur bonum. Est enim bonum per essentiam, & hoc est Deus. Vnde nemo bonus, nisi solus Deus. Est & bonum per participationem, & illud distinguitur in bonum gratiæ, & in bonum naturæ. Vnde August. Omne quod est, inquantum est, bonum est. Gene. 1. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erãt valde bona. Item est bonum in genere, hoc est bonum in obiecto, sicut est eleemosyna. Nam ibi est actus in debita materia, etiam si desit forma substantiarum. Item est bonum ex circunstantia, hoc autem est quando bonum ex genere vestitur debitis circunstantiis, sicut est dare eleemosynam indigenti tempore debito ex compassione, & huiusmodi. Item est bonum virtutis, & hoc est quando additur operi perfectio ex parte operantis, quæ est per habitum mentis bene constitutæ. Item est bonum

Gratia operãs & cooperans. Psal. 58.

Bonum multiplex. Mar. 10. Bonum per essentiam. Bonũ per participationem. Bonum in genere.

Bonum ex circunstantia.

Bonum virtutis.

Bonum meritorium.

meritorium: quando additur vt ipsi operi debitus finis, hoc est bona intentio super motum naturalem. Item est bonum gratiæ, vt est ipse habitus gratum deo faciens. Item est bonum gloriæ, vt bonum remunerationis æternæ.

Bonum gratiæ, bonũ gloriæ.

De effectu gratiæ.

CAPVT IIII.

Effectus gratiæ quid, & qui.

Effectus gratiæ est quòd excitat liberum arbitrium ad bene cogitãdum, & sanat ipsum mutando affectũ, ipsúmq; corroborat perducendo ad actum. Item gratia hominem deo reconciliat, à peccato liberat, & pœnam æternam in temporalem commutat. Item gratia opera nostra meritoria facit, & bona per peccatũ amissa restituit, ac stabulũ in palatiũ cõuertit. Item per gratiam efficitur anima sponsa Christi, filia regis æterni, & templum spiritus sancti. Itẽ gratia ipsam animam purgat, illuminat, & perficit. *Item* gratia mentem eleuat, Deo assimilat, & spirituali solatio cibat. Nota quòd quanuis virtus gratuita simul insit animæ, cũ gratia non tamẽ habet effectũ suum tam cito sicut gratia: quoniam effectus gratiæ est facere gratum deo, & facere dignum vita æterna, & hic effectus statim

Luc. 15.

Luc. 10.

1. Cor. 6.

inest

inest puero post baptismum. Virtutis autem effectus est elicere actum meritoriũ de potentia, & hic effectus non statim inest puero post baptismum. hoc autem non est propter defectũ virtutis, sed propter impotentiam naturæ agentis. Puer enim non est aptus ad actus voluntarios. Vnde sciendũ quòd triplex est perfectio. Prima est gratiæ, & causat gratuitum. Secunda est virtutis, & causat bonũ actum. Tertia est operis virtutis, & causat meritum. Prima perfectio perficit animam, secunda perficit animæ potẽtias, tertia perficit ipsos actus.

In puero gratia & quomodo.

Perfectio.

De virtutibus, & primò quid sit virtus.

CAPVT V.

NVnc de virtutibus est agendum, & primò quid sit virtus. Virtus est vt ait Aug. bona qualitas mẽtis, qua bene viuitur, qua nullus malè vtitur, quam solus deus in homine operatur. Hæc diffinitio datur in cõparatione ad agẽtem. Item secundũ Aug. virtus est habitus mentis bene institutæ, hæc datur in cõparatione ad bonũ in quo est. Item dicit Philosophus, Virtus est habitus voluntarius in mediocritate cõsistens quo ad nos, terminata ra

Virtus quid.

In comparatione ad agentem & ad bonũ & ad actũ, & ad finem.

tione prout ſapiens determinabit. Hæc diffinitio datur in cõparatione ad actum circa quem eſt. Item Philoſophus, Virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, hæc datur ſecundum comparationem ad finem. Item Iſidorus, Virtus eſt naturæ habitus, animæ decus, vitæ ratio, morũ pietas, cultus diuinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritum. hæc datur in comparatione ad effectum. Diffinitio Augu. ſic exponitur. Virtus eſt bona qualitas, hic ponitur qualitas pro genere, bona verò dicitur ad differentiam malarum qualitatum animæ. Dicitur quoque bona, quoniam à bono Deo datur, & bonos tantùm inhabitat, & bonos facit, & ad bonum perducit. Mentis ponitur ad differentiam qualitatum, quæ ſunt in corpore. Qua bene viuitur, ponitur ad differentiam qualitatum, quibus rectè intelligitur, ſicut eſt ſcientia. Qua nullus malè vtitur, ponitur ad differentiam *qualitatum*, quibus bene & malè vti poſſumus. Quam ſolus Deus operatur in homine, ponitur ad differentiam virtutum cardinalium, quæ habẽtur per acquiſitionem. Circa aliam diffinitionem Augu. notandum eſt, quòd ibi ponitur habitus mẽtis bene inſtitutæ, & hoc ad ſimilitudinem regni,

Effectus virtutis.

Exponitur.

Ioan. 1.

virtut. cardinal. habentur & quomodo.

Pax regni ex bona institutione.

regni, quod tunc bene instituitur; quando rectè consulitur, & bene imperatur, & iustè obeditur. Eodem modo bene instituta est mens, si ratio rectè consulit, si voluntas bene imperat, si sensualitas debito modo obtemperat. Etymologia virtutis hæc est, Virtus dicitur quasi vis intus: & hæc vis consistit in aggressione arduorum, in tolerantia aduersorum, & in abstinentia placitorum. Item dicitur virtus quasi viror nitẽs. Item dicitur virtus quasi virũ tuẽs. Itẽ dicitur virtus quasi virib⁹ nitens. Itẽ dicitur virtus quasi viri status.

Luc. 11.
Mens bene instituta quomodo.
Vis.
Virtus vnde.

De perfectione virtutum.

CAPVT VI.

CVm virtus in medio consistat secundum Philosophum, illud medium est in tribus, scilicet in agendis in habendis, & in sustinendis. In agendis, scilicet intra, supra, & citra modum. Apost. Rationale sit obsequium vestrum. Rom. 12. In habendis scilicet inter superfluum & indigentiam. Prouer. 30. Diuitias & paupertates ne dederis mihi. In sustinendis, scilicet inter eleuari in prosperis, & deiici in aduersis. vnde illud Deutero. 5. Non declinabitis neque ad dextram, neque ad sinistram. Multiplex est perfectio,

Virtus in medio & quomodo.
Perfectio multiplex.

ſcilicet ſufficientiæ:hanc habent omnes
1.Cor.13. exiſtẽtes in charitate. Ordinis,huius pro
prium eſt ſeruare continentiam. Religio
nis,huius proprium eſt renunciare omni
bus. Prælationis,ad hanc pertinet pone-
Luc.14. re animam pro ouibus ſuis. Securitatis,
Ioan.10. huius propriũ eſt habere mortem in deſi
Rom.9. derio,& vitam in patiẽtia. Ad primã per-
Luc.21. fectionem tenetur quilibet, ad vltimam
Ad perfectionẽ tenẽtur qui & ad quot. verò nullus tenetur:ſed ad tres medias tenentur aliqui ex voto,ex officio,&c. Virtus comparatur multis rebus,ſcilicet Auro. Eccle.2. Aurum probat fornax. The-
Virtutis comparatio. ſauro abſcondito. Matth.13. Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito. Gẽmis. Eccle.50. Quaſi vas auri ſo.or.o.la. preci. Armis. 2. Reg.1. Quomodo ceciderunt fortes in prælio,& perierũt ar.bel. Arboribus. Matth.7. Omnis arbor bona fructus bonos facit. De hoc Hugo de ſan
Arbor ſapientiæ. cto Victore. Arbor ſapientiæ per timorẽ ſeminatur.per gratiam irrigatur,per fidẽ radicatur,per deuotionẽ germinat, per deſiderium creſcit,per charitatem roboratur,per ſpem viret,per circunſpectionẽ frondet,per diſciplinam floret,per doctrinam fructificat,per patientiam matureſcit,per mortem carpitur. Item virtus cõparatur floribus,Cant.2. Fulcite me floribus.

bus. Fontibus, Cant. 4. Fons hortorum, puteus aquarũ viuentium. Semitis. Prou. 3. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes se. eius paci. Vestibus, Psalm. 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deau. Stellis, Baruch. 3. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis. Pigmẽtis, Cant. 3. Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus? Cibariis. vnde dominus in euang. Iohan. 4. Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Alis, Psalm. 54. Quis dabit mihi pennas sicut col. Tres sunt bonæ conditiones virtutis, quæ sunt tentationis remotio, actuum multiplicatio, & in bono delectatio. Primum ipsam virtutem in radice firmat: secundum quasi floribus decorat: tertium sapore fructuum delectat. Similiter dicendum est quòd ad consummationem virtutum quatuor ista concurrunt, scilicet dispositio præparans, habitus informans, operatio probans, præmium coronans.

Alia virtutis comparatio.

Conditiones virtutis tres.

Ad consummationem requisita, & quæ.

De æqualitate Virtutum.

CAPVT VII.

VIrtutes omnes in homine sunt æquales, licet inter se distinctæ sint, [pe]r proprias excellentias: & hæc æquali-

Aequalitas virtutũ in quibus contingit.

tas in multis consistit. Aequales nanque sunt virtutes. primò quantũ ad essentiã: quia omnis virtus simplex est: Secundò, quantũ ad æqualẽ radicationẽ in anima, secũdũ quod sunt in ipsa. Tertio, quantũ ad relationẽ ad eundẽ finem, quia omnes propter deum operantur. Quartò, quantum ad æqualẽ effectum, quia æqualiter faciunt dignũ vita æterna. Quintò, quantum ad æqualem facilitatẽ ad actus suos quantum in ipsis est, nisi impediantur. Sicut virtutes æquales sunt prædictis modis, ita inæquales sunt aliis modis. Primò quãtũ ad vsum, quia sunt sicut arma. Sed sicut miles nõ pugnat æqualiter cũ omnibus generibus armorum, quæ habet, imò melius pugnat cum illis, quæ frequẽtius visitauit, sic est de virtutibus. Secũdo, quãtũ ad auctoritatẽ, quia secũdũ hoc maior omnibus virtutibus charitas. Et quælibet virtus potest esse maior alia, secundũ aliquã prærogatiuã, quã habet secundũ aliquẽ effectũ. Tertiò, quantum ad feruorẽ, quia virtus vna feruẽtius operatur, quàm alia. Sciendũ est quòd eadẽ virtus non est æqualis sibi semper. Crescũt enim virtutes multis modis, scilicet quantũ ad intentionẽ, quantũ ad radicationem, quãtũ ad potentiã virtutis, quantũ ad maiorem ex-

Virtutes inæquales, & quibus modis.

1. Cor. 13.

Crescunt virtutes, & quomodo.

pres

pressionem diuinæ similitudinis, & quantum ad diuturniorē permanentiam. Præterea crescente vna virtute crescunt omnes, & habes exēplum in cithara: in qua si debet esse debita proportio sonorum, necesse est vt quando vna chorda tenditur, etiā omnes aliæ tēdātur, ne in harmonia fiat dissonantia. Quare autē polleat aliquis vsu vnius virtutis potius, quàm alterius, multæ sunt rationes. Prima est, quia deo sic placet, qui dator est virtutis. Secūda est natura cōplexionis, quæ magis est consona operibus vnius virtutis, quā alterius. Tertia est vsitatio: quia exercitauit se quis magis circa vnam virtutē quā circa aliā. Quarta est quia minus impugnatur à vitio contrario illi virtuti. Quinta est quia maiorē habet discretionē in operibus vnius virtutis, quā alterius. Quælibet enim virtus habet suas proprias rationes. Sexta est difficultas status, quia cū de nouo quis cōuertitur, licet habeat maiorē charitatē, quā alius qui diu fuit in charitate, nō tamē est ita bene expeditus ad bene agēdum, sicut ille, propter reliquias peccatorum, quæ adhuc inhærent. Magnitudinis scientiæ respondere debet magnitudo virtutis, & hoc multiplici ratione, scilicet ratione exempli diuini.

Crescunt omnes virtutes.
Similitudo.

Vsus virtutis pollet, & quomodo.
Iac. 1.

Virtus habet proprias rationes.

Magnitudo virtutis scientiæ magnitudini correspōdet.

Ioan.

Ioan.1.Plenum gratiæ & veritatis. Lucæ vltimo.Potens in opere & ſermone. Act. 1.Cœpit IESVS facere, & docere, &c. Ratione exempli angelici, qui quantò plus cognoſcunt, tantò plus diligunt. Ratione exempli humani Matthæi quinto, Qui autem fecerit, & docuerit, hic maior, &c. Ratione exempli naturalis, quoniam lux, & calor in Sole proportionantur. Ratione obligationis. Lucæ 12. Seruus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens plagis vapulabit multis.

De connexione virtutum.

CAPVT VIII.

Virtutum cõnexio quomodo.

Connexæ ſunt ſibi virtutes & coordinatæ, ita vt qui vnam habet, habeat omnes. Prima ratio eſt largitas Dei dantis, quia non dat vnam ſine alia. Secunda ratio eſt, quia ſicut vnum membrum indiget alio, ſic eſt in virtutibus. Tertia ratio eſt, quia ſicut in cithara ſi defuerit vna chorda, non erit harmonia perfecta, ita nec in anima erit ſpiritualis melodia, niſi adſint omnes virtutes. Quarta ratio eſt, quia contra ſingula vitia ſunt aliquæ virtutes. Vnde oportet omnes virtutes habere, vt omnia vitia impugnentur. Nã ſicut miles mundi non eſt expeditus niſi omnia

Iac.1. Rom.12. Virtutes contra vitia. Iac.2.

omnia sua arma habeat, ita nec miles Christi si aliqua virtus sibi defuerit. Quinta ratio est, quia sicut stellæ & planetæ semper sunt in sphæris suis, ita & virtutes in anima esse debẽt. Sexta ratio est, quia anima est sicut vas auri solidum ornatũ lapide pretioso, id est, virtutibus. Septima ratio est, quia anima est sicut hortus nobilis, cui non deest decor alicuius floris vel arboris. Octaua, quia anima est sicut apotheca cui deesse nõ debet alicuius radicis vel pigmenti medicina. Ea autẽ, quæ de connexione virtutum dicta sunt, intelligi debẽt de virtutibus gratuitis, quæ omnes quo ad habitus sunt connexæ sicut quo ad actus meritorios sunt æquales. Et licet similes sint virtutes, tamen aliquæ dicuntur matres virtutũ, nõ quòd habitus virtutis generet habitũ, sed motus motum sicut dicit Ber. vbi inquit, Lectio parit cognitionẽ, cognitio amorẽ, amor frequentiã, frequentia familiaritatẽ, familiaritas fiduciã, fiducia facilem impetrationem. Secundum hũc modum quatuor dicuntur esse matres virtutum, scilicet, fides origine, quia ex motibus fidei surgunt motus aliarum virtutum, Charitas educatione, Prudentia regimine, Humilitas conseruatione. Vitia verò non

Eccle. 50.
Cant. 4.
Connexio virtutum quomodo intelligitur.
Matres virtutum quæ, & quot.
Hebr. 11.
1. Cor. 13.
Luc. 16.
Luc. 1.
Vitia nõ sunt connexa, & quare.

non ſunt connexa ſicut virtutes: cuius ratio eſt, quia vitia ſunt in nobis ex operationibus noſtris, quæ ſimiles non ſunt. Virtutes autem theologicæ non ſunt in nobis per acquiſitionem, ſed per infuſionem. Alia ratio eſt: quia vitia ſunt oppoſita adinuicem, ſicut auaritia, & prodigalitas, quod non eſt in virtutibus.

De commendatione virtutum.

CAPVT IX.

Commẽdatur virtus, & à quibus.

VIrtus commendabilis eſt. primò, à cauſa efficiente, quę eſt Deus. Ipſam enim, vt ait Auguſt. ſolus Deus in homine operatur. Secundò, à cauſa materiali in qua eſt, quia non niſi in bonis inhabitat. Non eſt autem ſic de bonis naturalibus & fortuitis, quia talia pluit Deus ſuper iuſtos & iniuſtos. Tertiò, à cauſa formali, quæ eſt decor ſpiritualis. Pſalm. 44. Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, &c. Quartò, à cauſa finali. Aug. præmium virtutis eſt ipſe, qui virtutẽ dedit, virtus eſt bona multipliciter. Primò in ſe: quia ſicut ait Au. virtus eſt bona qualitas mẽtis. Nota quòd bona poſſeſſio eſt, quæ propinqua eſt ciuitati, hęc autem eſt intra ciuitatem, quia in anima. Secundò, in cooperatione. Hebr. 13. Optimum eſt gratia

1. Cor. 12.

Matth. 5.

Virtus bona eſt, & quomodo.

atia stabilire cor. Tertiò, in operatio-
,quia bonũ facit hominis opus, quod
n esset meritorium, nisi ex virtute pro
deret. Greg. Nihil habet viriditatis ra- 1. Cor. 13.
as boni operis, nisi manserit in radice
aritatis. Quartò, in commutatione,
ia de lupo facit agnũ, & tenebras con-
rtit in lucem. Malũ enim culpæ mutat
bonum gratiæ: & malũ pœnæ mutat Ioan. 2.
bonũ gloriæ: quod significat aqua mu
ta in vinum. Quinto in distinctione,
ia per virtutes distinguuntur filij Dei,
iliis diaboli. Io. 13. In hoc cognoscent
nnes quòd discipuli mei estis, si dil. ha.
inuicẽ. Sextò, in exẽplificatione, quia
nnes sancti studebãt virrutibus. Vnde Gen. 4.
mmendamus in Abel innocentiam, in Mat. 23.
braham obedientiam, in Ioseph conti- Gen. 12.
entiam, in Moyse mansuetudinem, in Num. 12.
auid humilitatem, & sic de aliis. Lau 2. Reg. 6.
bilis est virtus propter multa. Quia Laudabilis vir tus, & quare.
agnæ dignitatis. Christum enim do-
orem habuit. Vnde Matth. 11. Discite
me, quia mitis sum, & humilis corde.
uia magnæ sublimitatis. Tull. Virtus
a est altissimis defixa radicibus. Quia
agnæ iucunditatis. Psalm. 132. Ecce
àm bonum, & quàm iocundum. Quia
agnæ retributionis. Psalm. 118. In cu-
stodien

ſtodiendis illis retributio multa. Quia magnæ vtilitatis, Boëtius. Nunquam ſine pœna ſunt vitia, & nunquam ſine præmio ſunt virtutes. Quia magnæ ſecuritatis. Tullius. Hæc demum ſapientia eſt, vt omnia tua in te poſita eſſe dicas,

Studium à ſtudio differt & quomodo.

Commendabilius eſt ſtudium virtutis ſtudio ſcientiæ, ratione exempli, quia ſancti ſic fecerunt. Ratione auctoritatis. Apoſtolus. Non in ſermone eſt regnum

1.Cor. 8.

Dei, ſed in virtute. 1. Corinth. 4. Ratione effectus, quia virtus peccatum expellit, ſcientia non. Ratione originis, quia virtus à Deo infunditur, ſcientia per ſtudium acquiritur. Ratione finis, quia finis virtutis eſt gloria, & non ſcientia. Ratione obiecti, quia virtutis obiectum eſt bonum, ſcientiæ autem verum. Ratione materiæ in qua eſt, quia virtus non niſi in filiis Dei, ſcientia non ſemper. Ratione ſecuritatis, quia ſecurius eſt eſſe bonum, quàm eſſe philoſophum. *Ratio-*

Ioan. 8.

ne honeſtatis, quia maior gloria eſt ſequi Deum, quàm Ariſtotelem. Ratione

Gen. 3.

vitandi mali, quia primi parentes ſi extendiſſent ita manum ad lignum vitę ſicut ad lignum ſcientiæ, non incurriſſent tot mala in ſe & in poſteris ſicut incurrerunt.

De

De effectu virtutum.

CAPVT X.

VIrtutis gaudiũ præcellit gaudium mundi, in iugitate, seu duratione. Prou. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium: sed gaudium hypocritæ ad instar puncti. Iob. 20. In puritate conscientiæ, sicut mundius quiescitur in floribus, quã in luto. In dignitate. Glo. ad Gala. Elatio animi de his, quæ digna sunt, gaudiũ mũdi de indignis est. In salubritate. Sapiẽ. 8. Nihil vtilius in vita hominis, ecõtrà gaudiũ mũdi. Pro. 14. Extrema gaudij luctus occupat. In libertate. Ad Gal. 4. Qua libertate Christus nos liberauit, & rursum In libertatem vocati sumus. Peccator autem ligatus est. Prou. 5. Iniquitates suę capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. In diuina præsentialitate. Aug. Tale bonum est Deus, vt nemini eum deserenti bene sit, sed nota contrariũ in malis. Virtus operatur mira multipliciter, scilicet in cælo, cui vim facit. Vnde Matth. 11. Regnũ cælorũ vim patitur, & violenti rapiunt illud. In mũdo, quia custodit hominẽ, ne cõburatur igne cõcupiscentiæ, & ne mergatur in aquis voluptatis, ne inquinetur luto incõ-

Gaudiũ virtutis à gaudio mundi differt.

Virtutis operatie.

tinentiæ, & ne laceretur ſpinis auaritiæ. In corde humano, quia vulneratum ſanat, inquinatum mundat, mortuum viuificat, excæcatum illuminat. In inferno, quia ignis infernalis non poteſt lædere virtuoſum, ſicut nec ignis materialis Salamandram. Virtus rationabilem illuminat ad cognitionem veri, concubiſcibilem excitat ad amorem boni, iraſcibilem confortat ad deteſtationem mali. Item Deo aſsimilat, quia patri per virtutis virgorẽ, filio per veritatis ſplendorẽ, ſpiritui ſancto per charitatis feruorẽ. Angelis conformat. Hieronymus. In carne enim præter carnem viuere, naturæ eſt angelicæ, non humanæ. Mentẽ iucundat, ornat, ſubleuat, honorat, ſanat, viuificat, cibat, ditat, mundat. Item virtus mala preterita expellit, præsẽtia impugnat, & à futuris præmunit. Itẽ virtus mẽtem bene inſtituit, dilectum Deo hominẽ facit, fructũ tã præmij, quàm meriti adducit, temporalia diſcretè diſponit, opera quæ in ſe indifferentia ſunt bona facit. Sicut ea, quæ dicta ſunt, declarant nobis effectus virtutum generales, ita ſunt etiã ſingularum virtutum effectus aliqui ſpeciales. Sicut eſt quòd humilitas Deo ſubiicit, pœnitentia reducit, iuſtitia deducit,

Virtus erga tres vires quid agat.

Virtus Deo aſsimilat.

cit, obedientia conducit, patientia perducit, perseuerantia introducit, puritas iungit, charitas Deo vnit.

De meritis virtutum.

CAPVT XI.

MEritum est boni operis efficacia ad obtinendum id quod non habetur vel ad habendum iustius quod habetur. Vnde per meritum de non debito fit debitum, & ipsum debitum fit magis debitum. Sicut rex dat equum, quem miles non meruit, sed per vsum equi meretur eundem equum iam datum. Ad intelligendum autem prædicta sciendum quòd triplex distinguitur meritum, scilicet cõgrui, digni, & condigni. Meritum congrui est per quod disponitur subiectũ, vt possit recipere gratiam, secũdum rationem diuinæ iustitiæ. Istud vocatur dispositio materiæ, scilicet dũ quis facit quod in se est. Meritũ digni dicit idoneitatem operantis ad assequendum, id quod meretur. Meritũ condigni dicit æqualitatẽ meriti ad remunerationem. dico autem æqualitatem non arithmeticam, sed geometricam, id est nõ quantitatis, sed proportionis. Et hoc patet, quia Deus semper remunerat supra meritum, sicut pu-

Meritũ quid.

Ex non debito debitum.

Meritum triplex.

Aequalitas meriti ad præmium & quomodo.

Rom.8. nit citra condignum. Vnde non eſt inter meritum & pręmium æqualis quantitas, ſed proportio, quia apud Deum non eſt iuſtitia commutatiua, cùm nulli debeat aliquid, ſed diſtributiua. Vocatur autem iuſtitia commutatiua, iuſtitia fori, qua datur vnus panis pro vno denario, vel vlna panni pro ſolido. Iuſtitia verò diſtributiua eſt principium quo diſtribuuntur dona, ſecundum proportionem ad merita, & iſta eſt apud Deum. Vnde Apoſtolus 1. ad Corinth. tertio. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet, ſecundum ſuum laborem. Dicendum ergo quòd nullus meretur ſibi primam gratiam merito digni vel merito condigni: ſed tantummodo merito congrui. Similiter exiſtens in charitate non poteſt alteri mereri primam gratiam merito condigni, ſed merito digni, & merito congrui. Poteſt autem exiſtens in gratia mereri ſibi augmentum gratiæ ex condigno, & per conſequens merito digni, & merito congrui, prout ſuperius expoſita ſunt. Præfati tres modi merendi generaliter habentur, vnde ſi alij inueniuntur, ad eoſdem tres reduci poterūt. Cùm ergo dicitur quòd beata virgo meruit portare Chriſtum, intelligendum eſt cō-

Iuſtitia apud Deum quomodo.

Iuſtitia cōmutatiua quid.

Iuſtitia diſtributiua quid.

Mereri primā gratiam quomodo.

Mereri alteri quomodo.

Luc.1. Portare Chriſtū meruit beata virgo quomodo.

para

paratiuè,id eſt, meruit ipſa potius quòd portare debuit, quàm alia, vel poteſt intelligi de merito condigni. Item mali dicuntur mereri temporalia,quia nullũ bonum irremuneratum,ſicut nullũ malum impunitum: ſed hoc dicitur impropriè, quia opera in mortali facta non ſunt directè bona,cùm non ſint informata charitate: ſed quia talia opera aliquid boni habent: Dominus interpretatur ea, vt bona,& aliquid dat pro eis. Item peccator quandoque meretur occaſionaliter, quia pauperes interdum obtinent benefactoribus gratiam ſuis precibus, quarum precum occaſio ſunt eleemoſynæ. Item ſatis impropriè ſumitur meritum,vbi dicitur: Fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. Ibi enim ponitur meruit, pro exigebat.

Mali mereri temporalia quomodo. Iſa.59.

Act.20.

Gregorius in benedictione cerei paſcalis.

De habilitatione virtutum.

CAPVT XII.

Qvanuis nullus ſibi mereatur primam gratiam,ſecũdùm quod dictum eſt,poteſt tamẽ peccator ſe habilitare ad gratiam, faciendo quod in ſe eſt, quia nulli talium gratia denegatur. Hoc autem non eſt ex merito digni, vel condigni,ſed congrui. Hæc autẽ congruitas

Habilitare ad gratiam quomodo.

Congruitas vnde.

multò magis est ex parte Dei gratiam conferentis, quàm ex parte hominis se ad gratiã habilitãtis: quia in præparatione ad gratiã & in infusione gratiæ habet se anima ad modum materiæ, ipse verò Deus, vt primũ mouens & efficiens. Alia ratione patet, quòd huiusmodi cõgruitas magis est à Deo, quàm ab homine, quia habilitatio, quæ est ex parte hominis, solũmodo dat locũ diuinæ misericordiæ, vt salua iustitia possit alicui cõferri gratia: quia iniuria fieret diuinæ iustitiæ, si tali daretur gratia in quo esset obex, id est voluntas peccandi. Sufficiens igitur habilitatio ad gratiã est, si homo facit quod in se est. Facere autem quod in se est tria cõplectitur, scilicet vt homo actum peccandi & voluntatem peccandi deserat, & conetur in bonum prout est sibi possibile. Nota quod omne meritum vel demeritum acquiritur in hac vita. Item nõ bonũ facere, sed bene facere, laudabile est. Nõ enim verbis, sed aduerbiis meremur. Vnde versus,

Psal. 83.

Facere quod in se est quomodo.

Facere bonũ vel bene quomodo.

In vitæ meritis præsunt aduerbia verbis.

De operibus meritoriis.

CAPVT XIII.

OPera meritoria totaliter sunt à gratia, & totaliter sunt à libero arbi-

rio licet principaliter à gratia:quia gratia comparatur ad liberum arbitrium sicut sessor ad equum. Sicut enim sessor equum dirigit:ita gratia dirigit liberum arbitrium, in exercitio virtutum. Per nos enim malũ facere possumus,sed non bonum. Ad efficaciã merendi tria valent. Primum est difficultas operis,quod patet in martyrio. Secũdum promptitudo voluntatis. Apost. Hilarem datorem diligit Deus. Tertium est magnitudo charitatis. Ipsa enim charitas pondus est sanctuarij, secũdum quòd omnia,quæ erant in templo,ponderabantur. Ad hoc quod aliquod opus sit meritorium, tria requiruntur. Primò,quòd ipsum opus fiat in charitate, quia opera,quæ fiunt extra charitatem, mortua sunt,sicut carbo extinctus. Secundo, quòd fit ex charitate, multa enim fiunt in charitate, quæ tamen non sunt meritoria, ex eo quòd non fiũt ex charitate,id est,quia non referuntur ad finem debitum. Tertiò,quòd idem opus sit referibile ad bonum. Hoc ideo dico, quia mala non possunt bona intentione fieri; alioquin sequeretur absurditas, quod idẽ opus esset meritorium & demeritorium. Attendũtur autem tria in merito ex parte hominis,scilicet subiectum,hoc ex anima

Ozee 13.

Ad meritorũ efficaciam requisita.

Matth.11.
2.Cor.9.
Leuit.27.

Vt opus sit meritorium quid.
1.Cor.13.
Iac.2.
Galat.5.

Matth.22.& 5

Non omnia opera facta in charitate sunt meritoria & quomodo.

Item liberum arbitrium. Item intentio, sicut finis. His tribus respondent tria ex parte Dei, scilicet gratia, virtus, charitas. Et gratia quidem reddit subiectum Deo gratum: virtus autē habilitat liberū arbitrium: charitas verò dirigit intentionem ad debitū finem. Dicit Aug. quòd meritū consistit penes liberū arbitriū occasionaliter. Hoc dicit, quia liberum arbitrium facit ad meritū, sed nō sufficit penes virtutem. Formaliter, hoc dicit, quia ex virtute tanquam ex forma procedit motus, & elicitur de potentia penes motū virtutum. Essentialiter, hoc dicit, quia motus essentialiter est meritum: quia quod est penes ipsum, est penes gratiam. Efficaciter, hoc dicit, quia sine gratia nullus motus est meritorius penes opus. Instrumentaliter, hoc dicit, quia opus exterius est, quasi causa instrumentalis ipsius meriti. Nota generaliter quòd nō merentur sine gratia, neque passionibus inquantum passiones sunt, neq; motibus naturæ. Dicit enim Philosophus, Natura neque boni neque mali sumus. neque inuiti. Aug. Nemo inuitus bene facit, etiam si bonū est quod facit, neque libero arbitrio ligato. Quisquis enim non habet vsum rationis & liberi arbitrij non meretur, vel

Ex parte Dei quid.

Meritum in quo consistit.

Ioan. 15.

vel demeretur, sicut sunt infantes, dormientes, insani, & animalia bruta.

De fine actionis.

CAPVT XIIII.

Quia meritum vel demeritũ circa finem actionũ attenditur, ideo nota regulas de hac materia. Ex fine dicitur actus bonus, vel malus. Malus actus non fit ex fine bonus. Vna intentio multos actus informat. Vnde si aliquis intendit vnum solidũ dare pro Deo, ita quòd quotidie det vnum denarium, si quandoque obliuiscitur, & non refert in Deũ dationem huius denarij, tamen datio est meritoria, propter ipsam intentionem primam. Finem sub fine potest quis ponere: verbi gratia, Aliquis intendit ire ad forũ, & hoc intendit, vt emat medicinas, & ad hoc emit eas, vt curetur ab infirmitate: & ad hoc curari desiderat, vt melius Deo seruiat. In isto vltimo præcedentes volũtates omnes sunt meritoriæ propter vltimam. secundùm enim vltimum finem omnes, præcedentes volũtates iudicantur bonæ, vel malæ, maximè quãdo priores actus sunt indifferentes. Diuersi fines nõ sunt faciendi, quorum vnus non sit ad alium referibilis. verbi gratia: aliquis in-

Finis actuum quis.

Psal. 9.

Finẽ sub fine quomodo.

Vltimo fine voluntates bonæ, vel malæ, & quomodo.

Diuersi fines quomodo.

tendit ire ad quandam domum, vt luxurietur, ad hoc vult luxuriari, vt sanior sit, ad hoc vult esse sanus, vt seruiat Deo. Iste finis vltimus illam voluntatem, quæ est luxuriari, non informat, sed potius econuerso illa voluntas istam intentionẽ deformat, quia vna intẽtio peruersa plures deprauat voluntates. Nota quòd actio corporalis potest referri ad finem temporalem, dummodo postea referatur ad Deum. Actio autem spiritualis, vt prædicatio, non potest referri ad finem temporalem, etiam si illud temporale referatur ad Deum. Et hoc est quod dicit Aug. Debemus manducare vt euangelizemus, non euangelizare vt manducemus. Si autem in actionibus finis primus ponatur Deus, & finis vltimus aliquod temporale, peruersissimum est: Bene autem licet constituere duos fines, scilicet temporalem & æternum, vt scilicet illud quod est æternum, finis sit vltimus.

Intentio peruersa.

Actio corporalis, & spiritualis.

1. Cor. 9.

Quid mereamur bonis operibus.

CAPVT XV.

Opera bona merentur, & quid.

OPera bona sunt meritoria triũ, scilicet vitæ æternæ, augmenti gratiæ, remissionis pœnæ. Primum respondet radici operis, scilicet charitati: & hoc est

præmiu

præmium substantiale vitæ æternæ, præmium verò accidentale respōdet generi operis, sicut & augmētum gratiæ, qui ab operibus excellētibus & supererogatiuis meremur magis augmētū gratiæ, quàm aliis operibus. Remissio autē pœnæ respōdēt pœnalitati operis, quia opera, quę magis sunt pœnalia, magis sunt meritoria remissionis pœnæ. Est enim regula in theologia, ꝙ pœna pœnæ est resolutoria. Nota igitur quòd licet tota vis merendi vitam æternam, & etiam alia, consistat in charitate, non tamen totus effectus: quia effectus merendi consideratur etiam penes magnitudinem operis sicut patet in merito remissionis pœnæ, quod non solùm cōsistit in charitate, sed etiam in operibus pœnalibus: & huius exemplum habemus in Christo, qui meruit nobis apertionem ianuæ paradisi cū effectu. hoc autem meritum non erat in sola charitate, sed in charitate & excellentia operis, id est, in sua passione. Sciendū est quòd de præmio substantiali meretur homo tantum per vnum actum quātum per mille manente eadem radice & non crescente. Valent tamen huiusmodi opera ad multa alia. vnde versus. Iocūdat (.s. mētem) stabilit (.s. virtutes) auget (.s. meritum

Pœna pœnæ resolutio.

Apoc. 3.

Præmiū substantiale meretur, & quomodo.

Versus.

ritum accidentalis præmij). Peccata remittit(quantũ ad pœnã,quæ iam dimissa sunt quo ad reatum per gratiã). Debilitat(fomitem)remouet(acediã) exercitat hominem,(i.assuefactione boni)atq; repellit (tẽtationes diaboli.) Nota quòd primam gratiam nullus peccator potest mereri propriè, & hoc multiplici ratione. Prima, quia talis non habet radicem merendi.i.gratiam. Secunda propter status indignitatẽ, quia peccator non est dignus pane,quo vescitur. Tertia, quia nullius hominis opus placet Deo, nisi placeat ipse prius. Vnde prius respexit Deus in Abel,quàm ad munera eius,vt dicitur Gen.4. Quarta, quia naturaliter antecedit causa suum effectum,sic & gratia cũ sit causa meriti, præcedit meritum. Ipsa enim secundùm Aug. voluntatẽ nostram præuenit vt velimus, & sequitur ne frustra velimus. Gratia (sicut supra dictum est)per bonũ vsum eius, & merito condigni meretur augeri in via, vt aucta mereatur perfici in patria,& hoc à Deo, cuius est gratiam infundere,augere,& perficere secundùm cooperationem voluntatis nostræ. Nam sicut Deus est ipsius gratiæ fontale principium influendi, sic ipse solus est principium augendi per modum

Primam gratiam non mereri posse quomodo.

Gratia Dei præuenit & sequitur, & quomodo.

dum infundẽtis, gratia verò per modum meriti & dignitatis:ſed liberum arbitriũ per modum cooperantis. Sicut liberũ arbitrium per gratiam meretur merito cõdigni augmentum gratiæ in ſtatu viæ, ſic etiã meretur merito cõdigni ipſius complemẽtum in ſtatu patriæ. Quod autem ex cõdigno mereamur vitã æternã, multæ ſunt cauſæ. Prima eſt efficacia doni ſpiritus ſancti cooperãtis in merito. Secunda veritas Dei promittentis. Tertia, perſuaſibilitas liberi arbitri conſentientis, & finaliter perſeuerantis. Quarta, difficultas ſtatus merendi. Quinta, dignitas Christi capitis noſtri interueniẽtis, quod glorificari debet cũ mẽbris ſuis. Sexta, liberalitas Dei tribuentis, quẽ non decet parua reddere. Septima eſt obſequium fideliter obtemperantis. Octaua, nobilitas operis quod ex charitate procedit, quod tantũ ponderat in cõſpectu iudicis, quantum amor ex quo procedit, & ideo nõ poteſt ſufficienter niſi ſummo bono remunerari. Opera quæ nõ fiũt in charitate, licet non valeant ad vitam æternam, valẽt tamen ad alia multa, vnde verſus. Aptat cor (ſcilicet ad ſuſceptionem gratiæ) minuit pœnam (ſcilicet illã, quæ deberetur ſi non fieret illud opus, nõ autẽ illã, quæ iam

Mereri vitam ex condigno quomodo.
Rom. 4.
Matth. 24.
1. Ioan. 2.
Luc. 11.
Ioan. 12.
Opera extra charitatẽ inutilia, & vtilia, & quomodo.
Iſa. 59.
1. Cor. 13.

iam debetur) & dat bona terræ (scilicet tēporalia) Occupat (scilicet ne sit homo interim ociosus, vel operi malo deditus) assuescit (scilicet ad bene operandū) delectat (scilicet mentem) mitigat (s. fomitē) arcet (scilicet fluxū peccati) Vltimo sciēdum quòd nullum malum erit impunitum, & nullum bonum irremuneratum.

De diffinitionibus & differentijs virtutum.

CAPVT XVI.

Virtus quid, & quæ.

VIrtutes secundùm Macrobiū dicuntur quandoq; politicæ, quandoque purgatoriæ, quandoque purgati animi, quandoq; exēplares. Primas docet Salomon in Prouerbiis, secūdas in Ecclesiaste, tertias in Canticis, quartas in Deo legimus. Politicæ nanque dicuntur secundùm quòd regūt vitā humanam, quo ad opera exteriora: & secundùm quòd pugnant contra vitia. Purgatoriæ dicuntur secundùm quòd iam sunt in victoria vitiorum, & respiciunt partim interiora, partim exteriora. Purgati animi dicūtur quando deuictis iam vitiis possessor virtutum quiescit, rarò insurgētibus primis motibus. Exemplares dicuntur quæ in mente diuina consistunt. Nā ideæ virtutum

Virtus politica quid.

Virtus purgatoria quid.

Virtus purgati animi quid.

Virtus exemplaria.

Idea.

tum in Deo sunt,& ipse rerum omnium est exemplar. Aristoteles diuidit virtutes intellectuales & consuetudinales. Intellectuales diuidit in sophiam, id est sapientiam,& intelligentiam & phronesin, id est, prudentiam spiritus. Et hæc tria ordinant nos ad Deũ, quia sophia regit affectum, intelligẽtia intellectũ, sed phronesis vtrunq;. Prudentia enim spiritus regit cogitationes,& affectiones. Virtutes verò cõsuetudinales diuidit in honestatem & liberalitatẽ. Hæc duo ordinant nos ad hominem: quia honestas ordinat hominem quo ad seipsum, liberalitas quo ad proximũ. Itẽ philosophia moralis diuiditur in ethicã, œconomicã,& politicam. Horũ prima mores quo ad ipsum hominem, siue quo ad seipsum instruit, secũda familiã disponit, tertia vrbes & regna gubernat & regit. Circa virtutes & hoc tenendũ est, ꝙ cùm sit vna gratia gratificãs animã, septẽ tamen sunt virtutes quibus humana vita regitur: tres, s. theologicæ, & quatuor cardinales. Et licet hæ virtutes sint gratuitæ per informantẽ diuinã gratiã, possunt tamen informes fieri per culpã,& iterũ informari per pœnitentiã adueniente gratia, quæ est habituũ virtutis origo, finis,& forma. De hac in lege

Virtutes intellectuales & cõsuetudinales diuiduntur & quomodo.

Philosophia moralis diuisio.

Septem virtutes pro regimine vitæ humanæ & quæ.

sola

sola charitas excipitur, quę informis esse non poterit sicut cæteræ virtutes, cùm sit virtutum forma. Nā cùm habitus aliarū virtutū habetur sine gratia & charitate, in quibus consistit vita virtutū: tunc sunt informes. Cùm autem gratia superuenerit, tunc formantur & decorātur, & Deo fiunt acceptabiles. Vnde virtutes informes sunt sicut colores in tenebris, sicut carbones extincti, & sicut rami aridi, & sicut alæ mortuę, & sicut aurum obscuratum, & gemmæ conuersæ in silices. E conuerso virtutes formatæ sunt sicut colores in luce, visibiles quidem, & aspectui complacentes: & sicut carbones ardētes, & sicut rami virentes, & sicut alæ viuentes ac volātes, & sicut aurū fulgens, & sicut gemmæ vas aureum decorantes. Differentia est inter virtutes, & præcepta, & dona, & fructus, & beatitudines: quia virtutes potentias disponunt, præcepta opera respiciunt, dona operibus perfectionē addūt, fructus facultatem spiritui siue gustui saporem spiritualem apponūt, beatitudines ipsis virtutibus præmiū siue vitæ siue patriæ coniungunt. Alia est differentia, quia virtutibus bene operamur, donis expeditè, beatitudinibus perfectè operamur, sed fructibus fruimur Deo.

Virtus informis & formata.

Similitudo.

Virtutes, pręcepta, dona, fructus, & beatitudines differunt.

De

De differentia virtutum cardinalium, & theologicarum.

CAPVT XVII.

Differentia virtutum theologicarum & cardinalium hæc est: quia theologicę mouent ad finem, sed cardinales ad ea, quæ sunt ad finem. Alia differētia est, quia theologicarum virtutum finis, & obiectum est ipse Deus: sed virtutum cardinalium finis est ipse Deus & non obiectum propriè: quia virtutes theologicæ habentur per infusionem, cardinales verò per acquisitionem. Item virtutes theologicæ mouent ad opera ex rationibus sumptis à iure diuino, sed cardinales à iure naturali. Item virtutes theologicæ attenduntur quantum ad actus interiores, cardinales verò ad opera exteriora. Item virtutes theologicæ non habentur sine donis: cardinales verò sine donis haberi possunt. Item virtutes theologicæ sunt discretiuæ actuum in Deum, cardinales verò in proximum. Item in theologicis sic est quòd habitus generat actus, sed in cardinalibus est econtra, quia ibi actus, generat habitus. Vnde philosophus, Quales inquit sunt actus, tales sunt & habitus.

Virtutis à virtute differentia multiplex.

De Virtutibus theologicis in genere.

CAPVT XVIII.

Anima imago trinitatis. Gen.1.

ANima quantum ad superiorem partem in qua consistit imago trinitatis, rectificari habet per tres virtutes theologicas. vnde sicut imago creatoris cōsistit in trinitate personarum, & vnitate essentię: sic imago recreationis, in trinitate habituum, cũ vnitate gratiæ, Per hos autem tres habitus virtutum anima fertur in summam trinitatẽ secundũ tria appropriata tribus personis: ita quòd fides dirigit in summè verum credendo, & assentiendo. Spes verò in summè arduum innitendo & expectãdo. charitas autẽ in summè bonum desiderãdo & amando. Virtutes theologicæ differũt inter se multipliciter. Primò, secundũ actus proprios. Nã fides facit deo assentire, spes in deo confidere, charitas facit Deũ diligere. Secũdò differũt ratione subiecti: quia *fides est in* rationali, spes in irascibili, charitas in cõcupiscibili: sed ambę sunt in volũtate, quę propter similitudinem actuum accipit nomina harum potentiarum. Tertiò differunt ratione obiecti. Nam fides est circa verum, spes circa arduum, charitas circa bonum. Quartò, ratione effectus differunt.

Fidei, spei, & charitatis directio.

Virtutũ theologicarum differentia.

ferunt. Nam fides in præſenti deum ſequitur, ſpes in cælum comitatur, charitas perenniter amplexatur. Quintò, differũt ratione cognitionis: quia per fidem cognoſcitur deus, vt veritas, per ſpem habetur, vt æternitas, per charitatẽ diligitur, vt bonitas.

De fidei Vtilitate.

CAPVT XIX.

Fides ſecundũ Apoſtolũ eſt ſubſtantia ſperãdarum rerum, argumentũ non apparentium. In hac diffinitione fides dicitur ſubſtantia. id eſt fundamẽtum ſubſtans ædificio ſpirituali, quod eſt gratia & gloria. Ipſa nanque fides facit aliqualiter res ſperandas in nobis ſubſiſtere per gratiam, & faciet tandem per gloriam, Vel ideo fides eſt fundamentum gratiæ & gloriæ quia ipſa eſt primus habitus virtutum: primus dico non tempore, ſed natura. Rerum ſperãdarum dicitur, quia fides per aſſenſum facit in nobis ſubſiſtere res ſperandas. Argumentum dicitur, id eſt arguens mentem, quia fides inclinat intellectum ad credendum ea, quæ non apparent, & propter hoc dicitur, fides potius argumentum quàm cõcluſio: quia fides probat de nõ apparẽtibus quòd ſint,

Fides quid. Heb. 11. Aedificij ſpiritualis fundamẽtum fides.

Fides probat & quid.

& non probatur. Non apparentium dicitur, quia fides sua luce & virtute manifestat ea, quæ non apparent, tam præterita, quàm præsentia, quàm etiam futura. Præterita quidem, quia secundũ Apostolum fide intelligimus aptata esse secula. Præsentia verò, sicut ait Aug. demus deo aliquid posse, & nos intelligere non posse. Futura autem, quia per fidem credimus resurrectionem mortuorum, & huiusmodi. Fides dicitur multipliciter, scilicet habitus informatus charitate, illuminans mentem ad credendum. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Aequalitas informis. Iacobi. 2. Fides sine operibus mortua est. Motus fidei. August. Fides est credere quod non vides. Facilitas credendi. Matth. 8. Non inueni tantam fidem in Israel. Deuotio fidei. Matth. 15. Mulier, magna est fides tua. Articulus fidei. Vnde in symbolo Athanasij, Hæc est fides catholica, vt credamus & confiteamur. *Sicut* in aliqua scientia quædam sunt antecedentia vt suppositiones: quædam verò consequentia, vt conclusiones: quædã quasi media, vt propositiones probantes: ita in doctrina fidei quædam sunt ibi ad modum suppositionum, vt ea, quæ sunt de iure naturali, & vniuersalia antecedẽtia articulos

Fidei manifestatio.

Heb. 11.

Matth. 16.
1. Cor. 15.
1. Tess. 4.

Doctrinæ fidei multa concurrũt, & quę.

ticulos fidei,ſcilicet,quòd ſcriptura ſit cõdita & expoſita inſpiratione ſpiritus ſancti,& quòd vera ſunt,quæ loquitur dominus in ſcriptura,& per ſanctos ſuos,& huiuſmodi:quædam ad modum concluſionum,vt ea,quæ ad mores pertinent,ſ.nõ eſſe fornicandũ,fornicationẽ eſſe mortale peccatum,& huiuſmodi:quædã ad modum propoſitionum,vt articuli fidei. Et nota quòd fides eſt quaſi media inter opinionem & ſcientiã,quia opinio ſe habet ad vnam partem cõtradictionis,cum formidine alterius partis, & ſine cauſæ cognitione. Sciẽtia verò ſe habet ad aliam partem contradictionis ſine formidine reliquæ,& cum cauſæ cognitione per media neceſſaria:vnde ſciẽtia eſt neceſſariorum,& ita patet,quòd fides participat cũ vtraque. Ad fidei perfectionem ſeptẽ pertinent. Primum eſt,quòd ſit primæ veritati innixa,ſicut fides Moyſi,qui negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis,magis eligẽs affligi cum populo dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Secundum eſt,quòd ſit charitate formata,ſicut mariæ Magdalenæ, quam fides ſaluam fecit,& cui dimiſſa ſunt peccata multa, quoniã dilexit multum. Tertiũ eſt quòd ſit deuotione feruida, ſicut illius mulie-

Fidei inter opinionem & ſcientiam media.

Ad fidei perfectioné pertinentia,& quę.

Heb.11.

Exod.2.

Luc.7.

Matth.15. ris cui dixit dominus: O mulier, magna est fides tua. Quartũ quòd sit bonis ope-
Act.10. ribus probata, sicut fides Cornelij. Quin-
Actor.6. tum, quòd sit fortitudine roborata. sicut fides Stephani, Laurentij, & aliorũ martyrum, qui per fidem fortes facti sunt in bello. Sextum, quòd sit obedientia decorata, sicut fides Abrahæ. Septimum, quòd
Heb.11. Gen.12. Luc.1. sit humilitate subiecta, sicut fides beatæ virginis, quę ait: Ecce ancilla domini. Nota quòd fides magis innititur authoritati, quàm rationi, quia secundum Grego. Fides nõ habet meritum, cui humana ratio perhibet experimentum: intellige, sufficiens. Quanuis enim fides rationibus firmetur, tamen nec talibus, nec experimento sensibili debet quis credere contra fidem: sicut patet in Eucharistia, vbi & visus, & gustus, & tactus & olfactus dicit esse panem & vinũ, sed fides dicit esse corpus & sanguinem domini nostri *Iesu* Christi. vnde Au. Quod intelligimus, debemus rationi, quod credimus, debemus authoritati, quod opinamur, debemus errori. Nota quòd duplex est cognitio de deo, scilicet naturalis, & accidentalis. Naturalis cognitio duplex est, scilicet ante peccatum, qua homo cognoscebat apertè deum in creaturis, & post peccatũ, & hoc est per

Credere contra fidem non licet. Ioan. 6.

Cognitio de Deo duplex.

est per speculum & in ænigmate. Accidentalis cognitio triplex est. prima est acquisita per rationes naturales, quam habuerunt philosophi. & hæc dicitur scientia. Secunda est quæ habetur testimoniis scripturarum & miraculorum: & hæc cognitio dicitur fides informis. Tertia est, quæ habetur per infusionẽ gratiæ gratũ facientis, & hæc dicitur fides formata, & per talẽ cognitionem assentit anima primæ veritati propter se, & supra omnia. Vnde ea adueniente pereunt omnes aliæ cognitiones accidentales, ad minus quo ad actum. Cùm enim aliæ cognitiones veniunt in animam, tunc fides tanquã velocior præoccupat motus omnium, cũ fides sit de non apparentibus, & difficile sit occulta credere. Duo autem sunt necessaria ad hoc vt firmiter credatur. Primũ est illustratio veritatis animã eleuans. Secundum est rectificatio authoritatis animã firmam instruens: quorũ primum est per fidem, secundum per scripturam authenticam, & per spiritum sanctum editã. Authoritas ergo præbet fulcimentum fidei, & fides assentit authoritati. Vtrunq; verò per Christũ est, propter quod & splendor & verbum dicitur, quia mentem per fidem illuminat, & veritatem per doctri

Vt firmiter credatur necessaria, & quæ.

Heb. 1.
Ioan. 1.

nam ostendit. Hoc quoque sciendum est, quòd tantum vna est fides, tam in præteritis, quàm in præsentibus, quàm etiam futuris, licet magis clara sit in eis & explicita qui sequuntur Christum, quàm in eis qui præcesserunt eius aduentum, sicut nouum Testamentum clarius est, quàm vetus. Quod enim nos credimus esse factũ, antiqui patres credebant esse futurum, exceptis articulis qui adhuc restant complendi, sicut est resurrectio mortuorum, & iudicium extremum, & remuneratio bonorum, & punitio reproborum.

Vna fides tantùm.
Ephes. 4.

De effectu fidei.

CAPVT XX.

Fidei excellentia.

FIdes multa bona facit, hominem saluat. Vnde dictum est mariæ Magdalenæ Luc. 7. Fides tua te saluã fecit. Mentẽ purgat. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Cõtra mũdum pugnat. Heb. 11. Sancti per fidem vicerũt regna. Postulata impetrat. Vnde illud Matt. 15. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Perseuerãtiam dat. Apost. Roma. 11. Tu autẽ fide stas. Temporalia cõtemnit. Heb. 11. Fide Moyses grãdis effectus, negauit se filium esse filiæ Pharaonis. Iustificat. Roma. 4. Credidit Abraham Deo, & reputa-

tum est ei ad iustitiã. Beatificat. Ioan. 20. Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui, &c. Super fundamentũ fidei quidam ædificant aurum contemplationis, quia qui contemplantur sine fide, quasi qui nititur videre solem sine oculis. Quidam argentum prædicationis, quia qui prædicat sine fide, non loquitur eum qui secũdum Deum est fidelem sermonem. Quidam lapides preciosos bonorum operum, quia qui bene operatur sine fide, est sicut qui facit structuram super arenam. Item alij ædificant ligna, id est amorem ardẽtem temporalium. Alij fœnum, id est, fumum delectationum carnalium. Alij stipulam, scilicet ociosorum verborum, & operum infirmorum. Isti quidem saluantur merito fundamenti, sic tamẽ quasi per ignem purgatorij, quo exuretur ædificium non idoneum tanto fundamẽto. Fides habet quosdã effectus essentiales & principales, vt est facere filios Dei, & facere dignos vita æterna, & facere similes deo, & purgare animã à tenebris peccati siue infidelitatis: & isti effectus sunt à deo. Alios habet effectus volũtarios & secundarios, vt est credere, & dirigere opera aliarum virtutum, & imperare omnibus suo modo. Et isti effectus à libero arbitrio sunt.

1. Cor. 3.

Qui purgantur igne purgatorij.

Ioan. 1.

De articulis fidei.

CAPVT XXI.

Articuli fidei quot.

SI respectus habeatur ad eos qui symbolum ediderunt, tunc articuli sunt duodecim secundum numerũ duodecim Apost. Si autem consideremus quæ radicaliter sunt credenda, tunc articuli sunt 14. quorum. 7. spectant ad diuinitatem, & 7. ad Christi humanitatem, & hæc signata sunt in 7. stellis, & 7. candelabris aureis: in quorum medio filius hominis ambulabat. Sunt igitur septẽ articuli fidei, qui pertinent ad diuinitatem. Primus est vnum Deum esse, qui ibi notatur, Credo in deum. Secũdus est, patrem deum esse, ibi. Patrem omnipotentem. Tertius est, deum filium esse: ibi, & in Iesum Christũ filium eius. Quartus est, deum Spiritum sanctum esse: ibi, Credo in spiritum sanctum. Sic patet quòd prædicti quatuor articuli sunt de vnitate diuinæ *essentiæ*, & trinitate personarum. Quintus est credere remissionem peccatorum his qui sunt in ecclesia: ibi. Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Sextus est credere mortuorũ resurrectionem. Septimus est credere bonorum remunerationem, sub quo

Apoc. 1.
Articuli septẽ ad diuinitatẽ.

quo cõprehenditur & malorum punitio: ibi. Vitam æternã. Et isti tres articuli ad diuinitatẽ pertinent: quia virtute diuinitatis fit peccatorũ remissio, quæ est animę viuificatio, & corporum resurrectio, atq; corporis simul & animæ glorificatio. Alij septem sunt articuli qui pertinẽt ad humanitatẽ Christi: Primus est credere filium Dei esse conceptum de spiritu sancto, ibi. Qui con. est de spiritu sancto. Secundus est, credere filiũ Dei natum ex Maria virgine, ibi. Ex Maria virgine. Tertius, filium Dei pro nobis mortuum in cruce, ibi. Passus sub Pon. Pil. cru. mor. & sep. Quartus est filiũ Dei descẽdisse ad inferos secundum animã, ibi. Descendit ad inferna. Quintus est filium Dei resurrexisse à mortuis, ibi. Tertia die resur. à mor. Sextus est eundẽ ascendisse ad patris æqualitatem, ibi. Ascendit ad cæl. se. ad dext. Dei pat. om. Septimus est filium Dei iudicaturũ viuos & mortuos, siue bonos, siue malos, ibi. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Isti 14. articuli colliguntur ex symbolo quod Apostoli ediderunt. Articulum primũ & secũdum de diuinitate posuit Petrus. Tertiũ Andreas, Bartholomæus Quartum, Quintum Simon, Thadæus Sextum, Septimum

Articuli septẽ ad humanitatem.

Luc. 1. & 2.

Ioan. 29.

Ephes. 4.

Marc. 16.

Matt. 16. & 25.

Apostoli conditores symboli.

mum Matthias. Item primum articulum de humanitate Christi posuit Iacobus maior. secundum & tertium Ioannes. Quartum Thomas. Quintũ Matthæus. Sextum Iacobus minor. Septimum Philippus. Tria sunt symbola. Primum Apostolorum, Secundum Niceni concilij. Tertium Athanasij. Primum factum est ad fidei instructionem. Secundum ad fidei explanationem. Tertium ad fidei defensionem. Nota quòd aliud est credere Deum, aliud est credere in Deum, & aliud credere Deo: quoniã credere Deũ est credere ipsum esse. Credere autem in Deum, est credendo ipsum amare, & credendo in Deum ire, ac membris eius incorporari. Credere verò Deo, est credere verbis eius.

Symbolum triplex & ad quid.

Credere Deũ, Deo, in Deum differentia.

De spe.

CAPVT XXII.

Spes quid.

SPes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia & meritis propriis proueniens. In hac diffinitione non sumitur certitudo rationis in qua plenè vni parti consentitur, sed certitudo opinionis qua vni parti consentitur, quia ratione probari videtur, nec tamen omnino, sed cum formidine. Huius autem expecta

pectationis causa principalis est gratia Dei,& non nostra merita: quia opera nostra non sunt meritoria, nisi ex Dei gratia. Sine meritis tamen aliquid sperare, non est spes,sicut ait Gregorius, sed præsumptio.In prædicta diffinitione diffinitur motus spei, & non virtus, sed virtus spei diffinitur sic. Spes est audacia mentis de largitate Dei concepta habendi vitam æternam per bona merita.Inter fidem & spem talis est differentia. Fides enim est de præteritis & futuris, spes autem de futuris tantum. Fides est de bonis & malis,spes autem de bonis tãtum. Fides est de bonis tam sibi quàm aliis, spes autem de bonis sibi tantum, conueniunt tamen in hoc,quòd tã fides, quàm spes est de inuisibilibus. Certitudo spei ex tribus oritur,scilicet ex diuina largitate,ex abundantia meritorũ,& ex prægustatione æternorum. Nota quòd spes prout est viatorũ,sic est cum certitudine opinionis,vt dictum est.Spes autem illorum,qui sunt in purgatorio ,& qui fuerunt in limbo, est cum certitudine scientiæ,& non opinionis,vt est illa viatorum vnde declinat aliquo modo à spe propriè dicta. Spes verò, quæ fuit in Stephano quando vidit cælos apertos ,& quæ fuit

Sine meritis non est spes.

Virtutis spei diffinitio.

Fides & spes differunt, & conueniũt, & quomodo.

Certitudo spei vnde.

Actor.7.

2. Timot. 1. fuit in Paulo quando dixit, Scio cui credidi, &c. & quæ fuit in Adam ante peccatum, fuit cum certitudine visionis, tamē satis debilioris, quàm in cælo. Vnde spes sic sumpta adhuc est minus propriè dicta. Ex his patet quòd in patria non est spes præmij: quia beatitudo est omnium bonorum simul tota possessio. Vnde ibi nihil est futurum quod speretur. Et licet sanctis adhuc futura sit resurrectio corporum secundum rem, tamen præsens est secundum cognitionem. Spes autem sic futurum respicit, quòd priuat tam præsentiam rei, quàm cognitionis, prout spes propriè sumitur. Duplex est spes, scilicet suffragij, & propriæ autoritatis. Prima posita est in sanctis, secūda in solo Deo: & hæc triplex est, scilicet veniæ. Psalm. 30. In te Domine speraui non conf. in æternum. Gratiæ. Psal. 31. Sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Gloriæ. Prouerb. 28. Qui sperat in Deo, saluabitur. Effectus spei multiplex est. A tribulatione liberat. Psal. 21. In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & liberasti eos. Exemplum de Susanna & Daniele. Confortat. 2. Machabęo. 7. Percuntes septem filios sub vnius diei tempore conspiciens mater

Gen. 2.

Spes quid respiciat.

Spes duplex et in quibus posita.

Spei effectus.

Dan. 13.

ter bono animo ferebat propter ſpem, quam in Deum habebat. Mentem eleuat. Iſa. 40. Qui ſperant in Domino, muta. forti. & aſſument pennas, &c. Saluat. Pſal. 16. Qui ſaluos facit ſperantes in ſe. Temporalia miniſtrat. Pſal. 144. Oculi omnium in te ſpe. Dom. &c. Spes multis rebus comparatur. dicitur enim galea. 1. Theſſal. 5. Induti galeam ſalutis. Anchora. Hebr. 6. Qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam. Medicina. Pſal. 25. Sperans in Domino non infirmabor. Gemma. prouer. 17. Gemma gratiſsima expectatio præſtolantis. Solatium. Hebr. 6. Fortiſsimũ ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendã propoſitam nobis ſpem. Clauis. Glo. ſuper illud Pſa. Sperate in Domino: per ſpem enim intratur ad illud videndum quod creditur. Lignum vitæ. Sap. 3. Si corã hominibus tormenta paſsi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt. Spei comparatio.

De Charitate.

CAPVT XXIII.

Charitas ſecundum Apoſtolum ſic diffinitur. 1. Tim. 1. Charitas eſt finis præcepti de corde puro, & conſcientia Charitas quid.

tia bona,& fide non ficta. Et ſumitur hic finis pro conſummatione, quia charitas eſt conſumatio, ſiue perfectio omnis præcepti. Poteſt etiam dici finis terminationis omnium præceptorũ, quia omnia opera, quæ in præcepto, tendunt ad charitatem, vt magis ac magis habeatur. De corde puro, id eſt de intellectu puro, dicit Gloſ. Et ſumitur hic intellectus pro actu intelligendi, ſecundum quem cauſatur motus charitatis. Quanto enim quis Deum magis intelligit, tanto magis diligit, niſi alias impediatur. Et hîc iſta præpoſitio, de, notat cauſam efficientem. Et conſcientia bona, id eſt ſpe, quia qui puram habet conſcientiam, ſecurè ſperat. Et fide non ficta, id eſt ſimulata vel fragili, ſed inter aduerſa forti. Proſper in libro de vita contemplatiua deſcribit charitatem ſic. Charitas eſt (vt mihi videtur) recta volũtas ab omnibus terrenis & præſentibus ac futuris prorſus aduerſa, iuncta Deo inſeparabiliter & vnita, igne quodam ſpiritus ſancti (à quo eſt, & ad quem refertur) incenſa, inquinamenti omnis extranea, corrumpi neſcia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, ſuper omnia, quæ carnaliter diliguntur excelſa, affectionum omnium potentiſsima,

Charitatis definitio cõmendabilis.

diuinæ

diuinæ contemplationis auida, in omnibus ſemper inuicta, ſumma bonarum actionum, ſalus morum, finis cæleſtium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, ſanctarum mẽtium armatura, cauſa meritorum bonorum, præmium perfectorum: ſine qua nullus Deo placuit, cum qua aliquis Deo diſplicere non potuit: fructuoſa in pœnitentibus læta in proficientibus, glorioſa in perſeuerantibus victorioſa in martyribus, operoſa in omnibus omnino fidelibus: ex qua quicquid eſt boni operis viuit. Charitas quãtùm ad actum diffinitur quatuor modis. Primò ſic in tertio libro ſententiarum, Charitas eſt dilectio, qua diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum, & in Deum. Secundò ſic. Quid eſt charitas, niſi vita copulans amantẽ cum amato? Tertiò ſic ſecundum Augu. Charitas eſt virtus qua videre Deum, & perfrui deſideramus. Quartò ſic ſecundum Aug. Charitas eſt virtus, quæ animi noſtri rectiſsima affectio eſt. Harum diffinitionum prima datur in comparatione ad Deum, ſecunda in comparatione ad eius poſſeſſorem, tertia in comparatione dilecti ad dilectum.

Charitas quãtum ad actum quid.

De differentia inter charitatem & alios amores.

CAPVT XXIIII.

Amor quotuplex.

AMor triplex eſt, ſcilicet gratuitus, naturalis, & vitioſus. Amor gratuitus eſt laudabilis, quia virtus eſt, & habet finem principalem finem bonum incommutabile. Hic diuiditur in amicitiam, & concupiſcentiam. Secundum amicitiam diligit quis Deum puriſsimè, non reſpiciens vtilitatem ſuam, ſed bonitatem amati. hoc modo diligit homo, plus Deum quàm ſeipſum. Secundum verò concupiſcentiam diligit quis Deũ, remunerationem expectans. Amor naturalis nec laudabilis eſt nec vituperabilis: & habet finem indigentiam vel vtilitatem propriam. Iſte ſimiliter diuiditur in amicitiam, & concupiſcentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore nos, & noſtram perfectionẽ & noſtrã conſeruationẽ, & magis ea quæ ſunt plus neceſſaria, vt caput pro quo totũ corpus exponimus. hic communis eſt nobis & brutis. Secundum concupiſcentiam verò diligimus Deum, quia neceſsitati noſtræ ſubuenit: quia hoc amore non diligitur res propter ſe, ſed propter vſum eius. vnde

de hoc modo plus diligit homo ſeipſum dilectione naturali quàm Deum. Amor vitioſus vituperabilis eſt, quia peccatum eſt,& habet finem voluptatem, ſiue delectationem in creatura. Hic amor diuiditur etiam in amicitiam & concupiſcentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore creaturam ſiue delectationem creaturæ propter ſe, quamuis in nobis non habeatur: ſecundum concupiſcentiam verò diligimus voluptatem creaturæ propter nos. Amor iterum multiplex eſt, ſcilicet naturalis erga ſe, pius erga parentes, iucundus erga ſocios, iuſtus erga amicos, violentus erga inimicos, ſanctus erga Deum. Item differentia eſt inter amorem, dilectionem, & charitatem: quia amor propriè eſt naturæ, & dicitur amor quaſi animorum vnio, quia quietat appetitum in re amata. Dilectio eſt amor proximi, & dicitur dilectio quaſi duo ligans, ſociat enim amãtem cum amato in amore, vt ſe mutuò diligant. Charitas eſt amor in Deũ. hæc amicũ determinat & iudicat omnib⁹ chariorẽ: vnde dicitur charitas, quaſi chara vnitas, vel quaſi charum faciens Deo. Alia eſt differentia inter prædicta: quia amamus Deũ propter ſe, diligimus eum ſuper omnia.

Amor vitioſus.

Amoris diuerſitas.

Amor, dilectio, & charitas differunt, & quomodo.

Etymologia.

propter sua beneficia: quia dilectio est diuersorum electio: charitas vtrunq; complectitur, scilicet super omnia, & propter se. Diligere Deum in hoc differt à dilectione proximi, quia diligere Deum est velle ei bonum quod habet, scilicet quòd sit omnipotens, & summè bonus, & huiusmodi. Item diligere Deũ est velle pręcepta eius seruare cum intentione fruendi eo. Item diligere Deum, est eum velle possidere, & ab ipso possideri. Item diligere Deum, est voluntatem eius voluntati nostræ in omnibus præferre. Diligere verò proximum, est velle ei bonum non per essentiam, sed per gratiam. Item diligere proximum, est idem velle, & idem nolle in bono. Item diligere proximum, est successum bonum ei optare, & quærere. Item diligere proximum, est velle ei quod sibi. Est iterum differentia inter dilectionem Dei, & proximi: quia Deũ diligimus in se, & propter se, proximum verò diligimus in Deo, & propter Deũ. Quando autem dicimus duplicem esse charitatem, scilicet Dei & proximi: hæc duplicitas non intelligitur quantum ad habitus, sed quantum ad actus, quia vno habitu charitatis diligitur Deus & proximus. Charitas quandoque dicit habitum.

Diligere Deũ quid sit.

Diligere proximũ quid sit.

Charitas quid dicat.

bitum. Rom.5.Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Quandoq; dicit motum.Cant.2.Ordinauit in me charitatē. Quandoq; signum. Vnde Io. 15. Maiorem charitatē nemo habet,id est maius signum charitatis. Quandoque tertiam personam in trinitate. 1. Ioan. 4. Deus charitas est. & sic sumitur personaliter. Quandoque sumitur essentialiter & sic tota trinitas dicitur charitas. Quandoq; sumitur pro feruore charitatis. Vnde Luc.7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.

De effectu charitatis.

CAPVT XXV.

CHaritas peccatum expellit,vnde de Magdalena dicitur,Dimissa sunt ei peccata multa,quoniā dilexit multum. Luc.7.
Legē custodit.Rom.13.Qui diligit proximum suum legem impleuit.Deum homini iungit.1.Ioan.4.Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Mentem virtutibus ornat. 1.Corinth.13. Charitas patiens est, benigna est,&c. Perfectionem adducit.Apost.Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. 1. Cor.12.
Gloriam tribuit.Ioan.14. Si quis diligit me,&c.& sequitur, ad eum veniemus,&

mansionẽ apud eum faciemus. Dilectione Dei dignum facit. Ioã. 16. Si quis diligit me, diligetur à patre meo. Charitas in cordibus nostris diffunditur, cum ad proximum dilatatur. Effunditur per prædicationẽ, & per opera misericordiæ, infunditur per illuminationem gratiæ, superfunditur per opera perfectionis & supererogationis. Per charitatem venit Deus ad homines in incarnatione, & in homines gratiæ collatione. Per ipsam charitatem currunt homines ad Deũ bona operatione, & perueniũt ad eũ in glorificatione. Amoris est vulnerare, quia intima cordis penetrat. Cant. 2. Vulnerata charitate ego sum. Lãguidum facere, & hoc per desideriũ essendi cum amato. Cantic. 5. Nuncietis dilecto meo, quia amore langueo. Inebriare, quia sic tendit in amatũ, quòd sui ipsius & omnium rerum præter illum obliuiscitur. Cant. 5. Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini charissimi Liquefacere, quia cor in diuina dulcedine sic resoluitur, quòd appetens cum appetibili mirabili amicitia vnitur. Canti. 5. Anima mea liquefacta est vt dilectus locutus est. Amor habet vim diffusiuam in bona operatione, vnitiuam in proximi dilectione, trans

Charitas diffunditur, & quomodo.

Virtus amoris qualis.

transformatiuam in iustificatione. Item aliter hoc ostenditur quòd habet vim diffusiuam, vt patet in creatione, vnitiuam vt patet in Christi incarnatione, transformatiuam, vt in glorificatione.

Quibus rebus charitas aßimiletur.

CAPVT XXVI.

CHaritas est bonorum principium, quia à Deo: bonorum mediũ, quia secundùm Deum: bonorum finis, quia propter Deum. Charitas dicitur bonæ operationis principium, quia mouet ad id. Grego. Charitas magna operatur si est. Dicitur etiam medium, quia opera informat. Dicitur quoq; finis, quia opera dirigit, & ad debitum finem perducit. Quomodo autem dicatur finis, sciendũ est quòd triplex est finis, scilicet consumptionis, consummationis, & terminationis. Primo modo charitas est finis peccatorum, quia ea consumit. Secundo modo est finis præceptorum, quia ea perficit. Tertio modo tam vita æterna, quàm ipse Deus est finis nostri laboris: sed vita æterna finis est quo quiescitur, Deus verò terminus in quo quiescitur. Charitas dicitur forma virtutum multipliciter. Primò, quia mouet omnes virtutes ad

Charitas bonum incomparabile.

Charitas finis & quomodo.

1. Timot. 1.

Charitas forma virtutum, & quomodo.

opera exteriora, per quæ perficiuntur virtutes, & merentur augeri. Secundò, quia omnes virtutes mouentur ad finem charitatis, scilicet ad bonum. Charitas enim habet bonum pro fine & obiecto: aliæ autem virtutes habent bonum, non pro obiecto, sed pro fine tãtùm, & ille finis virtutum perfectionẽ denotat. Tertiò, quia charitas auget virtutum delectationem, & tollit fastidium, & alleuiat onera propter ipsius desiderium. Quartò, quia componit animã & perficit, non quidem in esse naturæ, sed in esse gratuito & meritorio. Charitas multis rebus assimilatur, quia comparatur auro, quod fornax tribulationis probat. Auroræ, quã sequitur dies æternitatis. Arcæ Noe, in qua qui non fuit inuentus, periit. Arbori bonos fructus proferenti. Alæ ad cælestia subleuanti. Bitumini animam Deo coniugenti. Claui cælum aperienti, coronæ mentem decoranti, capiti sensum & motum influenti. Charitas enim influit sensum, id est rationem merendi aliis virtutibus: & motum, id est, affectum mouendi meritoriè. Deo mentem illuminat, sponsæ thorum Deo exhibenti. Funi Deo attrahenti. Firmamẽto aquas voluptatis ab aquis æternitatis

Charitatis assimilatio.

Sap. 3. 1. Pet. 1. Iob 3. Cant. 6. Genes. 7. 1. Pet. 3. Mat. 7. Psal. 54. Apoc. 12. Gen. 6. Apoc. 3. Eccl. 45. Eph. 1. 3. Re. 10. Ge. 1. & 2.

nitatis diuidenti. Fonti mentem irrigan Exod. 25. 31.
ti. Gemmæ animam ornanti. Gladio flã- Prou. 17.
meo paradisum custodienti. Igni affe- Gen. 3.
ctum accendenti. Iugo suauiter premen- 2. Malach. 13. Matth. 11.
ti. Mannæ de cælo descendenti. Rosæ ru Exod. 16.
benti. Radici humorem gratiæ, quem à Eccl. 39.
summo trahit, ad virtutes transmittenti, Sapi. 15. Isa. 11. 53.
vt sic nutriantur & conseruentur in bo- Apoc. 1.
no. Soli fulgenti. Thesauro latenti, Vin- Col. 3.
culo omnes rationes diligendi in dilecto Ozeæ 11.
colliganti, Vino inebrianti. Vesti pecca Can. 5.
torum turpitudinem cooperienti. Vn- Matth. 22. Pro. 27.
guento vulnera lethalia curanti.

De excellentia charitatis.

CAPVT XXVII.

CHaritas excellit alias virtutes in Luc. 10.
multis. Primò in Dei conformita- Charitas virtutes excellit.
te. Ioan. 4. Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Secundò in speciali dignitate. Richardus, Charitas est regina virtutum. Tertiò in pretiositate, quia est aurum de Ophir. Quartò in speciositate, quia est planeta veneris, & animæ pulchritudo: quia sicut pulchritudo, exterioris hominis est in decenti membrorum ordinatione, & venustate coloris, sic etiam pulchritudo animæ est ex decenti ordinatione actuum, & habitu venusto. hoc autem facit charitas in

anima, cuius actus ordinatus est, & venu-
Cant.2. stus habitus. Quintò in supportatione laboris. Augu. Omnia grauia & immania leuia facit amor. Sextò in vigorositate. Cantic.8. Fortis est vt mors dilectio. Septimo in vtilitate. Augu. Habe charitatem, & fac quod vis. Octauò in delectatione, quia charitas secundùm actum
Psal.76. suum facit nos delectare in Deo non solùm in patria, sed etiam in via.

De signis dilectionis.

CAPVT XXVIII.

Dilectionis signa quæ. SIgna dilectionis sunt hæc, quia amicus amicum libenter audit, libenter de ipso loquitur. Sæpe de illo cogitat, sine tædio illi obsequitur, corpus & res pro
1.Cor.13. illo exponit. Offensam cauet, offensum placat. Congaudet prosperitati, condolet aduersitati. Gaudet de illius præsentia, dolet de absentia. Diligit & odit hoc quod ille. Conatur ei placere, timet displicere. Trahit alios ad eius amicitiam. Munera ab eo data non alienat. Consiliis illius acquiescit, petit ab eo fiducialiter. Qualiter posit quis scire vtrum habeat charitatem. Nota quòd quidam sciunt se non habere charitatem, vt qui

Habere charitaté, an sciat quis.

sunt

ſunt in actu peccandi vel in propoſito. Quidam dubitant ſe habere charitatem, quia rationes habent pro vtraque parte, vt ſunt illi qui incipiunt facere quod in ſe eſt. Quidam putant ſe habere Charitatem, ſicut qui multa bona fecerunt, & diu abſtinuerunt à peccato, adhuc tamen ſuſtinẽt motus tentationum, & imaginantur turpia. Quidam experiuntur ſe habere charitatem, vt illi qui guſtant diuinam dulcedinem, in quibus fomes ferè extinctus eſt, & quaſi ſemper vel bona faciunt, vel affectant. Quidam certi ſunt ſe habere charitatem, vt quibus Deus reuelauit, qualis fuit Paulus: cui Dominus dixit, Sufficit tibi gratia mea.

Quidam dubitant, putant, experiuntur, certi ſunt ſe habere charitatem.

2. Corin. 12.

De gradibus amoris.

CAPVT XXIX.

GRadus amoris ſunt iſti: Primus eſt, cùm diligo me propter me, iſte amor non eſt bonus. Secundus eſt, cùm diligo Deum propter me, iſte eſt mercenarius, ſed tunc eſt bonus, ſi principalis finis eſt Deus. Tertius eſt, cùm diligo Deum propter ſe. i. quia bonus. Hic eſt valde bonus, quia talis amor vno tãtùm oculo, id eſt, dextero reſpicit Deum. Quartus eſt, cùm diligo me propter Deum.

Gradus amoris qui, & quot.

Deum. hic est optimus, quia in tali amo-
Ioan. 1. re nihil quærat homo de suo etiam in se ipso, sed tantùm quæ Dei sunt. Super omnia diligendus est Deus: quia cùm ipse
Mar. 10. sit principium primum, hoc ipso est
Psal. 118. summum, & hoc ipso quòd summum est, summè bonum est: & hoc ipso quòd summè bonum est, summè beatum est: & hoc ipso quòd summè beatum est, summè beatificum est, & hoc ipso est summè fruẽdus: & propter hoc ipsum est ei summè per amorem inhærendum, & in eo tanquam in fine quiescẽdum. Tria generaliter diliguntur, scilicet vtile, honestum, & delectabile. Propter primum diligenda est tribulatio, quia vtilis. Propter secundum diligenda est virtus, quia honesta. Propter tertium diligendus maximè est Deus, quia est delectabilis. imò propter hæc omnia diligendus est Deus, quia ipsum diligere est vtile, honestum, & delectabile.

Tria diliguntur, & quæ.

Quibus tollitur peccatum.

Gradus amoris vel charitatis inquãtum tollit peccatum, sunt isti. Primò tollit charitas peccatum mortale, non quantum ad habitum, sed quantum ad actum: liberat enim à peccato mortali, sed non à potestate cadendi in illud. Secundo modo charitas tollit peccatum mortale quantum ad actum, & quantum

ad hab

ad habitum ſed veniale neutromodo, ſicut patet in aliquibus ſanctificatis. [*Opinio iſta non tenetur, contra quam dicit Aug. charitas feciſti vt Maria non ſolùm non peccaret, ſed nec peccatum cogitare potuit, & ſuper cunctos reſeruaſti ab omni labe peccati.*] Tertio modo charitas tollit peccatum mortale vtroque modo, & veniale quo ad actum, ſed non quo ad habitum: talis fuit charitas in beata virgine ante conceptionem Chriſti. Quarto modo charitas tollit vtrunque vtroque modo, ſicut fuit in beata virgine in conceptione Chriſti, & poſt: tunc enim fuit in ipſa ſublatus fomes peccãdi totaliter. Quinto modo tollit charitas vtrunque vtroque modo, & inſuper omnem miſeriam, & hoc fiet in patria. Perfecta eſt charitas quando eſt habitu magna, motu interiori directa, opere exteriori ſolicita, radice ſtabilita, feruore diſcreta, dulcedine conſolatoria. Diligendus eſt Deus toto corde, id eſt, intellectu ſine errore: tota anima, id eſt, voluntate ſine contrarietate: tota mente, id eſt, memoria ſine obliuione.

De

De ordine charitatis.

CAPVT XXX.

Can. 2. ORdo charitatis secundùm Augu. est diligere: primò quod supra nos est, id est, Deũ: deinde quod nos sumus: post hoc quod iuxta nos est, id est, proximum: vltimo quod infra nos est, id est, corpus nostrum proprium. In eodem gradu contineri debet corpus proximi: quia vtrunque tenet rationem inferioris boni respe-

Matth. 22. Exod. 20. 2. Cor. 12. Matth. 5. ctu spiritus nostri. Secundùm Ambro. diligendus est primò Deus, secundò parentes, deinde filij, post domestici, vltimò inimici: sed hoc de exhibitione quidam intelligunt.

Magis diligitur quis altero, & quomodo. Aliquis magis diligitur ab altero multipliciter, scilicet maiori affectu: sic super omnia diligendus est Deus: sed inter homines magis diligendi sunt parentes, quàm filij, deinde consanguinei, secundùm gradus cognationis. Maiori affectu diligendi sunt filij, quàm parentes, sed æquè parentibus succurrendũ est prius magis indigenti. Ad maiorem gratiã sic magis diligendi sunt qui se magis ad gratiam præparant & habilitant. Ad gloriam, sic diligendi sunt secundùm gradus participandi bonum gratiæ. Nota quòd idem est ordo dilectionis naturę

& grat

& gratiæ, hoc excepto, quòd homo dilectione naturali se magis diligit, quàm Deum: sed econuerso est in dilectione gratuita. Præterea sciendum est quòd idem ordo charitatis, qui secundùm Augustinum, est in via, erit etiam in patria: quia cùm gloria perficiat naturam, quicquid non est imperfectionis in natura, manebit in gloria. 1.Cor.13.

De dilectione proximi.

CAPVT XXXI.

Mvtuò se debent homines diligere, quia omnes sunt membra vnius corporis Christi mystici, quia vno spiritu sancto viuificantur spiritualiter, & vniuntur, quia vnam fidem habent, quia vnum baptisma receperunt, quia vnum patrem habēt & dominum, quia ad vnum regnū tendūt. Dilectionem proximi suadet ius naturæ. Matt.7. Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Ius scripturæ. Matt.22. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Exemplū creaturæ, quia similis simili gaudet, & omne simile diligit sibi simile. Melius est diligere, quàm diligi, quadruplici ratione. Primò, quia quòd diligimus, scimus: sed quòd diligamur, nescimus, sed credimus.

Dilectio mutua. Ro. 12. 1.Cor.12. Ephes.4. Matth.6.23.& 19.

Dilectionis proximi suasio multiplex, & quæ.

Melius est diligere, quàm diligi, & quare.

Secund

Secundò, quia diligere, propriæ virtutis est: sed diligi, alienæ. Tertiò, quia cùm diligimus, alios nobis obligamus: cùm verò diligimur, aliis obligamur. Quartò, quia cùm diligimus, meremur nobis: cùm autem diligimur, alij merentur sibi. Per dilectionem proximi efficimur imitatores Christi. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt dilig. in. si. dil. vos. Discipuli saluatoris. Ioan. 13. In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis, &c. Contemplatores Dei. 1. Ioan. 2. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & videt Deum. Societas fraterna vtilis est, ratione subleuationis. Ecclesiastes 4. Væ soli, quia si ceciderit, non habet subleuantem. Ratione consolationis. Psal. 132. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum. Ratione exhortationis. Seneca, Semper ante oculos tuos ponendus est aliquis, cuius exemplo proficias: quia nisi ad regulam praua non corriges. Ecclesiastici vndecimo, A modica scintilla augetur ignis.

Vtilitas societatis.

De dilectione inimicorum.

CAPVT XXXII.

Dilectio affectus, & effectus differũt, & quomodo.

Circa dilectionem inimicorum nota quòd alia est dilectio affectus, & alia

alia dilectio effectus. Dilectio affectus duplex est, quia alia est innocentiæ, & alia beneficentiæ. Dilectione innocentiæ tenemur diligere inimicos, quia non debemus eis optare malum inquantum malum, sed inquantum est eis expediens, vel reipublicæ. Affectus dilectionis beneficentiæ duplex est, scilicet principalis, & secundarius. Affectus principalis est velle & optare inimicis bona spiritualia, sicut est gratia, & gloria: hoc modo tenemur per affectum diligere inimicos. Affectus autem dilectionis secundarius est optare inimicis bona temporalia, hoc modo non tenemur semper diligere inimicos, quia nō semper expedit eis habere bona temporalia. Eodē modo distinguendum est de dilectione effectus, qui similiter duplex est, innocentiæ, & beneficentiæ: Primo modo tenemur omnes diligere inimicos, quia tenemur eis non inferre mala, nisi forte propter bonum personæ, vel reipublicæ. Secūdò modo distinguenda est dilectio beneficentiæ: quia si est beneficiū spirituale ad salutem necessariū, tunc tenemur illud inimicis impendere: sicut orare pro eis, nō quidē in speciali, sed in generali: ita scilicet vt nō excludamus eos ob orationibus communibus,

Inimicis quid optandum.

Inimicis quid tenemur.

Matth. 5.

Si verò est beneficium temporale, ad hoc nō tenemur nisi in casu necessitatis. Nota tamen esse duplicem inimicum, scilicet personæ nostræ, & ecclesiæ. Igitur inimico personæ nostræ benefacere perfectionis est, nisi inquantum ipsi vel alteri beneficium occasionaliter nociuū esset: quia in tali casu beneficium subtrahere vtile est. Inimico autem ecclesiæ beneficium subtrahere perfectius est & melius, nisi inquantum per beneficium speratur reconciliandus ecclesiæ. Ex prædictis patet quòd optare bona temporalia inimicis ecclesiæ imperfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando credūtur per hoc conuertendi. Inimicis verò personæ optare bona temporalia, perfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando putantur eis, vel aliis nociua. Nota quòd licet amicum diligere sit magis debitum, tamen diligere inimicum, magis est remissionis pœnæ meritorium, & ad alia multa valet. Primò, quia magis accedit ad perfectionem virtutis. Maioris enim perfectionis est, quia magis gratuitum. Secundò, quia motus charitatis quo diligimus inimicum, magis meritorius est remissionis pœnæ, & hoc ratione difficultatis: licet diligere amicum, sit magis meritorium

Rom. 12.

Inimicus duplex.

Optare, & nō optare inimicis quid & quādo.

Leuit. 19.
Matth. 5.

Diligere inimicū ad multa valet.

rium vitæ æternæ ratione intentionis. Amor enim naturalis feruentiorem facit motum charitatis, sicut dispositio materialis confert formæ. Tertio, quia inimicum diligere, est expressius signum charitatis, quia cõtra motum naturæ est: vnde valde difficile est, nisi adsit gratia, per quam vincatur natura. Nota quòd ille cui iniuria facta est, non debet reconciliationem quærere ex debito necessitatis: sed si facit, complet debitum perfectionis: vnde ait Chrysosto. quòd talis debet reconciliationem quærere, vt duplicem gloriam consequatur: Vnam, quia iniuriam passus est: alteram, quia prior rogauit.

Reconciliationē petere quã do & quomodo.

De virtutibus cardinalibus in genere.

CAPVT XXXIII.

PEr virtutes cardinales anima rectificatur in suis viribus. Nam prudentia rectificat rationalem, fortitudo irascibilem, temperantia concupiscibilem. Iustitia verò rectificat omnes vires; prout natura iustitiæ comprehendit non solùm specialem iustitiam, quæ est in commutationibus, vel distributionibus, sed etiã legalem, quæ est omnis virtus, prout

Virtutes cardinales in anima quid agãt.

Iustitia ordinat ad proximum, ad seipsum, ad Deú.

eius actus pertinet ad debitum obedientiæ præceptorum. Ipsa enim iustitia generalis comprehendit virtutes ordinantes ad proximum, vt est æquitas & liberalitas: & ordinantes ad seipsum, sicut innocentia, & pœnitentia, & ordinantes ad Deum, sicut est latria, pietas, & obedientia. Propter hoc iustitia dicitur circuire omnes virtutes, & quòd non tantùm est virtus specialis, sed etiam generalis comprehendens totius animæ rectitudinem, cùm ipsa dicatur rectitudo voluntatis.

Virt. cardi. instructio, & quomodo.

Item per virtutes cardinales instruitur homo in operibus, & contra vitia armatur. Primum fit dupliciter: quia instituitur quo ad se per prudentiam, & quo ad proximum per iustitiam. Secundum etiam fit dupliciter: quia homo armatur in prosperis per temperantiam, & in aduersis per fortitudinem. Item dicit Augustinus, quòd prudentia est in eligendis, fortitudo in tolerandis, temperantia in vtendis, iustitia in distribuendis. Item dicit quòd prudentia est in præcauendis insidiis, iustitia in subueniendis miseriis, fortitudo in perferendis molestiis, temperantia in coercendis delectationibus prauis. Augustinus ait, in musica sua, quòd succedit prudentiæ contemplatio,

forti

fortitudini firmitas adhærentiæ, temperantiæ mensura delectationis, iustitiæ debita ordinatio ad deum & proximũ. Istæ quatuor virtutes appellantur cardinales, quia sicut ostium vertitur in cardine, sic in his vertitur, & regitur vita hominis. Vocantur etiam politicæ, quia ordinatur in his vita ciuilis, & hominem poliũt, & ornant. Dicũtur etiã humanę, quia humano studio acquirũtur, nisi diuinitus infundantur. Appellantur etiam consuetudinales, quia non ex vno actu, sed ex consuetudine nascũtur: vel quia honestas humana se magis exercitat in istis, sicut & sanctorum deuotio se magis exercitat in virtutibus theologicis. Nota quod prudentiæ est scire quid possit: temperantiæ est non præsumere quod non possit: iustitiæ est velle in omnibus quod æquum sit: fortitudinis est velle plus, quàm possit. Istæ virtutes habent suos gradus perfectionis, secundum quos aliter possidẽt incipientes, aliter proficientes, aliter perfecti. Dicuntur etiam virtutes politicæ quandoque secundum quòd regunt vitã hominis quoad opera exteriora, & prout pugnãt contra vitia, & hoc modo sunt incipientium. Purgatoriæ dicuntur secũdum quòd iam sunt in victoria vitiorum, & consistunt

Virtutibus cardi. succedũt & quæ.

Quare cardinales dicũtur.

Quare politicæ, & quare humanæ, & cõsuetudinales.

Virtutum cardinalium officia.

partim intrà, partim extrà, & sic sunt proficientium. Dicuntur autem purgati animi, secundũ quòd iam deuictis vitiis quiescit homo, ita quòd rarò primi motus insurgunt: & hoc modo pertinent ad perfectionem. Exemplares dicũtur prout sunt in mente diuina. Nam sicut omnium rerum deus exemplar est, ita & ideæ virtutum in ipso consistunt.

De prudentia.

CAPVT XXXIIII.

Prudẽtia quid sit secundũ diuersa.

PRudentia secundum quòd est virtus politica, est (vt ait Macrobius) ad rationis normam, quæ cogitat quæcunque agit, vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere. Prudentia verò, secundum quòd est virtus purgatoria, est, vt idem ait, & mundum & omnia, quæ in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, & omnem animæ cognitionem in sola diuina erigere: *Prudentia* autem prout est virtus purgati animi, est sola diuina noscere, & ea tanquam nihil aliud sit intueri. Prudentia sanè exemplaris est ipsa mens diuina, cui omnia nuda sunt & aperta. Partes prudentiæ secundum Tullium sunt, intelligentia, prouidentia, memoria. Intelligentia verò est per

Heb. 4.

Prudẽtiæ partes quæ, & quot.

per quam animus prospicit ea, quæ sunt. Prouidentia autem virtus est, vt idem ait, per quam aliquid videtur futurũ antè quàm factum sit. Memoria secundum eundem est per quam reperit quis ea, quę fuerunt. Nota quòd duplex est iudicium rationis, discretiuum, scilicet, & diffinitiuum. Iudicium discretiuum est quo ratio iudicat aliquid esse faciendum, vel non faciendum. Circa tale iudicium est scientia, & non virtus. Iudicium verò diffinitiuum, est quo ratio imperat aliquid fieri, vel non fieri: & circa istud est virtus. Vnde in primo iudicio se habet scientia ad operationes bonas vt consiliarius: In secundo verò iudicio se habet virtus vt imperator. Prudentia habet gerere cæteras virtutes in actibus suis secundum omnes partes philosophiæ moralis, quæ sunt ethica siue moralis, œconomica, & politica: quarum prima mores quoad seipsum instruit: secunda familiam disponit: tertia vrbes & regna regit. Triplex est prudentia. Prima est cordis, & hæc est in dispositione præsentium. & recognitione præteritorum, & præuisione futurorum. Deuterono.32. Vtinam saperent, scilicet præterita, & intelligerent, scilicet præsentia ac nouis-

Iudicium discretiuum, & diffinitiuum.

Prudétia omnes gerit virtutes, & quomodo.

Prudentia triplex.

ſima prouiderent,ſcilicet futura. Secunda eſt oris,& eſt hæc in moderatione ſermonum. Prouerb. 10. Qui moderatur labia ſua,prudentiſsimus eſt. Pſal. 140. Pone domine cuſtodiam ori meo. Tertia eſt operis & hoc conſiſtit (vt ait Tullius) in fuga mali,& electione boni. Pſalm. 33. Declina à malo, & fac bonum. Nota quòd alia eſt prudentia mundana,alia humana,alia diuina. Prima eſt in temporalibus acquirendis: ſecunda in commodo carnis: tertia in obſequiis diuinis. Officium prudentiæ eſt actus aliarum virtutum dirigere, ſicut ſupra dictum eſt. Bernardus, Diſcretio non tam virtus eſt, quàm auriga virtutum. Nolle enim fallere nec falli, vt dicit Seneca, eſt res ſecundum veritatem æſtimare. Idem. Tunc per rationem rectè viues, ſi diuina prius æſtimes, ſi dignitatem rerum non ex opinione multorum, ſed ex earum natura conſtituas. Nobis commiſſa ad Dei gloriam,& proximi ædificationem diſpenſare. Luc. 12. Quis putas eſt fidelis ſeruus, & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam &c. Mutabilitatem fugere. Seneca, Scito te in quibuſdam perſeuerare debere, quia cœpiſti, quædam nec incipere.

Prudentia mūdana, diuina, & humana.

Officium prudentiæ quod.

De

De temperantia.

CAPVT XXXV.

TEmperantia ſecũdum Macrobium, prout eſt virtus politica, eſt nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub iugo rationis cupiditatem domare. Temperãtia prout eſt virtus purgatoria, eſt omnia relinquere inquantum natura patitur, quæ corporis vſus requirit. Temperãtia verò prout eſt virtus purgati animi, eſt terrenas cupiditates non ſolùm reprimere, ſed penitus obliuiſci. Temperantia prout eſt virtus exemplaris, eſt quædam in ſe perpetua intentione conuerſio. Partes temperantiæ ſecundum Tullium ſunt tres continentia, clementia, abſtinentia & modeſtia. Continentia ſecundum eundem Tullium, eſt virtus per quam cupiditas conſilij gubernatione regitur. Clementia eſt per quam motus animi in odium alicuius temeritate concitati, comitate vel hilaritate retinentur. Modeſtia eſt virtus per quam pudor honeſtus charam & ſtabilem authoritatem comparat. Species temperantiæ ſunt tres, ſobrietas, cõtinentia, & modeſtia. Prima conſiſtit circa guſtũ, in quo ponit modũ ſobrietas. Secun-

Temperantia quid ſecundũ plura.

Temperantiæ partes.

Continentia quid.

Clementia quid.

Modeſtia quid.

Temperantiæ ſpecies quot.

da est circa tactum, quantum ad vim generatiuam: cui imponit modum castitas. Habet enim homo vehementem appetitum conseruandi se in esse indiuidui per nutrimentum, & conseruandi se in esse speciei per generationem. Isti autem appetitus restringuntur per sobrietatem & continentiam. Tertia cõsistit in dictis & factis. Factum autẽ prout hic accipitur, pertinet ad tres sensus circa proprias eorum materias, scilicet visum, auditum, olfactum. Pertinet etiam hoc factum ad tactum. non quidẽ qui est in generatiua, sed ad alios quorũ organa sunt manus ad percutiendũ, vel capiendum: & pedes ad ambulandũ. In omnibus istis modum ponit modestia. Dignitas tẽperãtiæ in hoc est, quod animam decorat: quia sicut in naturis forma est decentior materia, sic & in moribus plus cõmendatur modus, quàm ipsa actio. Propter hoc temperantia comparatur Soli, qui medius planetarum est, & decentior inter omnes. Meritum cumulat, quia medium tenuere beati. Vnde dicitur quòd verbis nõ meremur, sed aduerbiis: id est, non eo quòd aliquid facimus, sed in eo quòd bene facimus. Istud patet in illa vidua, quæ obtulit duo minuta, & magis commendata est, quàm qui magna

Temperantiæ dignitas in quo, & cui assimilatur.

Nõ verbis sed aduerbiis meremur & quomodo.

Luc. 21.

magna dona miſerunt in Gazophylacium. Vitioſos appetitus refrenat, ſicut ſupra dictum eſt: vnde comparatur freno & remo, & limæ, quæ ſuperfluum rubiginis tollit de ferro. Actiones informat, ſecundum quod Apoſtolus inſtruit, dicens ad Romanos 12. Rationabile obſequiũ veſtrum. Medium ſeruat. Bernardus, Tene medium, ſi non vis perdere modum. De hoc medio dicitur, Medio tutiſsimus ibis. Iſtud medium voluit Dominus nos Gen.2. tenere, quando fecit Euam non de capite, vel de pede, ſed de coſta: & quando Gen.1.2. fecit hominem partim corporalem, & partim ſpiritualem: vt dignitate naturæ Luc.24. ſub natura eſſet angelica, & ſuper corpo Luc.2.& 23. ream creaturam. Chriſto aſsimilat, qui Iſa.1. ſtetit in medio diſcipulorum, ſedit in me Apoc.1. dio doctorum, ſuſpenſus eſt in medio latronum, locatus eſt in medio duorum animalium, viſus eſt à Ioanne in Apocalypſi in medio candelabrorum aureorũ. Naturam conſeruat, quia natura in mediis delectatur, & per extrema corrumpitur. Vnde Philoſophus. Excellentia ſenſatorum corrumpitur ſenſus. Ferculis æternis cibat. Vnde temperantia compa- Gen.2. paratur ligno vitæ, quod erat in medio paradiſi.

De

De fortitudine.

CAPVT XXXVI.

Fortitudo quid secundũ plura.

FOrtitudo secũdum Macrobium prout est virtus politica, est animum supra periculi metum agere, nihílque nisi turpia timere, tolerare fortiter aduersa vel prospera. Fortitudinis purgatoriæ est animo non terreri à corpore recedente, nec altitudinem abhorrere. Fortitudinis purgati animi est passiones ignorare, nõ metuere, vt nesciat irasci, & nihil cupiat inhonestum. Fortitudinis exemplaris est esse immutabilem, quia semper idem est, nec aliquando mutatur. Partes fortitudinis secundum Tull. sunt quatuor: Magnificentia, fiducia, patientia, & perseuerantia. Magnificentia secũdum eundem est magnarum & excelsarum rerũ cum ampla quadam animi propositione cogitatio atque administratio. Fiducia est virtus per quam in magnis & honestis rebus multum ipse animus cum certa spe fiduciæ in se collocauit. Patientia est honestatis & vtilitatis causa rerũ arduarum, atque difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Perseuerantia est virtus in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio. Multi sunt effectus fortitudi

Fortitudinis partes quæ.

Magnificẽtia quid.

Fiducia quid.

Patiẽtia quid.

Perseuerãtia.

Fortitudinis effectus qui.

tudinis: Primus est, quia de hostibus triũphat. Iudas Machabęus 5. Mach. 2. & idem vir fortissimus. Secundus, quia homini sua bona conseruat. Luc. 11. Cũ fortis armatus, &c. Tertius, quia ditat. Pro. 10. Manus fortis diuitias parat. Quartus quia regnũ cælorum expugnat. Matt. 11. Regnum cælorũ vim patitur, &c. Quintus, quia ornat. Prou. 31. Fortitudo & decor, indumentum eius. Sextus, quia in extremis assecurat. Pro. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum. Septimus, quia remunerationem expectat. Prou. 31. Mulierem fortem quis inueniet, &c. Fortitudo consistit in quinq;, scilicet in agressione arduorum. Psal. 30. Viriliter agite, & cõfortetur cor vestrũ. In contemptu terrenorum. Hebræor. 11. Moyses negauit se esse filium Pharaonis, &c. In sustinentia tribulationum. Cantic. 8. Fortis est vt mors dilectio. In resistentia tentationum. Apostol. 2. Timoth. 2. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. In impugnatione vitiorum. Iob 7. Militia est vita hominis super terram. Multa iuuant fortitudinem: Primum est exhortatio prudentium. Vnde legitur de Iuda Machabæo. 2. Machabæorum 5. quòd armauit socios non clypei

Fortitudo in quibus consistit.

Fortitudinem iuuant, & quę.

clypei vel hastæ munitione, sed sermonibus optimis. Secundum exempla ro-
2.Mac.6. bustorum, vt legitur de Eleazaro, quòd elegit fortiter mori pro paternis legibus, exemplum virtutis & fortitudinis posteris relinquens. Tertium est exercita
Iof.20. tio in pugnis. Vnde legitur in Iosue, quòd Dominus non deleuit statim omnes hostes filiorum Israël sed reliquit aliquos, vt per eos haberent cõsuetudinem præliandi. Quartum est spes remunerationis. 2. Paral. 15. Confortentur manus vestræ, & non dissoluãtur: erit enim merces operi vestro. Quintum hostium debilitas. Gregorius. Debilis est hostis, qui non potest vincere nisi volentem. Sextũ orationis adiutorium. Exod. 17. Cùm eleuaret manus Moyses, vincebant filij Israël, &c. Septimum, armorum spiritua
Iudic.15. lium apparatus. Vnde Samson vicit Philistæos in mandibula asini, id est, temperantia & simplicitate. Octauum, memoria dominicæ passionis: quod significatum est in Dauid. 1. Regum 17. qui contra Goliam venit in baculo & funda. Nonum, cibus spiritualis. Psalm. 103. Panis cor hominis confirmet. 3. Regum 19. Ambulauit Helias in fortitudine cibi illius, & cætera. Vnde & Petrus portatus spiri

ſpiritus ſancti gratia confortatus eſt dicens. Actuum.5. Oportet Deo obedire magis, quàm hominibus. Idem verò Apoſtolus ante talem confortationem dicit. Mar.14. Neſcio hominem hunc.

De iuſtitia politica.

CAPVT XXXVII.

IVſtitiæ politicæ ſecundum Macrobium, eſt ſeruare vnicuiq; quod ſuum eſt. Iuſtitiæ purgatoriæ ſecundum eundem, eſt ad vnam cuiuſq; propoſiti viam vniuſcuiuſque virtutis officium conſeruare. Iuſtitiæ autem purgati animi eſt, ita cum ſuperna mente ſociari, vt ſeruet cum ea fœdus perpetuum imitando. Iuſtitiæ exemplaris eſt, quòd perenni lege ſempiterna operis ſui continuatione nõ flectitur. Partes iuſtitiæ ſecundum Tullium ſunt ſex, ſcilicet religio, pietas, gratia, vindicatio, obſeruantia, veritas. Religio ſecundum eundem Tullium, eſt virtus, quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ, quam diuinam vocant, curam, ceremoniámq; affert. Pietas eſt per quam cõiunctis ſanguine & beneuolentiæ officium, & diligens tribuitur cultus. Gratia eſt, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, & remunerandi voluntas

conti

Iuſtitia quid.

Partes iuſtitię quot & quæ.

Religio quid.

Deut.6.

Mat.4.

Pietas quid.

Gratia quid.

Vindicatio quid.

continetur. Vindicatio est virtus per quã vis, & iniuria, & omne quod obscurum est defendendo atque vlciscendo propulsatur. Obseruantia est virtus per quam homines aliqua dignitate antecedentes, cultu quodam, & honore dignantur. Veritas est virtus per quam immutata ea quæ sunt aut fuerunt, aut futura sunt dicuntur. Nota quod iustitia non tam est virtus specialis quàm generalis, vt habes suprà de virtutibus cardinalibus in genere. Iustitia, vt dicitur in libro Sapien. 1. est perpetua, multiplici ratione. Primò, quia perpetuat animam stabiliẽdo eam in debito loco, scilicet sub Deo, & supra corporales creaturas. Secundò, quia manebit in patria secundum essentiam, & vsum. Aliæ autem virtutes cardinales & si maneant in patria secundum essentiam, non tamen secundum omnem vsum. Temperentia enim non refrenabit motus illicitos: prudentia non cauebit ab insidiis: fortitudo nõ aggredietur terribilia. Iustitia peruertitur tripliciter, scilicet amore, personæ, vel pecuniæ. Isa. 5. Væ qui iustificatis impium pro munere. Timore: Mat. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Rancore: Mar. 15. Sciẽs quòd per inuidiam tradidissent eum.

Obseruantia quid.

Veritas quid.

Iustitia perpetua, & quomodo.

Iustitia in patria manet.

Iustitia peruertitur & quomodo.

Multa

Multa mouent ad rectitudinem iustitiæ. Primum est rectitudo humani corporis, quia indecens valde est in recto corpore curuum habere animum. Secundũ est naturalis inclinatio: quia, vt ait Aug. Iustitia est in corde hominis naturaliter. Tertium quia bruta animalia docent multa quæ pertinent ad iustitiam, vt est innocentia, concordia, & huiusmodi. Quartum est scriptura. Eccle. 4. Vsq; ad mortem certa pro iustitia. Effectus iustitiæ est, quòd beatificat. Matt. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. 1. Petr. 3. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Quòd exaltat. Ecclesi. 4. Qui operatur iustitiam, exaltabitur. Appetitum concupiscentiæ refrenat. Isaiæ 11. Erit iustitia cingulum lumborum eius. Locum Deo præparat. Psalm. 88. Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. A morte ęterna liberat. Prouer. 10. Iustitia liberabit à morte. Coronat. 2. ad Timot. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ. Remunerat. Ps. 17. Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam. Iustitia consistit in fide. Apo. Rom. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Item in oratione. Psalm. 33. Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos. In sancta medi

Ad rectitudinem iustitiæ plura mouẽt.

Bruta docent ad iustitiã pertinentia, & quæ.

Effectus iustitiæ qui & quot.

Iustitia consistit, & in quibus.

tatione. Eccle. 14. Beatus vir, qui in sapientiam morabitur, & in iustitia meditabitur, In humiliatione: Matt. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Glo. Perfecta iustitia est subdere se minori. In eruditione. Prouerb. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis.

De donis in communi.

CAPVT XXXVIII.

Spiritus sancti dona quot.

LIcet omnes habitus dati diuinitus possint dici generaliter dona Dei: specialiter tamen & appropriete septem sunt dona spiritus sancti, quę per ordinē Isa. 11. enumerat, à summo incipiens vsq; ad vltimū descendēdo. Septē igitur sunt dona multiplici ratione. Primò scilicet vt per hæc septem expellantur vitia septem, ita scilicet vt timor expellat superbiam: pietas inuidiam: scientia iram, quæ est quasi quædam insania: fortitudo acediam: consilium auaritiam: intellectus gulam, sapientia luxuriā. Secundò dicuntur esse septem dona propter expediendas vires naturales. Nam irascibilis indiget expediri tam in prosperis, quàm in aduersis: in prosperis quidem per timorem: in aduersis autem per fortitudinem. Concupiscibilis indiget expediri quantum

Quare septem dona.

Septem vires per septem dona expediri & quomodo.

m ad effectum respectu proximi, quod per pietatem: & quantum ad effectum spectu Dei, quod fit per gustum sapien e. Rationalis quoq; indiget expediri veritatis speculatione, quod fit per do ĩ intellectus: & in veri electione, quod t per consilium: atque in electi execu one, quod fit per donum scientiæ. per oc enim donum rectè conuersamur in ıedio nationis prauæ, & peruersæ. Ter ıò dicuntur esse septem dona, propter egimen actiuæ & contemplatiuæ vitæ. Contemplatiua siquidem tria dona de- ɔet habere, scilicet timorem ad reueren- tiam maiestatis, intellectum ad intelli- gentiam veritatis, sapientiam ad gu- stum bonitatis. Actiua verò vita debet habere pietatem ad agendum, fortitudi- nem ad sustinendum scientiam ad discre tionem pietatis, consilium ad directio- nem fortitudinis. Plurima ergo dona sunt ad intellectum spectantia: quia lux cognitionis multum valet ad rectè viuẽ- dum. Propter eandem causam fit donorũ obuiatio: vbi quasi semper adiungitur vnum directiuum cum alio, quod spe- ctat ad actionem vel passionem: vnde Gregorius super Ezech. dicit, quòd su- mus per sapientiam maturi, per intelle-

Septem dona regunt actiuã & multiplicatiuam & quomodo.

Per septem dona quid efficiamus.

ctum prouidi, per consilium cauti, per fortitudinem animosi, per scientiam discreti, per pietatem misericordes, per timorem humiles.

De timore in communi.

CAPVT XXXIX.

Timor quid. Timoris species quot, & quæ.

TImor est, vt ait August. fuga mali. Species timoris sunt sex: primus est naturalis, quo quilibet naturaliter timet nocumentum naturæ. Iste non est meritorius, neq; demeritorius: quia non subiacet libero arbitrio, & dicitur naturalis non à natura instituta, sed destituta: quia iste timor est pro peccato primorum parentum inflictus. hoc timore Christus natuliter mori timuit. Secundus est timor humanus, quo quis nimis timet pelli suæ. Iste timor nascitur ex nimio amore præsentis vitæ: & est quandoq; mortalis actus eius, cùm potius quis peccaret mortaliter, quàm amitteret vitam suam. quãdoq; est venialis, vt cùm quis faceret potius peccatũ veniale, quàm permitteret se occidi. Tertius est timor mũdanus, quo quis nimis timet suis rebus spoliari. Hic nascitur ex nimio amore rerũ temporalium, & est quandoque mortalis, quandoq; venialis, penitus eodem modo, quo

Timor naturalis.

Matth. 26.

Timor humanus quis.

Timor mundanus.

do, quo

,quo dictum est de humano. Quartus
t timor seruilis,quo quis timet peccare
rincipaliter propter pœnam. Quintus
t timor initialis,quo scilicet timet quis
œnam, & Dei offensam. Vnde quasi
uos habet oculos:vnum ad gehennam,
liũ ad Deum:& hic est principalior. Sex
us est timor filialis quo scilicet quis ti-
met offensam dei,vel separationẽ à deo.
Numerus prædictorũ timorũ sic accipi
tur. Aliquis timor est à spiritu sancto, &
cum spiritu sancto, sicut timor initialis
& filialis. Aliquis à spiritu sancto est, &
non cum spiritu sancto sicut timor serui
lis. Aliquis est cum spiritu sancto,& nõ à
spiritu sancto,sicut timor naturalis. Ali-
quis nec à spiritu sancto,nec cum spiritu
sancto, sicut timor humanus & munda-
nus,quos nec spiritus sancti gratia secũ
compatitur,nec per spiritum sanctũ dã-
tur. Est adhuc alius timor reuerẽtiæ, qui
solus inter omnes timores erit in patria:
sicut dicit Psalm.18. Timor Domini san-
ctus permanet in seculũ seculi. Reueren-
tia verò est resilitio à cõsiderata magni-
tudine Dei in propriam paruitatem. Ti-
mor Domini multa bona facit: Primò,
quia expellit peccatũ. Eccl.1. Timor Do
mini expellit peccatum. Sapiẽtiã gignit.

Timor seruilis.

Timor initialis.

Timor filialis.

Timor à Spir. sancto & non cum spiritu sancto.

Cum Spiritu sanc. & non à Spiritusanct. & quomodo.

1.Ioan.4.

Timor reuerentiæ.

Reuerentia quid sit.

Effectus timoris Domini qui,& quot.

Eccl.1. Qui timet, nihil negligit. Mentem stabilit. Eccl.27. Nisi in timore domini tenueris te instanter, citò subuertetur domus tua. Spiritualiter ditat. Psa.33. Non est inopia timentibus eum. *Bona* opera cumulat. Eccl.15. Qui timet Deũ, faciet bona. Cor delectat. Eccl.1. Timor domini delectat cor. Vitam prolongat. Prouerb.19. Timor domini apponit vitam. Deuotionem irrigat. Prouerb.15. Timor domini fons vitæ. Aeternaliter remunerat. Ecclesiast. primo. Timenti Deum bene erit in extremis.

De timore seruili.

CAPVT XL.

Timor seruilis donum dei & quomodo.

TImor seruilis donum spiritus sancti est, nec tamen est cũ spiritu sancto, sicut aurora est à Sole nec tamẽ cum Sole est. Timor seruilis spiritui sancto locum præparat, vt eum sicut seta filum introducat. Seta nãq; filum introducendo ipsum præcedit, non tamen cum ipso permanet, sicut ait Aug. Timor seruilis est bonum, quo nemo bene vtitur, quia licet habitus timoris seruilis bonus sit in se, secũdum etiam quòd donum spiritus sancti est, tamen eius actus quandoque peccatum est. Timor seruilis duo facit.

Timor seruilis quid.

Effectus timoris seruilis.

Primum

Primum est quòd præparat viam charitati. Secundum est, quòd retrahit à peccato metu pœnæ tantùm. Ratione primi bonus est, sed ratione secundi distinguitur. Vnde notandum est, quòd vsus timoris seruilis duplex est, scilicet cùm quis vtitur essentia habitus tantùm, vel cùm vtitur seruilitate. Primo modo vsus eius bonus est. Nam ille est abhorrere pœnas æternas, quod bonum est cum timore initiali. Secundo modo vsus eius malus est, quia vsus eius est vitare malum ex coactione per pœnam, cuius tamen affectus habetur in voluntate, & sequeretur effectus si speraretur impunitas, vt ait Augu. Et sic intelligitur dictum eius, qui ait quòd timor seruilis bonus est, nõ tamẽ qui timet seruiliter, bene agit: quia agere bonum est ex voluntate facti: sed agere bene, id est meritoriè, est ex voluntate agentis, qui agit ex virtute charitatis & gratiæ.

Vsus timoris seruilis bonus & malus & quomodo.

De timore initiali.

CAPVT XLI.

Timor initialis ideo sic dictus est, quia est incipientium primò pœni-

Timor initialis dicitur, & quare.

tere. Vnde Isa. 26. Domine à timore tuo concepimus & peperimus spiritũ salutis. Qui adhuc sunt in angustia pro peccato, quod commiserunt, sed hæc angustia foras mittitur, quando conscientia serenatur ad plenum: quia perfecta charitas foras mittit timorem initialem, inquantum habet naturam timoris seruilis: secundùm hoc, scilicet, quòd habet oculum ad pœnam. Timor enim initialis habet duos oculos: vnum ad gloriam, qui est ei essentialis: alterum ad pœnam, qui est ei accidentalis, sed timori seruili est essentialis. Præterea timor initialis abstinet à peccato veniali retrahenti à gloria propter pœnam purgatorij: in quo potest conuenire cum perfecto, qui etiam timet pœnam purgatorij, inquantum est dilatiua gloriæ, siue separatiua ad tempus. Duplex est amor, scilicet filialis, quo Deum diligimus propter se tantùm: & mercenarius, quo non diligimus principaliter, sed secundario, habito respectu ad mercedem. Huic duplici amori respondet duplex timor, scilicet initialis, & filialis. Nam filialis timor respondet amori filiali, initialis verò respondet amori mercenario.

1. Ioan. 4.

Timor initialis habet oculos, & ad quid.

Amor duplex.

De timore filiali.

CAPVT XLII.

TImor filialis propriè timet offendere Deum, qui etiamsi propter peccatum non separetur à Deo, tamen à peccato abstineret, ne Deum offenderet, & in hoc timor separationis filialis differt ab initiali, quia initialis propriè est timor separationis, quia propter conscientiã peccati timet à Deo separari. Timor autem filialis tantùm timet offendere Deum. Alia est differentia, quia timor initialis est imperfectorum, sed filialis perfectorum. Tertia est differẽtia, quia cum in timore pœnæ sint duo, scilicet punctio, & cautela: ipsa punctio pertinet ad timorem initialem (talis enim punctio est ex conscientia peccati, de quo nescit an sit dimissum) cautela verò pertinet ad timorem filialem, sicut enim perfectus cauet peccatum, quod Deum offendit, ita per consequens cauet pœnam, sed tamen per accidens. Timor etiam filialis dicitur sanctus & castus.

Timor filialis ad quid.

Timoris differentia.

In timore pœnæ duo & quæ.

Eccl. 9.

Psal. 18.

De dono pietatis.

CAPVT XLIII.

DOnum pietatis in tribus consistit, scilicet in cultu Dei, in veneratio-

Donum pietatis in quibus consistit.

Rom.10. ne sacræ scripturæ, & in honore proxi-
Ioan.5. mi. Cultus Dei consistit in professione diuinæ maiestatis, & hoc est theosebia. Veneratio sacræ scripturæ consistit in hoc, vt ei firmiter credatur, solicitè custo-
Matt.23. diatur, & fideliter dispensetur. Honor
Eph.4. proximi consistit in reuerentia superio-
Rom.12. rum, in conformitate æqualium, & in subuentione inferiorum.

De dono scientiæ.

CAPVT XLIIII.

Similitudo. SCientiæ donum, quod idem est in essentia prudentia, quæ est virtus politica, sed differt in ratione agendi. Prudentia enim procedit ex principiis iuris naturalis, scientiæ verò donum ex princi-
Sciētiæ actus. piis fidei. Proprius actus scientiæ doni est docere rectè conuersari in medio nationis prauæ & peruersæ. Ad quod requiruntur tria: primum est, quòd habeat rationes, quibus se defendat ab impugnanti-
Heb.11. bus fidem suam. Secundum est quòd à
Isa.1. malo abstineat. Tertium, quòd bene &
Psal.33. & prudenter tēporalia administret. Præ-
1. Timot.3. terea scientiæ doni est dirigere opera ad
Scientiæ actus alius. normam rationis, & ad conformitatem Dei. Item per scientiæ donum scitur ne sub specie boni malum lateat. Item donum

um ſcientiæ regit pietatem, propter quod etiam hæc duo combinantur. Item per donum ſcientiæ, ſcit homo quid ſit, & à quo ſit, & ad quid ſit. Sciẽtiæ donum eſt ſcientia faciendorum: & ideo ratione ſcientiæ conſiſtit in cognitione, ſecundùm quam non eſt virtus, ſed ratione faciendorum conſiſtit in operatione, ſecundùm quam eſt virtus.

De dono conſilij.

CAPVT XLV.

COnſiliũ ſumitur tribus modis, quandoque enim dicitur conſilium deliberatio de rebus valentibus ad finem, ad quem tendimus: & tale conſilium pertinet ad prudẽtiam, vel idem eſt, quod prudentia. Quandoq; dicitur conſilium perſuaſio rerum excellentium, ad quas non tenemur, ſecũdùm quod dicitur hoc eſſe conſilium. Si vis perfectus eſſe, vade & vende, & cæ. Quandoque dicitur conſilium prudentia valde exercitata in medio cõtemplatiuorum & actiuorum donorum, & deliberatio de quibuſdã operibus arduis, ſiue teneamur ad ea, ſiue non: & ſecundùm hoc ſumitur conſilium donum, & ita conſilium & prudentia ſunt idem in eſſentia: tamen conſilium abund

Conſiliũ accipitur multipliciter.

Mat. 19.

abundat supra prudentiam in vno accidente, secundùm quòd eius est imperare. Nota quòd sicut ad scientiæ donum pertinet reprobare malum & eligere bonũ, ita pertinet ad consilium cauere pericula, quę sunt in hoc exilio. Item sicut scientiæ donum habet regere pietatem, ita donum consilij habet regere fortitudinem. In hoc autem differunt consilium & scientia, quia scientia est circa bonum & malum, sed consilium est circa difficile & arduum.

Isa.7.

Scientię donũ habet regere pietatem.

De dono sapientiæ & intellectus.

CAPVT XLVI.

Sapientia & intellectus differũt, & quomodo.

SApientia & intellectus differunt: quia sapientia est cognitio Dei absolutè. intellectus verò collatiuè, scilicet in comparatione ad creaturas. Item alia differentia: quia intellectu cognoscitur Deus per illuminationem de auditis in scriptura, sapientia autem cognoscitur experimento. Item per intellectum Deum cognoscimus, per sapientiam dulcedinem eius gustamus. Vnde sapientia dicitur quasi sapore virtutum condita scientia. Item sicut dicit Greg. per intellectum sumus prouidi, per sapientiam maturi.

Rom.1.

De

De beatitudinibus in genere.

CAPVT XLVII.

Beatitudines sunt septē secūdùm distinctionem graduum, quanuis sint octo secundùm essentiam, quas saluator enumerat in sermone de mōte, s. paupertas spiritus, mititas, luct⁹, esuries iustitię, misericordia, mūditia cordis, pax. quarum beatitudinū numerus accipitur secundùm integritatem perfectionis. Requiruntur ad integritatem perfectionis tria, scilicet, recessus à malo, processus in bono, & perfectus status in optimo. Sanè malum omne procedit ex tumore superbiæ, aut ex rancore malitiæ, aut ex languore concupiscentiæ. Contra hæc tria sunt tres beatitudines, scilicet paupertas spiritus contra malum superbiæ, mititas contra malum rancoris, luctus contra malum libidinis. Item processus in bono attenditur secundùm diuinam mutationem, quæ est secundùm duas vias Domini, scilicet misericordiam, & veritatem, de quibus in Psal. 24. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Item secundùm has duas vias sumuntur duæ beatitudines, scilicet esuries iustitiæ, & affectus misericordiæ. Præterea status in optimo

Beatitudines quot.

Matt. 5.

Ad integritatem perfectionis requisita.

Isa. 1.

Eccl. 10.

timo attēditur in duobus, ſcilicet in lympida cognitione, & tranquilla affectione:& ſecundùm hoc ſumuntur duæ vltimæ beatitudines,ſcilicet mūditia cordis ad Deum videndū,& pax mentis ad perfectè fruendum. Per has ſeptem beatitudines excludūtur ſeptem vitia capitalia: Paupertas ſpiritus excludit ſuperbiam, mititas iram,luctus inuidiam (quoniam qui luget pro peccatis aliorum,non inuídet illis)eſuries iuſtitiæ acediam, miſericordia auaritiam,munditia cordis gulā: quia cordis munditia non ſeruit ventri ad modum bruti animalis. Pax excludit luxuriam:quia guſtato ſpiritu deſipit omnis caro. Et ſicut in enumeratione donorum eſt ordo artificialis , quo primò ponuntur digniora : ita in beatitudinibus eſt ordo naturalis , quia digniores ponuntur vltimò.

Excluduntur peccata per beatitudines, & quomodo.

Similitudo.

De prima beatitudine.

CAPVT XLVIII.

Paupertas ſpiritus quid.

PAupertas ſpiritus ponitur hìc pro abſtinentia ab amore mundi, id eſt, ab amore carnalium voluptatum,& delitiarum,ac propriæ excellentiæ.Hæc tria complectitur amor mundi. Vnde dicitur ſuper Lucam, Pauperes ſunt qui non

quær

quærunt illecebrosa. Super Matth. Greg. Pauperes ſpiritu ſunt humiles & Deum timentes. Alia gloſſa dicit quòd pauperes ſunt, qui nihil habent, & omnia poſsidẽt. 2. Cor. 6.

De ſecunda beatitudine.

CAPVT XLIX.

Mitis & mititas quid.

MItis eſt (ſicut dicit Ariſt.) qui nec patitur, nec educitur. Eſt autem mititas eadem cum manſuetudine, habetur enim in glo. ſuper Matth. quòd manſuetus eſt, qui nullam amaritudinem animi ſentit. Ex quo patet quòd manſuetudo eſt purgati animi, & poteſt dici quòd manſuetudo eſt ſpecies fortitudinis mediante patientia, differunt tamen manſuetudo & patientia: quoniam patientia eſt in ſuſtinentia moleſtiarum corporalium, manſuetudo verò in ſuſtinentia contumeliarum.

Maſuetudinis & patientiæ differentia.

De tertia beatitudine.

CAPVT L.

Luctus quid.

LVctus eſt lugere pro peccato, & ipſum odire, ita quòd inſurgamus ad deſtructionem ipſius. Lugere autem de malo, vt fugiamus ipſum, inquantum auertit ab amico, ſic lugere eſt ſolius charitatis. Lugere verò de quolibet malo ſpeciali, eſt cuiuſlibet virtutis. Quælibet

enim

enim virtus luget de ſuo contrario.

De quarta beatitudine.

CAPVT LI.

Eſuries iuſtitiæ quid.

ESuries iuſtitiæ, eſt vehemens deſiderium iuſtitiæ, ſiue ſummi boni. Eſuries autem iuſtitiæ potius eſt beatitudo, quàm eſuries aliarum virtutum cardinalium: quia per iuſtitiam immediatè coniungimur Deo: quod non fit per alias virtutes cardinales. Iuſtitia verò prout hic ſumitur, comprehendit fidem, ſpem, charitatem: quæ immediatè coniungunt nos Deo.

Eſur. quid cōprehendat.

1. Cor. 13.

De quinta beatitudine.

CAPVT LII.

Miſericordia quid.

Miſericordiæ opera quot.

MIſericordia eſt per quam pro terrenis cęleſtia meremur. Opera miſericordiæ ſunt quatuordecim, ſeptem, ſcilicet corporalia, & ſeptem ſpiritualia. Corporalia ſunt hæc. Viſitatio infirmorum, potatio ſitientium, cibatio eſurientium, redemptio captiuorum, veſtitio nudorum, collectio peregrinorū, ſepultura mortuorum. Prima ſex de iſtis habemus in euangelio, ſeptimum in Tobia. Opera miſericordiæ ſpiritualia ſunt hæc, Delinquenti ignoſcere, peccatum corripere. ignoran

Matt. 25.

Tob. 2. & 12.

Luc. 17.

ignorantem docere, titubanti consulere, moestum consolari, pro salute proximi exorare, iniurias sustinere. Et hoc vltimum propterea dicitur opus misericordiæ, quia respōsio mollis & humilis frangit iram: & hoc piū est, scilicet furorem irati mitigare.

Mat. 5.

Prouerb. 15.

De sexta beatitudine.

CAPVT LIII.

MVnditia cordis est, qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissimè diligendum. Accipitur autem hîc munditia cordis non pro virtute, sed pro statu quodam, qui est purgati animi.

Munditia cordis quid & quomodo accipitur.

De septima beatitudine.

CAPVT LIIII.

PAx est status virtutum, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis mundi, & diaboli: vel si est alia, efficax est. Vnde patet quod pax est status animi purgatissimi. Pacificis enim magis attribuitur esse filios dei, quàm aliis: quia licet misericordia maximè assimilet hominem deo, quantum ad opera exteriora, tamen quantū ad interiora magis assimilat pax.

Pax quid.

Pacificis attributio.

De octaua beatitudine.

CAPVT LV.

Patientiæ annexio.

OCtaua beatitudo eſt, de qua dicitur, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quia ipſorum eſt regnũ cælorum. Hæc virtus, ſ. ſuſtinentia perſecutionis propter iuſtitiam, annexa eſt paci. Cum enim pacificus ſit abſque cõtradictione carnis, mundi, & diaboli: patet quòd idem paratus eſt ſuperare mortem, & tentationem mortis. Vnde ſuſtinentia mortis pro Chriſto, in eodem gradu eſt cũ pace: propter hoc diximus quòd octo ſunt beatitudines quantum ad eſſentiã, ſed tantùm ſeptem quantum ad diſtinctionem graduum. Et ſciendum quòd ſupra pacem non eſt virtus alia. Dicit enim Aug. Pax eſt finis & cõſummatio omniũ virtutũ. Octaua beatitudo dicitur redire ad caput duobus modis. Primò, quia idẽ præmium ſibi promittitur, quod primæ beatitudini. ſ. regnum cælorum. Secũdo, quia omnes probat à prima vſque ad vltimam vtrũ verę ſint, ſicut ait Aug. Qualis vnuſquiſq; apud ſe lateat, illata contumelia probat. Ex prædictis colligitur quòd habitus virtutũ cardinaliũ principaliter diſponunt ad exercitiũ actiuę, habitus verò do

Grego.

Habituum diſpoſitio.

rò donorum disponunt ad actus contemplatiuæ, habitus autem beatitudinum disponunt ad perfectionem vtriusque.

De sensibus spiritualibus.

CAPVT LVI.

PEr sensus spirituales percipit anima spiritualia, quæ in sponsi sui pulchritudine percipere fas est. Sub ratione splẽdoris audit amœnissimam harmoniam, sub ratione verbi incarnati gustat summam dulcedinem, sub ratione sapientiæ comprehendentis vtrunq;, scilicet verbũ, & splẽdorem, odorat summã fragrantiã, sub ratione verbi inspirati in corde tãgit summam suauitatem, sub ratione verbi incarnati, & inter nos corporaliter habitantis, reddentis se nobis palpabilem & osculabilem percipit ardentissimam charitatem. Ex prædictis patet quòd sensus spirituales dicuntur conceptiones mentales circa veritatem contemplandam, quæ quidem contemplatio incipit à sensu, & peruenit ad imaginationem, & de imaginatione ad rationem, & de ratione ad intellectum, & de intellectu ad intelligentiam, & de intelligentia ad sapientiam, siue notitiam excessiuam, quæ incipit hîc in via, & consumatur in gloria.

Anima percipit spiritualia & quomodo. I.Cor.13. Sap.13. Rom.10. 1.Pet.2. Cant.1. Ioan.20. Luc.24. Conceptiones mentales. 1.Cor.13.

De fructibus spiritualibus.

CAPVT LVII.

FRuctus duodecim spirituales non dicuntur noui habitus, sed status consolationum, quibus cōsolatur spiritus iustorum: & istæ consolationes consequentur opera perfecta. Sunt autem isti fructus, charitas, gaudium, pax, patiētia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

Gal. 5.

De dulia, & latria.

CAPVT LVIII.

Latria quid.

Idolatria, latria quid comprehendant.

LAtria est seruitus, & reuerentia deo exhibita: vnde si creaturæ exhibetur honor deo debitus, est idolatria. Latria autē cōprehendit quinque, scilicet fidem, sapientiam, reuerentiam, sacrificium, & orationem. prima duo sunt cordis, alia duo sunt operis, vltimum est oris. Dulia debetur creaturæ inquantum est imago dei. Vnde dulia est honor, qui debetur sanctis. Vnde de Beata Virgine sciendum est quòd inquantum est persona sancta, debetur ei dulia: sed inquantum mater dei, debetur ei hyperdulia, id est superior dulia. Sanè si persona, cui debetur dulia, est in prælatione constituta, debetur ei reuerentia, quæ consistit in obedientia mandato

Dulia cui debetur & quid sit.

Hyperdulia cui debetur.

dato

datorum, & in exhibitione honorum. Si autem est persona simplex, debetur reuerentia tantùm, quæ consistit in exhibitione bonorum. Hyperdulia autē debetur creaturę excellenti, sicut est caro Christi, beata virgo, crux Christi. Vnde sciēdum est quòd verę ligno crucis Christi, in quo pependit si non figurata signo crucifixi, debetur hyperdulia, quia fuit instrumentum nostræ redemptionis. Crucibus autem factis, inquantum sunt ligna, siue res tales, nihil debetur: sed crucibus factis in signū Christi crucifixi, debetur latria. Imaginibus enim eadem debetur adoratio, quæ debetur & illis, quorū sunt imagines, non inquantum res factæ adorantur, sed quòd illa quorū sunt imagines, adoramus.

Adoratur aliquid dupliciter, vel ratione imaginis, vel ratiōe imaginati.

De præceptis in genere.

CAPVT LIX.

PRæceptum est imperium faciendi aliquid, vel non faciendi. Præceptorum alia sunt affirmatiua, vt, Honora patrē. alia negatiua, vt, Non occides. Præcepta affirmatiua strictè sumēdo dicuntur præcepta: sed negatiua dicuntur prohibitiones. Præcepta affirmatiua obligant semper, sed nō ad semper: negatiua verò obli

Pręceptū quid sit.

Præceptorum differētia quę.

Præcepta decalogi dicuntur dupliciter & quos obligant.
Exod.20.
Rom.2.
Thob.4.
Luc.6.
Matth.7.
Exod.20.

gant ſemper,& ad ſemper. Præcepta decalogi poſſunt dici data,vel innata. Primo modo tantũ pertinẽt ad populũ Iſraeliticũ: ſecũdo modo omnes oblıgãt : quia quicquid continet decalogus explicitè, hoc continet lex naturæ , quæ ſcripta eſt in corde cuiuſlibet implicitè. Iſtud enim præceptum legis naturæ, Quod tibi non vis fieri,aliis ne feceris,includit hæc præcepta,non occides,non furtum facies , & huiuſmodi,quæ decalogus ponit explicitè.

Tradũtur præcepta,& quomodo.
Gen.8.

Quædam præcepta ponuntur imperatiuè , illa , ſcilicet quæ ſunt affirmatiua: quædam indicatiuè, ſcilicet negatiua : & hoc ideo,quia difficilius eſt facere bonũ, quàm declinare malum. Plures enim in faciendo bonum requiruntur circunſtantiæ.

Actus & affectus prohibẽtur,& quomodo.

In quibuſdam præceptis prohibẽtur actus habitus & affectus : vt patet in his non mœchaberis , non concupiſces vxorem proximi tui,quia appetitus eſt nimis inordinatus ad illa. In quibuſdam ſolummodo prohibentur actus,vt cùm dicitur: Non occides. Hoc dico ſecundum formam tradendi , non ſecundum virtutem intelligendi,quia omnia præcepta negatiua manum , & animum ligant.

Ligamur multipliciter , & quomodo.

Multis modis ligamur : ſcilicet lege naturæ : vt eſt diligere deum ſuper omnia , & nulli facere

facere quod nobis fieri nolumus. Præce- Tob.4.
ptis diuinis, vt ligabatur Adam præceptis Gen.2.
sibi datis, & Iudæi suis. Voto, quia secun- Leuit.18.
dum Augustinum, vouere est voluntatis, Psal.75.
sed reddere est necessitatis. Vnde quibus Num.30.
dam etiam consilia sunt præcepta, sicut Heb.13.
religiosis qui vouerunt talia. Decretis pa Mar.10.
trum, vt est ieiunare aliquas vigilias, & Eccle.5.
huiusmodi. Consuetudine, secundũ quòd Ionæ.2.
in Francia primogenitus succedit in re- 1.Cor.11.
gno. Mandatis prælatorum. Vnde super Matth.23.
cathedram Moysi, &c. Conscientia, quia secundum August. Quicquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.

Numerus præceptorum sumitur sic: quia quædam ordinant nos ad deum, quædam ad proximum: quod deus insinuare voluit quando in duabus tabulis legem dedit. In prima tabula sunt tria præcepta, quæ pertinent ad Deum: quorum primum pertinet ad patrem, quia est de diuina vnitate. Secundum ad Dei filium, quia est de iuramenti veritate. Tertium ad spiritum sanctum, quia est de spirituali vocatione. In secunda tabula sunt septem præcepta ad proximum spectantia: quorum primum est de exhibendis bonis, vt est illud, Honora patrem tuum, &c. Reliqua sex sunt de cauendis malis,

1.Pet.2.

Præcepta ordinant quomodo.

Exod.32.34.

Prima tabula quibus pertinet.

Secunda tabula quibus pertinet.

quæ inferri possunt corde, vel opere, vel ore. Opere lædimus proximum tripliciter, propter quod dantur tria præcepta. Primum est, non occides. Secundum non mœchaberis. Tertium, Non furtum facies. Ore quoque lædimus proximum, & contra hoc est illud, Non dices cõtra proximum tuum falsum testimonium. Corde lædimus proximum dupliciter: quandoque respectu rei irrationabilis, de hoc dicitur: Non concupisces rem proximi tui. Quandoque respectu rei rationalis, & de hoc dicitur: Non concupisces vxorem proximi tui.

Læditur proximus & quomodo.
Exod. 20.

De primo præcepto.

CAPVT LX.

Exod. 20.

PRimum præceptum tres habet clausulas. Prima est. Non habebis deos alienos coram me. Vbi prohibemur adorare creaturas spirituales, scilicet angelos. Secunda est, Non facies tibi sculptile: hoc est imagines fictas, quæ nullius rei naturalis sunt repræsentatiuæ. Tertia est, Neque omnem similitudinem, scilicet imaginem rei naturalis: & sequitur, quæ est in cælo desuper, vt Solis & Lunę: & quæ in terra: deorsum, vt hominis, bouis, & similium. Neque eorum, quæ sunt

Idolatria prohibetur & quomodo.

in

in aquis sub terra, id est, pisciũ. Non adorabis ea, scilicet actu exteriori: neque coles, scilicet affectu interiori. Ex his patet quòd non reprehendũtur Christiani, qui faciunt imagines, non quidem ad adorãdum, sed ad memorandũ. Honor autem, qui exhibetur sanctis, non est latriæ, sed duliæ secundum rationem allegoricam. Prima huius præcepti clausula ostendit Iudæos & Saracenos esse idolatras, qui deos habent alienos. Iudæi quidem Messiam, Saraceni Mahometum, expectant. Contra secũdam clausulam, scilicet, non facies tibi sculptile, faciunt hæretici qui non credunt de deo, nisi quod imaginatione sua & phantasia confingunt. Contra tertiam faciunt mali Christiani, quia superbi colunt similitudinem eorum, quę sunt super terrã, s. honores. nam diligunt super omnia prælaturas. Auari colunt similitudinem eorũ, quæ sunt in terra, scilicet pecuniam, & diuitias. Voluptuosi colunt similitudinem eorum, quæ sunt in aquis, id est, delicias & voluptates.

Ritus imaginum conceditur & quomodo adorandæ imagines.

Qui sint idolatræ.

Hæretici idolatræ.

Mali christiani idolatræ, & quomodo.

Philip. 3.

De secundo præcepto.

CAPVT LXI.

SEcundum est, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Hic probetur iura-

Iuramentum prohibetur & quomodo.

mentum, quod fit sine causa, & periurium. Vterq; enim peccat, scilicet pro nihilo iurans, & assumens & falso iurans nomen Dei in vanum, quia primus sine causa nominat summam veritatem: secū dus autem nominatam contemnit. Tribus modis quis peccat in periurio: vel iurando contra conscientiam, vel iurando illicitum, vel veniendo contra iuramentum. Præterea sciēdum est quòd iuramenta, quę quis ex certa scientia facit, vel sonant in blasphemiā, vt quando quis iurat per corpus Dei, intestina, & similia, vel sonant in irreuerentiam, sicut quando iurat per vulnera Christi, sunt peccata mortalia, etiam si verū est quòd iuratur. Istud præceptum non solum intelligitur secundum prædictā rationem literalem, sed secundum intentionem moralē. Assumitur enim nomen Dei in vanū multipliciter, scilicet, corde, ore, & opere. Corde, sicut mali, qui tantum nomine sine re dicūtur Christiani, qui licet sacramentum receperunt baptismi, tamen rem sacramenti, id est, gratiam non habēt. Ore, scilicet mala iuratione: voti trāsgressione: prædicatione, quæ fit vana intentione: & indeuota oratione: de qua dicitur: Populus hic labiis me honorat, &c. Opere, secundum quòd

In periurio peccatum & quomodo.

Blasphemia.

Assumitur nomen Dei in vanum, & quomodo.

Isa. 29.
Matt. 15. & 23.

quòd hypocritæ nomen dei assumunt in simulatione operis exterioris, non in puritate cordis. Vnde sumunt illud in vanũ, quia receperunt mercedem suam. Matth.6.

De tertio præcepto.

CAPVT LXII.

Tertium est, Memento vt diem sabbati sanctifices, non facies omne opus in eo. In hoc præcepto quoddam est morale, vt vacatio ad Deum, orando, colendo, meditando: quoddam cerimoniale, vt assignatio diei septimæ, quæ figurabat topicè cessationem peccati, allegoricè quietem corporis Christi in sepulchro, anagoricè requiem æternam in cælo. Istud ergo præceptum potest tripliciter accipi. Primo generaliter, vt cessemus à vitiis. Secundo specialiter, vt cessemus ab operibus corporalibus, quæ impediũt vacationem ad deum. Tertio specialissimè, vt est in viris cõtemplatiuis, qui ab omnibus mundanis se separant, vt totaliter deo vacent: Prima vacatio est necessaria, secunda debita, tertia perfecta. Secundum ergo quòd sabbatũ dicitur requies, siue vacatio ad Deum, sic dies Dominica potest dici dies Sabbati, & quælibet dies statuta ad venerationem diuinam, in qui

Sabbati sancti ficatio ad plura.
Exod.20.
Isa.1.
Ioan.19.
Isa.32.
Apoc.14.
Sabbatum tripliciter sumitur, & quomodo.
Cessatio.
Apoc.1.

in quibus cessandum est ab opere seruili, id est à peccato, & ab opere impediente vacationem ad Deum. Opera enim seruilia determinantur ab ecclesia vt opera mechanica, quæ sunt agricultura, mercatum, placita, exercitia.

Opera seruilia quæ.

De quarto præcepto.

CAPVT LXIII.

Exod. 20.

Honorantibus parẽtes fit promissio quæ & quare.

QVartum est. Honora patrem tuũ, & matrẽ tuã. Huic præcepto additur promissio, scilicet. Vt sis longæuus super terram: quia iustum est vt conseruatio vitæ alienæ mereatur conseruationẽ vitæ propriæ. Pater dicitur in hoc mãdato qui est principium per generationẽ quoad esse naturæ, vt pater carnalis: vel qui est principium per ministerium regenerationis quoad esse gratiæ, vt pater spiritualis. Sumitur autem alio modo pater non secundum rationem propriã sed secundũ rationem personæ, qui dicitur pater ætate: vel pro rege, qui dicitur pater defensione. Honor intelligitur hîc dupliciter, scilicet exhibitio corporalis in sustentatione, & spiritualis in reuerentia, & obedientia. Sed obedientia diuersificatur secundum diuersitatem patrum: quia patri spirituali debemus obedire

Pater multiplex.

4. Reg. 5.

Honoris intelligentia.

Quid parentibus debeamus.

dire, in ſpiritualibus verò prælato:ſeculari, ſcilicet regi, in temporalibus reipublicæ:patri verò carnali in diſpoſitione rei familiaris.

Matt.23. Ephes.6. Exod.20.

De quinto præcepto.

CAPVT LXIIII.

QVintum eſt, Non occides. Hic explicitè prohibetur homicidium, ſed implicitè omnis motus iræ cõtra proximum:ſiue ille ſit tantum cordis, vt ira: ſiue oris, vt contumelia: ſiue operis, vt percuſsio citra mortem, vel depilatio. Prohibetur hîc omnis occiſio iniuſta, quæ fit tripliciter. Ex cauſa, vt in illo, qui occiditur ſine culpa. Vel ex ordine, vt cùm ille, qui non eſt miniſter legis, occidit. Vel ex animo, vt quando miniſter legis occidit non amore iuſtitiæ, ſed libidine vindictæ. Diſtinguitur autem homicidij genus dupliciter, ſcilicet verũ, quod dicitur corporale: & interpretatiuum, quod dicitur ſpirituale Homicidium ſpirituale fit duobus modis. Vno modo omittendo, vt cum quis videt alium in extrema neceſsitate, & non ſubuenit ei, interpretatiuè dicitur eum occidiſſe. Alio modo fit committendo: & hoc quandoque corde, ſcilicet odiendo. 1.Ioan.3.

Homicidium prohibetur & quomodo. Matt.5.

Occiſio iniuſta quomodo fit. Exod.20.

Genus homicidij quod.

Homicidium ſpirituale fit quomodo. Luc.16.

Qui

1.Ioan.3. Qui odit fratrem suum, homicida est.
Eccle.10. Quandoq; ore, scilicet, detrahēdo: quia ille cui detrahitur, occiditur in conscientia illius, qui audit detractorem, in qua
Matt.18. prius viuebat per bonam famam: Quandoq; opere, scilicet malo exemplo alicui occasionem ruinæ præstando, & tunc interpretatiuè dicitur illum occidisse.

De sexto præcepto.

CAPVT LXV.

Exod.2. Huius capitis deductio libr. 3. habetur.

SExtum est, non mœchaberis. In hoc præcepto, vt dicit August. prohibetur omnis illicitus cōcubitus, & omnis illegitimus vsus eorum membrorum. De hac materia, quære supra libro tertio *in* capite, de luxuria, & capite sequenti.

De septimo præcepto.

CAPVT LXVI.

Exod.20. SEptimum est, Nō furtum facies. Hic secundum August. prohibetur omnis contrectatio rei alienæ ex cupiditate. Contrectatio rei alienæ potest fieri licitè tribus modis. Primo quando fit non ex cupiditate, sed ex obedientia, sicut fecerunt filij Israël auferendo vasa Aegy-

Contrectatio rei alienæ quo modo fit licitè.

Exod.11. ptiorum. Secundò, quando fit ex cautela, vt si aliquis furetur gladium furiosi, ne sibi

ſibi vel aliis noceat. Tertiò, quando fit ex neceſsitate, vt cùm aliquis ad mortem eſuriens furatur panem, quia in neceſsitate omnia communia ſunt.

De octauo præcepto.

CAPVT LXVII.

OCtauum eſt, Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Hîc prohibetur omne genus mendacij, ſicut dicit Auguſt. quod determinatur per tres differentias. Eſt enim mendaciũ pernicioſum, quod nocet: officioſum, quod prodeſt: iocoſum, quod delectat. Includitur in hoc præcepto taciturnitas veritatis tempore neceſsitatis: tamen cauſa & opportunitas facit ipſam taciturnitatem veritatis eſſe licitam.

Leuit. 19. Mendacium triplex. Matth. 12. Taciturnitas veritatis licita, & quando.

De nono præcepto & decimo.

CAPVT LXVIII.

NOnum & decimum pręceptum eſt, Non cõcupiſces rem proximi tui, nec deſiderabis vxorẽ eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, nec aſinũ, nec omnia, quæ illius ſunt. Duo prohibentur hîc, ſcilicet, cõcupiſcentia carnis in vxore proximi, & concupiſcentia oculorũ in re aliena. Nã ad hæc duo maximè inclinatur natura corrupta. Ad vnũ propter-

Exod. 20. Concupiſcentia duplex. I. Ioan. 2.

conſ

conſeruationem ſui in eſſe indiuidui. Ad alterum propter conſeruationem ſui in eſſe ſpeciei. Hîc non prohibetur appetitus, qui eſt ex corruptione fomitis, vel à delectatione ſenſualitatis, quia impoſsibile eſt quòd illæ concupiſcentiæ non ſint in nobis: ſed prohibetur appetitus, qui eſt ex conſenſu rationis. Quanuis iſtud præceptum ad duo tantũ determinetur, tamẽ prohibetur ibi vniuerſaliter omnis concupiſcentia malæ voluntatis.

Conſenſus & non appetitus prohibetur & quomodo.

De conſiliis in genere.

CAPVT LXIX.

Cõſiliũ quid. Conſilia à pręceptis differũt, & quomodo. Exod. 34. Marc. 10. Matt. 19.

CONſilium prout diuiditur contra præceptum, eſt perſuaſio melioris boni, ad quod non tenemur. Conſilia in multis differunt à præceptis. Primò, quia ad præcepta tenemur, ad conſilia verò non: quia præcepta ſeruare eſt neceſsitatis, conſilia verò voluntatis. Item lex vetus dat præcepta, Euangelium verò ſuperaddit conſilia. Item conſilium pertinet ad perfectos, pręceptum ad perficiendos: ſed permiſsio ad imperfectos, prohibitio ad peruerſos. Item præcepta ſeparant nos ab illicitis, conſilia verò à conceſsis. Item per pręcepta declinamus peccata, ſed per conſilia occaſiones peccati. Item

Conſiliũ, permiſsio. Prohibitio quid.

Item per præcepta maximè negatiua pœnam fugimus, sed per consilia præmium cumulamus. Item consilia seruata afferunt præmium, non seruata non adducunt supplicium. Item ad præcepta constringimur ex debito, sed ad consilia non nisi ex voto. Item consilium per votum fit præceptum, sicut ait Augustinus. Vouere est voluntatis, sed reddere, necessitatis. Item melius est esse deuotum in minoribus, quàm in maioribus indeuotum promissionibus inueniri. Vnde melius est nuda præcepta seruare cum deuotione, quàm se ad consilia obligare, & in his negligẽtem esse. Nota quod in lege Mosaica fuerunt iudicia ceremonialia, & moralia. Lex autem Euangelica iudicia temperat, partem auferendo: figuras euacuat, rerum veritatem exhibendo: præcepta consummat adiiciẽdo. Adiicit autem tria, scilicet, instructionem documentorum, promissionem præmiorum, & perfectionem consiliorum. Et ideo dicitur lex Mosaica ab Euangelica diferre: quia illa figurarum est, hæc veritatis: illa pœnæ, hæc gratię: illa literalis, hæc spiritualis: illa occidens, hæc viuificans: illa timoris, hæc amoris: illa seruitutis, hæc libertatis: illa oneris, hæc honoris.

Matt.29.& 25. Ioan.5. Exod.19. Matth.5. Psal.75. Eccl.5. Exod.18. Leuit.10. Deut.4. Mat.5. Ioan.6.14. Mar.5.19. Differentia legis & Euangelij. 1.Cor.10. 2.Cor.3. Ioan.1.8. Rom.8.

De consiliis Euangelicis.

CAPVT LXX.

Consilia Euāgelica quæ & quot.

COnsilia quæ Christus adiecit præceptis, sunt ista. Primum est paupertatis, quæ consistit in abdicatione proprietatis. Vnde Luc. 14. Qui non renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Matthæi 19. Omnis qui reliquerit domum vel fratres, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. de hoc Hieronymus, Monachus habens obolum, non valet obolum. Secundum est obedientia, vnde illud. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæ dicunt facite, & cætera. Matthæi sexto, & vigesimo tertio. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & cætera.

obedientia duplex.

Sciendum autem quòd duplex est obedientia, scilicet perfecta, quæ se extendit ad omnia, quæ non sunt contra Deum, vel contra regulam, quam quis professus est, & quæ dispensationi prælati non subduntur. De hac obedientia dicit Bernard. Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, non continetur professionis angustia. Ad hāc nullus tenetur

netur debito necessitatis, sed solùm perfectionis: sicut tenemur semper imitari charismata meliora. Alia est obedientia imperfecta: tamen sufficiens ad salutem, qua quis obedit tantùm in his, quæ seruare promisit, vel in illis, quæ in his implicitè continentur, sicut sunt illa sine quibus religionis perfectio non seruatur: vt recipere officia, & huiusmodi: & talis obedientia necessitatis est. Cùm ergo dicit beatus Benedictus in regula: quòd si prælatus præcipiat aliquid impossibile, tentandum est facere: loquitur de obedientia perfecta, quam dum obseruat subditus in his ad quæ non obligatur ad prælati præceptum, consilij est, & magnæ perfectionis, & non necessitatis. Sed si faciat ad simplicem monitionem tale quid, maioris perfectionis est. Tertium est castitas, de qua Dominus dicit. Matthæi decimonono. Sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cęlorum. Ad idem pertinet illud Matthæi quinto. Audistis, quia dictum est antiquis. Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, qui viderit mulierem ad concupiscend. & cæte. Hìc ostenditur quòd non solum damnabilis est consensus ad opus mœ-

1.Cor.12.

Impossibilia an obligent.

Exod.20.

Consensus damnabilis quomodo.

chationis, ſed etiam conſenſus ad delecta tionem. Nota aũt quòd concupiſcere ex ſubito motu veniale eſt: ſed concupiſcere ex deliberatione perficiendi, mortale eſt. Prædicta tria conſilia ſunt ſpiritualia & ſubſtantialia omnis perfectæ religionis: quia ſuos obſeruatores elongãt à malo, non ſolùm quantũ ad culpam, ſed etiam quantum ad cauſam. Omne nanq; malũ oritur ex triplici radice, ſcilicet ex concupiſcentia carnis, ex concupiſcentia oculorum, & ex ſuperbia vitæ. Prædicta verò tria conſilia perfectè nos elongant ab radice triplici. Quartum conſilium eſt charitatis. Mat.5. Diligite inimicos veſtros. Iſtud autem quantum ad dilectionẽ affectus eſt præceptum, ſed quantum ad dilectionem effectus eſt conſiliũ: quia inimico velle gratiam & gloriã, eſt neceſsitatis: ſed oſtendere ei ſigna beneuolentiæ, eſt perfectionis & conſilij: vnde ad hoc non omnes tenentur. Sanè negare homini ſigna familiaritatis quando veniam petit, vel neceſsitas expoſcit, vindicta eſt: vel quando ſe ille qui hoſtis erat, ad familiaritatem ingerit, ſi habeatur præſumptio quòd non ſimulatè vel irriſoriè faciat, tunc diligendus eſt, & inter amicos computandus. Sed quòd aliquis vltro ſe

Malum vnde oriatur.

1. Ioan. 2.

Affectus, & effectus dilectionis.

Matth. 5.
Luc. 17.

Inimicis familiaritas impendenda & quando.

ad

ad familiaritatem inimico ingerat, hoc perfectionis est. Vnde ꝙ aliquis iniuriam passus reconciliationẽ quærat & amicitiam, non est debitũ necessitatis, sine quo non est salus: sed est perfectionis & consilij, quo magnum expectatur præmium. Quintũ est mãsuetudinis. Matt. 5. Si quis te percusserit in vnã maxillam, præbe ei aliam: Hoc autẽ sic intelligitur: paratus sis aliã sustinere patienter, & istud consilium est patientiæ respectu læsionis corporis. Sed ad idẽ pertinet aliud quod est patientiæ respectu ablationis rerũ, sicut est illud. Ibidẽ, Qui vult tecũ iudicio contendere, & tunicã tollere, relinque ei & pallium. Nota quòd contingit sua repetere coram iudice fideli dupliciter: aut cum cõtentione & fraude, aut cum charitate. Primum nulli licet, secundum verò licet infirmis & imperfectis, perfectis autem non. Vnde non repetere, consiliũ est infirmis, perfectis verò præceptum. Illis autem, qui renuntiauerunt proprietati, non licet repetere sua, vt sua: sed vt congregationis, non propter se, sed propter commune bonum. Sextũ est misericordiæ, & supererogationis: vt illud, Omni petenti te tribue. & illud, si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, &c. Nota ꝙ

Patientiæ consilium.

Matth. 5.

Repetere sua coram iudice quomodo, & quibus competit.

Luc. 6.

Mat.19. Luc.11. dare superfluum, est necessitatis (in necessitate extrema) sed dare quibus egemus, consilij, Augustinus, Melius est minimis egere, quàm plus habere. Quod au- Matth.7. Luc.6. tem dicit dominus, Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, vos eadem facite Expositio autoritatis. illis: sic intelligendum est. Quæcunque vultis rationabiliter, & dictante charitate, vt faciāt vobis, &c. Vnde si peteremus rem aliquam, & nō videremus illud esse rationabile, non vellemus iam rationabiliter dari nobis. Septimum consilium est de simplicitate verborum. vt ibi, Sit Matth.5. sermo vester, est est, non non. Cuius sensus est: Si affirmatio, vel negatio est in ore, sit & in corde. Et ad hoc consilium reducitur illud Matt.5. Audistis quia dictū est antiquis, non periurabis. Ego autem dico vobis non iurare omnino. Nota Non iurare, & iurare quibus pertinet. quòd iurare, quantum ad infirmitatem pertinet, permissionis est. Non iurare autem, quantum ad perfectionem pertinet Iurare per creaturas prohibet dominus. consilij est. Prohibet etiam dominus iurare per creaturas, scilicet per cælum, vel terram, vel per capillum, propter idololatriam, ne scilicet credamus aliquid nu- Matth.5. Iurare per euangelium quomodo. minis esse in illis. Fiunt tamen interdum iuramenta per euangelium, & cruces, id est, per eum cui hæc sunt dedicata. Octa-

uum

uum eſt de vitanda occaſione peccati. Vnde dicitur, Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Secundum Aug. nullum membrorum erui præcipitur ad literam, ſed occaſio peccandi. Poteſt enim occaſio eſſe ex aſpectu, & tunc oculus ſiniſter ſcandalizat. Vel poteſt eſſe occaſio ex contactu, & tũc manus dextera ſcãdalizat. Poteſt inſuper eſſe occaſio peccandi ex alio & hoc à conſiliario, qui dicitur oculus, vel ab adiutore, qui dicitur manus: & eſt dextera qui conſiliarius dicitur, & eſt adiutor in ſpiritualib⁹, ſiniſtra in tẽporalibus, huiuſmodi enim ſi ſcãdalizãt, abiiciẽdi ſunt, quia occaſiones peccãdi ſunt abiiciẽdæ. Nonũ cõſiliũ eſt de rectitudine intentionis ac finis. vnde dicitur Matth. 6. Attendite ne iuſtitiam veſtrã faciatis corã hominibus, &c. Item illud, Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Item, Sic luceant opera veſtra corã hominibus, vt glorificent patrem veſtrum, &c. De his nota quòd contingit cõſtituere duos fines, ſcilicet, temporalem, & æternum: ſed ſi æternus finis eſt vltimus, hoc bene licet. Actio autem ſpiritualis, vel prædicatio non poteſt referri ad finem temporalem, ita quòd illud temporale referatur ad deum, quia

Mat. 18.

Membrũ eruere quomodo.

Occaſio ex ſenſibus.

Matth. 6.

Ibidem.

Finis conſtituitur quomodo.

Actio ſpiritualis refertur, & cui.

1. Cor.9. non ſunt faciẽda mala vt veniãt bona. Et
Roma.3. hoc eſt quod dicit Aug. nõ debemus euã-
Ratio euangelizandi. gelizare, vt manducemus: ſed manduca-
re, vt euãgelizemus. Nota etiã ꝙ nos te-
1 Cor.10. nemur illos actus referre ad Deum, *quo-*
Col.3. rũ habemus dominiũ ex imperio ratio-
nis: vt eſt mãducare, cogitare, eligere, &
ſimilia: ſed nõ tenemur actus referre in-
obedientes rationi, vt eſt nutritiua, reſpi
ratiua, & huiuſmodi. Decimũ conſilium
eſt de cõformitate operis ad doctrinã, vt
Matt 23. ibi, Alligãt onera grauia & importabilia:
digito autẽ ſuo nolũt ea mouere, &c. Ad
idem eſt illud Matth.7. Hypocrita, eiice
prius trabẽ de oculo tuo, &c. Nota quòd
Confirmari opere doctrinæ, quomodo. aliquãdo in prædicatione aſſeritur inten
tio generaliter, ſcilicet de his, quæ perti-
nent ad ſtatũ ſalutis: aliquãdo verò aſſe-
ritur ſecundùm ſtatũ perfectionis, vtpote
religionis. Primo modo tenetur prædi-
cator facere quod dicit, cùm aſſerit ad
hoc omnes teneri. Secũdo modo non te-
netur, niſi perfectionẽ illã ipſe vouerit.
Malus prædicando peccat, & quomodo. Vtrum autẽ malus peccet prædicãdo, di-
ſtinguitur: quia exiſtẽs in peccato noto-
rio peccat, quando prædicat, ſiue ex ne-
ceſsitate officij hoc faciat, ſiue ex volũta
te, quia ſcãdalizat. Exiſtẽs autẽ in pecca-
to occulto, ſi prædicat, & nõ ſtudet ex di-
cto

cto suo cōpungi, adhuc videtur peccare, quia videtur cōtēnere. Vndecimũ consilium est de vitanda solicitudine, vt ibi. Nolite soliciti esse, &c. & ibi. Nolite cogitare de crastino. Sciendũ quòd triplex est solicitudo. Prima est laudabilis, vt est prouidentiæ spiritualis. Vnde Apostol. 1. ad Cor. 7. Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo. Itē ad Rom. 12. de prælatis, Qui præest in solicitudine. Secunda est tolerabilis. & est illa solicitudo curæ tēporalis quoad corpus. Luc. 10. Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Tertia est vituperabilis, & ista est superfluæ thesaurizationis, quo ad auaritiã. Ecclesiastic. 2. Peccatori autē dedit Deus afflictionem pessimam, vt addat, & congreget, & hæc vanitas & cassa solicitudo mentis. Solicitudo prima præcipitur, secunda toleratur, tertia prohibetur. Duodecimum est fraternæ correctionis: vt Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Nota quòd fratrem corripere, quandoque est consilium, vt quando corripitur super venialibus. Quandoque est præceptum, vt corripere de mortalibus: & isto secundo modo ad omnes pertinet, & obligat semper: quia pro loco & tempore, s. quando va-

Matt. 6.

Solicitudo multiplex, & quando bona, & quando mala.

Ecclesiastic. 2.

Corripere fratrem quomodo, & quis tenetur.

Correptio triplex.

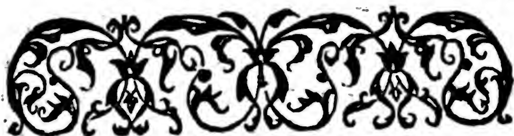
Mat. 18.

Intétio correptionis qualis esse debet.

cat, & licet, & videt quòd vtilis sit correptio. Sciendum est quòd triplex est correctio, scilicet amoris, timoris, & pudoris. Hunc ordinẽ fraternæ correptionis docet Dominus in euangelio. Primò enim innuit fratrem reuocandum esse amore, cùm iubet eum singulariter corripere, dicens. Corripe eum inter te, & ipsum solum. Sed si hoc non valet, docet eum esse reuocandum timore, vbi ait : Si te non audierit, adhibe vnum, vel duos tecum: & si hoc non valuerit, docet eum esse reuocandum pudore, vbi dicit: Si nec illos audierit, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, id est, excommunicari debet, & sic euitari. Sanè prædictus ordo fraternæ correctionis intelligitur tantùm de criminalibus: quia de culpis communibus solent claustrales se in suis capitulis accusare, non præmissa admonitione. Veruntamen accusans alium caueat diligenter ne hoc faciat ad diffamandum, sed ad corrigendum: quoniam si quis ex deliberatione contrarium faceret, mortaliter peccaret.

Libri quinti finis.

COM

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ veritatis liber Sextus, de sacramentorum virtute.

De medicina Sacramentorum.

CAPVT I.

AELESTIS medicus humani generis reparatiuus tali modo sanauit ægrotũ, sicut optimè cõpetebat ægrotanti, & ægritudini, & occasioni ægrotandi, & ipsius ægritudinis curationi. Aegrotus igitur homo est. Morbus autem originalis culpa est. Origo verò istius culpæ licet principaliter fuerit ex consensu rationis, occasionem tamen sumpsit ex sensibus carnis. Ad hoc ergo quòd medicina respõdeat morbo, oport

Medicus generis humani Christus Dominus noster eo modo quo congruebat sanauit.

Aegrotus homo, morbus, origo.

Medicinæ & morbi corresponsio.

oportuit ꝙ non tantùm esset spiritualis, verũ etiã aliquid haberet de sensibilibus signis: vt sicut sensibilia fuerũt animæ occasio labendi, ita essent ei occasio resurgẽdi. Et propter hoc medicina nostri vulneris consistit in ecclesiasticis sacramentis.

Sensibilia occasio labendi. In quibus consistit vulneris medicina.

De definitionibus sacramenti.

CAPVT II.

Sacramentum quid.

SAcramentũ est, vt ait Augustinus, inuisibilis gratiæ visibilis forma. Hæc diffinitio generalis est, & conuenit sacramẽtis tã nouæ, quàm veteris legis: quia tam illa quàm ista sunt ex similitudine representatiua, & ex institutione significatiua. Sciendum autẽ quòd eadem diffinitio cõuenit sacramentis nouæ legis, sed sic supplenda est, ita vt eius similitudinem gerat, & causa existat: quia non solùm ex similitudine representãt vel ex institutione significant, sed etiã ex virtute diuina sanctificãt, & gratiã conferũt, per quam anima curatur ab infirmitatibus vitiorũ, & hoc est quod insinuat Augu. in alia diffinitione dicens, Sacramentum est illud in quo sub tegumento rerum visibilium diuina virtus secretius operatur. Est & tertia diffinitio Hugo. de sancto Victore: qui ait, Sacramentũ est materiale elementum

Veteris & nouæ legis sacramentorũ definitio.

Sacramẽta iustificãt & gratiã conferunt.

Sacramentum duplex definitur.

mentum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans, ex similitudine repræsentans, ex sanctificatione aliquam gratiam inuisibilẽ conferens. Tria autem hîc tanguntur, quæ sunt de ratione sacramenti strictè & propriè sumpti. Primum est naturalis similitudo, ex qua habet aptitudinem significandi. Secundum est actualis institutio, ex qua habet ordinem determinatum respectu huius significati. Tertium est spiritualis sanctificatio, ex qua habet virtutem efficiendi illud significatum.

Tria de sacramentis.

De sacramentis nouæ legis, seu gratiæ.

CAPVT III.

SAcramenta legis gratiæ Christus instituit, tanquam nouæ legis lator, in qua vocans ad præmia, dedit præcepta, instituit sacramenta. Christus enim verbum patris cùm sit summæ bonitatis, & summæ veritatis, & summæ virtutis, ratione summæ bonitatis promisit prẽmia beatificantia: ratione veritatis instituit sacramenta adiuuantia, vt per sacramenta reparetur virtus ad implẽda præcepta: & per præcepta perueniatur ad præmia. Instituit autem sacramenta in verbis, & elementis, vt ait Aug. Accedit verbum ad element

Sacramẽtorũ nouę legis institutor Christus Iesus.

Christus summus multipliciter.

Quomodo sacramẽta instituit, & quare.

elementum,& fit ſacramentum & eſt ibi elementũ pro materia, & forma verborũ, pro forma.

Quibus inſtituta elemẽtis.

Ad hoc verò inſtituta ſunt ſacramenta in verbis & elementis, vt haberent euidentiam ſignificandi, & efficaciam ſanctificandi: quia dũ elementa oculis,& verba auribus ſe offerunt, qui ſunt duo ſenſus præcipuè cognoſcitiui, dant euidentiã ſignificationis.

Verba ſanctificant elementa.

Deinde verba ſanctificant elementa, vt plenior fiat humanæ creationis efficacia.

Sacramẽta inſtituit ante,& in lege noua. Matth.4. Ioan.2.

Inſtituit autẽ Deus ſacramẽta diuerſimodè: quædam,ſ. ante aduentum ſuum, vt matrimonium, & pœnitentiã. Sed hæc duo confirmauit, & conſummauit in lege euãgelica, dum pœnitentiã prædicauit, & nuptiis interfuit. Alia quinque ſacramenta, ſolus Chriſtus initiauit.

Confirmationem. Mar.10. Vnctio extrema. Baptiſmus. Matt.3. Ioan.3. Matt.18. Matt.26. Ioan.20. Matt.13. Luc.22.

Confirmationem quidem, paruulis manum imponendo. Vnctionẽ verò, diſcipulos ad curandum mittendo, qui infirmos vngebant oleo: ſicut dicitur in 6.cap. Marc. Baptiſmum vero ſuſcipiendo: deinde formam dãdo. Ordinem autem, poteſtatem ligandi & ſoluẽdi tribuendo,& conficiendi ſacramentum altaris. Euchariſtiã autem operãdo, cõparando ſe grano ſinapis: & cõficiendo ac dando diſcipulis imminente paſsione ſacramẽtum corporis & ſanguinis ſui.

Quare ſacra-

Inſtitut

ſtituta ſunt etiam ſacramenta multiplici de cauſa. Primò propter humiliationem, qua homo quærit ſalutem inferioribus ſe ſubiiciendo. Secundò propter eruditionem, qua homo per viſibilia ad cognoſcenda inuiſibilia rapitur. Tertiò propter exercitationem qua homo noxiam declinet occupationem & otium. Quartò propter congruitatem medici ad medicinam, quia cùm medicus ſit Deus, & homo, congruenter medicina debet continere aliquid diuinum, ſcilicet inuiſibilem gratiam, & aliquid humanum, ſcilicet viſibilem gratiæ formam. Quintò propter congruitatem ex parte infirmi, quia cùm infirmus ſit homo conſtans ex corpore & ſpiritu, ſpiritus autem in corpore non bene capiat ſpiritualia, niſi in corporalibus, congruum fuit dare medicamenta ſpiritualia in rebus corporalibus, ſicut pilulæ in nebula dantur. Sextò propter augmentationem meriti, multum enim valet ad meritum quādo Deo creditur in his vbi humana ratio non præbet experimentum. Patet ergo ex prædictis quæ ſit ſacramentorum cauſa efficiens, quia diuina inſtitutio: quæ formalis, quia gratiæ ſanctificatio: quæ finalis, quia humanæ infirmitatis curatio.

menta inſtituta.
Roma. 1.
Luc. 4.
Matt. 9.
Pſal. 6.
Heb. 11.
Greg.
Cauſa ſacramentorum triplex.
Efficiens.
Formalis.
Finalis.

De

De effectu sacramentorum nouæ legis.

CAPVT IIII.

Effectus multiplex sacramentorum.

EFfectus sacramentorum nouæ legis multiplex est: Primò, à peccato *mun*dant. Secundò, in bono conseruant. Tertiò, corpori Christi mystico incorporãt. Quartò iustificant. Quintò ad futuram vitam præparant. Sextò erudiendo illuminant. Septimò à malo præseruant. Ista patent in septem sacramentis per ordinem. Nã primum operatur baptismus. Secundum confirmatio, & sic de aliis. Sacramenta dicuntur vasa gratiæ, & causæ: non quòd in eis gratia substantialiter cõtineatur: vel causaliter efficiatur, *cùm in* sola anima habeant collocari, & à solo Deo infundi: sed quia in illis & per illa gratiam curationis à summo medico Christo oportet hauriri: licet non alligauerit potentiam suam sacramentis, quin & per alias vias gratiam conferre valeat quando vult. Sacramenta semper habent sanctificationem veritatis, non semper efficaciam curationis: non propter defectum ex parte sui, sed ex parte suscipientis: quia gratia nulli datur repugnanti & impugnanti gratiæ fontem. Vnde & sacramenta nõ sanctificant, nisi dignè

Sacramẽta dicuntur vasa gratiæ.

Qualiter gratia in sacramentis.

Sacramẽta nõ semper curãt & quare.

digne accedentes,& absque omni fictione. Nonnunquam tamen virtute sacramentorũ fit de attrito cõtritus, ita quòd defectus dignitatis, vel præparationis ex parte suscipientis suppletur virtute diuina in sacramentis contenta, dummodo non accedat sciens in mortali peccato, vel in proposito peccandi. Vnde sciẽdum quòd quidam suscipiunt sacramentũ tantùm, vt fictè accedentes: quidam rem tantùm, vt qui per contritionem & fidei deuotionem recipiũt gratiam prius, quàm veniant ad sacramenta: quidam & sacramentum & rem suscipiunt, vt dignè accedentes. Sacramentum dicitur à sacrando, & hoc potest intelligi tripliciter: aut sanctitatem efficiendo tantùm, aut sanctitatem significãdo tantùm, aut sanctitatem significando & efficiendo simul. Primo modo conuenit ratio sacramenti rebus significatis per sacramenta tam veteris, quàm nouæ legis. Secundo modo conuenit signis veteris legis. Tertio modo conuenit sacramentis nouæ legis. Huiusmodi exemplum habemus in naturis, quia medicina dicitur sanare efficiendo tãtùm, sed sudor sanat indicando tantũ, exercitatio sanat efficiendo & significando. Quinque sunt quæ animã iustificant,

Virtus sacramenti.

Quidam suscipiunt sacramentũ tantũ.

Rem tantum.

Sacramentum & rem.

Sacramentum vnde dicitur.

Quæ habeant iustificare.

ſed diuerſimodè. Deus enim iuſtificat authoritate, gratia iuſtificat formaliter expellendo morbum ſpiritualem, impletio mandatorum iuſtificat, vt dieta. Sacramenta verò tanquam vaſa *medicinalia*, in quibus confertur gratia. Sacerdos autem miniſterio. Exemplum autē horum habemus in curatione morbi corporalis. Deus enim ſanat corpus authoritate, medicina effectiuè, dieta conſeruatiuè, vas medicinæ contentiuè. Vnde dicitur vulgariter, Pixis iſte ſanauit me, medicus verò ſanat vt miniſter.

De numero ſacramentorum.

CAPVT V.

Quot ſacramēta.

SAcramenta nouæ legis ſunt ſeptem, ſecũdum ſeptem diuerſitates hominum in eccleſia. Primum eſt intrantium, vt baptiſmus. Secundum pugnantium, vt confirmatio. Tertium vires reſumentium, vt Euchariſtia. Quartum reſurgentium, vt pœnitentia. Quintum exeuntium, vt extrema vnctio. Sextum miniſtrantium, vt ordo. Septimum nouos milites introducentium, vt matrimonium. Sacramenta figurata ſunt in ſeptem ſignaculis, quibus fuit veteris teſtamenti pagina ſigillata, quæ agnus qui habet clauē Dauid,

Figurata ſunt ſacramenta.
Apoc. 5. 8. & 3. & 1.

qui

qui claudit & nemo aperit, reseravit. Item in septem tubis quibus angeli ceciderunt. Item in septem stellis, quas habebat similis filio hominis in dextra sua. Item in septem panibus quibus dominus turbam satiauit. Item in septem oculis super vnum lapidem. Item in septem lucernis tabernaculi superpositis candelabro. Item in septem lotionibus Naaman. Sacramenta sunt septem, quæ dispo nunt ad septem virtutes habendas. Nam baptismus est sacramentum fidei. Confir matio spei. Eucharistia charitatis, Pœnitentia iustitiæ. Extrema vnctio perseuerantiæ: quæ est fortitudinis complemẽ tum. Ordo prudentiæ. Matrimoniũ tem perantiæ. Alia etiam ratio numeri sacramentorum est quæ ordinantur contra tri plicem culpam, & contra quadruplicem pœnam. Vnde baptismus ordinatur contra peccatum originale. Pœnitentia contra mortale. Extrema vnctio cõtra veniale. Ordo contra ignorãtiam. Eucharistia contra malitiam. Confirmatio cõtra im potentiam. Matrimonium cõtra cõcupiscentiã, quam temperat & excusat. Alia adhuc ratio numeri, qua sacramẽta sunt causa sanatiua morbi spiritualis ad modũ corporalium. Medicina verò corporalis

Matth. 15.

Zach. 3.

Num. 8.

4. Reg. 5.

Septem sacramenta disponunt ad septẽ virtutes.

Sacramẽta ordinantur contra triplicem culpã, & quadruplicem pœnam.

Quare. 7.

Medicina corporalis quadruplex.

quadruplex est:scilicet curatiua,cõseruatiua,præseruatiua,& melioratiua. Simili modo & sacramenta curant. Baptismus curat simul,& totaliter. Pœnitentia *verò* carat quantũ ad pœnã, quousque *nullius* pœnæ homo debitor sit. Extrema vnctio curat à morbis leuioribus, scilicet à venialibus, sicut baptismus , & pœnitentia curãt à lethalibus:Sic ergo prædicta tria sacramẽta sunt quasi medicina curatiua. Confirmatio autẽ est medicina cõseruatiua sanitatis spiritualis,in qua datur spiritus sanctus ad robur & cõseruationẽ gratiæ datæ in baptismo. Matrimonium est medicina præseruatiua. Ordo est medicina melioratiua,in quo augmentatur gratia. Eucharistia hęc omnia simul facit. Curat enim venialia,quę sunt occasio ruinæ maioris:conseruat enim gratiã inuẽtam in homine,& augmentat,sicq; meliorat, & nihilominus à peccato præseruat.

De potestate dispensationis sacramentorum.

CAPVT VI.

Quibus spectat sacramentorum dispositio.

Dispen. intentio.

POtestas dispensationis sacramentorum regulariter spectat solum ad genus humanum. In omnibus sacramentis dispensandis, necessaria est dispensationis in

nis intentio qua quis intẽdit facere quod Christus instituit ad humanam salutem, vel saltem facere quod facit ecclesia, in quo clauditur in generali intentio prædicta: quia ipsa ecclesia sicut sacramenta à Christo accepit, sic ad fidelium salutem dispensat. Rursum quia ordo dignitatis exigit vt maiora maioribus, & minora minoribus committantur: quædam respiciunt excellentiam dignitatis, vt sacramentum confirmationis, & ordinis: vnde confirmatio & ordo conferuntur ab episcopis. Quædam respiciunt indigentiam necessitatis, vt matrimonium & baptismus: quorum vnum generat, alterum verò regenerat. & horum dispẽsatio etiam personis inferioribus conceditur, maximè in articulo necessitatis, quod dico ratione baptismi. Quædam autem sacramẽta sunt quasi media, vt Eucharistia, pœnitentia, & extrema vnctio. Et istorum dispensatio ad solos pertinet sacerdotes, qui sunt quasi in medio inter episcopos & minores personas constituti. Sacramenta dispensari possunt à bonis & malis, à fidelibus & infidelibus, intra ecclesiam, & extra: quia si dispensari possent tantùm à bonis, nullus esset certus de susceptione sacramenti: cum nullus sit cer-

Quæ respiciũt sacramenta.

Ministri sacramentorũ qui, & quorum.

Sacramenta à malis sicut à bonis indifferenter dispensanda.

tus de bonitate ministri, sicut nec de propria, & semper ita oporteret iterari, & malitia vnius præiudicaret alienæ saluti. Idcircò sacramentorum dispēsatio committitur homini non ratione sanctitatis quæ variatur, sed ratione authoritatis diuinæ, quæ semper manet quantum est de se. Sciendum autem quòd in sacramentis quædam sunt substantialia, quædam verò sacramentalia. Quantum ad substantialia non plus valet operatio boni ministri, quàm mali: quia deus ibi operatur vt actor, homo verò vt minister. Sed in sacramentalibus, vt sunt orationes, plus potest valere operatio boni ministri, quàm mali: hoc est autem per accidens, non per se, id est quantum ad alios effectus accidentales, non quantum ad essentiales. Quanuis apud hæreticos sint sacramenta vera, non tamen recipientibus sunt vtilia, nisi ad ecclesiæ vnitatem redeant. Vnde Augustinus, Ecclesia comparata paradiso iudicat posse baptismum homines foris recipere, sed salutem non tenere. Nam & flumina de paradisi fonte largiter manauerunt, non tamen in Mesopotamia, nec in Aegypto, quò illa flumina peruenerunt, est fœlicitas vitæ, quę de paradiso commemoratur.

Qua ratione homini committitur dispēsatio sacramētorum.

Substantialia sacramenta.

Quæ plus, vel minus valent ministrorū acta in sacramētis.

Sacramēta an vera sint apud hæreticos.

Gen. 2.

De

De triplici statu fidelium.

CAPVT VII.

TRiplex est status fidelium in acie ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet fidei genitæ, fidei roboratæ, & fidei multiplicatæ. Per primum fit distinctio fidelium ab incredulis in baptismo: per secundum fit distinctio fortium ab infirmis, & hoc in confirmatione: per tertiũ fit distinctio clericorum à laicis, per sacramentum ordinis. Hinc est quòd hæc tria sacramenta characteres imprimunt, per quos indelebiliter impressos semper distinguntur: vnde nullatenus iterari possunt. Character ergo baptismalis incipientiũ est, cõfirmationis verò proficientium, sed ordinis perfectorum. Prædicta triplex distinctio fit ad similitudinem distinctionis alicuius exercitus. Prima est communis, scilicet totius exercitus ab alio exercitu, & hæc fit principaliter per baptismum. Secunda est specialis, scilicet militum à popularibus, hæc autem fit per confirmationem. Tertia est specialissima, scilicet ducum militum ab vtrisque, & hęc fit per sacramentum ordinis. Præterea quia character est signum distinctiuum spirituale & indelebile, ideo non confertur in sa

Fidelium status quot.

Distinctio statuum per sacramenta fit.

Quot sacramẽta characteres imprimant.

Sacraméta nõ iterabilia quę.

Character distinguitur.

Character baptismalis.

Nullum sacramentum validum ante baptismum.

cramentis, quæ solent iterari, sicut est pœnitentia, matrimoniũ, & huiusmodi. Notandũ ergo, quòd character baptismalis est omniũ characterũ aliorũ fundamẽtũ, & ideo illo nõ habito nõ possunt cæteri characteres imprimi, ac per hoc oportet denuo fieri, vt illi characteres habeãtur: vnde si quis ordinatur non baptizatus, nihil prorsus agitur. Quanuis tria sacramẽta sint, vt dictum est, quæ propter characteris impressionem nõ iterantur, tamẽ commune est hoc omnibus sacramẽtis, non iterari circa eãdem personam, & materiam, & ex eadẽ causa, & hoc est ideo, ne fiat contumelia sacramento. Ex hoc enim credi posset, quòd sacramẽta prius dispensata essent inefficacia & inepta: licet quædã ex necessitate & aliis causis iterari possint. Quædã sunt de sacramentorum substantia, quædã de congruentia. Si ea quæ sunt de substãtia omittantur, euacuantur sacramẽta, & sunt iteranda. Omissione verò illorũ, quæ sunt de congruentia, non euacuantur sacramenta.

Substantia vel congruẽtia sacramentorum quæ omittenda, vel non.

De institutione sacramentorum.

CAPVT VIII.

Sacramenta quando instituta & quare.

AB initio instituta sunt sacramenta ad curationem hominum, & semper

per cum morbo cucurrerũt. In lege enim naturæ fuerunt oblationes, sacrificia, & decimationes. In lege autem scripta introducta est circuncisio, & adiuncta est expiatio, atque superaddita oblationum & sacrificiorum multiformis distinctio. In lege autem noua statuta sunt sacramenta numero pauciora, vtilitate potiora, virtute efficaciora, præeminentia digniora, atque significatione euidentiora: in quibus est impletio simul & euacuatio omnium prædictorum, sicut ait Hugo de sancto Victore. Primi temporis sacramenta fuerunt sicut vmbra, medij temporis sicut imago siue figura, postremi verò temporis, scilicet gratiæ, sicut corpus, quod intra se veritatem continet & gratiam, quam significatione repræsentant, & principaliter conferunt & promittunt. Prædicta patent, quia eiusdem mundationis similitudo est in oblatione legis naturæ, sed occultè inuenitur. In circuncisione verò euidentius aliquantulum exprimitur, per baptismum autem manifestius declaratur. Item sacramenta veteris legis nutriebant paruulos, exercebant perfectos, & duros onerando domabant: Sed sacramenta nouæ legis conferunt, quæ vetera de longin-

Quid in lege naturę scriptę nouæ institutum.

Aug.

Quid fuerint sacraméta omnium temporum.

Quid nouæ legis, ac veteris faciant sacramenta.

quo monstrabant. Vnde priora sacramenta præparauerunt, & perduxerunt ad noua, sicut via ad terminum, sicut figura ad veritatem, & sicut imperfectum ad perfectum. Est & alia differentia, quia commune est omnibus sacramentis quòd consistunt in rebus sensibilibus, inuisibilem tamen gratiam significantibus: sed speciale est sacramentis nouæ legis, quòd consistant etiam in verbis, & in rebus. Item sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant, sed hoc non faciunt sacramenta veteris legis. Item sacramenta nouæ legis iustificant & quantum ad opus operatum, & quantum ad opus operans: sed sacramenta veteris legis iustificant solum quantum ad opus operans, quia non valebant facientibus, nisi quantum illorum charitas & deuotio fidei extendebat. Hoc intelligitur de circuncisione, quæ cum non fuerit in lege data, nequaquam inter legalia computatur: quia ipsa in paruulis tollebat originale peccatum, & gratiam conferebat, quod non faciebant legalia. Item legalia secundum August. fuerunt ante passionem domini viua, & statim post passionẽ mortua, & postquam claruit veritas euangelij fuerũt omnino sepulta.

Differentia sacramentorum legis veteris & nouæ.

Iustificant sacraméta euãg. ex opere operato.

Legalia viua ante passionẽ Christi, sed mortua post, & sepulta post declaratũ euãgelium.

ſepulta. Noſtra verò ſacramenta vſq; ad finem ſemper in ſuo vigore manebunt.

Sacramēta Euang. vſq; in finem mundi.

De ſacramento baptiſmi.

CAPVT IX.

Baptiſmus eſt ianua omniū ſacramentorum quia nulli confertur in eccleſia aliud ſacramentum ante ipſum. De ſubſtātia baptiſmi ſunt quinq;. Primum eſt expreſſio formæ vocalis à Deo inſtitutæ, quæ eſt hæc. Ego te baptizo, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, abſque omiſsione vel additione dictionis, abſq; præpoſteratione ordinis, & abſque commutatione nominis: his enim quatuor modis forma verborum violatur, ſcilicet omiſsione, additione, tranſpoſitione, & commutatione, id eſt, ſi ponitur loco patris & filij & ſpiritus ſancti, nomen potentis, ſapientis, & benigni: quia in quocunq; idiomate baptizetur, nō debent poni appropriata tribus perſonis, ſed expreſſa nomina perſonarum. Similiter loco verbi, baptizato non debet dici, immergo, vel intingo. Secundum eſt ablutio per elementum aquę cuiuſlibet, vel maris, vel fontis, vel fluminis, ſiue frigidæ, vel calidæ in toto corpore facienda: vel ſaltem in digniori parte, ſcilicet in capite

Baptiſm. quid

Ante ba. aliud nō cōfertur ſacramentum.

Subſtātia baptiſmi. 5.

Matt. 28.

Nil omittendū vel addēdū in forma bap.

Quomodo violatur forma verborū ſacramenti.

Quocunq; idiomate baptizādum.

Materia baptiſmi aqua naturalis.

Ab vno solo fit immersio, & verborũ prolatio.

capite. Tertium est quòd immersio ista fiat ab vno,& in eodem tempore quãdo forma verborũ exprimitur,ita quòd non vnus puerum immergat, & alius verba proferat. Quartum est intentio vel specialis vel generalis. Specialis autem intentio est,vt iste baptizandus mundetur. Generalis autem est facere illud quod facit ecclesia. Intentio quoq; illius requiritur qui est baptizãdus,si est adultus, quia qui inuiti baptizantur, non recipiunt sacramentum. Quintum est fides ipsius baptizandi: quia in adultis requiritur fides propria, sed in paruulis aliena: quia paruuli in fide ecclesię baptizantur. Baptismus merito fit in aqua, & non in alio liquore: quia cum homo per peccatũ primi parentis incurrerit immunditiam & ignorantiam,& concupiscentiã,per baptismum ab his tribus liberatur. Et hoc notatur in proprietatibus aquæ, scilicet puritate, perspicuitate, & frigiditate. Nam baptismalis aqua sua puritate nos mundat,sua perspicuitate illuminat,atq; sua frigiditate ab æstu concupiscentiæ nos temperat. Item baptismus fit in aqua,ne quem inopia excusaret,& ne propter defectum homines salutis periculum incurrerent,si in alio aliquo liquo-

Intentio duplex.

Inuiti non recipiunt sacramentum.

Fides propria vel aliena.

Bapti. in aqua fit, & nõ in alio liquore, & quare.

Proprietas aquæ.

Quid faciat aqua baptis.

re

re fieret:& vt inueniatur apud omnes cõmunis baptiſmi materia. Triplex autem eſt baptiſmus, ſcilicet fluminis, flaminis, & ſanguinis. Inter hos talis eſt differentia quia baptiſmus fluminis à tota pœna liberat, & à culpa, & gratiam in habitu infundit, & characterem imprimit. Baptiſmus flaminis delet culpam, non ſemel tantùm, ſed pluries, & habet gratiam in vſu, in quo conſiſtit meritum. Baptiſmus ſanguinis liberat ab omni tentatione, & confert ſtatim præmium, quia proprium eſt martyrum ſtatim euolare. Ex his patet quis ſit melior inter hos baptiſmos, quia ſe habent vt excedentia & exceſſa. In baptiſmo quoddam eſt ſacramentũ tãtùm, vt ablutio exterior: quoddam eſt res tantùm vt gratia interior: quoddam res, & ſacramentum, vt character. Octo ſunt de ſolennitate baptiſmi, quæ non ſunt de ſubſtantia. Vnde verſ.

Baptiſmus triplex.

Baptiſmus fluminis quid faciat.

Baptiſmus flaminis quid operetur.

Bapti. ſanguinis quid faciat.

In baptiſmo plura.

Quæ de ſubſtãtia & ſolennitate baptiſmi.

Sal, oleum, chriſma, cereus, chriſmale, ſaliua.
Flatus, virtutem baptiſmatis iſta figurant:
Hæc cum patrinis nõ mutant eſſe, ſed ornant.

In quatuor locis inungitur baptizandus, ſcilicet in fronte, vt fidem publicè proteſtetur. In vertice, vt agenda ab eo ſubtilius intelligantur. Inter ſcapulas, vt iugum Chriſti ſuauius portetur. In pectore,

In quot locis inungatur baptizandus, & quare.

ctore, vt dulci corde Deus diligatur.

Baptismi institutio. Baptismus fuit materialiter institutus, quando Christus baptizatus fuit: formaliter, quando dixit. Ite, docete omnes gentes, &c. finaliter, quando dixit Nicodemo. Nisi quis renatus fuerit, &c. effectiuè, quando Christus passus est. Effectus baptismi multiplex est. Ad alia sacramenta præparat, quia baptismus est sacramentum intrantium. A peccato mundat, quod significatum est in mari rubro, vbi submersi sunt Aegyptij, sed filij Israël exierunt securi. Nota quòd in baptismo deletur originalis peccati macula: fomes verò non tollitur, sed remittitur. Pœnam relaxat. Vnde pueri induũtur veste candida. Rationalem illuminat. Vnde ponitur sal in ore. Concupiscibilem ad bonum inflammat, vnde datur candela puero. Irascibilem confortat: vnde Israël vicit Amalech post transitum maris rubri. Gratiam tribuit: quod figuratum est per columbam, quæ sedit super IESVM baptizatũ. Characterem imprimit: hoc & figuratur per mare vitreum in Apoca. Fomitem mitigat: quòd significat aquę frigiditas. Cõmunionem Ecclesiæ præstat, sicut Ieremias circuncisus fuit, quanuis sanctificatus fuerit in

Matth. 3. Mar. vlt. Ioan. 3. Ioan. 18. & 19. Effectus baptismi duplex. Exod. 14. Non tollitur fomes in baptismo, deletur tamen culpa. Vestis cãdida. Bap. tres animæ vires illustrat. Sal. Candela. Exod. 18. Matth. 3. Apoc. 4. Hier. 1.

vtero. A satisfactione exteriori liberat, quia non requirit gemitum, neque planctum, intellige exteriorem: nam exterior requitur in adulto, scilicet contritio. Potestatem diaboli minuit: quod significat exsufflatio: Ianuam cæli aperit, quod significatum est quando Christo baptizato aperti sunt cæli. Et notandum quòd passio Christi aperuit ianuam cæli per causam meritoriam, & satisfactoriã generalem. Baptismus autẽ aperit per causam efficientem singularem. Facit enim istum hominem singularem euolare. Os ad laudandum, & aures ad audiendũ aperit: vnde ponitur saliua in ore, & in aure pueri. Templum Christi efficit: vnde dicitur baptizato. Exi immunde spiritus, & da locum spiritui sancto. Laudabilem coram Deo redit: vnde balsamũ est in chrismate. Solent pueri baptizãdi vsq; ad Pascha & Petecostẽ, nisi vrgeat necessitas, vel timeatur periculum, reseruari: ad significandum quòd in baptismo sit resurrectio spiritualis, & quòd gratia spiritus sancti datur. Baptismus Christi, & Ioan. conueniunt in materia, & in modo mergendi: sed differunt in forma, quia baptismus Ioannis tradebatur in nomine venturi. Differunt etiam in effectu, quia bapti

Exsufflatio.

Mat 3.

Apertionis ianuæ cæli causas.

Oris & auriũ apertio.

Saliua.

1. Cor. 6.

Conuenientia & differentia bapti. Christi, & Ioannis.

baptiſmus Chriſti viuificat, Ioannis autem non. Item in fine, quia baptiſmus Ioannis ad baptiſmum Chriſti inuitabat.

De catechiſmo & exorciſmo.

CAPVT X.

Catechiſmus quare baptiſ. præmittatur.

CAtechiſmus & exorciſmus tãquam præparatorij præmittuntur in baptiſmo, vt in ipſo gratia efficacius operetur. Tribus de cauſis catechiſmus inſtitutus eſt, primò propter inſtructionem de articulis communibus ad fidei ſuſceptionem: ſecundò propter reſponſionem ad fidei profeſsionem: tertiò propter reſpõſionem ad fidei obſeruationem. Qui verò adultus peccatum proprium habet, & per ſe reſpondere poteſt, requiruntur hæc ab eo. Paruulus autem quia non habet peccatum actuale, nec per ſe reſpondere poteſt, requiruntur hæc ab eo per vicarium, qui pro ipſo reſpondet de fidei obſeruantia. Exorciſmus ideo inſtitutus eſt, vt à baptizando diaboli poteſtas repellatur. Nam propter peccatum hominis diabolus in hominem poteſtatem accipit, & etiam in illa, quæ veniunt in vſum hominis. Vnde tam adulti quàm paruuli exorcizari debent ad expulſionem diabolicæ poteſtatis.

Ad quid inſtitutus.

Quod per ſe non facit puer paruulus per patrinos facit.

Exorciſmus ad quid inſtitutus.

Tam adulti, quàm paruuli exorciſandi, & quare.

De

De confirmatione.

CAPVT XI.

COnfirmatio ſacramentum eſt pugnantium de cuius ſubſtantia ſex ſunt. Duo ex parte ſacramenti in ſe, ſcilicet materia chariſmatis, & forma verborum, quæ talis eſt ſecundum morem magis communem. Signo te ſigno crucis, confirmo te chriſmate ſalutis. In nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Duo ex parte miniſtri, ſcilicet dignitas pontificalis, & intentio debita. Duo ex parte ſuſcipientis, ſcilicet frons in qua debet fieri chriſmatio, & quòd confirmandus ſit baptizatus. Vnctio chriſmatis triplex fit in tribus ſacramentis, quorum diuerſitas ex fine accipitur. In baptiſmo fit in vertice, ad ſignandum fidei ſuſceptionem, quia vertex eſt locus cellulæ rationalis. In confirmatione fit in fronte, ad ſignificandum audaciam confeſsionis: cuius impedimentum eſt timor, & verecundia, quæ ſpecialiter manifeſtatur in pallore vel rubore frontis ex propinquitate cellulæ imaginalis. In ordine fit in manibus, ad ſignificandum poteſtatem conſecrandi dominici corporis ſacramentum. Huius ſacramenti

Confirmatio quale ſacramẽtum.

De ſubſtantia ſacram. ſex.

Frons.

Vnctio triplex in tribus ſacramentis.

Vnctio triplex quid ſignat.

Vtilitas ſacramenti.

multiplex est vtilitas, quia gratiam in baptiſmo datam confirmat. Pſal. 67. Cõfirma hoc Deus quod operatus es in nobis ſcilicet in baptiſmo. Ad militiam *ſpiritualem* præparat. Vnde confir*mandi* tanquam pugiles pugnaturi inunguntur, ne ab inimicis de facili terreantur. Et quia omnes Chriſtiani debent eſſe in bello Chriſti, propter hoc omnes debent ſacramentum hoc accipere, vt facilius poſsint contra mundum, carnem, & diabolum pugnare. Ad confeſsionem conſtantem nominis Chriſti animat, quoniam oportet verum Deũ, & verum hominem confiteri. Primò, vt confiteamur eum ſecundum diuinam naturam patri, & ſpiritui ſancto æqualem. Secundò, vt confiteamur eum ſecundum humanam naturam, crucis pertuliſſe ſupplicium. Primum apparet in forma verborum in trinitatis expreſsione. Secundum claret in fronte crucis ſignatione. Intus & extra ſpirituali decore nos ornat. Intus quidem per conſcientiæ puritatem: ſed extra per odorem bonæ famæ. Et hæc duo ſignificantur in chriſmate, quod conficitur ex oleo propter primũ, & ex balſamo propter ſecundum. In bonis agendis, & malis ſuſtinendis roborat.

Confitendus Chriſtus.

Chriſma quid ſignat.

Ex oleo & balſamo ſacramẽti materia, & quare.

rat. Datur enim ibi spiritus sanctus ad robur. Animam & corpus armat. Animam quidem per impreßionem Characteris, contra pusillanimitatis vitium: Corpus verò per clypeum crucis contra insultus dæmonum. Contra verecundiã & timorem in confeßione nominis Christi audaciam præstat. Primum notatur in chrismatione frontis, qui est locus verecundiæ. Secundum in potestate ministri. Pugnãtem coronat: quod notatur in vitta, quæ circa caput confirmati ligatur. Quædam sunt circa cõfirmationem, quæ non sunt de esse sacramẽti, sed de bene esse: quæ sunt hæc. Quòd ieiunis, & à ieiuno detur: quòd per aliquem episcopo præsentetur, qui etiam patrinus efficitur. quòd vita capiti circumligetur. Per istud sacramẽtum fiunt fideles pleni Christiani. Plenitudinem dico copiæ: qui tamen in baptismo pleni facti sunt plenitudine sufficientiæ. Sacramenta se habent in dignitate, vt excedentia, & excessa. Nam Eucharistia præeminet in esse. Baptismus in effectu. Matrimonium in mysterio, quia significat coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Confirmatio in dignitate ministri, quia non confertur nisi ab Episcopis. Pœni-

Arma.

Clypeus.

Quæ de bene esse sacramen.

Pleni Christiani.

Eminentia sacramẽtorum.

tentia in frequenti peccatorum remissione, & sic de aliis sacramentis.

De sacramento Eucharistiæ.

CAPVT XII.

Eucharistia quale sacramétum.
Dilectionis signum.

EVcharistia est sacramentum charitatis tam diuinæ, quàm nostræ: quia Deus in hoc sacraméto magnæ dilectionis nobis signum ostendit, & nostræ dilectionis affectum per idem sacramentum specialiter erga se inflammauit. De

Substantia.

substantia huius sacraméti sunt quatuor, Primum est, quòd consecrans Eucharistiam sit sacerdos. Secundum, species panis & vini. Tertium intentio consecrantis. Quartum est forma verborum, *videlicet*, Hoc est enim corpus meum. Et ista est super calicem. Hic est enim calix, &c.

Forma.
Luc. 22.
I. Cor. 11.

Ad plenius intelligendum ista, nota circa intentionem, quòd aliud est intétio, aliud attentio: quia intentio semper est necessaria, vel specialis, vel generalis: sicut dictum est de baptismo. Attentio auté non est de substantia, sicut quando mens rapitur in prolatione verborũ ad alia, quod quandoq; contingit ex infirmitate, quãdoq; ex negligentia vel incuria, & tunc est peccatum. Sciendum præterea quòd non solùm requiritur intentio cõsecrantis,

Intentio quid.
Attétio quid.
Non attédere contingit dupliciter.
Intentio qualis esse debet.

tis, ſed etiam intentio iſtud ſacramentum inſtituentis. Vnde ſi aliquis ſacerdos ſtaret in foro, & ſuper omnes panes formam verborum proferret, etiam cum intentione conſecrandi, non fieret ibi trãſubſtantiatio: & hoc nõ eſſet propter defectum virtutis verborũ, cum vna vice ſacerdos poſsit conſecrare tot hoſtias, quot toti mundo ſufficerent, ſi eſſet neceſſarium eccleſiæ, ſed propter defectum intentionis illius, qui hoc ſacramentum inſtituit, qui non intendit quòd cum tali ludibrio vel ſtultitia fieret conſecratio, ſed pro vtilitate vel neceſsitate eccleſiæ generalis, vel particularis. Circa formam quoque verborum ſciendum quòd cùm dicitur, Hoc eſt enim corpus meum, iſta coniunctio, enim, non eſt de ſubſtãtia formæ, ſed de bene eſſe ipſius. vnde omitti non debet. Aliud nanque eſt forma neceſſaria, ſine qua non poteſt tranſſubſtantiatio fieri: aliud forma debita, ſine qua nõ debet fieri. Eodem modo dicendum eſt de ſpeciebus panis & vini. Vnde nota quòd materia euchariſtiæ alia eſt neceſſaria, alia eſt debita. Materia neceſſaria euchariſtiæ eſt panis frumentinus, quia ſine illo non poteſt fieri confectio. Materia verò debita

An ſacerdos proferens verba ſacramentalia ſuper omnes panes fori conſecraret.

Forma verborum.

Enim, an de neceſsitate formæ.

Materia qualis eſſe debet.

est, quòd panis ille sit azymus, quia licet in fermentato posset confici, tamen hoc non debet fieri, duplici de causa. Prima est, quia panis azymus conuenit institutioni. Christus enim dedit discipulis corpus suum confectum in tali materia. Secunda est, quia talis panis conuenit significato. Christus enim sine omni fermento peccati fuit. Similiter dicendum est de materia calicis: quia alia est materia necessaria, alia debita. Materia necessaria calicis est vinum, quia sanguis Christi non potest in alia materia confici, quàm in vino. Materia verò debita est, quòd aqua vino misceatur, & hoc duplici ratione. Prima, quia talis materia conuenit institutioni. Christus enim sanguinem suum sub tali specie dedit. Secunda, quia talis materia conuenit etiam significato: quia ecclesia, quæ per aquam significatur, Christo per fidem & charitatem iungitur. Sciendũ præterea quòd in aceto & agresta non conficitur, quia acetum non est vinum, sed fuit, sicut & agresta non est vinum, sed erit. In confectione autem sanguinis tam modicum aquæ debet admisceri vino, quòd absorberi possit ab illo: alioquin impeditur consecratio si vinum ab aqua vincitur. Istud

In fermentato non debet celebrari propter duo.

Luc. 22.

Vinum & nõ alius liquor est materia.

Aqua vino miscetur, & quare.

Luc. 22.

In aceto, neq; in agresta nõ conficitur.

Modicum aquæ.

Istud designat, quia cùm nos ad Christũ conuertimur, non ipse in nos, sed nos in ipsum mutamur: quia corpori eius mystico incorporamur. Si vna gutta vini imponitur ex aliqua negligentia sanguini, non propter hoc desinit esse sanguis, nec propter admixtionem vinum in sanguinem mutatur, sed vtraque species in sua natura permanet. Sed si de vino multum ponitur ad vnam guttam sanguinis, sicut quandoque fit in ablutione, tunc ibi desinit esse sanguis: quia species illius guttæ sub qua est sanguis, absorbetur à multo vino adiuncto. Circa Eucharistiam est quoddam sacramentum tantùm, vt species panis & vini: quoddam est ibi res tantùm: vt corpus Christi mysticum: quoddam est ibi res & sacramentum, vt corpus Christi verum, quod traxit de virgine, istud enim est res primi, & sacramentum secundi. Sub vtraque specie totus Christus indiuisus est, scilicet, corpus & anima, & Deus: ac per hoc vtrobique est vnum & simplicissimum sacramentum. Sub specie nanque panis est corpus Christi per conuersionem, & sanguis per connexionem, & anima per cõiunctionem, & diuinitas per vnionem. Ista enim quatuor non possunt diuidi, nec ab inuicem

Cùm imponitur vini gutta in sanguine, an fit conuersio.

Contenta in eucharistię sacramento.

separari. Eodem modo dicendum est de sanguine. Præterea Christus sic totus est in tota specie, quòd est in qualibet parte eius, siue sit integra illa species, siue diuisa: ac per hoc non est ibi vt circũscriptus, vel occupans locum, vel habens situm, vel perceptibilis per aliquẽ sensum corporeum. Exemplum huius habemus in speculo: quod si diuidatur in multas partes, in qualibet apparet imago, quæ prius apparebat in integro. Item Exemplum est de sermone, quem quis multis recitat, quia quilibet auditor recipit illum totum. Vnde quanuis sermo sit vnicus in proferente, totus tamen est in quolibet audiente. Hostia frangitur in tres partes, propter multas rationes: Primò propter tres personas diuinas in vna essentia, sic sunt tres partes in diuisione hostiæ, vnus tamen Christus est. Secundò propter tres status Ecclesiæ, scilicet militantium, triumphantium, & in purgatorio ardentium. Tertiò propter tres status Christi in quibus fuit, scilicet mortalis, mortuus, & immortalis. Quartò propter tres apertiones in corpore Christi tempore passionis, scilicet manuum, pedum, & lateris. Quintò propter tres substantias in Christo, scilicet diuinitatis, animæ,

Quomodo totus Christus in eucharistia.

Exemplum.

Sermo.

Hostia frãgitur, & quare.

Ecclesiæ status tres.

Christi status tres.

Christi apertiones tres.

Tres in Christo substantię.

.iæ,& corporis. Sacramentum corpo
Christi præfiguratum est multiplici-
ſ. in oblatione Melchiſedech, in qua Figuratur ſa-
ıratè habemus formam exteriorem cramentū eu-
:ramenti,& primum effectum, ſcilicet chariſtiæ mul
ectionem: ibi enim præceſsit figura tipliciter.
ritualis refectionis in pane & vino. Gen. 14.
:m Euchariſtia eſt refectio ſpiritualis Exod. 16.
tæ in re. Itē in manna, vbi figurabatur Exod. 12.
fectus gratię. Itē in agno paſcali, in quo Leuit. 11.
gurabatur liberatio à ſeruitute Aegy-
tiaca. Ita noſter agnus eſt ſignum libe-
ationis à diabolo. Item in diuerſis ſa-
:rificiis, de quibus habetur in Leuiti-
co: quibus figurabatur oblatio paſsionis
Chriſti, vt fuit hoſtia quo ad reconcilia-
tionem, & victima quo ad ſatisfactionē
pro peccatis noſtris, & holocauſtum quo
ad totius corporis ſui læſionem. Item in
oblatione Mannæ de quo legitur libro
Iudicum cap. 13. per quam figurabatur
in quo debet fieri oblatio, & ſuper quid:
quia in fide Ieſu Chriſti, qui per petram
deſignatur. Item in figura Ionathæ mel-
lita, vbi figurabatur quis offerre debeat
quia Ionathas: per fauum verò mellis
deſignatur deuotio offerentis. Figura
ſanguinis Chriſti fuit vinum ad deſignā-
dum refectionem. Cantic. 2. Introduxit

me rex in cellam vinariam. Item aqua ad designandum ablutionem. Vnde illud, Vidi aquam egredientem, &c. Item sanguis ad designandum redemptionem ad Hebræos 9. Sine sanguinis effusione non fit remissio.

Ezech. 47.

De dignitate & excellentia sacramenti Eucharistiæ.

CAPVT XIII.

Dignitas & excellentia huius sacramenti apparet in multis. Primò, quia sicut iam dictum est, tam ante legẽ, quàm in lege fuit præfiguratum. Secundò, quia à prophetis prænuntiatum. Psal. 77. Panẽ angelorum manducauit homo: ponitur hic præteritum pro futuro prophetali certitudine. Tertiò, quia à Christo institutum: & hoc dupliciter: scilicet verbo, & facto. Verbo, vt patet Io. 6. Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cælo, &c. Facto. Mat. 26. Accipite & comedite hoc est corpus meum. Quartò, quia ab apostolis obseruatum. 1. Corinth. 11. Conuenientibus vobis in vnum, &c. Quintò, quia à summis pontificibus solennizatum, qui ordinauerunt cantum & orationes, locum, & tempus, & vestimenta, & vasa diuersa: quæ omnia sunt ad decorem

Sacramentum Eucharistiæ à Christo institutũ dupliciter.
Verbo & facto.

rem huius sacramẽti. Maxima digni-
s apparet in hoc sacramento: quia cùm
hristus constet ex tribus substantiis, sci
cet deitate, anima, & corpore: Ipsa qui-
em deitas excellit omnia. Psal. 47. Ma-
nus Dominus & laudabilis nimis. Item
nima eius prçcellit omnes animas, cùm
t plena gratia & veritate, id est perfe-
tissima in effectiua & cognitiua. Item
orpus eius excellit omnia corpora quod
le sanctificato corpore beatissimæ virgi
nis fuit sumptum, & diuinitati vnitum:
ergo in Christo nobilissimũ quod est in
cęlo, & nobilissimum in terra vnita sunt.

Dignitas sacramenti.

Ioan. 1.

Luc. 1.

Col. 2.

De mirabilibus, quæ sunt in Eucharistia.

CAPVT XIIII.

Quot mirabilia in euchar. sacramento.

MIrabilia multa sunt in hoc sacramento: primũ est, quòd est ibi corpus Christi in tanta quantitate sicut fuit in cruce, & sicut iam est in cælo, nec tamen excedit terminos illius formæ. Secundùm quòd ibi sunt accidentia sine subiecto. Tertium, quia ibi panis ita conuertitur in corpus Christi, quòd non fit materia corporis Christi, nec annichilatur. Quartum quòd corpus Christi non augetur ex multarum hostiarum consecration

Christus quomodo in eucharistia.

Accidentia sine subiecto.

Panis conuersio.

cratione, non minuitur ex hostiarũ sumptione. Quintum, quòd idem corpus in pluribus locis est sub omnibus hostiis cõsecratis. Sextum, quòd quando diuiditur hostia, non diuiditur corpus, sed sub qualibet parte totus est Christus. Septimum quòd quando tenetur hostia in manibus, & videtur oculis, corpus Christi nec tangitur per se, nec videtur: sed hæc tantummodo circa species sunt. Octauum quia cùm desinunt istæ formæ, tunc etiã desinit esse ibi corpus & sanguis Christi. Nonum, quod cùm non sit ibi panis vel vinum, tamen accidentia eundem effectum habent vt prius, scilicet satiare, inebriare, & huiusmodi. Nota quòd Deo conuenit esse vbique simpliciter & propriè, creaturæ conuenit esse in vno loco tantũ. Corpus verò Christi medio modo se habet. Cum enim sit creatura non debet æquari creatori in hoc quòd sit vbique. Cùm verò sit vnitum deitati, debet in hoc excellere alia corpora, vt simul & semel posit esse in pluribus locis, sub isto, videlicet sacramento. In sacramento Eucharistiæ quoddam est secũdùm naturã, vt hoc quod ibi accidentia sunt in hoc terminato. Quoddam est ibi supra naturam, sed non supra intellectũ, vt quòd ibi sunt

Nõ diuiditur corpus Christi.

Aliud videtur & aliud continetur.

Desinentibus speciebus desinit corpus Christi.

Accidentium effectus.

Deũ, creaturã corpus Christi esse, quomodo.

Quid in hoc sacramento.

ſunt accidentia ſine ſubiecto. Quoddam eſt ibi ſupra naturam & intellectum, vt quòd ibi Chriſtus eſt totus, & tãtus quantus fuit in cruce, nec tamen excedit terminos illius paruæ formæ. De mirabili tranſubſtantiatione, nota ꝙ triplex eſt mutatio. Vna eſt artificialis, vt quãdo fit vitrũ de cineribus. Alia naturalis, & hæc duplex eſt, ſcilicet accidentalis, & ſubſtantialis. Accidentalis eſt quando idem ſubiectum manet ſub diuerſis accidentibus ſibi inuicem ſuccedentibus. Subſtantialis eſt quãdo eadẽ materia manet ſub diuerſis formis ſubſtantialibus: ſicut patet in tranſmutatione elementorũ adinuicem. Tertia eſt mutatio ſupernaturalis: vt quando nec materia, nec ſubiectum manet, ſed tantùm accidentia ſine ſubiecto: & talis mutatio eſt in tranſubſtãtiatione corporis Chriſti. In rerum mutatione poteſt notari triplex difficultas, vel ex parte termini à quo, vel ex parte termini ad quem, vel ex parte diſtãtiæ terminorum adinuicem. Primo modo creatio eſt mirabilior omnibus mutationibus, quia eſt de non ente ſimpliciter. Secundo modo conuerſio panis in corpus Chriſti eſt mirabilior omnibus, quia eſt ens in actu prius exiſtens. Tertio modo incarnatio Chri

Mutatio triplex.

Triplex difficultas.

Christi est mirabilior quacunque mutatione, quia ibi est vnio finitæ substantiæ ad infinitum. Mundus distinguit quãdruplicem mutationẽ substantialem. Prima est à non ente in ens, & hæc dicitur generatio. Secunda est ab ente in non ens, vt corruptio. Tertia est ab ente in ens quod modo non est, sed iam erit, vt productio. Quarta est ab ente in ens iam existẽs, & talis est conuersio panis in corpus Christi. Hæc mutatio non habet similitudinẽ in natura, sed est in alteratione quasi contraria: quia hic mutatur vna substantia in aliam, & manẽt eadem accidentia, sed in alteratione econuerso est, quia ibi mutantur accidentia, & manet eadem substantia: sicut patet in corporalibus, quando de albo fit nigrum: & in spiritualibus, quando fit de iusto impius, vel de ignorante sciens. Nota quod hæc præpositio de, multiplicitur sumitur. Quandoque enim notat causam vt cùm Christus dicitur conceptus de spiritu sancto. Quandoque materiam, vt cùm dicitur Christus natus de virgine. Quandoque identitatem substantiæ, vt cùm dicitur filius natus de patre. Quandoque transsubstantiationem vel conuersionem vt cùm dicitur corpus Christi fieri de pane.

Distinguitur commutatio.

De, præpositio quid notat.

Quand

Quandoque ordinem, vt cùm dicitur creatura esse de nihilo.

De effectu in suscipientibus corpus Christi.

CAPVT XV.

DIgnè suscipiẽtes corpus Christi, bonum multiplex cõsequũtur. Primũ est Christi cõmemoratio. Matt. 26. Hoc facite in meã commemorationẽ, s. dilectionis, liberationis, imitationis. Itẽ viuificatio interior, quia nonnunquã per virtutem huius sacramenti fit de attrito contritus. Vnde sicut (Gen. 3.) lignũ vitæ comestum vitã præstabat, sic per hãc gratiã purgamur, illuminamur, perficimur, reficimur, & viuificamur. Et bene redditur vita per cibũ, per quẽ & mors intrauit. Itẽ corporis Christi mystici incorporatio. Vnde dictum Augustini, Nõ tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me: nõ intelligitur de vnione corporis mystici de nouo faciẽda, sed de augẽda: nõ enim vnit dissimilia. Item spiritualis refectio. Psal. 22. In loco pascuæ, &c. Deus enim nõ tãtùm instituit sacramentũ quod nos in esse gratiæ generaret, vt baptismum: vel quod genitos roboraret, vt confirmationem: verùm etiã quod roboratos nutri-

Vtilitas multiplex.

Multiplicia sacramẽta Deus instituit, & quare.

nutri

Quæ ſacramẽta dẽtur ad fidem accedentibus.

nutriret, vt Euchariſtiam propter quod hæc tria ſacramenta dãtur omnibus qui ad fidẽ accedunt. Itẽ deuotionis augmentatio. Pſal. 22. Impinguaſti in oleo caput meũ.

Nutrimentũ ſpecialiter in tribus.

Nutrimentũ enim quod hic datur nobis quantũ ad eſſe gratuitũ in tribus attenditur, ſ. in cõſeruatione deuotionis ad Deũ, & dilectionis ad proximũ, & delectationis intra noſmetipſos. Itẽ fomitis mitigatio. Pſal. ibi. Super aquã refectionis &c. quia ſicut aqua refrigerat, ſic & iſtud ſacramentũ feruorẽ cõcupiſcentiæ mitigat. Itẽ collatio gratiæ. Exo. 16. Deſcendente manna deſcẽdebat pariter & ros. Nu. 11. Item virtutum roboratio. Pſal. 103. Panis cor hominis confirmet. Item peccatorum remiſsio, quia per iſtũ cibũ ſemper fit reparatio deperditi. Vnde quãdo dicitur in oratione dominica,

Matth. 6.

Panẽ noſtrũ quotidianũ da nobis hodie, ſtatim ſequitur, Et dimitte nobis debita noſtra. Iſtud intelligitur de venialibus tãtùm: quia ſicut alimentũ naturale prodeſt viuẽti, & nõ mortuo, ſic alimentũ ſpirituale. Item contra diabolum armatio. Pſal. 22. Paraſti in cõſpectu meo mẽſam aduerſus omnes &c. Item ſpei eleuatio. Vnde Apoſto. Ro. 8. Quomodo cum illo, non &c. Item amoris excitatio. Bernard.

Diſce

Diſce Chriſtiane quantum debeas diligere Chriſtũ qui dedit nobis carnẽ ſuam in cibum, ſanguinem in potum, animam in precium, aquam lateris in lauacrum. Item fidei commendatio, quia in hoc ſacramento fides eleuatur ſupra naturam, ſupra ſenſum, & ſupra intellectũ. Apoſtolus. 2. Corin. 10. Captiuantes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Item angelica conuiuatio. Pſal. 77. Panẽ angelorum manducauit homo. Item regni cæleſtis collatio. Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſan. &c. Item ſpiritualis delectatio. Sapien. 16. Panem de cælo præſtitiſti eis omne delectamentum hab. &c. Item intellectus illuminatio. 1. Reg. 14. Guſtauit Ionathas de melle, & illuminati ſunt oculi eius.

Fides qualiter eleuatur in hoc ſacramento.

De effectu Euchariſtiæ dicit Bern. Corpus Chriſti eſt ægris medicina, peregrinantibus via, debiles confortat, valentes delectat, languorẽ ſanat, ſanitatẽ conſeruat. Per hoc fit homo mãſuetior ad correptionẽ, patientior ad laborẽ, ardentior ad amorẽ, ſagacior ad cautelam, ad obedientiam prõptior, ad gratiarũ actiones deuotior. Sicut rectè communicantibus multa bona prouenĩũt, vt dictum eſt: ſic indignè ſumẽtibus corpus Chriſti multa

Item effectus ſingulares ſacramenti euchar.

Indignè ſumentibus pericula.

O

mala occurrunt. Nullius enim opus placet Deo, nisi placeat ipse prius. Indigna enim communio peccatis hominem illaqueat, damnationem præparat, proximũ scandalizat; mentẽ excæcat, tẽtationi subiugat, deum irritat, vitam temporalẽ breuiat, gratuitis spoliat. De his per ordinẽ dicitur Psal. 68. Fiat, inquit, mẽsa eorum coram ipsis in laqueum. ecce primum, & in retributionem: ecce secundum, & in scandalum, ecce tertium: obscurẽtur oculi eorum ne videant: ecce quartũ: & dorsum eorum semper incurua: ecce quintũ: effunde super eos iram tuam: ecce sextũ, fiat habitatio eorum deserta: ecce septimum: in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet: ecce octauum.

De modis sumendi Eucharistiam.

CAPVT XVI.

Quot modis sumitur Christus.

CORpus Christi quatuor modis sumitur. Quidam accipiunt illud spiritualiter tantùm, vt qui accipiunt rem sacramenti, id est gratiam, & non ipsum sacramentum corporis Christi. De hoc modo sumendi dicit August. Crede, & manducasti, id est, Corpori Christi mystico incorporatus es. Quidam, sacramentaliter tantùm, vt communicãtes in mortali

tali peccato: quia licet deus sit vbique per essentiam, non tamen per gratiam. Quidam spiritualiter & sacramentaliter, vt qui accipiunt rem, & sacramentum, vt communicantes in gratia. Quidam neutro modo, vt qui nec rem, nec sacramentum accipiunt, vt hæretici, qui nihil conficiunt. Primi non manducantes manducant, secundi manducantes non manducant, tertij manducantes mãducant, quarti non manducantes non manducãt. Circa communionem committitur peccatum tribus modis. Primò cùm quis status tempore cõmunionem dimittit. Ioh. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis. &c. Secundò cùm quis suo tempore communicans malè accedit. Apost. 1. Corinth. 11. Qui sumit indignè, iudiciũ sibi manducat & bibit. Tertio cùm quis post communionem à peccatis se non custodit: & iste triplex malum incurrit. Primò quia Christũ, quẽ suscepit ignominiosè, à se expellit, nã turpius eiicitur, quàm non admittitur hospes. Secũdò quia talis quodammodo similitudinem Iudæ gerit, qui postquam cum Christo cœnauit, ipsum tradidit. Sic & Absalon fratrem suum ad conuiuium vocauit, & postea occidit. Tertiò, quia ordinem honestatis peruer-

Peccat quis circa communionem, & qualiter.

Cùm quis peccat post communionem.

Matth. 26.

2. Reg. 13.

tit. Venturo enim reuerentiã exhibet,& prçsenti nullam. Vnde similis est illis, qui cũ ramis oliuarum,& clamore festiuo ob uiauerũt Christo,& ipsum postmodũ cru cifixerunt. Qualiter autem ad cõmunionem accedẽdum sit, discere possumus in esu agni pascalis. Comedebant enim Iudæi accinctis renibus, calceatis pedibus, baculos habentes in manibus, cum lactucis agrestibus,& panibus azymis,& festinanter. Per primum significatur puritas castitatis. Lucæ duodecimo. Sint lumbi vestri præcincti & lucer. Per secundum affectus deuotionis. Cantico. 7. Quàm pulchra es in calceamentis filia prin. Per tertium memoria dominicæ passionis. Gene. 32. In baculo meo transiui Iordanem istum. Per quartum amaritudo contritionis. Psalmo 79. Cibabis nos pane lachrymarum. Per quintum promptitudo bonæ voluntatis,& operationis. Prouer. 22. Vidisti hominem velocẽ in operibus suis. corã regibus stabit. Item quales debeant esse communicantes, ostenditur in vestibus sacerdotalibus. Requiruntur enim ista, iudicium discretionis, munditia castitatis, mortificatio carnis, constantia fortitudinis, perseuerantia longanimitatis, perfectio charitatis. Primum

Matth. 21.

Modus dignè sumendi eucharistiam.

Exod. 12.

Quales esse debeant communicantes.

mum notatur in ſuperhumerali, ſecundum in alba, tertium in cinctura, quartum in fanone, ſiue manipulo, qui portatatur in brachio ſicut clypeus, quintum in ſtola, ſextum in caſula. Corpus Chriſti ſumitur velatum accidentibus multiplici ratione. Primò propter meritum quantum ad bonos, quia ſecundum Gregorium, fides non habet meritum cui humana ratio præſtat experimētum. Secundò propter indignitatem, quo ad malos. Exemplum de Bethſamitibus. 1. Reg. 6. qui percuſsi ſunt, quia arcā domini illuſerunt. Tertiò propter imbecillitatem quātum ad omnes. Non enim poſſemus videre claritatem corporis Chriſti glorificati. Exemplum de Moyſe, in cuius faciem non poterant intendere filij Iſrael quando reſplēdiuit. Quartò propter vitādum horrorem, qui fieret ſi Chriſti carnem dentibus attrectaremus. Tres ſunt cauſæ quare laicis non datur iſtud ſacramentū ſub duplici ſpecie. Prima eſt, quia poſſent credere, quòd totus Chriſtus nō eſſet ſub vtraque ſpecie: Secunda, propter periculū, quia de facili poſſet effundi ſanguis. Tertia, vt veritas reſpōdeat vmbræ, quia in lege non bibebant etiam offerentes de libamine.

Chriſti corpus velatum ſumitur, & quare.

Exod. 34. 2. Cor. 3.

Laicis non datur ſub vtraq; ſpecie, & quare.

Deut. 12. Heſt. 4.

De abstinentia à communione.

CAPVT XVII.

A communione abstinẽdũ, & quare.

ABstinent quidã à communione propter culpam propriam, & aliqui sine culpa mortali, sed propter sacramenti reuerentiam, sicut qui sentiunt se minus mundos carne, vel mente, vel etiam inde notos: & isti bene faciunt, dummodo possint iustè & sine aliorum scandalo supersedere. Vbi enim non instat necessitas, consulẽdum est talibus vt de communione expectent quousque parati, & deuoti ac circunspecti possint accedere. Nulla tamen necessitas debet compellere, vt aliquis in peccato mortali existens scienter communicet. Peccatum facit indignum communione tribus modis: aut in habitu, vt quando quis accedit non contritus de peccato præterito & inconfessus. Aut in actu, vt quãdo quis immutat formam sacramenti, & irreuerenter ipsum tractat. Aut in proposito, vt quando habet voluntatem peccandi in futuro. Potest etiam propter reuerentiam sacramenti exclusio fieri à communione tripliciter. Primò propter reuerentiam sacramenti exterioris, sic excluditur pollutio, & immunditia corporalis. Secundò propter reueren

Quis indignus communione.

Excluditur quis à communione propter plura.

uerentiam rei contentæ sub formis, sic excludit defectus iudicij, & rationis, vt in pueris, & amentibus. Tertio propter reuerentiam rei significatæ, id est vnitatis corporis mystici, sic excludit vinculum interdicti vel suspensionis, vel excommunicationis etiam iniustæ. Sic igitur propter solam reuerentiam sine omni culpa excluduntur multi à communione. Hoc primò patet in pueris, qui tamen si sunt prope ætatem adultam scilicet 10. vel 12. annorum, & apparent in eis signa reuerentiæ, & discretionis, possunt sumere, alias non. Idem patet in furiosis, qui excluduntur sine culpa, qui tamen communicare possunt, quando habent lucida interualla. Item cum quis habet lutosas manus, licet hoc fit sine culpa, tamen pro sola reuerentia non debet tangere corpus Christi. Tria genera hominum in lege excludebantur ab esu agni, scilicet incircuncisi, qui significant accedentes irreuerenter ad communionem. Legitur 2. Reg. 6. quòd percussus est Oza, qui tetigit arcam domini. Item alienigenæ, hi significant infideles de quibus Gene. trigesimoseptimo. Fera pessima deuorauit filium meum. Item immundi qui significant habentes peccatum mortale.

Excómunicati, aut interdicti non cómunicent.

Pueri communicãdi in qua ætate.

Furiosi in interuallo lucido communicandi.

Manibus illotis non tractãdum Christi corpus.

Exo. 12.

De his propheta. Isa. 52. Mundamini, qui fertis vasa domini. De his tribus nota quòd indignè sumit, qui non sumit reuerenter, vel non catholicè, vel habet mortale scienter, Qui non communicat suo tēpore, multa mala incurrit. Primò, quia talis multiplici vtilitate priuatur, de qua supra dicitur in capitulo, de effectu Eucharistiæ. Si enim Raab saluata est, quia suscepit nuncios domini, multò magis, qui ipsum suscipit. Secundò, quia constitutionem ecclesiæ transgreditur: statuit enim ecclesia quòd qui non communicat in pascha, viuens ab ingressu ecclesiæ arceatur, & moriens careat ecclesiastica sepultura. Tertiò, quia maledictionē incurrit. Ecclesiasti. 4. Væ soli &c. Bene solus est, qui Christum non habet. Quartò, quia vices Deo non rependit. Augu. Verecundum est illi hospitium denegare, qui solet omnem pulsantem admittere. Quinto, quia vires spirituales perdit. Quilibet enim qui est sine mortali est membrum corporis mystici. Membrum autem debet substentari alimento corporis Christi veri. Alioquin efficitur aridum, sicut corporeum membrum ad quod non transmittitur corporalis cibi nutrimentum.

Non cōmunicare suo tempore incommoda.

Iof. 2. & 6.

Qui non communicat in pascha interdicitur.

1. Cor. 12.

De

De officio missæ.

CAPVT XVIII.

PRærogatiuas plurimas habet missa. Primò, quia celebratur à ieiunis. Secundò, quia tātum in ecclesia, & super altare, nisi quandoque propter necessitatē fiat sub tentorio vel in alio loco honesto. Tertiò, quia oportet celebrātem esse sacerdotem. Quartò, quia oportet eum indutum esse sacris vestibus. Quintò, quia tantummodo fit in die, & nō in nocte, nisi in natiuitate domini. Sextò, quia celebratur accenso lumine, etiam si mile Soles lucerent super terram. Septimò, quia ibi sonant verba diuina, angelica, & humana. Diuina quidem, cùm dicitur vel cantatur, Pater noster, & legūtur verba domini in euangelio. Angelica verò, quando dicitur, Gloria in excelsis Deo, &c. Humana autem, vt in collectis, & huiusmodi. Octauò, quia ibi audiuntur tria idiomata nobilissima, scilicet, Hebraicum, vt sabaoth, & osanna: Græcum, vt Kyrie eleeson: Latinum, vt in aliis, quæ sunt ibi. Nono, quia missa suo modo tam plena est mysteriis, sicut mare guttis, sicut sol atomis, sicut firmamentum stellis, sicut cælum emphyreum angelis.

Prærogatiuæ missæ.

Accenso lumine celebratur.

In missa sonāt diuina verba, Angelica, humana.

Idioma hæbraicum Græcum latinum.

Missa plena mysteriis.

Decimò, quia ſacerdotes in ſolennibus eccleſiis habent in miſſa ſua plures miniſtros, Diaconum, ſubdiaconum, & acolytos. Vndecimo, quia angelis ibi exiſtentibus ſufficit in præſentia tantæ maieſtatis eſſe ſcholares. Duodecimò, quia ibi eſt dominus cæli & terræ. Officium miſſæ moraliter exponitur ita. Introitus ſignificat inchoationem boni operis: & duplicatur, quia in noſtra inceptione debemus declinare à malo, & facere bonum: Kyrie eleeſon quod nouem vicibus variatur, ſignificat inuocationem miſericordiæ dei, qua nouem modis indigemus: primis tribus modis ad peccatorum remiſsionem, quæ committimus corde, ore, & opere. Quantum ad contritionem, confeſsionem, & ſatisfactionem. Secundis tribus modis quantum ad gratiæ collationem, ſcilicet, fidei, ſpei, & charitatis. Tertiis tribus modis quantum ad glorificationem, qua gaudebimus in deo ſupra nos, intra nos, de nobis ipſis, & iuxta nos de proximo. Gloria in excelſis Deo, ſignificat gratiarum actionem. Collectæ, denotant orationem. Epiſtola & euangelium, nouæ & veteris legis obſeruationem. Graduale & alleluia, vitę actiuæ, & contemplatiuæ perfectionem.

Miſſæ moralis expoſitio.
Introitus.
kyrie eleeſon.
Miſericordia Dei indigemus nouē modis.
Gloria in excelſis.
Collecta.
Epiſtola.
Graduale.
Alleluia.
Euangelium.

Offer

Offertorium contribulati spiritus sacrificium. Secreta significãt statum viæ. Præfatio statũ patriæ. Sanctus, San. San. exultationem angelorum præsentiũ. Canon, trãsitum membrorum in corpus Christi mysticum. Pater noster, filiationem significat per gratiã. Agnus Dei, liberationẽ per misericordiam, & triplicatur, vt liberemur à malis præteritis, præsentibus, & futuris. Cõmunio seu complenda significat boni operis consummationem. Circa quædã alia quę sunt in missa nota significationẽ allegoricam. Intelligimus enim per altare crucẽ: per calicẽ, sepulchrũ: per patenã, lapidẽ superpositum. per corporale, sindonẽ, in qua corpus Domini fuit inuolutum. Nota etiam quod omnes missæ sunt æquè bonæ quantũ ad opus operatũ, vna tamẽ est melior altera quãtum ad opus operans. Vnde melius est audire missam boni sacerdotis quàm mali, sicut in mensa corporali eundem cibum iocũdius accipimus à mundo ministro, quàm ab immundo. Nota quod periculosum est si celebrãs missam, cæcutiens vel manus tremulas habens, vel caducũ morbũ habet, & aut delirus aut idiota est. Vnde talibus est iniungendum quòd abstineãt à missa. Præterea quando aliquis bis, est celeb

Offerenda. Secreta. Præfatio. Sanctus. Canon. Pater noster. Agnus Dei, & quare triplicatur. Communio. Allegorica significatio. Altare. Calix. Patena. Corporale. Missæ omnes æquè bonæ, & non. Similitudo. Periculum in celebrando. Nota.

celebraturus missam, non debet sumere ablutionem in missa priori, quia ad missam secundam accederet non ieiunus.

De negligentijs quæ fiunt in missa.

CAPVT XIX.

Remedia in negligentiis missæ.

SI per negligētiam euenerit quòd perlecto canone nec vinum, nec aqua reperiatur in calice, statim infundi debet vtrūq;:& sacerdos iterabit canonem siuè consecrationem ab illo loco. Simili modo, & perficiet vsque ad finem, ita tamen, vt nec dimittat duas cruces, quæ fieri singulariter super hostiā consueuerunt. *Vel* melius potest dici quòd aliam hostiam sumat, & canonē à prīcipio incipiat. Quòd si de simplici vino vel aqua fiat consecratio, vinū reputabitur pro consecrato, sed aqua nō. Si quid de sanguine ceciderit super corporale, vel palā altaris, vel super albā, vel casulā, pars illa rescīdatur, & in loco reliquiarū reseruetur, prius tamē extrahatur sacramentū quātū poterit, & sumatur, deinde abluatur & sumatur ablutio. Si verò super terrā, lapidē, vel lignum ceciderit, lingēdus, radendus, & extergēdus est locus ille, & puluis in sacro loco reponendus. Porrò si in ipsum sanguinē musca vel aranea ceciderit, vel aliquid aliud

Quid agendū in casu sang.

Quod si super terram.

Si musca vel aranea.

aliud tale, quod vix ſine vomitu, aut mortis periculo ſumi poteſt, perfundatur & lauetur, quàm cautius poteſt in calice, & abluationẽ ſumat ſacerdos: ſed muſca ſiue aranea ſuper piſcinã cremetur. Quod ſi corpus ſiue de corpore Chriſti ſuper palam altaris ceciderit, vel ſuper aliud veſtimentum, non incidatur, ſed vino abluatur, & à miniſtro ſumatur. Si infirmus corpus Domini reiiciat, ſuſcipiatur prout diligentius poteſt, & ſumatur à ſacerdote, vel ab aliquo puero diſcreto & mũdo, ſi æger non poteſt illud reſumere.

Quid de corpore.

De ægrotis.

De ſacramento pœnitentiæ.

CAPVT XX.

POenitentia eſt, vt ait Amb. præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. Item Greg. Pœnitentia eſt anteacta mala & peccata flere, & iterum flenda non committere. Circa prædictas diffinitiones nota quòd quędã diffinitiones dantur per eſſentiam, vt, homo eſt animal rationale mortale. Quędã per cauſam, vt dies eſt ſol lucens. Diffinitio autem pœnitentiæ data, per cauſam eſt, & non per eſſentiam. Verũtamen pœnitentia diffinitur per duplicem actum, vnum qui eſt reſpectu præteriti, ſcilicet mala

Pœnitentia quid.

Pœnitentiæ definitio.

mala præterita plangere: alterũ respectu futuri, scilicet plãgenda iterũ non cõmittere. Primus actus est in re: secundus in proposito. Pœnitẽtia duplex est, quædam interior tantum, & hæc est de iure naturali: quædã exterior, quæ fit ad arbitrium hominis. Prima non est sacramentũ propriè: secunda verò est sacramentum. Non enim pœnitentia per se suscepta dicitur propriè sacramentum ecclesiæ, cùm talis etiam ante baptismũ possit fieri: sed pœnitentia iniuncta per ministros ecclesiæ, sacramentum est. Notandum quoq; est, quòd lugere pro propriis peccatis est actus pœnitentiæ, quæ est virtus *iustitiæ*: sed lugere pro malis alienis, est alterius virtutis, scilicet misericordię: lugere verò pro bonis æternis, est actus tertiæ beatitudinis, de qua dicitur. Beati qui lugẽt, &c. De duratione pœnitentiæ sciendum est quòd exteriorem nõ oportet esse perpetuam, sed de interiori distinguitur. Est enim pœnitentia interior secundũ habitum: & hæc debet esse perpetua. Alia est secundũ actum, & hanc non oportet esse perpetuã. Semper enim tenetur quis ad interiorem pœnitentiã habitualem, qua vellet non peccasse, & vult de cætero nõ peccare. Sed ad exteriorem pœnitẽtiam non

Pœnitentia duplex.

Quando pœnitentia est sacramentum, & quando non.

Actus pœnitentiæ.

Lugere pro se & alienis.

Matth. 5.

Quãdiu debet durare pœnitentia.

Pœnitẽtia habitualis & actualis & ad quem istarum semper tenetur pœnitens.

nõ ſemper tenetur. Præterea alius eſt dolor rationalis, qui eſt peccati deteſtatio: alius ſenſualis qui eſt paſsio: & primus dolor ſemper debet eſſe in pœnitẽtia: ſecundus non eſt de neceſsitate. Item quanuis homo nõ ſit certus de peccati remiſſione, tamen nõ oportet propter hoc pœnitentiã exteriorẽ eſſe perpetuam, quia nõ exigitur in talibus certitudo ſciẽtiæ, ſed ſufficit certitudo cõiecturæ probabilis, vt eſt quãdo homo fecit probabiliter quod erat ex parte ſui dolẽdo, cõfitendo, ſatisfaciendo, emendãdo. Cùm in omni ſacramento nouæ legis ſit aliqua materia viſibilis elementi, quæ eſt ſignum & cauſa gratiæ, oportet etiã in ſacramento pœnitentiæ ita eſſe, ſed tunc materia ſenſibilis largè ſumitur pro omni re, ſiue res illa ſit exterior ſubſtantia, ſiue actio humana. vnde ſecũdum hoc in pœnitentia, prout eſt ſacramentum, ſunt res & verba: verba quippe in confeſsione & abſolutione ſunt, res autẽ eſt ipſa actio humana. Ad intelligẽdũ iſta plenius, nota quòd ſicut in medicinis corporalibus quædam conſiſtunt in ſola paſsione curati, vt eſt ſectio vulneris: quædã verò in actione eiuſdem, vt eſt exercitatio corporis. Ita in ſacramentis quædã conſiſtunt in paſsione

Dolor duplex.

Certitudo quę requiritur.

Quæ ſit huius ſacramẽti materia.

In ſacramẽto pœnitẽtiæ res & verba ſunt.

Similitudo.

ne eius, qui sanctificatur, & non in actione, nisi per accidens, vt baptismus, confirmatio, eucharistia, extrema vnctio, ordo. Quædã verò consistunt essentialiter in actu eius qui sanctificatur, vt alia duo sacramenta, scilicet pœnitẽtia & matrimonium. In primis ergo quæ sine actu nostro operantur, requiritur exterior materia, quæ significat & causam & rem sacramenti. In aliis verò ipse actus noster est pro materia sensibili. Ex prędictis patere potest, quòd in hoc quoddam est sacramentum tantùm, vt est actus pœnitentis exterior: quoddam est res tantùm, vt remissio peccatorum: quoddam res & sacramentum, vt contritio interior.

De qualitate pœnitentiæ.

CAPVT XXI.

Pœnitẽtia vera & falsa. EST enim pœnitentia quædam vera. Au. Pœnitẽtia vera est pœnitẽda non cõmittere, & cõmissa deflere. Quædã est falsa. Isidor. Irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœniteat. Quędam **Coacta.** est coacta. Psal. 31. Conuersus sum in ærũna mea, &c. **Sera.** Quædam est sera: Au. Si tũc pœnites quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Quædam **Iniqua.** iniqua. Mat. 27. Iudas pœnitentia ductus &c.

&c. Quædam desperata. Sapiē. 5. Præ angustia spiritus gementes, dicentes intra se, pœnitentiam agentes. Quædam sancta, & meritoria. Bern. O fœlix pœnitentium humilitas. O bona spes confitentiū. quàm potens est apud omnipotētem, quàm facilè vincis inuincibilem, quàm citò tremendum iudicē conuertis in piissimum patrem. Debet pœnitentia esse amara. Hier. 6. Planctum vnigeniti fac tibi. Voluntaria. Aug. Cum gaudio debet facere immortalis futurus, quæcunq; faceret homo pro differenda morte moriturus. Perfecta. Aug. nulla pœnitentia est sera, dummodo sit vera. Accelerata. Eccl. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum: Hieronym. Nauiculæ hærenti in solo finem potius præcide, quàm solue. Perseuerans. Cant. 5. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Fortis. Hiero. Licet in limine iaceat pater licet mater vbera quibus te nutrierat, ostendat, per calcatum perge patrē, &c. Itē resurrectio spiritualis (quæ est pœnitētia) debet esse cū Christo semper victuro, non cum Lazaro iterum morituro. Pœnitentia debet esse prompta & non diu dilata: Primò, ne infructuosi simus, quia diu expectamur, vnde Isa. 5. Expectaui vt faceret vuas, &

Desperata.
Sancta.
Qualis debet esse pœnitentia.
Amara.
Voluntaria.
Perfecta.
Accelerata.
Perseuerans.
Fortis.
Epistola ad Heliodorum.
Pœntientia resurrectio spiritualis.
Ioan. 11.
Prompta.
Isa. 5.

fecit labruſcas. Secundò, quia ad magna vocamur. Geneſ.15. Ego ero merces tua magna. Tertiò, ne ab æternis nuptiis excludamur, ſicut factũ eſt fatuis virginibus, quæ differebãt ſe præparare. Quartò, ne ab hoſtibus impediamur, ſicut filij Iſraël à Pharaone, ne egrederẽtur de Aegypto. Quintò, quia relinquere peccatũ etiã pœnis cõpellimur. Greg. Cõtemnendus eſſet hic mũdus etiã ſi rebus proſperis abundaret. At cum tot aduerſitatibus animũ pulſat, cũ tot calamitates ingeminat, quid aliud, quàm vt non ametur, clamat? Sextò, ne blandè ſeducamur, ſicut auis per fiſtulã aucupis, & ſicut piſcis per eſcam in hamo, & ſicut vrſus per mel. Septimò, ne morte præueniamur. Gre. Nihil certius morte, &c. Octauò, ne cõſuetudine teneamur, ſicut arbor de facili non euellitur, cũ bene radicatur. Iere.13. Nũquid Aethiops poteſt mutare pellẽ ſuam, &c. Ad agendã pœnitentiã mouent quatuor: de quibus Bern. Nimis durum eſt cor, quod non emolliũt beneficia, nec terrent ſupplicia, nec alliciunt promiſſa, nec caſtigant flagella. Impedimenta pœnitentiæ ſunt, puſillanimitas aggrediendi: tales ſunt ſicut æquus vmbraticus, qui trunco, vel vmbra terretur. Pudor confitendi.

Matth.25.

Exod.15.

Similitudo.

Ad pœnitẽtiã nos mouẽt plura.

Impedimenta pœnitentiæ.

tendi. sed sicut ait Augu. verecundia magna pars pœnitentiæ est, horror satisfaciendi, sed contradicit Apost. Hoc momẽtaneum & leue tribulat cor. Delectatio peccandi, sed temporale est, quod delectat, æternũ quod cruciat. Spes diu viuendi, sed Dominus, ait, Securis iam ad radic. arb. posi. est. Desperatio gratiã obtinendi, sed contradicit Ezec. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, &c. Timor recidiuandi. Aug. Quando cecidi, erexit me: quando steti, tenuit me, quando iui, duxit me. Ita loquitur de Deo. Exemplum delinquendi, sed stultus est, qui vidit aliquem cadentem in foueam, si non sit in eodem loco cautior. Consuetudo peccandi, sicut Balaam consuetus monstris non curauit quòd asina loqueretur. Confidentia de Dei misericordia, quòd quãdo pœnituerit, ipsum recipiet, sed hoc est peccare in spiritum sanctum. Gregor. Misericordiam Dei debemus saltem erubescere, si iustitiam, eius noluimus formidare.

2. Cor. 4. Greg. Matth. 3. Fiducia magna. Num. 22.

De effectu pœnitentiæ.

CAPVT XXII.

PEr pœnitentiam absoluitur homo à peccato, restituitur ecclesiæ, reconci-

Quid faciat pœnitentia.

liatur Deo, donis spiritualibus ditatur, de filio diaboli filus Dei efficitur, paradisus Dei aperitur. Hæc est quæ angelos lætificat, impium iustificat, amissa bona reuocat, vitam æternam donat, pœnam æternam vitat. Item pœnitentia est secunda tabula post naufragium, ad quam potest homo recurrere, quandiu est in statu vitæ præsentis, quandocunque, & quotiescunque diuinam misericordiam voluerit implorare. Duplex est enim naufragium, scilicet peccati originalis, & actualis: sed de primo liberamur per tabulam baptismi, quæ virtutem & efficaciam accepit à tabula crucis *Christi*. De secundo autem liberamur per tabulam pœnitentiæ, quam diuina clementia prouidit homini: quia pro peccato actuali non potest iterum baptizari. Nota quòd à reatu peccati liberamur per gratiam, à sequelis autem peccatorum per pœnitentiam, & partes pœnitentiæ: à miseria verò per gloriam. Item nota qualiter opera mortificata viuificentur: quia licet verum sit quòd à priuatione ad habitum non sit regressus in vita naturali, non tamen est verum in vita morali. Nam à priuatione ad habitum voluntarius est regressus, scilicet à mor-

Luc. 15.
Ibid.

Pœnitentia quid.

Semper est iteranda pœnitentia.

Naufragium duplex.

Qualiter à peccatis liberamur.

Opera mortificata viuificantur.

Differũt vita naturalis, & vita moralis.

te cul

te culpæ ad vitam gratię. Vnde dicimus, quòd sicut peccata actualia transeunt actu, & remanent reatu: ita bona opera transeunt actu, & remanent merito. Secundum autem quòd manent, dicuntur mortificari, vel viuificari. Bona igitur opera quandiu sunt coniuncta radici merendi, scilicet charitati, dicuntur viuere: quando autem ab illa separantur, dicuntur mortificari: & quando reuertuntur, dicuntur viuificari, quia redeunt ad statum suę originis, videlicet gratiæ & charitatis, & quia valent ad maiorem radicationem charitatis. **Bona opera.**

De partibus pœnitentiæ.

CAPVT XXIII.

PArtes pœnitētię integrales sunt tres, scilicet cōtritio, confessio, & satisfactio: Quanuis enim complementum peccati possit esse in actu solum oris, & cordis solùm, vel trium simul: tamen ad perfectionem pœnitentiæ exigitur horum triū accusatio: licet ad esse simplex sufficiat contritio in actu, & confessio & satisfactio in proposito. Nō enim in his, quæ habent esse successiuum, exigitur quòd partes integrales sint simul, sed exigitur hoc in toto quod habet esse permanens. **Partes pœnitentiæ integrales quot.** **Quæ exigūtur ad perfectionē pœnitentiæ.**

Quòd autem tres ſint partes pœnitentiæ, ſic oſtenditur. Pœnitentia eſt quoddam ſpontaneum iudicium, in quo contritio eſt quaſi quædam citatio, vbi ſequitur rei ante iudicem ſpontanea confeſſio. Deinde ſequitur per iudicem impoſitæ emendæ ſolutio. Sed in hoc differt iudicium fori à iudicio poli: quia ibi confeſſus in iure condemnatur, & hîc abſoluitur. Alia eſt partium iſtarũ ſufficientia: quia omne peccatũ committitur corde, ore, vel opere, iuſtum eſt vt per contrarium curetur, ſcilicet vt peccator culpam animo deteſtetur, verbo accuſet, & facto puniat. Item per peccatum offendit homo Deum, eccleſiam, & ſeipſum, ſed per contritionem reconciliatur deo, per confeſſionem eccleſiæ, & per ſatisfactionem ſibi. Item iſtę tres pœnitẽtiæ partes ſunt tres dietæ, quibus itur ad terram promiſsionis, de quibus dicitur Exod. 3. Ibimus viam trium dierum. Item iſtæ tres partes ſignificant tres mortuos moraliter, quos Dominus ſuſcitauit: quoniam per contritionẽ ſuſcitatur puella in domo, per confeſsionem iuuenis in porta, per ſatisfactionẽ Lazarus in ſepulchro.

Iudicium priuatum.

Differentia iudiciorum.

Sufficientia partium pœnitentiæ.

Matth. 25.

Offendit trib. peccator.

Tres dietæ quibus itur ad terram promiſsionis.

Mat. 9.
Luc. 7.
Ioan. 11.

De contritione.

CAP

CAPVT XXIIII.

Contritio est dolor voluntariè pro peccatis assumptus, cum proposito confitendi: & satisfaciendi. Hæc diffinitio magistralis est, & ponitur hîc dolor pro genere: voluntariè assumptus, ponitur ad differẽtiam doloris naturalis, qui non est meritorius cùm non sit in genere moris: sed voluntas tantum ponitur in genere moris. Pro peccatis, ponitur ibi pro materia doloris, ad differentiam doloris inuidiæ, qui est in bono alieno. Sic ergo diffinitur contritio prout est actus virtutis, sed prout est pars sacramenti pœnitentiæ, oportet quòd aliquid in comparatione ad alias partes addatur, & ideo ponitur, cum proposito confitendi & satisfaciendi. Nota quòd cor dicitur durum, quãdo diuinæ inspirationi se tangenti nõ cedit, sed obuiat, in affectu peccati demorando. Frangi verò dicitur, quando incipit à proposito peccandi resipiscere, licet nondum totaliter conuertatur. Cõuerti autem dicitur, quando voluntas perfectè ab effectu peccandi resilit. In cõtritione duplex est dolor. Vnus est volũtatis, qui nõ est aliud, quàm peccati displicẽtia. Alius est sensualis. Primus est de essentia cõtritionis, & de hoc

Contritio quid.

Definitio.

Quare cum proposito confitendi.

Cor dicitur durum.

Eccl. 3.

Frangi.

Conuerti.

In contritione duplex dolor.

dolore intelligitur illud Hiere. 6. Luctũ vnigeniti fac tibi. quia homo ex ratione debet magis velle nũquã peccasse, quàm vnigenitũ viuere. Secundum verò dolor nõ requiritur de cõtritionis necessitate, sed eius perfectione: quia talis dolor non est in nostra potestate. Nota etiam quòd cõtritio potest tantũ intẽdi, ꝙ nõ solùm culpa, sed etiã tota pœna dimittatur, hoc autem potest fieri dupliciter. Vno modo ex parte charitatis, quæ displicentiã peccati causat: quia quandoq; contingit tantùm charitatem intendi in actu, ꝙ cõtritio inde sequens merebitur absolutionẽ ab omni pœna, vt in Magdalena. *Alio* modo fit istud ex parte doloris sensualis, quem volũtas in cõtritione excitat, quia ille dolor quædam pœna est, quæ tantum potest intẽdi, ꝙ sufficiat ad deletionem culpæ, & pœnæ. Nota ꝙ dolor contritionis sensibilis vel sensualis triplex est, deficiens, sufficiens, & præeminens. Primus trahit ad infernum, secũdus ad purgatorium, tertius ad paradisum, & est simile de scientia, quæ reperitur in electis: quia scientia deficiens repellit à dignitate: sufficiens toleratur, supereminẽs meritò coronatur. Differentia autem est inter attritionem & contritionem: sicut inter formale

Tanta potest esse contritio quòd sufficeret ad deletionem culpæ, & pœnæ.

Luc. 7.

Dolor triplex

Similitudo.

Scientia.

Attritio, & cõtritio differunt.

formale

male & formatũ, secundũ quod dicitur de fide informi & formata. Vtrũ autẽ attritio fiat cõtritio, distinguendũ est, quia contritio dicitur cũ gratia tritio, hoc autẽ potest esse dupliciter. Vno modo per cõcomitantiã: quia gratia associatur motui existẽti in anima, & illam informat, quanuis non eliciat. Alio modo per causam ita ꝙ motus à gratia eliciatur. Primo modo attritio fit cõtritio: quia actus ille simplex manens in anima formatur adueniente gratia, sicut color adueniente luce. Secũdo modo imposibile est quòd attritio fiat cõtritio. Sed si quæritur quãdiu quis de peccato dolere debeat: respõdeo sicut dicit Hugo de sancto Victore, Deus quando absoluit hominẽ à vinculo peccati, ligat eum vinculo perpetuæ detestationis. Sed detestatio peccati duplex est. quædã in habitu, ad quã semper tenetur homo, etiam post perfectam peccati remissionẽ: de qua dicit Aug. loquens de pœnitente, quòd pœnitẽs, semper doleat, & de dolore gaudeat, & non semper doluisse doleat. Alia detestatio est in actu: ad hãc homo non semper tenetur. Sciendum autem quòd beati, & damnati, & hi qui sunt in purgatorio, non habent contritionẽ propriè: cuius ratio est, quia in

Quandiu de peccatis dolere debet peccator.

Detestatio.

Contritio nõ est in inferno in purgatorio paradiso & quare.

contritione propriè sumpta sunt tria, s. gratia, dolor, & effectus meriti satisfacientis, in beatis autem non est dolor. in damnatis verò non est gratia, & hi qui sunt in purgatorio non merentur.

De confeßione.

CAPVT XXV.

Confessio quid.

CONfessio est, vt ait Augu. per quem morbus latens spe veniæ aperitur, Hæc cõfessio sacramẽtalis, quæ est pars pœnitentiæ, cõuenienter describitur per naturã, quæ est peccatũ: & per actũ, qui est aperire, & per finẽ, qui est spes *veniæ*.

Confessio duplex.

Duplex est cõfessio, quædã est *mentalis*, quæ fit Deo, & hæc est de iure *naturali*.

Ioan. 20. Matt. 3.

Quædam est vocalis, quæ fit homini, & hæc nõ est de iure naturali, sed euangelico. Igitur ante incarnationẽ Christi sufficiebat cõfessio mentalis: quia Deus nondum erat homo: sed postquam factus est homo, debet confessio fieri homini vicario Christi. In hoc enim quòd ministris sacramentorũ Christus dedit potestatem ligandi atq; soluendi insinuauit cõfessionem eis tanquam iudicibus fieri debere.

Mat. 16. & 18.

Tacita confessionis institutio.

Sic ergo Christus instituit confessionem tacitè, sed Apostoli promulgauerunt eã expressè. Iac. 5. Confitemini alterutrum

peccat

peccata vestra. Quanuis igitur in contritione remittatur peccatum cõmuniter, tamen cõfeſsio vocalis eſt neceſſaria vel in re quando habetur oportunitas, vel in propoſito, quando articulus neceſsitatis eam excludit, & non contẽptus religionis: Et ita neceſsitas confitendi poſt contritionem, nõ eſt in tali caſu propter neceſsitatem remedij, cùm peccatũ iam ſit dimiſſum, ſed propter obligationẽ præcepti. Confeſsio & ſatisfactio neceſſaria eſt non ſolùm propter reconciliationem in iudicio Dei, ſed etiam in iudicio eccleſiæ. Quas etiam circunſtãtias teneamur cõfiteri. Nota quòd circunſtantiarũ quędam ſunt trahentes in aliud genus peccati, vt coïre cum muliere coniugata, & has tenetur homo cõfiteri. Quædam ſunt aggrauantes in eadem ſpecie, & harũ quædam ſunt non aggrauantes notabiliter, ſicut ſcientia & huiuſmodi: has non tenetur quis confiteri, quia ſunt quaſi venialia peccata. Quædam ſunt aggrauantes notabiliter, & has ſecundùm quoſdã tenetur homo confiteri. Non enim ſufficit illi, qui accepit centum marchas de alieno, dicere, ego accepi alienum, cùm hoc poſſet verificari ſi ſolùm accepiſſet vnũ denarium, ſecundùm alios communius, ſed

Confeſsio vocalis neceſſaria.

Circũſtãtię cõfitẽdæ & quæ.

sed non tutius opinantes, non oportet.

Circunstantię aggrauantes.

Circunstantiæ aggrauantes peccatū notantur his versibus,

Aggrauat ordo, locus, mora, causa, scientia, tempus,
Lucta pusilla, modus culpæ, genus, & status altus,
Conditio, numerus, ætas, & scandala, sexus.

Peccata etiam sacerdoti nota sunt confitenda.

Quanuis peccata alicuius nota sint sacerdoti, tamen oportet ea confiteri, quia non sunt ei nota vt iudici.

Quandiu possit confessio differri.

Quandiu possit quis differre confessionem, duæ sunt opiniones.

Duplex opinio.

Quidam enim dicunt, quòd peccator debet statim confiteri habita opportunitate sufficienti. Alij communius dicunt, quòd cùm confessio sit inter præcepta affirmatiua, non obligat nisi pro loco & tempore.

Ex. de pœn. & remis. cùm omnis vtriusq; sexus.

Ecclesia autem determinat in decretis, quòd omnis homo confiteatur semel in anno, quia tunc quilibet de necessitate cōmunicare tenetur.

In quot casibus debet confes. accelerari.

In casibus tamen quatuor tenetur quis ante hoc tempus cōfiteri. Vnus est ratione sacramenti, quando quis vult communicare vel celebrare. Alius ratione periculi, vt si est in periculo mortis. Tertius est ratione conscientiæ, vt si dictat sibi cōscientia, quòd statim teneamur. Quartus est ratione dubij, vt si non sperat illo anno amplius habere cōfessorem, quem

modo habet, vel si habet casum de quo potest solus papa obsoluere, & modo habet copiam pœnitentiarij domini papæ. Si quæratur vtrum cōfessio facta in peccato mortali valeat, dicendum est quòd confessio est in remediū, & in præceptū. Inquantum est in remediū, non valet in mortali facta, tamen absoluitur homo à præcepto, sicut fictè baptismū suscipiens nō recipit nisi sacramētū, & nō rē sacramenti. Vtrum cōfessio sit iteranda: Nota quòd regulariter nullus tenetur confessionem bona fide factam amplius iterare. Sunt tamen quatuor casus in quibus tenetur quis iterare cōfessionem, quorū duo sunt propter confessorē, & duo propter confitentem. Primus, si deficit confessori clauis potentiæ, eò quòd non habet potestatē ab illo peccato absoluere. Secundus est si deficit ei clauis scientiæ, quia nescit discernere. Tertius est si cōfitens dimidiauit confessionem, oportet enim quòd vni fiat confessio integrè omniū, quæ habentur in memoria. Si verò aliqua exciderunt à memoria, non ideò debet reputari cōfessio dimidiata. Quartus est si contempsit, seu neglexit, & oblitus est satisfactionem, nā si sciret, & adimplere vellet, nō oporteret confessionē iterare. Si verò aliquis cadat in peccatū

Confessio in peccato mortali facta, an valeat.

An sit iteranda eiusdē peccati confessio.

postquam bona fide fecit confessionem, quæstio est vtrum teneatur cõfessionem prius factam iterare, & est opinio quod nõ in specie, sed in genere: licet aliter dicant quidam. Nota quòd confessio facta per nuntium vel per epistolam, licet sit quoddam opus bonum & meritoriũ, tamen inquantum est pars sacramenti pœnitentiæ, nõ potest sic fieri: quia determinatam habet materiã, s. actũ sermonis, quo cõscientia hominis manifestari consueuit. Vnde sine necessitate non licet aliter confiteri. In necessitate potest defectus per æquipollentem actũ suppleri.

An confessio possit per nũtiũ vel per epistolam fieri.

De qualitate & effectu confessionis.

CAPVT XXVI.

Confessionis qualitas.

QValis debeat esse confessio, notatur his versibus,

Versus.

Sit simplex, humilis, confessio, pura, fidelis,
Vera, frequens, nuda, discreta, libẽs, verecũda,
Integra, secreta, lachymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & sit parêre parata.

Ad quid valet confessio.

Ad multa valet confessio: A morte liberat, quia sicut confessio in foro contentioso damnat, sic in spirituali liberat. Vulnera mentis sanat. Hieronymus, Vulnus non intellectum tardius sanatur. Deum homini manifestat. Augustinus.

Si

Si nollem confiteri, non me tibi abſconderem, ſed te mihi. Paradiſum aperit Au Luc. 23.
guſtinus. O breue verbum, peccaui, quod portas aperit paradiſi. Exemplum in latrone dextro. Peccata tegit. Vnde quædam glo. Si homo peccatũ detegit, Deus tegit. Miſericordiam diuinam emollit. Gloſſa ſuper illud Pſal. 31. Delictũ meũ cognitum tibi feci. Si homo agnoſcit, Deus ignoſcit. Animũ iocundat. Pſal. 41. In voce exultationis & confeſsionis ſonus epulantis. Interceſſores multiplicat. Heb. 7.
Sacerdotes enim pro ſuis confeſsis orãt. Conſcientiam mundat. Auguſtinus, Confitendo fit homo de fœdo pulcher. Fœdus diaboli rumpit, ſicut cùm aliquis ſecretum alterius detegit. Deo hominem coniungit. Augu. Quid propius auribus Dei, quàm confitens cor, & vita, quæ eſt ex fide? In via ſalutis dirigit. Prouer. 28. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur, & econtrario &c. Peccatum delet. Pſalm. 31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam &c. Satisfactionem ſupplet. Gloſſa ſuper Matth. Iubemur confiteri peccata noſtra, vt erubeſcentiam patiamur pro pœna. Malum præcauet. Exemplum de dente putrido, qui extrahitur ne alij computreſcant.

Cui

Cui debeat fieri confeßio.

CAPVT XXVII.

Sacerdoti habéti claues cõfitendum.

Claues quid.

Sacramentum necesſitatis triplex.

Ioan.3.

Ioan.6.

Luc.13.

Minifter huius ſacraméti.

Claues non æquales omnibus.

GEneraliter teneas, quòd confeſsio debet fieri ſacerdoti habenti *claues*, quæ ſunt ſcientia diſcernendi,& poteſtas ligandi,atque ſoluendi. Sciendum autem quòd ſicut baptiſmus eſt ſacramentum neceſsitatis,ita & pœnitentia. Vnde ſicut baptiſmus duplicem habet miniſtrum, vnum cui competit baptizare ex officio, ſcilicet ſacerdotem: alium cui committitur diſpenſatio baptiſmi ratione neceſſitatis: ita & miniſter pœnitentiæ duplex eſt. Vnus eſt cui confeſsio fit ex officio,ſicut eſt ſacerdos. Alius qui audiendo confeſsionem vicem ſupplere poteſt ſacerdotis in neceſsitate, vt eſt laicus. Dicunt tamen aliqui quòd cùm deeſt copia ſacerdotis, non oportet confiteri laico, ſed ſufficit ſoli Deo. Quanuis omnes ſacerdotes claues habeant, non tamen poſſunt omnes ligare & ſoluere,ſicut excommunicati,ſuſpenſi, hæretici, & damnati. Hoc autem non eſt propter defectum ordinis, ſed quia non habent materiam debitam, ſcilicet ſubditos, qui auferuntur ab eis cùm excommunicantur. Poſſunt tamen tales baptizare, quia hoc eſt

ſacram

ſacramētum neceſsitatis. Poſſunt etiam tales Euchariſtiā cōſecrare, quia hoc ſubſtantialiter adhæret ordini. Dicendū etiā quòd nullus poteſt abſoluere cōfitētem, niſi proprius ſacerdos. Proprius verò ſacerdos dicitur ſex modis. Primò modo ipſe paſtor eccleſiæ, vt Papa, epiſcopus, et curatus, quilibet in ſuis caſibus. Secūdo, per determinationē ſuperioris, vt vicarij. Tertio, per priuilegiū quibuſdā indultū. Quarto, per licētiam proprij ſacerdotis, duntamen non licentietur niſi vir diſcretus, & honeſtus, & verè ſacerdos. Quinto, propter neceſsitatē, quia inſtāte mortis articulo quilibet ſacerdos poteſt abſoluere. Et peregrini abſoluūtur ab illis, apud quos ſunt. Sexto propter defectum ſui ſacerdotis, quando, ſcilicet, eſt idiota, vel proditor cōfeſsionis, vel quādo ſolet mulieres confitētes procari: tunc enim ſi non inuenit aliquem qui authoritatem habeat, efficitur ei ſacerdos proprius, nō quilibet, ſed diſcretus, & honeſtus, & notus, vel ex ordine, vel ex perſona.

Proprius ſacerdos quis.

Peregrini à quibus poſſint abſolui.

Proditori nō confitendum.

De ſigillo confeſsionis.

CAPVT XXVIIII.

EA quæ gerūtur exterius in ſacramentis, ſunt ſigna rerū, quæ interius con-

Confeſsio eſt ſignum ſacramentale.

tingunt: & ideo confeſsio qua quis ſacerdoti ſe ſubiicit, ſignum eſt ſuperioritatis qua quis Deo ſubiicitur. Deus autem peccatum illius, qui ſe per pœnitentiam ſubiicit, tegit. Vnde oportet *de neceſsitate* ſacramenti, quòd ſacerdos celet confeſsionem. Sunt & aliæ huius celationis vtilitates: quia per hoc homines magis ad confeſsionem attrahuntur, & ſimplicius peccata confitentur. Sacerdos autem non ſolùm debet celare peccatum, quòd in cõfeſsione recipit, ſed etiam omnia alia ſigna per quæ poſſet peccator, aut peccatum comprehendi. Poteſt *autem* pœnitens facere, vt illud quod *ſacerdos* per confeſsionem ſibi factam ſciebat vt Deus, ſciat vt homo. Et hoc facit dum licentiat eum ad dicendũ: & ideo ſi dicit, non frangit ſigillum confeſsionis. Si autem quæratur vtrum id quod ſcit ſacerdos per confeſsionem, & ſic alio modo, poſsit reuelare: ſuper hoc diuerſę ſunt opiniones: ſed hæc eſt verior: quia ſiue ſacerdos ſciat illud peccatum ante confeſſionem ſibi factam, ſiue poſt, non tenetur celare, quãtum ad id quod ſcit, vt homo. Nota quòd iſte eſt modus dicendi, dico tibi in confeſsione: & non clauditur tale dictum ſigillo confeſsionis, quia non

ſeruat

Deus peccata eius qui confitetur tegit. 1. Ioan. 1.

Sacerdos debet celare confeſsionem & quare.

Neque ſigno, neque alia via detegenda eſt confeſsio.

Quomodo poteſt fieri ſecretum confeſsionis.

An ea, quæ ſcit ſacerdos alio mõ quàm in cõfeſsione reuelare poſſit, & quomodo.

Nota de modo dicendi in confeſsione.

seruatur ibi modus confessionis vel ordo.

De satisfactione.

CAPVT XXIX.

Sicut in bellis & controuersiis restituta amicitia non statim restituitur debitum illati damni, ita post remissionẽ culpæ in contritione, seu confessione, remanet debitum pœnæ satisfactoriæ. Iniungit autem sacerdos quædam ad sanctificationis fundamentum, sicut abstinere à peccato, & restituere ablatum. Quædam ad satisfactionis expeditionem, vt est vitare consortia malorum. Quædam iniungit ad substantiam satisfactionis, vt ieiunare, vigilare, dare eleemosynam, peregrinari, & huiusmodi opera pœnalia. Quædam iniungit ad perfectionem & securitatem satisfactionis, vt sunt opera supererogationis. Satisfactio debet respondere culpæ in tribus, scilicet in numero, Psal. 6. Lauabo per singulas noctes &c. In pondere. Augu. Libenter debet facere immortalis futurus, quæcunq; faceret pro differenda morte moriturus. In mẽsura Gr. Tanto tẽpore debet esse amaritudo in pœnitentia quanto fuit in culpa. Ista tria requiruntur in pœnitentia se

Similitudo.

Quid remaneat post confessionem.

Iniũgit sacerdos plura.

Satisfactio debet correspondere culpæ in tribus.

Secundum cõueniẽtiam, nõ secundum necessitatem.

cundum conuenientiam, non ſecundum neceſsitatem.

De ſingulis partibus ſatisfactionis in communi.

CAPVT XXX.

Satisfactionis partes.

SAtisfactionis quædã ſunt partes principales, ſcilicet, oratio, ieiuniũ, & eleemoſina. Quædam vero ſecundariæ, quæ ad has reducuntur: vt vigiliæ, peregrinationes, diſciplinæ. Dicendum ergo quòd omnia opera carnem affligentia reducũtur ad ieiunium, omnia opera verò ſpiritualia ad orationem, omnia autem opera miſericordiæ ad eleemoſynam. Sufficientia partium principalium poteſt accipi reſpectu termini à quo eſt motus ſatisfactionis, quia per ieiunium reuocamur à concupiſcentia carnis, per orationem à ſuperbia vitæ, per eleemoſynam à concupiſcentia oculorum. Alio modo ſumitur iſta ſufficiẽtia ex parte termini ad quem fit ſatisfactio, quia per ieiunium ordinatur homo in ſeipſo, per eleemoſynam ad proximum, per orationem ad Deum. Tertio modo ſumitur hæc ſufficiẽtia ex parte materię, de qua fit. Per eleemoſynã enim fit ſatisfactio de bonis exterioris ſubſtantiæ, per ieiunium de bonis corporis,

Quæ reducuntur ad satisfa. partes.

1. Ioan. 2.

:is,per orationem de bonis mẽtis. Quar to modo ſumitur hæc ſufficientia ex par te modorum ſatisfaciendi. Fit enim ſatiſ factio tribus modis,vel per punitionem, vel per redemptionem, vel per ſupplicationem. Primum facimus ieiunando,ſecundum eleemoſynas dando, tertiũ orando. Quintò ſumitur hæc ſufficientia ex parte effectus. Per ſatisfactionem enim tria magna bona nobis proueniunt,ſcilicet, impetratio gratiæ, remiſsio pœnæ, expurgatio reliquiarum culpę. Ad primum videtur valere eleemoſina propter multiplicitatem interceſſorum, ad ſecũdum ieiunium, ad tertium oratio.

Quot modis fit ſatisfactio.

Bona, quæ proueniũt per ſatisfact.

De ſingulis partibus ſatisfactionis.

CAPVT XXXI.

ELeemoſina dupliciter poteſt accipi, aut intentione ſubleuandi neceſsitatem proximi,& ſic eſt opus miſericordię: aut intentione recompenſandi pro debito offenſæ diuinæ,& ſic eſt opus iuſtitiæ. Vnde primo modo propriè pertinet ad meritum vitæ. Secundo modo ad meritum dimiſsionis pœnæ, quia eleemoſina ſic data propriè eſt ſatisfactoria. De ieiunio quoque ſciendum eſt, quòd in carne duo ſunt, vnum natura, quæ debet ſuſten

Eleemoſina quot modis accipitur.

tari,& aliud vitium, quod debet domari. Ieiunium ergo quod naturam seruat,& vitium domat,bonũ est, & satisfactorium, aliud verò non. Oratio dupliciter habet fieri: aut pro impetratione bonorum.& sic est pars,vel opus cõtemplationis: aut pro remissione malorũ, & sic est propriè pars satisfactionis.

De iustificatione impij.

CAPVT XXXII.

Iustificatio impij quid.

Quæ sunt ad impij iustificationem requisita.

IVstificatio impij est motus ab iniustitia ad iustitiam. In iustificatione impij quatuor requiruntur, scilicet motus liberi arbitrij,contritio,infusio gratiæ, & remissio culpæ. Horum prima duo sunt ex parte suscipientis,alia verò ex parte agẽtis. Prædicta autẽ quatuor sunt simul tempore,non natura. Prioritas autem & posteritas,quæ secundum ordinem naturæ est, reducitur aliquo modo ad ordinem causæ & causati. Inter ista verò videtur hic ordo causalitatis esse. Causaliter enim motus liberi arbitrij prior aliis tribus est,quia requiritur consensus voluntatis in huiusmodi mutatione. Voluntas autem & liberum arbitrium sumuntur hic pro eodem. Præterea motus iste appellatur motus liberi arbitrij. Iste quoq;

Motus liberi arbitrij.

motus

otus qui per liberum arbitrium cōsen-
deo, vt primo motori, vocatur motus
lei: quia habet aliquid cognitionis, &
iquid affectionis sicut fides. Dicamus
go quòd motus liberi arbitrij, siue mo-
is fidei in deum, causaliter est prior, quā
iotus quo de peccato quis conuertitur:
uia sicut in generatione peccati prior
st conuersio, quàm auersio, cùm conuer-
o causet auersionem: ita in eius destru-
tione prior est conuersio ad deum per
iberum arbitrium, quàm auersio à crea-
ura per contritionem de peccato. Quod
enim primum est in compositione, vlti-
mum est in resolutione. Isti verò duo mo
tus liberi arbitrij, & contritionis sunt
priores, quàm gratia infundatur, quia
sunt causa præparatoria vt gratia detur.
Quanuis enim deus sine vlla præparatio
ne possit impium iustificare, tamen re
quiritur præparatio ex parte nostra: quo
niam sicut requiritur præparatio ex par
te materiæ in naturali mutatione ad reci
piendam formam: ita in mutatione vo-
luntaria, & hoc non est ex impotētia agē
tis, sed suscipientis. Alia ratio est, quia in
iustificatione peccatoris fit introductio
vnius formæ, & expulsio contrariæ: ideo
requiruntur prædicta duo, scilicet motus

Deus sine præparatione potest impiū iustificare.

liberi arbitrij disponens ad gratiæ susceptionem, & contritio, idest recessus à peccato disponens ad culpæ expulsionem. Gratia verò prius infunditur, quàm culpa remittatur, quia per gratiam culpa remittitur sicut in introductione formæ prior naturaliter est forma, quæ expellit à parte agentis, quàm illa, quæ expellenda est, remoueri posit. Qualiter autem iustificatio fiat in instanti vel successiuè, nota distinctionem. Potest enim iustificatio dupliciter accipi, sicut & generatio. Vno modo, vt dicat motum ad iustitiam cum termino eiusdẽ, & sic fit successiue, vt quãdo succedit successiua præparatio. Alio modo potest accipi vt dicat solũmodo mutationem sine motu: & hoc modo fit iustificatio in instãti, & hoc triplici ratione. Prima quia fit virtute infinita & simplici, quæ immediatè operatur. Secũda est, quia fit in subiecto simplici, scilicet in mente. Tertia est, quia ipsa forma tã quæ expellitur, scilicet culpa, quàm quæ introducitur, scilicet gratia, id autẽ omnino simplex est. Ad quod dicit Augu. quòd maius est iustificare impium, quàm creare cęlum & terram: dicẽdum est quòd maius est quantum ad id quod fit, quia melius est, sed non quo ad modum faciẽdi.

Gratia prius ĩfunditur quã culpa remittatur.

Iustificatio impij dupliciter accipitur.

Iustificatio in instanti quomodo fit.

Quan

Quanuis enim in iustificatione impij sit resistentia formalis, scilicet contrarij ad contrarium: non tamen est ibi resistentia effectiua, qua aliquid resistat agenti, scilicet, Deo cuius virtuti nihil resistere potest. In iustificatione enim impij aliquid est ex parte Dei, & aliquid ex parte peccatoris, & aliquid ex parte ecclesiæ. Ex parte Dei sunt duo, scilicet misericordia, quæ reatum indulget: & iustitia, quę emēdam aliquantulam exigit, vel hic, vel in futuro, scilicet in purgatorio, hæc significatur per binos discipulos, quos misit dominus in omnem locum quò erat ipse vēturus, tunc quidem corporaliter, nunc autem per gratiam & spiritualiter. Ex parte peccatoris sunt etiā duo, scilicet amor, & dolor: & hij sunt duæ molæ quibus peccatum conteritur, quæ secundum legem non debent diabolo in pignore obligari. Ex parte ecclesiæ similiter sunt duo, primum est meritum, & præcipuè Christi, quod est inæstimabile, & aliorum sanctorum, qui fecerunt opera multa supererogationis, quæ omnia sub potestate clauium sunt posita, vt quod minus est in vno membro ecclesiæ, cōpensetur in alio. Vnde si aliquis non est mēbrū ecclesiæ, non influit in ipsum meritum

Luc. 10.

Deu. 24.

Ioan. 15.

prædictum. Secundum est indulgentia, quam dat ecclesia per papam, & episcopos: tamen vt ipsa indulgentia tantũ valeat quãtum sonat, exigitur autoritas, & causa, scilicet communis vtilitas ex parte dantis, exigitur etiam fides formata, & obedientia ex parte recipientis, hoc est, vt soluat id propter quod datur.

De pœnitentia venialium.

CAPVT XXXIII.

Pœnitentia quid.

Pœna debetur peccato veniali.

POenitentia est remedium institutum ad expiandum peccatum, cui debetur pœna sensibilis. quæ cùm debeatur peccato non solùm mortali, sed etiam veniali, patet quòd pœnitentia est remedium contra vtrunque: quia non est simpliciter de venialibus, sed de mortalibus, quia pœnitentia introducta est ad reconciliandum amicitiam vel animam, quam mortale peccatum tollit. Licet igitur pœnitentia, non sit de venialibus simpliciter, tamen est per accidens: & hoc est tribus modis. Primò ratione dubij, vt quando creduntur esse mortalia. Secundò ratione statuti, vt quando homo, qui tenetur confiteri semel in anno, non habet nisi venialia. Tertiò ratione periculi, vt quando venialis delectatio ad hoc producta est

Pœnitẽtia est de venialibus per accidẽs tribus modis.

est quòd nisi homo se auertat ab ea, trahit in mortale. De remissione autem venialis peccati sciendum, quòd in duobus casibus non remittitur. Primus est, si talis habeat peccatum mortale: quoniam sine mortali nunquam dimittitur veniale: licet econuersò possit fieri, scilicet, quòd mortale dimittatur sine veniali. Cùm enim peccatum mortale tollat charitatem, quæ vniuersa delicta operit: constat quòd existenti in peccato mortali nullum veniale remittitur. Secundus est, quãdo voluntas fixa manet in affectu alicuius peccati venialis determinati tantùm quoniam illud tolli non potest, & hoc multiplici ratione. Prima est, quoniam omne peccatum remissione indiget quo ad duo, scilicet, quo ad culpam, & quo ad pœnam: sed non potest esse remissio secunda sine prima, quia quãdiu homo culpam habet, debitor est pœnæ. Culpa autem consistit in deordinatione voluntatis. Vnde voluntas sic manens pertinax reordinari non potest, Alioquin duo opposita simul essent in eodẽ. Alia ratio est quia manente causa non potest tolli effectus, sed voluntas inordinata ad aliquid, est causa venialis peccati: vnde manente volũtate fixa in illo, nõ remittitur ipsum pec

Quibus causis veniale nõ remittitur.

Quòd mortale dimittitur sine veniali.

Omne peccatum remissione indiget.

In quo culpa consistat.

Veniale peccatum quomodo ſine alio dimittitur.

peccatum veniale. Sciendum etiam quòd vnum peccatũ veniale bene poteſt dimitti ſine alio, quia peccatum mortale quod maioris eſt adhærentiæ, poteſt etiam remitti ſine veniali. Alia ratio eſt, quia *peccatum* mortale ita Deo diſplicet, quod facit ipſum peccãtẽ Deo diſplicere. Sed veniale licet Deo diſpliceat, cùm inordinatũ ſit, tamen nõ facit peccatorem deo diſplicere: quia per illud nõ priuatur gratia, ſed obnubilatur, inquantũ eius proceſſus ad exteriora impeditur: & propter hoc vnũ veniale non impedit quin aliud remitti poſsit. Tertia ratio eſt, quia venialia nõ habent cõnexionem ad *inuicẽ* nec ex parte auerſionis: quia nõ auertunt à ſummo bono: nec ex parte cõuerſionis: & ideo vnũ dimitti poteſt ſine alio. Non eſt autẽ ſic de mortalibus, vbi non dimittitur vnũ ſine alio, quia cõnexionem habẽt adinuicẽ ex parte auerſionis. Quodlibet enim mortale auertit à Deo, licet non habeãt connexionẽ ex parte conuerſionis. Ex prædictis colligitur, quòd vnũ mortale nõ remittitur ſine alio, & quòd vnũ veniale poteſt remitti ſine alio veniali. Item mortale remittitur ſine veniali, ſed non veniale, ſine mortali. Cuius duplex eſt ratio. Prima eſt, quia mortale & veniale

Nullum mortale remittitur ſine alio.

Veniale non remittitur ſine mortali, & quare.

veniale se habent sicut habitus, & dispositio, sed ablato habitu potest manere dispositio, & econuerso. Secunda ratio est, quia mortale opponitur charitati veniale autem feruori eius: sed sublata charitate tollitur feruor, & non econuerso.

Charitas.
Feruor.

Propter qd dimittatur peccatũ veniale.

CAPVT XXXIIII.

AD peccati venialis remissionem nõ exigitur nouus charitatis habitus, sed sufficit nouus motus: quia peccatum non tollebat virtutis habitum, sed impediebat ipsius actũ. Notandum autẽ quòd peccatũ veniale non dimittitur sine contritione, cuius hæc est ratio: quia quandiu voluntas in aliquo veniali fixa manet, nunquam dimittitur: Sed voluntatem ab eo auertere quod quis prius volebat, est displicere ei quod voluit, talis autem displicentia, dolor contritionis dicitur. Sed sciendum quòd contritio potest accipi tripliciter, scilicet vel in actu, vel in habitu, vel medio modo. Cõtritio in habitu nõ sufficit ad peccati venialis remissionẽ: quia tunc quicũq; haberet pœnitẽtiæ virtutis habitũ, non posset habere veniale peccatum: & sic veniale peccatum non posset esse cum gratia. Cõtritio quoque

Quid requiratur ad peccati venialis remissionem.

Veniale nõ remittitur sine contritione.

Cõtritio quot modis accipitur.

Non ſemper requiritur contritio in actu.

que in actu non ſemper requiritur, quia ſequeretur quòd peccatum quod quis in memoria non habet, remitti non poſſet: propter hoc requiritur contritio medio modo, ſcilicet vt peccatum diſpliceat actualiter vel explicitè, vel implicitè. Dico autem implicitè, quia talis actus non ſufficit quod diſpliceret explicitè, ſi ad aliud peccatũ veniale cognitio ferretur.

Feruor charitatis omnia peccata venialia conſumit.

Notandum etiam quòd tam feruens poteſt eſſe motus charitatis in Deum, quòd omnia peccata venialia cõſumat, etiã ſine actuali cogitatione ipſorũ, quia quãdo quis feruẽter in Deũ fertur, diſplicet ei quicquid à Deo retardat: & ita licet explicitè de peccato veniali non cogitet, tamẽ in illo motu conteritur implicitè diſplicẽtia peccati venialis, vel vnius, vel omniũ.

Quid exigatur in contritione venialium.

Sciendũ etiam quòd in cõtritione de venialibus non exigitur propoſitũ nõ peccandi venialiter, ſicut in contritione de mortali exigitur: ſed ſufficit quòd diſpliceat ei peccatum præteritũ, & infirmitas qua ad peccatum veniale declinatur:

Mortalia vitari poſſunt, non autem venialia.

quamuis ab eo omnino immunis eſſe nõ poſsit: ita tamen quòd voluntas non maneat fixa in vno veniali, quia illud ſic retentũ nõ dimitteretur in cõtritione generali, nec in ſpeciali. & hæc eſt ratio: quia

quia peccata mortalia sunt in potestate nostra, vt vitētur, nō solùm singula, sed etiā omnia: venialia verò & si singula vitari possunt, nō tamē omnia: quod infirmitate naturæ cōtingit. Multa sunt per quę tollūtur peccata venialia, quæ per tria cōprehēdūtur. Primò sunt omnia illa, quæ gratiam conferunt, vt omnia sacramēta ecclesiæ. Secundò illa quibus impedimenta feruoris & gratiæ tolluntur, sicut est aqua benedicta, quæ virtutem inimici reprimit, & episcopalis benedictio, & alia sacramētalia. Tertiò est exercitiū humilitatis ex parte nostra, sicut est tunsio pectoris in cōfessione venialiū, oratio dominicalis, eleemosyna, ieiuniū, & huiusmodi. Ratio autem horum est, quia cùm venialia dimittantur per feruorem charitatis, quæ implicitè vel explicitè cōtinet omnia illa, quæ nata sunt de se feruorem charitatis excitare, dicuntur venialia peccata dimittere. talia verò sunt omnia, quæ prædicta sunt. Vnde cùm secundum quantitatem feruoris sit quantitas remissionis: patet quòd prout per enumerata maior vel minor excitatur feruor, qui implicitè vel explicitè contritionem cōtinet, plura vel pauciora venialia dimittuntur, non tamen semper omnia.

Quæ remittāt veniale.

Sacramenta.

Aqua benedicta.

Oratio dominica.

Secundū quantitatem feruoris fit remissio.

De

De extrema Vnctione.

CAPVT XXXV.

Mediator Dei & hominum vocatur nõ solum IESVS, sed & Christus.

MEdiator Dei, & hominum non solùm vocatur IESVS inquantũ *habet* saluare, sed etiam Christus, inquantum habet vnctionis gratiam in alios diffundere: quod significatum fuit in rege Dauid, qui tribus vicibus vnctus fuit: Primò in domo patris sui in signũ regni futuri, hæc significat vnctionem in baptismo. Secundò in Ebron super Iudam: & postea multa mala habuit. hæc significat vnctionem in confirmatione. Tertiò *iterum* in Ebron super omnem Israël: *post* hanc autem in pace regnauit: hæc significat vnctionem in extremis: De substantia huius sacramenti sunt quinq;: Primũ est, quòd hãc vnctionem faciens sit sacerdos. Secundum est, intentio debita. Tertium est, materia debita, scilicet oleum infirmorum. Quartum est, forma verborum, hæc scilicet. Per istam vnctionem, &c. quam formam dicere debet inungẽs, Quintum est locus inungendus, quia fit ad oculos, ad aures, ad nares, ad os, ad lũbos, & ad manus. In hoc sacramento forma verborum est deprecatiua: quia istud sacramentum debet valere per orationẽ eccle

1.Tim. 2.
1.Reg.16.
2.Reg.2.
2.Reg.5.

Substantia huius sacramenti extremæ vnct. requirit quinque.

Iac. 5.

Forma verborum.

ecclesiæ,& per modum suffragij. Datur enim ad effectum, quem homo per propria opera posset consequi nisi infirmitas impediret. Vnde nota quòd in aliquo sacramento verborum forma non est in sola oratione;nisi in isto. Dicit enim Iacobus,capit.5. Si quis infirmatur, inducat presbyteros,& orent super eum. In quibusdam verò sacramentis consistit in sola enuntiatione verborum virtus, sicut in baptismo. Dixit enim Dominus,Matthæi vltimo,Baptizantes eos, non faciẽs mẽtionem de oratione. In aliquo autem sacramento secundum quosdam consistit forma in oratione, & enuntiatione, vt in sacramento pœnitentiæ. Consueuerunt enim confessores primò orare, dicentes,Absolutionem,remissionem,&c. & postea dicere. Absoluo te. Cùm enim in peccato offendatur Deus & ecclesia, contra primum meritò fit oratio,& contra secundum absolutio. Istud autem sacramentum non datur, nisi adultis, qui peccata venialia videntur habere, contra quæ institutum est: nec datur aliis, quàm infirmis in periculo mortis constitutis. Sanis autem non datur hoc sacramentum: quia habent aliud remedium paratum,scilicet pœnitentiam: nec datur

Quibus datur, & ad quid institutũ est extre. vnctionis sacramentum.

Sanis non datur hoc sacramentum, sed ægrotis, & quare.

nisi postulantibus, qui deuotione sursum eriguntur. Et si sæpe infirmatur quis ad mortẽ, sæpe potest inungi: sed in vna infirmitate non debet quis bis inungi, nisi eadem infirmitas vltra annum protrahatur, ita quòd in vno anno propter eãdem infirmitatem nemo bis inungatur. Effectus huius sacramẽti multiplex est, vnus est sanitas, quæ est duplex: Vna est principalis, scilicet liberatio ab infirmitate spirituali, quæ contrahitur per peccata venialia, quibus anima debilis efficitur ad exequendum actum gratię & gloriæ. Alia est vel secũdaria sanitas, quę est quasi effectus & signũ prioris sanitatis, *scilicet* sanitas corporalis: & hoc est verum, quando sanitas corporalis expedit sacramentaliter sanitati spirituali. Tũc enim istud sacramentũ causat vtrunq; in suscipientibus dignè. Interdũ enim vtilis est sanitas corporalis, scilicet ad meritũ gloriæ cumulandum. Valet etiam ad deuotionem excitandam, & ad velociorem transitum ad cælum. In hoc sacramento, sicut in cæteris, tria sũt: Vnum est sacramentum tantùm, scilicet vnctio exterior. Aliud est res tantùm, scilicet effectus duplicis sanitatis, vt dictum est. Tertium est sacramentũ & res, scilicet quædam

Nemo bis in vno anno inũgatur.

Effectus huius sacramẽti multiplex est.

Tria sunt in hoc sacramento.

dam vnctio spiritualis interior, id est, mentis iocunditas, & solatium.

De sacramento ordinis.

CAPVT XXXVI.

QVinque sacramenta de quibus dictum est, pertinēt ad statum personæ. sed duo, de quibus dicendum est, pertinent ad communem statum Ecclesiæ, qui ordo pertinet ad generationem spiritualem: matrimonium verò ad generationem carnalem. Ordinem præcedit prima tonsura, quia in omni transitu de statu ad statum conuenienter interponitur aliqua dispositio media. Vnde in transitu à statu laicorum ad statum ministrorum Dei, conuenienter prima tonsura interponitur. Fit etiam in hac tonsura aliquorum capillorum resecatio in modum coronæ: quia in ministerium illius assumitur, cui seruire, regnare est. Est itaque duplex signum distinctum in ordinatis, scilicet exterius tonsura, & interius character. Ad esse autem ordinis tonsura non præexigitur, sed ad bene esse: quia dispositio congruitatis est ipsa tonsura ad ordinem, non necessitatis. Hugo de sancto Victore ordinem sic describit. Ordo est signaculum quoddam,

Ordo ad quid.

Prima tōsura.

In tonsura capillorum resecatio, & quare.

Signaculū duplex.

Tōsura est dispositio congruitatis, non necessitatis.

Ordo quid.

in quo poteſtas ſpiritualis traditur ordinatis, & officium. Hîc nota, quòd ſicut in naturalibus dedit Deus ſuperiora cor- *Similitudo.* pora in regimen inferiorum, ſic & in ſpiritualibus quoſdam poſuit ſuperiores, quoſdam inferiores, vt illi poteſtatem habeant ſuper iſtos: ſicut ſunt clerici, qui præſunt in ſpiritualibus: & principes ac iudices ſeculares, qui præſunt in tem- *Rom.13.* poralibus. De ſubſtantia huius ſacra- *Sacramẽti huius ſubſtantia ſex requirit.* menti ſunt ſex: Primum eſt poteſtas ordinis, quia oportet quòd ſit epiſcopus. Secundum eſt materia, ſcilicet vnctio in ſacerdotibus: & tactus illorũ, quæ tangenda ſunt in aliis. Tertiũ eſt forma *verborum*. Quartũ eſt ſexus virilis, quia mulier non recipit characterem ordinis. Quin- *Sacramentũ.* tum eſt intentio recta. Sextũ eſt, quòd ordinandus ſit baptizatus, quia baptiſmus eſt ianua omnium ſacramentorũ. Quoddam eſt hîc ſacramentum tantùm, vt viſibile ſignum, quo poteſtas tradi oſtenditur. Quoddam eſt res tantum, ſcilicet *Res.* gratia quæ confertur dignè recipienti. *Sacramentum & res.* Quoddam eſt res & ſacramẽtum, vt character. Septem ſunt ordines, ſcilicet. O- *Ordines ſeptem.* ſtiarius, Lector, Exorciſta, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, & Presbyter, qui omnium ordinũ eſt perfectiſsimus,

& ter

& terminus aliorũ. Illi autẽ ſunt quaſi ſeptem gradus, quibus aſcenditur ad thronum Salomonis. Actus hoſtiariorum eſt, cuſtodire locum confectionis ſacramentorum ab iis, qui immundi determinati ſunt, id eſt, excommunicatis. Actus lectorum eſt, legere prophetias. Actus exorciſtarum eſt, arcere dæmones, ne dominentur in corpore nondum baptizati, ſcilicet, per coniurationes. Actus acolythorum eſt, deferre lumen Euangelij in lumine corporali. Actus ſubdiaconorum eſt accipere oblationes ab offerentibus, eáſque offerre diacono: legere autem epiſtolas, non eſt actus eorum principalis, ſed conſequens. Actus diaconorum eſt, ordinare hoſtias in altari: legere autem euangelium, vel prædicare, eſt actus conſequens. Actus presbyterorum eſt conſecrare corpus, & ſanguinem Chriſti: & eſt actus principalis: alius eſt conſequens, ſcilicet ligare & ſoluere: per quem actum corpus myſticum præparatur, vt ſit aptũ & idoneum ad perceptionem corporis Chriſt. veri. In quolibet ordine character imprimitur: ſed quando fiat: nunc dicendum eſt. Oſtiariis quidem character imprimitur, quando datur eis clauis, & dicitur, Sic agite tanquam rationem red-

Oſtiariorum officium.

Lectorum officium.

Exorciſtarum officium.

Acolythorum officium.

Subdiaconorũ officium.

Diaconorum officium.

Presbyterorũ officium.

In quolibet ordine charact.

dituri Deo de rebus, quæ clauibus istis recluduntur. Lectoribus character imprimitur, cùm episcopus porrigit eis librũ, cum debita forma verborum. Exorcistis verò, cùm dat eis librum exorcismorum cum debita forma verborum. Acolythis autẽ in verbis, quæ dicit episcopus dum dat eis candelabrum. Subdiaconis imprimitur, quando episcopus cum forma verborum dat eis calicem vacuum & cætera vasa quorum vsus est in confectione eucharistiæ. Diaconis & presbyteris imprimitur, quando episcopus imponit manum capiti cum verbis ad hoc statutis. Prædictos autem ordines Christus exercuit: Ostiariatum, quando ementes & vendentes de templo eiecit. Lectoratũ, cùm in medio seniorum librũ Isaiæ aperiens, legit in eo. Exorcistatum, quando dæmoniacos sanauit. Acolythatũ, quando dixit, Ego sum lux mundi. Subdiaconatum, quando linteo se præcinxit, & pedes discipulorum lauit. Diaconatũ, quando in cœna corpus & sanguinem suum ministrauit discipulis, & dormiẽtes Apostolos excitauit. Presbyteratum, quando se in ara crucis obtulit, & quando in cœna panem, & vinum in corpus & sanguinem suum conuertit.

Omnes ordines Christus exercuit.
Matth.25.
Ioan.2.
Luc.4.
Luc.11.
Ioan.8.
Ioan.13.
Matt.26.
Luc.22.
Ioan.10.
& 19.
Isa.53.
Luc.22.
1.Cor.11.

De

De qualitate ordinandorum.

CAPVT XXXVII.

QValitas ordinandorum consistit in duobus, scilicet faciendis, & euitandis. Facienda sunt hæc: Sit in moribus pudicus: In habitu honestus: Cibo & potu temperatus: Competenter, quanuis non eminenter, literatus: Mansuetus & modestus: Tonsuram deferat clericalem: Hospitalis: Doctor in prædicatione: Residentiam faciat in ecclesia sua, vel beneficio. Corrector vitiorum per virgam disciplinæ: Exemplum præbeat bonæ vitæ, vel famæ. Vnicum sufficiat beneficium habens curam animarum: Bonus sit gubernator familiæ. De necessitate clericis vitanda sunt hæc, Omne crimen mortalis peccati: Non litigiosus: Non cupidus: Non lusor: Non negotiator: Non exerceat venationes clamosas: Non sit incontinens, nec mulieribus cohabitet: Non sit in comessationibus, et tabernis, & fabulis: Non intersit spectaculis, nisi honestis: Non immisceat se negotiis secularibus: Non debet intendere histrionibus, & ioculatoribus: Tabernas non debet intrare, nisi in itinere: Horas non debet negligere: Iustum iudicium

In quibus consistit ordinandorũ qualitas.
1. Timoth. 3.

non debet vendere: Sacramenta ecclesiastica non cum pactione, sed gratis debet dare. Si quis episcopus: non sit excommunicatus, vel suspensus, vel irregularis: Nõ apostata, nõ sit simoniacus in ordine, vel beneficio, non solenniter pœnitens. Ante ordinis susceptionem se per confessionẽ præparet. In peccato mortali non accedat. Primam tonsurã non negligat. Nullus ordinetur, nisi examinatio præcedat. Non accipiantur simul ordines minores, cum subdiaconatu, nec etiam duo sacri ordines simul, sed gradatim. Nec per saltũ accipiat quis ordinem, nec ab alieno episcopo, sed à suo. Nec cõtra episcopi prohibitionem, & sine titulo, nec furtiuè. Missa in qua ordinatur, totaliter audiat. Omnia quæ sunt tangenda in susceptione sui ordinis vnusquisque tãgat. Nõ accedat nisi licentiatus & præsentatus. Ieiunus à ieiuno accipiat ordines. Non recipiantur nec conferantur ordines nisi tẽporibus ab ecclesia institutis. Multa sunt quæ impediunt promouendum etiam sine culpa, licet non sine causa. Non enim debet promoueri ignotus, nec bigamus, nec neophytus, nec corpore vitiatus, nec de illegitimo toro natus, nec seruus, nec obligatus ad ratiocinia: quoniam repellitur

Non ordinentur nõ examinati.

Non accipiantur duo ordines simul.

Nõ per saltũ.

Quæ impediunt promouendos.

litur ab ordinibus. Ex prædictis patet, quod dignitas clericalis, siue ordines non conferuntur à quolibet, nec cuilibet, nec in quolibet loco, nec quolibet tempore, nec qualibet hora, sed missæ.

Cui, quando, à quo, in quo loco, qua hora, cōferri debent ordines.

De sacramento matrimonij.

CAPVT XXXVIII.

Matrimonium est coniunctio maris, & fœminæ, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Matrimonium per spōsalia initiatur, per cōsensum animorū expressum, per verba de præsenti ratificatur, per carnalem copulam cōsummatur, & perficitur. Ad hoc autem sciendū quòd duplex est perfectio: Prima est in esse simpliciter, secūda in esse completo: sicut patet in puero, in quo est perfectio, quantum ad esse hominis simpliciter, sed non est in eo perfectio quantum ad esse completum secundùm quantitatem, & operationem hominis. Eodem modo dicendū est de matrimonio, in quo duplex est perfectio: Prima est, quæ facit matrimonium, scilicet cōsensus animorum per verba de præsenti expressus: & ad hanc non exigitur copula carnalis. Secunda perfectio est, quæ matrimonium consummat: & ad hanc exigitur carnalis copula.

Matrimoniū quid.

Matrimoniū quomodo initiatur.

Perfectio matrimonij.

Bonum matrimonij triplex.

Bonum matrimonij triplex est, scilicet fides, vt neuter alieno toro maculetur. Proles, vt ad cultũ Dei nutriatur. Sacramentum, vt non dissoluatur. Licet enim ecclesia possit diuortia propter *impedimenta* matrimonij facere, nunquam tamen potest, nec debet matrimoniũ quod legitimè celebratum est, dissoluere: quia quos Deus coniunxit, homo non potest quantæcunq; authoritatis sit, separare: tamen soluitur matrimonium per mortẽ.

Et si diuortiũ facere possit ecclesia, nõ tamen matrimonium soluere.

Matt. 19.

Cõiunctio duplex.

Sciendum quòd duplex est coniunctio in matrimonio, & duplex est mors correspondens illi. Est enim coniunctio *spiritualis* per consensum animorũ, *quæ soluitur* per mortem spiritualẽ, qua homo moritur mundo per religionis, ingressum. Alia est coniunctio carnalis per cõmixtionem sexuũ, quæ soluitur per mortem carnalem. Est autem causa matrimonij quadruplex, scilicet efficiens, vt consensus animorum per verba de præsenti expressus. Materialis, vt ipsæ personæ legitimæ. Formalis, vt benedictio, anuli subarratio, & huiusmodi. Finalis duplex est, vna principalis, scilicet prolis procreatio, & fornicationis euitatio: quia matrimonium non solùm in officium, sed in remedium institutũ fuit: licet fuerit primò so

Matrimonialis causa quadruplex.

1. Corin. 11.

mò solùm in officium. Alia est secundaria, & illa est multiplex. Vnde versus.

Hostes conciliat, & eo discernitur hæres,
Bis ligat, alma notat, ius transfert, auget honorem.

Quadruplex distinguitur matrimoniũ: Primum est carnale inter virum & mulierem. Secundum est mortale inter Deũ & animam. Tertium est allegoricum inter Christum & ecclesiam. Quartũ anagogicum inter Deum & animam in ecclesia triumphante per coniunctionem gloriæ. Potest quis accedere ad vxorem suã quatuor de causis, scilicet causa prolis, causa reddendi debitũ, causa vitandæ incõtinẽtiæ. Istis tribus causis nõ est peccatum. Quartò potest fieri causa explendæ libidinis: & hoc modo peccatum est veniale, vel mortale, secundùm quòd libido est venialis, vel mortalis. Fit autem peccatum in coniugali coïtu quinque modis. Vnde versus.

Matrimoniũ quadruplex.

Quibus de causis quis possit ad vxorẽ accedere.

1. Cor. 7.

Peccatum in coniugio quomodo fit.

Quinque modis peccat vxore maritus abutens.
Tempore, mente, loco, conditione, modo.

Nota quòd vxor dimissa propter fornicationem reconciliatur viro multis modis. Vnde versus.

Quot modis fit reconciliatio.

Vltimo mœchatur, retinet, nec conciliatur.

Absen

Abſens proſtituit, ius, fraus reuocãt mulierẽ.

Ornamenta ſponſalia.

Tria ſunt ornamenta ſpõſæ, ſcilicet anulus in digito, monile in pectore, corona in capite. Primum ſignificat operis puritatem, quia in manu eſt opus. Secundum affectus ſinceritatem: quia in pectore eſt affectus. Tertium, contemplationis claritatem, quia in capite eſt perſpicacitas intellectus.

Quare beata virgo Maria deſpõſata fuerit viro.

Multis de cauſis beata Virgo fuit deſpõſata viro. Primo, vt deſignaret eccleſiam deſponſatam Chriſto, quæ ſimiliter eſt virgo. Secundò, vt Ioſeph teſtis eſſet integerrimæ caſtitatis eius. Tertiò, vt per Ioſeph origo eius oſtenderetur: quia per viros genealogia *texitur*. Quartò, ne infamaretur, ſi generaret nõ habens maritum. Quintò, ne velut incontinens damnaretur, quia de tribu erat ſacerdotali, & tales comburebantur, aliæ adulteræ lapidabantur. Sextò, vt virgo virili ſolatio ſuſtentaretur: Septimò, vt partus diabolo celaretur. Octauò, ne Iudæi Chriſtum tanquam illegitimum iuſtè perſequi viderentur. Nonò, ne legi, quæ commendat matrimonium, contrariari Dominus videretur.

Mat. 1.

Impedimenta matrimonij.

Notandum quòd duodecim ſunt impedimenta matrimonij. Vnde verſus.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,

Cul

Cultus disparitas, ius, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si fortè coire nequibis.
Hæc socianda vetant coniugia, iuncta retardant.

Finis libri Sexti.

COMPENDII TOTIVS THEOLOGICÆ veritatis liber Septimus, de vltimis temporibus.

De fine mundi.

CAPVT I.

INALE iudicium quædã sunt antecedẽtia, quædam concomitantia, quædam sequentia. Antecedentia iudicium tria sunt, scilicet pœna purgatorij, ecclesiæ suffragia, & persecutio Antichristi. Cõcomitantia iudicium duo sunt, scilicet, conflagratio mundi, & resurrectio corporũ. Cõsequẽtia iudiciũ duo sunt, scilicet pœna infernalis,

Iudicij finalis tria antecedentia, duo concomitantia, & duo sequẽtia.

nalis, & gloria cælestis. De quibus per ordinem est dicendum.

De purgatorio.

CAPVT II.

Ignis purgatorij qualis sit.

PVrgatorius ignis corporeus est, per quem tãtummodo spiritus iustorum qui in hac vita non impleuerunt pœnitentiam, neq; satisfactionem condignã, affliguntur. Hi qui sunt in purgatorio, spem habẽt euasionis, quia sciunt se non esse in inferno: & tamen propter pœnarũ magnitudinem hoc aliquãdo non aduertunt. Multæ rationes sunt quare oportet esse purgatorium. Prima est, quia *secundùm* Augustinum tria sunt genera hominum. Quidã sunt valde mali, quibus non prosunt ecclesiæ suffragia. Quidã valde boni, quibus non sunt necessaria. Quidã nec valde mali, nec valde boni, qui habẽt venialia, & his debetur pœna purgatorij. Secunda est, quia sicut summa bonitas non patitur, quòd bonum remaneat irremuneratum, ita summa iustitia nõ patitur quòd malum remaneat impunitum. Tertia est, quia diuinæ lucis tanta est dignitas, quòd eam soli mũdi oculi cernere possunt. Vnde oportet quòd quilibet veniat ad munditiã baptismalem antequàm

Quare animæ affliguntur.

In purgatorio est spes.

Purgatorium est, & quare.

Tria genera hominum.

Quibus prosunt ecclesiæ suffragia.

Iustitiæ & misericordiæ dei rectitudo.

Mũditia qualis requiritur ante, quàm quis ad Deum perueniat.

quàm conspectui diuino præsentetur. Quarta est, quia culpa est offensiua diuinæ maiestatis, & damnosa ecclesiæ, & deformatiua in nobis imaginis diuinę. Sed offensa requirit punitionē, damnū requirit satisfactionem, & deformatio expurgationē: propter quod necesse est, quòd peccato pœna vel hic, vel alibi respōdeat. Quinta est, quia cōtraria cōtrariis curantur: sed peccatū oritur ex delectatione: vnde debet per pœnam deleri. Sexta est, quia nulli debet negligentia suffragari: sed si non puniretur talis, videretur in futuro commodū reportare de negligētia pœnitētię dilatæ. Septima est, quia iustū est, vt spiritus, qui cōtēpto sūmo subiecit se infimo, id est, peccato, subiiciatur postea inferioribus, id est, pœnis. Nota quòd animæ postquam fuerint in igne sufficienter purgatæ, statim euolant ad gloriam, & hoc patet multiplici ratione. Primò, quia post purgationem nulla remanet ad gloriam dissimilitudo in anima: vnde meritò illi debet iungi. Secundò, quia ianua cæli illis semper est aperta, qui nullum habent obstaculum. Tertiò, quia necesse est illos spiritus, in quibus est charitas sursum eleuans, & nihil retardans, sursum eleuari ad gloriam. Quartò,

Pœna debet correspondere culpæ vel hic, vel alibi.

Vnde oriatur peccatum.

Animæ purgatę statī euolāt ad gloriā, & quare.

Apoc. 3.

tò, quia cùm Deus ſit pronior ad miſerendum, quàm ad puniẽdum, meritò debet purgatos coniungere gloriæ, quos purgandos ſubiecit pœnæ. Quintò, quia non punit Deus bis in idipſum. *Vnde* cùm iſte ſufficienter ſatisfecerit in pœnis igniũ, non amplius debet puniri in dilatione præmiorũ. Sextò, quia poſt purgationẽ non debet talis eſſe in purgatorio, neque in lymbo, quia nõ eſt de numero illorum puerorũ, neq; in inferno: quia nõ eſt de numero dãnatorũ, ergo debet eſſe in cælo: quia poſt mortẽ nõ ſunt alia receptacula animarũ. Septimò, quia efficacior eſt charitas quã iniquitas, ſed iniquitas ſtatim ducit ad ſupplicia, ergo charitas ſtatim ducit ad præmiũ. Octauò, quia ceſſante impedimẽto corpora grauia ferũtur deorſum, & leuia ſurſum: & ſic malorũ ſpirit⁹, remoto carnis onere, ſtatim ferũtur ad locũ ſuppliciorũ, propter peccati grauitatẽ: ſpiritus verò bonorũ, ſi nõ ſit impedimẽtũ alicuius culpæ, vel pœnæ debitæ, ſtatim ferũtur ad locũ prẹmiorũ.

Spiritus bonorum.

De acerbitate pœnæ purgatorij.

CAPVT III.

In purgatorio duplex pœna.

IN purgatorio duplex eſt pœna. Vna eſt damni, de carentia diuinæ viſionis. Alia

Alia ſenſus, de afflictione ignis: & quantum ad vtrunque minima pœna purgatorij maior, eſt maxima pœna mundi. Iſtud patet de pœna damni: quia affectus quo deſideratur ſummum bonum poſt hanc vitam ab omnibus ſanctis, intẽſior eſt, quàm aliquis affectus rei temporalis in iſta vita, maximè cum iam tempus habendi aduenerit, ideo carentia eius moleſtius toleratur. Iſtud etiam patet de pœna ſenſus: quia cùm dolor nõ ſit eſſentialiter læſio, ſed læſionis ſenſus: tantò magis dolet anima, quantò magis ſentit ſenſitiuum aliquid. Ideo ab igne in ipſa agente maximè affligitur. Ratio acerbitatis pœnæ purgatorij hæc eſt: quia cùm Deus magis quærat emẽdam, quàm pœnam, plus ponderat in pœnitentia virtutem bonæ voluntatis, quàm pœnam afflictionis. Vnde plus ponderat Deus modicam pœnam voluntariam in præſenti, quàm multò maiorem non ita voluntariam in futuro, ſicut plus valet modicum auri, quàm multum plumbi. Vnde oportet vt quòd ibi deficit in voluntate, hic ſuppleatur in acerbitate. De igne, qui purgat animas, dupliciter eſt loquẽdum, vel quãtum ad id, quod mediatè animas affligit, & ſic eſt corporeus: vel quantum

Quàm acerba purgatorij pœna.

Pœna damni.

Pœna ſenſus.

Pœna voluntaria acceptior Deo.

Similitudo.

Quid de igne purgatorij ſentiendum.

ad id quod proximè affligit, & immediatè, sic est incorporeus. Primo modo dicitur ignis verè, secundo modo similitudinariè, sicut leo verus, & leo pictus. Vtrunque tangit Gregorius, quando dicit: *In eo ardent, dum ardorem vident.* Ille autem ignis corporeus dupliciter potest cõsiderari. Primò vt est instrumentum naturæ, sic agere potest in corpus, & non in animam. Secũdò prout est instrumentum diuinæ iustitiæ, sic agit in animam, imprimẽdo illi speciem suam, per quam affligitur, quia violenter illa specie informatur. Sicut enim anima secundum ordinem naturæ vnitur corpori, vt instituat vitam, sic merito secundum ordinem iustitiæ vnitur igni à quo suscipiat pœnã. Nota quòd dæmones non puniunt animas in purgatorio, sed illic eas adducũt, vel etiam assistunt, vt communiter dicitur. Ex permissione tamen Dei dæmones in hac vita quandoque bonos affligunt, sed hæc est ratio: quia in præsenti durat pugna inter dæmonem & hominem, qui dæmon habet in eo potestatem exercitij, sed post hanc vitam non sic. Vnde & aër iste caliginosus est assignatus dæmonibus magis propter tentandi officium quàm propter supplicium. De

Afflictio intellectualis.

Ignis corporeus qualiter agat in animam.

Vnio animæ ad ignem.

Dæmones an puniant animas.

Dæmones in præsenti bonos affligunt, & quare.

Eph.6.

Eph.2.

locis

locis pœnalibus vbi ſint & quot, require ſupra lib. 4. cap. de deſcēſu Chriſti ad inferos. Sciendum tamen de loco purgationis quòd dupliciter aſsignatur: aut ſecundum legem communem, & ſic eſt in vno loco in parte inferni circa lymbũ patrũ. Aut ſecundum diſpēſationem ſpecialem, & ſic purgantur animæ aliquando in diuerſis locis in quibus peccauerunt. Hoc autem fit propter aliquam ſuam reuelationem per ſuffragia eorum, quibus apparent in illis locis, vel etiam propter aliquam ædificationem viuentium. Ignis autem ille plus, vel minus cruciat, ſecũdum quòd plus, vel minus de combuſtili, ſeu criminali quiſque ſecum tulit. Oportet enim prius quàm facies Dei videatur, (ſicut legimus) quòd ligna, fœnum, ſtipula, id eſt, maiora, minima, mediocra, & venialia totaliter per cremationem conſumantur. Prædicta verò pœnæ diuerſitas non eſt ex diuerſitate ignis ardentis, ſeu agentis, ſed ſubiecti patiẽtis, ſicut ſub eodem ſole vnus plus eſtuat, alter minus, vt dicit Gre. Neceſſe eſt autem vt dicit Au. quòd tantùm duret dolor, quantum hæſerat amor. Tantò enim quiſque torquebitur diutius, quantò affectus eius venialibus adhærebat fortius.

Locus purgatorij vbi.

In locis ĩ quibus animę peccauerunt purgantur.

Cruciat ignis purgatorij & qualiter.

1. Cor. 3.

Non eſt diuerſitas ignis agentis.

Similitudo.

Quandiu purgantur animę ĩ purgatorio.

De suffragijs ecclesiæ.

CAPVT IIII.

Iustitiæ Dei seueritas, misericordiæ immensitas.

Prosunt defunctis ecclesiæ suffragia, & qualiter. Quomodo soluuntur. 13. 4. 2 c.

Animæ defunctorum Gregorius 13.4.2. c. animæ defunctorum.

Duplici via saluantur.

Via gratiæ.

Via iustitiæ.

Citò subueniendū animabus defunctorum.

SIcut pertinet ad diuinæ iustitiæ seueritatem, bonos propter venialia *puniri*, ita pertinet ad bonitatem diuinæ misericordiæ eosdem per suffragia releuari. Prosunt ergo suffragia defunctis, non ad meritum vitæ æternę, sed ad solutionem poenæ & hoc vel ad poenarum mitigationem, vel ad celeriorē liberationem. Sunt autem quatuor modi suffragiorum generales, ad quos omnes alij reducuntur, scilicet oratio, ieiunium, eleemosyna, & sacramentum altaris: quorum numerus sic accipitur: quoniam defuncti à poena absolui possunt duobus modis, scilicet per viam gratiæ, & per viam iustitiæ. Per viā gratiæ dupliciter. Primò per intercessionem publicam capitis, quæ est in oblatione sacramenti altaris. Secundò per intercessionem quasi priuatam membrorum, scilicet per orationes iustorum. Similiter per viā iustitiæ dupliciter: primò per modum redemptionis poenæ, scilicet in eleemosynarum largitione: secundò per modum solutionis poenæ, scilicet in ieiuniorum afflictione. Si autē quæritur quādo incipiat valere defuncto, id quod pro se fie

ſe fieri mandauit: dicendum quòd opus operans, id eſt meritum authoris ſtatim conſequitur mortuum de bonis, quæ præcepit pro anima ſua fieri, Sed non opus operatum, id eſt, fructus ipſius operis, vſquequo fiant: quia primum valet ex merito abſoluto, ſed ſecundum ex merito conditionali.

Quorum ſuffragia proſint, & quibus.

CAPVT V.

AD hoc quòd valeāt ſuffragia, requiritur aliquid ex pare agentis, & aliquid ex parte mortui recipiētis. Ex parte agētis requiritur quòd ſit in charitate, & quòd intentionem ſuam dirigat ad illos quibus vult, vt opera ſua proficiāt. Diſtinguēdum eſt tamē, quòd ſuffragia per malū poſſunt fieri dupliciter. Vel vt per authorē, & ſic nō proſunt niſi fortè per accidens, ſcilicet inquātum per eleemoſynas mali hominis excitantur boni pauperes ad orandum pro defunctis. vel vt per miniſtrum: & hoc dupliciter: quia, vel facit ea vt miniſter publicus Dei & eccleſiæ, ſicut quando ſacerdos malus celebrat miſſam, vel agit exequias mortuorum, & talia ſemper proſunt: quia malitia miniſtri

Vt proſint defunctis requiſita, & quæ. Intentio.

An ſuffragia malorum proſint.

non nocet operi boni authoris: sicut patet in domino iusto dante eleemosinam per seruum malum. Si verò facit ea, vt minister priuatæ personæ, existentis tamen in charitate, siue defuncti siue alterius, etiam talia prosunt: quia opus illud licet sit mortuum quo ad ministrum, non tamen quoad authorem. Si verò malus minister facit aliqua de mandato eius, qui non est in charitate, nō prosunt. Aliquid etiam exigitur ex parte accipiētis ad hoc vt suffragia prosint illi. Primū est, quòd ipse sit in charitate. Vnde non valet his, qui sunt in inferno quia sunt à corpore Christi mystico separati: vnde nulla spiritualis influētia peruenit ad eos, sicut nec influentia corporalis valet mēbris à corpore amputatis. Secundum est indigentia: vnde non valent beatis, qui non sunt amplius in via, sed in termino, nec possunt ad altiora ascendere: sed potius econuerso illorum suffragia prosunt nobis. Vtrunque autem est in his, qui sunt in purgatorio, scilicet charitas & indigentia. Vnde sicut potest homo satisfacere pro altero viuente, qui per se non valet, ita potest etiā pro defuncto. Nota quòd suffragia prosunt defunctis, sed magis, aut minus pro diuersitate meritorum in mor

Cui sit opus mortuum vel viuum.

Quando non prodest bonū opus.

Quæ exigantur ex parte accipientis.

Non prosunt bona facta dānatis, & quare.

Suffragia ecclesiæ nō prosunt beatis, & quare.

In purgatorio charitas & indigentia.

Similitudo.

Quomodo prosint suffragia defunctis.

mortuis, vel pro charitate viuorũ, qui magis solicitantur pro aliquibus, quàm pro aliis. Illa enim suffragia, quæ specialiter fiunt pro aliquibus, plus valẽt illis, quàm aliis, licet etiam aliis aliquo modo communicentur. Suffragia verò, quæ communiter pro defunctis fiũt, quanuis pro modulo suo omnibus prosint, illis tamẽ amplius, qui dum essent in via, magis meruerunt, vt sibi prodessent. Quanuis autem (vt dictum est) suffragia non prosint iis qui sunt in cælo, nec illis qui sunt in inferno, tamen aliquo modo prosunt etiam illis. Vnde nota quòd valent illis, qui sunt in purgatorio, per modum purgationis: valent saluatis, qui sunt in cælo, per modum coniunctionis, quia multiplicatio saluandorum augmentat gloriam accidentialem. Valent & damnatis in inferno per modũ diminutionis: quanto enim plures saluantur per meritum ecclesiæ, tantò pauciores dannabuntur, & ita minor erit pœna per subtractionem consortij illorum. valent etiam impiis facientibus per modum meriti: quia cũ pro paruulis defunctis celebrantur missæ mortuorum, hoc nõ fit propter illorum indigentiam, cùm statim euolẽt ad gloriam, sed propter gratiarum actionem.

Alij communicant suffragiis, & quomodo.

Qui plus meruerunt amplius communicant.

Suffragia ecclesiæ valent illis, qui sunt in purgatorio in inferno, in cælo, & quomodo valent & impiis.

Missæ quæ celebrantur pro paruulis ad quid.

Vtrum indulgentiæ prosint defunctis.

CAPVT VI.

Indulgentiæ prosunt defunctis indirectè.

Thesaurus meritorum in ecclesia.

Matt. 16.
Ioan. 21.
1. Cor. 9.
Col. 1.

Pôtificũ prouincialũ limitata potestas.

Alio, & alio modo viuẽtes & defunctos absoluit papa.

PApales indulgentiæ prosunt defunctis in purgatorio: quod patet, *quia* crux aliquando datur pro duabus, vel tribus vel quatuor, vel decem animabus. In ecclesia enim est thesaurus meritorũ tam Christi, quàm perfectorum, de quo solus papa, qui habet claues huius thesauri, pro necessitate ecclesiæ potest accipere & dispensare. Alij autem sicut episcopi, nõ habent in his potestatem generalem, sed limitatam, & non nisi per summi pontificis dispensationem. Dicẽdum ergo *quòd* papa propriè non absoluit defunctos à pœna, sed quasi pro eis de communi thesauro ecclesiæ soluit: sicut aliter creditor liberat debitorẽ eum, dum à debito absoluit: & aliter amicus debitoris, dum pro eo debitum soluit: sed viuentes vtroque modo absoluit papa. Illi autẽ quibus datur indulgentia, nõ possunt eam vlterius dare, neque viuis, neque defunctis: & hoc duplici ratione. Primò, quia indulgentia nõ est donum collatiuum gratiæ, sed priuatiuum pœnæ, priuatio cùm nihil sit, aliis communicari non potest. Secundò quia dare indulgentiam, authoritatis est

Nõ dãtur indulgentiæ ab omnibus.

Indulgentia quid.

Priuatio nulli cõmunicatur.

& iu

& iurisdictionis, quam non habent laici, ex eo quòd indulgentiã ab aliis recipiũt: vnde non possunt defunctis impendere indulgentiam per authoritatẽ, sed solùm boni operis sui suffragium per charitatem: papa verò potest vtrunque.

Laici possunt impendere indulgentiã defunctis, & quo modo.

De aduentu Antichristi.

CAPVT VII.

ANtequam dominus veniat ad iudiciũ, regni Romani fiet destructio. Nam sicut dicit glosa super Apocalypsin, Prius erit discessio ab vtroque imperio, qua completa aderit Antichristus. Hic ex parentum seminibus concipietur: sed post conceptum descendet spiritus malignus in matris vterum, cuius virtute & operatione deinceps puer nascetur, aletur, adolescet: propter quod & filius perditionis vocabitur. Nascetur autem in Babylonia de tribu Dan, sicut dicit glosa super Apocalypsin. Post hoc veniet in Ierusalem, & circuncidet se, dicẽs Iudæis se esse Christum illis promissum vnde plebs Iudæa specialiter ei adhærebit, sicut dicit Haymo super Apocalyp. donec Enoc, & Helia prædicantibus, qui ex illis fuerint saluandi, ad Christum reuertantur. Angelus bonus deputabitur primò

2. Tess. 2.

Antichristus vnde.

Circuncidetur Antichristus.

Apoc. 11.

Angelus dabitur Antichristo in custodem.

Antichristo ad custodiam: sed quando ita obstinabitur in peccato, quòd dicet se esse Deum, & extollet super omne id, quod dicitur Deus, aut colitur, sicut dicit Apostolus: tũc primò deseret eum angelus ex toto, nec habebit eum postmodum ad protectionem, sed ad accusationem.

2. Tes. 2.
Deseret angelus Antich. & quomodo.

De Vita Antichristi.

CAPVT VIII.

Antichristi merces pessimi.

ANtichristus erit luxuriosus, & in cõcupiscentiis fœminarum: vt habetur. Dani. 11. In aperto tamen per hypocrisim simulabit sanctitatem, vt faciliùs decipere posit. Cor suum per superbiam magnificabitur sicut dicitur Dan. 8. Contra principem principum consurget, id est, contra deum. Et vt dicit glosa super Danielem cap. 8. in tantam eleuabitur superbiam, quòd leges & ceremonias mutare conabitur, vel cursum tẽporum. Tantæ quoque præsumptionis erit, quòd non putabit se à deo puniendum, propter hoc quòd iudicium differtur. Psal. 10. Auferũtur iudicia tua à facie eius. Erit etiam blasphemus, sicut Apocalyp. 12. dicitur. Vnde Daniel. vndecimo, Aduersus deũ deorum loquetur magnifica. Item ad maiorem dei contumeliam faciet imaginem suam

Præsumptio Antichristi.

Blasphemia Antichristi.
Apoc. 13.

ſuam adorari,& omnes ſuo charactere ſignari in manu dextera,& frontibus ſuis, ſicut habetur in Apo.13. Confitebitur enim ſe verum filium Dei, & filium hominis: Ita vt in templo Dei ſedeat tanquam ipſe ſit Deus, & ſe faciet adorari. Iudæi nãq; templum quod Romani destruxerunt,reædificabũt. Affirmabit ante ſe nullum fuiſſe Chriſtũ, ſed Antichriſtos fuiſſe, vt dicitur in gloſ.2.ad Theſſ. 2.quia ſicut in Chriſto omnis plenitudo diuinitatis habitat, ita & in Antichriſto plenitudo omnis iniquitatis:quia in ipſo erit caput omnium malorum diabolus.

Matt.24. 2.Teſſ.2. Col.2.

De quatuor modis quibus decipiet.

CAPVT IX.

MEritò comparatur Antichriſtus Geneſis 49.Ceraſti,qui eſt ſerpens cornutus: quia quatuor cornibus armabitur,ſcilicet, callida perſuaſione, miraculorum operatione,donorum largitione, & tormentorum exhibitione. Primus ergo modus ſubuertendi homines erit callida perſuaſio. Prædicabit enim legẽ nouam prauã eſſe,& legem Chriſti pro poſſe deſtruet. Prædicatores enim ſui diſcurrent per vniuerſas partes mundi. Impedient quoque apoſtoli Antichriſti ne ſcript

Comparatio. Calliditas Antichriſti. Antichriſti peruerſitas.

ſcriptura ſecundum veritatem exponatur à catholicis doctoribus, vel à fidelibus audiatur: ipſi autem bonos ſe ſimulabunt, & tamen mala ſuadebunt. Secundus modus ſubuertendi erit per *fallacia* miracula: quia per artem magicam illa faciet. Vnde gloſſa ſuper Apocalyp.13. Magica arte ſtatuam faciet loqui, & futura prædicere: & faciet, ſicut dicitur Apocalypſis 13. ignem de cælo deſcendere in terram. Gloſſ. id eſt, malignum ſpiritum faciet ſuper eos deſcendere, vt loquantur variis linguis. Spiritus enim malignus deſcendet in eos in conſpectu hominum, ſicut ſpiritus ſanctus deſcendit in Apoſtolos Chriſti. Vnde iactabunt ſe eſſe meliores Apoſtolis Chriſti, qui ſpiritum acceperunt in conclaui. Item per artem magicam ſimulabit ſe mortuum, & feretur à dæmonibus in aëra, quaſi aſcendat in cælum: & ſic putabitur ab hominibus reſurrexiſſe, qui prius mortuus putabatur: & tunc mirabuntur populi, & adorabunt eum, atque laudabunt. Eccleſia verò non faciet tunc miracula. De hoc modo decipiendi dicitur Pſalmo decimo. Inſidiatur in abſcondito, quaſi leo in ſpelunca ſua. Gloſa. Rectè Antichriſtus comparatur leoni exiſtenti in ſpelun

[Margin notes: 2.Tim.4. — Arte magica mira faciet Antichriſtus. — Maligni ſpiritus transfiguratio. — 2.Cor.11. — Actor.2. — Simulatio Antichriſti. — Modus decipiẽdi per Ant. — Comparatio.]

ſpelunca: quia in eo vis & dolus operatur. Vis enim per leonem, dolus per ſpeluncam intelligitur. Gregor. Penſemus quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando pius martyr corpus tormentis ſubiiciet, & tamen tortor ante eius oculos miracula faciet. Sicut enim Antichriſtus finget ſe à mortuis reſurgere, ita etiam finget ſe ad cælum aſcendere. Apoc. 13. Et plaga mortis eius curata eſt. Gloſſa. Arte magica aſcendet Antichriſtus in aëra ferentibus eum dæmonibus. Faciet arbores citò florere & areſcere, mare turbari, naturas in diuerſas figuras mutari: mortuos etiam in conſpectu hominum ſuſcitabit. Tertiò decipiet per munera. Ipſe nanque Antichriſtus inueniet theſauros abſconditos per quos ad ſequēdũ ſe inclinabit plurimos. Ditabit enim bonis diuites huius ſeculi, & tunc eorũ falſam felicitatem ad decipiendum alios oſtendet. Quartò compellet per minas, & tormenta, quos aliter vincere non poterit. Tanta verò, ſicut ait Dominus, tunc erit tribulatio, vt in errorem ducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi: & hoc innuitur Apoca. 1. vbi dicitur. Pedes eius ſimiles aurichalco ſicut in camino ardenti. Per pedes vltima Chriſti membra,

Immanitas tentationis.

Qualiter Antichriſtus exaltabitur.

Suſcitatione fanſtaſtica.

Auaritia decipiet.

Quos non poterit, decipiet tormentis.
Matt. 4.

Moraliter.

bra, per caminum verò vehemens tribulatio designatur. Exhibebit enim cuncta, quæ in præcedentibus martyribus impleta sunt genera tormentorum, sed in illis regionibus tunc fideles maximè sunt vexandi, & vehementius, vbi Dominus fuit crucifixus. Et dicit Haymo super Apocal. Illa tentatio non per partes, sed simul totum examinabit mundũ. Soluẽtur enim dæmones, qui modo ligati sunt, ne posſint nocere quantum vellẽt. Fideles quoq; illo tempore non prædicabunt, quia tanquã excommunicati habebuntur tunc boni. Nihil vendetur eis, nec emetur ab eis, nisi habeãt *characterẽ*, id est signũ aliquod ad literam, vt adhærentes sibi cognoscantur, & alij interficiantur. Aut nomen bestię, id est cõfessionem oris: aut numerum nominis eius, id est multiplicationem operum, vt habetur in Apocalypsi. Antichristus autem sicut erit crudelior omnibus persecutoribus, ita sancti tunc temporis fortiores erunt omnibus retro martyribus.

In Hierusalẽ sæuior tribulatio.

Tribulatio totum examinabit mundum.

Apoc. 20.

Bonorum persecutio.

Apoc. 3.

Sancti fortiores.

De sequentibus Antichristum.

CAPVT X.

PRædictis quatuor modis Antichristus multos ad se attrahet. vnde Apocal.

Quibus modis trahet bonos & malos.

cal.12. Cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarũ cæli, & miſit eas in terram. Attrahet autẽ malos per munera, bonos per tormenta, ſimplices per prædicationẽ, & miracula. Qui enim ſancti & iuſti credebantur, adhærebunt ei pro ſuæ arbitrio voluntatis. Habebit ſecum magos, & maleficos, reges quoque, & principes. Vnde Apocal.13. Vidi de mari beſtiam aſcendentem, &c. Gloſſ. id eſt, Antichriſtum, habentem, capita ſeptem, id eſt, principes vniuerſos: & cornua decem, id eſt, eos qui impugnant decalogum. Nota igitur quòd Antichriſtus primò veniet in benignitate, & miraculorum operatione: & tunc à Iudæis ſuſcipietur, qui ei ſpecialiter adhærebunt: ad quorum conuerſionem venient Helias & Enoch, & tunc Antichriſtus in apertam perſecutionem conſurget.

A Iudæis ſuſcipietur Ant.

Apoc.11.
Malac.4.

De Gog & Magog.

CAPVT XI.

DE Gog & Magog dicunt quidam, quòd ſunt decem tribus intra montes Capios clauſæ: nõ ita tamen quin exire poſſent ſi permitterentur, ſed nõ permittuntur à regina Amazonum, ſub cuius regno & ditione viuunt: Has dicunt

Opiniones diuerſæ de Gog, & Magot.

Ezec.38.

Iudæi

Iudæi in fine seculi exituras, & venturas in Hierusalem, & cum suo Messia ecclesias destructuras. Alij dicunt quòd per Gog & Magog intelligitur exercitus Antichristi, qui in fine seculi veniet ad expugnandam ecclesiam. Per Gog enim secundum glos. illi, per quos latenter diabolus persequetur fideles, designantur. Per Magog illi per quos apertè ecclesia opprimetur: vel idem qui tempore Antichristi prius occultè, & post modum apertè ecclesiam persequentur. Secundum Augustinum, Gog refertur ad gentes, Magog ad diabolum: quia Gog interpretatur occultatio, & Magog deiectio vel destitutio.

Apoc. 20.
Exercitus Antichristi.
Apoc. 20.
Interpretatio.

De Helia & Enoch.

CAPVT XII.

INter occultum aduẽtum Antichristi, qui est per natiuitatem, & manifestum eius aduẽtum, qui est per prædicationem & apertam persecutionem, venient Helias & Enoch, & conuertent (sicut dicitur Malac. vlti.) corda patrum in filios. Glo. ad instructionem præteritorum de fide saluatoris, inquantum & ipsi crediderũt: & cor filiorum ad patres eorum. Glos. quia suscipient fidem, quam illi habuerunt.

Antichristi aduẽtus duplex.
Hier. 33.

runt. Vnde & Christiani & Iudæi tunc in Christum pari religione consentiēt. De eorum prædicatione & sancta conuersatione dicitur Apocalypsis 11. Dabo duobus testibus meis, scilicet Heliæ & Enoch, & prophetabunt, id est, prædicabunt. 1260. id est tribus annis, sicut ipse Christus prædicauit, amicti saccis. Glos. prædicantes pœnitentiam, & exemplum ostendentes. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra. Glos. id est lumen dantes aliis. Tandem Antichristus occidet eos in Hierusalem: & iacebunt corpora eorum in plateis tribus diebus, & tribus noctibus cum dimidio, quia nullus audebit corpora eorum sepelire propter metum Antichristi. Occisores autem eorū erunt valde læti propter mortem eorum: post dies autem tres & dimidium resurgent, & eorum occisores audiēt vocem talem. Helias & Enoch ascendite huc: & ascendent in cælum in nube. Antichristus verò quindecim diebus post mortem illorum regnabit.

Diebus. Matt. 4. Apoc. 11. Resurgent Helias, & Enoch.

De duratione huius persecutionis.

CAPVT XIII.

REgnabit Antichristus, sicut dicit Glos. super Apocalypsim, tribus an-

Duratio persecutionis An.

Iudæi in fine seculi exituras, & venturas
Apoc.20. in Hierusalem,& cum suo Messia ecclesias destructuras. Alij dicunt quòd per
Exercitus Antichristi. Gog & Magog intelligitur exercitus Antichristi, qui in fine seculi veniet ad
Apoc.20. expugnandam ecclesiam. Per Gog enim secundum glos. illi, per quos latenter diabolus persequetur fideles, designantur. Per Magog illi per quos apertè ecclesia opprimetur: vel idem qui tempore Antichristi prius occultè, & post modum apertè ecclesiam persequentur. Secundum
Interpretatio. Augustinum, Gog refertur ad gentes, Magog ad diabolum: quia Gog interpretatur occultatio, & Magog deiectio vel destitutio.

De Helia & Enoch.

CAPVT XII.

Antichristi aduẽtus duplex. INter occultum aduẽtum Antichristi, qui est per natiuitatem,& manifestum eius aduẽtum, qui est per prædicationem & apertam persecutionem, venient Helias & Enoch,& conuertent (sicut dicitur
Hier.33. Malac. vlti.) corda patrum in filios. Glo. ad instructionem præteritorum de fide saluatoris, inquantum & ipsi crediderũt: & cor filiorum ad patres eorum. Glos. quia suscipient fidem, quam illi habuerunt.

runt. Vnde & Christiani & Iudæi tunc in Christum pari religione consentiēt. De eorum prædicatione & sancta conuersatione dicitur Apocalypsis 11. Dabo duobus testibus meis, scilicet Heliæ & Enoch, & prophetabunt, id est, prædicabunt. 1260. id est tribus annis, sicut ipse Christus prædicauit, amicti saccis. Glos. prædicantes pœnitentiam, & exemplum ostendentes. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra. Glos. id est lumen dantes aliis. Tandem Antichristus occidet eos in Hierusalem: & iacebunt corpora eorum in plateis tribus diebus, & tribus noctibus cum dimidio, quia nullus audebit corpora eorum sepelire propter metum Antichristi. Occisores autem eorū erunt valde læti propter mortem eorum: post dies autem tres & dimidium resurgent, & eorum occisores audiēt vocem talem. Helias & Enoch ascendite huc: & ascendent in cælum in nube. Antichristus verò quindecim diebus post mortem illorum regnabit.

Diebus. Matt. 4. Apoc. 11. Resurgent Helias, & Enoch.

De duratione huius persecutionis.

CAPVT XIII.

REgnabit Antichristus, sicut dicit Glos. super Apocalypsim, tribus an-

Duratio persecutionis An.

nis cum dimidio. Vnde Danielis 12. capi. iurauit angelus per viuentem in æternũ quòd in tempus, ſcilicet, vnius anni, & tempora, ſcilicet duorum annorum: & dimidium temporis, id eſt dimidij anni. Gloſ. hoc ſpatio dicitur duratura deſolatio ſub Antichriſto. Niſi autem (vt dici-

Dierum abbreuiatio. tur Matthæi 24.) breuiati fuiſſent dies illi, non fuiſſet ſalua omnis caro. Gregorius. Quia enim & ſuperbos nos & infirmos aſpicit Deus, dies quos ſingulariter malos intulit, miſericorditer breuiandos dicit. & Glo. ſuper Matth. Hæc tribulatio quantò cæteris grauior, tantò breuitate moderatior.

De morte Antichriſti.

CAPVT XIIII.

POteſtate ſua Dominus occidet Antichriſtum, ſicut dicit Gloſa ſuper A-

2. The. 2. pocalypſim, ſiue per ſe, ſiue per Michaëlem. Occidetur autem in monte Olìueti,

Dan. 11. in papilione, & ſolio ſuo, in loco circa quem Dominus aſcẽdit in cœlum. Interfecto autem Antichriſto non ſtatim veniet Dominus ad iudicium, ſecundũ Gl.

Dan. 12. ſuper Danielem, concedentur quadragintaquinq; dies ad refrigerium ſanctorum, & ad conuerſionem & pœnitẽtiam ſubue-

ſubuerſorum. Quantum autem ſpatium ſit inter illos quadragintaquinque dies, & finem mundi, nemo ſcit. Miniſtri verò Antichriſti poſt mortem illius gaudebunt, ducentes vxores, & dicentes. Licet princeps noſter mortuus ſit, habemus tamen poteſtatem, pacem, & ſecuritatem: & cùm talia dixerint, repentinus eis ſuperueniet interitus. Iudæi verò tunc conuertentur ad fidem: & ſancta eccleſia vſque ad finem pacificata quieſcet, quia tunc fraudulentia & ſæuitia diaboli penitus vbique deficiet.

Sicut in diebus Noe.

Mat. 24.

1. Teſſ. 8.

Hier. 33.

Matt. 28.

De conflagratione mundi.

CAPVT XV.

IGnis maximus præcedet faciem iudicis, quia virtute diuina nō ſolùm ignis qui eſt in ſphæra ſua, ſed etiam omnes ignes, qui in terra & ſuper terram ſunt, concurrent ad mundi conflagrationem. Ignis autem iſte habebit officiũ quatuor igniũ, ſcilicet ignis infernalis, reprobos puniendo: & ignis purgatorij, bonos à venialibus purgando: & ignis terreſtris, vegetabilia & ſenſibilia conſumendo, & omnium hominum corpora incinerãdo: & ignis elementaris elementa ſubtiliando, & ad innouationẽ diſponendo.

Pſal. 96.

Iſa. 66.

Ignis virtute diuina cõcurret ad mundi conflagrationem.

Ignis conflagrationis officia quatuor.

1.Cor. 7. Per illum igitur ignem ita facies terræ exuretur, quòd figura huius mundi peribit, ſicut olim factum fuit per diluuium.

Geneſ.7. Et meritò primum Dei iudiciũ fuit per aquam, contra ardorem luxuriæ, qui tũc viguit: vltimum verò iudiciũ per ignem

Matt.24. erit contra torporem charitatis, quæ tũc quaſi ſeneſcente mũdo refrigeſcet. Iſtius

Ignis actio triplex. autem ignis actio erit ſucceſsiua: habebit enim initium, medium, & finem. Primò nanq; iudicis aduentum præueniet, & quaſi ſimul per illum fiet purgatio iuſtorum, & punitio malorum: & incineratio corporum cum conſumptione terræ naſcentium, ſicut dictum eſt. Quo facto

Reſurrectio corporum. ſtatim erit reſurrectio corporũ cum aduentu iudicis ad iudiciũ: & tunc inflammabitur totus mundus per circuitũ. Ter-

Ignis terminatio. minato autẽ iudicio, tota caliditas illius ignis exequetur ſententiam iudicis. Inuoluet enim peccatores, & trahet in in-

Ignis cõflagratio præcedet, comitabitur, ſequeretur aduentũ iudicis. fernum. Et ita patet quòd ignis ille aduẽtũ iudicis præueniet & præcedet, & comitabitur, & ſequetur. Poſt prædicta fiet

Mundi innouatio. mũdi innouatio, ſed inter purgationem & innouationem multiplex eſt differen-

Innouatio, & purgatio differunt. tia. Primò, quia purgatio erit qualitatum pœnalium detractio, ſed innouatio erit pulchrioris formæ inductio. Secundò,

quia

quia purgatio est elementorum ab impuritate, quam habent ex coniunctione, ad puritatem mutatio. Innouatio verò est cælorum à statu veteri in statum nouum cõmutatio, & hoc per cessationem à motu. In cælis enim propter impermixtionem nulla impuritas est, sed tantùm imperfectio motus. Vnde non erit in eis purgatio per ignẽ, sed à motu cessatio. Ita autem purgabuntur elementa, quòd præcidetur ab igne vis combustibilis, ab aëre obscuritas, ab aqua glacialis frigiditas, à terra verò grauitas & opacitas.

Cæli igne nõ purgabuntur.

Qualiter elementa purgabuntur.

De resurrectione generali.

CAPVT XVI.

DEus sicut est potentissimus in conditione naturarũ, ita est clementissimus in collatione gratiarum, & iustissimus in retributione stipendiorũ. Quoniam igitur homo vel meruit vel demeruit in anima simul & corpore, punietur vel præmiabitur in vtroq;. Vnde in eisdẽ oportet eum resurgere. Ad vocem autem tubæ resurgent mortui, sicut dicit Apostolus. Dupliciter autem intelligitur illa vox, secundum enim quosdam vox tubæ est imperium Christi resurgere impe-

Deus omniũ potẽtissimus, & clementissimus ac iustissimus.

2. Cor. 5.

Mat. 16.

Cum suis meritis vel demeritis resurget homo.

2. Thess. 4.

1. Cor. 15.

Vox tubæ quid. rantis: secundum alios vox tubæ est manifesta Christi apparitio. Vnde Grego-
Tuba sonare quid. rius, Tubā sonare, nihil aliud est, quàm mundo Dei filium iudicem demōstrare. Resurgent igitur omnes, nulla in eis existente differentia quantum ad ordinem temporis, sed magna quantum ad ordi-
Bonorum & malorum differens resurrectio. nem dignitatis. Nam mali resurgēt deformes & passibiles: in bonis autem natura saluabitur, & vitia detrahentur. O-
Eph. 4. mnes verò tam boni, quàm mali resurgent integri corpore, debita statura secundum ætatem plenitudinis Christi.
Resurrectione corrigētur corpora humana, & quomodo. Resurrectio igitur tria corriget in natura, scilicet defectum, sicut in pueris, & mutilatis siue in diminuta natura membrorum superfluūm scilicet vnguium, crinium, & huiusmodi: errorem, sicut in
Resurgent idē numero. monstruositate membrorum. Resurgent quoq; corpora eadem natura, quæ
Luc. 21. prius erant & eodem numero, ex eodem puluere in quem reducta fuerant: ita quòd in quascunque auras vel sinus puluis ille dispersus fuerit, ad eandem animam redeat, quæ ipsum primitus vt viueret & cresceret, animauit. Nec solum resurgent corpora quantum ad membra
Luc. 12 principalia, sed etiam saluis capillis, & cæteris mēbris, quæ faciunt ad decorem.

Res

Resurgent etiam homines quantum ad esse,& quantum ad integrũ esse,& quantum ad decorem esse, & resurget vnum quodque corpus in optimo suo esse. Et quia duplex est mors,animæ,s.per culpã, & corporis,per pœnam:his respondet duplex resurrectio, scilicet animæ per gratiam,& corporis,per gloriam. Et sicut in primis parentibus mors culpæ intulit mortẽ pœnæ: ita resurrectio animæ per gratiam,causabit resurrectionem corporis per gloriam. In resurrectione concurrent quatuor causæ,s.efficiens,ipse Deus: materialis,s.pulueres:formalis,s.coniunctio corporis,& animæ:finalis,scilicet,vt recipiat vnusquisque prout gessit, siue bonum,siue malum. Resurgent tunc homines velociter, integraliter, socialiter, æternaliter. Et erit ista resurrectio iusta quantum ad Deum perfecta quantum ad resurgentes: miraculosa quantum ad ipsam resurrectionem.

In esse optimo resurgent. Rom.6. Heb.9. Resurrectio duplex. Resurrect.causa quadruplex Phil.3. 2.Cor.5. Qualiter resurgent homines. Qualis erit resurrectio.

De iudicio extremo.

CAPVT XVII.

POst resurrectionem statim erit iudicium. Ipsum verò iudicium præcedet trina citatio: Prima fuit per prophetas. Vnde illud Prouerb.1. Vocaui,& renui-

Iudiciũ præcedent tria.

ſtis. Secunda per Apoſtolos, & prædicatores. Luc. 14. Miſit ſeruos ſuos hora cœnæ dicere inuitatis, &c. Tertia erit per vltimam vocẽ tubæ: & hæc citatio erit peremptoria, Secundũ Richardũ triplex eſt iudicium: Primum eſt vniforme, hoc eſt iudicium præſentis eccleſiæ, quæ non iudicat, niſi de ſola qualitate retributionũ, & in genere tãtùm, ſecũdùm quòd bona bonis, & malis mala reddẽtur: ſed numerum & quantitatem retributionũ neſcit. Secundũ dicitur multiforme, ſ. quod quilibet experitur in morte accipiendo ſententiam de omnibus bonis & malis, quæ geſsit: ſed non omnia bona vel mala ſtatim recipit, quia recipit in anima tãtùm, & non in corpore. Tertiũ dicitur omniforme, id eſt, vltimum iudicium, quando recipit vnuſquiſque ſecũdum numerum & quantitatem ſiue bona, ſiue mala in corpore, & in anima. Vltimum iudicium eſt horribile ex omni parte, quia ſuprà erit iudex auſterus, & iratus, ſubtus patẽs infernus, intus cõſcientia remordens, extrà mundus ardens, à dextris peccata accuſantia, à ſiniſtris dæmonia terrentia, contra illos boni angeli in infernũ propellentes, & omnes ſancti iudicis ſententiam approbantes, & omnes mali cũ bonis

Iudicium triplex.

Eccleſia iudicat, & quid.

Matt. 12.

Iudicium in morte quale.

Iudicium extremum.

Matt. 13.

Matt 19.

nis peccata damnatorũ cognoſcẽtes. De qualitate autẽ iudicij nota quòd erit horribile. Luc. 21. Virtutes cælorũ mouebuntur. Intolerabile. Iob 14. Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me, &c. Ineuitabile. Apoſt. 2. ad Cor. 5. Omnes nos oportet manifeſtari ante tribunal Chriſti. Inopinabile, quia dies Domini ſicut fur nocte ita veniet. Inexorabile. Prou. 6. Zelus & furor viri nõ parcet in die vindictæ. Erubeſcibile. Apoſt. Ro. 6. Quem fructum hab. tunc in illis in quibus nunc erub. Prædicta verò erubeſcentia erit in duobus. Primò in veniendo ad iudicium, quia mali cùm habeant corpora ponderoſa, oportet eos illuc portari ab angelis, ſicut Abacuc portatus fuit ad lacum leonum in Babylonem. Secundo in ſtando coram iudice: quia peccata eorum omnibus erunt manifeſta. Vnde illud Naũ 3. Reuelabo pudenda tua in facie tua, &c. Locus iudicij erit in valle Ioſaphat: & hoc multiplici ratione: Primò, quia locũ Iudicij oportet eſſe communem: ſed Hieruſalem, & terra adiacens videtur eſſe cõmunis, cùm ſit quaſi medius noſtræ habitationis locus. Secundò, quia debet eſſe publicus: ſed locus prædictus eſt famoſiſsimus propter opera noſtræ redem-

Quale erit iudici. extremũ.

1. Theſ. 5.

Iudicij erubeſcentia.

Portabũtur ab ange. mali.

Dan. 14.

Quo in loco celebrandũ eſt iudicium.

Ioel. 3.

ptionis quæ ibidem gesta sunt. Tertiò competit locus ille ratione negotij, quia tractandum est ibi opus misericordiæ & iustitiæ. Mons Oliueti, qui est apud illam vallem, designat misericordiam: Iosaphat, autem, quod interpretatur iudicium, designat iustitiam.

De iudicantibus.

CAPVT XVIII.

Matt. 25. NOn solùm secundùm potestatem diuinam, sed etiam in forma humana Christus iudicabit: quia in iurisdictione ordinaria iudicabit, vt Deus cum tota trinitate: sed in iurisdictione delegata iudicabit, vt homo. Vnde nota, quòd quinq; sunt modi iudicandi: Primus modus est primæ authoritatis, quo iudicabit tota trinitas. Secundus modus est secundæ authoritatis, quo iudicabit Christus, vt homo. Tertius est accessoriæ dignitatis, quo iudicabunt Apostoli & viri perfecti, qui cum iudice eminentius residebunt, vel iudicabunt, tanquam melius scientes leges, & cõsuetudines regni Dei, quibus implendis & sciendis operam dederunt. Quartus est approbationis, quo iudicabunt omnes sancti, & etiã angeli. Quintus modus iudicandi est culpam iudicandorum

Qua iurisdictione iudicabit Christus.

Modi iudicandi.

Matt. 29.

Matt. 12.

1. Cor. 6.

dorum manifestare, sic etiam mali iudicabunt. In iudicando Christus habebit duos actus oppositos : vnum passiuè, & alium actiuè. Primus verò est infirmitatis, & alius potestatis. In primo enim aduentu Christus venit ad iudiciũ passiuè, in secundo veniet ad iudicium actiuè. In primo venit in forma infirma, in secundo apparebit in forma gloriosa. Hinc est quòd Christum in iudicio videbunt iusti tam in natura diuinitatis quàm humanitatis, à malis autem nullo modo videri poterit in forma diuinitatis: & hoc duplici ratione. Primò propter defectum dispositionis in ipso vidente, quia natura sine gratia non sufficit ad Dei visionem. Secundò propter demeritum delectationis, quæ est in visione diuinitatis : quia videre Deum secundùm Ioannem vita æterna est: quæ non potest communicari reprobis. Ex prædictis patet, quòd Christus apparebit blandus iustis, & terribilis iniustis, sicut dicit Gregorius, Quod figuratum est in colũna nubis in die, & ignis in nocte. Videbunt mali humanitatem Christi, vt timeant: & non diuinitatem, ne gaudeant. Boni autem vtranque Christi naturam videbunt. Stigmata quoque Christus monstrabit, & insignia passionis

Actus Christ. iudicãtis qui.

Luc. 21.
Mat. 24.
Phil. 2.

Mali videbũt Christũ iudicẽ, sed in qua forma.

Visio Dei delectabilis.

Ioan. 17.

Vita æterna reprobis non cõmunicatur.

Exod. 13.
Ioan. 19.
Iac. 12.

Luc. 24.
Ioan. 20.

Mat. 24. Matt. 25. nis suæ scilicet crucem, clauos, &c. Sedebit quoque Christus supra in eminentiori loco cum sanctis, mali verò subtus in terra, quam dilexerunt. Et meritò tunc Christus iudicium exercebit, tum quia verè scit merita singulorum, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientię Dei absconditi: tum quia non est reus de aliquo illorum, de quibus iudicabit. Non enim fecit peccatum, nec inuentus est dolus in ore eius: & hæc duo præcipuè decent iudicem.

Quare iudicabit Christus. Col. 2. Heb. 7. Ioan. 8. Isa. 53. 1. Pet. 2.

De iudicandis.

CAPVT XIX.

Ioan. 3. Matt. 25. Greg. 26. libr. moral.

ORdines quatuor erunt in iudicio. Quidam enim iudicabuntur, & damnabuntur, vt quorum merita damnabilia permixta sunt aliquibus bonis, sicut illorum, qui habuerunt fidem sine operibus. Quidam iudicabuntur & saluabuntur, vt quorum merita bona permixta sunt aliquibus venialibus malis. Quidã non iudicabuntur, & damnabuntur, vt quorum mala merita omnino impermixta sunt bonis, vt qui caruerunt fundamento fidei. Quidam verò non iudicabuntur, sed iudicabunt & saluabuntur, vt quorum merita bona impermixta sunt malis

malis, ſicut perfectorum pauperũ Christi, de quibus Matth. 19. Vos qui reliquiſtis omnia, & ſequuti eſtis me, &c. De prædictis quatuor ordinibus nota, quòd omnes homines iudicabũtur iudicio retributiõis, ſed nõ iudicio diſceptationis. Infideles enim, quia non fuerunt ciues ciuitatis Dei, tanquã hoſtes ſine vlla meritorum diſcuſsione, & audientia punientur. Iuſti verò non iudicabuntur, vt eorũ merita de nouo diſcutiantur, an bona vel mala ſint: ſed vt bonorum præeminentia omnibus manifeſtetur, & vt contra malos appareat iuſta ſententia damnationis. Duæ ſententiæ ferentur in iudicio: vna pro bonis, alia cõtra malos. Sententia pro bonis continet ſeptem clauſulas: Prima eſt amabilis vocatio: ibi, Venite. Secunda, diuina benedictio: ibi, benedicti. Tertia, paterna dilectio: ibi, patris mei. Quarta eſt, remunerationis retributio: ibi, percipite. Quinta eſt regni aſsignatio: ibi, regnũ. Sexta eſt, gloriæ præparatio: ibi, quod vobis paratum eſt. Septima eſt, æterna prædeſtinatio: ibi, ab origine mundi. Item ſententia contra malos continet in ipſa ſex clauſulas: Primò, à Deo ſeparationem, cùm dicitur, ite. Secundò, maledictionem: ibi, maledicti.

Omnes iudicabuntur, & non omnes, & quomodo.

Sententiæ ferendæ in iudicio.

Pro bonis ſentẽtia optima. Matt. 25.

Contra malos ſententia peſſima continẽs ſex clauſulas.

Tert

Tertiò, incarcerationem, per hanc præpositionem, in, designatam. Quartò, pœnæ acerbitatem: ibi, ignem. Quintò liberationis desperationem: ibi, æternum. Sextò dæmonum associationem: ibi, qui paratus est diabolo, & angelis eius.

De innouatione mundi.

CAPVT XX.

Mundi innouatio quando.

TErminato iudicio statim erit innouatio mundi, quæ non complebitur quandiu peccator est in mundo, id est, quousque detrudatur in infernum. Sicut enim ille maximus ignis elementa purgabit, cùm habeat virtutem expulsiuam formæ extrinsecæ: sic mundum innouabit, cùm habeat virtutem subtiliatiuam.

Elementa purgabuntur.

Mũdi innouatio quid, & quare.

Mundum autem innouari, id est, pulchriorem formam accipere debere, ostenditur multiplici ratione: Primò, quia sicut dignum fuit, quòd elementa purgarentur pro eo quòd infecta erant, propter peccatum hominis: ita dignum est, vt mundus innouetur, propter glorificationem hominis. Secundò, vt creaturæ remunerentur pro labore, quo homini seruierunt. Tertiò, vt totus mũdus prout est possibile, conformetur homini glorificato. Quartò, quia mundus factus est, vt

Propter peccatum hominis elementa infecta.

Matt.16.
1.Cor.13.
Rom. 1.
1. Timot.6.
1. Ioan.4.
Ioan.1.

vt homo per ſpeculum creaturæ Deum cognoſcat, quem in ſua natura videre nõ potuit. Vnde in futuro oportet ſpeculum meliorari, & purgari, vt in pulchritudine creaturarum amplius refulgeat ſpecies creatoris: hoc autem non erit ad neceſsitatem, quaſi Deus aliter videri non poſſit, ſicut modò: ſed ad iocunditatem, vt ſcilicet delectationi viſionis intellectualis addatur delectatio viſionis ſenſualis. Orbes autem cæleſtes & ſydera propter impermixtionem nulla indigebunt purgatione ſicut elementa, ſed tantummodo motus ceſſatione & ideo innouabuntur, ſed non purgabuntur. Innouatio autem in illis duo requirit, ſcilicet motus ceſſationem, & claritatem ſplendoris ampliorem, quando ſtabit ſol in oriente, & luna in occidente, vbi creati ſunt. Huius dicti hæc eſt ratio, quia corpora ſuperiora facta ſunt ad vſum hominis dupliciter. Vno modo propter neceſsitatẽ corporis, ſcilicet ſtatum generationis & corruptionis: & ideo ceſſante illo ceſſabit motus. Alio modo propter delectationem in pulchritudine creaturæ, & propter cognitionem Dei in illis: ideo lux illorum non ceſſabit, ſed magis augebitur. Circa elementa autem nota, quòd

Sydera purgatione nõ indigebunt: tamen innouabũtur, & quomodo. Quę requirantur ad eorum innouationẽ. Sol in oriẽte, & luna in occidẽte ſtabũt. Quæ ad vſum hominis facta, & quare.

Iſa. 30. 1. Cor. 15. Iſa. 40.

terra erit ſicut chriſtallus, & complanabitur. Aër erit clarior, nec habebit impreſſiones, quas modo habet, quia non erunt nubes, neque venti, neque pluuiæ, neque ros, neque nix, neque tonitrua, neque fulgura. Ignis etiam & aqua fient puriores: & manebunt non ſolùm ſecundùm ſubſtantiam, ſed etiam ſecundùm ſuas qualitates, quas habebunt quantum ad habitum, ſed non quantum ad vſum: quia cum in his duobus elementis magis vigeant qualitates actiuæ, ſcilicet frigiditas in aqua, & caliditas in igne, magis ſunt generationis & corruptionis principium: & talis effectus illorum non erit amplius, & propter hoc dicuntur interire. Vel ideo ſecundùm aliquos dicuntur hæc duo elementa interire, quia Dominus tunc intercidet in illis, teſte Baſilio ſuper Pſalm. 28. Vox Domini intercidentis flammam ignis, ita quod calidum vſtiuum & frigidum glaciale tendent inferius, perſpicuum autem in aqua, & lux in igne manebunt: quia de omnibus elementis ignobile tendet deorſum, ſicut groſſum, & terrenum, & opacum, ac tenebroſum, & huiuſmodi. Patet ergo quòd cælum & terra tranſibunt quantum ad formam: ſed non quantum ad ſubſtant

Impreſsionũ ceſſatio.

Mat. 24. Luc. 21. Hebræ. 1. Pſal. 101.

Cæli peribũt & remanebũt & quomodo.

Quæ deorſum tendent, & ſurſum manebũt.

Cælum & terra tranſibunt, & quomodo.

ſubſtantiam. Patet etiam ex prædictis terminari tranſmutationes elementorũ, & generationes animaliũ,& plantarum, quia cauſæ illorum ceſſabunt:& propter iſta dicuntur elementa interire,nõ quantum ad ſubſtantiam,ſed quantum ad actionem & paſsionem. Corpora verò cœleſtia habita quiete,& lumine clariori,dicuntur renouari. Veruntamẽ illa,quæ ſicut dictum eſt intereunt in homine, ſaluabuntur,qui ſimilitudinem habet cum omni genere creaturæ,& propter hæc in hominis innouatione & glorificatione poſſunt dici omnia renouari.

Luc.21.

Animalia, & plantæ ceſſabunt.

1.Cor.15.
Iſa.30.

De pœnis inferni.

CAPVT XXI.

SIcut patet diuina potẽtia in creando, ſapientia in gubernando,clemẽtia in remunerando,reparando, ſic patebit diuina iuſtitia in puniẽdo. Dignũ eſt enim vt nõ remaneat dedecus culpæ ſine decore iuſtitiæ. Licet autẽ peccatum ſit tranſitorium,tamen erit pœna perpetua,multiplici ratione. Prima,quia homo peccauit in ſuo æterno,ideo punietur in æterno dei. Secunda, quia materia ignis infernalis eſt æterna,ſic & peccati macula: ideo & pœna. Tertia, quia peccatum

Proprietates diuinæ patẽt, & quomodo.

Decor iuſtitiæ.

Peccatũ tranſitorium pœna æterna punietur,& quare.

Ignis inferni æternus.
Mat.25.

est contra illum, qui est infinitus: vnde & pœna debet ei esse infinita, non quidem acerbitate, sed duratione. Quarta, quia homo per peccatum perimit in se bonũ, quod posset esse ęternum bonum: & ideo merito perpetuũ incurrit malum. Quinta, quia mala voluntas reproborum æterna est, vellēt enim in peccato (si possent) perpetuò delectari: & ideo perpetuò debent puniri. Sexta, quia in infinitum errat rationalis, cùm præponit finitum infinito in iudicando: similiter concupiscibilis in appetendo, & irascibilis in adhærendo: vnde & meritò pœna erit infinita. Septima, quia damnatus de peccato perpetrato, nunquam habebit veram pœnitentiam: ideo deus nunquam mutabit punitionis illius sentētiam. Octaua, quia peccatum à vita perpetua separat, scilicet à deo: ideo mortem perpetuam peccator incurrit. Post rationes inducam exempla de eadem materia. Videmus enim quòd emptio momentanea dat ius posſidendi perpetuum. Item vulneratio momentanea dat mortem perpetuam. Item casus in foueam temporalis est, detentio perpetua. Item crimen læsæ maiestatis temporale est, seruitus perpetua. Item plaga tēporalis est, liuor perpetuus. Quoniam in

pecca

Qua infinitate sit pœna.

Bonũ quomodo potest esse æternum.

Voluntas reproborũ qualis.

Nunquā verè pœnitent damnati.

Sap. 5.

Peccatum à vita perpetua separat.

Col. 3.

Ioan. 14.

Similitudo.

Emptio.

Vulneratio.

Casus.

Crimen læsæ maiestatis.

Plaga.

peccato est delectatio cũ contemptu dei, meritò præcipitatur peccator in locũ infirmũ & despectũ, & maximè à statu gloriæ Dei elongatum, scilicet in infernum, vbi à despectis rebus puniatur, scilicet à fæcibus corporum mũdanorum, quia in innouatione mundi quicquid est ignobile in mundo, ad locum pœnarum defluet, & ibi horrorem carceris multiplicabit. Et iterum secundum Basilium deus facta mundi purgatione diuidet, à calore splendorem: & totum calorẽ mittet ad regionem damnatorum, vt amplius cruciẽtur: & totum splẽdorem ad regionem beatorum, vt amplius iucundentur. Horror carceris. Iob.20.

De diuersitate pœnarum.

CAPVT XXII.

CVm in damnatis sit diuersitas peccatorum, erit & diuersitas pœnarum. Vnde cùm in peccato sit auersio à creatore, & conuersio ad bonum commutabile, & deordinatio voluntatis contra dictamen rationis, meritò pœna variabitur propter ista. Vnde propter auersionẽ erit carentia visionis diuinæ: sed propter conuersionem erit pœna materialis incẽdij, propter deordinationem autem rationis & voluntatis erit pœna vniuersalis: Diuersitas secundum quid. Varietas pœnarum.

quæ consistit in afflictione varia, acerba, & æterna. Ignis autem infernalis nō omnes æqualiter cruciabit, sed ab eodē igne alij plus, alij minus torquebuntur, secundum quòd plus aut minus peccauerunt, sicut ab eodem igne aliter vritur palea, & aliter lignum. Quamuis autem ignis ille sit corporeus, nec possit agere in spiritū, ipsum calefaciēdo: agit tamen in ipsum, vt instrumentum diuinæ iustitiæ, ipsum lædendo: & ille dolor est maximus, tum propter potentiam diuinæ manus ipsum ignem mouentis, tum propter sensibilitatem patientis, tum propter immediationem coniunctionis. Infernus est locus tenebrosus, cùm sit locus iustitiæ. Lumen autem cùm sit delectabile, tamen ingerit tristitiā per accidens scilicet inquantum ostendit aliquid triste. Vnde in inferno est aliquid obscuri luminis, quo damnati videre possint vnde doleant, & non vnde lætentur. Reprobi vident vsque ad diem iudicij gloriam beatorum in vniuersali, non in particulari: quia vidēt eos in magna gloria, sed non in quali. De huiusmodi autem visione non lætantur, sed tristantur, tum propter inuidiam alienæ fœlicitatis, tum propter carentiam propriæ beatitudinis. Post iustum, & vltimū

verò

Inæqualitas cruciationis.

Similitudo.

Ignis corporeus agit in spiritum, & quomodo.

Luc. 16.

Dolor maximus in inferno & quare.

Iob. 10.

Lumen ignis infernalis tristabile, & quare.

Gloriam beatorum reprobi qualiter videant.

Luc. 16.

De visione beatorum tristātur, & quare.

verò iudicium hoc eis subtrahetur in pœnam eorum, cùm videbunt etiã hoc aspectu indignos se reputari. In dãnatis erit fletus spiritualis, scilicet dolor interior, & non fletus corporalis, qui est cum resolutione lachrymarum: quia cessante motu cæli, nulla iam erit generatio vel corruptio: tamen erunt ibi illa, quæ non sunt corporaliter inspicienda, scilicet comprehensio cerebri, & formatio faciei, & huiusmodi. Vermis autem, quem dominus in Isaia comminatur, nequaquam materialis est: quia nullum animal præter hominem remanebit. Erit autẽ ibi vermis conscientiæ, rodens animam, & non corpus. In summo loco sola est lætitia. In loco infimo sola est tristitia. In medio, hoc est, in mundo hæc sunt modo permixta. Post diem iudicij tria tantummodo loca erant habitata, scilicet cælum, infernus, & lymbus. Quot sint loca pœnarum, require in lib. 4. de descensu Christi ad inferos. Octo genera pœnarum in legibus esse scripsit Tullius, scilicet damnum, vincula, verba, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Hæc omnia possunt pœnis infernalibus adaptari. Primum patet, quia damnati amiserunt deum, & omnia bona tam gratiæ,

Fletus in damnatis. Mat. 13.

Vermis quid. Isa. vltimo.

Diuersitas secundum locorum diuersitates.

Loca habitata post iudicium quæ.

Genera pœnarum quot.

Similitudo.

Damnati amiserunt Deum.

quàm gloriæ, non solùm in re, sed etiam in spe. Isaiæ tricesimo. Non remanebit testa, vt hauriatur parum aquæ de fouea, scilicet diuinæ misericordiæ: aut deportetur igniculus de incendio, scilicet charitatis: quia secundum Ieremiam viij. cap. finita est æstas, consummata est messis.

Matth. 22.

De secundo, Ligatis manibus & pedibus, &c. De tertio Prouer. 19. Mallei percutientes impiorum corporibus. Istud autem non intelligitur de malleis materialibus, sed de diuersitate pœnarum quibus impij malleantur. De quarto, Apoc. 18. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date ei tormentum & luctũ. De quinto, Isa. 13. Facies combustę vultus eorum. Imò tam ignominiosum erit corpus peccatoris, quòd anima resumens ipsum stupebit, quãdo tam terribile illud videbit, & vellet habere tale sicut fuit, quando dimidium comestum fuit à vermibus. De sexto Matth. vigesimosecundo, Proiicite eum in tenebras exteriores. De septimo, Greg. Ibi mors semper viuit: & hæc (sicut dicitur Apocalyp.) erit mors secunda. De octauo. Trenorum 1. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Nota, quòd damnati sub tributo pœnarum semper seruient, & tamen nunquam

Corpus cũ ab anima resumetur quale erit.

Damnati sub tributo & quo modo.

Luc. 16.

Mat. 13.

quam persoluent. Ex prædictis collige, quòd erit ibi calor ignis, stridor rigoris, tenebrę, fumus, lachrymę, mœrores, aspectus demonum, clamor improperij, ariditas, sitis, fœtor sulphuris, vermis conscientię, vincula, carcer, timor, dolor, pudor, inuidia, rãcor, carẽtia visionis diuinæ, ablatio spei omnis salutis. Ipsum etiam esse quod omnis creatura appetit, erit eis pœna. quia quærent mortem naturalem, & non inuenient. Ibi erit (sicut ait Dionysius) proterua phantasia, demens concupiscentia, & furor irascibilis.

Isa. vltimo.

Esse erit damnatis pœnale.

Apoc. 9.

De gloria sanctorum.

CAPVT XXIII.

VNumquodque tantò perfectius est, quantò magis coniungitur essendi principio. Homo autem qui perfectum esse expectat, duplicem habet finem vltimum. Vnum extrinsecũ, qui est beatitudo creata, quæ nos in patria beatificabit formaliter. Alium habet finẽ intrinsecũ, qui est beatitudo increata, quæ nos beatificauit effectiuè, scilicet ipsum deum: Prima, scilicet beatitudo creata, est tãquam finis in quo speratur. Secũda verò, scilicet increata tanquam finis in quo quiescitur. Alio modo iudicabant philosophi de bea

Finis hominis duplex.

Finis in quo speratur.

Finis in quo quiescitur.

Ioan. 17.

titudine, ſed malè. Dicebant enim Stoici beatitudinem in virtute animi cõſiſtere, Peripatetici verò in cognitione veritatis, Epicurei autẽ in voluptate. Nos autem dicimus duplicem eſſe beatitudinẽ, ſicut dictum eſt. Deus enim remunerat ſuos ſecundum merita. Apoſtolus. 1. ad Corin. 3. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum laborem ſuum. Propter merita. Ioannis primo, Gratiam pro gratia. Matthæi viceſimo, Ite & vos in vineam meam: & quod iuſtum fuerit, dabo vobis. Supra merita: vnde illud Lucæ ſexto, Menſuram bonam & confertam, & coagit. &c.

Quid de beatitudine ſentiant philoſophi.

De dotibus in communi.

CAPVT XXIIII.

Dos quid.

DOs in patria eſt illud quod immediatè animam Deo coniungit: vt eſt viſio, dilectio, & comprehenſio. Sunt enim dona quædã patriæ, ſicut eſt ſapientia & intellectus, quæ licet deo animam coniungant, non tamen ſine habitu medio: & propter hoc non dicuntur dotes, ſed animæ præmiationes. Dotes enim non appellantur dona quælibet, quæ dantur animę in introductione ſui in gloriã, ſed dona præcipua, per quæ ad actũ vitæ glo

Dona patriæ.

Apoc. 6

gloriosæ disponitur: sicut & in præsenti non appellatur propriè dos quodcunque donum datum sponsæ in sua traductione, sed donum præcipuum de quo susten tari debeat. Dotes sunt duplices. Quædam enim sunt à parte animæ, quibus deo, tanquàm principio vitæ suæ, sine habitu medio coniungitur: & per quas introducitur in amplexus spõsi sui indisso lubiles & fruitionem eiusdem. Quædam verò dotes sunt ex parte corporis, quibus ipsum corpus subiicitur animæ suæ, tanquam principio vitæ suæ, ne per ipsum anima ab actu gloriæ retardetur. Notandum autem quòd dotes animæ sunt de præmio substantiali, dotes autem corporis de præmio accidentali. Christus dotes nõ habet, quia sponsus est, sed anima sponsa: & est dos possessio sponsæ, quæ vsum eius habebit post mortem viri. Similiter nec angeli dicũtur habere dotes, quia cũ in nuptiis sit cõsensus animorũ, & vnio corporum, secundum non est in angelis, licet principium habeant. Vnde angeli nõ possunt dici sponsæ, vt homo: ergo nec dotes propriè habebũt. Sponsis carnalibus dantur tria, scilicet dos, donatio propter nuptias, & parapherna. Dos autem est donatio facta sponsæ ex parte

Dotes duplices.

Essentiale præmium & accidentale.

Ioan. 3.

Christus dotes nõ habet, & quare.

Angeli dotes nõ habent, & quare.

Sponsis carnalibus dantur tria.

patris,& hoc ad vſum ſponſi propter onera matrimonij,ſed ad poſſeſsionẽ ſponſæ,In diuinis autem deus pater dat ſponſæ dotem ad poſsidendum ſpõſum Chriſtum ad gloriam & honorem,& non ad vſum:quia bonorum noſtrorũ non eget.

Matth.9.

Donatio ſponſi.

Donatio autem propter nuptias eſt, quæ à ſponſo datur ſponſæ,& hoc erit in futuro gaudium quod habebit anima in viſione Chriſti hominis. Parapherna ſunt, quod habet ſponſa præter dotem, ſicut ſunt munera,quæ ei dantur ab amicis,& huiuſmodi. Iſtud erit in patria per gaudium, quod habebit anima de ſocietate beatorum,& de congratulatione fœlicitatis eorum.

De dotibus animæ in generali.

CAPVT XXV.

Animæ dotes quot.

DOtes animæ ſunt tres, ſcilicet cognitio,dilectio,& inhæſio,ſiue tentio:quæ à quibuſdam appellatur comprehenſio, à quibuſdam verò fruitio. Harum dotium numerus multipliciter accipitur:primò ex parte virtutum theologicarum,quia cognitio ſuccedit fidei,dilectio verò charitati,comprehenſio autem ſpei.Accipitur alio modo ex parte potentiarum animæ. Cognitio autem poteſt

Dotes quomodo accipiũtur.

appro

appropriari intelligentiæ, dilectio voluntati, cõprehensio memoriæ. Approprian tur etiam à quibusdam aliis tribus potẽtiis, scilicet rationali, concupiscibili, & irascibili. Sensitiua non possunt intelligi, quia Deus non est obiectum potentię sensitiuæ, sed intellectiuæ. Possunt etiam prædictæ dotes accipi secũdum tria, quæ tribus personis appropriantur: ita vt cõprehensio respiciat patris potentiam, cognitio filij sapientiam, & dilectio bonitatem spiritus sancti. Circa istas dotes nota, quòd cognitio rei visæ in se ponit præsentiam, comprehensio ponit rei contingentiam, dilectio ponit amantis ad rem amatam colligantiam.

Dotes quibus appropriãtur.

Trium personarum in diuinis appropriationes.

De dotibus animæ in speciali.

CAPVT XXVI.

PRima dos animę est cognitio, qua diuina essentia videbitur tota ab omnibus, sed non totaliter prout est infinita. Videbitur tamen diuina essentia lympidius ab vno, quàm ab alio: & iste deffectus erit ex parte videntis non visi, quia idem erit visum. Beatitudo autem consistit in perfecta operatione potẽtiæ altissimæ, scilicet intellectiuæ, & circa obiectum altissimũ, scilicet Deum. Ex parte igi

Isa. 53.

Defectus.

Beatitudo in quibus cõsistit

Obiectũ simplicissim. igitur obiecti, cùm sit vnum simplicissimum, nulla potest esse diuersitas, sed ex parte potentiæ. Nam inquantum vna potentia magis erit perfecta lumine gloriæ, quàm altera, tantò perfectius operabitur circa vnum & idem subiectum, siue obiectum. sicut idem sol diuersimodè à diuersis aspicitur, vel eadem litera à diuersis legentibus, secundum quod oculus est magis vel minus dispositus. Tribus modis cognoscitur aliquid secundũ quod est, vel sicut est, vel quid est. Primo modo cognoscitur deus in via etiã à malis. Secũdo modo videbitur in patria à bonis. Vnde primæ Iohannis tertio, Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, id est, suam maiestatẽ, claritatẽ, & bonitatẽ. Tertio modo nec à bonis videbitur, nec à malis, nec in via, nec in patria: quia finitum nunquam capiet infinitum. Videbimus tamẽ deum in se, & deum in nobis, & nos in deo: & deum in creaturis, & creaturas in deo. Cognoscere autẽ deum in sua essentia, est visio meridiana: cognoscere verò creaturas in verbo, est visio matutina: sed cognoscere creaturas in se, hoc est, in proprio genere, appellatur visio vespertina. Videbit enim vnusquisque cogitationes alterius, prout vult

Potentia quã to perfectior, tanto operabilior.

Similitudo.

Quod est, quo modo cognoscitur.

Ab omnibus cognoscetur Deus, & quomodo.

Aug.

Deũ quomodo videbimus.

Gen. 1.

vult ipse cogitãs manifestare. Vnde Gre. Vniuscuiusq; mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondet. Videbũt itaque iusti Deum, vt gaudeant: videbũt gloriam sanctorum, vt congaudeant: videbunt quoq; pœnas reproborum, vt de euasione periculorũ gratias agãt. Ad sciendum autem qualiter Deus sine medio videatur, nota quòd triplex est medium scilicet differens, obnubilans, & disponens. Sine medio igitur differente videbitur Deus: quia Dei visio non est per distantiam, sed per præsentiam, cùm ipse sit essentialiter vbique. Videbitur etiam sine medio obnubilãnte: quia tolletur speculum, & ænigma: quæ ambo sunt in via. Cùm enim visus noster in præsenti non posit propter debilitatem in tam excellentem lucem figi, necesse est habere medium, scilicet speculum creaturæ. Quia verò infinita est distãtia inter speculum, & rem visam: propter hoc obscurè relucet ibi similitudo: vnde videmus in ænigmate, id est, obscurè. Videbitur quoq; sine medio similarij: quia Deus cognoscetur in seipso, & non per aliquam abstractam similitudinem, aliàs creatura esset terminus, & Deus non esset verè finis omnium. Non autem videbitur Deus sine

Quid videbũt iusti.

Medium triplex.

Sine quo medio videbitur Deus.

2. Cor. 13.

Cognoscetur Deus, & qũo.

ſine medio diſponente, quod eſt gratia, & gloria. Oportet enim proportionem eſſe inter videntem & viſum: hæc autem diſpoſitio erit ex parte videntis, & non rei viſæ. Sciendum autem quòd multiplex eſt medium: Primum eſt medium peccati. Iſa. 59. Peccata veſtra diuiſerunt inter vos & deum veſtrum. iſtud eſt medium impiorum. Secundum eſt medium creaturæ. Apoſtolus ad Roman. 1. Inuiſibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt, intellect. &c. hoc eſt medium philoſophorum. Tertium eſt medium figuræ. Apoſtolus 1. Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. hoc eſt medium prophetarũ & patriarcharũ. Quartum eſt medium ſcripturæ. Pſal. 118. Declaratio ſermonum tuorum illu. & intel. dat par. hoc eſt medium theologorum. Quintum eſt medium fidei. Apocaly. 2. Eſto fidelis vſq; ad mortem, & dabo tibi, &c. hoc eſt medium fidelium, quo tanquã in ænigmate vident Deum. Secunda dos animæ eſt dilectio: ſed inter dilectionem & virtutem differentia eſt duplex: vna eſt ſecundum habitũ: quia virtus eſt propriè illud, quod tranſit de ſtatu gratiæ ad ſtatum gloriæ. Dos autem eſt id, quòd ſupra meritũ datur in inductione ſponſæ

Medium impiorum.

Mediũ philoſophorum.

Medium prophetarum.

Medium theologorum.

Mediũ fideliũ

Secunda dos.

Virtus quid.

Dos quid & quomodo.

sponsæ. Alia est differẽtia vt penes obiectũ:quia licet obiectũ vtrobiq; erit Deus, non tamen secundũ quòd Deus, sed erit obiectũ virtutis in quãtũ est summa bonitas:obiectũ autem dotis inquantum vnibilis in vnum spiritum. Nota quòd fides & spes secundum rem euacuabuntur in patria: charitas verò neq; secundũ rẽ, neq; secundum actum eius euacuabitur, sed solùm secundum modũ,quia imperfectio eius tolletur. Dicit autem August. quòd fidei succedit spes, quã videbimus: spei verò succedit beatitudo, ad quam peruenturi sumus,sed charitati nihil succedet, sed potius augebitur. Tertia dos animæ est comprehensio, quæ est tentio visi & amati, vel tentio veri & boni & præmij.& istud verum est.prout comprehendere sumitur pro attingere, & non pro circumplecti diuinã immensitatem.

Obiectũ deus.

Fides & spes euacuabuntur & quomodo.

1.Cor.13.

Charitas.

Successio.

Tertia dos.

De dotibus corporis in generali.

CAPVT XXVII.

VNaquęq; pars perfectius habet esse in suo toto, quàm in se. Vnde sicut anima nunc à corpore corruptibili separata perfectius habet esse, quàm ei coniuncta, sic in futuro reconiuncta corpori incorruptibili perfectius esse habebit, quàm

Perfectio in toto & non in parte & qũo.

quàm modo ſeparata: maximè cùm non impediatur tunc à corpore, ſicut modò: quin potius de glorificatione corporis habebit tunc gaudium ſpirituale. Dotes corporis ſunt quatuor, quarum numerus ſic habetur. Nã ad hoc quòd corpus perfectè ſubiectum ſit animæ, nec impediat eam in operibus gloriæ, quatuor requiruntur: quorum duo pertinent ad ſenſum: alia duo pertinent ad motum. Quo ad ſenſum duo requîruntur. Vnum, vt ſit facilè receptibile ſpecierum ſenſibilium, ad quod diſponit claritas. Alterum, vt non ſit receptibile paſsionũ ignobiliũ, ad quod diſponit impaſsibilitas. Quoad motum etiam duo requiruntur. Vnũ eſt, vt per contrariam diſpoſitionem non reſiſtat ſuo motori, ad quod diſponit agilitas. Aliud, vt corpora per quæ mouetur, non reſiſtant ei, ad quod diſponit ſubtilitas. Alia differentia talis eſt, quia in homine quadruplex eſt compoſitio: Prima eſt qualitatum contrariarum: hæc compoſitio tunc erit perfecta, quando qualitates ita æquabuntur, vt nulla ſit pugna vnius contra aliam: & hoc faciet impaſsibilitas. Secunda eſt compoſitio materiæ cum forma, hæc autem compoſitio tunc erit perfecta, quando materia

Corporis dotes quot.

Requiſita ad perfectionẽ vnionis animæ & corporis.

Claritas.

Impaſsibilitas

Agilitas.

Subtilitas.

In homine cõpoſitio quadruplex.

Compoſitionũ perfectio.

ria vincetur à forma: penes hanc perfectionem ſumitur ſubtilitas. Tertia eſt compoſitio corporis organizati cum anima: perfectio iſtius compoſitionis eſt, quòd omnia organa ſine impedimento ſint mobilia ab anima: penes hanc perfectionem ſumitur agilitas. Quarta compoſitio eſt corporis cum ſpiritibus lucidis, quibus mouetur corpus ab anima: & huic perfectioni ſecundum perfectum ſtatum reſpondet claritas. Tertiò ſumitur prædictarum dotium numerus ſecundum proprietates, quæ ſunt in elementis. Nam penes aquæ tranſparentiam ſumitur claritas: penes terræ ſoliditatem ſumitur impaſsibilitas: penes tenuitatem ignis ſumitur ſubtilitas: penes mobilitatem aëris ſumitur agilitas. Quartò ſumuntur iſtæ dotes ſecundum quatuor defectus, quos habet corpus humanum à quatuor elementis de quibus componitur. Habet enim corpus humanum ab igne caliditatem, & inde nigredinem: à terra groſsitiem: ab aëre paſsibilitatem: ab aqua frigiditatem, & inde tarditatem. Sed iſta tolluntur per quatuor dotes corporis, quas Chriſtus aſſumpſit ante paſsionem ſuam, ſicut dicit Hugo de ſancto Victore. Claritatem

Conſonantia dotium cũ elementis.

Defectus quatuor qualitatũ tollentur.

Mat. 17.

Marc.6. in transfiguratione: Agilitatem, quan-
Luc.2. do ambulauit supra mare: Subtilitatem
Luc. 22. in natiuitate, quia salua virginali inte-
gritate matris natus fuit. Impassibilita-
Luc.4. tem in cœna quando corpus suum disci-
Corpus impassibile datũ apostolis in cæna manducãdum quomodo. pulis suis manducandum dedit: quod in-
telligendum est secundum actum, non
secundum habitum: quia aliter deroga-
retur diuinis miraculis.

De dotibus corporis in speciali.

CAPVT XXVIII.

Dotes corporis quot. Claritas clarũ q̃uo dicitur. PRima dos corporis est claritas. Sed nota quòd aliquid dicitur clarum dupliciter, aut quia peruium sicut dicitur vitrum clarum: aut quia lucidum, sicut dicitur stella clara. Corpus autem glorificatum erit & peruium, & lucidum: vnde vtroque modo erunt corpora clara.
Obscuritas vnde. Duo enim sunt, quæ nunc causant obscuritatem in humano corpore: Vnum est materiæ impuritas: alterum luminis paucitas. Tunc verò tolletur vtrunque, scilicet illa impura densitas, & obscuri-
Matt.13. tas, quæ ex modicitate luminis est: & ideo erunt corpora clarissima. Nota quòd corpora glorificata septies tunc erunt clariora, quàm Sol sit modò, sicut Dominus ait Matt.13. Quia iusti fulge-

bunt

bunt sicut Sol. Sed teste Isa.30.cap. Erit lux Lunæ sicut lux Solis: & lux Solis septempliciter sicut lux septem dierum. Sciendum quoq; quòd corpora sanctorum non erunt æqualiter clara. quia melior anima habebit corpus lucidius. Vnde licet corpus Christi supra modum excedat claritatem aliorum tamen in comparatione sanctorum, potest claritas eius assimilari claritati Solis, secundum illud Malac.4. Vobis timentibus nomen meum orietur Sol iustitiæ, id est, Christus. Claritas sanctorum potest respectu Christi comparari claritati stellarum. Vnde Apostol. Corinth.15. Stella differt à stella in claritate, hoc est, quòd sancti plus vel minus lucent secundum differentiam meritorum. Claritas verò puerorum, qui post baptismum moriuntur antè, quàm veniant ad annos discretionis, comparari potest lumini Lunæ: quia sicut Luna non habet lumen à se, sed à Sole, ita isti non habent gloriam ex merito proprio, sed ex merito Christi. Baptismus enim ex passione Christi habet efficaciam. Secunda dos corporis est impassibilitas, quæ resultat ex virtute animæ corpus suum potenter continentis, ita vt à nullo exteriore agente va-

Claritas solis & lunæ.

Non æqualis corporũ beatorum claritas.

Plus, vel minus fulgebunt corpora sanct.

Claritas puerorum vnde.

Pueri habebũt gloriã & vnde.

Secunda dos.

Impassibilitas vnde resultat.

leat immutari. Præterea quãuis corpora ſanctorum ſint compoſita ex contrariis, illa tamen contrarietas erit ad omnimodam æqualitatem, & concordiam redacta. Dixerunt quidam, quòd impaſsibilitas ſanctorũ corporum reſultabit ex natura quinti corporis, id eſt, quintæ eſſentiæ. Sed hoc non eſt verum, quia nihil de quinto corpore venit in compoſitionem materialem corporũ inferiorum. Differentia eſt inter impaſsilibitatem ſanctorum, & Adæ in ſtatu innocentiæ, & puerorum, quia impaſsibilitas ſanctorum erit nõ poſſe pati. Impaſsibilitas Adæ fuit poſſe non pati. Impaſsibilitas puerorum in lymbo erit nihil pati: & hoc non eſt ex potentia reſiſtendi læſioni extrinſecę, quam non habebunt, ſed ex ordinatione diuinæ miſericordiæ, quæ non permittit aliquid eis adhiberi per quod poſſint lædi. Ex quo patet, quòd ſi tales pueri ponerentur ad ignem poſt reſurrectionem, læderentur ab eo, niſi obſtaret diuina miſericordia. Secus eſt de corporibus glorificatis, quæ etiam ſi ponerentur in inferno, non ſentirent aliquam læſionem. Subtilitas eſt tertia dos, quæ aufert groſsitiem corporis cauſatam ex materialitate elementi, & compoſitione

Aequalitas cõtrariorum.

Impaſsibilitatũ differentię.

Sancti qũo impaſsibiles.

Puerorum cõditio.

Corpor. glorificatorum conditio.

Tertia dos.

Subtilitas duplex.

elementalium qualitatum. Nota ergo, quòd duplex est subtilitas: Vna ex raritate partium stantium non propinquè, sed ex tali subtilitate efficitur corpus facilè diuisible,& ea nō erit in corporibus glorificatis. Alia est ex perfecta victoria formæ super materiam:& huiusmodi subtilitas est vnitæ substantiæ, sicut dicitur cælum subtile:& hoc modo erunt corpora sanctorum subtilia. Et est sciendum, quòd sicut duo corpora non glorificata non possunt esse simul in eodem loco, sic nec duo glorificata. Alioquin sequeretur inconueniens, scilicet quòd in vnoquoque corpore glorificato esset potentia agendi ac intrandi partes alterius corporis:in alio verò esset in potentia resistendi. Corpus verò glorificatum potest esse simul in eodem loco cum corpore non glorioso(secundum dictum antiquorum:quod tamen nec fides habet, nec authoritas, & ratio contradicit: habent tamen aliquid apparentiæ pro se) Nam sicut in corporibus non gloriosis ipsa grossities impedit ne duo corpora possint esse in eodem loco, quia vnum alteri resistit:ita grossities ista per glorię subtilitatem tolletur: adeò quòd corpus non gloriosum non possit resistere glorioso,

Corpora sanctorum subtilia,& q̃uo.

Parenthesis hæc non est in scripto nostro codice.

Similitudo.

ita quòd corpora gloriosa penetrabunt alia corpora, non ea diuidendo, sed subintrando, manente distinctione diuisionum vtriusque corporis. Quarta dos corporis est agilitas, quæ tanta erit, sicut dicit Augustinus, quòd protinus vbi volet spiritus, ibi erit & corpus. Veruntamen sicut melior anima habebit corpus lucidius, ita & agilius: ita tamen quòd voluntas sanctorum erit omnino coniuncta rationi. Vnde voluntas eorum nunquã appetet quod non debet. Sed enim voluntas animæ melioris volet rationabiliter citius moueri corpus suum, quàm alterius: & spiritus minoris gloriæ non volet corpus suum tam citò moueri, sicut alterius. Vnde patet quòd in omnibus verificabitur dictũ Augustini, quòd vbi volet spiritus, protinus erit & quòd corpus. Quare corpora modò sunt tarda, & tunc agilia, hæc est ratio, quia nũc in corpore duplex est motor, scilicet natura elementi prædominãs, quæ mouet ad mediũ locũ, & voluntas animæ, quæ mouet indifferẽter ad quẽlibet locum. Nunc autem corpora tarda sunt ex cõtraria inclinatione naturæ ad voluntatem, quia terra prædominans naturaliter deorsum trahit. In futuro autem natura erit totaliter subiecta

Quarta dos Agilitas.

Voluntas sanctorum rationi coniuncta.

Corpora modo tarda sed tunc agilia, & quare.

Motor duplex.

secta voluntati, vnde & tunc corpus mouebitur ad imperium spiritus.

De aureolis in genere.

CAPVT XXIX.

AVreola est mentis speciale gaudiũ, veniens ex opere præcellenti, & priuilegiato. Sciẽdum autem quòd sicut ex gaudio præmij essentialis, quod est antea, redundat in corpore quidã decor, qui est gloria corporis: ita & ex aureolæ gaudio resultat aliquid speciale in corpore, vt sic aureola non tantum principaliter sit in mente, sed per quandam redundantiã fulgeat etiam in carne. Sciendum autem quod decor cicatricum qui in martyrum corporibus apparebit, nõ potest dici aureola: quia martyres aliqui cicatrices non habebunt, vtpote qui submersi sunt, vel famis inedia, vel squalore carceris interempti: & tamen isti aureolam habebunt. Tribus generibus hominum debetur aureola: quod patet multiplici ratione. Primò ex operibus excellentissimis trium animæ potentiarum. Excellentissimum autem opus concupiscibilis, est obseruatio castitatis virginalis. Excellentissimum verò opus rationalis, est prædicatio veritatis.

Aureola quid, & vnde.

Omnes martyres aureolam habebunt.

Quibus debetur aureola.

Concupiscibilis opus excellentissim.

Rationalis opus excell.

Irascibilis opus excell.

Excellentissimũ opus irascibilis, est perpessio mortis. Vnde patet, quòd virginibus, prædicatoribus, & martyribus debetur aureola. Secundò patet horum numerus & sufficientia ex hostibus quos per pugnas magnificas vincimus, qui sunt mundus, caro, dæmonia. Martyres enim vincunt mundum: Virgines carnem: Prędicatores diabolum: quem non solùm de se, sed etiam de cordibus aliorum expellunt. Tertiò patet id per victoriam triplicium passionũ. Sunt enim passiones innatæ, illatæ, & in cordibus alienis inflictæ, sed passiones innatas superat virginitas: illatas martyres: illas autem quæ sunt in cordibus alienis, prædicatores. Quartò, distinguuntur aureolæ secũdùm ea quibus Christo nobilissimè conformamur. Christus enim fuit doctor, veritatem mundo manifestando. Martyr, à mundo passionem & mortem sustinendo. Virgo, puritatem seruando. Quintò, sumuntur aureolæ secũdùm purificationem in veteri testamento. Tria nanque habebant aureolas, vt legitur? scilicet altare incensi, arca fœderis, & mensa propositionis. Prima significat aureolã martyrum, qui corpora sua super altare passionis immolauerunt. Secunda significat aureol

Hostes vincendi.

Vincunt martyres, virgines, prædicatores, & quid.

Passiones quot.

Conformãtur Christo, & qui.

Matt. 22.
Ioan. 19.
Ioan. 8.

Exo. 25.
Exod. 37.

aureolam virginum, quia ſicut arca fœderis fuit intus & extrà auro decorata: ita virginitas mentem & corpus decorat & ornat. Tertia ſignificat aureolam prædicatorum, qui ſicut in menſa propoſitionis miniſtrantes panes prædicationis & doctrinæ. Aureola diminutiuè dicitur, & hoc in comparatione ad auream. Vnde nota, quòd inter auream, & aureolam & palmam eſt differentia. Aurea enim præmium eſt ſubſtantiale, quod metaphoricè dicitur corona: tum ex parte meriti, quia non reſpondet generi operis, ſed radici charitatis, tum ex parte præmij: quia per hoc efficitur homo particeps diuinitatis, & per conſequens regiæ poteſtatis: tum etiam ratione perfectionis, quod ſignificat figura circularis. Aureola verò eſt præmium accidentale, non tamen quodlibet accidentale, ſed illud quod reſpondet operi excellenti, & priuilegiato, ſcilicet virginitati, martyrio, & prædicationi. Palma eſt præmium accidentale, quod nec radici nec operi debetur, ſed voluntati. Tale præmium habuit ſanctus Martinus, eò quòd martyrium deſiderauit, licet opus non fuerit ſubſecutum: vnde de ipſo cantatur, Quam (ſcilicet animam,) & ſi gladius perſecutoris non ab-

Matt. 4.

Aureola quare dicitur.

Aurea.

Eccleſiaſti. 45.

Aurea præmiũ eſſentiale, & quare.

Aureola præmium accidentale, & quomodo.

Palma quid, & quibus debetur.

Sed & ſanctus Franciſcus, de quo cantatur, O martyr deſyderio.

ſtulit, tamen palmam martyrij non amiſit. Hæc autem palma, nec aurea, nec aureola debet dici.

De aureolis in ſpecie.

CAPVT XXX.

Aureola prima cui debetur, & quare.
Heb.11.

AVreola prima debetur martyribus, in quibus eſt perfectiſsima victoria de impugnatione exteriori: & hæc perfectio victoriæ conſideratur ex duobus: primò, ex magnitudine paſsionis: quia inter omnes paſsiones illatas exterius, mors ſupremum tenet locum. Et præterea dolor tactus omnibus aliis doloribus præeminet: & ideo in hoc glorioſior victoria eſt. Secundò, conſideratur ex cauſa pugnæ, quæ ipſe Chriſtus eſt. Martyrem enim non facit pœna, ſed cauſa, id eſt mors, propter Chriſtum ſuſcepta. Sciendum autem quòd martyrio nō debetur præmium, ſecundum quòd ab exteriori infligitur, ſed ſecundùm quòd voluntariè pro Chriſti nomine ſuſtinetur: quia non meremur niſi per ea, quæ ſunt intra nos, non per ea, quæ ſunt extra nos, ſicut nec demeremur niſi per ea, quæ ſunt intra nos. Quantò autem id quod quis voluntariè ſuſtinet, difficilius eſt voluntati

Victoria glorioſior.
Aug.
Phil.1.
Meremur, & per quæ.
Demeremur, & per quæ.

tati

tati sustinere, tantò voluntas, quæ propter Christum id sustinet, ostenditur firmius in Christo fixa: & ideo excellentius ei præmium debetur. Aureola secunda debetur virginibus, propter singularem victoriam quam de carne obtinent, contra quam quotidie bellum geritur. Quanuis autem & viduæ pugnent contra carnem, perfectius tamen virgines triumphantur, quia nobilissimum genus victoriæ est nunquam hosti cessisse. Illis autem virginibus tãtummodo debetur aureola, qui vel quæ habuerunt propositum seruandi virginitatem, quanuis hoc propositum sit interruptum, integritate tamen carnis manente: dummodo in fine vitæ inueniantur ad primum propositum rediisse: quia virginitas mentis reparari potest, sed non virginitas corporis, siue carnis. Si aliqua sit carne virgo, etiam si propositum non habuit perpetuò seruandi virginitatem, nõ est tamen dubium quin habitura sit speciale gaudium de incorruptione carnis, & super essentiale gaudium: sicut etiam innocentes de hoc gaudebunt, quòd immunes à peccato fuerunt, quanuis peccati opportunitatem non habuerunt. Nota quòd aliqua potest corrumpi carne, nec tamen

Volũtas in patiendo.

Aureola secũda cui debetur, & quare. Eph. 6.

Genus victoriæ nobilissimum.

Quibus virginibus debetur aureola.

Virginitas reparari potest, & quæ.

Corrupta car-

ne aureolā nō amittit, & quomodo. Exemplum S. Luciæ.

aureolam amittit: ſicut illa, quæ violenter opprimitur. Vnde ſancta Lucia dixit, Si inuitam me corrumpas, merces mihi duplicabitur ad coronā, quod non eſt intelligendū de aureola duplicata, ſed quia duplex premiū reportabit: Vnum pro integritate ſeruata: aliud pro iniuria, quā paſſa eſt. Inſuper ſciendum eſt quòd virginibus debetur fructus centeſimus: & hoc quia cæleſtem vitam ducunt, quæ ſignificatur per centum: quia numerus ille de læua tranſit ad dexteram. Viduis debetur fructus ſexageſimus, quia tales exercere ſe debent in operibus miſericordiæ, quæ ſignificantur per ſexaginta. Coniugatis autem debetur fructus triceſimus, quia talibus ſufficit implere decalogum in fide trinitatis. Ex ductu enim ternarij in denarium fiunt triginta. Aureola tertia eſt pugnantium ſeu prædicatorum, quia perfectiſsima victoria contra diabolum obtinetur, quando aliquis non ſolùm diabolo impugnanti non cedit, ſed etiam ipſum de regno eius expellit: & non ſolùm à ſe, ſed etiam ab aliis. Nec eſt dicendum (vt quidam voluerunt) quòd hæc aureola debeatur tantummodo illis, quibus competit prædicare ex officio, & docere, ſed quibuſcunque exercentibus licitè act

Præmij duplicis reportatio.

Quis fructus virginibus debetur.

Mat. 13.

Quis fructus viduis debetur

Iaco. 1.

1. Cor. 7.

Gen. 1.

Matt. 19.

Aureola tertia cui debetur, & quare.

1. Pet. 5.

Dan. 12.

tè actum istum. Prælatis autem non debetur hæc aureola, quanuis habeant officium prædicandi, nisi & actu prædicent: quia aureola non debetur habitui, sed actui pugnæ, secundum illud Apostoli, Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Prædicare & docere, cùm sint actus misericordiæ, inter spirituales eleemosynas computantur.

Actu prædicantibus debetur aureola, & quare.
2.Timot.2.
Eleemosyna spiritualis.

Enumeratio cælestium gaudiorum.

CAPVT XXXI.

VLtimò cælorum gaudia sub epilogo enumeremus, non quidem singula generum, sed genera singulorum. Tot enim sunt gaudia particularia, quæ quilibet habet in se vel in aliis, quot ea solius Dei notitia comprehendit, & illi quos summa sapientia voluerit ea scire. Tantùm nanque gaudebit quisque de bono alterius, quantùm de bono proprio: quod tamen non est intelligendum de intentione gaudij, sed de numero gaudiorum. Tot igitur, & tanta sunt ibi gaudia quòd omnes arithmetici huius mundi non possent ea numerare, nec geometrici

Epilogus gaudiorum.
Quot gaudia particularia sint solus Deus nouit.
Tantum gaudebit quis de bono alterius, quantum de proprio, & quomodo.

tricimenſurare, nec grammatici, dialectici, rhetorici, aut theologi explicare:
Iſa.54. quia nec oculus vidit, nec auris audiuit;
1. Corin.2. nec in cor, &c. Gaudebunt enim ſancti ſupra ſe de Dei viſione, infra ſe de cæli & aliarum creaturarum corporalium pulchritudine, intra ſe de corporis glorificatione extra ſe de angelorum & hominum aſſociatione. Deus omnes ſenſus ſpirituales ineffabili delectatione reficiet, cùm ipſe ſit obiectum omnium ſenſuum ſpiritualium futurus. Erit nanque Deus ſpeculum viſui, cithara auditui, mel guſtui, balſamum olfactui, flos tactui. Ibi erit candor lucis æſtiualis, amœnitas vernalis, abundantia autumnalis, requies hyemalis. Ibi, teſte Auguſtino,

Gaudebunt ſancti, & quomodo.

Refectio ſenſuum ſpiritualium quæ.

Iſa. 32. fulget quod non capit locus, ſonat quod non capit tempus, olet quod non ſpargit flatus, ſapit quod non minuit edacitas, non erit quòd diuellat ſatietas. Ibi, ſicut

Satietas ſenſuũ immenſa.

Viſionis ſatietas.

3.Reg.3.& 4. ait Aug. Deus ſine fine videbitur, ſine faſtidio amabitur, ſine fatigatione laudabi-
2.Regum 14. tur. Ibi videretur ſtultitia, ſapientia Salo-
2.Reg.2. monis. Ibi eſſet deformitas, pulchritudo
Iud.16. Abſalonis. Ibi eſſet tarditas, velocitas
Gene. 5. Aſaëlis. Ibi iudicaretur infirmitas, forti-
Luc.2. tudo Sanſonis. Ibi eſſet mortalitas, longa vita Mathuſalem. Ibi eſſet paupertas

reg

regnum August. Ibi secundùm Augustinum, nihil obest, nihil deest, nihil affluit, nihil defluit, nihil est extrà quòd appetatur, nihil intrà quod fastidiatur. Ibi secundùm Bernard. Deus erit rationi plenitudo voluntati lucis multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis. Item August. de corporis & animæ misera vita: O caro, illam vitam amplecti debuisti, vbi vita sine morte, vbi iuuentus sine senectute, vbi lux sine tenebris, vbi gaudium sine tristitia, vbi pax sine discordia, vbi volũtas sine turbatione, vbi regnum sine mutatione. Bernar. Merces sanctorum tam magna est, quòd non potest mensurari: tam multa, quòd non potest numerari: tam copiosa, quòd non potest finiri: tam pretiosa, quòd non potest æstimari. Item August. Illud quod promittit Deus, fide non capitur, spe non attingitur, charitate non comprehenditur. Desideria & vota transcendit, acquiri potest, æstimari non potest. Ibi secundùm August. carmina non desunt, præmia non deficiunt: ibi nihil quod amabitur deerit: ibi nihil desiderabitur, quod non adsit. Illa beatitudo, sicut ait Augustinus, in duobus consistit, scilicet in necessaria præsentia omnis boni, & in necessaria absen

Nihil quod nõ appetatur.

Trium potentiarũ satietas.

De corpore & anima in secũda vita.

Vbertatis infinitas, merces sanctorũ ineffabilis.

Mat. 5.
Luc. 6.

Tres Theol. virtutes comprehendi nequeunt.
Psal. 83.

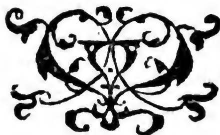
Beatitudo in quibus consistit

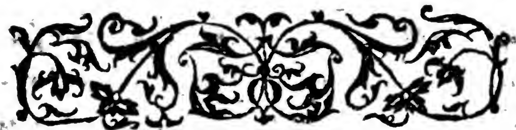
abſentia omnis mali. Item Auguſt. O vita vitalis, dulcis & amabilis, & ſemper memorabilis: vbi ſumma ſecuritas, ſecura tranquillitas, tranquilla iocunditas, iocunda fœlicitas, fœlix æternitas, vbi æterna beatitudo, vbi beata certitudo, vbi certa viſio, & ſine fine laudatio. Ibi affluentia diuitiarum, influentia delitiarum, & confluentia honorum. Deniq; de gaudiis cæleſtibus repleat nos Dei filius, qui cum patre & ſpiritu ſancto viuit & regnat Deus. Amen.

Pſalm. 35.
Ioan. 14.
Omnium bonorum conſequutio.

Finis Compendij Theologicæ Veritatis.

IN TERMINORUM THEOLOGALIUM DECLARATIONEM

*

PROOEMIVM.

Raditionis breuitas solet animos studentium alicere, & intellectus iucundius informare, necnon & memoriam reddere tenaciorem, adeò ut prouerbium ab omnibus sæpe recitetur, breuitate gaudent moderni. hijs de causis compendiosè conscripta est series totius theologicæ ueritatis, quam nonnulli Sancto Thomæ adscribunt, alij S. Bonauenturæ, alij uerò Petro à Tarantazia, qui suo tempore uiri extiterunt percelebres, at-

que immortali memoria digni. Sed (ni fallor) Alberto magno congruè adscribendam puto, non tamen meo innitar iudicio. quisquis autem ille fuerit, deus nouit, & acceptauit, cùm fideliter catholicéque scripserit ad dei laudem legentiúnque profectum. Vnde breue compendium nomen accepit, ad cuius limpidiorem intelligentiam terminorum theologalium declarationem iuxta diui Bonauenturæ doctoris Seraphici sententiam in calce inserendam dignum duximus præmißis propositionibus aliquot, materiam dilucidantibus, quarum prior est de necessitate theologicæ scientiæ.

Secunda de subiecto theologiæ.

Quantum ad primum. Notandum quòd nobis necessaria est aliqua doctrina supernaturalis. Et sic probatur. Quia omni agenti per cognitionem necessaria est distincta cognitio sui finis, sed non potest homo naturaliter cognoscere finem ad

quem ordinatur. Igitur sibi necessaria est doctrina supernaturalis. Minor patet. Quia nullus vnquam philosophorum potuit pertingere ad cognitionem distinctam illius finis. Item in præsenti vita non exprimitur ex actibus nostris, quòd nobis sit conueniens cognitio substantiæ immaterialis.

Item sic probatur. Ad perueniẽdum ad finem, necessarium est cognoscere quæ sunt necessaria & sufficiẽtia media, sed hæc non possumus naturaliter cognoscere, ipsa enim sunt opera meritoria quorum acceptatio merè dependet ex voluntate diuina. ergo nobis est huiusmodi supernaturalis doctrina necessaria.

Præterea ad ea etiam quæ possumus naturali ratione cognoscere necesse fuit homine diuinitus instrui quãtum ad id quod est de necessitate salutis, quia talia nõ possent nisi à paucis, & multo tempore, & cum multorum errorum ammixtione naturaliter cognosci ergo, & hoc

2. Timo. 3. *ipsum testatur Apostolus dicens, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docẽdum, ad arguendũ, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo dei, ad omne opus bonum instructus.*

Omnis enim scriptura quã deus aspirauit, id est quæ per diuinã inspirationẽ est cõposita, vtilis est ad docendum ignaros, & ad arguendum, id est ad cõuincendum eos qui resistunt, & ad corripiẽdum, id est ad increpandum, & emẽdandum eos qui peccant. Et ad erudiendum rudes, vt ad perfectum sensum proficiant, in iustitia, id est in obseruatione iustitiæ, vt homo dei, qui sic eruditur, sit perfectus, in conuersatione, instructus, per scripturas, ad omne opus bonũ agendum, id est diligenter sciẽs qualiter agẽdum sit vnumquodque opus bonum. Talis enim vir meritò homo dei dicitur, quia sequestratus à nequitijs eorum qui vitijs seruiunt, possessio factus est creatoris sui

ris sui. Hæc enim doctrina supernaturalis nobis quã necessaria, utiliter & sufficienter habetur in sacra scriptura, quæ ostendit quis sit ultimus finis hominis in particulari scilicet

& { Visio, fruitio } dei. { Et etiã quãtũ ad circunstantiam appetibilitatis, videlicet quòd possidebitur ab homine in anima & corpore in vita immortali.

Ostendit etiam quæ sint necessaria & sufficientia media perueniendi ad hunc finem, s. præcepta diuina, quorum explicatio tam in credendis, quã in sperandis, quã etiam in operandis traditur in multis locis sacræ scripturæ.

Authoritas autem sacræ scripturæ multis testimonijs probatur vera & autentica.

Primum est prænuntiatio prophetica quæ (vt d. Aug.) vera se narrasse præterita ex hijs quæ futura prænũciauit, cũ tanta veritate implentur, ostendit. 12. de ciui. dei. cap. 10.

Secundum est scripturarum concordia. diuersè enim scriptores sacri canonis varie dispositi diuersis locis & temporibus existentes de non euidẽtibus ex terminis, nec euidentiã habẽtibus ex principijs, omnino concordarunt, quod non videtur poßibile nisi à causa superiori moueatur intellectus eorum ad assensum.

18. de ciui. dei. cap. 41. *Et de hoc loquitur August.*

1. de trini. cap. 2. *Tertium est authoritates scribentium vnde dicit Rich. à summæ sanctitatis viris nobis sunt hæc tradita.*

Quartum est diligentia recipiẽtium Iudæi enim magnam curam habuerunt de libris habendis in canone scripturæ, vt d. Aug. Et maxima fuit diligentia apud Christianos, de libris recipiẽdis tãquam canonicis.

18. de ciui. dei. cap. 4.

Quintũ est rationabilitas contentorũ, quid tantũ rationabilius, quàm deum tanquã finem vltimum super omnia diligere, & proximũ sicut seipsum, i. ad id ad quod seipsum. In quibus duobus tota lex

ta lex pēdet & prophetæ. Et de hoc amplißimè loquitur Aug. de ciui. dei. Matth. 22. lib. 2. ca. 98.

Sextum est irrationabilitas singulorum erroru. Quid enim stultius, quàm fatuitas paganorum suarum manuum opera colentium? Quid autem turpius? quid secta mahometi suis discipulis promittens fœlicitatem porcinam, gulā, videlicet & coitum? Et quid inanius, quā error Iudæorum damnantium nouum testamentū quod tamē continetur in suo veteri, vt declarat Apostolus in epistola ad Heb. Quid enim insipidius, quàm Heb. 8. ceremoniæ eorū sine Christo, quem etiam iam aduenisse & autorē esse noui testamenti eorū prophetiæ testantur? Vnde in Gen. nō auferetur sceptrum de Iuda, & Gen. 49. dux de femore eius, donec veniat qui mittēdus est, & ipse erit expectatio gentium, & Dan. Cum venerit sanctus sanctorum cessabit vnctio vestra. Dan. 9.

Septimum est ecclesiæ stabilitas, quæ nec tyrānorū persecutionibus, nec hæreti

corũ peruersis dogmatibus euelli potuit.

Octauum est miraculorum claritas. Vnde dicit Richard. Domine si est error, à te decepti sumus, cùm tãtis signis sint hæc confirmata, quæ non nisi à te fieri possunt, de hoc etiam loquitur Augustinus.

1. de trini. cap. 2.

22. de ciuit. dei. ca. 5.

Nonum est eorum qui foris sunt autoritas. Iosephus enim pulcherrimum testimonium perhibet de Christo. Vbi inter cætera dicit. Fuit ijsdẽ temporibus Iesus sapiẽtissimus vir. & sequitur. Christus hic erat. Vbi etiam doctrinam eius, & resurrectionem confitetur. Narrat etiã Aug. quomodo Sibillæ maxima testimonia perhibent de Christo, vbi inter cætera dicit de Sibilla Erithea, quòd in suis versibus habet istam sentẽtiam, Iesus Christus, dei filius saluator.

Lib. 18. antiquitatum.

18. de ciuit. dei. cap. 23. Sibi. Erith.

Decimum est diuina bonitas quæ nulli potest deesse diligenter quærẽti salutẽ.

Multi autẽ diligẽtissimè salutẽ quærentes conuersi sunt ad fidem Christi pro

qua

qua etiam durißima tormenta perpeßi sunt: quod non videtur probabile, nisi Christi fidem sacræ scripturæ innitentem irrefragabiliter deus approbaret, & ordinaret ad salutem. Vnde Maximus. Mater martyrij, fides catholica est: in qua illustres athletæ subscripserūt sanguine, morte iurauerunt. Nunquam enim vitam hanc tam constanter expenderent, nisi esse alteram incomparabiliter beatiorem perfecta diffinitione sentirent.

QVANTVM ad secūdū, theologia est sub ratione deitatis & sic deus est subiectum theologiæ. pro cuius declaratione notandum quòd aliquid potest intelligi quadrupliciter. Scot. in procemio.

Primò sub ratione respectiua, sicut homo, vt nobilißimum animalium.

Secundò sub aliqua paßione, vt homo inquantum risibilis.

Tertiò sub ratione communi vt homo inquantum substantia.

Quartò sub ratione quidditatiua, vt homo inquantum animal rationale.

Non est autem perfectißima notitia de aliquo sub ratione respectiua, quia notitia respectus præsupponit notitiam absoluti.

Nec sub ratione alicuius paßionis, quia paßio præsupponit suum subiectũ.

Nec sub ratione communi: quia ille est notitia confusi.

Restat igitur quòd perfectißima & nobilißima notitia alicuius est secũdum rationẽ quidditatiuam. Vnde concluditur ex hijs quòd Deus non est subiectũ theologiæ sub ratione respectus ad extra sicut quidam posuit deum esse subiectum sub ratione reparatoris.

Egid. de Rom.

Nec sub aliqua ratione attributali, quæ est quasi paßio quemadmodum posuit aliquis deum esse subiectum sub ratione boni.

Guil. var.

Nec sub ratione communi: vt posuit quis deum esse subiectum theologiæ sub

Hen. de gand.

rationt

ratione entis.

Nobilissima enim sciētia habet nobilissimū subiectum. Vnde deus est subiectū theologiæ sub ratione deitatis. Et nobilissimus cōceptus de deo, est sub ratione deitatis. Cuius quidē theologiæ terminos succincto sermone declarauit S. Bonauentura, vt in sequentibus patet.

OMnipotens Deus Pater, & Filius. Spiritus sanctus, vnus est Deus. Nā in vnitate naturæ numerali est realis pluralitas personarum. Quarum prima scilicet pater, a nullo est producta, nec producibilis. Nec genita, nec generabilis. Nec spirata, nec spirabilis. Nec creata, nec creabilis. Secunda persona scilicet filius, est genita à patre naturali productione, naturali fœcunditate intellectus per memoriā. Tertia persona, scilicet Spiritus sanctus est spirata à patre & filio, non genita, nec creata, sicut nec secunda persona est creata nec spirata.

Dei omnipot. vnitas, & trinitas.

Prima persona.

Secunda persona.

Tertia persona.

Essen

Essentia diuina summe vna.

Essentia autem diuina est summe vna, id est, nullo modo diuisibilis in plures essentias.

Sũme simplex.

Secundò est summè simplex, id est, non composita ex multis rebus distinctis à seinuicem re, nec componibilis cum rebus à se re distinctis, sed quicquid est in ea propter sui infinitatem est vna res cum ea.

Immensa.

Tertiò est immensa, id est, ipsa per seipsam est præsens omni rei & persona per ipsam operatur in omni re, & manutenet, & intelligit omnia.

Aeterna.

Quartò est æterna, id est, non incepit nec desinet, simul & semel omnes perfectiones indiuisibiliter continet.

Incõmutabilis.

Quintò est incommutabilis, id est nec substantialiter, nec accidentaliter mutabilis, nec generabilis, nec corruptibilis, nec aliquo modo perfectibilis vel defectibilis.

Sextò

Sextò est necessaria, id est, ipsa non potest non esse, nec aliquid ab eo deficere, omnis sua actio est ipsa essentia & necessaria, licet terminus actionis diuinæ ad extra non sit necessarius. Necessaria.

Septimò est prima, id est, est radix & fundamentum emanationum & personalium proprietatum, & omnino prima entitas inter omnia entia & in diuinis & creaturis. Prima.

Octauò in ea est summa fœcunditas, id est, memoria perfecta ad producendum personam vtramque. Nam memoria quam dicunt intellectiuam, naturam Dei dicit cum intellectu quæ fœcunda est respectu verbi. Sed memoria quam dicunt spiratiuam, naturam Dei dicit cum voluntate, quæ est fœcunda respectu spiritussancti. Summa fœcunditas.

Nonò est in ea summa charitas, id Summa charitas.

est

est, una numero uoluntas in tribus personis, & per consequens eadem uolitio & uolitum idem.

Summa liberalitas.

Decimò est in ea summa liberalitas, id est, communicabilis suæ essentiæ, & omnis infinitæ perfectionis in deitate ipsis personis, & suæ bonitatis & influentiæ in creaturis omnibus rebus productis.

Sũma ęqualitas.

Undecimò est in ea summa æqualitas, id est, perfectio patris non est maior nec minor perfectione filij, similiter & spiritussancti. Nec filius est perfectionis maioris uel minoris quàm pater & spiritussanctus. Idem dicendum de spiritusancto respectu patris & filij, nec est deitas alia in filio & spiritusancto, quàm in patre, nec econuerso. Nec est potestas alia in patre quàm in filio, & spiritusancto, nec maior nec minor. Nec est duratio siue æternitas maior uel minor

in

in patre quàm in filio & spiritusancto.

Duodecimò est in ea summa germanitas, id est, naturæ & essentiæ est summa vnitas, scilicet numeralis in tribus personis. similiter & talis vnitas est in omni perfectione essentiali in tribus personis, non autem in omni proprietate notionali. Sũma germanitas.

Tertiodecimò est in ea summa conformitas, id est, essentialium proprietatum summa vnitas & identitas & nulla diuersitas, voluntatis concordia, nulla discordia, si saltem debet dici concordia, operationum ad creaturas indiuisibilitas & omnium effectuum similis producibilitas. Summa cõformitas.

Quartodecimò est in ea inseparabilitas, id est, personarum simultas in existendo, & vbique præsentiam exhibendo & omnia operando. Inseparabilitas.

Ema

Emanationes. *Emanationes duæ in diuinis, ſcilicet.*

& { Generatio, Spiratio.

Generatio eſt productio ſubſtantifica per modum naturæ.

Spiratio eſt productio ſubſtantifica per modum voluntatis.

Hypoſtaſes *Tres hypoſtaſes, id eſt, ſuppoſita vel perſonæ ſunt in diuinis, ſcilicet,*

Pater, Filius, } & { Spiritusſanctus.

Relationes. *Quatuor relationes ſunt in diuinis ſcilicet,*

Paternitas, Filiatio, } Proceßio, Spiratio.

Notiones. *Quinque ſunt notiones in diuinis, ſcilicet,*

Paternitas, Filiatio, Spiratio. } Innaſcibilitas, Proceßio.

Pater

Paternitas, est generatio actiua.

Filiatio, generatio passiua.

Processio, est spiratio actiua.

Spiratio, est spiratio passiua.

Innascibilitas est proprietas nobilitatis, scilicet à nullo produci.

Proprietas personalis est, qua persona propriè & principaliter innotescit, & sunt tres scilicet, Proprietas personalis.

Paternitas,
Filiatio. } *Spiratio passiua.*

Notio est qua persona innotescit vt distinguitur ab alia. Notio quid

Innascibilitas innotescit patrẽ principaliter per modum negationis, & ex consequenti per modum positionis, id est, fontalis plenitudinis.

Filius dicitur imago inquãtum est expressa similitudo patris. Filius dicitur multipliciter.

Filius dicitur verbum, inquantum est similitudo expressiua.

Filius dicitur filius, inquantum est

similitudo hypostatica.

Secundò filius dicitur imago, vt similitudo conformis.

Dicitur verbum, vt similitudo intellectualis.

Dicitur filius, vt similitudo cõnaturalis

Spiritussanctus dicitur donum, vt datum voluntarium, & præcipuum.

Dicitur spiritus, vt datum voluntarium primum.

Dicitur charitas patris & filij, vt datum hypostaticum.

Prædicamenta quinque vltima non sunt in Deo, quia pertinet propriè ad corporalia.

Prædicamẽta.

Prædicamenta quinque vltima attribuuntur Deo figuratiue.

Prædicamenta quinq; prima secundum id quod est completionis in eis sunt in Deo, & reducuntur ad duo, scilicet.

& { Substantiam, Relationem.

Ideo

Ideo dicuntur duo modi prædicandi in diuinis, scilicet, Duo modi prędicandi.

Per modum } *&* { *Substantiæ,* / *Relationis.*

Prædicare per modum substantiæ, est prædicare de omnibus personis simul, & sigillatim & singulariter.

Prædicare verò secundum relationem, aut est non dici de omnibus: aut si de pluribus, pluraliter dici.

Essentia diuina dicitur essētia inquātū cōicabilis in abstracto. sed dicitur substātia inquantum cōicabilis in concreto. Essentia diuina.

Sunt quinque modi dicendi simul & quærendi in diuinis, Modi dicēdi de Deo.

Quis,		*Personæ,*
Quæ,		*Hypostasis*
Qua,	*Ratione*	*Notionis,*
Quod,		*Substātiæ,*
Quid, sine quo		*Essentiæ,*

Habitare Deū in nobis est effectum spiritualem causare in nobis, cum acce- Habitare Deum.

ptationes per charitatem (qua Deus nos habet & habetur in nobis) tota trinitas inhabitat in homine.

Appa. Deũ. *Deum apparere, est in signo sensibili* Acto. 2. Mat. 3. Luc. 3. Ioan. 1. *expressè significari, vt spiritussanctus apparuit in linguis igneis & columba.*

Deum descendere dicit vtrumque, Deũ descendere. *scilicet inhabitare vel apparere.*

Deũ mitti. *Deum mitti est cum vtroque prædictorum æternaliter produci.*

Deũ sedere. *Deum sedere in beatis, est glorificare beatos.*

Appro. deo. *Appropriare aliquid personis diuinis est ipsa communia omnibus personis ad notitiam propriorum personalium facientia alicui personæ attribuere, vt,*

Patri, vnitatem, æternitatem, principiationem, omnipotentiam.

Filio, veritatem, speciem, exemplationem, omniscientiam.

Spirituisancto bonitatem, vsum, finem, voluntatem.

Vnum

Vnum, est ens indiuisum in se. Vnũ, quid.

Verum, est ens intelligibile. Verũ, quid.

Bonum, est ens communicabile. Bonũ, quid.

Deus est omnipotens, Non quòd possit actus culpabiles, vt mentiri. Deus omnipotens, & quomodo.

Nec actus pœnales in se recipere, vt timere.

Nec corporales, vt dormire. Psal. 120.

Nec inconuenientes, vt facere aliquem maiorem se.

Est inquam Deus perfectè, verè, & propriè omnipotens, id est potens omnia quæ sunt alicuius potentiæ & potentiæ completæ.

Potentia completa est quæ non potest deficere, nec succumbere, nec indigere. Potentia cõpleta quid.

Potentia incompleta est quæ potest in peccando deficere, in patiendo succumbere, in corporali actione indigere. Potẽtia incompleta, quid.

Potentia diuina est quæ nec est de nihilo, nec sub aliquo, nec eget aliquo, nec

culpabilia poteſt, nec pœnalia, nec materialia.

Sapientia Dei. *Sapientia eſt illa qua limpidißimè Deus cognoſcit omnia bona, mala, præterita, præſentia & futura, actualia, & poßibilia, & per conſequens eſt infinita, & incomprehenſibilis nobis.*

Sapientia dei dicitur ſciētia inquantum eſt cognitiua omnium poßibilium.

Viſio. *Dicitur viſio, reſpectu omniū actualiter exiſtentium.*

Approbatio. *Dicitur approbatio, inquantum eſt reſpectu bonorum.*

Præſciētia. *Dicitur præſcientia, inquantum eſt reſpectu futurorum.*

Diſpoſitio. *Dicitur diſpoſitio, inquantum eſt reſpectu fiendorum ab ipſo Deo.*

Prędeſtinatio. *Dicitur prædeſtinatio, reſpectu præmiandorum.*

Reprobatio. *Dicitur reprobatio, inquantum eſt reſpectu damnandorum.*

Dicitur

Dicitur lux, inquantum est ratio cognoscendi omnia. Lux.

Dicitur speculum, inquantum est ratio cognoscendi visa & approbata. Speculum.

Dicitur exemplar, inquantum est ratio cognoscendi præuisa & disposita. Exemplar.

Dicitur liber vitæ, inquantum est ratio cognoscendi prædestinata. Liber vitæ.

Sapientia Dei est liber vitæ respectu rerum vt redeuntium.

Exemplar, vt exeuntium.

Speculum, vt euntium.

Lux, respectu omnium.

Ad exemplar spectat idea secundùm actum præuidendi.

Verbum, secundùm actum proponendi.

Ars, secundùm actum prosequendi.

Ratio, secundùm actum perficiendi.

Simplex Dei notitia est qua cognoscit Deus bona & mala quæ sunt, fuerunt & erunt, & possunt esse, qua Simplex dei notitia.

etiam nunquam erunt.

Visionis. *Notitia visionis est qua cognoscit Deus omnia mala, quæ sunt, fuerunt, & erunt.*

Approbationis. *Notitia approbationis est qua cognoscit tantum bona quæ sunt, fuerunt & erunt.*

Voluntas. *Voluntas Dei dicitur ratio regulata prouidentia, qua omnia quæ in vniuerso sunt irreprehensibiliter gubernantur.*

Causa multiplex. *Deus est causa efficiens mundi ratione cuius est in creatura vnitas, modus, & mensura.*

Deus est causa exemplaris mundi, ratione cuius est in creatura veritas, species & numerus.

Deus est causa finalis mundi, ratione cuius est in creatura bonitas, ordo, & pondus.

Apoc. 5. *Liber intus scriptus, est Dei æterna ars & sapientia.*

Liber

Liber foris scriptus, est mundus sensibilis.

Obedientia mera est quando praeceptum se solum obligat, non ex aliqua alia causa. Obedientia mera quid.

Ordo angelorum, secundum Grego. est multitudo caelestium spirituum qui inter se in aliquo munere gratiae similantur, sicut & in naturalium donorum munere conueniunt. Ordo angelorũ, quid.

Hierarchia diuina, est ipsa trinitas increata. Hierarchia diuina quid

Hierarchia angelica est angelorum multorum habitudo ad inuicem in scientia, actione Deiformitate, illuminatione, & in Deum ascensione. Hierarchia angelo.

Hierarchia ecclesiastica est rerum sacrarum & rationalium ordinata potestas, debitum in subditis retinens principatum. Hierar. ecclesiastica.

Angelus est substantia incorporea, intellectualis, semper mobilis, arbitrio li Angelus quid.

bera, Deo seruiens, gratia non natura immortalitatem suscipiens, id est annihilationem, quia incorruptibilitatem propriè habet ex natura.

Anima quid.

Anima est substantia spiritualis, corpori vt forma rectrix & viuificatrix accommodata, & ad æternam beatitudinem principaliter ordinata.

Sensualitas quid.

Sensualitas, est potentia animæ quæ sensificat corpus, & mouet & appetit delectabilia corpori, & refugit nociua.

Sēsus quid.

Sensus, est illa vis animæ qua homo cognoscit res corporeas præsentes.

Imaginatio quid.

Imaginatio est illa vis animæ qua intuetur res corporales absentes.

Ratio quid.

Ratio, est illa vis animæ qua anima inter bonum & malum, inter verum & falsum discernit infra se.

Intellectus quid.

Intellectus est illa vis animæ qua anima apprehendit res immateriales, & intelligibiles.

Portio animæ superior.

Portio animæ superior est ipsa anima

ma inquantum respicit superiora.

Portio animæ inferior, est ipsa anima inquantum respicit inferiora. Inferior, & quid.

Sensus communis, est in quo omnes sensus particulares concurrunt. Sensus communis quid.

Phãtasia est virtus animæ sensitiua quæ componit formas nouas secundùm similitudinem formarum à particularibus sensibus receptarum. Phantasia quid.

Aestimatiua, est illa vis animæ qua dicimus esse sagacitatem in brutis, vt in vulpe. Aestimatiua quid.

Memoria, est illa vis animæ quæ conseruat formas sensibilium specierum. Memoria.

Motiua sensitiua, est vis qua anima singula membra corporis mouet. Motiua sensitiua.

Intellectus speculatiuus, est ille qui exercetur in speculatione veri. Intellectus duplex.

Intellectus practicus est ille qui exercetur in operatione boni.

Vis animalis, est illa qua animal corporea obiecta cognoscit & appetit. Vis animalis.

Vis

Vitalis. *Vis vitalis, est vis motiua aëris in corpore animalis per arterias.*

Naturalis. *Vis naturalis, est illa qua corpus animalis nutritur, & conseruatur species.*

Generatiua *Vis generatiua, est illa qua conseruatur species.*

Nutritiua. *Vis nutritiua est illa, qua conseruatur indiuiduum.*

Oraculum quid. *Oraculum, est cùm in somnis apparet aliqua grauis persona, vt Deus, sacerdos, vel parens, denuntians aliquid euenturum, vel non faciendum, vel vitandum.*

Visio. *Visio, est cùm id quis videt, quod euenit sicut apparuit.*

Somnium. *Somnium, est figuris tectum, & sine interpretatione intelligi non potest.*

Insomniũ. *Insomnium, est quando id quod vigilantem fatigauerat se ingerit dormienti.*

Phãtasma. *Phantasma, est quando vix dormire cœperit quis, & vigilare se existimat,*

mat, & videtur aspicere irruentes super se, vel passim vagantes formas discrepantes & varias, lætas & turbulentas.

Imago Dei in natura rationali, est similitudo expressa (tamen deficiens in aliquo) trinitatis increatæ, consistens in memoria, intelligentia & voluntate. Imago dei.

Libertas, à coactione, est facultas rationis & voluntatis, consurgens ex deliberatione præambula & voluntate adiuncta, & dicitur liberum arbitrium. Libertas arbitr.

Causa, est principium productiuum. Causa.

Ratio causalis, est regula dirigens ipsum efficiens in productione, quæ regula est idea in Deo, in creatura forma naturalis. Ratio.

Rationes causales, sunt formæ ideales.

Rationes seminales, sunt formæ naturales.

Ratio

Ratio primordialis, est ratio causalis, tamen cum respectu ad Deum vt primum principium.

Vestigium Dei. *Vestigium Dei, est creatura repræsentans Deum in rationibus omni creaturæ communibus, vt est vnitas, veritas, bonitas.*

Similitudo. *Similitudo, est conformitas Dei in gratuitis, vt fide, spe, charitate.*

Imago creationis. *Imago creationis consistit in tribus potentijs animæ & vnitate substantiæ, ita quòd memoria repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas spiritumsanctum, & vnitas substantiæ repræsentat vnitatem diuinæ essentiæ.*

Imago recreationis. *Imago recreationis consistit in tribus virtutibus theologicis, & vnitate gratiæ gratum facientis, ita quòd fides repræsentat filium: spes patrẽ, charitas spiritumsanctum. Vnitas gratiæ, vnitatem essentiæ.*

Imago glorificatiõis. *Imago glorificationis consistit in tribus*

bus dotibus, & vnitate gloriæ, ita quòd aperta visio repræsentat filium, secura tentio, repræsentat patrem, perfecta dilectio spiritumsanctum. Vnitas gloriæ repræsentat vnitatem essentiæ.

Malum, est priuatio modi, speciei, & ordinis. Malũ quid.

Nam creatura comparatur ad Deũ in ratione effectus causæ efficientis, formalis, & finalis.

Et ratione primi, habet rationem modi.

Ratione secundi, habet rationem speciei.

Ratione tertij, habet rationẽ ordinis.

Malum culpæ, est carentia debitæ honestatis.

Malum pœnæ, est abstinentia debitæ delectationis cum sensu sui contrarij. Mal. pœnę.

Malum pugnæ, est culpa, diabolo in instigando: & est pœna, iusto in repugnando. Malũ pug.

Mal

Mal.secundùm se. *Malum secundùm se & in se, est quod nullo modo potest bene fieri, vt odium Dei.*

Mal.in se. *Malum in se siue in genere, est quod aliquando potest bene fieri, vt occidere hominem.*

Mal.ex circunstantia. *Malum ex circunstantia, est malum quod in se est bonum, tamen propter aliquam circunstantiam annexam fit malum.*

Tentare. *Tentare, est probare.*

Peccatum originale. *Peccatum originale, est carentia debitæ iustitiæ, per inobedientiam Adæ factam, quam comitatur carentia visionis diuinæ.*

Peccatum actuale. *Peccatum actuale, est carentia debitæ iustitiæ facta per inobedientiam propriæ voluntatis.*

Peccatum veniale. *Peccatum veniale, est amor voluptatis in creatura citra Deum.*

Peccatum mortale. *Peccatum mortale, est inobedientia mandatorum diuinorum.*

Delict

Delictum, est transgreßio praecepto-rum affirmatiuorum. Delictum.

Commissum, est transgreßio praece-ptorum negatiuorum. Cõmissum.

Praeceptum affirmatiuum, est quod ordinat quid debeat fieri. Prçce.affir.

Praeceptum negatiuum est quod ordinat quid non debeat fieri. Praece.neg.

Ignorantia negationis, est simpliciter aliquid non scire, sicut brutum non sit Deum. Ignorantia negationis.

Ignorantia priuationis, est ignorare aliquid postquam sciri potuit & tenetur scire. Ignorantia priuationis.

Ignorantia dispositionis, est non scire veritatem, & cum hoc tenere oppositam falsitatem. Ign. disposi tionis.

Ignorantia simplex, est nescire quae tenetur homo scire, facit tamen aliquid, sed non sufficienter. Ig.simplex.

Ignorantia crassa siue supina, est ne-scientia eorum quae tenetur scire, & Ign. crassa.

non velle aliquem laborem subire ut sciat.

Ign. affecta ta. *Ignorantia affectata, est nolle scire ea ad quæ tenetur.*

Peccatum cordis. *Peccatum cordis, est transgreßio legis diuinæ per inordinationem intrinseci motus mentis.*

Consensus. *Consensus, est nutus voluntatis spontaneus.*

Cõscientia. *Conscientia, est naturale iudicatorium, quid faciendum, vel non faciendum sit.*

Perplexitas. *Perplexitas, est inuolutio inter opposita, ita quòd videtur semper vergere in peccatum, quamcunque partem eligat.*

Contentio. *Contentio, est veritatis impugnatio cum confidentia clamoris.*

Mendaciũ. *Mendacium, est falsa signatio vocis cum intentione fallendi.*

Iurare. *Iurare, est deum inuocare in testem suæ locutionis.*

Periurium, est mendacium iuramento firmatum. Periurium.

Adulatio est sermo laudis alicui exhibitus, intentione placendi. Adulatio.

Maledicere, est alicui plagas vel pœnas verbo optatiuo imprecari. Maledicere.

Detractio, est famæ alienæ denigratio. Detractio.

Peccatum operis, est transgreßio legis diuinæ per inordinationem extrinseci motus. Peccatum operis.

Superbia, est amor vel appetitus propriæ excellentiæ. Superbia.

Inanis gloria, est amor laudis propriæ propter excellentiam apparentem. Inanis glo.

Inobedientia, est volūtas fingens minorationem potestatis, nolens subiacere superioribus in debitis. Inobedien.

Iactantia, est voluntas propter apparentiam propriam potestatem ostendens. Iactantia.

Hypocrisis. *Hypocrisis, est voluntas per speciem sanctitatis se simulans fallaciter in aperto, & viliter agens in occulto.*

Inuidia. *Inuidia, est dolor, vel odium felicitatis alienæ.*

Odium. *Odium, est voluntas affectans proximo malum, vt careat bono quod ipsum odientem contristat.*

Susurratio. *Susurratio, est voluntas loquendi seminans discordias inter fratres.*

Ira. *Ira, est motus & feruor sanguinis circa cor ex euaporatione fellis propter appetitum vindictæ.*

Fellea pas. *Fellea paßio, est subitus animi motus impatiens læsionis.*

Mania. *Mania, est manens ira.*

Cotus. *Cotus, est obseruatio opportuni temporis ad vindictam.*

Rixa. *Rixa, est audax voluntas vindicandi in iniuriam facti procedens.*

Cõtumelia. *Contumelia, est voluntas vindicans per exprobrationem malorum.*

Blasphe

Blasphemia, est voluntas se vindicans per opprobrium deo vel sanctis illatum. Blasphemia.

Acedia, est tædium operandi bonum. Acedia.

Pusillanimitas, est voluntas immoderatè metuens grauedinem in aggressu agendorum. Pusilanimitas.

Desperatio, est voluntas grauedinem reprimens de adiutorio ad perficiẽdum bonum diffidens, siue de remuneratione diuina diffidens. Desperatio.

Torpor, est voluntas grauedinis impatiens, tæpida ad explendum incoata. Torpor.

Auaricia, est amor immoderatus habendi. Auaricia.

Prodigalitas, est superfluitas quæ dat non danda. Prodigalitas.

Furtum, est auaritia rapiens vel retinens rem inuito domino. Furtum.

Rapina, est auaricia violenter oc- Rapina.

cupans rem alienam.

Vsura. *Vsura, est auaritia acquirens per mutuum aliquid præter sortem.*

Symonia. *Symonia, est auaritia studiosè appetens vendere vel emere spiritualia, vel spirituali annexum.*

Proditio. *Proditio, est voluntas per deceptionem domesticorum acquirendis inhians.*

Fallacia. *Fallacia est voluntas per verba decipiens proximum causa lucrandi.*

Fraus. *Fraus, est voluntas profectum proximi decipiens propter terrenum emolumentum.*

Gula. *Gula, est immoderatus amor edendi.*

Luxuria. *Luxuria, est concupiscẽtia nimia experiendæ voluptatis.*

Pecca. igno. *Peccatum ignorantiæ, est omißio debitæ scientiæ.*

Peccatum ex ignorantia, est peccatum quod committitur ignoranter, & si non

si non fuisset ignorantia non fuisset commissum.

Peccatum ex industria, est auersio voluntatis malignantis à summo clemente deo. Peccatũ ex industria.

Peccatum ex infirmitate, est auersio voluntatis malè humiliatæ, vel malè inamore accensæ. Peccatũ ex infirmita.

Peccatum in deum, dicitur impietas. Peccatũ triplex.

Peccatum in proximum, dicitur iniquitas.

Peccatum in seipsum, dicitur impuritas.

Idolatria, est falsa & superstitiosa protestatio maiestatis diuinæ in idolo. Idolatria.

Apostasia, est temerarius à statu fidei vel obedientiæ, vel religionis recessus. Apostasia.

Schisma, est illicita dissentio eorum inter quos debet esse vnitas. Schisma.

Hæresis, est recessus à vera fide. Hæresis.

Diuinatio, est superstitiosa inuestiga Diuinatio.

tio præscientiæ futurorum.

Nigromantia. *Nigromantia, est diuinatio facta in cadaueribus mortuorum.*

Geomãtia. *Geomantia, est diuinatio facta in terra.*

Hydromãtia. *Hydromantia, est diuinatio facta id aqua.*

Aeromãtia. *Aeromantia, est diuinatio facta in aere.*

Pyromantia. *Pyromantia, est diuinatio facta in igne.*

Maleficiũ. *Maleficium, est mulierum opus, vel ligatura alicuius rei in damnum vel cõmodum alicuius hominis.*

Sortilegiũ. *Sortilegium, est diuinatio per sortes.*

Augurium. *Augurium, est diuinatio per garritus vel gestus auium.*

Præstigiũ. *Præstigium est per quod diabolicis illusionibus oculi hominum perstringuntur ne poßint cernere verum.*

Hypocrisis. *Hypocrisis, est velle videri qualis non est.*

Gratia

Gratia generaliter, dicitur adiutoriũ diuinum, creaturæ liberaliter et gratis impensum ad quęcunq; actũ indifferenter. Gratia generaliter.

Gratia gratis data, est adiutoriũ diuinitus datũ, vt quis præparet se ad suscipiẽdum spiritus sancti donum quo perueniat ad statum meriti. Gratia gratis data.

Gratia gratumfaciens, est adiutoriũ diuinitus datum ad merendum. Gratia gratũmfac.

Fides, est habitus quo creduntur ea quæ non videntur. Fides.

Spes, est virtus qua spiritualia & æterna bona cum fiducia expectatur propter confidentiam meritorum præcedentium, & gratiam diuinam. Spes.

Charitas, est virtus qua diligitur deus propter se: & proximus propter deum. Charitas.

Amor, est naturalis affectio communis rationalibus & irrationalibus. Amor.

Dilectio, est affectio rationalium & intellectualium. Dilectio.

Prudentia. *Prudẽtia, est noticia eorum quæ sunt agenda, & eorum quæ sunt vitanda.*

Memoria. *Memoria, est notitia præteritorum, vt præterita sunt.*

Intel. prud. *Intelligẽtia prudẽtiæ, est notitia præsentium.*

Prouidẽtia. *Prouidentia, est notitia futurorum.*

Circunspe-ctio. *Circũspectio, est cautela contrariorum viciorum.*

Cautio. *Cautio, est discretio virtutis à vicio speciem virtutis præferente.*

Docilitas. *Docilitas est prudentia erudiendi imperitos.*

Temperantia. *Temperantia, est domatio libidinum & omnium malorum motuum, deo hominem incorruptum conseruans.*

Cõti. temp. *Continẽtia temperantiæ, est regimen cupiditatis per consilij gubernationem.*

Clementia. *Clementia, est virtus per quam animus in odium alicuius temerè concitatus, benignitate remittitur.*

Modestia. *Modestia, est virtus qua pudor honestatis cõparat purã et stabilẽ autoritatẽ.*

Verecun

Verecundia, est obseruatio honesta- Verecũdia.
tis in gestu, & verbo.

Fortitudo, est magnarum rerum ap- Fortitudo.
petitio, & humilium contemptio, &
cum humilitate laborum perpeßio.

Magnanimitas, est difficilium spon Magnani.
tanea & rationabilis aggreßio.

Fiducia, est certa spes animi perdu- Fiducia.
cendi ad finem rem incoatam.

Securitas, est habitus secũdum quem Securitas.
imminentes incommoditates & rei in-
coactæ affines non formidantur.

Magnificentia, est magnarum re- Magnificẽ.
rum & excelsarum cum animi ampla
quadam & splendidißima propositio-
ne cogitatio atque administratio.

Constantia, est stabilis in bono per- Cõstantia.
seuerantia.

Patientia, est æquanimis malorum Patientia.
tollerantia.

Fidentia, est in magnis & honestis Fidentia.
firma fiducia & tuta collocatio.

Perseu

Perseuerāt. *Perseuerantia est finalis permanentia in bono.*

Iustitia. *Iustitia, est virtus qua sibi, Deo, & & proximo quod suum est tribuitur.*

Seueritas. *Seueritas, est virtus debito supplicio coërcens iniuriam.*

Liberalitas. *Liberalitas, est virtus beneficiorum erogatrix.*

Latria. *Latria, est cultus soli Deo debitus, qui fit, fide, spe, & charitate.*

Dulia. *Dulia, est seruitus creaturæ debitus.*

Hyperdul. *Hyperdulia, est seruitus vel cultus excellentibus creaturis debitus.*

Reuereren. *Reuerentia, est virtus qua personis grauibus & prælatione vel officio sublimitatis debitus cultus reuerentiæ impenditur.*

Gratia iust. *Gratia iustitiæ, est beneficia iugi memoria recordari & poßibiliter rependere.*

Vindicatio. *Vindicatio, est virtus qua omne iniustum reppellitur, & debitè punitur.*

Obser

Obseruantia, est virtus qua superiores honorificè tractantur. Obseruant.

Veritas, est virtus qua rebus cor & verba concordare iubentur. Veritas.

Innocentia, est animi puritas, abhorrens omnem illationem iniuriæ Deo, sibi & proximo. Innocentia.

Amicitia, est dilectio alicuius proximi, propter bonum ipsius proximi. Amicitia.

Concordia, est volūtatum & actionum conformitas. Concordia.

Misericordia, est compaßio miseriæ & indigentiæ proximi. Misericor.

Disciplina est conuersatio honesta, cui parum est non agere malum, sed studet in bonis suis actibus irreprehensibilis apparere. Disciplina.

Obedientia, est obtemperatio voluntati superioris secundum regulas legis diuinæ vel humanæ. Obediētia.

Aequitas, est amor æqualitatis in hijs in quibus æquitas esse debet. Aequitas.

Cont

Cōtēplatio. *Contemplatio, est clara & libera perſpicacia ad cognoſcendum diuinam ſapientiam, & propriam, & naturalem poßibilitatem.*

Oratio. *Oratio, est aſcenſus mētis in Deum, ſiue est expreßio deſiderij directi in deū ad bonum adipiſcendum, vel malū remouendum formata per verbum interius & exterius.*

Sacrament. *Sacramentum, est materiale elemētum oculis ſubiectum, ſimilitudine repreſentans, institutione ſignificans, ſignificatione gratiam conferens.*

Baptiſmus. *Baptiſmus, est tinctio corporis exterior, facta ſub forma verborū præſcript.*

Confirmat. *Cōfirmatio, eſt ſignatio hominis baptizati in fronte facta ab epiſcopo, ad roborandum hominem in fide.*

Euchariſtia *Eucharistia eſt vera & realis præſentia corporis & ſanguinis Christi ſub ſpeciebus panis & vini.*

Pœnitētia. *Pœnitentia, eſt abſolutio hominis peccator*

catoris pœnitentis, à sacerdote claue nõ errante, pœnam æternam temporalem diuina auctoritate commutante.

Vnctio extrema, est vnctio hominis infirmi à sacerdote in remißionem venialium peccatorum. Vnct. extr.

Ordo est signaculum quo spiritualis potestas traditur ordinato. Ordo.

Matrimonium, est viri mulierísque coniunctio maritalis inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem seruans. Matrimon.

Præmium substantiale consistit in visione, fruitione, & tentione vnius summi boni. Præmium substãtiale.

Præmium consubstantiale consistit in gloria corporis. Præ. cõsub.

Præmium accidentale consistit in quodam decore speciali superaddito, & dicitur aureola. Præ. accid.

Aurea, est ipsa beatitudo substantialiter. Aurea.

Aur

Aureola. *Aureola, est gloria incorruptionis secundum profectum trium virium animæ in carne operantium, scilicet, vis irascibilis, concupiscibilis, & rationalis.*

Aureo. vir. *Aureola virginum, est gloria de incorruptione carnis, attestante incorruptione mentis.*

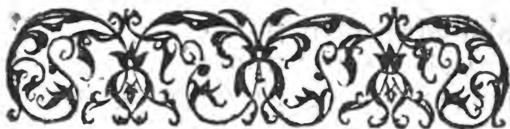
Aureo. ma. *Aureola martyrum, est gloria de inuicta sustinentia mortis pro fide, vel iustitia.*

Aureo. præ. *Aureola prædicatorum, est gloria de incorruptione doctrinæ ad alterum prolatæ, mente, verbo, & exemplo.*

Declarationis terminorum theologalium finis.

*

OMN

OMNIVM FERE CAPITVM, quæ in singulis his septem libris explicantur, Elenchus.

Capita primi libri.

Capita secundi libri.

De

De

Cap. tertij libri.

Quomo

Cap. quarti libri.

Cap. quinti libri.

De oper

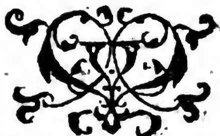
Cap. sexti libri.

De eff

Cap.

Cap. libri septimi.

INDICIS FINIS.

LVGDVNI,

EXCVDEBAT

Philibertus *Rolletius.*

